CENGİZ DAĞCI

ONLAR DA İNSANDI

roman

VARLIK YAYINLARI

ONLAR DA İNSANDI

Rahmetli Ziya Osman Saba'nın hâtırasına...

C. D.

CENGİZ DAĞCI

Onlar da insandı

roman

Üçüncü Basılış

VARLIK YAYINEVİ
Ankara Caddesi, İstanbul

BÜYÜK ESERLER KİTAPLIĞI: 9

Bu kitabın ilk baskısı Eylül 1958'de
İkinci baskısı 1969'da yapılmıştır.

Varlık Yayınları, sayı: 1786
İsnabul'da Dilek Matbaa'sında basılmışnır.
Nisan, 1974

BİRİNCİ BÖLÜM

1

— Hadi, Macik, hadi... küh, küh! Yolun ortasında takatten düşme şimdi. Ortalık kararmadan eve varırsak, aferin diyececeğim sana! Çobana da gitmiyeceksin yarın sabah. Yemin de başının ucunda, suyun da! Hanımlar gibi yat, ye kızım! Hadi, Macik, hadi kızım! Kıymetlendin sen artık. Şaka mı, karnına danacık koydu Rum boğası. İkilendin sen artık. Allah vere de babasına benzese yavrun! Etrafın köylüleri, ineklerini Rum köyüne götüreceklerine, bizim ahıra getirsinler. Senin yavrun, köy ineklerinin karnını şişirsin, benim de cebimi. Hadi Macik, hadi kızım, küh, küh... Rumun dört boğası var; ama Rum kafası; ne dersen de! Hayvanın orasından bile para çıkarır kâfirler. Saray gibi bir ev kurdu kendine. Nerden aldı parayı, dersen söyliyeyim sana: Boğadan! Boğadan, vesselâm! Sense tütün yaprakları arasında terle oğlum, terle! Tarladan, bağdan gelen paranın tadı başkadır, başka! Yorgun argın sete uzanırsın, malını mahsulünü düşünür; rüyanda tarlanı, bağını, bostanını görürsün. Toprağın yoksa ne görürsün? Boğanın kuyruğunu! Tüh, aptal harcı bu Bekir, yaraşmaz sana! Hadi, Macik, hadi, hadi kızım, karanlık basmadan varalım eve... Hadi, küh, küh!

Rum köyü evlerinin kırmızı teneke damları, çoktandır, şosenin üstünde amfiteatr gibi kat kat dağlara doğru yükselen yeşil bağlar gerisinde kalmıştı. Şosenin sağ yanında da, birbirlerinden taş duvarlarla ayrılmış, uzunlamasına bağlar; kocaman basamaklar gibi, tâ Karadeniz'in pırıltılı sularına kadar iniyordu.

Gök, yüksek ve maviydi. Güneş, tam da Roman Koş'un üstünde duruyor, parlak ışınları Gurzuf'un sakin sularında titreşiyor, aşağıda kimsesiz evleri, çıplak tepeleri, derin dereleri, uçurumları, yeşil bağları, tütün tarlalarını, bahçeleri, çayırları, kuru dereler içinde parıldayan ince su sicimlerini ışıldatıyordu.

Bekir, şosede, ineğinin arkasında, hayvanı yormamak için ağır adımlarla köyüne dönüyordu. Bir iki saatte bir, uzaklardan yolun toz-dumanını kaldırarak, şoseyi eni konu örten ağaçların altından, bir otomobil görünüyordu. O zaman Bekir, ineğini yolun kenarına çekiyor, sabırla otomobili bekliyor, otomobilden ürkmesin diye ineğin boynuna sarılıyor, başını okşuyor, kulağına tatlı sözler söylüyordu:

— Korkma kızım, korkma! diyordu. Yarın seni çobana yollamıyacağım, Ayşe bakacak sana. Korkma, Macik, korkma!

Ootomobil geçip gidiyordu. Geride havaya yükselen toz-duman, yavaş yavaş inceliyor, bir sis örtüsü gibi şose kenarında, taş duvardan sarkan yaban üzümlerine, incir yapraklarına iniyordu.

Tütün zamanıydı. Köylüler, Kızıltaş'ın bütün tarlalarındaydılar; Bekir'in gözüne kimseler ilişmiyordu.

Bekir, Gurzuf'un üstünde Memiş'in bayırına çıktı. Köyü, buradan, daha dört kilometre çekiyordu. Ama dirseği geçince artık kendini köyünde hissetti. Ayı Dağı ile yayla arasındaki geniş geçitten serin bir rüzgâr esmeye başlamıştı.

Bekir, şose kenarına kadar gitti, ineğini taş duvardan sarkan incir dalına bağladı, yanıbaşındaki taşa çöktü. Geçitten esen hoş serinliği içine doldurmak ister gibi, gömleğinin düğmelerini çözdü; kahverengi, kuzu derisi kalpağını arkaya attı. Solda yükselen dağların sırtındaki yaylalara, Ayı Dağ'ın eteklerine, Karadeniz'in sessiz yalılarına bir göz attı. İçinin bütün duygularını dile getirmek ister gibi: «Mübarek topraklar, mübarek topraklar!» dedi.

Kırım'ın burası çok güzeldi. Solda, dağların üstünde yayla,

tavlı bir beygir sırtı gibi temiz ve parlaktı. Aşağıda, köyün gerisinde, tütün aranlarına kadar inen koyu yeşil, cılız çamlıklar, kadife yamaçlarla örtülü dağların, derisi yüzülmüş hayvan eti renginde çıplak yerleri, ışıklar altında yanıyordu. Daha aşağıda; uçurumları al, beyaz, sarı, kırmızı renklere bürünmüş Gelinkaya ile, ondan epeyce uzakta, kurşun rengi yaz-kış hiç değişmeyen Topkaya; birbirlerine bakarak sessiz-sakın, dertlerini söyleşiyorlardı. Topkaya'nın derdi, Gelinkaya'nınkinden daha büyük, daha derin gibiydi. Göğün kımbllir neresinden kopmuş bir bulut parçası, her akşam gelir, Topkaya'yı sarardı. Esen rüzgârlar Topkaya'ya çıkmaz, onun sessizliğini bozmazlardı. Rüzgârlar, sadece Ayı Dağ'la yaylaların arasındaki geçitten geçer, Kızıltaş bahçelerindeki elma, armut, kayısı, şeftali, hurma ağaçlarını, tütün tarlalarındaki tarhları tarar, her yerden bir tat, bir hoş koku alarak Roman Koş'un eteklerine gidip yatarlardı...

Bekir bir hayli oturdu, hoş kokulu rüzgârla serinledi, bir sigara sardı. Çok uzaklarda, yeşil tütün tarlaları içinde, başları kırmızı, beyaz, sarı yağlıklarla bağlı, çalışan kızlara baktı. Sonra ayağa kalkarak, incir dalından, ineğinin ipini çözdü: «Yolcu yolunda gerek!» deyip yine yürümeye başladı.

Yine Rum'un boğasını hatırladı, Rum'un evini gözünün önüne getirdi. «İneğin yavrusu, erkek mi olursa daha iyi, yoksa dişi mi?» diye düşünceye daldı. Bütün varlığıyla toprağına bağlı olan Bekir, Rum'un, topraksız-bağsız, birkaç boğa ile zengin oluşuna şaşıyordu. «Rum'un boğası da boğa haa!» diyor, kendi ineği de boğa yavrulasın istiyordu.

Hayvan bazan yolun ortasında duruyordu. Ayna gibi sönük, iri gözleriyle Bekir'e bakıyordu. Bekir, hayvanın boynunu, başını okşuyor: «Hadi Macik, götüreyim seni eve, hadi..» diyerek ineğini dehliyordu.

— Boğa yavrularsan boynuna boncuklar takacağım; çobana da göndermiyeceğim, kendim bakacağım. Hadi kızım, bizim Esma karı da sevinecek seni görünce. Hadi Macik, küh, küh...

Yavrum, Rum'un boğası gibi boğa olsun. Köylüler ineklerini Rum köyüne götüreceklerine bizim ahıra getirsinler. Yavrum, köy ineklerinin karnını şişirsin, benim de cebimi... Ama Allahın işine karışılmaz: Boğa dersin, inek çıkar, inek dersin boğa; bilinmez hiç! On beş sene evvelisi oğlan olsun diye can atardım; sonunda ne oldu, kız oldu. Kabahat kimde? Ne bende, nede Esma'da. Allahın isteği kız imiş, kız çıktı. Eh, ne çare! Hadi Macık, hadi kızım, küh küh! Oğlan olsun, kız olsun, eli-ayağı düz olsun! Rum, boğadan zengin oldu diye Allaha, bana da boğa ver, deyip emredemezsin ya! Hadi Macik, hadi kızım...

Köyün üstünde ilk tütün aranları göründü. Aranlara çıkan, iki yanı da taş duvarla çevrili, yer yer çalı çırpı örtülü yollarda, sağlı sollu kocaman sepetler taşıyan eşeklerin, atların arkalarından sahipleri gidiyor; bazıları sallana sallana aranlara çıkıyor, bazıları da aranlardan yeşil tütün tarlalarına iniyordu.

İşler en kızgın çağındaydı. Demet zamanlarında olduğu gibi, aranlarda, tütün yapraklarına ip geçiren kadınların, kızların, tahta aranların önünde uzun sırıklara tütün sicimleri bağlayan gençlerin, ihtiyarların şarkıları, bu sıra pek işitilmiyordu.

Bekir, şosenin kenarında asker gibi sıralanmış, uzun, sessiz servilerin gölgelerini geride bıraktı; biraz bayıra yukarı çıktı, elini gözlerine siper etti; aranların önünde çalışanlara, dağların üstüne gelmiş, sıcağı yavaş yavaş eksilen güneşe baktı.

— Güneş akşamın yolunu tuttu, ben de bütün gün bu ineğin kuyruğunu... Bağlandım, kaldım. Bakalım, bizim aranlarda ne oldu bugün...

Adımlarını sıklaştırdı. Şimdi tarlasında yatan tütünü düşünüyordu.

— Allah verdi bu havayı bize. Bir iki hafta içinde tütününü tarlandan kaldıramazsan işin dumandır. Bekir, duman! Yine gidip komşuya yalvaracaksın. Evde bir karı var, bir kız; ikisi de hamarat, ama gene de komşusuz başa çıkamıyacaksın. Komşu, komşunun tütününe muhtaçtır, derler. Tam yerinde, zamanında

söyledin bu lâfı. Bizim Ayşe büyüdü diye çoban Seyd-Ali'nin oğulları utanırlar gelmeye... Ben bu akşam gene de Seyd-Ali'ye bir başvurayım. Ama niçin utansınlar? Kendimiz için doğurmadık ya, vereceğiz birisine...

Ama bu düşüncelerine kendi de pek inanmıyor; evini, hayatını Ayşe'siz düşünemiyordu. Biricik kızıydı Ayşe; babası için on beşinde değil, ancak beş yaşında bir kızcağızdı Ayşe! Bekir, içini çekti:

— Allah, tek bir tane verdi bize... Hadi Macik, hadi... Çokun derdi çok olur, azın derdi daha çok olur. Hadi kızım, hadi!.

Artık aranlara, güneşe, yollardan inen eşeklere bakmıyordu. Kızı Ayşe'sinin on beşini doldurduğunu henüz şimdi anlamış gibi; kızının boyunu bosunu, güzelliğini gözlerinin önüne getiriyor, günün birinde ansızın isteneceğini düşündükçe ürperiyordu. «Güzel olmasına güzel, ama güzelin tallhi çirkin olur!» diye mırıldandı.

Güneş, uzun günün işini bitirmiş gibi ağır ve yorgun bir tembellikle yaylaya İniyordu. Yükseklerde, aranların önünde sırık bağlayanlar, eşeklerden, atlardan tütün yükleri boşaltanlar, aranlardaki işlerini bitirmişlerdi. Akşam serinliğinden faydalanarak bostanlarını sulamak için, çapalariyle suları kesen insanlar, kadınlar, genç kızlar, daha canlı ve yüksek seslerle konuşuyorlardı.

Solda, üzeri çalı çırpıyla hemen tamamen örtülü, dar bir yoldan bir eşek çıktı. Yolunu bilirmiş gibi şoseye geçip aşağıda tarla yoluna saptı.

Bekir durdu, eşeğin çalılardan çıkacak sahibini bekledi; ama dar yoldan kimseler çıkmıyordu. Seslendi:

— Sen misin, Enver?

— Kimindir bu eşek?

— Benim, Bekir Ağa!

— Benim.

Çalıların altından Battal'ın Enver çıktı ,

— Bu senin eşek yolu biliyor ama dikkat et! Karşıdaki dirsekten aftanabil çıkarsa kalırsın eşeksiz.

— Su döküyordum da.. Dur dedim durmaz, gider gelir kendi başına! Hayrola, inek mi hasta?

— Yok, Rum köyüne boğaya götürdüm.

— Rum köyüne mi?

— Ha!

— Pahalıymış Rum boğasının hizmeti.

— Yirmi kuruş. Üstüne de bir sepet elma, armut.

— Vay kâfir, amma da yolmuş seni ha!

— Boğanın orasından zengin oluyorlar, ne yaparsın!

— Neden Recep'in boğasına götürmedin?

— Çok sorma ulan! Seden senin Emine başkasına varmadı da sana vardı? Bu hayvanın da canı Rum boğasını çekti işte!

Genç, esmer, pehlivan yapılı Enver, başını arkaya attı, parlak dişleriyle güldü:

— Allah vere de boğa yavrulasa.

— Allahın işi bu; karışılmaz. İnek dersin boğa çıkar, boğa dersin inek. Bizim elimizde ne var? Allahın emriyle olur her şey. On beş sene evvelisi oğlan olsun diye can atardım, ama kız çıktı. Gene de dua etmeliyiz. Tanrı dinler, dinler, sonra kesip biçer, nasıl doğru görürse öyle yapar; onun emri...

Battal'ın Enver, akpak dişleriyle gülerek, Bekir Ağa'yı dinliyordu. Aşağıda, tütün tarlasının içindeki patikada eşeği, şoseden epeyce uzaklaşmıştı. İnek de, Bekir Ağa'nın lâkırdısının bir hayli uzayacağını sezinlemiş gibi yolun kenarında, kafasını çalıların altına sokmuş, taze ot yiyordu.

Bekir, Enver'in geniş, sağlam omuzlarına, erkek ellerine baktı; kıskanmış gibi içini çekti:

— Bize de oğlan lâzımdı, ama olmadı işte! dedi.

Enver, Bekir Ağa'nın gönlünü yapmak ister gibi, cevap verdi;

— Oğlan işe yarar, doğru! Ama kız da evi donatır, Bekir Ağa!

— Öyle, kapağını bulana kadar donatır. Sonra kim donatır? İşte onun da zamanı geliyor.

Enver, birkaç gündür gönlünde taşıdığı gizli meseleyi Bekir Ağa'ya açmak için fırsat bulduğuna sevindi:

— On beşini doldurdu galiba! dedi.

Bekir, tasdik edecek, evet diyecekti, ama boğazında kırıldı:

— Öyle... galiba öyle. Pek bilmem ya. Ya on dört, ya on beş. Yoksa on üç mü desem? Bilmem doğrusu, körpe fidan daha...

Sonra, birdenbire, Enver'in, Ayşe'sinin yaşını soruşunda bir şeyden şüphelenmiş gibi: «Bizim Ayşe'nin yaşından sana ne?» dedi. «Yaşı at pazarında sorarlar.» Sonra lâkırdıyı başka yana çevirdi:

— Bugün bizim aranlara çıktın mı hiç? Allah hava verdi, şu bir iki hafta içinde tütünleri kaldıramazsak işimiz dumandır. Eskiden sakallı kazaklar gelir, köylerde iş ararlardı. Şimdi onlar da görünmüyorlar, battılar mı acaba?

Enver, aydınlık dişleriyle tekrar güldü:

— Bataydılar keşke. Allaha şükür, bizim köy bu zamana kadar temiz kaldı. Alma Rus'u yanına, alırsın belâ, Bekir Ağa!

— Öyle!

— Bu sabah çoban Seyd-Ali'nin üç oğlu, sizin aranlardan tarafa gidiyorlardı.

— Öyle mi?

— Hayli zamandır, büyük oğlan Remzi, Esma yengenin gözüne girmek istiyor.

— Sen dedikoduya kulak verme, Enver!

— Ne çıkar? On beşini buldu, ağlaya ağlaya gidecek, bulsun kendine bir yuva. Çoban Seyd-Ali'lerin yuvası fena mı sanki? Remzi de meşe ağacı gibi sağlam, namuslu bir oğlan...

— Seyd-Ali'lerin yuvasına sözüm yok. Ama bunun dillerde gezmesini istemem. Garip kuşun yuvasını Allah yapar.

Battal'ın Enver utandı. Bunu, şimdi işlerin kızıştığı şu sırada konuşmanın yersiz olduğunu ansızın anlamıştı. Ama başladığı lâkırdıyı da yarıda bırakmak istemiyordu.

— Dillerde değil, Bekir Ağa! dedi. Dillerde değil... Bilirsin ki, Seyd-Ali'ler bize akraba olurlar. Eh, Remzi oğlan da bana söyledi derdini. Ayıp mı?

— Ayıp ya! Sen kendine bir karı buldun mu ki kalkarsın elâlemi evlendirmeye?

— Hey kızma Bekir Ağa, bu küçük söze. Ben kimseyi evlendirmeye kalkmadım. Oğlan derdini bana söyledi, ben de sana söylüyorum. Damadı Samsun'dan getirtecek değilsin ya! Vereceksin köyün içinden birine...

— Kime verirsem veririm, belki de hiç vermem. Kız benim, mal benim, hak benim, sana ne? Evindeysen otur sete rahat rahat, bak karına; tarladaysan bak eşeğinin kuyruğuna. Benim işime akrışma. Küçük söz ha? Sinek de küçük ama mide bulandırır.

Enver sustu, ama Bekir Ağa'ya darılmadı. Bu meseleyi Bekir Ağa ile konuşmaya ne yaşı müsaitti, ne de zaman. Ama Ayşe'nin de Remzi'yi sevdiğini, Remzi'den başkasını istemediğini biliyordu. Fakat Ayşe bunu babasına söyleyemezdi, sırrıydı bu onun. Bu sırrı Bekir'e açsa açsa annesi Esma açabilirdi.

Enver, bu işin eninde sonunda akrabası Remzi'nin lehine biteceğinden eminmiş gibi güldü :

— Neyse, genciz, kusura bakma, Bekir Ağa! Yavaş, yavaş sırayı da öğreniriz, sırrı da.

— Sırrı mırrı yok. Sırdaş aramak, sırrı yaymak içindir. Bu lâfı bir başkasının ağzından duyarsam gözünüzü patlatırım. Hem senin, hem Remzi'nin...

— Vay, vay!

— Bakalım o zaman vay vay diyebilir misin? Hadi, git eşeğine. Kızdırdın beni...

Bekir Ağa, sahidenden de kızmıştı. Adımlarını açarak ineğine gitti, iki eliyle ineğin boynuzlarından tuttu, çekti, hayvanı şoseye götürmek istedi. Ama inek, başını yeşil otlardan ayıramıyordu.

Bekir, sinirli, titriyen elleriyle ipi hayvanın boynuzlarına geçirdi, şoseye giderek bağırmaya başladı:

— Küh, küh..... Haspa seni! Çatlayıncaya kadar yiyecek değilsin ya! Hadi, kaldır başını o otlardan... Küh! Kahpe...

Etrafına bakındı, sinirli gözleriyle Enver'i aradı. Ama Enver yoktu. İneğini çeke çeke yolun öbür tarafına gitti, tütün tarlasına baktı. Tarla yolunda iri iri adımlariyle genç Enver, eşeğine doğru gidiyordu.

— Zamane insanları bunlar! diye mırıldandı Bekir. Dine de, imana da, köye de, millete de hayırları yok! Bir kızımız var, ona da göz koydular artık... Kız da daha fidan, ağzı süt kokar daha... Hadi Macik, hadi... Öyle ya! Ben Rum köyünde boğada, ben ormanda; tilkiler de bizim aranda. Ne sandındı Bekir? Evde bir karı var, bir kız! Çoban Seyd-Ali'nin evlâtları bizim aranlarda Ayşe'nin izinde koklanıyorlar; ne sandındı Bekir? Köpeksiz eve tilki kolay girer...

Güneş, kıpkırmızı, kandan bir sini gibi yaylaların ardına inliyor, esmer göğün altında denizin mavisi morlaşıyordu. Gün boyu Topkaya'yı sarmış beyaz bulut kuşağı yavaş yavaş inceliyor; bir örtü gibi alçaklara, derelere, gittikçe kararan bağların duvarları altına çöküp yerleşiyordu. Akşamı selâmlayarak uzaklarda su birikintilerinde, kamışlıklarda, eski yıkık kuyuların yanında viyaklaşıyordu kurbağalar.

Ufukların rengi sönüyor; ince, yeşilli mor renkte bez perdeler gerisinde yanan lâmbalar gibi, orada burda yıldızlar parlıyordu. Gün boyu güneşin sıcağından gökleri bırakmış bulutlar, şimdi parça parça birbirlerine tutunarak göğe yükseliyor, sonra

birbirlerinden koparak beyaz, kıvırcık kuzu derileri gibi göğü ve akşamı süslüyorlardı. Derelerde sular, tepelerde serin yeller, yollarda sessiz bekçiler gibi uzun servîler canlanıp sallanıyor; yer ve gök hayattan, insanlardan kurtulmuş, nefes alıyordu.

Hoştu akşamlar; akşamlarda insanları kendine çeken, dertleri, yorgunlukları, kasvetleri unutturan bir kuvvet, tatlı bir boşluk vardı; akşamlar gecenin gözleri gibiydi; her yeri görüyor, her yere uzanıyor, her yere dalıyorlardı.

Şimdi her şey akşama teslim oluyordu. Yalnız, insanlar, akşama sırtlarını çevirlyorlardı. Onlar gündüzün ve güneşin, sıcağın ve soğuğun, karın ve ayazın, yağmurun ve rüzgârın çocuklarıydılar. Toprağı görmek istiyor, binlerce yıldan beri bu toprağı görerek, toprağa basarak, elleriyle toprağı tutarak yaşıyorlardı.

Toprak onları kırıp eziyor, onlara binbir türlü meşakkatler çektiriyor, onları öldürüyor, ama onlar gene de her şeyden çok, kendilerinden çok toprağı seviyorlardı. Onları bu topraktan ayıracak hiçbir kuvvet yoktu. Bin yıllardan beri yaşayageldikleri bu toprakta yaşayacaktılar; yıpranmış, yorgun vücutlarını bu toprakların altına gömecek, ancak o zaman canlarını göğe, göğün sükût ve rahatına teslim edecektiler...

İnsanlar evlerine dönüyorlardı. Kiminin sırtında toprağın, otu, kiminin çalı; kimi toprağından, işinden memnun, kimi dertli, kasvetli; yorgun ayaklarını sürüye sürüye evlerine dönüyorlardı. Çobanlar da artık dağlardan inmişlerdi. Yokuşlu yollarda sığırlar, boyunlarında asılı çanlarını çala çala, keçiler meliye meliye ahırlara dönüyorlardı.

Bekir, Kızıltaş'a yaklaştığı zaman, alçaklarda kalan bazı evlerde artık lâmbalar yanıyordu. Karanlık bastıkça köy daha canlı, daha sesli oluyor, her yol, her su başında insanlar toplanıyorlardı. Kiminin arkasında ot, kiminin odun; kiminin koltuğunda çıkın, kiminin yiyecek; esvapları zifirli; elleri, ayakları, kalpakları toz-toprak içinde, yüksek sesle konuşarak, ya bostan-

larını sulamak için su nöbeti bekliyor, yada yarınki işlerini konuşuyorlardı.

Akşamın canlılığında kadınlar da erkeklerden geri kalmıyor; evlerinin önünde, tarlalardan dönen kocalarını, oğullarını, hayvanlarını bekliyorlardı.

Bütün bu kadın, erkek, çocuk seslerine karışan hayvan sesleri daha garip, daha yankılı oluyor; sığırlar ahırlarına yaklaştıklarını hissediyor, bazan yol ortasında durup başlarını kaldırarak, evlerin önündeki insanlara bakarak, garip garip, uzun uzun böğrüşüyorlardı. O ana kadar işlerini bırakıp evlerinden çıkmamış kadınlar, o zaman, unlu, hamurlu, ıslak ellerini önlüklerine silerekten yollara çıkıyor, hayvanların başlarını okşuyor, onlarla evlâtlarıyla konuşan anneler gibi konuşa konuşa, hava sıcak ve yağmursuzsa evlerinin önündeki kazıklara bağlıyor, ama hava dumanlı da gece yağmurlu olacağa benziyorsa götürüp ahırlara kapıyorlardı.

Bekir artık köyünün sınırları içindeydi. Lâkırdıya durmaksızın, yalnız selâm verip hatır sormakla kalarak, rasladığı kimselerin yanından geçip gidiyor, karanlık basmadan eve gireceğine seviniyordu.

Yolun sol yanında kalın meşe ağaçlarının altında korkulu bir sessizliğe gömülmüş mezarlığı geçtl. Evi bir çağrım uzakta, bayırdaki bostanın gerisinde, dalları damını örten elma ağaçlarının arasındaydı. Yaylanın üstündekl, rengi daha sönmemiş ufkun beyazlığını üzerine toplamış evin beyaz duvarları, damı geride bırakıp ağaçların arasından öne çıkmış gibiydi; akşamın hükmünden kaçamıyormuşçasına, sessizlik ve sükûnuyla çok garip görünüyordu.

Bekir: «Ayşe henüz aranlarda olmalı. Evde olsa karşılardı beni!» diye düşündü, biraz daha ilerledi. Evinin önünde, geniş bostan şoseden ayıran taş duvara sıralanmış incir ağaçlarının altında, gözüne iki insan gölgesi ilişti. Ama akşam o kadar esmerleşmişti ki, Bekir bunların kim olduklarını henüz ayırdede-

miyordu. Biri bazan şoseye çıkıyor, Bekir'in önünde giden ineğe uzun uzun bakıyor, yine incir ağacının altına çekiliyordu.

Bekir, incir ağacının altındaki iki kişinin kadın olduğunu şimdi iyice görüyordu. «Benim Ayşe, annesiyle beraber beni bekliyorlar galiba!» diye düşündü, ineğin ipini daha kısa tuttu, ceketinin yeni ile alnındaki teri sildi, ineğin başını okşadı, durdu, kadınlara baktı; hangisinin karısı, hangisinin kızı olduğunu seçmek istedi. Seçemedi. Bu yüzden, Battal'ın Enver'le konuştuktan sonra içine dolmuş olan azabı, daha derinden duydu. «Belki komşu kadınları!» dedi.

Ama artık kendisini aldatamazdı. Ayşe, şosenin ortasından koşarak, babasının yanına geldi, ineğin ipini babasının elinden aldı, Macik'in boynuzlarını tuttu, alnından öptü, yanağını hayvanın başına dayıyarak iri, açık gözleriyle babasının yüzüne baktı, güldü.

Alevli örtüsünü yaylaya sermiş ufuklar kararırken, Bekir, kızının güzelliğini sanki ilk defa gördü; kendisinden ayrılacak kızının sevgisi, acı bir kuvvetle içine doldu, kalbinden: «Gül desem gül değil, nur desem nur değil, kanımdan, etimden doğan bu melâike yavrusunu ellere nasıl vereceğim?» dedi.

Ayşe'de bir bayram hali vardı bu akşam. Yeşil, ipek entarisinin içinde genç vücudu; yeşil Kırım dağlarının en tenha, en sakin bir yerinde yapayalnız büyümüş, genç bir çam ağacı gibi sağlam, nazlı ve tazeydi. İneğin başına dayadığı yuvarlak, kırmızılığı olgun elmalardaki gibi parlak yanaklarından, uzun siyah kirpikleri arasında kor gibi yanan gözlerinden, ateşli dudaklarından yaşamak özlemi fışkırıyordu. Kırım'ın her mevsimi nasıl güzelse Ayşe de öyleydi: Hem gülerken güzel, hem de ağlarken.

Bekir, ineğin ipi elinde, ahıra doğru yürüyen kızına baktı, yavaşça: «Mübarek toprak, senin güneşinin altında, her şeyin güzel olur, insanların da..» dedi. Ve ansızın, önde giden kızını, sırtında eski bir entari, entarisinin eteğinde çocukları, yüzünün

rengi sararmış-sönmüş, elleri kuru, çatlak ve zavallı görür gibi oldu, korktu. Başını kaldırarak: «Vermem kızımı olur olmaza!» dedi.

Ama bu sözüyle kendi kendinden utandı. Çünkü bunu söylerken çoban Seyd-Ali'leri düşünmüştü. Seyd-Ali'ler ise olur olmaz kimselerden değildiler. Zaten öyle olur olmaz tek kişi yoktu köyde. Kızını isterlerse nasıl reddedecekti?

Bekir şimdi günün bütün ağırlık ve yorgunluğunu ihtiyar kemiklerinde hissediyordu. Ama hepsinden ağır, hepsinden acı olanı; içine sokulup yerleşen, kızının derdiydi. Kızının düşüncesinden kurtulmak ister gibi elini salladı.

— Yavru o daha.. Kimse istemez. Dertsiz başıma kendim dert açıyorum. En büyük dert, bizim tarlanın tütünleri şimdi. Tütünleri aranlara kaldırmadıkça gözlerimi rahat kapayamıyacağım. Tütünler arana girse, demetler sarılsa, istifler yapılsa, şehire taşınsa, satılsa, Macik de boğa yavrulasa, varsın o zaman Ayşe'yi isteyecek cenabet, çıksın istesin. O zaman ben de düşünürüm bir. Kendimiz için doğurmadık ya! Enver'in dediği gibi damadı Samsun'dan getirmiyeceğiz ya!

Şimdi Esma da önde, Ayşe'nin yanında gidiyordu. Bostana yaklaştılar. Ayşe sırık kestirmeleri devirdi, hayvanın ipini annesinin elinden alarak, çakıl döşeli dar bir yol boyunca ahıra yürüdü.

Karanlık, artık tamamen yerlere çökmüştü. Göğü süsleyen yıldızlar çoğalmış, Ayı Dağ'ın ucundaki ay gümüşünü denizin sâkin sularına serpmişti.

Bekir, evinin önündeki bostana yaklaştı. Önü açık, üstü kapalı saçaklardan sarkan, sicimlere bağlı salkımların, çan çiçeklerinin, duvar kenarlarındaki güllerin hoş kokuları, akşamın serinliğine karışarak, yorgun gönlünü okşadı. Çakıl döşeli yolda yorgun adımlarını sürüklerken, solda, bostanın içinde, bakla çatalları arasında gözüne karısı ilişti.

— Ne diye orda cin gibi dolanırsın be karı? Millet su başında sıraya girdi. Artık bize su gelmez bu gece, çık ordan da bir yemek ver bana!

Bostandan Esma'nın sesi işitildi:

— Bostana gir!

— Doyurmaz bostan şimdi benim karnımı. Acıktım dedim sana.

Bekir: «Belki de karı kabak kesti, kaldıramıyor.» diye düşündü, döndü, bostana girdi. Ayakları altındaki toprağın ıslak olduğunu hemen anladı, «gün boşa gitmedi, bostan sulanmış!» diye sevindi.

— Kim suladı bostanı?

— Ayşe.

— Maşallah!

— Akşamüstü Battal'ın Enver yoldan geçiyordu. Benim suyu alın, bostanınızı sulayın! dedi. Aşkolsun Enver'e, tıpkı bir evlât gibi...

— Seyd-Ali'nin akrabası olan Enver mi?

— Köyde başka Enver yok, elbette o!

Karısının bu sözleri, Bekir'in içindeki azabı yeniden uyandırdı; bostandan çakıl döşeli yola dönerek: «Arı bal alacağı çiçeği bilir!» diye mırıldandı. İçinde bir üzüntü, gitti, sofada oturdu. Evin içi boş ve karanlıktı. Ayşe de giderse bu ev, hayatının sonuna kadar hep böyle boş ve karanlık olacaktı. İçinden: «Vermem kızımı daha!» dedi.

Ahırda ineği sulayan Ayşe, ince ve tatlı sesiyle bir türkü söylüyor, karısı da soğan tarlasının kenarına çömelmiş, akşam yemeğine taze soğan koparıyordu. Kızı kendi havasında, karısı kendi keyfinde; ev sahibine aldırdıkları bile yok! Bekir, sofada bir süre sessizce durdu, sonra dargın bir sesle bağırdı:

— Esma! Bostanı bırak da bana bak dedim sana! Bostana bakacak zaman mı şimdi; karnım zil çalıyor.

Ayşe, babasına cevap verir gibi, sesini yükseltti, türküsünü

daha da hızlandırdı. Bekir, ahırdan gelen türküde «çoban» sözünü işitince sustu, kulak verdi, dinledi:

— Ayşe! Ne türküsü söylüyorsun orda?

Ayşe, babasının sesini işitmemiş gibi türküsüne devam etti:

Obana balam, obana (1)
Verme kızını çobana.
Kızını versen çobana,
Sokar başını tobana (2).

Bekir sofadan indi. Artık kime bağıracağını, kime seslenceğini pek iyi bilmiyordu.

— Ayşe, hey Ayşe! Sen de dişi porsuk gibi düştün kaldın bostanda. Nedir o çoban türküsü?

Ayşe, hâlâ türküsüne devam ediyordu:

Karabaş kuzum tuz ister,
Çoban ağam kız ister.
Karabaş kuzuya tuz yoktur,
Çoban ağama kız yoktur.

— Ayşe! Vallahi, billâhi bu kız aklını kaçırdı. Nedir bu çoban türküsü? Millet yorgun argın tarlasından geliyor, bizim kız da tuturmuş bir çoban türküsü!

Bostandan Esma'nın sesi işitildi:

— Ne olmuş? Keyfi yerinde, ineğini gördü, sevindi, elbet türkü söyler.

— İneğe mi söylüyor türküyü?

— Kime söylüyorsa söylüyor. Sen ne bilirsin kime söylediğini! Gönlündekine söylüyor. Gönlünde çoban varsa çobana, demirci varsa demirciye söyler.

— Sen bana bostandan felesofluğa kalkma! Tiyatro mu ol-

---

(1) Oban: başçoban. (2) toban: saman.

du bu bizim ev artık? Tütünümüz tarlada yatıyor. Ben ineğin arkasında yürüdüm bütün gün. Oğlumuz yok, halimizi düşünsün.

Esma ayağa kalktı, kocasına yaklaştı:

— Dua et Allaha da kızına iyi koca versin. Her şey düzelir. Tarlada yatan bir senin tütünün değil ya; cümle âlem tarlasında

— Ama böyle hava...

— Hava Allahtan. Allah, biz fakirleri unutmaz. Ne bilirsin, belki bir ay sürer. Türkünün de insana zararı yok. Madem ki türkü söylüyor, keyfi yerinde demek.

— Karnım zil çalarken bir de çoban türküsü dinleyemem.

— Hadi, gir eve. Yemeğin hazır. Tatlı ye, tatlı söyle! Yüreğine çoban kurdu mu girdi senin bu akşam! Kızın diline çoban türküsü gelmiş, söylüyor işte.

— Demincek gönlünde demiştin.

— Gönlün de dili var.

Bostanın yanındaki yoldan gelip geçen köylüler işitmesinler diye Bekir, sustu. Karısına çoban Seyd-Ali'nin oğlu Remzi'nin Ayşe'ye göz koymuş olduğundan bahsedecekti, ama yine dertsiz başıma dert açmıyayım diye elini salladı, meseleyi unutmaya karar verdi. Esma da tekrar bostana girmişti.

Bekir, içinde bir ağırlık, yorgun adımlarını sürüyerek evine girdi. Dört göz evi de beyaz duvarları, kerevetleri, döşekleri, raflarda sahanlarıyla kasvetlere gömülmüş, Bekir Ağa'nın içi gibi sessiz, karanlık, soğuktu.

Bekir, evinin sessizliğini, dargınlığını hissetmiş gibi, içinden cevap verdi:

— Dedemin evisin sen. Babam, dedem senin duvarların arasında doğdu. Ninelerimiz beşiklerimizin başında ninni söylediler. Ben, evim, yalnızlıklar, sessizlikler içinde bırakır mıyım seni hiç? Bekle, evim, bekle biraz daha! Zamanı gelsin, göreceksin, odalarında, kerevetlerinde, minderlerinde, sofanda, bahçende torunlarım koşuşacaklar, duvarların arasında onlar sevinecekler, onlar oynaşıp onlar bağrışacaklar. Sen, evim, kuş yu-

vası gibi olacaksın, sabah akşam onların ötüşmelerini dinleyeceksin.»

Bekir, eviyle konuşmaya devam ediyordu:

«— Öyleyse Ayşe'yi kocaya ver. Ayşe çocuklar doğursun; torunların doldursunlar beni!»

«— Acelesi ne? On beşini doldurmadı daha.»

«— On altıyı doldurdu.»

«— Öyle mi?»

«— Öyle öyle! Ben her şeyi bilir, her şeyi hatırlarım. Sen de hatırlarsın ihtiyar! Kendini aldatma! Öyle gizli gizli oyunlar yapma bana!»

«— On altı da olsa gençtir henüz.»

«— Genç haa? Beyaz, billûr boynuna bak; göğsüne bak, kalçalarına, bacaklarına bak Altın tenli vücudunu atlas yorganın altına uzatırken sen Ayşe'yi görmüyorsun. Zengin vücudunu döşeğe, hasretli yanaklarını yastığa dayarken sen Ayşe'ni görmüyorsun. Sen kızındaki özleyişi hiçbir zaman hissettin mi?»

«— Hayır, hayır!»

«— Kırk beşinde bir adamsın. Dünyayı, insanları değil; kendi yavrunu bile duymuyor, duymak istemiyorsun.»

«— Nasıl duymuyorum?»

«— Yaşı on yediyi bulan bir kızın kalbini sen nasıl duyarsın?»

«— On yedi mi?»

«— On yedi ya, on yedi! Bilmez gibi sorma: On yedi! Sen benim duvarlarımdan, duvarlarımın gözleri olan raflarda pırıl pırıl parlayan bakır sahanlardan sır saklayamazsın, ihtiyar! Raflardaki o sahanlar her şeyi gördü, her şeyi hatırlar. Geçmişin sırrı, senin sırrın bütün bu duvarlara sindi. En ağır, en zor, en mesut, en hoş gecelerinizi bu duvarların arasında yaşadınız. Beni seni anandan doğduğun günden hatırlarım. Sen dünyaya gözlerini açmadan ben seni gördüm. Duvarlarımla, damımla seni sardım. Sıcaktan, soğuktan, kardan, boradan, yağmurdan ben

seni korudum. Beşiğinin yanında sana ninni söylerken, zavallı annenin sesini ben de seninle beraber dinledim. Sonra yavaş yavaş büyüdün, ayağa kalktın, yürümeye başladın. Yaramaz bir çocuktun; sofada göğsümü süsleyen çiçekleri yoluyor, tahtaları kesiyordun. Bunu bir gün benim eski ustam, senin baban görmüş, seni adamakıllı dövmüştü. Hatırlar mısın Bekir Usta?»

«— Hatırlarım, hatırlarım...»

«— Ben de her şeyi hatırlarım. Senin sünnet olduğun günü bile hatırlarım. Atlasların üstünde Molla Receb'in babası, senin bacaklarını tutmuştu; baban da başını. Sünnetçi de tavanın köşesinde asılı ayvaları işaret ederek: «Bak oğlum, bak şu fareye!» diye seni aldatmıştı. Sen köşede ayvalara bakmıştın ve... Hatırlar mısın?»

«— Evet.»

«— Ama büyüdükçe uslandın. Kardeşlerin, ağabeylerin bu evl bırakıp başka evlere taşındılar. Senin baban, benim ustam öldü. Ama ölmeden önce seni evlendirdi. Esma da tam on yedi yaşındaydı o zaman. Bahtiyardın değil mi?»

«— Çok.»

«— Esma da bize taşındı, benim en iyi hayatım da o zaman başladı. İçim, dışım gül gibi temiz ve kokulu oldu. Esma beni sildi, süpürdü, bana baktı, odalarımı donattı. Ama ben gene de güzelim. Lâmbayı yak da bir bak bana! Çirkin miyim? İhtiyarladım ama. Bu da hep senin yüzünden. Damımın kiremitleri küflendi, saçaklarım karardı, birçok yerleri çürüdü. Hep senin yüzünden. Bakmıyorsun bana Usta! Ama gene de şikâyet etmiyorum. Her şeyin sonu var, benim de zamanım gelecek. Ama sen Ayşe'yi evlendirmelisin. Ayşe çocuklar doğurmalı. Ayşe çocuk doğurmazsa ben çökünce yeni evi kim kuracak, bu ocağın hayatı sönecek mi bütün bütüne? Bu inadında devam edersen söndüreceksin bu ocağı!»

«— Doğru, bu sözün, evim, çok doğru! Ama kime verelim Ayşe'yi?»

— Çoban Seyd-Ali'nin Remzi'sl fena mı?»

«— Fena değil, ama ne dersen de, çoban oğlu çoban!»

«— Hay seni gidi sersem hay! Tanrı herkesi bir, herkesi eşit doğurdu. Dinsiz mi oldun sen?»

«— Hayır, hayır, dinsiz değilim. Sersem de değilim, bilâkis akıllıyım.»

«— Sersemsin!»

«— Akıllıyım.»

«— Sersemsln!»

«— Kızına iyi koca bulmak isteyen bir kimse, sersem mi olur?»

«— Bu köyde fena insan var mı?»

«— Yok.» ....

«— Herkes birbiriyle kardeş değil ml, Bekir?»

«— Kardeş.» ....

«— Eee. Remzi'yl niçin sevmlyorsun?»

«— Severim.»

«— Eee?»

«— Remzi, çoban oğlu..»

«— Çoban oğluysa ne olmuş?»

«— Şimdi dünya değiştl.»

«— Dünya değişmedi, sen değiştin.»

«— Yok, değişti dünya, değişti. Ben, aklım neyi keslyorsa onu yapmalıyım. Hem şu arada tütünleri kaldırmam gerek. Hele tütünleri arana atalım, o zaman Esma lle başbaşa verir Ayşe'yi düşünürüz. Önce tütün...»

Ayşe zimdi sofadaydı; demlnki çoban türküsünü tekrar. tekrar söylüyordu. Ama Bekir Ağa, öyle derin düşüncelere dalmıştı ki, Ayşe'nin sesinl bile duymuyordu. Yine Enver'i hatırladı: «Bu kız, çoban türküsünden başka türkü bilmiyor mu?» dlye kızdı:

— Ayşe, Ayşe! Nedir tutturduğun bu çoban türküsü? Nedir bu maskaralık?

Ayşe, sofada geniş bir kahkaha koyverdi:

— İçerde misin babacığım? Ha ha hay! Çoban türküsünün maskaralık neresinde?

— Sus diyorum sana! Bana öyle arsız arsız cevap verme. Yüreğinde çoban kurdu...

Ama gerisini bir türlü söyliyemedi. «Maskara sensin, Bekir!» diye düşündü. Ayşe şimdi odadaydı.

— Evvelce kaç defa bu türküyü söylemiştim, bana kızmamıştın, şimdi...

— Şey... sana kızmadım ki... Bu oda çok karanlık! diye kekeledi Bekir.

— Lâmbayı yakarsan hemen aydınlanır.

— Öyle ya!..

Bekir Ağa elini cebine soktu, kibrit çıkardı, masadaki şişman lâmbanın karpuzunu kaldırdı, fitili yaktı. Badanalı duvarları, uzun raflarda sahanları, duvarlarda asılı işlemeli havluları, köşede atlas yorganları, döşekleri, bütün basit güzelliğiyle oda, mavimtırak ışıklarla aydınlandı. Bekir Ağa'nın yanında kızı; yuvarlak ışıklı yanakları, parlak sedef dişleri, kor gibi gözleriyle güldü. Sanki bu gülüşüyle, babasının içindeki sıkıntıyı söküp atmak istiyordu.

Bekir Ağa, ocağın yanındaki uzun, beyaz tüylü keçi derisine oturdu. Konuşmuyor, kızına bile bakmıyordu. Ayşe yavaş bir sesle: «Yorgunsunuz baba!» dedi.

— Dünya kadar yol yürüdüm. Güneş de adamakıllı yaktı bugün. Sen aranlara gittin mi?

Ayşe, babasının karşısına diz çöktü, Bekir Ağa'nın çarıklarını çözerek: «Hayır,» dedi, «ben gitmedim, annem gitti.»

— Seyd-Ali'nin oğulları yardıma çıkmışlar bizim aranlara, öyle mi?

Ayşe, başını önüne eğdi, yavaşça cevap verdi:

— Evet, baba! Hatır sormaya gelmişler. Kendi işleri çok gerideymiş.

— Öyle ya, hatır sorduklarına da şükür. Kendi tütünleri tarlada yatarken bize yardıma gelemezler ya!

— Büyükleri Remzi, Ağama söyleyin, onu yardımsız bırakmayız, demiş.

— Öyle mi? Remzi...

Elinde tabaklar, ağaç kaşıklar, odaya Esma girdi. Ayşe, babasının çarıklarını çıkarmıştı. Elinde çarıklar, sofaya giderken, Bekir Ağa kızının boyuna, bosuna, omuzlarına baktı ve: «Belki de vakit geldi vermiye!» diye düşündü.

Esma, kocasının yüzünde bir şeyler okumuş gibi, Ayşe'nin çıktığı kapıya doğru baktı; kızının sofada bulunduğuna emin olunca, yüzünü kocasına çevirdi:

«Sen keyifsiz döndün bu akşam!» dedi.

Bekir Ağa, bir an cevap vermedi; neden bahsedeceğini pek iyi bilmiyordu. Söze Battal'ın Enver'den işittikleriyle başlayacaktı, ama bu fikrinden hemen vazgeçti. «Çoluk çocuk lâkırdısı bu! Ayşe'nin aklında koca yok daha!» diye düşündü.

Esma, Ayşe sofadan odaya giriverir diye kapıya tekrar bir göz attı; sonra kocasının yüzüne bakarak yavaş bir sesle sordu:

— Rum boğasından memnun kalmadın galiba?

— Onu git de ineğe sor, ben ne bilirim!

Esma, elini ağzına götürdü, kıs kıs güldü:

— Tüh, kırk beşlik maskaranın dediğine bak!

Ama bu küçük ve mâsum söz, içlerine dolmuş dertli akşamın sıkıntısını yumuşatıverdi âdeta. Bekir, bütün gün sıcak güneşin altında, ineğinin peşi sıra yürürken, henüz genççe karısının da evde kendisini hasretle beklemiş olabileceğini düşündü; yorgun vücudunda tatlı ürpertiler duydu. Şimdi kızını unutmuş, gülen gözleriyle karısının yüzüne bakıyordu:

— İneğin işi boğa ile, bizim işimiz...

Esma, kocasının neden bahsedeceğini anlamaya vakit bulamadan, elinde bakır bir leğenle ibrik, odaya Ayşe girdi.

— Bizim işimiz tütünleri tarladan kaldırmak!

Bekir Ağa, şimdi ciddileşmişti. Kâh karısına, kâh kızına bakıyor, göğsünü bir baba kıvancıyla kabartarak konuşuyordu:

— Ben sabahleyin erken kalkayım. Allahın izniyle dere başından başlar, güneş Ayı Dağ'ın doruğunu bulmadan Çatrapi (1) armutlarına kadar çıkarım. Ayşe de seninle aranlarda kaisın. Atın yanında yürümeye hacet yok. Battal'ın Enver bizim tarlanın yanından geçiyor. Kendi eşeğiyle bizim atı da idare eder. Şimdiden gidip komşulara yalvarmaktansa önce elimizden geldiği kadarını kendimiz yapalım. Bitirirsek ne âlâ! Yani yapabildiğimiz kadar, sonrasına Allah kerim!

Bekir Ağa, yanında ayakta duran, selvi boylu, genç, sağlam kızına baktı. Kızının, kendisini cahil bir köylü sanmaması için, belkl de kızıyla karısı yanındaki itibarını yükseltmek maksadıyle: «Biz zengin değiliz, elimizde ne var?» diyerek, peşinden Molla Receb'in sözlerini ekledi:

— Yed-ullah leyse lil-insani illâ mâ seâ!

Babasının, anlamadığı bu sözleri, Ayşe'nin çok hoşuna gitti. Dirseklerine kadar sıvanmış ağır, kalın ve çalışkan ellerine ibrikten su dökerken sordu:

— Mânasını söyler misin, babacığım?

— Yed-ullah, yani Allahın kudreti. Biz köylülerin çalışıp çabalamaktan başka çaremiz yoktur, kazandığımıza şükretmeliyiz.

— Komünizma gibi desene, baba!

— Komolizma değil, baba, komünizm!

— Komolizma değil, baba, komünizma !

— Eeeh, komolizma işte! Ama komolizmayı Ruslar uydurdular. Madem ki Ruslar uydurdular, bizim millete uymaz.

---

(1) Bir çeşit armut.

— Hayır, baba, komünizmayı Ruslar değil, Almanlar çıkardılar. Komünizmanın babası, Karl Marks'tır.

Bu arada Esma da söze karıştı:

— Dünya kadar yeni şeyler öğrendi bizim Ayşe! Bak, seni bile sutsurdu. Kala Mala'nın ne olduğunu bilir misin sen? Bilmezsin elbet!

— Bilirim.

— Ne bilirsin!

— Bilirim dedim sana.

— Ellezi hallâk-al-mevte ve-l-hayate... Sen bunu bilirsin, ama Kala Mala'yı bilmezsin.

Ayşe başını arkaya attı, bir kahkaha salıverdi:

— Ah anne, Kala Mala değil, Karl Marks!

— Aman aman, dilim dönmüyor işte, Kala Mala olsun!

Ayşe elindeki havluyu babasının dizine bıraktı, leğeni kaldırdı, hemen sofaya çıktı, elinde bir gazete, çabucak geri geldi. Masadaki lâmbayı babasının yanına yerleştirdi, gazeteyi açtı:

— İşte baba, Karl Marks'ın resmi.

— Bak, Rus'tur dememiş miydim sana!

— Rus değil, baba!

— Rustur, Rus! Tanımam mı ben?

— Ayşe'den iyi mi bileceksin?

— Bilirim.

— Ama Alman.

— Sakalına bak! Alman'da böyle sakal ne arar? Rustur vesselâm.

— Hayır, babacığım. Vallahi de Alman. Okudum ben.

— Tövbe de! Yemin etme! Almandan böyle komolizma gibi şeyler çıkmaz. Sakalından anladım ben... Ya Rus'tur, ya Yahudi.

Bu konuşma daha çok uzayacaktı, kocaman bir kadın içinde dumanı tüten etli fasulya çorbasıyla Esma, odaya girmeseydi:

— Haydi, o Kala Mala'ları bırakın şimdi; geçin etli fasul-

yenin başına! Biz fakirlerin karnını ne Kala Mala doyurur, nede komolizma. Yemeğinizi yiyin de Allahın verdiğine şükredin. Toprağımız var, suyumuz var. Ne lâzım daha bize?

Artık odayı kaplamış akşamın gölgeleriyle sarılı, lâmba ışığına toplanmış, oturuyorlar; orta yerde, sofrada dumanı üstünde fasulya çanağı duruyordu. Üçü de fısıltı halinde birer besmele çekerek yemeye başladılar.

Yemeklerini sessizce yiyor, ata toprağına bakar gibi kıvançla sofralarına bakıyor, yorgunluklarını gizleyerek Allahın verdiğine şükrediyorlardı...

2

Gökyüzü ağarmaya başlamıştı. Sisler içinden çıkmış bir geml gibi Ayı Dağ'ın tepesi görünüyor, sabah yavaş yavaş toprağa Iniyor, denize uzanan evlerin damları kara gölgelerden kurtularak ağarıyordu.

Bekir, sofaya çıktığı zaman, denizi göğe bağlayan mor ufukta, henüz parlak bir yıldız, giden geceyi uğurlar, gelen sabahı selâmlar gibi yanmaktaydı. Ama onun da parıltısı uzun sürmeyecekti; çünkü Ayı Dağ'ın ardındaki kızarmış ufuklardan Kızıltaş'ın tütün tarlalarına, çayırlarına, evlerine güzel sabah, geliyordu.

Bekir Ağa, yemeği yer yemez yatmış olmasına rağmen ağır uyanmış, yataktan güçbelâ kalkmıştı. Battal'ın Enver'den duyduklarını pek düşünmediği halde içinde bir sıkıntı duyuyor, dün yürüdüğü yolun bütün ağırlığını bu sabah kemiklerinde hissediyordu.

Sofanın tahta basamaklarını indi; solda ahırın kapısını ardına kadar açık gördü.

— Hey Esma, sen mi varsın ahırda?

— Kim olur başka? Köye Yalta'dan hırsız mı geldi sandın?

Bekir, ahıra doğru yürüdü, daha ahıra varmamıştı ki sofada Ayşe'nin sesi çınladı:

— Anne, Macik'in boncukları nerde?

Döndü, kızına baktı; daha demin bu sabah her sabahtan erken aklktığını sandığı için, kızını sofada görünce, şaşırdı:

— Bağırma horoz gibi! Bu saatte kadın kısmı yatağında yatar, rüya görür henüz... Erkeğin işi erkeğindir, siz ise...

— Oğlumuz yok diye üzülüyordun dün akşam, babacığım. Ben de bir erkek gibi çalışamam mı?

— Zır zır etme, eve gir dedim sana!

Esma, Macik'i ahırdan çıkarıp duvarın yanına, kazığa bağladı.

— Nedir sabah sabah bu gürültü, canım? Esma, Ayşe kızı neden kaldırdın erkenden? Çingene tayfası mı olduk artık biz?

Esma, kocasının sözlerini duymamış gibi, sofada sessizce duran Ayşe'ye döndü:

— Boncukları, duasıyla beraber minderin altındadır. Çanını da getir!

Sonra kocasına döndü:

— Zahmetsiz mal yenmez. Dün akşam, Allahın verdiği bu havada tütünleri kaldıramazsak işimiz dumandır, diye suratın kül-kireç kesilmişti. Sabaha kadar kirpikli gözüm uyku yüzü görmedi.

— Dedimse dedim, siz de ne diye döşeklerden fırladınız? Sanki yangın bacayı sardı!

— Bacayı sarmadan çare bulmalı. Sen git, dere başından kırmaya başla. Biz de Ayşe ile aranlara gidelim. Battal'ın Enver'e de rica et, kendi eşeğine bakarken bizim ata da bakıversin. Bakar o. Altın gibi bir insan. Haydi, sabahleyin işin bereketi çok olur.

— Hey, kumandan gibi bağırma. Ben işimi bilirim.

— Kızma, şaka söyledim, cümle âlem duydu sesini...

Ayşe sofaya çıktı:

— Bulduın anne!

— Getir buraya. Çanını da.

Ayşe, annesiyle beraber, Macik'in boynuna, üç köşe bir meşine dikili muskayı, yeşil boncukları ve çanı bağlarken, Bekir Ağa mırıldanarak ahıra girdi. Ahır oldukça karanlıktı, ılık gübre kokuyordu. Belki karısının sabah sabah bu bağırtısı; belki hâlâ içini kemiren kızının yaşı meselesi; belki de gizli bir başka sebep yüzünden, Bekir'in gönlü pek rahat değildi bu sabah.

Bekir hâlâ düşünürken atı, ahırdan çıkmak ister gibi kafasını sallıyor, yeri eşeliyor, dikkatini çekmek için sahibinin omzunu, arkasını iteliyordu. Kapıda karısı bağırmasaydı, Bekir daha uzun zaman düşünecekti.

— Hayvana ezan mi okuyorsun ahırda? Ufuklar kızardı; öğlende gidecek değilsin ya tarlaya!

Tam bu sırada atı da arkadan dürtüşlüyordu.

— Arı soksun kursağını! Biri önden, biri arkadan deli edecekler insanı. Haydi, acele ediyorsan götüreyim seni işe!

Ama Bekir'in pek de acele ettiği yoktu. Ellerinde atının ipini çözmeye bile kuvvet kalmamış gibi, gerindi. Atına baktı, ona söyler gibi: «Ben de amma gevşedim haa!» dedi.

Atı dışarıya çıkardı. Sonra yine ahıra girip tütün sepetlerini, orağını, baltasını, ipini, eski elbiselerini; yani tarlasında lâzım olacak şeyleri dışarıya taşıdı. Kızı ve karısı, hâlâ Macik ile meşguldüler. Belki Macik dün Rum boğasından döndü diye, belki de sabahın serin ve tatlı oluşundan, Esma da bu sabah her sabahkinden daha neşeli, daha canlıydı. İşin birini bitirip hemen ikincisine başlıyor, çalışırken de arasıra ya kocasına, yada kızına emirler veriyordu:

— Ayşe! Çobana iyice anlat Macik'in halini. Bayırlarda göz kulak olsun, hayvanı yanında tutsun, gözden kaçırmasın. Yavruladığı gün de, söyle ona, gözaydına gelsin!

Ayı Dağ'ın ardındaki kızıllık koyulaşıyor, denize uzanan ev-

lerin nemli damları geceden kurtulmuş, güneşi bekliyorlardı. Her evde, Bekir Ağa'nın evi önündeki gibi bir hazırlık vardı. Her kapıdan, her bahçeden, her sofadan bir ses, bir seslenış duyuluyor, yokuşlu yolların taşlarında nal sesleri işitiliyor, canlı keçiler meliyor, uyuşuk inekler başlarını kaldırarak uzun uzun böğrüşüyorlardı.

Ufuklar allanıp gök ağardıkça insanlar da vaktin yaklaştığını evden eve insandan insana bildirir gibi, daha yüksek, daha hızlı seslerle konuşuyor, güneş doğmadan evlerinden ayrılıp tarlalarına gitmek istiyorlardı. Tepelerde çobanlar hayvanları beklerken, köyün içinde yollar kalabalıklaşıyor, evler gitgide boşalıyordu.

Artık gündüz olmuş, hayvanlar başlarını toprağın yeşil otlarına indirmişlerdi. İnsanlar elleri, kalpleri ve umutlarıyla toprağa eğiliyorlar, Kızıltaş'ın bütün hayatı toprağa sarılıyordu. Yüzlerce seneden beri atalarının, dedelerinin ayaklarıyla açılmış yollarda öylesine kalabalık, öylesine canlı, tecrübeli bir hareket vardı ki! Hepsi de sanki birbirlerini kovalıyor, birbirlerinden daha önce tarlalarına varmak, topraklarına sarılmak istiyorlardı.

Köy tezlikle boşalıyor, evler sessizliklere gömülüyordu. Önleri çiçekli sofalarda seksen, doksan yaşında, beyaz başörtülü, nineler, uzun çubuklarını tüttüren ak sakallı dedeler, mesut bahtiyar, tarlalarına giden evlâtlarına bakıyorlardı. Sofalara açılan oda kapıları, ardına kadar açık bırakılıyordu; çünkü hırsızlık duyulmamış bir şeydi; evlerin kapısını kitlemek, bahçeleri yüksek duvarlarla çevirmek, bura köylerinde çok ayıp sayılıyordu. Yol üstündeki evlerin açık kapılarından odalarda eşyalar görülüyor, kimseden sır saklanmıyordu. Birinin hali, ötekince belliydi; biri öteklnden şikâyetçi değildi. Bereketli yıllarda varlığa sevinlyor, Allahın verdiğini şükredlyor, kıtlık olursa dayanıyor, «aza kanat etmiyen çoğu bulamaz!» deyip ayaklarını yorganlarına göre uzatarak yaşıyorlardı.

Ayşe, Macik'le köyden çıktığı zaman Kızıltaş, tamamen boşalmış gibiydi. Ayşe şimdi Gelinkaya'ya yaklaşmıştı; buradan evlerini, köyünü, tütün aranlarını, deniz kıyısına kadar uzanan tütün tarlalarını, hattâ tarlasının kenarında çalışan babasını görebiliyordu.

Köy boş ve sessizdi, fakat artık garip değildi, çünkü gündüz olmuştu. Evlerin saçaklarında, eski kuyuların etrafındaki sazlıklarda kırlangıçlar, yol kenarlarında çalı çırpı arasında çeşitli kuşlar yuva yapıyor, ahırların önündeki gübre yığınlarında sürü sürü tavuklar, yalnız kendilerinin anladıkları bir dille konuşarak gezlniyor, sofaların önündeki çiçeklerde arılar uçuşuyor; yeşil, sessiz ağaçların gölgelerinde çubuk içen dedelerin etrafını çeviren Kızıltaş evleri, yolları, bahçeleri şimdi arılar, kuşlar, kelebekler, tavuklar diyarı oluyordu. Yollarda ne bir insan, ne bir hayvan. Yalnız şoseden bir iki saatte bir, bir otomobil görünüyor; homurtular, bazı yokuşlarda pat pat sesleri, yol kenarlarındaki bağlarda, bahçelerde bir duman perdesi bırakarak, Kızıltaş'ın içinden geçip gidiyordu.

Gelinkaya'nın yanından bütün bu yollar iyice görünüyordu; fakat ne kadar çoktular! Kalpten çıkan kan damarları gibi, bu yollar Kızıltaş'tan çıkıyor; her tarlaya, her arana, her bağa, her bahçeye, çayırlara, su başlarına, deniz kenarlarına kol kol uzanıyordu. Bazı yerlerde yollar kesişiyor, bazı yerlerde ise birbirine kavuşamıyan iki zavallı sevdalı gibi yan yana uzayıp gidiyorlardı.

Binlerce sene evvel bu toprak bu insanlara sanki Tanrı tarafından üleştirilmişti. Her toprak parçasının alçak duvarlarla ne zaman çevrildiğini kimse, hatırlamıyor; kimse bilmiyordu. Fakat nesilden nesile geçen topraklara uzanan yolları hangi ailenin, hangi neslin ayaklarının açtığını herkes biliyor, hangi yolun kime alt olduğundan kimseler şüphe etmiyordu.

Çobanın, hayvanları güttüğü tepe, bir çağrım uzaktaydı; fakat Ayşe, Macik'i yormamak için hiç de acele etmiyordu. Arada

duruyor, köye, tütün aranlarına bakıyor, güneşin gümüş ışınları altında titreşen denizi seyrediyordu. Deniz kıyısına gitmeyi ne kadar isterdi! Ama yalnız başına gidemezdi, çünkü işlerin en kızgın zamanıydı. Hem sonra kızlara yalnız başlarına denize gitmek yasak değildi ama, âdet de değildi. Ayşe de şimdi denizin bu kadar yakın, bu kadar güzel, bu kadar dost olmasına rağmen gidemezdi. Tütünlerin tarladan aranlara kaldırılmasını işler bittikten sonra köycek gidilmesini bekliyecekti. Hem bu toplu gidişler daha hoş, daha eğlenceli oluyordu. Arabalarıyla köyün kenarına toplanıyor, kızlar atların yelelerine, koşumlarına çiçekler takıyor, çalgı, şenlik arasında tıpkı Hıdrellez'deki gibi denize gidiyorlardı. Anneler kıyıda, kayaların arasında kebap, kahve pişiriyor, gençler denizde yüzüyor, akşama yakın tekrar arabalara binip türküler söyleyerek, şen-mesut, evlerine dönüyorlardı.

Eh, Ayşe de tütünlerin kırılıp bitmesini beklemeliydi. Bunu yalnız Ayşe değil, bütün köy bekliyordu. Yaz işleri bittikten sonra köye tekrar hayat girecekti. Dağbaşları beyaz karlarla ağarırken evlerin bacaları tekrar tütecek, kış geceleri evlerde eğlenceler olacak, kızlar, gençler komşu evlerinde toplanarak maniler söyleşip oyunlar oynayacaklardı. Evlenme çağına girmiş kızlar da eksik değildi; işleri ortadan kaldırınca gelen güz, düğünsüz de geçmiyecekti. Ayşa düşündü: «Kimler evlenecek acaba?»

Parmaklarıyla kızları saydı: Cemil'in Zeyneb'i, Çilingir'in Hatice, Parmaksız'ın Tevhide... Üçü de on altı, on yedi yaşlarındaydılar. Kendini de düşündü. Yüzü kızardı, gözlerini yere indirdi, durdu. Sonra Macik'e yaklaşarak yuvarlak yanağını Macik'in boynuna dayadı, bir şey bekler gibi sessizce uzaklara toplanıyordu. Ağlamak istiyor; ama niçin, ne sebepten ağlıyacağını kendi de pek iyi bilmiyordu. Çünkü gönlü mesuttu, hayatı

baktı. Siyah gözlerini örten uzun kirpiklerinin arasında yaşlar ve insanları seviyor, ama yine de gözleri doluyordu.

Önce baba evinden ayrılan bir yeni gelin gibi ağlamak, yanaklarından aşağı damla damla, sıcak yaşlar akıtmak istedi; sonra güldü, yavaşça güldü. Sonra başını arkaya attı, bir kahkaha koyverdi, yolun kenarındaki çalılardan bir dal koparıp Macik'i dürtüşledi.

Sağda, yoldan çok yüksekte bir tepe vardı. Tepenin ardı, dağların çamlık eteklerine bitişikti; önü ise sarp ve uçurum. Tepenin bazı yerleri çorak toprak, bazı yerleri, kırmızı, kurşuni, aklı karalı kayalar. Ayı Dağ'ın üstündeki güneş, ışınlarını bu uçurumlara serptiği zaman çeşitli renkler, daha da çeşitli görünürdü. Kızıltaşlılar, kimbilir neden, garip ve korkunç olan bu tepenin kenarında atlarını koştura koştura bir yol açmıştılar.

Ayşe'nin durduğu yerden bakınca tepenin tam kenarındaki bu yol, insanın başı üzerinde tıpkı bir raf gibi asılıydı sanki. İşin tuhafı, Ayşe'nin bulunduğu yolla tepenin kenarındaki yol arasında bir kaya vardı; kayanın alt kısmı kırmızı, üst yanı kurşunî idi. Kayanın üst kısmını bir tülbent gibi ince bir beyazlık çepeçevre sarmıştı.

Kızıltaşlılar bu kayaya Gelinkaya derlerdi. Çok eskiden Kızıltaş'a yakın Dermenköy'de çok güzel bir kız varmış. Kızıltaşlı bir çoban, bu kıza âşık olmuş, kız da çobanı seviyormuş. Çoban beklemiş, kız çağını bulmuş, çoban kızı istemiş. Fakat kızın babası çobanın bu isteğini reddetmiş, kızını Kızıltaşlı namlı bir zengine vermiş. Gelin, Dermenköy'den gelirken Kızıltaş'ın yiğitleri tam bu tepenin üstünde faytonun önünü kesmiş, gelinden mendil istemişler, gelin atlılara mendil verirken aralarında sevdiği çobanı görmüş, yüreği tutuşmuş, birden kendini faytondan atmış. Ama uçurumun dibine düşmemiş, yarı yolda taş kaya kesilip uçuruma saplanmış kalmış. O günden sonra Kızıltaşlılar bu kayaya Gelinkaya demişler.

Ayşe her sabah Macik'i çobana götürürken durur, güneş

ışınlarında uçurumlar renkten renge girerken, kaya olmuş geline bakmayı çok severdi. Gelinin, artık taş kesildikten sonra bir daha dirileceğinden şüphe eder, ama yine de durup Gelinkaya'ya bakar, içinden: «Allahım, onu dirilt de zavallı çobana ver!» diye dua ederdi.

Şimdi de uçurumdaki geline bakıyordu ki, tepenin kenarındaki yolda bir atlı gördü. Hava sakin, gök yüksek, mavi ve bulutsuzdu. Tepedeki yol çok yüksekte olduğundan, Ayşe atlının kim olduğunu seçemiyordu. At kımıldamıyor, binicisi de yerle gök arasında, hayvanın üstünde canlı bir heykel gibi duruyordu. Ayşe «Kim acaba?» diye düşündü. Çobanlardan biriydi belki de. Ama bu saatte çobanlar, hayvanları bırakıp da böyle yüksek tepelere çıkmazdılar. Ayşe: «Yayla çobanlarından olsa gerek!» deyip yürürken, atlı birden atını sürdü, tepenin kenarındaki yolu bir yıldırım gibi geçti; solda, çorak topraklı inişe vardı; bir toz bulutu kaldırarak atını inişten aşağı, Ayşe'ye doğru koşturmaya başladı.

Atlının geldiği yol çok tehlikeliydi. İnişin sarp yerlerinde hayvan, ön ayaklarını toprağa batırıyor, başını sallıyor, koşmak istemiyordu. Bazan da yine ön ayakları toprağa batık, kıçüstü oturuyor, kulaklarını dikip soluyordu. O vakit tecrübeli binici sinirleniyor, hayvanın başını sağa sola çekiyor, hayvanın yine de koşmak istemediğini anladıkça kamçıyla, mahmuzla atı zorla koşmaya mecbur ediyordu. At yavaş yavaş ön ayaklarıyla sola dönüyor, binici atın korkusu geçti sanarak hayvanın başını birden sağa çekiyor, at kişniyor, üç beş dakika için atlı, atıyla birlikte toz-duman içinde Ayşe'nin gözlerinden siliniyordu. Sonra yine görünüyor, inatçı atı kamçılayarak Ayşe'ye doğru koşturuyordu.

Atlı, toz bulutu gerisinde kaybolduğu zaman, Ayşe korkuyla elini kalbine götürüyor, atlı atıyla beraber bayırdan yuvarlanacak, Macik'i devirecek, kendi de ölecekmiş gibi titriyordu. Atlı, toz bulutundan sağ salim çıktıkça küçücük elini ağzına gö-

türerek: «Bak hele, kim acaba bu?» diye soruyordu kendi kendine.

Şimdi atlının kalpaklı olduğunu iyice görüyordu. Sırtında kırmızı bir gömlek vardı: göğsünde parlayan bir şey ise çoban cüzdanıydı herhalde.

Ayşe: «Ya çobandır, yada deli!» diye düşündü. Ama çobandı. Başındaki kahverengi kalpağın çoban kalpağı olduğunu seçiyordu. Ayşe'den epeyce uzakta, Macik, bayırda koşan atlının tehlikesini hissetmiş gibi ürküntüyle, yerinde dönüp duruyordu. Ayşe, Macik'in ürktüğünü ancak şimdi görmüştü. Bir an, atlının kazaya uğramak ihtimalini unutarak koştu, Macik'in boynuna sarıldı:

— Korkma Macik! korkma, bakma o serseme sen! Korkma kızım, korkma. Vücudumla ben seni saklarım. Sen ölürsen ben de seninle beraber ölürüm. Korkma kızım, korkma!

Başını tekrar atlıya çevirdi, ama artık korkuya hacet yoktu; çünkü adam sağ salim düzlüğe çıkmış, atını dört nala Ayşe'ye doğru koşturuyordu. Şimdi Ayşe'nin de korkusu geçmişti. Daha demin sıkıntılı, durgun hava birden değişmiş, nerden geldiğini bilmediği serin bir rüzgâr esmeye başlamıştı. Ayşe'nin bu rüzgârda yüzü, gönlü okşanıyordu.

Atlı, bir yıldırım hızıyla geldi, biraz uzağında durdu. Atlının kim olduğunu anlayınca, Ayşe'nin içinden garip bir titreme geçmişti. Karşıdaki atlı, çoban Seyd-Ali'nin Remzi'siydi. Kahverengi kalpağı, dar kırmızı gömleğinin içindeki pehlivan vücudu, cüzdanı, çoban kıyafetiyle Remzi'yi karşısında görünce Ayşe şaşırdı. Çünkü Remzi, ailenin en büyük oğluydu, işlerin, bu kızgın zamanında çobanlığı kardeşleri yapıyorlardı.

Remzi hayvandan atladı. Ayşe, Remzi yanına gelecek diye hem ürktü, hem de gönlünde ılık ılık bir şeyler hissetti. İki adım geri çekildi. Remzi yaklaşırsa zavallı Ayşe ne yapacak, ne söyleyecekti? Yüzü kızarıyor, durmadan dualar mırıldanıyor, ama neye dua ettiğini kendi de pek iyi bllmiyordu. Belki Remzi'nin

daha yakına gelmemesi, köylülerin kendisiyle Remzi'yi Gelinkaya yanında görmemeleri için dua ediyor, Remzi'nin uzaktan konuşmasını istiyordu. Gönlü birbirine zıt duygularla doluyor, ne yapacağını bilmiyordu. Remzi niçin gelmişti, niçin?

Remzi olduğu yerde duruyor, arada etrafına bakınıyor, başını göğsüne eğiyor, yüzü kızarıyor, arada yüzünü kaldırarak bir şeyden çekinir gibi, gizlice Ayşe'ye bakıyor, bir şeyler söylemek istiyor, ama söyliyemiyordu.

Ayşe de konuşmak istiyordu, fakat ne kadar zordu konuşmak.

Remzi, yardım umar gibi Macik'e baktı. Ama Macik bir sırdaş gibi, başını yol kenarındaki yaban fındıklarının yaprakları altına sokmuş, hiç oralı olmaksızın, ot yiyordu.

Sessizlik uzadıkça Remzi sıkılıyordu. Daha demin tepeden Ayşe'ye bakarken söyliyeceklerini tasarlamış, sıraya koymuştu. Gönlünde ne varsa hepsini söylemek düşüncesiyle tepeden inmişti; ama şimdi... Şimdi Remzi sessizdi; niçin, bilmiyordu.

«Daha demin tepeden Ayşe'ye bakarken, tatlı söz yılanı deliğinden çıkarır, diyen sen değil miydin, Remzi? İşte Ayşe karşında. Ne delikte, ne de yılan! Dünyanın en güzel çiçeği gibi, karşında. Niçin konuşmuyorsun? Niçin? Söyle derdini, söyle Remzi! Aşk başka bir belâdır; söyle, anlat her şeyi Ayşe'ye!»

Ama söyliyemiyordu. «Kızın yolunu kestin, annesinden babasından gizli kızla konuşmak istiyorsun. Dayağa lâyıksın, Remzi, alçaksın, hainsin!» diye için için kendinden nefret ediyordu. Bayırlardan aşağı atını sürmeye razıydı, Gelinkaya'nın üstüne çıkıp uçurumdan atmaya razıydı; yeter ki Ayşe fena bir maksatla yolunu kestiğini sanmasın! Kaçmak, Ayşe'nin gözlerinden saklanmak istiyordu.

Ama bu kadar utanmaya sebep yoktu; çünkü küçük kardeşleri bu sabah şehire gitmişlerdi, hayvanları otlağa Remzi götürecekti. Ayşe ile buluşmaları sadece bir tesadüftü işte.

Bu düşünceyle ansızın ferahlamış oldu, fakat Ayşe ile ko-

nuşmağa yine de cesaret edemedi. Ancak Ayşe Macik'e doğru yürürken Remzi cesarete geldi, yavaşça: «Ayşe, Macik'i bana bırakır mısın, kardeşlerim Yalta'ya gittiler, hayvanları bugün ben güdeceğim!» dedi.

Ayşe durdu; gözleri yerde, yüzü kızarmış, aynı yavaş sesle cevap verdi:

— Olur, Remzi Ağa!

Remzi şimdi konuşmaya hazırdı, ama Ayşe'nin utangaçlığını gördü. «Az konuşmak, çok konuşmaktan belki daha iyi!» diye düşünerek atını Macik'e doğru sürdü.

Ayşe, kalbinde ansızın bir sızı hissetti, kabahatli gibi başını göğsüne eğdi, döndü; arana gidecekti, ama bir türlü yürüyemiyordu. Başını çevirdi, yokuş yolda, kayaların arasında, atının üstünde Macik'i yeden Remzi'ye baktı. Bağırmak, bağırarak bir şeyler söylemek istiyordu. Bütün söyleyecekleri kalbindeydi; fakat sesini dalgalı göğsünden çıkaramıyor, sık sık nefes alarak Remzi'ye bakıyordu.

Remzi de tıpkı Ayşe gibiydi. Epeyce uzaklaşmıştı. Eğerinde döndü, Ayşe'ye bakarak elini salladı:

— Sağlıkla kal, Ayşe'cik!

— Sağlıkla var, Remzi Ağa, sağlıkla var! Macik'e iyi bakın.

Ayşe, birden annesinin tembihini hatırladı, Remzi'ye doğru koştu, üç beş adım kala durarak, heyecanla: «Annem tembih etti. Macik'e iyi bakın!» dedi. «Bayırlarda göz kulak olun, gözden kaçırmayın. Yavruladığı gün de gözaydına gelin, Remzi Ağa. Annem bana söyledi, ben de size söylüyorum. Gelir misiniz?»

— Ama mutlaka geleceksiniz, değil mi Remzi Ağa?

— Gelirim, Ayşe, gelirim.

— Gelirim, Ayşe, gelirim.

— Mutlaka geleceğim, Ayşe!

Şimdi ikisinin de yüzü gülüyordu, ikisinin de gönlü şendi, birbirlerini hissediyorlardı.

— Uğurlar olsun, Remzi Ağa!

Macik, Remzi'den epeyce uzaklaşmıştı. Yokuşun gerisindeki hayvanlar hazin hazin seslenlyor, Remzi'yi çağırıyorlardı. Güneş tam Ayı Dağ'ın üstündeydi. Güneşin sıcağı toprağı yakmadan, hayvanları otlaklara götürmek gerekiyordu.

— Sağlıkla kal, Ayşe!

Remzi atını sürdü. Arasıra dönüp Ayşe'ye bakıyor, el sallıyor, mendille, gülümseyişleriyle, gözleri ve kalpleriyle birbirlerine çok tatlı, çok hasretli şeyler söylüyorlardı.

Macik, yokuşun gerisinde gözden kayboldu. Remzi de yokuşta sonuncu defa durdu, döndü, Ayşe'ye baktı, sonuncu defa elini salladı. Ayşe de mendiliyle: «Evet, evet, gönlüm seninle!» der gibi cevap verdi, ayrıldılar.

Ayşe yalnız kaldı. Macik ile Remzi, bütün bütün gözden kaybolmuştular. Yokuşun gerisindeki hayvanların garip sesleri de yavaş yavaş kesilmişti. Ama Ayşe'nin gönlü bu yalnızlığı hissetmiyordu. Hayır! Bu sabah, onun gönlüne bir şey girmişti; tatlı, kıymetli bir şey... Bu sabah, hayatındakl bütün sabahlardan bambaşkaydı, hepsinin en iyisiydi. İçine, nerden geldiğini bilmediği tatlı, hoş duygular doluyor, bütün benliğiyle bir kuş gibi hafifliyor, uçup Gelinkaya'ya konmak, ötüp sevincini dünyaya bildirmek istiyordu.

Ayşe hiç kendini bu derece ferah hissetmemişti. Hayatında çok tatlı, çok hoş bir şey olmuştu. Neydi? Pek iyi bilmiyor, ama seziyordu.

Tütün aranlarına doğru yürüdü. Yüksekçe kayaların arasından dar yolu seçti. Kadife yorganla örtülü gibi yemyeşil, otlu bir çayıra geldi. Şimdi, aşağıda köy, bağlar, bahçeler, gözleri önündeydi. Yürüdü, çayırı geçti, düzlüğe indi. Ufacık yaban fındıklarının arasından bir sevdanın gözyaşları gibi sâkin, duru bir su akıyordu. Suyun kenarında durdu, diz çöktü, iki adım uzakta suda küçük, kuru bir çalı vardı. Çalının dalları arasından geçen su hafif dalgalanarak, çalıdan uzaklaşınca katmerlenerek akıyordu.

Köy, deniz, tütün aranları görünmüyordu. Daha demin güneşin altın ışıklarında yıkanan Kızıltaş, Ayşe'yi ansızın terkedip uzaklara saklanmış gibiydi. Sessizlikler içinde yalnız mavi gök ve yaman uçurumlarıyla Gelinkaya bakıyorlardı Ayşe'ye.

Sessizlik ve yalnızlıktan biraz korkmuş gibiydi Ayşe. Hâlâ diz çöktüğü yerde, suya baktı. Kırışıklıklar yaparak akan suda başını çirkin, burnunu yumru yumru, gözlerini mahzun gördü, korktu. Elleri titremiye başladı, tekrar baktı suya. İçinden: «A kız, sen ne kadar çirkinsin!» dedi.

Başı suya eğik, gözleri kapalı, içine dolan acıyla yüzünün, burnunun, gözlerinin çirkinliğini suya akıtmak ister gibi, dizüstü duruyordu. Sonra gözlerini açtı, tekrar suya baktı. Ama su akıyor, çirkinliği ise kırışan suyla beraber akıp gitmiyordu.

Kalbi kırık, gözleri mahzun, içi acılı, ayağa kalkıyordu ki suyun öte tarafında kararmış, eski bir kütüğe bir kuş kondu. Siyah kanatlarının uçları beyaz, göğsü kırmızı, çok cana yakın bir kuşçağızdı bu. Küçücük burnu ile önce arkasını, sonra kanatlarının altını kaşıdı.

Kuşu ürkütmek istemedliğinden, Ayşe hareketsiz duruyor, gülen gözleriyle kuşu seyrediyordu. Kuşun temizlenip süslenme zamanıydı herhalde; ufacık burnu ile kâh kanatlarının altını, göğsünü kaşıyordu.

Kuş, küçücük başını tekrar sağa büktü, sola büktü ve fırıl fırıl uçarak suda yatan çalıya kondu. Kuşun ağırlığı altında çalı devrildi. Ayşe yüzünü kuştan tarafa çevirmeye vakit bulamadan kuş uçtu, fındık ağaçlarının yeşil yaprakları arasında gözden kayboldu.

Ayşe mahzun mahzun suya baktı. Ama daha demin çalının dalları arasından kırışıklıklar yaparak akan su, şimdi düz akıyordu. Şimdi Ayşe'nin sudaki yüzü de değişmişti. Ayşe gözlerinin, dudaklarının bütün güzelliğiyle, sakin akan suya bakarak güldü.

Tekrar gözlerinde ateşler, yanaklarında kızartılar, kalbinde

umutlar canlandı. Kalktı, bayıra tırmandı, yükseklere çıktı; yine aşağıda Kızıltaş'ın, Karadeniz'in güzel panoramasını gördü. Solda, küme küme çalıların yanından köyün arkasındaki tütün aranlarına uzanan yola doğru yürüdü. Çok canlıydı. Koşmak; bayırları, tepeleri, dereleri aşmak istiyordu. Ayakları Ayşe'yi çok uzaklara götürmek istiyor, çalıların içinde kuşlar cilveleşiyorlardı. Hepsi de Ayşe'ye: «Güzelsin, çok güzelsin!» der gibiydiler.

Kuşların cikcikleri, güneşin altın ışınları, deniz, köy ve hayat, yüksek göğün altında öyle güzel, öyle hoştu ki, Ayşe'nin genç kalbini öylesine sarmıştı ki, bütün bu heyecanını dökmek, ferahlamak ihtiyacıyla bir şeyler yapmak istiyordu: Koşmak, haykırmak, yahut yere yatıp toprağı, hayatı ateşli dudaklarıyla öpmek...

Omuzlarına dökülen dalgalı, gür saçlarını arkaya, attı, başını kaldırdı, aranlara uzanan yolda yürürken genç, dinç sesiyle bir türkü tutturdu:

Kaya gibi saz olur,
Gül açarsa yaz olur.
Ben sana gül diyemem,
Gülün ömrü az olur.

Sesi yükseliyor, ta uzaklara uçuyor, sesi yükseldikçe göğsü de iftiharla kabarıyor, bütün dünyaya duyurmak istercesine daha da hızlı söylüyordu. Ayşe'nin bildiği, gördüğü dünya, Kızıltaş'ın evleri, dağları, deniziydi. Şimdi sesi dağlarda yankılarla her yere, herkese ulaşıyordu.

Yolun aşağısında, kırmızı tenekeleri rüzgârda uçmasın diye, damları taşlarla bastırılmış ilk aranlar göründü. Aranların önünde kızlar, işlerini bırakmış, Ayşe'ye bakıyorlar; Ayşe de kızlara işittirmek ister gibi gür sesiyle türküye devam ediyordu:

Kaya kayaya bakar ,
Kayadan seller akar
Sırma bıyık dururken
Sakallıya kim bakar?

Aranların yanında Ayşe'yi seyreden kızlar, nihayet yola doğru yürüdüler. Uzakta durdular ,ellerini ağızlarına kaldırarak, avuçlarını boru yapıp bağırdılar:

— Ne var Ayşe kız, sırma bıyıklı yolunu mu kesti?

Ayşe de durdu, elini ağzına kaldırıp cevap verdi:

— Kesti ya!

Kızlar, Ayşe'ye yaklaşıyorlardı. Ayşe de kızlara doğru yürüdü. Hepsinin de ayağında çarıklar, dizlerine kadar çıkan kırmızı, beyaz, kahverengi yün çoraplar vardı. Yolun kenarında çalı çırpıyla örtülü, alçak taş duvarın gerisinde durdular. Sert toprakla uğraşmaktan elleri, parmakları kuru ve çatlaktı. Güneşlerde kızarmış, yanmış, toz-toprak içinde yüzleriyle topraktan doğmuşa benziyorlardı, toprağın çocukları gibiydiler.

Yalnız, Ayşe farklıydı onlardan. Evin biricik kızıydı o. Kumral, parlak saçlı Ayşe; akşamları annesi yanaklarına, ellerine, ak gerdanına kolanya sürdüğü için bir gül gibi kokulu ve tazeydi. Belki sofada çiçeklerin, salkımların altında uzun zaman otu rarak bir şehir kızı gibi gazete okuduğundan, iyiyi kötüden ayırdediyor, kötülüklere üzülüyordu. Köyün toprağı; güneşi, havasıyla beslenmiş, büyümüş sağlam vücudunda ince bir ruh gelişmişti. Çabuk heyecanlanır, heyecanı geçtikten sonra oturur, dizlerini kollarıyla sararak sessizce ağlardı. Sessizlik uzadıkça kendisini ölmüş de cennetteymiş gibi görürdü. Cennet kuşlarıyla oynaşır; denizin, toprağın, dağların, köyünün saadet ve huzurunu gönlünde hissederdi.

Şimdi çalılığın ötesinde köy kızları, kendisine bakarak acaba neler düşünüyorlardı? Aralarında güzeller de vardı; o güzeller gül gibi taze Ayşe'yi kıskanmıyor, boyuna bosuna, yüzünün

güzelliğine imrenmiyorlar mıydı? Belkil Çünkü Ayşe, kıskanılacak kadar güzeldi.

Çalıların ötesinde kızlar bağrıştılar:

— Güzel Ayşe, cümle âlem tütün kırarken sen, Moskof hanımları gibi dağlarda gezersin...

— Ondaki güzellik bende olsaydı ben de işsiz güçsüz gezerdim dağlarda...

Ayşe, çalıların gerisinden gelen seslerin samimi olduğuna inandı ki güldü:

— Benim gibi hepiniz de güzelsiniz, kızlar!

— Deme, kız deme! Senin gibi güzel olsaydık biz de inek götürürdük.

— Gelinkaya başında çoban Seyd-Ali'nin Remzi'sini lâfa tutardık hem...

Ayşe'nin yüzü birdenbire kızardı, başını göğsüne eğdi, tütün aranlarına doğru yürüdü. Kızlar, arkasından gülüşerek ona bakıyorlardı. Gülüşmeler arasından bazan Ayşe'nin kulaklarına kırık kopuk kelimeler, sesler geliyor; ama Ayşe bunları dinlemiyordu. Çünkü Remzi adını işitince kalbinde anlaşılmaz bir sızı hissetmişti. Sessizce ilerlerken epeyce geride kalmış kızlardan biri, ardından seslendi:

— Yeni yuvana ne zaman taşınacaksın, a kız?

— Söylesene bize, söylesene Ayşe kız!

Ayşe durdu, yavaş yavaş kızlardan yana döndü, dargın bir sesle cevap verdi:

— Şimdilik babamın yuvası benim için her yuvadan iyi. Yeni yuvaya taşınacak olursam hepinize haber veririm.

— Vay, vay, nede çabuk darıldı!

— Şakaya da gelmiyor artık, gördün mü a kız?

— Babası, çoban Seyd-Ali'nin evini Ayşe'ye lâyık görmüyormuş.

— Deme!.

— Öyle duydum.

— Damadı Samsun'dan getireceklermiş.

— Vay vay!

Kızlar, uzun bir kahkaha salıverdiler. Ayşe sessizce duruyor, kızlara bakmıyordu. Bir şey söyliyecekti, ama boğazına bir yumru tıkanmıştı, sesi bir türlü çıkmıyordu. Ağlamak istiyor, fakat ağlıyamıyordu da. Hem niçin ağlıyacaktı? Kızlar şaka söylüyorlardı. Kendisi de kaç defa onlarla şakalaşmamış mıydı? Güldü. Remzi'yi hatırladı, yüzü tekrar ciddileşti. Ama şakalarına niçin Remzi'yi karıştırıyorlardı? Remzi'siz şaka edemezler miydi? Döndü, tütün aranlarına doğru yürüdü.

Kendi aranlarına yaklaştı. Aranın önündeki sırık meydanında, iki yanı kocaman tütün sepetleriyle yüklü, at duruyordu. Atın yanında, annesi, arasıra elini güneşe kaldırarak tepelere bakıyordu. Ayşe: «Zavallı, beni bekliyor!» diye düşündü, içi burkuldu, adımlarını hızlandırdı.

Güneş artık Ayı Dağ'ı gerîde bırakmıştı. Yaylanın üstünde toplanmış sütbeyaz, ağır bulutlar hiç kımıldamıyorlar, yalnız bir bulut parçası İncelerek Roman Koş'un uçurumlarından İnip Topkaya'ya doğru gidiyordu. Güneş yakıyor, ekilmemiş bayırlarda soba demirleri gibi kızmış çorak toprakların, sarp kayaların üzerinde alevsiz bir ateş parlıyordu. Güneş, tütün tarla ve aranlarını kasıp kavurduğu halde, köylüler işlerini bırakmıyorlardı. Herkes sessizce çalışıyor, yorgunluklarını unutarak içlerinden günün uzamasını istiyorlardı.

Bayırlarda sadece, inip çıkan atların, eşeklerin peşisıra yürüyen insanların sesleri işitiliyordu. Battal'ın Enver gibi genç köylüler, atlarını, düzlüklerde, yolların kenarlarında büyümüş ağaç gölgelerinde yederlerken türkü bile söylüyorlardı.

Ayşe, olduğu yerden, şosenin aşağısında, tarlasında çalışan babasını görebiliyordu. Çatrapi armutlarıyla dere arasındaki bayırdaydı tarla. Ayşe, yürürken arasıra babasına bakıyor; onun, tütünlerin içine gömülmüş bükük belini görüyordu. Bu bükük bel,

hareketsiz kaldıkça Ayşe, babasını tarlanın ortasına saplanmış bir kayaya benzetiyordu. Ama hareket ettiği zaman babasının yüzündeki terleri, toz toprakları gözlerinin önüne getiriyor; babasının yorgunluğunu, belinin ağrısını kalbinde hissediyor; babasını dünyanın en zavallı insanı gibi görüyordu. Bazan kendi kendine soruyordu: «Neden babam böyle çalışıyor, kimin için, ne için?» Bağlarını, bahçelerini, hayvanlarını satsalar hayatlarının sonuna kadar geçinemezler, şehirlerde yaşıyamazlar mıydı? Hem şehir hayatı daha iyi değil miydi?.

Evet, babası Ayşe için tuhaf bir insandı. Çünkü topraktan başka hiçbir şey görmüyor, hissetmiyordu. Senelerden beri evden toprağa, topraktan eve gide gele elleri ayakları toprak renginl almış, toprak gibi kurumuştu. Her gün ayaklarında çarıkları, sırtında yamalı gömleği, başında kalpağı, tarladan döndüğü zaman yüzü gözü toztoprak içinde, kütük gibi, mindere devrilir, uyurdu. Babasını o halde gördükçe, dünyanın en zavallı insanı sanırdı Ayşe. Ama aslında o kadar zavallı değildi babası. Çünkü Ayşe: «Baba, bu topraktan bıkmadınız mı?» diye ne zaman sorsa babası önce güler, sonra ciddileşir, cevap verirdi:

— Kızım, hiç topraktan bıkılır mı? Toprağın verdiği zevki, saadeti, insana dünyada hiçbir şey veremez.

Evet, toprağın verdiğini insana başka hiçbir şey veremez, derdi. Ama nasıl? Bir türlü anlıyamıyordu Ayşe. Çünkü babası yalnız bayramdan bayrama giyinir, kuşanırdı. Sabahtan akşama kadarsa, onun çektiğini hayvanlar bile çekmiyordu. Mahsullerl şehire götürüp sattığı zamanlar Ayşe'ye ayakkabı, ipek şal, tarak, kolonya alırdı; ama kendisi için hiçbir şey! Evet, babası, iş, yorgunluk, toprak... bunlar bana zevk verir, derdi. Ama aslında da öyle miydi? Yoksa babası, Ayşe'ye böyle söylüyordu da derdini içinde mi gizliyordu.

Ayşe durdu, babasına baktı, kalbinin gözleriyle baktı. Cehennemî güneşin altında, sırtında gömleği ıpıslak, yüzü gözü toprak zifir içinde, alnında ter! Ayşe, başını göğsüne eğdi. Bu

sabah sofada babası için mendile bir dilim ekmekle bir baş sarımsak bağladığını hatırladı; gözleri kapandı, uzun siyah kirpikleri arasından kurtulmuş gözyaşları yanaklarından dudaklarına süzüldü. Sessizce ağlıyor, yüreğinde bir ses, «Gitmem, dünyaları verseler babacığımı bırakıp gitmem!» diyordu.

Nihayet başını kaldırdı, aşağıda tarlanın içinde yeşil tütünlerin arasında gömülmüş beli bükük babasına baka baka arana koştu.

3

Yaylanın üstü epeyce bulutlanmış, dağların uçurumlarına esmer bulut gölgeleri düşmüştü. Ama güneş yayladan daha uzaktaydı bulutlar da hareketsiz.

Bekir arasıra başını kaldırıyor, güneşe bakıyordu. Başını yaylanın üstüne toplanmış bulutlara çevirirken gözleri çatrapi armutlarına ilişiyordu. Armutlara bakmak istemiyordu doğrusu. Çünkü gözleri ne zaman ilişse, ağaçlar: «Hani ihtiyar, öğlen olmadan bize kadar gelecektin? Öğlen yaklaştı, sen ise dere başından on beş adım bile uzaklaşmadın. Hani verdiğin söz?» der gibiydiler.

O zaman Bekir Ağa gözlerini kapıyor, başını armut ağaçlarına çevirerek: «Bakmıyacağım!» diyordu. «Armut ağaçlarına bakmıyacağım!» Ve eğiliyor, tütünleri kırmaya devam ediyordu. Ama içine yerleşmiş şeytan onu yine dürtüyor, başı kendiliğinden kalkıyor, tekrar armutlara bakıyordu. Ve armutlar tekrar ediyorlardı:

«— Hani ihtiyar, öğlen olmadan bize kadar gelecektin? Suyu görmeden paçaları sıvadın. Dün akşam büyük sözler söylüyordun, ama bak, şimdi... Dere başından on beş adım bile ayrılmadın.»

Sahiden de armut ağaçları, Bekir'in bulunduğu yerden daha çok uzaktaydılar. Güneş de tam başının üstüne gelip durmuştu. Bekir ise öğlene kadar yapılacak işin daha yarısını bile yapmamıştı; içindeki şeytan da kendisini rahat bırakmadığı için her şeye kızıyordu. Bazan öyle oluyordu ki tarladan bir taş alıp armutlara fırlatmak istiyor, ama tarlada taş bulamayınca daha çok kızıyor, eğik durumda dereden yana dönüyor, dönerken de bir tütün fidesini eziyordu. Ancak o vakit yatışıyor, ama bu da uzun sürmüyor; çünkü bu sefer de ezdiği fideye üzülmeye başlıyor, beceriksizliğine ağlamaklı oluyordu. Ağaçlarla konuşuyordu: «Hep sizin yüzünüzden, hep sizin!» Ağaçlar sessizce duruyor, yapraklarını bile kımıldatmıyorlardı; çünkü sakin, rüzgârsızdı hava. Ağaçların sessizliğinden cesaret buluyor: «Siz de ne diye dereye yakın bir yerde büyümediniz?» diyordu. Ağaçlar seslenmiyorlardı. «Hem kim dikti sizi oraya, Allah bilir!»

Babası dikmemişti, belki dedesi, belki de dedesinin dedesi. Ne de olsa atalarından biri dikmişti ya! Çünkü köyde herkesin toprağı gibi bu toprak da atadan oğula geçiyordu; armutları diken de kendi kanından biriydi şüphesiz. Ama kim diktiyse dereden çok uzağa dikmişti. Şimdi bunu düşünüyordu. Doğruldu, armutlara baktı: «Evet, dereden çok uzağa dikmişler sizi!» dedi içinden. «Hem beş ağacın orda ne lüzumu vardı? Sizi ben dikseydim tam şuracığa ayaklarımın dibine dikerdim. Orda beş ağacın hiç lüzumu yok!»

Sustu, düşünceye daldı. Armut ağaçları sessizlikleriyle: «Kış ortası toprağı kar basınca pekmezimizi yerken lüzumsuz demezsin ama!» dediler.

«— Armutlarınızın yarısından çoğu tarlaya düşüyor, çürüyor, gübre oluyor. Oranın ise gübreye ihtiyacı yok. Gübreye ihtiyacı olan yer, tarlanın aşağısı. İşte tam benim bulunduğum yer. Siz ise tarlanın tam ortasındasınız.»

Armut ağaçları karşılık vermediler. Garip bir sessizliğe bürünmüş, Bekir Ağa'ya bakıyorlardı. Bekir Ağa'ya gücenmiş gibiy-

diler; çünkü kimbilir, ne zamandan beri, kaç yıldır o ağaçlar orada büyümüşlerdi. Belki de, lüzumsuz, sözünü ilk Bekir Ağa'dan duyuyorlardı.

Bekir başını kaldırdı, tütün aranlarına baktı. Aranın önünde ne atını, ne karısını, nede Ayşe'yi görebildi. Tarlanın kenarına gitti, kucağındaki kırılmış tütünleri sepetlere yerleştirdi. Enver gelmeden bir kucak daha kırmak umuduyla tekrar tarlaya döndü.

Armut ağaçlarına derdini döktükten sonra yatışmıştı. Şimdi istediği zaman başını kaldırıyor, ağaçlara bakıyordu. Ağaçlar sessizdiler. Gücenmiş gibi duruyor, Bekir'in dün akşam karısıyla kızına vadettiği işin yarısını bile yapmamış olmasına gülmüyorlar, Bekir de içim rahat diye seviniyordu.

Yer ve gök sessizdi. Sessizlik uzadıkça ağaçlara daha da hüzün çöküyor; ayakları altında toprak ağaçların garipliğini sanki hissediyor, ruhuyla Bekir'e şunları fısıldıyordu:

«— Sen kabahati hiç kendinde bulmaz mısın, Bekir? Sen hep, her zaman haklı mısın, Bekir?»

Bekir, içinden toprağa cevap veriyordu :

«— Haklı olduğum yerde kabahati kendi üzerime alamam, toprak! Çatrapilerin orda değil, burda dikilmeleri lâzımdı. Tarlanın orta yerinde toprak iyi, yağ gibi, bereketli. Güneş de sabahtan akşama kadar orayı besliyor. Ama alçak yerlere gübre lâzım. Bilmiyor musun, yağmurlarda seller akıyor, tarlanın aşağı kısmı bazan göl oluyor. Sonra iki gün güneş kızdırsa sen, toprak, çatlak çatlak oluyorsun, gıdan gidiyor. Eh, gübre lâzım değil mi?»

Bekir böyle diyor, susuyor; nerden geldiğini bilmediği bir sessizliğe gömülüyordu. Ayakları altındaki toprak da sessizliklere gömülüyor; sessizlikler Bekir Ağa'nın kalbini daraltıyor, boğazını sıkıyor, Bekir Ağa'nın gözleri yaşarıyordu. Bekir Ağa diz çöküyor, birisi görüp de deli zannetmesin diye yavaşça başını kaldırıyor, gizlice etrafına bakıyor, dizleri arasından avuç avuç toprak alıyor, ata toprağını titreyen dudaklarına götürüp öpüyordu:

— Toprağım, toprağım, senden başka ben neyi severim bu

dünyada? diyor, sonra ayağa kalkarak tekrar tütün yapraklarını kırmaya başlıyordu.

O gün Battal'ın Enver, kendi eşeğiyle beraber Bekir'in atını da belki on defa tütünlerin kurutulduğu arana götürmüş, yirmi sepet tütün taşınmış, ama Bekir hâlâ armut ağaçlarının yanına varamamıştı. Armutlara bakmıyordu artık; baksa bile düşünmüyordu. Dere başıyla armutların arasındaki toprak parçası, bir hayli genişti çünkü. Fener yakıp gece yarısına kadar tütün kırsaydı yine de başa çıkamıyacaktı.

Dün akşam evde karısıyla Ayşe'nin önünde büyük lâf etmişti. İşleyeceği toprak parçasının genişliğini tahmin edememişti de ondan. Belki de kızına karşı kendi kuvvetini mübalâğa etmişti biraz. Ama, ne olmuştu canım? Evdeki pazarın çarşıya uymadığı sanki ilk defa mı görülüyordu? Armut ağaçlarına varamadıysa bile, hayli tütün kırmıştı ya! Karısı Esma, arasıra Enver ile haber gönderiyordu:

— Söyle Bekir'e, çok yormasın kendini. Eve dönünce yine arkasını mindere verecek, yerinden kalkamıyacak. Evde kütük değil, koca isteriz biz!

Haklıydı karısı; çünkü tavuk gibi bazan daha ortalık iyice kararmadan yorgun argın yatağa giriyor, karısıyla kızıyla meşgul olamıyordu. Ayşe'nin büyümüş, zamanının gelmiş olmasına bu yüzden şaşmıştı.

Güneş artık günün uzun yolunu geçip Roman Koş'un üstünde akşamın kırmızı eflâtun kapılarına dayanmıştı. Tütün tarlaları yavaş yavaş boşanıyor, su başlarında çapalı köylüler toplanıyorlardı. Battal'ın Enver, Esma'nın emrini getirmişti:

— Ayşe, Macik'e gidiyor, ben de eve. Bekir'e söyle, o da bitirsin işini!

Enver, eşeğini kendi tarlasına götürdü. Bekir Ağa yorgun argın armudun altına oturdu, bir sigara sardı. Ama bu akşamki

yorgunluğundan memnundu Bekir. Çünkü armut ağaçlarıyle derebaşı arasındaki kısmın tütünlerini kırıp bitirmemişti ama, yine de çok iş görmüştü.

Sigarasını içiyor, armut ağaçlarının ilerisinde kırılmış tütün saplarına bakarak seviniyor, karısının Battal'ın Enver ile yolladığı «Kendisini çok yormasın» haberini düşündükçe de koltukları kabarıyordu. Yorgunluğunu unutuyor, gönlü huzurla doluyor, sigarasını rahatça içiyor, tarlasına bakyor, komşu tarlaları seyrediyor, günün geçtiğine seviniyor, yarını düşünüyor, büyük hayaller kuruyordu.

Macik'i düşündükçe: «Boğa yavrulasa!» dlyor, karısını düşündükçe: «On altı sene sonra şöyle ansızın bir oğlan doğuru verse!» diyor, ama buna hiç ihtimal vermiyor, toprağını düşündükçe aklından şunu geçiriyordu: «Herkeslerden geri kalmasam da tütünler kırılıp bitse!»

Ama bunlar olsa'ya bağlı şeylerdi hep. Fazla hayale kapılmamak için hemen yarını düşünüyor, fakat gözlerini yumduğu zaman hayaller gelip yine onu buluyorlardı. Yarının işini ne büyültmek, nede küçültmemek için gözlerini iyice açıyor, sonra başını çevirip tarlanın, tütünleri henüz kırılmamış kısmına bakıyor. bugün bu kadar başardıysam yarın Allahın yardımıyle biraz daha çok yaparım diyor, sonra ölçüsünü daha öbürsü gün kıracağı tütünlere uyguluyordu. Ama ölçüyü daima büyültmesine rağmen tek başına başa çıkabileceğinden yine de şüphe ediyordu.

Çünkü tarla bir hayli geniş, tütünleri kıran ise yalnız iki eldi. Bekir armut ağaçlarına baktı, içini çekti. Fakat kuvvetsiz değildi, içindeki kuvvetle: «Bu benim iki elime iki el daha katılsa dağları sökerim!» dedi. Ama tek başına ne yapsa bu işin hakkından gelemezdi Işte.

Bekir yavaş yavaş ayağa kalktı. Atı bir çağrım uzakta, tarla kenarında otluyordu. Güneş, Roman Koş'un üstüne daha yeni gelmişti; akşama en azdan bir, bir buçuk saat vakit vardı. İki sepet dolusu tütün kırabillrdi daha. Ama bu fikrinden hemen

vazgeçti; karısının sözünden çıkmak istemiyordu. Bu akşam, karısının, evin önündeki bostanı bir gözden geçir, demesi de mümkündü çünkü.

Bekir, atına doğru yürüdü. Şimdi hava enikonu serinlemiş, otlaktaki otlar dirilmiş, tazelenmişti. Hayvan büyük bir iştahla otluyordu. Bekir, tütünlerin arasından ilerliyordu. At, sahibinin yaklaştığını, kendisini lezzetli otlaktan ayıracağını hissetmiş gibi, otlamasına devam ederek, yavaş yavaş uzaklaşmaya başlamıştı.

Bekir, tatlı tatlı otlayan atını otlaktan ayırmaya kıyamıyormuş gibi yavaşladı, sonra durdu. Elini gözlerine siper edip Roman Koş'un üstündeki güneşe bakmak istedi, birdenbire şosede iki kişi gördü, donakaldı.

Çünkü önce, bunların insan olduklarından şüphe etti bir an. Bunlar ne insana benziyorlardı, nede kargaları kaçırmak için üzüm bağlarına konan korkuluklara. Uzakta olmalarına rağmen, Bekir onların ellerini, ayaklarını seçebiliyordu. Sonra bu şoseden karga bile uçmazdı, buralarda bağ bahçe de yoktu ki kargaları korkutmak gereksin. Demek insandılar, ama buraların insanlarından değil!

Bekir, uzun zaman onlara baktı. Sabahtan beri tarlada epeyce bunalmıştı: «Nereli olurlarsa olsunlar, biraz çene çalarım!» diyerek, yolun kenarında hareketsiz duran o iki kişiye doğru yürüdü. Ama ilerledikçe kalbinden Isimsiz bir korku geçiyor, çünkü gören gözleri yanı sıra kalbi: «Aldanma Bekir, gözlerine!» diyordu. «Hiç bu şekilde insan olur mu?»

Ama şoseye yaklaştıkça kalbinden çok gözlerine inanıyordu. Yoldakilerin ikisi de boyluydu, ikisi de yalın ayak, sessiz, hareketsiz. İkisi de kendilerine yaklaşan Bekir'e bakıyordu.

Bekir acele etmiyor, bazan duruyor, onlara bakıyor, insan kılığında iki şeytan olmalarından şüpheleniyor, sağa sola bakınıp Battal'ın Enver'i araştırıyordu. Ama gözlerine kimseler iliş-miyor, etrafta kimseleri göremeyince kuvveti kendinde arıyor,

kendinde buluyordu. Çünkü korkak değildi, korktuğu tek şey cinlerdi. Ama Molla Receb'in dediğine göre cinler, gâvur memleketlerinden gelir, göze de pek görünmezlerdi. Görüldüler mi hemen kaçıp saklanırlar, müslümanlardan korktukları için gizlenip geceyi bekler, karanlık basınca da gizlendikleri yerlerden çıkıp mezarlıklara gider, müslüman ölülerine sataşırlardı.

Fakat mezarlık, Bekir'in tarlasına çok uzaktaydı ve şose köyün her tarafından görülüyordu. Sonra kaçmadıklarına göre, bunlar insan kılığına girmiş cinler de değildiler. Bu yüzden Bekir artık korkmuyor, sadece: «Kimdir, nerelidirler?» diye merak ediyordu.

Uzaktan birinin genç, ötekinin ihtiyar olduklarını seçiyordu. İkisi de sakallı, ikisi de yalınayaktı; sırtlarında elbise namına birer çul vardı sadece. Gencin omzunda bir değnek, değneğe asılı siyah kulplu bir kazan; ihtiyarın sırtında ise yağdan, kirden ağırlaşmış bir çuval bulunuyordu.

İkisi de şose kenarında, sivri taşların üstünde duruyor, fakat çok zavallı, çok yoksul görünen bu insanlar Bekir'i kendilerine acındıramıyorlardı. Çünkü görünüşleri, o renksiz, kuru çatlak ayakları ile, köklerini toprağın kabul etmeyip daima dışarı attığı ağaçlara benziyordu. Bekir, onlara doğru ilerlerken gözlerinin önüne insanlar değil de hep öyle ağaçlar geliyordu: Daima, daima kökleri toprağın üstünde kalan, domuzotuna benzeyen o ağaçlar. Kökleri toprağın üstünde kaldığı halde o ağaçlar bütün bütün kurumaz, ama çiçek de açmazlardı. Çünkü toprak ağaca yeteri kadar besin vermez, güneş de ışığını ağaçtan esirgerdi. Kökleri gibi kabukları, içleri, dalları da besinsiz olduğu halde bu ağaçlar hem yaşarlar, hem de kendilerine yakın büyüyen otları, yeşillikleri, fidanları sömürüp kuruturlardı.

Yol kenarındaki bu iki kişi de tıpkı o cins ağaçlar gibiydiler. Toz toprak içinde pütürlü ayakları; uçları kıvrık, horoz tırnakları gibi sert, biçimsiz tırnakları; kuru, renksiz vücutları; besinli toprağa hiç değmemiş, Allahın temiz suyunu hiç görme-

n. ,eryüzünde insanlar için yaratılmış nimetlerden tamamiyle yoksun kalmıştı sanki.

Gencin sakalı sarı ve seyrekti; saçları bir takke gibi desdeğirmi kesikti; saç uçları kaşlarına, kulaklarına sarkıyordu. İhtiyar sakallı saçlarıyle, dün akşam Ayşe'nin okuduğu gazetedeki Kala Mala'nın resmine çok benziyordu.

Bekir durdu, bir an gözlerini kapadı ve dün akşam kızının okuduğu gazetedeki komolizma kurucusunun resmini gözlerinin önüne getirdi, sonra gözlerini açtı, karşıda, şose kenarında duran sakallı ihtiyara baktı, ensesini kaşıdı:

— Ona benziyor be! dedi.

Hem de çok benziyordu, dün akşam gazetede resmini gördüğü adama benziyordu.

— Mademki resmini gazeteye bastılar, kimbilir ne kırkambar adamdır. Lâfa tutarsam belki bana komolizmadan da balıseder biraz! diye düşündü Bekir; tekrar onlara doğru yürüdü.

Tarlasının kenarında durdu. Şimdi o iki kişi, ondan beş adım kadar ötede, sessizce duruyorlardı. Nerenin insanları olurlarsa olsunlar. neye benzerlerse benzesinler, yine de insandılar. İnsana da insan selâmı vermek gerekirdi:

— Selâmün aleyküm! dedi Bekir.

Selâmının candan olduğunu göstermek ister gibi, elini de kalbinin üstüne koydu. Ötekiler seslenmediler.

— Hoş geldiniz ,sefa geldiniz! dedi Bekir.

Ötekiler yine ses etmediler. Boz renkli yüzleri, sessizlikleri ile açılmamış, sürülmemiş topraklara benziyorlardı. Az sonra genci yırtık ceketinin yeni ile burnunu sildi, yere tükürdü, gözlerini Bekir'in yüzüne dikti.

Selâmını almayışlarına müthiş kızmıştı Bekir. Bilhassa yere tükürene bakarak: «Buralı olsaydın pişman ederdim seni yere tükürdüğüne!» dedi içinden. Dönüp otlaktaki atına doğru yürüdü. İhtiyarı, Bekir'in arkasından çatpat bir şeyler söylemiş-

ti Ama Bekir onun ne söylediğini duymamış, duymak da istememişti. Çünkü verilen selâmı almıyan bir kimseden ne hayır gelirdi?

Bekir yürüdü, tütün tarlasını geçti, otlağa çıktı, atını eğerledi, hayvanın, selâmını kabul etmiyen bir insan daha hayırlı olduğunu kalbiyle hissetti, hayvanın başını, yelesini okşadı. Atı da başını salladı, sahibinin okşamasını ve kalbini hissetmiş gibi başını Bekir'in omzuna koydu.

Atına binerken: «Hayvan bile anlar insanın selâmından!» diye mırıldandı Bekir. Atına bindi, başını şosedeki iki kişiye çevirdi. İki yabancı, birinin arkasında kirli bir çuval, birinin omzunda değneğe asılı bir kazan, yolun ortasında yan yana, ağır ağır yürüyerek, Bekir'in köyü Kızıltaş'a doğru gidiyorlardı...

4

Akşam oluyordu. Bekir'in karısı Esma, sofada sofrayı kurduğu sırada hayvanların Gelinkaya'dan inme zamanı da artık yaklaşmıştı. Ama Esma, Ayşe'yi henüz sırıklara dizilmemiş tütünlerin yanında az önce bırakıp geldiği için, kızı ile Macik'i daha beklemiyordu. Bu yüzden, Ayşe'nin kestirme sırıklarını kaldırdığını görüp de Macik'in böğürmesini duyunca şaşırdı. Macik'in sesini duyana kadar bir an kalbinde bir sıkıntı hissetmişti, hayvanın sesi gönlüne su serpti. Sofadan seslendi:

— Hayvan kazaya uğradı sandım da ödüm koptu. Ne çabuk geldin, kız!

Ayşe kestirme sırıklarını kaldırdı, Macik'i avlu yoluna iteledi:

— Hayvanları çoban Seyd-Ali'nin Remzi'si götürdü bu sabah.

— Remzi mi?

— Remzi ya! Maclk'e göz kulak olmuş bütün gün. Macik'e öyle baktım ki, kendi kızkardeşime bakmam öyle! dedi bana. Hiç yanından ayırmamış, en iyi otları Macik'e yedirmiş.

— Aşkolsun oğlana!

— Hem ben Gelinkaya'ya kadar da gitmedim. Macik'i Topuzluçeşme'ye kadar Remzi, kendi getirdi. Beni orada bekledi.

— Macik'e çok iyi bakmış, anne !

— Kalbini gözlerinde görüyorum ben, gözlerine bakınca. Onun bakışında merhamet var.

Annesinin bu sözleri Ayşe'de anlatılmaz bir heyecan yaratmış, gönlünü sevinçle doldurmuştu. Sözü bu konuda biraz daha uzatmak isteğiyle biraz daha kendinden ekledi Ayşe:

— Bu akşam küçük kardeşlerine de tembih edecekmiş, Macik'e iyi bakmaları için.

— Yavruladığı gün gözaydına gel, dedin mi?

— Dedim.

— Peki, o ne dedi?

— Ben senin anneni babanı kendi annem babam gibi severim, dedi. Ben Maclk'e iş olsun diye bakmam, senin anneni babanı kendi annem babam kadar sevdiğimden bakarım, dedi.

— Bak, aşkolsun oğlana!

— Öyle dedi.

Ana kız, sofada çoban Seyd-Ali'nin Remzi'sinden konuşurlarken, şosede nal sesleri işitildi; biraz sonra incir ağaçları gerisinden Bekir'in başı göründü. Ayşe daha demin bu sözün uzamasını ne kadar istiyorduysa, şimdi de tez bitmesini, dileyerekten eve girdi.

Esma günün işinden çok memnundu. Ayşe evde, Macik ahırdaydı. Kocası da işte karanlık basmadan eve gelmişti.

Bekir Ağa, incir ağaçları gerisinden meydana çıktı. Hayvanın üstünde ayaklarını sallayarak, Ayşe'nin devirip kaldırma-

yı unuttuğu kestirme sırıklarını geçtl, ahırın önünde durdu, karısına baktı ve attan Indl.

Güneş yaylanın ardına daha yeni saklanmış, batı göğü kırmızı, eflâtun renklerle Kızıltaş'ın üzerine inmlştl. Deniz durgun ve dostça idi. Kıyıların serin rüzgârları bazan yukarlara çıkıyor ,öbek öbek evlerin önündeki bostanları, sofalardaki çlçekleri tarayıp insanların yorgunluğunu unutturmak ister gibl terli alınlarını okşayıp gidiyordu.

Böyle güzel, tatlı akşamlarda işlerinden tez kurtulan köylüler evlerine girmezler, akşam yemeklerini sofalarda, yada üzüm sergllerl altında yerlerdi.

Bekir, atını ahıra bağlarken, karısı, elinde kulplu bir tas, sofanın basamaklarında durdu. Bekir atın meşinlerini, eğerini çözüyor, karısından bir şey duymak ihtiyaciyle iklde bir gizli gizli karısını seyrediyordu. Karısı seslendi:

— Aferin sana herif! Dünyanın işini gördün bugün. Sırıklara yirmi sepet tütün dizdik. Bu gldlşle bir haftaya kadar konuşusuz da başa çıkacaksın galiba...

Atın gerisinde duran Bekir Ağa, karısının bu sözleriyle gururlandı, göğsünü kabarttı, omuzlarını yükseltti, ağır adımlarla hayvanın etrafını dolandı, ağır eliyle hayvanın yelesini, arkasını okşadı. Günün başarılı geçişinden biraz daha bahsetsin diye bütün kalbiyle karısına bakıyor; karısını dinllyordu. Ama Esma daha fazla konuşmadı. Sofa basamaklarından indi, ahıra doğru yürürken Bekiri'n yanında durdu, ata baktı.

— Hayvanı da amma takattan düşürdün haa! Bana kalsa yollarım bunu yaylaya. Gezerdl birkaç hafta. Battal'ınkiler de yaylaya gidlyorlarmış, alırdılar bizimkini de beraber..

Bekir Ağa'nın yayla otlaklarında otlayan köy atları arasında bir atı daha vardı. Geçen sene Yalta'dan satın aldığı zaman aklında kızı vardı, kızını düşünüyordu. Evlnl hem Ayşe'slz tahayyül edemiyor, hem de ömrünün sonuna kadar kızının kendl yanında kalamıyacağını bütün kalbiyle duyuyordu. Ayşe evlen-

diği zaman bu atı damada hediye edecekti. Ama bunu Ayşe'ye hiç açmamıştı, şimdi karısına da söylemek istemlyordu. Zaten ona kalırsa Ayşe taze fidandı, hem koca moca düşündüğü yoktu Ayşe'nin.

— Çaldilber alışkın değil böyle işlere. Otlasın hayvan. Ne bilirsin, belki bir karagünde lâzım olur. Yirmi dört bin ruble verdim, kara günde yirmi dört bin ruble Nogaylıktan en az üç dört çuval buğday getirlr.

Esma başıyla tasdik etti:

— Sen attan iyl anlarsın. İnsan ömrü de kara günsüz olmaz. Ama sen ayağını sıcak tut, başını serin; gönlünü ferah tut, düşünme derin! Toprağın var, bağın var, bahçen var; dev gibi de sağlamsın. Kara günü de devirirsin, korkma! Bak, bugün işi nasıl yürüttün. Yirmi sepet tütün kırdın tek başına!

— Öyle! Sabahtan birazcık yorgundum, ama işe başlayınca yorgunluğumu unuttum.

— Öyledir, iş başlayana kadar zor gelir, ama blr de yerinden kımıldarsa yürür gider aftanabil gibi patır patır.

Karısının bu sözleri Bekir'in içinl daha da kuvvetlendirdi, gözlerini gururla parlattı:

— Sen atın başı ucuna biraz ot çekiver. Ben de Ayşe ile Macik'e karşı çıkayım. Karanlık basmadan sofada oturur, yeriz akşam yemeğini!

Gözlerinden tatlı heyecan kıvılcımları uçuşarak, çabuk çabuk söyledi Esma:

— Macik ahırda. Hayvanları çoban Seyd-Ali'nin Remzi'si çütmüş bu sabah otlaklarda. Akşamüstü de hayvanları Gelinkaya'dan köyün Içine dağıtır dağıtmaz bizim Maclk'i Topuzluçeşme'ye kadar getirmiş. Ayşe'yi orada beklemiş.

— Seyd-Ali'nin Remzi'sl mi?

— Evet, o! Oğlan altın parçası. Bizim Macik'i kendi kızkardeşi gibi sevlyormuş. En iyi otlaklara götürmüş, yanından

ayırmamış, bir dakika bile gözden kaçırmamış. Topuzluçeşmə başında anlatmış bunları bizim Ayşe'ye.

Bekir'in birdenbire neşesi kaçtı:

— Bu bizim kız ne diye dolanır köyde tek başına, şehir kızları gibi?

— Aa, ne varmış? Gelinkaya'ya gidiyordu, Topuzluçeşme başında raslamış Remzi'ye. Birazcık konuşmuşlarsa ayıp bunun neresinde, söyle bakayım! Macik'i bütün gün yanından ayırmamış, daha ne? İyi otlaklara götürmüşse fena mı? Sütün çoğalır. Hepsi senin kârına, değil mi?

— Öyle, ama her kârın da bir zararı var.

— Aa, yine akşamı zehir etme bize canım. Ne olmuş, ben kızken sen benim pencereme gelmez miydin sanki? Kızın Topuzluçeşme başında milletin gözü önünde oğlanla konuşmuş. Sen gizli konuşanlardan kork, herkesin önünde konuşanlardan değil! Ayıp bunun neresinde, söyle bakayım? Hem oğlan da, dedim ya, bir altın parçası.

— Saçından tırnağına kadar altın olsa, Çoban Seyd-Ali'nin Remzi'si Ayşe'nin dengi değil, vesselâm!

— Hani biz de kızı evlendirmeye kalkmadık ki bağırırsın horoz gibi. Ayşe çeşme başında oğlana raslamış, uzağında durup konuşmuş. Ben de sana, neler konuşmuşlar, onu söylüyorum. Ayşe, Remzi'ye, Macik yavruladığı zaman gözaydına gel, demiş. Remzi de, ben iş olsun diye bakmam Macik'e, senin annen babanı kendi annem babam gibi sevdiğimden bakarım, demiş.

Esma, ben bu kadarını söyledim, gerisini sen düşun, kararını ver, der gibi ansızın sustu, inciği sağmaya yürüdü, ahıra girdi.

Bekir: «Anasını babasını kendi anası babası kadar severse kızını ne kadar sever acaba?» diye mırıldandı, uzun zaman atın yanında, sessiz, hareketsiz durdu. Atın eğerini, tütün sepetlerini ahıra götürmeye, çarıklarını çözmeye bile hevesi, dermanı

kalmamıştı. Ahırın önündeki eski kütüğe çöktü, ama çok oturamadı, kalktı, bostana doğru yürüdü.

Bekir, derdine dermanı, yalnız, kazılı, ekili toprakta yürürken, toprağı elleriyle tutarken bulurdu. Şimdi de aynı ihtiyaçla gidiyordu bostana. Ama bu akşam gönülsüz gidiyor, bu akşam göze görünmeyen bir kuvvet onun ayaklarını köstekliyordu. Bostanın kenarında durdu; fasulya sırıklarına, duvarı örten yeşil yapraklı kabakların sürgünlerine baktı uzun uzun.

Bostanda onun ne işi vardı? Yoktu, yoktu, bostanda onun hiçbir işi yoktu. Olsa bile o iş bu akşam Bekir'den uzaktı, gizliydi, gözlerine görünmüyordu. Bekir bu akşam hiçbir şey görmüyordu. Başını kaldırdı, evin sofasına, sofaya açılan kapılara baktı. Sofada, odalarda ağır ve derin bir sessizlik vardı. Ayşe neredeydi acaba? Ama Ayşe de bu akşam ondan uzaktı, onun kalbine giremiyordu. Belki de ilk defa bir baba kalbiyle, kendi kızını başkaları için besleyip büyütmüş olduğunu hissetti. Bu his acıydı, çok acıydı. Ama bu, bir gerçek değil miydi?

Bostanı, Macik'i sofası, evi; kapıları ardına kadar açık, akşamın esmer gölgelerine bürünmüş odaları, eşyaları, Ayşe'si bile bu akşam Bekir'den uzak, çok uzak şeylerdiler. Ne yapacağını, dünyaya niçin geldiği, niçin yaşadığını bilmeyen bir insan gibiydi. Ağır ellerini arkasına bağladı; yüzü, omuzları sarkmış, benzi solmuş, ahırdan tarafa döndü, ağır ağır yürüdü, eski kütüğe oturup bir sigara sardı.

Kendi eliyle, kendi ata toprağına ektiği, büyüttüğü tütününü içiyor; içine çekip kalın dudaklarından havaya savurduğu ince, sütbeyaz dumanlarda akşam garipliği içinde bırakıp geldiği tütün tarlası, armut ağaçları, kırılmış, kırılmamış tütünler, gözü önüne geliyordu. Uzun zaman sigara içti. Macik'i de hatırladı, doğacak buzağıyı Rum'un boğasına benzetti. Kırılmış yirmi sepet tütünü aklına geldi. Ama hepsinin üstünde bütün ağırlığı ve acısıyla Ayşe duruyordu...

Karısı Esma ineği sağdı, atı ahıra götürdü, tütün sepetle-

rini ahıra taşıdı, hayvanları suladı; her şeyi yerine yoluna koydu, yerleştirdi, ahırın içini süpürdü, tavukların kümesine mandalı taktı, sofa önündeki çiçekleri suladı, ve eve girdi.

Karsı bütün bunları yaparken Bekir Ağa eski kütükte kımıldamadan oturuyor, dirsekleri dizlerinde, başı avuçlarında hem sigara içiyor, hem de kendi kendini yiyordu.

Nihayet karısı sofada durdu: «Kıyamete kadar oturacak mısın, o kütüğün üstünde?» diye seslendi. Bekir ağır ağır kalktı. Zifirli esvaplarını ahıra götürdü, tahtadaki çiviye astı, sessizce sofaya gitti.

O akşam Bekir yemeği yedi, yemek de Bekir'i. Ayşe da sessizdi, gözlerinin çevresinde acılık ve kırmızılık vardı. Hiç konuşmuyor, sofrada bulunmaya mecbur bir insan gibi oturuyor, yerken ne annesine, nede babasına bakıyordu. Yakıp kavuran bir acı şey vardı içinde. Yediği yemek de acıydı. Bu akşam Ayşe'ye bütün bu hayat acı geliyordu. Annesinin, babasının hatırını kırmamak için birazcık yedi; yerken boncuk gibi iki damla gözyaşı akıttı sessizce. Yanaklarından sızan bu iki damlayı ne annesi gördü, ne babası. Bunun için de daha çok ağlayası geldi. Yavaşça sofradan kalktı, loşlaşan odaya girdi, keçi postuna çöktü, ayaklarını altına topladı, başını minderli kerevetin kenarına dayayarak, sessizce ağlamaya başladı.

Ayşe sofradan çekilince Bekir, evinin sessizliğini, garipliğini içinde hissetti. Bu basıklığı diriltmek, canlandırmak ihtiyacıyle bir lâf açmak istedi, açamadı. Ayşe'nin girdiği kapıya bakarak: «One ne oluyor..» diyebildi sadece. Fazla bir şey söyleyemedi, çünkü onlar yalnız Ayşe'ye olmuyordu, kendi içinde de ağır, boğucu bir şey vardı.

Bu akşam Esma da konuşmuyordu. Tarla işlerini bitirmiş köylüler de henüz bostanlarından inmiyorlar; evin yanından geçen yolda ne bir insan, ne bir hayvan görülmüyordu, bu yüzden sessizlik uzadıkça daha derin, daha ağır oluyordu.

Karısı sofrayı kaldırıp içeri girdi. Bekir, garip bir ihtiyaçla

bekledi karısını. Ama Esma sofaya çıkmıyordu. Çıksa bile ne konuşacaklardı, bilmiyordu. Ayşe her akşam gazete okurdu, şiirler okurdu, şehir haberlerini anlatırdı, güzel güzel geçerdi zaman. Ama bu akşam! Bu akşam Ayşe'nin evde olduğundan bile şüphe ediyordu, fakat evdeydi Ayşe.

Bekir: «Eh, vallahi çıldıracağım!» diyordu içinden. Elini dizine vuruyor, sıkıntısından kurtulmak istiyordu. O doğrulmak, hayata, karısına, kızına bakmak, mesut olmak isterdi. Ama içini kemiren şeyler vardı işte! Ayşe vardı, tarlada kırılmamış tütünler vardı. Tütünleri kaldırınca demet zamanı geliyordu; demetten sonra da kış, bir kılıç gibi gelip dağların üstüne çökecek; çayırlara, evlere inecekti yavaş yavaş. Bekir'inse yakacağı hazır değildi daha. Komolizma da insana türlü türlü şeyler duyuruyordu. Sağdan soldan kulaklarına: «Rusya'da köylülerin elinden topraklar alınıyormuş!» diyen haberler geliyor, ama bunun yalan olduğuna hiç şüphe etmiyordu. Çünkü alınan, verilen topraklar kimbilir nasıldırlar? O ise senelerden beri ata mirası toprağında oturuyordu; ata toprağı ise öyle kolay kolay ne alınır, ne verilirdi.

Ama yine de doğrulamıyordu. Doğrularak gidip kızının, karısının yanında oturamıyordu. Dünyayı, hayatı çok karanlık gördüğü bu dakikalarda, yardıma muhtaç bir adam gibi karısına seslenmek istiyor, ama seslenemiyordu. Güç kuvvet kendinde yoksa, saçı uzun, aklı kısa, zayıf bir kadından nasıl kuvvet alabilirdi? «Vay canına, şeytan var sabahtan beri benim içimde!» diyor, elini sallıyordu. «Çıkar, zamanı gelince çıkar dışarı!» Ama şeytanın çıktığı yoktu hâlâ.

Bu derin, ağır sessizlik; gözlerine görünmeyen, ama içini kemiren bu dert kimbilir daha ne vakte kadar devam edecekti? Bereket versin, tarlalarından, bostanlarından dönen köylüler ilişti gözlerine. Evin yanından geçen yolda hayvan ve insan görünce hayat, ansızın Bekir'in gözlerinde canlanıverdi. Tarlada işini tez bitirip eve erken döndüğüne sevinmeli miydi? Ha-

yır, pek emin değildi bundan; ama yanıp yakılmaya da hacet yoktu doğrusu! Karısı: «Dünyanın işini yaptın bugün!» dememiş miydi?

İncir ağaçlarının gerisinden biri seslendi:

— Akşam şerifler, Bekir Ağa!

— Eyvallah! Sen misin Enver?

— Benim!

Battal'ın Enver, incir ağaçları gerisinden çıktı, kestirme sıraklarının yanında durdu. Bekir sofa basamaklarından inip Enver'e doğru yürüdü:

— Kestin, doğradın bugün eşeği adamakıllı, Enver!

— Kendimi de az kesmedim Bekir Ağa! Seni tarlada bulamadım. İşini tez bitirdin bugün. Hayrola, Esma yengem mi halsiz?

Bekir durdu:

— Yok, halsiz falan değil. Ama ihtiyarlık da halsizliğin dostudur. Epeyce tütün kırdın, desene!

Enver gururla başını arkaya attı, elini kaldırdı, Bekir'in evi önündeki bostanı sağdan sola işaret etti:

— Tarlayı tertemiz ettim, Bekir Ağa!

Bekir iki adım daha ilerledi, Enver'in bu sözünü işitir işitmez, ayakları yere saplanmış gibi birden durdu, şaşırarak: «Yok canım?» dedi.

— Evet, temizledim. Sen gittikten sonra on beş sepet daha kırıldı, ahıra taşındı, sıraklara bağlandı. Henüz tepede bir avuç kadar kırılmamış bir yer var, ama onu da mahsus bıraktım, yarın işsiz kalmıyayım diye. Öbür gün de tarladaki tütün saplarını temizleyeceğim, sonra dağa oduna gidiyorum...

Bekir, toprağa saplı bir bel gibi duruyor, konuşmuyordu. Enver devam etti:

— Çoban Seyd-Ali'ler benden daha iyi becerdiler. Parmaksız Osman da öyle! Receb'in de olsa olsa iki günlük işi kaldı. Hey, uyuyorsun sen, Bekir Ağa, uyuyorsun! Millete bak!

Kurt-Mehmet, göğsüme fener takacağım, kırıp bitireceğim tarlanın tütününü sabaha kadar, diyor su başında... Biliyor musun, Nogaylıkta köylülerin topraklarını alıyorlarmış Ruslar. Bunu bana molla Recap anlattı, ona da şehirden gelenler söylemişler, önümüzdeki cuma namazında anlatacakmış millete. Veririm ben onlara toprak! Atamın toprağına burnunu sokmak isteyen cenabetin gözünü patlatırım vallahi! Ezerim de leşlerini gübreye gömerim. Toprak vermek haa! Kime? Komolizmaya! Altın ile zor alınan şey besbedava verilir mi, Bekir Ağa?

Ama Bekir, Enver'in dediklerini işitmiyordu. Demek öyle haa? Köylüler işlerini tamamlıyorlardı, yalnız Bekir gerideydi. İki, belki üç, kimbilir belki de dört hafatlık işi vardı tarlada, tütün aranlarında. İçinden şöyle diyordu:

«Dileneceksin, Bekir, dileneceksin! Cümle âlem işini bitirdi, sen ise güneş batmadan tarlayı bırakıp, beyefendi gibi tutun evin yolunu. Yarın tarlasından kurtulan, gidecek dağa, oduna. Kış kılıç gibi gelse de köyü bassa, korkmaz hiçbiri. Cümle âlem oturur sobasının abşında paşa gibi, içer tütününü, yer baklasını, yer üzümünü, elmasını armudunu... Sen ise Nogay köylüsü gibi tezek yakacaksın, Bekir, tezek! Tarlan da gübreye muhtaç, tarlandan kalırsa tezeğe de şükret! Amma da buldun zamanını haa! Bir yandan komolizma da geliyor. Batacaksın, Bekir, batacaksın!»

Battal'ın Enver'in kestirme sırıklarından ne zaman çekilip gittiğini bile görmemişti. Ağır ağır yürüdü, gitti, sofanın ağaç basamaklarına oturdu. Artık kendisi için dünyada sigara içmekten başka hiçbir şey kalmamış gibi, bir sigara daha sardı.

Karısı Esma sofada durmasaydı, kimbilir başına daha ne felâketler bulup saracaktı. Karısı boşandı:

— Yahu, çömeldin kaldın akşamdan beri buralarda! Nedir bu hal? Allah herkese koca verdi, bana ne verdi? Sen de neden başkalarının kocaları gibi konuşmazsın? Herkesin canı can da benimki patlıcan mı?

Bekir yavaş yavaş ayağa kalktı, sofaya çıktı, ama karısının sesi bile içinin derdini yatıştıramamıştı, elini salladı:

— Bağırma Esma! Vallahi içime bir kurt girdi, sabahtan beri yer beni.

— Peki, ne olmuş?

— Daha ne olsun! Herkes tarlasında işini bitirdi, ben ise armut ağaçlarına kadar çıkamadım bugün.

— Bitirmişlerse ne çıkar? Bir haftalık işin kaldı diye Tanrı açlıktan öldürmez ya bizi! Ama böyle başını avuçlayıp oturacaksan bana bir tabutla bir kefen ısmarla, vallahi daha iyi! Öldürüyorsun beni!

— Tütünümüz daha tarlada duruyor, kışlık yakacak yok..

— Yahnu, sen beni niye aldın, niye benimle evlendin? Irgat gibi çalşamam mı ben? Takarım göğsüme bir fener, giderim tarlaya, sabaha kadar kırar, bitiririm o lânet yerin tütününü.

— Tütünleri bitirsek demet işi var, sonra odun...

— Eşek gibi odun da taşırım Roman Koş'un dibinden. Sen beni İstanbul güzeli mi sandın?

Karısının bu cesur sözleri bile bu akşam Bekir'in kulağına girmiyor, içinde bir umut uyandıramıyordu .Her acıdan acı, her dertten dertli bir sesle: «Komolizma toprakları alacakmış!» dedi.

— Kim alacakmış?

— Bilir miyim, kim? Komolizma işte...

— Yalanı

— Yalan değil, Akmescit'ten gelenler getirdi haberi.

— Yalan dedim sana!

— Yalan değil! Boş yere söz söylenmez. Madem dumanı göründü, uzun sürmez ,ateşi de görünür elbet.

— Yalan dedim sana, yalan! Bağın bahçen açıkta diye kim alır senin toprağını. Söyle bana, kim? Gelirse gelir, birı Iki kavun, kıraz, bir iki salkım üzüm çöplenir, gider. Evvelden ne Naçalnikler, Gospodinler, Barinler gelmez miydiler Rusya'dan?

— Ama şimdi başka...

— Nesi başka? Gelirse misafir gibi yer, gider. Misafirden esirgenmez ya! Ama insanın toprağını almak olur mu? Toprak almak, can almak! Kim alır senin toprağını! Baba toprağı bu! Dünyada namus denen şey tükenmedi daha. Korkma, korkma!

— Korkuyorum ben bu komolizmadan, Esma! Toprağa bir girerse nasıl çıkarırsın?

— Toprağıma hele yanaşsın bir bakayım, bağıma yanaşsın hele! Yüzünü, gözünü tırmalar, gözbebeklerini oyarım. Leşini, ciğerini köpeklere yediririm. Benim babam, bağımı komolizmaya ver diye mi verdi sana? Bize verdi, komolizmaya değil! Ama dedim, gene de derim, öyle başını avuçlayıp dertli dertli oturursan, vallahi billahi tatlı canımdan olacağım. Vallahi gider, kendimi Memiş'in deresine atarım. Ayşe kızın ömrünü de haram edeceksin.

— Hey, çok söylenme Esma!

— Haram edeceksin her şeyi bize, haram! Ne kızına bakarsın, ne bana. Bizi yol ortasında mı buldun sen?

— Hey, kes, Esma, kes!

— Kesmiyeceğim, niçin keseyim? Söyle, niçin keseyim?

— Herkes duydu sesini.

— Varsın duysun, herkes, cümle âlem duysun sesimi!

— Allah aşkına, uzatma dedim sana!

— Cümle âlem duysun. Âlemin kocası var, benim neyim var? Herkesin canı can da benimki mor patlıcan mı?

Bekir, saçlarını, ellerini okşayıp dinç, kalın sesiyle karısına cesaret verirken Esma, gözlerini kestirme sırıklarına dikmiş, sessizce bakıyordu. Sonra yavaş yavaş kocasına sokulmaya başladı. Gözleri hâlâ sırıklarda, vücudu titriyordu. Bekir, karısının bu sokuluşunu sevgi yaklaşmasına yoruyordu, ardına kadar açık kapıya bakıp odayı kolluyor, Ayşe'nin dışarı çıkarak

kendilerini bu vaziyette görmesinden çekiniyor, ama karısını rahatsız etmeye de kıyamıyordu.

Nihayet ayağa kalkıyordu ki Esma, pençe gibi elleriyle kocasının göğsünü kavradı:

— Bekir, Bekir, kestirme sırıklarına bak! Görüyor musun, bak!

Bekir baktı:

— Tüh, Allah belânızı versin sizin! dedi. Karıyı korkuttular, şeytan bunlar..

— Şeytan değil! Hatırlıyor musun, dün akşam gazetede bir resim göstermişti Ayşe, hani komolizmanın sakallı babasını! Şu sakallı, Kala Mala olacak, yanında da oğlu, komolizma.

— Yok canım, bunlar..

— Kala Mala ile komolizma dedim sana. Tanıdım ben, çağır ikisini de buraya, sor, anla şu toprak meselesini!

— Canım, o sakallıyı ben de Kala Mala'ya benzettim, ama..

— Çağır Ayşe'yi, o sorsun. Sen pek yakın varma. Ne kadar toprağın, ne kadar bağın var, söyleme onlara. Bırak, Ayşe konuşsun, sen de kenardan dinle!

— Ben onları bu akşamüstü bizim tarlanın kenarında gördüm, yanlarına vardım, müslüman selâmı verdim, ama selâmımı almadılar. Selâm almayan kimseden hayır mı gelir!

— Canım sen onların selâmını ne yapacaksın? Çağır Ayşe'yi, konuşsun onlarla, belki işin içyüzünü anlatırlar .

Bekir'in akşamüstü tarlasının kenarında gördüğü iki kişi karşıda kestirme sırıklarının gerisinde canlı birer heykel gibi duruyor; sessiz, hareketsiz, sofaya bakıyorlardı. Bekir, onları ürkütmekten korkar gibi yavaşça ayağa kalktı, içeri odaya girdi. İki dakika sonra, yanında Ayşe, dönüp sofaya geldi.

Esma: «Bak, Ayşe!» dedi. «Kala Mala ile oğlu, karşıda!»

Ayşe, sırıkların gerisindeki insanlara hayretle baktı, mahzun gözleri canlandı, gülerek: «O, Karl Marks değil, anne!» de-

di. «Karl Marks, yüz sene evvel öldü. Komünizma da insan değil, bir partidir, bir teşkilât.»

— Dün senin okuduğun gazetedeki adam, bu sakallı işte!

— Yok, anne, bu o değil!

— Peki, bunlar ne?

— İki zavallı insan.

— Burada ne işleri var?

— Bilir miyim? Dur bir dakika. Ben şimdi anlarım.

Ayşe basamaklardan indi, koşarak o iki kişinin yanına gitti. Ortalığa derin, ağır bir sessizlik çöktü. İhtiyar konuşuyor, Ayşe merakla onu dinliyordu. Sofada Bekir bir Ayşe'ye, bir karısına bakıyor, kulak kabartıyor, sabırsızlanıyordu. Nihayet Ayşe babasından tarafa döndü: «Baba, bu iki adamcağız sizinle konuşmak istiyorlar!» dedi.

Bekir, renkten renge giren gözlerini karısının yüzüne dikti, yavaşça sordu:

— Ne diyeyim Esma, ne kadar toprağın var, diye sorarsa? Hayvanların hepsini sayayım mı birer birer? Malımızın gizlisi yok ama, komolizma bu, bilinmez.

Esma, kocasına tepeden bakarak gür bir sesle cevap verdi:

— Daha neler! Çaldık mı biz hayvanlarımızı? Topraklarımız da atadan miras. Kimin toprağında gözümüz var ki, bizim toprağımıza göz koysunlar?

— Öyle ya!

Bekir doğruldu, kestirme sırıklarına doğru yürüdü. Bekir yanından ayrılır ayrılmaz, Esma'nın kalbine bir kurt düştü. «İnan olmaz Rusun komolizmasına!» diye düşündü, kocasının peşinden koştu, ceketini tuttu, Bekir'i çekip yavaşça:

— Hey, Bekir, inan olmaz bunlara! dedi. Ne kadar malın, mülkün var derse sen anlamazlığa vur!

Bekir Ağa, karısına tepeden bakarak elini kalçasına vurdu, gür bir sesle:

— Daha neler! dedi. Çaldık mı biz malımızı? Alnımızın te-

riyle kazandık. Toprağımız da atadan, babadan miras. Kimin toprağında gözümüz var ki, bizim toprağımıza göz koysunlar!

Böyle deyip kestirme sırıklarına doğru yürümeye devam etti.

Şimdi yabancıları daha yakından görebiliyordu. Yalın ayaktılar; ayaklarının tırnakları ezilmiş serçe başları gibiydi; ayaklarını, kollarını, ter akan şakaklarını sanki yüz yıllık bir toz kaplamıştı. Saçları kuşların yuva yaptıkları çalılar gibi karmakarışık, uçları kir ve terden kurumuş, topak topak olmuştu.

Çok düşkün görünüyorlardı. Ama zavallı desen değildiler, mesut desen, o da değil. Bu dünyanın insanları değildiler sanki. Sanki dünya ve hayat onları kendinden ayırıp atmıştı. Onlar da hayata darılmıyor, üzülmüyor, şikâyet bile etmiyorlardı. Yorgunluklarına, yoksulluklarına rağmen toprağı seven kimseler olmadıklarından emindi Bekir.

Çünkü ikisinin de ayakları çok kaba ve çok sertti; ekilmiş toprakta ise böyle kaba, böyle sert ayaklarla yürünmezdi. Sonra ellerinin içi değil de üstü parça parça idi; demek ki bereketi, toprağın altından değil de üstünden bekliyorlardı; demek ki toprağın bereketini almak için ellerine hiç çapa, bel ve sapan almamıştılar. Yorgunlukları da toprağın işini yapmaktan gelmiyordu, çünkü toprak işinde yorulan insanın yüzünde ağır günün izleri, bu izlerin yanı sıra yarının umutları, çizgi çizgi ve mutlaka görünürdü. Bu insanların yüzlerinde ise umut yoktu. Ama ne sebepten bu hale düşmüş olurlarsa olsunlar yine de insandılar ve insanı insanlıkla karşılamak gerekirdi.

Bekir, kestirmeye yaklaştı, sırığı kaldırdı, ikisini de içeriye, avluya davet etti. Sakallı ihtiyar, yanındaki sakallı gence baktı. Sakallı genç gözlerini Ayşe'ye dikmiş duruyordu. Sakallı ihtiyarın kendisine baktığını görmemiş olacak ki, yerinden kımıldamadı. İhtiyar, yumruğuyla gencin böğrünü dürttü, sonra elinden tuttu, beraberce yürüdüler, Bekir Ağa'nın avlusuna girdiler. Ve

çalısı çırpısı, otu, dikeni, taşı toprağı ilk defa Bekir Ağa'nın dedeleri tarafından temizlenmiş bu toprak parçasında kimbilir ne uzun yollar yürüyerek ne uzak yerlerden gelmiş bu insanlar, durdular.

Bekir'e, uzaklardan gelen bu insanlar benim güzel ve bereketli toprağımı görüyorlar, diyen bir ifade, bir gurur geldi hattâ. Ama bunu onlara belli etmiyerek eğildi, çok yavaş bir sesle Ayşe'ye sordu:

— Kimmiş bunlar, kızım?

— Bunlar, baba oğulmuşlar. İkisi de zavallı kimseler. Rusya'nın içinden geliyorlarmış. Köylerde iş arıyorlar.

Eskiden de gelirdi bu gibi insanlar; Rusya'da kıtlık, açlık olduğu zamanlarda. Gelip bir iki ay çalışır, biraz para kazanır, sonra yine geldikleri gibi sessizce memleketlerine dönerlerdi. Ama şu son on senedir köylerde böyle insanlar hiç görünmüyordu. Demek şimdi Rusya'da yine bir bokluk vardı; Bekir toprağında duran bu iki kişinin kılığından bunu açıkça anlıyordu.

Bekir başını çevirdi, yüzlerine dikkatle baktı. Tam, nerelisiniz, diye soracaktı ki, ağzını açmaya vakit bulamadan, çuvallı ihtiyar yere diz çöktü, yüzünü toprağa sürdü, sonra başını kaldırdı, zavallı gözlerini Bekir'in yüzüne dikti, emekliyerek geldi, Bekir'in ayaklarına sarıldı, çarıklarını öpmeye başladı.

Bekir ne olduğunu, ihtiyarın niçin, ne sebeple yere kapandığını, emekleyip ayaklarına sarıldığını birden anlayamadan kalbi burkulur gibi oldu, içinden: «Allahım, insanlara yurt yoksulluğu gösterme!» diye dua etti.

İhtiyar, Bekir'in ayaklarında, alnını Bekir'in çarıklarına sürterken, genç sessizce duruyor, bir sersem gibi hissiz, ağzı açık, çenesi katı, derin yeşil gözleriyle Ayşe'yi süzüyordu. Derken ihtiyar, başını gence doğru kaldırdı. Ama duruşu ve bakışlarıyle, dünyada yapayalnız bir insan gibiydi genç.

İhtiyar haykırdı:

— İvan! İvan! Tı sobaka! Tı sobaka! Poydi suda! (1)

İhtiyar çok canlıydı; ateşli gözlerini gence dikmiş, bir şeyler emrediyordu. İhtiyarın haykırmasından, Bekir korkmuştu biraz. Sofaya dönmek istiyordu ki birden ihtiyar ayağa kalktı, genci iki eliyle boğazından kavrayıp, Bekir'in ayaklarına attı, sonra kendi de diz çöktü, gencin kafasını yumruklayarak haykırmaya başladı:

— Prosi! Prosi kak sobaka! Prosi İvan (2)

Şimdi ikisi de yerde, ikisi de Bekir'in ayaklarına kapanmış yalvarıyorlardı.

Bekir bunların pek biçare, pek zavallı olduklarını bütün kalbiyle hissetmiş; ayağa kapanıp yalvarmak buralarda hiç de âdet olmadığı, böyle acıklı yalvarmalara ömründe ilk defa rastladığı için gözleri yaşarmıştı. Elini kaldırdı, yanaklarına akan yaşları ceketinin yenine sildi; ayakları dibindeki iki insandan yayılan kir, ter, pislik kokularını hissetmiyerek, iğrenmeden, o da diz çöktü, ellerini ihtiyarın omuzlarına koydu.

— Vah biçareler! dedi. Ben zengin değilim, ama varımı yoğumu veririm size! Vallahi verirlm.

Sonra başını ayakta duran kızına kaldırdı:

— Ayşe, Ayşe! Söyle annene sofra hazırlasın. Vah, vah, vah vah! Esma, buraya gel! Hayır, gir içeri, sofrayı hazırla!

Sofanın yanından, Esma seslendi:

— Kimmişler?

— Durma orda, kimmişler diye. Kim olurlarsa olsunlar, Allahın kulları işte, görmüyor musun? Yiyecek, içecek çıkar evden.

Esma içeri girdi. Babasının merhamet dolu, heyecanlı sesiyle yabancıların zavallılıkları Ayşe'ye de dokunmuş, onun da

---

(1) Sen köpeksin! Sen köpeksin! Gel buraya!

(2) Yalvar! Köpek gibi yalvar! Yalvar, İvan!

gözleri dolu dolu olmuştu. İhtiyar çatpat biraz Tatarca da biliyordu, ağlamaklı bir sesle devam etti:

— Biz Poltavalıyız, Gospodin. İşimize göre para ver bize. Her işi de yaparız. Ben ihtiyarım, ama yine de hayvanlara bakarım. Odun da keserim, su da taşırım. Bu benim oğlum, İvan...

Başını birdenbire İvan'a çevirdi:

— İvan! Yalvar, köpek, yalvar!

Bekir cebinden tabakasını çıkardı, sakallı ihtiyara uzattı:

— Şimdilik birer sigara yakın!

— Ama iş, Gospodin? Alacak mısın bizi yanına? Haa? Alacak mısın, Gospodin?

Bu yabancıların fena kalpli olmadıklarında Bekir'in hiç şüphesi kalmamıştı; çünkü kötü kalpliler hiç böyle ağlayıp yalvarır, ekmek parası için böyle uzun yollar yürür, bu hallere düşerler miydi? Ama Bekir, Ruslara evet veya hayır demeye bir türlü cesaret edemiyordu.

İhtiyar Rus, tekrar: «Haa? Alacak mısın bizi yanına, Gospodin?» dedi.

Bekir yavaş yavaş ayağa kalktı, ensesini kaşıdı. Karısına danışmadan bir cevap veremezdi ki!

— Siz oturun. Ben bir eve gidip geleyim! diyerek sofaya doğru yürüdü. Bekir yanlarından ayrılır ayrılmaz ihtiyar Rus, yakasından tutarak oğlunu kendine çekti; hem yavaş, hem de sert bir sesle konuşmaya başladı :

— İvan! Bu müslüman fena adama benziyor.

— Fena, fena, hepsi fena. Ho, ho!

— Ama bu çok fena, anladın mı?

— Evet, çok fena!

— Gördün mü, önümüzde nasıl diz çöktü. Bize tütün verdi, gördün mü?

— Ho, ho! Gördüm, gördüm.

— Gözlerine baktın mı?

— Ho, ho! Baktım.

— Gözleri yaşlandı..
— Ho, ho!
— Varımı yoğumu size veririm, dedi. Duydun mu?
— Ho, ho!
— Çok fena adam.
— Ho, ho! Hepsi fena.
— Ama bu hepsinden fena, İvan!
— Hepsinden fena. Ho, ho! Niçin baba?
— O beni aldatamaz İvan! Ben eski Rusum.
— Ho, ho!
— Hiç olacak şey mi; müslüman tatar, Rusu sevsin?
— Ho, ho! Sevmez.
— İki gözünü dört aç, haa!
— Ho, ho! Korkma!
— İki kulağın dört olsun, haa!
— Ho, ho! Sen bana bırak.
— Ben ağlarken sen de ağla ha!
— Ho, ho!
— Ayaklarına sarıl, yalvar. Seni dövse de hiç sesini çıkarma haa!
— Ho, ho!
— Ama kapılara iyi bak. Kilitsiz kapı varsa...
— Ho, ho! Baktım.
— Ee, hangi kapı kilitsiz?
— Hepsi kilitsiz. Tavuk kümesi kilitsiz, ahır kilitsiz.
— Kilitsiz haa! Fena adam.
— Ho, ho! Çok fena adam.
— Ama hayvan çalayım deme haa!
— Uuuuu! Neden baba?
— Hayvan belâlıdır; para ise tertemiz, sokarsın cebe...
— Ho, ho!

Bekir ile karısı sofada durdular; az sonra da Ayşe sofayı dışarı çıkardı. Yan yana durmuş, acıyarak Ruslara bakıyorlar.

dı. Bu zavallıları topraklarında çalıştırmaya hem Bekir, hem karısı razıydılar. Hattâ onların, sıkıntıda oldukları, işlerin bu kızgın zamanında böyle ansızın gelmelerine Allahın bir lûtfu gözüyle bakıyor, sevlniyor, uğurlu kimseler olduklarından hiç şüphe etmiyorlardı. Zengin değildiler ama, üç insanla üç beş hayvanın doyduğu yerde iki boğaza da bir şeyler bulunurdu elbet. Giyim işini de halledebilirlerdi, çünkü bohçalarda Bekir'in, eski ve yamalı olsa bile, temiz don gömlekleri vardı. Berber Hasan da yarın bir ara işinden kurtulur, gelip saçlarını sakallarını keser, ikisini insan kılığına sokardı.

Çeşmelerde de Allahın suyu eksik değildi. Yıkanır, temizlenirlerdi. En mühim mesele evin neresinde yatacakları idi. Çünkü nede olsa müslüman değildiler. Bekir'lerle aynı çatı altında yatarlarsa gâvur nefesleri müslüman nefeslerine karışır, ola ki molla Receb'in söylediği cinler mezarlıklardan çıkar, memleketlilerinin Bekir'in evinde uyuduklarını anlayarak, evin etrafına toplanırlardı. Belkl de evine girerler, Ayşe'ye, karısına, kendisine sataşırlardı...

Karı koca böyle düşünüyorlardı, ama Ayşe bu fikre tamamen karşıydı. Zavallılara çok üzülüyor, genç kalbi yanıyor, biçarelere hiç değilse sofa kenarındaki boş odada, orası olmazsa ahırda bir yer vermesini babasından diliyordu. Bir türlü karar veremiyordu babası. Ayşe ise sessizce gözyaşı dökmeye başlamıştı bile. Esma kocasına bakıyor, sesini çıkarmıyordu.

Nihayet Ayşe: «Ahırın içi tertemiz, ne olur ahırda yatsınlar ,baba» dedi.

Bekir, bakışlarını karısına çevirdi:

— Hayvan mı bunlar?

— Sofada uyusunlar öyleyse.

— Olur mu, biz müslümanız, onlar hıristiyan.

— Hıristiyan iseler ne olmuş! Siz de molla Receb'in sözüne uyuyorsunuz. Mezarlıkta cin falan yok, babacığım. Bunlar hep uydurma!

— Sus, tövbe de!

— Tövbe Rabbim, tövbe Resulullah!

— Amma da belâya çattık.

— Ama baba, size sofada yatsınlar diyorum. Bundan günah gelmez. Yahut sofanın kenarındaki boş odada. İnanın bana, bunda günah yok, babacığım!

— Nasıl günah yok, hıristiyan onlar, biz ise müslümanız. Öyle mi Esma?

— Öyle ya!

— Ama, dinleyin, baba, size bir şey söyliyeceğim, eminim ki kani olacaksınız.

— Hadi, söyle bakayım.

— Gaspıralı İsmail Bey müslüman mıydı?

— Ah, ah, hem de nasıl müslümandı, gözünü seveyim!

— Ya Çeleblcan?

— O, Allahın nimetine erenlerin yolundan gitti.

— Cafer Seyd-Ahmet gibiler?

— Allah onların kuvvet ve sıhhatlerini eksiltmesin!

— Gördünüz mü, babacığım! Bunlar hep bizim aziz adamlarımız, değil mi?

— Evet, evet!

— Ama hepsi de hıristlyan mekteplerinde okudular. Mademki hırisityan mekteplerinde okudular, demek ki hırlstiyan talebelerle bir çatı altında yaşadılar, bir masada oturdular, bir kazandan çorba içtiler. Ama onlar müslüman değildiler, diyebilir misin?

Bekir, şaşkın şaşkın karısının yüzüne baktı, sonra da bakışlarını kızına ve Ruslara çevirdi, ensesini kaşıdı.

— Öyle mi?

— Öyle baba, elbette öyle! Hiçbir zararı yok. Meselâ Cafer Bey'i al. Cafer Bey Fransa'da, Paris'te okumadı mı?

— Fransızlar da hıristiyan mı?

Ayşe güldü:

— Elbette hıristiyan, baba!

Beikr, tekrar ensesini kaşıdı:

— Ama zannetmem Ruslar gibi hıristiyan olsunlar. Onlar hıristiyan olsalar da herhalde başka türlü hıristiyandılar.

Şimdiye kadar ikisinin konuşmasını hiç sesini çıkarmadan, dıkkatle dinleyen Esma, söze karıştı:

— Sen sus Ayşe! Çok gazete okudun diye bana, babana ders vermeye kalkma! Günah değil mi, Çelebican gibilerin adlarını karıştırıyorsun bu meseleye, gâvurlarla beraber ekmek yediler diye! Gazeteden hep böyle şeyler öğreniyorsan göremezsin bir daha gazete mazete! Haydi al pırtını, gir içeri bakayım!

Ayşe, başını önüne eğdi, içeri girdi. Esma kocasına döndü:

— Sana işçi lâzımdı, değil mi? Al bunları, çalışsınlar yanında, tütünleri tarladan kaldırana kadar. Yatsınlar ahırın içinde.

— Hayvan mı bunlar canım?

— Aa, ne varmış! Yolların toz dumanında uyuyan ahıra da şükreder. Rusya'da altın saraylarda mı yatıyorlardı? Ahırda yer göster onlara!

— Ya razı olmazlarsa?

— Olmazlarsa cehennem olup gitsinler geldikleri yere!

Bekir, gözlerini açarak, heyecanla karısına baktı:

— Doğruyu söyledin, be karı!

— Doğru ya! Ben sana nasıl emretmişsem sen de git, o Kala Mala'ya emret. Böyle, böyle, diye anlat meseleyi. Tütünlerimi tarladan kaldırana kadar iki adam lâzım bana, de! Anlat ne yapacaklarını; küçüğünün işini ayrı, büyüğünkünü ayrı. Kendilerine kaç para vereceksin, bu kadar, bu kadar... Ama işlerine göre para! Hesabı çok büyültme! Yiyeceklerini, içeceklerini. Soframızda ne varsa paylaşırız işte olduğu kadar. Sonra nerde yatacaklarını. Burada, burada, vesselâm. İyi anlat, pazarlık yap, ama çok büyültme, işe göre para! Anladın mı, iyi konuş, haydi!

Bekir Ağa, elini kalçasına vurdu:

— Hey, emretme bana kumandan gibi! Ben işimi bilirim. Rusya'dan altın saraylarda mı yattılar? Nerde emredersem orda yatar uyurlar. İşlerine göre para veririm. İstemezlerse cehennem olup gitsinler geldikleri yere. Bilirim ben işimi! Sen eve gir, haydi!

Bekir doğruldu. Sofanın tahta basamaklarını indi. Ağır adımlarıyla yere kuvvetle basarak yürüdü, iki Rusun yanına gitti, yanlarında durdu. Göğsünü eski zenginler, mal mülk sahipleri gibi gururla kabarttı, bıyıklarını burdu, gür, erkek sesiyle karısının dediklerini Ruslara tekrarlamak istedi.

Fakat sesi çıkmıyordu bir türlü. Yavaşça başını göğsüne eğdi. Artık bıyık uçlarını da burmuyordu. Azapta bir insan gibi bıyıklarını çekiştiriyor, elleri bıyıklarına gidiyor, ordan göğsüne, göğsünden kalçalarına iniyor, sıkıntısını belli eden gözlerle Ruslara bakıyor, ne diyeceğini bilmiyordu .

Karısının sözlerini Ruslara tekrarlamak için tekrar doğrulmak, kendinde bir kuvvet bulmak istedi. Bulamadı, cesareti yoktu. Ellerini salladı, içinden: «Eh, şimdi kalktın fakir fukaraya kibarlık taslamaya, Bekir!» dedi. «Kendin de sabancı oğlu Sabancı değil misin? Utan, Bekir, utan!»

Yavaş yavaş eğildi, ihtiyar Rusun elinden tabakasını aldı, bir sigara sardı. Söze başlamak istiyor, ama bir türlü başlıyamıyordu. «Lâkırdı da tütün tarlasındaki işe benzer. Bir başlayana kadar. Başlayınca gider oftanabil gibi patır patır!» diye düşündü.

Ama nasıl başlıyacaktı? Zavallılara ahırda hayvanların yanında yer gösterme meselesi kalbini kemiriyordu. Karşıda dört göz sofalı evi dururken ahırda, hayvan gübreleri yanında gidin, yatın! diyemezdi ki!

«Bizim Esma da ne karı ha! Olmadı dedi mi tamam! Yumruğunu taşa vursa taşın suyunu çıkarır vallahi. Ayağını diredi mi bir tabanlık yer vermez. Bereket, saçı uzun doğmuş. Erkek doğ-

saymış sultan Hamid'i bastıracakmış! Heriflere sofa kenarındaki boş odayı veremez miydi sanki, iki hafta için?»

Başını çevirdi, ümitsizce sofaya baktı. Ruslarla kendi yerinde Esma'nın konuşmasını öyle istiyordu ki! Ama karısı sofada yoktu. Sofada olsa bile evin erkeği dururken meseleyi kadının halletmesi doğru olmazdı kil

Elini bıyıklarına götürdü, göğsünü kabarttı. Ama söze başlamaya vakit bulamadan, ihtiyar Rus tekrar Bekir'in ayaklarına sarıldı:

— Ee, Gospodin, alacak mısın bizi yanına?

Bekir yavaşça cevap verdi:

— İki üç hafta için bana iki adam adam lâzım, ama...

— Gönlünden ne koparsa razıyız, Gospodin! Köpeğine yedirdiğin kadar yedir bize, Gospodin!

— Olur mu, olur mu canım..

— Olur, Gospodin, senin her işini yaparız .

— Ama.. Ama bizim ev biraz kalabalık. Kalabalık değil ama., Ahır temizdir, kendim temizlerim.

— Biz yol kenarında yatarız, Gospodin!

— Olur mu, olur mu canım...

— Şu duvarın dibinde yatarız, Gospodin!

— Olur mu canım...

— Yahut ahırda...

— Yatar mısınız ahırda, hayvanların yanında?

— Evet Gospodin. İzin verirsen ahırda yatarız. Senin ahır bizim için altın saray. Öyle mi, İvan?

— Ho, ho!

— Biz temizleriz senin ahırı. Hayvanlara bakarız, uyuruz ahırda, hayvanların yanında. Zaten kendimiz hayvan gibiyiz. Senin hayvanlarınn bizden temiz, bizden iyi. Öyle mi, İvan?

— Ho, ho! Öyle!

Bekir yavaş yavaş ayağa kalktı. Ensesini kaşıyarak, gayet dikkatli, Ruslara bir daha baktı.

«Fena insan değil bunlar. Karınlarını doyurursam iki haftada dünyanın işini yaparım. Tarlanın işini bitirince evin saçağını onarırım. Bunları iki hafta yerine üç hafta çalıştırırsam dağdan kışlık odunu da getiririm, yığarım ahıra!» diye düşündü, eğildi, elini ihtiyarın omzuna koydu.

— Peki, Allaha şükür, şimdilik ekmeğimiz var, ama rakımız yok. Kalın iki hafta kadar yanımda. Karnınızı doyururum, hakkınızı da iyi öderim!

İhtiyar Rus, tekrar Bekir'in ayaklarına sarıldı:

— Sposibo, Gospodin, sposibo! (1) Sen bize ekmek ver, biz de senin işini yapalım. Arasıra boğazımızı ıslatmak için bize rakı da lâzım, ama biz buluruz rakıyı. İşte çuvalımda da var bir iki şişe. İlâç yerine saklarım, Gospodin...

Bekir, meselenin böyle halledilmiş olmasına sevinerek, Rusları sofaya davet etti.

Karanlık çökmüş, göz gözü görmez olmuştu. Ayı Dağ'a doğan ay, Karadeniz'in sakin sularında ışıldıyordu.

Bekir, Kala Mala'yı (ihtiyar Rusun adı o günden sonra Kala Mala kalmıştı) ahıra götürdü, duvardaki feneri yaktı, yatacakları yeri gösterdi. Baba oğul, sofada yemeklerini yerlerken, onları rahatsız etmek istemediği için, kendi de içeri girdi.

Evde, kapıları birbirine açılan odalar, boş ve sessizdiler. Bekir, karanlıkta elini uzattı, usulca masayı aradı, buldu, bir kibrit çaktı, cam karpuzunu yavaşça kaldırıp lâmbayı yaktı. Duvarın yanında Ayşe ile karısı, aynı döşekte tatlı tatlı uyuyorlardı.

Bekir onlara bakarken içi, sebebini bilmediği bir gururla doldu. Göğsünü iftiharla kabartarak, gözlerini odanın duvarlarında, raflardaki sahanlarda, halılarda gezdirdi. Çemberli sandıklara, kerevetlere, minderlere baktı. Sonra bakışları, döşekte annesinin yanında uyuyan kızının yüzünde durdu. Yavaş yavaş yürüdü, döşeğe yaklaştı, diz çöktü, kızının beyaz omuzlarına dökülmüş gür, uzun, parlak, sırma saçlarını okşadı, eğilip alnından öptü. Derken

karısı gözlerini açtı, fısıldar gibi: «Bekir, git, gir döşeğine » dedi .Bekir, aynı fısıltıyla: «Ya sen?» diye sordu.

— Beni bırak, gir yatağa Sabahleyin erken kalkacaksın. Tarlada daha dünyanın işi var

— Eh, ne iş bu... Daha gecenin başı.

— Yatağına gir dedim sana! İşimiz başımızdan aşkın. İşini Kala Mala mı yapacak sanıyorsun?

Esma gözlerini kapadı. Bekir karısının son sözü söylediğine emin olmuştu ki, sessizce ayağa kalktı, göğsünü kabarttı; başını çevirip tekrar duvarlara, raflara, sandıklara bir göz gezdirdi. Odanın güzelliği, içini ferahlıkla doldurmuştu. «İnşallah saçağı da onarırım!» diye düşünerek pencereye doğru yürüdü. Perdeyi usulca kaldırarak sofada yemek yiyen Kala Mala ile İvan'a baktı.

«İşlerin tam da kızgın zamanında Allah yolladı bunları benim eve!» dedi, güldü. Pencereden çekildi, yatakta tatlı tatlı uyuyan kızıyla karısına baktı, sonra yarınki işlerini düşünerek yavaş yavaş soyundu, lâmbanın ışığını kıstı.

Kala Mala ile oğlu İvan sofada Esma'nın tereyağ, peynir, zeytin, ekmekle donattığı sofraya oturmuş, yemek yiyorlardı.

Ayışığı vardı. Solda sessiz uyuyan mezarlığın ağır türbeleri; kalın, geniş sakin meşe ağaçları arasından durgun, dost deniz görünüyordu. Yorgun Kızıltaş şimdi derin, tatlı uykulara gömülmüş, evlerin pencerelerinde lamba ışıkları kısılmış, sofalarda ses seda kesilmişti. Hayvanlar da sessizdiler. Yalnız Bekir'in sofasına arasıra gece kuşları geliyor, sofanın önünde uçuyor, orada, oturanların yabancı kimseler olduğunu sezmişler gibi birdenbire ürkerek karanlıklarda kaybolup gidiyorlardı.

İvan hem yiyor, hem de tılsımlı geceye bakıyor, aynurlu gecede gördükleri ona pek acayip geliyordu. Çünkü yaşı işte yirmi beşi bulmuştu ama, ömrünün yaz kış pek çok gecelerini gökyüzü altında, açıkta geçirmiş olmasına rağmen, böyle geceyi, böyle memleketi daha ilk görüyordu. Bu memleket mi iyiydi, yok-

sa kendi yurdu mu, henüz bilmiyordu. Ama bu müslüman toprakları bir acayipti işte! Başını sağa çevirdikçe dağ dere tepe, sola çevirse dağ dere tepe görüyordu; karşıda ise su, su, hep su vardı; başka hiçbir şey! İnsanlar da, evler de başkaydılar; hayvanlar da öyle!

İvan sessizce yiyor, yerken karşıdaki meşe ağaçları arasından görünen, ayın altın ışınları altından pırıl pırıl denize bakıyor, denizi çok yakında hissediyordu. Oturduğu sofadan aşağı tükürse, tükürüğü denize düşecek sanıyordu. Acayipti bu müslüman toprakları!

İvan gözlerini tekrar denizin apaydın sularına dikiyor, sonra yavaşça ayağa kalkıyor, sofanın kenarına gidiyor, başını arkaya atıyor, yutkunup yutkunup ağzında biriken bütün tükrüğü damağiyla dili arasında topluyor, başını öne fırlatarak tükürüyor ve gülüyordu. Oğlu İvan'a bakarak, geriden Kala Mala sesleniyordu:

— İvan, gel, boğazını ıslat. Kuru boğazdan tükrük çıkmaz.

İvan tükürüyordu. Bekir'in evinden bir, bir buçuk kilometre kadar ilerde, mezarlığın kalın meşeleri arasından görünen denizin nazlı suları acımtırak sessizliğiyle İvan'a bakar gibiydi. Mezarlığın kalın meşeleri, dallarıyle denize duvar olamayışlarına sessizce ağlıyorlardı sanki. İvan ise tükürüyordu.

Bu kadar yakın sanılan deniz İvan'dan elbette çok uzaktı ve İvan'ın rakı kokan boğazından çıkan tükrükler, Esma'nın akşam üstü suladığı bostanda kabak, hıyar sürgünlerine, fasulyalara, bostan kenarındaki çiçeklere düşüyordu.

İvan, uzun zaman denize tükürdükten sonra sofraya döndü. Kala Mala: «İvan, boğazını sula dedim sana!» diye seslendi, rakı şişesini dudaklarına kaldırdı, başını arkaya attı, boğazına rakı boşalttı. Sonra çul ceketinin cebinden kuru, tuzlu bir balık kafası çıakrıp burnunun altına soktu, bıyıklarının, sakalının gür kılları arasına gömdü, kokladı kokladı, öksürdü, öksürdü, ceketinin yeni ile dudaklarını sildi:

— Müslüman yemeği tatlı, ama rakıyı insanın midesine oturtmuyor. İçecek misin? dedi.

İvan: «Ho, ho!» diye cevap verdi. Kala Mala, rakı şişesini oğluna uzattı. İvan, babasının yanına oturdu. Kala Mala, beyaz kirpiklerini indirip kırmızı, yorgun gözlerini kapadı, bir müddet derin bir düşünceye daldı, sonra gözlerini açtı, kalın yumruğunu ansızın sofraya vurdu:

— Usandım!

Yumruğunu öyle şiddetli vurmuştu ki, masanın üstünde resimli tahta kaşıklar takırdayarak sıçradılar.

İvan başını arkaya attı, gözlerini kapadı, iki yudum rakı içti, ceketinin yenini kokladı: «Ho, ho!» dedi. Kala Mala, bu defa yumruğunu sofraya daha hızlı vurdu:

— Usandım, İvan! Usandım. Sen?

İvan da babasını taklit ederek yumruğunu masaya öyle hızlı vurdu ki, bir litrelik rakı şişesi havaya sıçradı.

— Ho, ho! Ben de de usandım.

— Sen de mi?

— Ho, ho! Ben de!

— Yaa, demek sen de?

— Sen neden usandın?

— Sen neden usandın?

Gecenin serin rüzgârı, sofada asılı salkımların, çan çiçeklerinin, güllerin tatlı kokusunu sofaya açık pencerelerden evin odalarına götürüyordu.

Kala Mala ile oğlu İvan, yan yana oturuyorlardı. İvan'ın sağ eli babasının boynunda, babasının sol eli İvan'ın boynunda nöbetleşe nöbetleşe elden ele geçen şişeden rakı içerek, yüksek sesle, yalnız kendilerinin anladığı bir şeyler konuşuyor, bir şeyin müzakeresini yapıyorlardı.

Şimdi sıra İvan'da idi. Harfi harfine babasını taklit ediyordu.

Şişeyi kaldırdı. İki, üç, dört, beş, altı yudum içti, ceketinin yeni kokladı, yumruğunu sofraya öyle zorlu indirdi ki tahta kaşıklar takırdayarak sofradan sofanın tahtalarına düştüler.

— Önce sen söyle, neden usandın?

— Ben mi? Ben haa! Ben...

Derken Kala Mala elini İvan'ın boynundan çekti. Saçını, sakalını avuçlarına gömerek hüngür hüngür ağlamaya başladı:

— Ben yol yürümekten usandım, yol yürümekten! Kolera gebertsin beni! Kolera! Gitmem ben bu müslüman evlnden artık, gitmem. Kolera gebertsin beni, İvan, gitmem!

Ansızın nasıl ağlamaya başladıysa, öyle, ansızın sustu ve bir, iki, üç, dört, beş, altı yudum rakı içti, başını İvan'a çevirdi:

— Ya sen? dedi.

İvan, bir an seslenmedi.

— Sen?

İvan yavaşça: «Ho, ho!» dedi.

Kala Mala tekrar: «Sen?» dedi.

İvan omuzlarını kaldırdı: «Bilir miyim ben..» dedi.

Rakı gitgide başlarına vuruyor, gözleri kanlanıyor, bulanık solukları birbirine karışıyor, cehennemden çıkmış zebaniler gibi Bekir'in sofasında, nazlı güllerin yanında oturarak, vahşi vahşi bakışıyorlardı. Derken Kala Mala güldü, parmağını kaldırdı:

— Hişt, İvan!

Başını İvan'ın kulağına uzattı:

— İvan! Bu müslüman toprağına yerleşsek, haa? Olmaz mı, haa? İvan, haa?

— Ho, ho!

— Şimdi topraklar fakirlere geçiyor. Haa?

— Ohoo, ho!

İvan başını denize çevirdi, Ayı Dağ'a baktı. Ayın gümüş ışınları altında ağarmış Dermenköy tepelerine baktı, sonra gözlerini babasının yüzüne dikti, yumruğunu sofraya vurarak: «Yok, istemem!» dedi.

Kala Mala da yumruğunu sofraya vurdu:

— Neden?

— Toprak hep dere, hep tepe... Yollar dar. Para yok, domuz yok. Domuz olsa bile bu derelerin içinde domuz beslenmez. Domuzsuz toprak kime lâzım?

Kala Mala sakalını tuttu; bir an düşündü; sonra sakalının kıllarını kaşıdı:

— Müslümanın atını, ineğini, koyunlarını, keçilerini satarsak on tane domuz satın alırız.

İvan da sakalını tuttu, bir an düşündü, sonra sakalının kıllarını kaşıdı:

— On beş tane!

Kala Mala yumruğunu sofraya daha hızlı vurdu:

— Yirmi tane!

İvan, yumruğunu sofraya daha hızlı vurdu :

— Yirmi beş tane!

Kala Mala ayağa fırladı, rakı şişesini ağzına kaldırdı, dibine kadar içti. Boş şişeyi sofanın önündeki bostana fırlattı, ceketinin yenini kokladı, sofraya zorlu bir tekme vurdu:

— Elli tane!

İvan ayağa fırladı:

— Domuzu nerde besliyeceğiz?

Kala Mala parmaklariyle sakalını kaşıdı, denize baktı, sonra elini kaldırdı, mezarlığın bir ucundan öbür ucuna götürdü:

— Orada! dedi. Orada o ağaçları keseriz. Taşları temizleriz, domuzlarımızı oraya salarız.

Sonra ikisi birden birbirlerinin boynuna sarıldılar, hüngür hüngür ağlamaya başladılar:

— Bu müslüman, fena adam!

— Ho, ho! Fena adam...

— Çok fena adam!

— Ho, ho! Çok fena adam!

— Ama sen korkmazsın.

— Ho, ho! Korkmam.

— Elli domuz!

— Ho, ho! Elli domuz!

Bir çağrım uzakta, mezarlık tarafında, Battal'ın Enver'in oradan bir köpek havlaması işitildi. Ses yavaştan başlamıştı. Herhalde Enver'in köpeğiydi bu; çünkü çok yakından geliyordu. Sonra köyde; köyün, gecenin, insanların huzurunu bozan kimseler bulunduğunu sezmişler gibi, bütün köpekler havlamaya, daha hızlı saldırıp birbirlerini uyarmaya başladılar.

Hava sakin ve rüzgârsızdı. Gökyüzü açık, bulutsuz olduğu halde havada bilinmeyen bir sıkıntı vardı. Şimdi her evden gecenin perdesini yırtan köpek sesleri geliyordu. Kümeslerde uykulu tavuklar köyde ne olup bittiğini bilmiyerek hızlı hızlı kanat çırpıyor, sinirli sinirli sıçrıyorlardı. Ahırlarda öbür hayvanlar da huysuzlanmaya başlamışlardı. Tembel inekler de uyanmışlardı. Başlarını boş yalaklara uzatıp su aranıyor, bulamayınca acı acı göğrüşüyorlardı.

İnsanlar da uyanmışlardı. Hayvanlar bir zelzele mi hissettiler acaba, diyerek sofalara, bahçelere koşuşuyor, kadınlar küçük çocuklarını alıp bağlara, açıklıklara çıkıyorlardı; denize, yaylanın üstüne, dağlara bakıyorlardı, fakat gökyüzü açık, yüksek ve bulutsuzdu. Deniz de sakindi, ayışığında parıldıyordu. Köylüler gökte, yerde görünür bir tehlike olmadığını anlayınca taşlar, sopalar, haykırışlarla huysuz köpekleri susturmaya koyuldular.

Bekir de uyanmıştı. Don gömlek, sofaya çıktı. Denize, yaylanın üstüne baktı. Ama o da ne yerde, ne gökte tehlikeye benzer bir şey göremedi. «Tanrı yine güzel bir gün verecek!» diye düşündü. Allahın verdiğine şükürler etti. Kala Mala'nın yardımiyle yarın tarlayı Çatrapi armutlarına kadar kıracağına kanaat getirdi.

Köpek sesleri yavaş yavaş kesildi. Hayvanlar sustu, tavuklar sakinledi, köy tekrar eski sessizliğine daldı.

Bekir sofadan indi, ahıra gitti, ahırın kapısını usulca açtı.

Kala Mala ile oğlu yan yana, kirli esvaplarını başlarına çekmiş uyuyorlardı. Bekir, içinden: «Zavallılar, hayvan gibi ahırda yatıyorlar!» dedi, ahırın kapısını usulca kapadı. «Yarın bizim Esma ile iyice konuşayım. Belki biraz kalbini yumuşatırım. Onun da kalbi, padişah kalbi gibidir.»

Derken yoldan, incir ağaçları gerisinden biri seslendi:

— Ne oluyor senin evde Bekir Ağa?

— Sen misin, Enver?

— Benim.

— Ne olsun benim evde? Hiç.

— Ne demek hiç? Bizim köpek, senin eve bakarak öyle bir saldırdı ki! Ben önce bizim kümese tilki girdi sandım. Sonra zelzele geldi aklıma..

— İlâhi! Bizim evden tilki çıkmaz, Enver! Çıksa çıksa insan çıkar.

— Yok, Bekir Ağa, ben seni incitmek istemedim. Gördüğümü söylüyorum.

— Ne, ne gördün, ne olmuş?

— Senin sofada iki kişi gördüm.

— İnsansız ev olur mu?

— Olmaz, ama onlar rusça konuşuyordu. Hem galiba, korkmam, korkmam! diye bağrıştılar.

— Haa, onlar!

— Kimler?

— İki zavallı Rus. Şimdi de benim ahırda uyuyor biçareler. Uzun yol yürümüşler. Yarı ölü, yarı diri gelip ayağıma kapandılar. Yatacak yer ,diye yalvardı biçareler.

— Biçare iseler neden, korkmam, korkmam! diye bağrışıyorlar?

— Bilir miyim?

— Ama kimden korkmuyorlar? Köyde bizden başka kim var ki korksunlar?

— Bilir miyim? Birinin adı Kala Mala, birinin İvan! O İvan dünyada hiçbir şeyden korkmazmış!.

— Sormadın mı, Allahtan korkmaz mı?

— Sordum.

— Eee, ne dedi?

— Ho, ho! dedi.

— Ho, ho! ne demek?

— Bilir miyim ben!

İKİNCİ BÖLÜM

1

Bekir, hayatının en mesut günlerini yaşıyordu.

O akşam, Kala Mala ile oğlu İvan'ın, işine yarayıp yaramıyacağından şüphe etmiş, ama şimdi bu şüphe kalbinden silinip gitmişti.

Doğruydu; Rusların Bekir'in yanında yerleşmelerini köylüler soğuk karşılamışlardı. Ama Bekir'in durumunu, yardımsız başa çıkamıyacağını bildikleri için bu duygularını Bekir'den gizlediler Zaten Bekir, Rusları iki hafta için çalıştıracak değil miydi? Ama yine de birçoğu, Bekir'e gücenmişlerdi; hele çoban Seyd-Ali oğulları ve Enver. Çünkü sıkıntılı zamanlarında ilk onlar, Bekir'in yardımına koşuyorlardı.

Bir akşamüstü, çoban Seyd-Ali, Enver'e şöyle demişti:

— Bekir bizim yardımımızı münasip görmedi de gitti dünyanın bilmem hangi köşesinden nenin nesi bir Kala Mala buldu, getirdi!

Enver, Bekirden yana çıkmak istemiş, ama Seyd-Ali susturmuştu onu:

— Boşuna konuşma! Bu toprak müslüman toprağıdır; gâvur memleketinden gelen ağaç, kök tutmaz burada!

Birkaç gün sonra Battal'ın Enver bu konuşmayı Bekir'e tekrarladığı zaman, Bekir çoban Seyd-Ali'den çok Enver'e kızmıştı Ama evine dönerken yol boyu, çoban Seyd-Ali'nin sözlerini düşündü derin derin. Birkaç defa içinden tekrarladı bu sözleri: «Gâvur memleketinden gelen ağaç, kök tutmaz müslüman toprağında.. Bekir bizim yardımımızı münasip görmedi.»

Bekir, bu sözleri çoban Seyd-Ali'nin söylediğine bir türlü inanamıyordu. Evine varmadan durdu, ensesini kaşıdı:

«O cingöz Enver de az münafık değildir haa! Hep o uydurdu bu sözleri. Dur sen, cenabet, dur! İşleri bitireyim, Kala Mala memleketine gitsin, Macik boğa yavrulasın da gösteririm ben sana Yalta kahvesinde! Çağırırsın bir daha sen beni damaya! Dur sen, cenabet, dur! Damgalarım ben senin gözünü!»

Kabahati Enver'de buluyordu ama, o günden sonra Enver değil, çoban Seyd-Ali'ydi, bir kurt gibi onun içine giren. Ya köyde biri çıkar da köye Rusları aldın diye ondan yüz çevirirse? Bunu düşündükçe tüyleri ürperiyor; içi titriyordu. Ama kime ziyanı dokunmuştu, iki hafta için yanına iki sakallı almışsa! Sanki bütün köyü gâvurlara mı satmıştı; kalkmışlar, söz ediyorlardı? İki hafta için yahu, iki hafta!

«Kime ne? İstersen iki hafta değil, iki sene çalıştırırım tarlamda! Toprak benim, mal benim, keyif benim! İşlerimi gördüm. Kala Mala namuslu; İvan becerıksiz, ama çalışkan. Tütünleri sırıklara iyi bağlıyamıyormuş. Ayşe'nin dediğine göre! Ama çalışkan. Hem Ayşe ne bilir, kalktı âleme ders vermeye. Bağlıyamıyorsa alışır yavaş yavaş. İkisi de namuslu kimseler. Ee, kime, ne zararları dokundu? Berber Hasan gelip ikisinin de saçını sakalını kestikten sonra onlar da bize benzemiyecekler mi? Benziyecekler! Biz neyiz? Başımız var, ayaklarımız var, ellerimiz var. Eee, onların da var! Doğru; onlar sünnetli değil, camiye gitmiyorlar, diyenler var! Ne olmuş? Kiliseye de gitmiyorlar. Yok ki gitsinler! Camiye gtimiyorlar, kiliseye gitmiyorlar, demek ki mübah insanlar! Ama boyunlarında asılı haç göreyim, bak o başka! O zaman iş değişir! Yok canım, fena insan değil bunlar. Başkasının sözüne değil, kendi gözüne inan! Kala Mala, İvan kim olurlarsa olsunlar, bütün köy yine de beni sever, sayar. Bir it ürümekle bir kervan geri dönmez! Hep o Enver'in işi!

Ama bunları Enver'e söyllyemlyordu, çünkü Enver'i kendi oğlu gibi severdi. Çoban Seyd-Ali bu sözleri sahiden söylediyse!

diye düşünüyor, işte o zaman sırtından aşağı soğuk bir titreme geçiriyordu. Çünkü arabozuculuk, fitne, fesat yoktu köyde. Yeni yeni olduysa mutlaka komolizma köye göze görünmiyen cinler gönderiyor, bu cinler mezarlıkta gizleniyor, geceleri ortaya çıkıp evlere dalıyor, uyuyan insanların yüreklerine gizli gizli sokuluyorlardı.

Bekir, aynı günün akşamı kızını, karısını alıp çoban Seyd-Ali'nin evine misafirliğe gitmeyi düşünmüştü; ama onu bu fikrinden vazgeçirdi Esma:

— Sabret! İşlerin kızgın zamanında misafirlik yakışık almaz, ayıptır. İşler bitsin, Ayşe'yi alır, gideriz! dedi.

Bekir, karısının haklı olduğunu düşündü, ama uzun saçlıların erkekten daha akıllı olduklarını sanmaması için: «Hani ben de haydi kalk, hemen gidelim! demedim ya!» dedi. «Bekliyelim, işler bitsin; ben Yalta'ya gidip oğlanlarına öteberi alayım, öyle gideriz!»

Bunu ikisi de uygun gördüler. Ayşe de çoban Seyd-Ali'lere gidecekleri günü sabırsızlıkla beklemeye başladı...

Beri yanda Kala Mala ile oğlu İvan, Bekir'e namuslu, uslu, pek iyi insanlar gibi görünüyorlardı. Ahıra yerleştikleri gecenin sabahı Bekir, gayet erken kalkmıştı. Giyinip, çarıklarını bağlayıp sofada durduğu zaman gökyüzü yeni ağarmaya başlamış, göğü benekliyen yıldızların çoğu da sönmemişti.

Bekir sofanın kenarında durdu. Göğsünü kabarttı; sabahın serinliğine karışan, insanı sarhoş eden güllerin kokularını içine çekti, güldü, tekrar göğsünü kabarttı, yumruklarını çelik gibi kattı, sağlam hissettiği göğsüne dayadı.

Sabahın bu dakikalarında o ihtiyar bir köylü değildi. Bir genç! Seven, sevilen bir genç! Dünkü hasta, bu sabah ansızın dermanını bulmuştu; senelerden beri beklediği tahtına çıkan bir prensti âdeta; bir pehlivandı, yeneceğinden emin bir pehlivan! Çünkü biliyordu ki, bugün İvan'ın yardımıyla, dün bıraktığı yerden tütünleri kırmaya başlayacak, güneş Ayı Dağ'ın üstüne gel-

meden çatrapi armutlarına kadar kırıp bitirecek, tarlayı temizleyecekti. Bundan emindi; emin olmak öyle hoş bir şeydi ki!

Bekir, sofanın ağaç basamaklarından indi, ahıra doğru yürüdü, ama daha ahıra varmamıştı ki, Esma çıktı sofraya. Sesini kocasından başka kimsenin işitmesini istemiyormuş gibi yavaş bir sesle: «Bekir, buraya gel!» dedi, sonra hemen yandaki odaya girdi.

Bekir, karısının meramını anlıyamadan Esma, elinde kocaman bakır bir tencere, basamaklardan indi. Bekir'e hiç bakmıyarak, bostanın kenarındaki çakıl döşeli yoldan yürüdü, doğruca incir ağaçlarının ordaki taş duvara gitti.

Karısının ne yapacağını hâlâ anlayamıyan Bekir kâh karısına, kâh tencereye bakıyor, böyle sabah sabah karısının evden bu tencereyi niçin çıkardığını düşünüyordu. Esma, her sabah olduğu gibi canlıydı bu sabah da! Sık sık eve girip çıkıyor; evden bazan bir bohça, bazan bir çömlek, bazan ibrik, bazan da kucak kucak kuru çalı çırpı taşıyıp duvar dibine yığıyordu. Bostan kenarındaki yolda yürürken de boynuna, göğsüne sarkmış dağınık saçlarını tarıyor, örüyor, örgüleri arkasına atıyordu.

Bekir ise düşünüyordu. Karısı ya elinde, ya koltuğunda bir şeyle evden çıktıkça Bekir, ensesini kaşıyor, karısına bakıyor: «Bizim karıya bir şey oldu bu sabah!» diye düşünüyordu. Çünkü kestiremiyordu karısının maksadını bir türlü. Başka eve mi taşınıyordu, Bekir'i bırakıp gidiyor muydu? Ya i, niçin?

«Kadın kısmının işini bilse bilse şeytan bilir!» diye elini sallayarak ahırın kapısına doğru gitmek üzereydi ki, arkadan tekrar Esma'nın sesi duyuldu:

— Hey, Bekir, dur!

Bekir, durdu, karısından yana döndü, aynı sağlam ve gür sesle karısına seslendi:

— Kıyamete kadar duracak değilim ya burdal Kala Mala'yı uyandırmak lâzım. Güneş doğmadan kırmaya başlarsak öğleye doğru belki çatrapi armutlarına ulaşırız.

— Bırak Kala Mala'yı!

— Haa, ne dedin?

— Bırak Kala Mala'yı, dedim. Görmüyor musun yaptığım işi?

— Görüyorum işte! Evde çanak çömlek bırakmadın. Tencereleri de taşıyorsun duvar dibine. Sanki İvan'ın sünnet günü. Bütün köy halkına pilâv pişirmeye mi kalktın?

— Kapa çeneni! Kâfirin pis yerinden lâf etme bana Allahın bu temiz sabahında. Onları, yıkayıp temizlemeden bağıma, bahçeme salıveririm mi sandın sen?

Bekir, karısının maksadını açıkça anlayamamakla beraber, lâfı fazla uzatmıyarak, ahırın kapısına yürüdü. Ama kapıya varmadan karısı tekrar seslendi:

— Sen git tarlaya, tütünleri kırmaya başla! Atı ve sepetleri Ayşe getirir.

Bekir şaşırarak sordu:

— Ya Kala Mala?

Esma kocasına yaklaştı, karşısında durdu, gözlerini kocasının yüzüne dikti. Elini kaldırarak, tepesi kara gölgelerin altından çıkmış, bayırlardaki bağ ve bahçelerin ebedî bekçisi gibi, deniz kenarında duran yüksek, kocaman Ceneviz kalesini işaret etti:

— Şu Ceneviz kalesini görüyor musun?

— Kör değilim ya!

— Bilir misin kaç seneden beri duruyor o kale orada?

— Yahu, kadın, sen aklını mı kaçırdın bu sabah? Kaç seneden beri durursa dursun; Ceneviz kalesinden bana ne?

— İki bin seneden beri duruyormuş orada.

— Senin sülâlen de Cenevizli galiba; Cenevizce konuştuğuna göre!

— Belki! O kale şahittir bu işe. Yedi göbekten beri benim bağıma bahçeme Kala Mala kılığında insan ayak basmadı. Ben şimdi bırakır mıyım, bassın? Öldüğüm gün benim tat-

lı canım senin evinden çıkmadan, babam mezarından kalkıp gelir, elimden tutup beni dosdoğru cehenneme götürür. Vallah billâh saçlarımdan tutup beni cehennem ateşine atar...

— Sen...

— Deme öyle! Babam girdi düşüme, anamla. İkisi de kan ağladı sabaha kadar. Gözlerinden dökülen kanlarla, babamın bembeyaz sakalı, kıpkırmızı oldu. Anam da saçlarını yolarak kafasını toprağa vuruyordu. İkisi birden: «Hayırsız evlâtlar, hayırsız evlâtlar!» diye bağırıyorlardı. «Bu pis insanları ata toprağına aldınız, hayırsız evlâtlar!» diye bağırıp, saçlarını yoluyorlardı.

— Ama gece sen değil miydin...

— Sonra birdenbire yedi kat yerin dibinden süt gibi bembeyaz bir at çıktı. İkisi birdenbire o beyaz ata atladılar, havaya yükseldiler, sonra birdenbire iki parça bulut oldular. Sonra bir rüzgâr koptu; anam babam bulutların üstünde uçarak Ceneviz kalesinin üstüne kondular, oradan bana bakarak yumruk salladılar, ansızın gözden kayboldular.

— İyi düş... Ata binen, muradına erer.

— Belki erer, belki ermez. Ama sen Kala Mala'yı bırak.

Bekir, iki adım geri çekildi:

— Canım söyletme beni. Rüyana da, sana da!

Esma da kızdı:

— Ağzını topla!

— Canım, sen değil miydin, al, çalışsınlar yanında tütünleri kaldırana kadar, diyen dün gece?

— Ee, bendim.

— Peki?

— Yine de derim.

— Daha ne?

— Ama bırakmam ben onları öyle pis pis yatsınlar ahırda. Bırakmam, pis ayaklarıyle yürüsünler tarlamda. Sen şimdi git, kırmaya başla. Ben duvar dibinde ateş yakıyorum; Ayşe

kız da çeşmede su taşır. Sıcak suyla pis derilerini arıtsınlar önce. Bütün gün rahat etsinler, yarın sabah işe başlarlar. Mademki aldın yanına, önce insana benzet ikisini de. Ama tarlaya geldikleri gibi girerlerse, kesilir toprağın bereketi, vallahi billâhil

Bekir, karısının maksadını ancak şimdi anlamıştı. Hem çok doğru söylüyordu karısı. Ayaklarında, kollarında Rusya'nın bütün pisliği ile, tarlaya girip Bekir'in tütününü kıramazlardı elbet. Atı da Kala Mala'yı o halde görürse belkl yanında yürümemek için inat edecekti. Doğruyu söylüyordu karısı; hem de çok akıllıydı; insanı kandırmak için bin dereden su getirirdi. İşte şimdi Ceneviz kalesinden tutturmuştu; lâf uzarsa soyunun sopunun Cenevizlilerden olduğuna da inandırırdı insanı.

Bekir, karısının haklı olduğunu anlayınca lâkırdıyı kısa kesti, elini salladı:

— Evde erkek varken uzun saçlı kumandanlık ederse her aksiliği bekle, Bekir! diye doğruldu, kestirmeye doğru yürüdü, yola çıktı, incir ağaçlarına varmadan başını çevirdi, karısına baktı, kendi kendine: «Doğruyu söyledi kadın. Doğru lâfâ yanlış diyemem!» dedi, tarlasına gitti.

2

Esma da kocasına anlattığı gibi yaptı. Kocaman tencereyl duvara astı, altına ateş yaktı. Ayşe kalktı, çeşmeden su taşıdı, sonra ahıra gittiler. Kala Mala ile İvan'ı uyandırdılar. Temizlik başladı.

Ve o sabah köy kadınları, çocuklar köyde ilk defa Rus gördüler. Kadınların, kızların, çocukların birçoğu duvarların, damların üstünden Rusları seyrediyorlardı. Kala Mala'nın sakalını acayip bulan çocuklar arkasından koşuyor, köyden çıkıncacaya kadar peşinden ayrılmıyorlardı.

Ama bir akşamüstü Esma, berber Hasan'ı evine çağırdı. Hasan geldi. Önce Kala Mala'yı, sonra İvan'ı eski kütüğün üstüne oturttu, bir saat içinde makası ve usturasıyle saçlarını, sakallarını kesip ikisini de insan kılığına soktu. O günden sonra çocuklar da peşlerine takılmadılar, çünkü artık insana benzemişlerdi.

Günler geçtikçe renkleri, yüzleri, hattâ yürüyüş ve hareketleri değişiyordu. İvan'ın vücudu doluyor, kolları, bilekleri kalınlaşıyor, gözlerinde ateşler yanıyor, beyaz yüzü tunçlaşıp altın gibi parlıyordu. Yalnız, konuşmasını beceremiyordu bir türlü. Bekir onu kaç defa konuşturmak istediyse, «hoho!»dan gayri bir cevap alamamıştı. Bekir, İvan'ın sessizliğini, bakışlarını, hoho deyişini karısına anlattıkça: «Sen onun hohosuna ne yapacaksın? Çalışkan olsun da ötesine aldırma!» diyordu Esma.

İlk hafta Bekir'in işi, tam istediği gibi gitti. Çatrapi armut ağaçlarına kadar, Bekir kendi kırdı tütünleri; armutların ilersini İvan'a bıraktı. Kala Mala atı arana götürüp getiriyor, İvan da tütünleri kırıyordu.

Bekir şimdi eviyle meşgul olabiliyordu. Evin saçağını onardı, küf tutmuş kiremitleri değiştirdi, pencerelerin çerçevelerini yeşile boyadı. Ara sıra tarlaya gidip İvan'ın işini gözden geçirmeye, aranlara çıkıp tütünlerin sırıklara dizilmesinde karısıyla Ayşe'ye yardım etmeye de vakit buluyordu.

Hafta dolmadan tarlanın tütünleri kırılıp bitirildi. Sonra tütün saplarını topraktan çıkardılar, dere başına toplayıp yaktılar; böylece tarla tamtakır, kuru bakır oldu.

İkinci hafta aranın önündeki iki yıllık gübre de tarlaya taşındı; tarlanın aşağı eteklerine serpildi. Şimdi Bekir, göğsünü iftiharla kabartabilirdi elbet, kabartıyordu da; sebep vardı çünkü!

Ama uzun sürmedi. Bekir'in evine gizli bir uğursuzluk sokulmaya başladı. Önce Macik'te görüldü bu. Hayvanın sütü günden

güne eksiliyordu. Bir akşam Esma, ancak kovanın dibini örtebilecek kadar süt sağabildi. Bir akşamüstü Ayşe, Macik'i çobandan alırken Topuzluçeşme başında ihtiyar çoban Seyd-Ali'ye rasladı. Seyd-Ali, babasının hatırını sordu. Ayşe cevap verdi. Ama Macik'in sütünün kesildiğini anlatmaya kalkınca Seyd-Ali: «Hayvana Kala Mala'nın nazarı değdi,» dedi. «Baban Rusları evden atarsa hayvanın da sütü çoğalır.»

Ayşe: «Macik'in nazar boncuğu var!» dediği zaman çoban Seyd-Ali, Ayşe'ye dik dik baktı: «Rus kâfirinin gözüne nazar boncuğu bile para etmez!» diye bağırdı.

Hemen o akşam Ayşe, bunu babasına tekrarladığı zaman Bekir müthiş kızdı. Karanlık çökene kadar ellerini arkasına bağlayıp sofayı bir uçtan öbür uca dolandı durdu: «Vallahi billâhi, benim deli damarıma basmasınlar, kan beynime çıktı mı gider tepelerim birkaç cenabeti!» diye diş gıcırdattı.

Ama daha ertesi gün, Seyd-Ali'ye kızgınlığı geçmeden, Bekir'in ensesinde bir çıban çıktı. Kala Mala, Enver'in evi yanından geçip giderken Enver'in beş yaşındaki oğlu damdan düştü, alnı cevız büyüklüğünde şişti. Beri yanda Esma da: «Duvar dibinde iki kabak sürgünü kurudu birdenbire!» diye tutturmuştu.

Kandan bir sini gibi kocaman güneş, Roman Koş'un ardına henüz saklanmıştı ki, Ayşe, Macik'le beraber köye giriyordu. Hayvan ağır ağır yürüyor, üç beş adımda bir duruyor, başını uzatıp bağırmak istiyor, bağıramıyor, gözlerini Ayşe'ye çevirip üzgün bakışlarla bir müddet Ayşe'nin yüzüne bakıyor, yine ağır ağır ilerlemesine devam ediyordu. Ayşe, hayvanın halsizliğini gördüğü için pek acele etmiyordu. Bazan Macik'in önüne geçiyor, epeyce ilerliyor, Macik durunca derhal geri dönüyor, hayvanın başını elleri arasına alıyor, dumanlı gözlerine bakarak: «Macik, ne oldu sana bu akşam, böyle mahzun bakıyorsun? Ne oldu sana, kızım?» diyerek hayvanın başını okşuyor, sonra yine ağır ağır yürümelerine devam ediyorlardı.

Ayşe sırıklı kestirmeye yaklaştığı zaman gölgeler sessizce

bayırları kaplıyor, alçaklarda kalan evlerin lâmbaları yanıyor, eski kuyuların etrafında sazlıklarda kurbağalar viyaklaşıyorlardı. Mavimtırak renkli gitgide koyulaşan göğün ötesinde berisinde yıldızlar da parlamıştı. Tarla yollarında çoktan beri insan görünmüyordu; köy sokakları da boşalmıştı. Kızıltaş'ın üzerine gecenin sakin, hafif kanatları iniyor, her yer geceye bürünüyordu.

Kala Mala akşamdan ahıra girmişti; şimdi taş gibi uyuyordu. İvan eski kütüğe oturmuş, sigara içiyor; Bekir ise karısıyla sofada, sabırsızlıkla Ayşe'yi ve Macik'i bekliyordu.

Ama ikisinin de gözlerine ne Ayşe, ne Macik ilişiyor, bu yüzden ortalık karardıkça ikisi de telâş içinde birbirlerinin yüzüne bakıyor, sanki birbirlerine soruyorlardı: «Ne oldu? Neredeler? Niçin hâlâ gelmiyorlar?»

İnsanlar sofralarında, hayvanlar ahırlarında, tavuklar kümeslerinde; yollar, bayırlar, uçurumlar sessizlik içinde ölü gibiydiler. Yumuşak kanatlarıyle köyün üzerine çöken tılsımlı gece, Bekir'in, Esma'nın kalplerine sokuluyor, alay ederek sanki şöyle diyordu: «Kızınızı Remzi'ye lâyık görmediniz de, bakın, nasıl sizi bıraktı, kaçtı. Göremezsiniz bir daha Ayşe'yi!»

Ama buna ne Esma inanıyordu, nede Bekir! «Topuzluçeşme başında Remzi'yle azıcık konuştuysa bundan ne çıkar?» diye düşünüyor, kendilerini bununla teselli ederek Ayşe'yi bekliyorlardı.

Ayşe ise gelmiyordu. Macik de yoktu görünürde. Macik nerdeyse Ayşe de orda olacaktı. Bekir birkaç defa mahalle başına kadar gitti. Ayşe'yi ve Macik'i aradı, bulamadı. Çoban Seyd-Ali'nin oğulları bilmezlerse kimse bilmez, diye düşünerek Seyd-Ali'nin evine kadar yürüdü. Ama eve girmeye, Seyd-Ali'ye görünmeye cesaret edemedi.

Evine geliyordu, döndü. Hayvan huysuzluk etti ve başkasının bostanına mı daldı, diye düşünerek bostanlara gitti. Bahçelerde, tarlalarda aradı; hiçbir yerde bulamadı.

Karanlık iyice koyulaşırken alnındaki teri sildi, bir sigara

yaktı, belki başka yoldan eve gittiler diyerek o da eve doğru yürüdü.

Ayışığı vardı. Arasıra duruyor, yol kenarındakl taş duvarlara çıkıyor, tarlalara bostanlara göz gezdlriyor, ama hiçbir yerde kızını ve hayvanını göremlyordu.

Ancak evine yakın bir yerde hayvanın ayak izlerinl gördü, diz çöktü, kibrit yakıp izlere baktı. Üç adım öteden de burnuna taze gübre kokusu geliyordu. Ateşini gübrenin üzerine götürdü, dikkatle baktı gübreye. İzlerle gübrenin Macik'e ait olduğuna şüphesi kalmamıştı. Gübre taze idi, daha dumanlanıyordu; demek ki hayvan düşürse düşürse ancak bir iki dakika önce düşürmüştü.

Bekir, Macik'le Ayşe'nin eve bu kadar geç dönmelerini çok tuhaf buluyordu. Fazla düşünmeden adımlarını açtı, eve doğru yürüdü. Acele ediyordu; avluya girer girmez Ayşe'yi sorguya çekecekti. Ayşe, Topuzluçeşme başında Remzi'ye rasladım, derse vallahi billâhi kayışını çözüp adamakıllı dövecektl kızı.

Ama mesele hiç de Bekir'in zannettiği gibl değildi. Evine yüz adım kala, kestirmenin yanında üç beş insan gölgesl ilişti gözüne. Alçak duvarın gerisinde de bir fener ışığı gördü; avludan doğru kulaklarına tek tük kelimeler, sesler geliyordu. Önce: «Bizim karı birinin suyunu kestl galiba. Millet de bizlm bostanın başına toplandı, ha babam su kavgası yapıyorlar» diye düşündü. Ama bu düşüncesinden hemen vazgeçtl.

Çünkü Esma'yı sofada bırakıp çıkarken, karısının bostanı sulamak niyetinde olmadığını hatırlamıştı. Macik'le, Ayşe'yi beklerken bostan sulayamazdı ya! Herhalde başka blr şey vardı, ama neydi?

«Belki Ermeni satıcı geldl, yahut sakızcı. Açtı sepetinl bizim avluda ,topladı milleti başına. Bir sakız kumaş alışverişidlr gidiyor» diye düşündü Bekir. Yada başka bir şey. Çünkü avludan

gelen sesler pazarlığa benzemiyordu. Evet, ne satıcıydı, nede su dâvası. Çünkü kestirmenin yanında duranlardan birinin Battal'ın Enver olduğunu seçmişti. Enver de Bekir'i gördü uzaktan; kalabalığı yarıp çıktı, elini salladı, bağırdı:

— Bekir Ağa, acele et, senin Macik'e bir şeyler oluyor.

Bekir'in bel kemiğinden soğuk bir titreme geçti, yüreğini bir şey sıktı, birdenbire dizleri kesildi. Korkusunu yenmek ister gibi, belki de Enver başka bir şey söyler de kalbini yumuşatır umuduyla seslendi:

— Ne olur bizim Macik'e, hiç!

— Nasıl hiç! Hayvan...

Enver sözünü bitirmeden duvarın gerisinde sesler işitildi. Enver kalabalığı yarıp Bekir'in avlusuna girdi. Bekir durdu, titreyen eliyle ensesini kaşıdı.

— Enver de amma bağırtkan haa! Milisyaner (1) gibi dinsiz. Çıktı ortaya, Macik'e bir şey oldu diye. Ne olur benim Macik'e sütü azıcık kesildiyse...

Fakat evine varmamıştı ki, Ayşe'nin kalabalıktan fırlayıp ellerini başına vurarak, ağlayarak kendisine doğru koştuğunu görünce korktu. titremeye başladı. Macik'in bir felâkete uğradığından artık şüphesi kalmamıştı.

Ayşe koşarak geldi, babasının göğsüne kapandı.

— Söyle bakayım, ağlamadan.

Ayşe, boğulur gibi:

— Macik ölüyor, babacığım! dedi. Hayvana bir şey oldu, ölüyor. Boğazına sarımsak döktük, tuz döktük.

Ayşe'nin bu haberi üzerine Bekir, yıldırım çarpmış gibi oldu. Her bahtsızlığı düşünebilirdi, ama Macik'in ölümü...

Ayşe ağlaya ağlaya tekrar eve koştu. Bekir olduğu yerde duruyor, ne yapacağını bilmiyordu. Elini kalçasına vurdu, boğazı tıkandı, gözleri doldu, boğularak:

---

(1) polis anlamına.

— Hay anasını! dedi. Belâyı da Tanrı sanki yalnız benim için yarattı bu dünyada...

Olduğu yerde çömelip başını avuçlarına almak, ağlamak istedi; ama kestirmenin yanında duran bütün milletin gözü Bekir'deydi.

— Hay anasını! Altın gibi inekti yahu! Allah bunu da elimizden aldı; hem de yeni götürmüştüm Rum boğasına. Boğa yavrulayacak diye sevinirken şimdi inekten de olduk. Hay anasını!

Başını göğsüne eğdi, ayaklarını sürüye sürüye evine doğru yürüdü. Kestirmenin yanında duranlar, Bekir'e bakarak bir şeyler söylüyorlar, ama Bekir anlamıyor, seslerini işitmiyordu bile. Kulaklarında bir uğultu vardı, içinde bir azap. Evine gönülsüz gidiyordu.

— Hay anasını! Komolizmadan beter oldu bu... İnsan ineksiz kalacağına komollzma gelsin, daha iyi! Evde kadın kumandanlık ederse böyle olur işte: Malın, mülkün erir, gider. Hey anasını! Macik de ne inekti ya!

Bekir eve yaklaşıyordu. Kestirmenin yanındaki insanlar Bekir'e bakıyorlar, Bekir ise hiçbir şey görmüyordu. Boğazındaki katılık gırtlağını sıktıkça başını yumruklayıp ağlamak istiyor, bunu yapamayınca da çıra gibi için için yanıyordu. Bir an insanlara baktı:

— Toplandı millet bizim evin başına. Daha ne, yarın akşam hepiniz de taze etli fasulya çorbası yersiniz sofranızda. Daha ne, ayın son çarşambası gibi, kimine zarar, kimine yarar. Hay anasını! Bizim mülk yağma oldu elâleme yahu!

Bekir kalabalığa yaklaştı. İnsanlar yol açtılar, Bekir avluya girdi. Solda, gübrelerin üstünde, Macik uzanmış yatıyordu.

Ayşe, avuçları ağzında, hüngür hüngür ağlıyordu. Esma ile Battal'ın Enver diz çökmüşlerdi. Enver, Macik'in başını kaldırmış, ağzını açmıştı. Esma, elindeki çanaktan, Macik'in boğazına salamura denen tuzlu sudan döküyordu.

Esma, kocasını görünce tuz çanağını elinden düşürdü, birden yere çöktü, başını avuçlayıp ağlamaya başladı. Kestirme gerisindeki insanlar, merakla öne doğru eğildiler: «Hayvanın son nefesi gidiyor, çare yok, can veriyor!» diye fısıldaştılar.

Battal'ın Enver, Macik'in başını usulca yere yatırdı. Hayvan, kafasını biraz daha uzattı. Bekir, karısının ayak ucunda duran feneri aldı, Macik'in başına doğru tuttu. Macik, sahibinden imdat ve merhamet bekler gibi başını çevirdi, duman basmış, acıklı gözlerle Bekir'e baktı. Bekir feneri yere bıraktı, somurttu: «Ben çekeyim cefayı, eller sürsün sefayı!»

Sonra karısının yanına çömeldi, başını avuçlarına gömdü:

— Ah anasını.. Amma da zalim olur Tanrı cezası! Bir ineğimiz vardı, onu da çok gördüler bize. Ah anasını!

Battal'ın Enver, ineğin etrafında dolanırken kestirme sırıklarının gerisinden sesler işitildi:

— Hayvana biraz kendi sütünden içirin, damarını kesin karnının altından. Belki kanı fışkırır.

— Kanı fışkırsa belki kurtulur hayvan.

— Sarımsaklı su içirin hayvana!

— Soyun hayvanı geç olmadan..

— Çoban Seyd-Ali'yi çağırın, o anlar.

— Çoban Seyd-Ali kurtaramazsa hiç kimse kurtaramaz.

Battal'ın Enver, Bekir'in yanında durdu. Eğildi, Macik'in gözlerine bir daha baktı. Bekir'e:

— Bekir Ağa, üzülme öyle canım, hayvan daha ölmedi! dedi.

— Ölmediyse bekle biraz daha, ölür.

— Hey canım, bir çare bulmalı!

— Nasıl çare?

— Damarı açmalı. Kan fışkırınca bil ki hayvan kurtulur.

— Git işine sen de! Konuşma abuk sabuk, bilirim ben işimi!

— Ben abuk sabuk konuşmuyorum. Ama dedim, yine de derim, hayvanı çoban Seyd-Ali kurtaramazsa hiç kimse kurtaramaz. O anlar böyle şeylerden.

— Onun anladığı kadar biz de anlarız hayvandan. Sen bizi köse mi sandın?

— Hey, kızma Bekir Ağa! Vallahi insanı köpek yerine bile koymazsın sen. Ne desem uçurursun lâfımı havaya Alman topu gibi. Hani ben senin fenalığını istiyerek mi geldim buraya? Vallahi yemeğimi yemeden geldim, ama yemeğimi de zehir ettin bana! Yahu, ne yaptım ki böyle saldırıyorsun? Tüh, eşşekliğime doymıyayım, sana acıdığım için...

Genç Enver fena halde kızmıştı. Elini hızla kalçasına vurdu, avluyu kaplamış derin sessizlik içinde yürüdü, kestirmenin gerisinde kalabalığı yardı, adımlarını açarak evine gitti.

Enver'in bu acı sözlerine Bekir, hiç de aldırış etmedi. Olduğu yerde oturuyor, ne Macik'e, ne karısına, nede kalabalığa bakıyordu. Esma şimdi ayaktaydı, artık ağlamıyordu.

— Hey Ayşe! Doğru, Seyd-Ali amcanın evine git, elini öp, yalvar, ineğimize bir hal oldu, de! Hayvan nerdeyse ölüyor, de! Sen gelip kurtarmazsan kimse kurtaramıyacak, de! Ama çabuk ol, haydi!

Bekir, yavaş yavaş ayağa kalktı. Sığırın etrafını dolandı, diz çöküp hayvanın başını okşadı. Karısı tekrar seslendi:

— Yürü, yürü, hiç durma!

Bekir başını kaldırdı, yavaş bir sesle söylendi:

— Hayvan can veriyor, sen de yürü yürü diye bağırıyorsun Seyd-Ali'nin evi de cehennemin dibinde!

— Yetişir daha... Canı yanak eşek attan yürük olur.

Ayşe, koşa koşa çoban Seyd-Ali'nin evine gitti. Kestirmenin gerisinden birkaç erkek daha Macik'in yanına geldiler, fakat hiçbiri bir şey yapamadı. Hayvanın ayağa kalkabileceğine, ölümden kurtulacağına hiçbiri inanmıyordu. Hayvan uzandıkça uzanıyor, gözlerini kapıyor, ara sıra insanlardan imdat ve merhamet diler gibi gözlerini açıyor; iri, dumanlı gözlerini döndürüp insanların çaresiz kaldıklarını hisseder gibi tekrar sessizce gözlerini kapıyordu.

Ayşe kestirme sırıklarından ayrılalı yarım saat geçmemişti ki,

yolda nal sesleri işitildi. Atlının ne taraftan geldiğini anlamaya vakit kalmadan, çoban Seyd-Ali, yıldırım gibi yetişip kestirmenin önünde durdu.

Yaşı altmışa yaklaşmış, pek zengin olmasa da namuslu, evine, ailesine bağlı bir adamdı Seyd-Ali. Çok konuşmazdı, konuşunca da doğruyu söylerdi. Lâfı uzatmaz, çünkü doğru söz yemin istemezdi. Oğlu Remzi de babası gibi doğru ve dürüsttü. Seyd-Ali'nin oğulları herkes tarafından sevilir, sayılırlardı. Ama nedense şu son zamanlarda Bekir'le Seyd-Ali birbirlerine uzak duruyorlardı. Sağdan soldan, Remzi Ayşe'yi istedi, babası reddetti gibilerden lâflar da işitiliyor, ama işin doğrusunu kimseler bilmiyordu. Kala Mala yüzünden araları açıldı, diyenler de yok değildi. Arada ne varsa vardı, bunu yalnız ikisi bilirdi. Şimdi, karşı karşıya geldikleri şu anda ne konuşuyor, nede birbirlerinin yüzüne bakıyorlardı.

Çoban Seyd-Ali attan indi, hiç kimseye bakmıyarak ciddi bir yüzle yürüdü, dosdoğru Macik'in yanına gitti. Ağır ağır Macik'in etrafını dolandı, sonra feneri aldı, Macik'in baş ucuna götürdü. İki eliyle hayvanın üst ve alt çenesini tuttu, ağzını açtı, uzun uzun hayvanın diline baktı, kesin bir karar vermiş gibi ceketini çıkardı, gömleğinin yenlerini sıvamaya başladı.

Beyaz başı hiç kımıldamıyor, gözleri Macik'ten başka hiçbir şeyi, hiç kimseyi görmüyordu. Ancak yenlerini bileklerine kadar sıvadıktan sonra başını kaldırdı, derinde gözleriyle birini arar gibi etrafındaki insanları gözden geçirdi. Sonra ağır ve ciddi bir sesle: «Ayşe, nerdesin kızım?» dedi.

Ayşe, kestirme sırıklarının yanına henüz gelmişti:

— Buradayım, amca!

— Gel, feneri tut bana, kızım!

Ayşe koşarak fenerı eline aldı. İhtiyar, belinde asılı bıçağını kınından çıkardı. Ayşe bıçağı görünce titredi, başını göğsüne eğdi, sesizce ağlamaya başladı Esma da yüzünü avuçlarına sakla-

mıştı. Bekir ise: «Böyle hayvan iki bine alınmaz!» diye mırıldandı.

Çoban Seyd-Ali, Bekir'in sözünü belki duydu, belki duymadı, duyduysa bile sesini çıkarmadı. Başını kaldırmadan, yavaş bir sesle, yanında duran Ayşe'ye: «Korkma, kızım!» dedi. Sonra dizüstü çöktü, elini uzattı, Macik'in karnı altındaki damarı aradı. Köylüler, soluklarını keserek hep birden öne eğildiler, şaşkınlıktan faltaşı gibi açılmış gözlerle Seyd-Ali'nin bıçağına baktılar.

Seyd-Ali ise sessizdi, yüzü çok ciddi idi, arasıra feneri yaklaştırmasını işaret ediyordu. Sonra bıçağını hayvanın damarına uzattı, sol eliyle bembeyaz sakalını sıvazladı, yalnız kendisinin işitebileceği ibr dua mırıldandı ve damarı açtı. Bileklerine kadar sıvanmış beyaz ellerine birdenbire kara kan fışkırdı. İhtiyarın gönlü ancak o zaman rahatladı, güldü hattâ. Birden ferahlayıvermiş bir insan gibi yüzü yumuşadı, yere oturdu, yorgun ayaklarını uzattı.

Sevinlyordu; çünkü az önce hayvanın damarından köpüksüz kan fışkıracağına pek emin değildl. Ama fışkırmıştı işte! Köpüksüz, çeşme suyu gibi fışkırmıştı. Madem kuvvetle fışkırmış ve köpüksüzdü, demek ki kurtulacaktı hayvan.

Belki yarım, belki de bir saat, öylece, sessiz oturdu Macik'in yanında. Ayşe leğen, ibrik getirdi, ihtiyar ellerini yıkadı. Gece yarısına doğru uzun sırıklarla hayvanı ayağa kaldırdılar, ahıra götürüp otların üzerine yatırdılar.

3

Bekir'in evl önünde, etrafı taş duvarla çevrili bostanlı avlu boşalmıştı. Yuvarlak, dolunay sofanın tam karşısındaydı. Denizden serin bir yel esiyor, Gurzuf'un iskelesinden ayrılan balıkçı kayıklarının fenerleri, gökten düşen yıldızlar gibi yavaş yavaş is-

keleden uzaklaşarak Ceneviz kalesinin gerisinde kayboluyorlardı.

Kala Mala ahırın içinde kütük gibi uyuyordu. Macik'in sekiz kişi tarafından ahıra getirilip yatırıldığını bile duymamış, duymuşsa bile başını kaldırmamıştı. İvan, akşamdan çöktüğü eski kütükte oturmasına devam ediyor, sigara içiyor, ne düşündüğünü kendisinden başka kimse bilmiyordu.

Esma, Esma'nın yanında Ayşe, sofanın basamaklarına çömelmiş, oturuyorlar; Bekir ise evine, kızına, karısına arkasını çevirmiş, Cenevlz kalesi gerisinden çıkıp Adaların ardında kaybolan kayıklara bakıyordu.

Hayvan kurtulmuştu ama, yine de Içini bir kurt kemiriyordu. Çoban Seyd-Ali de padişah torunuydu sanki! Hindi gibi kabarıp durmuş, hal hatır sormadan, Bekir'in yüzüne bakmadan çıkıp gitmişti.

«Yanımızda Iki kişi çalışıyor diye yüzümüze de bakmıyorlar artık. Sanki köyü Ruslara sattık. Âlem zenginleşiyor, bizim malsa elekte; Tanrı almış eline, eler de eler! Millet de halimize güler! Yirmi kuruş, Rum boğasının hizmeti için; üstüne de iki sepet elma, armut kurusu. İki kabak sürgünü kurudu; Ayşe de başladı, İvan tütünleri sırığa iyi bağlıyamıyor, demiye! Bunlar yetmezmiş gibi şimdide Macik hastalandı. Öte yandan Enver de ister bizi soysun. Bütün bunlar azmış gibi ensemizde de bir çıban! Hayat bu, hayat, dayan Bekir! Dayanamıyacaksın da ne bok yiyeceksin! Eşşek gibi dayanacaksın! Bereket, kurtuldu hayvan! İneksiz hayat...»

Bekir düşünüyor, düşünüyor; gözü tarlasından, Macik'inden başka bir şeyi görmüyor, bir şey işitmiyordu. Bekir için yeni bir yol yoktu. Babası, toprağında dertsiz, tasasız yaşamıştı; Bekir neden yaşamasındı? Bekir'in babası yeni yollar aramıştı, Bekir neden arasındı? Dünyayı sultan Süleyman bile değiştirmemişken, Bekir'e mi kalmıştı bu iş?

Gözlerine uyku girmiyor, gidip Macik'e de bakamıyordu. Çün-

kü hayvanın dumanlı gözlerini gördüğü anda, kendi gözleri de doluveriyordu.

Artık yarından itibaren hayvanı çobana göndermiyecek, kendisi bakacaktı. Çünkü elden hayır gelmezdi; elin ağzına bakacak olursa hem Macik, hem de kendi aç kalırdı. Dere başındaki otlar daha biçilmemişti; sabah erkenden gidip o otları biçecekti. Yada İvan'a emredecekti; gitsin, kırsın, temizlesindi otları.

Düşünüyordu Bekir. Ne olacaktı canım? Babadan miras toprağında oturmuyor muydu? Babasının evinde yaşamıyor muydu? Baba evi, baba toprağı ise, Ceneviz kalesi gibi eski ve sağlamdı. Onun gibi mal mülk sahiplerine ne çoban Seyd-Ali gibiler, ne Battal'ın Enver gibiler, nede komolizma'lar karşı durabilirdiler. Her şeyi düşünüyor, yalnız bir şey hiç aklına gelmiyordu: Yanmış malla, ölmüş baba ile öğünülemiyeceği!

Durmuş, düşünürken başını çevirip sofaya baktı. Karısıyla kızı basamaklara çömelmiş, öylece oturuyorlardı. Eve girmelerini emretmek istedi, fakat Esma'dan lâf işitmemek için seslenmedi. Kimbilir karısı şimdi ne düşünüyordu? Belki hayvan hastalandığı zaman, kocamın elinden bir şey gelmedi de başkasına gidip yalvardık, diye düşünüyordu.

Doğruydu, hayvandan en iyi anlayan, çoban Seyd-Ali'ydi bu köyde. Ama onun Macik'e yaptığını Bekir de yapabilirdi. Böyle bir şey düşünüyor idiyse kabahat yalnız karısındaydı. Çünkü Bekir'in, hayvanın halini anlamasına vakit kalmadan, karısı, Ayşe'yi Seyd-Ali'ye yollamıştı.

İvan çoktan uyumuştu. Sessizdi her yer. Bütün köyde şimdi yalnız Ayşe, Esma ve Bekir uyuyamıyorlardı.

Bekir, ağır adımlarla ahırın kapısına gitti, kapıyı aralıyarak içeriye baktı, girmek istedi ama giremiyordu. Çünkü Kala Mala ile İvan, tam da kapının yanında yatıyorlardı. Macik'in yanına gitmek için mutlaka ikisinin üstünden atlaması gerekirdi.

Ardına kadar açık kapıdan dökülen ayışığında epeyce bir zaman Macik'e bakıp durdu. Hayvan hep öyleydi; bir an başını çe-

virdi; Bekir Macik'in yaşadığına emin olunca yavaşça kapıyı kapadı, sofaya doğru yürüdü, yürürken: «Neme lâzım, çoban Seyd Ali gelmeseydi Macik bu gece ahırda değil, öbür dünyada olacaktı!» diye düşündü.

Nihayet üçü de eve girdiler. Birbirlerine bakmıyorlardı; üçü de darılmış, küsmüş gibiydiler. Bekir birazcık korkuyordu karısından, ama korktuğu kadar da acıyordu zavallıya. Çünkü çok ağlamıştı, gözleri kırmızı ve şiş şişti, yüzü solgun ve sarkık; hasta gibiydi. Ah, ah, Bekir karısını böyle göreceğine karısı ona bağırsın, çağırsın, daha iyiydi!

Lâmbayı yakarken karısını konuşturabilmek umuduyla yavaşça, kendi kendine söylenir gibi: «Sanki evden ölü çıktı bu akşam! Herkes suratını asmış!» dedi, lâmbayı yaktı. Ama söylediğine de derhal pişman oldu, çünkü karısı hemen karşılık vermişti:

— Bereket, çoban Seyd-Ali geldi, çıkacaktı yoksa! Ağzına su doldurdun, hindi gibi kabarıp oturdun. Adam dediğin öyle olur!

Karısının bu sözüyle canevinden vurulan Bekir, Esma'nın sözünü bitirmesine meydan bırakmadan atıldı:

— Ben mi kabardım hindi gibi? Ya o, ya o? Ne cingözdür o, ne cingözdür! Dönme dolap gibi iki yüzlüdür o!

— Ne olmuş da adamın yüzüne bu çamuru atarsın? Kimi sattı, kimi savurdu?

— Ne mi olmuş? Canım Bekir, seni kendi kanım, kendi canım gibi severim, diyen o değil miydi oğlanlarına? Ha? Söyletme beni!

Sesi kısıldı, yüzü pancar gibi kıpkırmızı oldu, bakışlarını birden Ayşe'ye çevirerek bağırdı:

— Sen git yat, anasının bir tanesi! Ne bakarsın yüzüme dik dik? Sanki Dermenköy'ün gelinini çaldım da attım Gelinkaya'dan aşağı!

Ayşe sessizce iç odaya girdi. Bekir devam ediyordu:

— O değil miydi? diye bağırdı. O değil miydi, Remzi'sini ba-

ğıma, tarlama yollayıp, git, Bekir amcana yardım et, diyen? O değil miydi? Remzi de gelirdi bizim tarlaya tütün kırmaya, bizim aranlara tütün bağlamaya! O değil miydi? İvan'ın dedlği gibi ben de sana, hoho! derim. Bekir'e değil, Ayşe'nin kuyruğunu koklamaya gelirdi. Ben Macik'le Rum boğasında, ben tarlada, ben dağda, ben bağda; çoban Seyd-Ali'nin tilkisi de bizim aranlarda!

— Sus, sus utanmaz!

— Utanmaz ha? Kim utanmaz? Ben mi, yoksa çobanoğlu coban Seyd-Ali mi? Macik'e para için bakmazmış, kızın anasını babasını kendi anası babası gibi sevdiğinden bakarmış! İvan'ın dediğini ben de sana derim: Hoho! Beni, seni kendi anası, babası kadar severse kızı ne kadar sever acaba? Bir kızımız var, ona da göz koydular be!

— Hey, söyletme beni!

— Ya ne?

Esma artık ağlamıyordu. Kocası lâfın ucunu kaçırmış, lâfın sonunu dinlemiye de Esma'da hal kalmamıştı.

Bekir: «Sen de beni söyletme!» diye bağırdı. İkisi birden sustular. Odanın içi bir mezar sessizliğine büründü, yalnız Bekir'in derin derin ve sinirli soluduğu duyuluyordu.

Esma'nın da içi doluydu; ama içini boşaltmak için kocasının kalbini kırsa derdine derman bulamazdı ki! Sessizce keçi derisinin üstüne çömeldi, başını eğdi, yanaklarından boncuk boncuk yaşlar yuvarlandı.

Karısının bu âni gözyaşları karşısında Bekir'in de kalbi burkuldu: İşin içine Ayşe girdi mi hep böyle fazla konuşurdu; ağzı lâfla dolar, ne kadar söylese boşaltmazdı hınzır ağzını. Hem de çok kızgın söylerdi, bağırırdı. Ayşe'nin de kabahati yoktu, Remzi'nin de. Çeşme başında bütün milletin gözü önünde konuştularsa ne olmuştu? Doğrusu, açıkta konuşanlardan değil, gizli gizli konuşanlardan korkmalıydı. Asıl kabahat kendisindeydi, çünkü bütün bu derdi Bekir kendisi getirlyordu kendi başına. Çünkü kızı

daha körpe fidandı; evlenme mevlenme ne Ayşe'nin aklından geçerdi, nede Remzi'nin.

İçinden: «Döner dolap gibi iki yüzlü sensin, Bekir!» dedi ve karısının yanına çömeldi. Karısına bir şey söylemek istiyor, ama gönlündekini bir türlü dışa vuramıyordu.

«Lâf da tarla işi gibi. İlkin zor gelir, bir başlayınca otomobil gibi yürür patır patır!» diye düşündü. Sonra yavaş yavaş uzandı, karısının elini tuttu:

— Esma, istersen ineğe bir bakalım, ha? Esma, ne dersin? diye kekeledi. Hayvanın yanına gider de biraz üflersek...

Sonra başını göğsüne eğdi, çok yavaş ve acıklı bir sesle: «Eşhedü billâh, haksız konuştum çoban Seyd-Ali için!» dedi. Başını başıyla beraber sesini de yükselterek: «Ama o da padişah torunu gibi kabardı, yüzüme bile bakmadı!» diye tamamladı.

— Adamın yüzüne her gün çamur atarsın. Kızını istemedi ki, Ya Isterse? İsterse ne yapacaksın, yok mu diyeceksin? Damadı Samsun'dan mı getireceksin?

Esma sustu, sonra gazaplı bir sesle: «Ama korkma, Istemez, bundan sonra istemez!» dedi.

— Hey, bitir! Kızın aklında koca yok. Haydi kalk, ineğe gidelim. O iki Rus da uyuyup kaldılar kapı yanında; ne içeri girilir, ne dışarı çıkılır.

Sustu, içini çekti, geçmişin bütün acısını kalbinde şimdi hissetmiş gibi konuştu:

— Bütün bu belâlar, o ikisinin bu toprağa ayak bastıkları günden başladı.

Esma da içini çekti:

—Onlar getirdi belâyı, onlar... Belânın kökü Kala Mala'da...

Esma elini kaldırdı, başlarına gelen belâları parmaklarıyle saydı:

— Macik hastalandı ,yattı, bir! Haksızca çoban Seyd-Ali'ye sövdün, iki! Remzi ile Ayşe'nin sebepsiz kalbini kırdın, üç! Enver'in oğlu damdan düştü, taşlarda kafasını ezdi, dört! Ensende

çıban çıktı, beş! İki kabak sürgünü kurudu, altı! Vallahi billâhi bu kadar belâyı bu köy, altı senede görmezdi eskiden.

— Hey, atarım cenabetleri dışarı. Atarım dışarı; atarım, dedim, atarım!

Kocasının bu sözlerinden Esma da cesarete geldi, ayağa kalktı, kerevetin üstünden siyah, püsküllü şalını aldı, sarındı. Şüphe yoktu hiç: Kala Mala, oğlu İvan'la bu toprağa ayak bastı basalı başlarına her gün yeni bir belâ geliyordu. Esma bunu öteden beri hissediyordu; şimdi kocası da kendi ağzıyla, belâların onlardan çıktığını anlattıktan sonra artık Macik'i tek başına onların yanında bırakamazdı. Esma sofaya doğru ilerlerken Bekir de ayağa kalktı, karısının peşinden yürüdü:

— Nereye gidiyorsun?

— Ahıra.

— Ne işin var ahırda bu vakit?

— Hayvana bakacağım, okuyup üfleyeceğim!

— Ama dedim ya, kapının yanında uyuyorlar!

— Benim hayvanım mı kıymetli, yoksa onların uykusu mu? Cehennem olsunlar ahırdan!

— Canım...

— Canımı manımı yok, ver paralarını gitsinler! Ver, dedim. Vallahi billâhi, Macik dayanamıyacak, ölecek; bostan kuruyacak; Ayşe, kız kalacak ömrünün sonuna kadar. Senin de yalnız ensen değil, bir gün başka bir yerin şişecek, yada göbeğin düşecek, hiçbir işe yaramıyacaksın. Hem asıl belâ işte o zaman başlıyacak.

Bekir ses etmedi. Beraber evden çıktılar, sofada durdular. Gökyüzünde parça parça kara bulutlar vardı. Ayışığı azalmıştı. Karşıda mezarlığın ağır meşeleri karanlıklara bürünmüştü. Solda mezarlığın üstünde, birbirinden uzak evler; şimdi karanlıkta birbirlerine yaklaşmış, küçülmüş gibiydiler.

Bekir göğe baktı, karısının fikrini değiştireceği umuduyla, yavaşça:

— Hava bulutlandı, yağacağa benziyor! dedi.

Esma cevap vermedi.

— Bana kalırsa sabaha bırakalım, Esma! Sabah ola, hayır ola! Böyle yağmurlu gecede onları dışarı atarsak binbir türlü günah gelir başımıza! Macik dayanmaz, ölür; bostan kurur; senin ensende de çıban çıkar. Kimbllir, daha ne belâlar gelir; belki de Ayşe kız...

Bekir sözünü bitiremeden karısı ansızın dönüp eve girdi. Çabuk çıktı, kocasına yüksekten bakarak gitti, sofadaki kenar odanın kapısını ardına kadar açtı, kapıda durdu:

— İnsan kendi evinde esir oldu vallahi. At cenabetleri sabahleyin! Hayvan bıçakların altına girdi, kan döktü. Biz de Kala Mala kapı yanında uyuyor diye hayvanın yanına varamıyoruz. Amma da çattık!.

Esma, tekrar eve girdi. Bekir karısının maksadını henüz anlamıyor, ama sesinden ve hareketlerinden bir plân kurduğunu hissediyordu. Bazan Esma'nın, Rusları kapı dışarı etmesinden korkuyordu. Fakat üç beş dakika sonra Ayşe ile beraber kapıda durduklarını, ellerinde yorgan, yastık olduğunu görüp de karısının: «Haydi git, uyandır onları, gelsinler, kenar odada uyusunlar!» dediğini duyunca gözleri bir anda çıra gibi parladı. Hemen sofa basamaklarından inip ahıra gitti, İvan'la Kala Mala'yı uyandırıp ikisini de kenar odaya götürdü.

Sonra da üçü ahıra gırdiler, hasta Macik'in etrafını sardılar; yere çömeldiler. Macik'e okuyup üfledıler, Macık'in halsizliğine sabaha kadar sessızce ağlayıp sızladılar.

4

Sabaha yakın, göğü kurşunî bulutlar kapladı; ortalık aydınlanmadan ince bir yağmur yağmaya başladı. Bütün gece

sürmüş ağırlık ve sessizlik hâlâ devam ediyor ve köy, sabahın gelişinden habersizmiş gibi, ağır ve kurşunî göğün altında uykudan uyanmıyordu.

Çünkü köylünün çoğu, tütün tarlalarında işlerini bitirmişlerdi; yağmurlu havada tütün kurutulan aranlara gitmeye hacet yoktu; bundan ötürü evlerinden çıkmıyorlardı. Köydeki sessizlik sonsuzdu âdetâ. Yalnız çeşmelere uzak evlerde, yağmur suyu ziyan olmasın diye saçakların, yağmur borularının altına yerleştirilmiş teknelerin, tencere ve kupaların tıkırtısı işitiliyordu.

Kala Mala ile İvan, sofada durdular. Bekir birkaç defa yanlarından geçti, ahıra girip çıktı, ama onları görmüyormuş gibi ses etmedi. Ne diyecek, ne emredecekti? Kendine iş bulamıyan, elin ırgadına iş bulamazdı ki! İki haftalık paralarını verip sokağa da atamazdı zavallıları! Çünkü yağmur hızlanmıştı. Bardaktan boşanır gibi yağıyor, akşama kadar da kesileceğe pek benzemiyordu. Nitekim yağdı sicim gibi akşama kadar.

Kala Mala ile İvan, bütün gün sofada oturdular, işsiz güçsüz. Saçaklardan akan yağmurun şırıltısını dinlediler. Bekir uyudu; Esma ise Ayşe ile beraber günü Macik'in yanında geçirdi.

Yağmur ancak akşama yakın yavaşladı, sonra dindi. Ağırlaşmış incir ağaçları, bostan, sofa önünde çiçekler, bütün ev, bütün hayat; derin, ağır sesizliğe gömüldü. Gün boyu Esma, birkaç defa daha, Macik'in ağzına sarımsaklı su döktü, birkaç sefer okuyup üfledi, sonra eve girdi, aptes aldı, kerevete oturup bir Yasîn okudu.

Ortalık kararırken birden Ayşe atıldı odaya:

— Anneciğim, Macik kepek yedi avucumdan! diye bağırdı. Esma'nın gözleri birden sevinçle parladı, kızının ellerinden tutarak ahıra koştu.

Macik yiyordu. Yalnız kepek değil, baş ucundaki kuru otları da iştahla yiyor, başını yere uzatmadığı gibi gözlerini de

ağartmıyordu. Canını kurtardıklarına teşekkür eder gibi, canlı gözlerle Esma'nın ve Ayşe'nin yüzüne bakıyordu.

Ayşe ile Esma için bu dakikalar, hayatlarının en mutlu dakikalarıydı sanki: Birbirlerine sokuluyor, Macik'in her hareketini ,kafasını tutuşunu, çenesini kımıldatışını, gözlerini, her yerini, sevinçten gözleri yaşararak seyrediyorlardı. Macik'in akşamki nastalığı, bu geçen gün, onlar için ağır, azaplı bir rüya olmuştu. Macik'in iyileşmesi, ot yemesi, temiz müşfik gözlerle yüzlerine bakması, onları bu rüyadan uyandırmış, gözlerinde hayat tekrar parlamıştı.

Ayşe eve koştu, babasını uyandırdı. Bekir geldi, üçü birden Macik'in yanına çömelip hayvanın başını okşadılar. Uykudan sonra Macik'in canlanmasıyle Bekir, kendinde büyük bir kuvvet hissetti, kadınlara ahırdan çıkmalarını emretti Macik'le uzun uzun konuşarak hayvanı fırçaladı, etrafını temizledi, ahırın içini süpürdü, atın dizginlerini, kayışları, meşinleri yerli yerine, yoluna yordamına koydu, ata tavandan taze ot indirdi ve karanlık basmadan, zorlu yağmurdan zarar görüp görmediğini anlamak üzere tarlasına gitti.

Tarlanın aşağı eteklerinde epeyce su birikmişti. Taş duvarın altından toprak, iki yerden kaymıştı; ama duvarı onarmaya artık vakit yoktu, çünkü yavaş yavaş göz gözü görmez oluyordu; evine döndü.

Kala Mala ile İvan, hâlâ sofada sigara Içiyor, Bekir'e bakarak yavaşça bir şeyler konuşuyorlardı.

Bekir eve girmeden tekrar ahıra döndü, Macik'e baktı. «Hayvan kurtuldu Allaha şükür! Herhalde acı ot yedi de nastalandı. Çoban Seyd-Ali gelip damarı açmasaydı yine kurtulacaktı!» diye düşündü. Fakat kapıyı kaparken: «Her ihtimale karşı gelip hayvana bakması iyi oldu!» dedi, sofaya yürüdü.

Karısının bulunduğu odada lâmba yanıyordu. Esma kerevete oturmuş, gömlek yamıyor, Ayşe de lâmbanın ışığında, dirsekleri masada, çenesi yumruklarına dayalı, annesinin yüzüne

bakarak, heyecanlı gözleriyle çıtır çıtır bir şeyler söylüyordu. Evin içi hoş ve dostça idi bu akşam.

Ayşe'nin yüzü lâmba ışığında pembe nurdan bir çiçek gibi parlıyor; boyu basu, beyaz kolları, boynu ve kumral saçlarıyle Bekir'e ruhanî bir varlık, müphem, hakikatten uzak bir şey gibi görünüyordu.

Bekir pencere yanında durdu, hayli zaman kızını süzdü. Kızını bir melâikeye benzetecekti; ama masanın altından taşan dolgun kalçalarını görünce kalbinde bir sıkıntı hissetti, içini çekti, ensesini kaşıyarak ,kendi kendine: «Yahu, bizim kız da kadın oluyor!» dedi. Ama üzülmedi, mesuttu. Maclk'in durumu iyiydi, tarla işini bitirmişti, evin saçağını onarmıştı, yarınlarına korkusuz bakabilirdi.

Bekir camdan kızına bakarak, onun güzel yüzünü, heyecanını seyrederken Kala Mala, kenar odaya girdi; sofada İvan kaldı. İvan sessiz ve kayıtsız, denize bakıyordu.

Bekir, onlarla bu akşam hesaplaşmalıydı, fakat bu işi yarına bıraktı. «Adam belki de uyudu, rahatsız etmiyeyim. Yarın yola çıkacaklar, uzun yol yürüyecekler!» diye düşündü, İvan'ın yanında durdu.

Bütün gün göğü kaplamış ağır bulutlar şimdi parça parça olarak birbirlerinden kaçıyorlardı. Ay çıkmıştı ve etrafında inceleşen bulutları yararak, ışığını yağmurdan ağırlaşmış bostana serpiyordu.

Bekir, İvan'ın oturuş ve bakışından, kalbinde bir ağırlık olduğunu hissetti; kalbini yumuşatmak ister gibi yanına oturdu, elini omzuna koydu:

— İvan, bizim inek kurtuldu, ölmeyecek! dedi.

İvan bir an seslenmedi; sonra denize bakmasına devam ederek mânalı mânalı:

— Hoho, ölmez! dedi.

— İyi ya, seviniyor musun?

— Hoho!

Konuşma bununla bitmiş oldu. Bekir sessizce İvan'ın yüzüne baktı. İvan ise denizden bir şey bekler gibi, aynı oturuş, aynı bakışla, ayışığından yıkanan sulara, boş ufuklara bakıyordu. Bekir güldü:

— Rusya'da deniz var mı, İvan?

— Deniz mi?

— Evet deniz!

— Hoho!

— Böyle geniş, böyle güzel, köye ve insanlara bu kadar yakın..

— Hoho!

Bekir, bir ahbap gibi İvan'ın omzunu sıktı, ayağa kalktı, evine girdi.

İvan ise aynı bakışla, denize, boş ufuklara bakarak dişleri arasından bostana tükürdü:

— Cahil müslüman! Sanki burası Rusya değil! dedi ve ağzındaki bütün tükrüğünü diliyle damağı arasına toplayı bostana bir daha tükürdü, arkasına yaslanarak memleketini, tanıdıklarını düşündü.

Anüta, Poltava'daki beyin evinden başka sokağa atılmış bir kızdı. Bir hafta aç bilâç, ağlamaktan gözleri şiş şiş ve kırmızı karlar içinde sürüklenmiş, bir gece vakti gelip İvan'ın Zemlanka'sına girmişti. İvan, dokuz ay, Anüta ile beraber hoş ve mesut bir hayat yaşamış, kendisinin de bir insan olduğunu ilk olarak işte o zaman hissetmişti. Çünkü Anüta onundu. Anüta'yı istediği zaman soyuyor, istediği zaman eziyor, emiyor, keyfine ramediyor, isterse dövüyor, sövüyor, saçlarını yolu yor, beyaz tenine kirli tırnaklarını batırıyor, gırtlağını ısırıyor. İsterse gözlerini de oyar, öldürür, boğar, Zemlanka'nın içinde bırakıp gidebilirdi; çünkü Anüta kendisinindi. Dokuz ay sonra Anüta bir çocuk doğurdu ve İvan, Anüta'dan soğudu. Anüta'yı eskisi gibi dövmek istemiyordu, dövdüğü zaman bile Anüta'-

dan lezzet alamıyordu. Bundan ötürü, Anüta'yı Zemlanka'da bırakıp babasıyla birlikte memleketlerini terketmişlerdi...

İvan, şimdi de Anüta'nın tadını duymuştu. Sofa direğine sarılıyor, ağzı kuruyor, direk Anüta imiş gibi dişleriyle ısırmak, ellerini, kulaklarını bulup koparmak, tırnaklarını batırmak istiyordu.

Hayli zaman direğe sarılı öylece durdu. İçerki odada Ayşe'nin, Bekir'in, Esma'nın sesleri kesildi, lâmbanın fitili kısıldı.

İvan pencereye baktı, ama kimseyi göremedi. «Uyudular!» diye düşündü. Kenar odaya girmek için döndü, hafif aydınlıkta Ayşe'nin beyaz, dolgun omuzlarını gördü; kalbinden tatlı bir ürperme geçti. Hayli zaman karanlığa baktı, gülerek: «Ayşe de Anüta'ya benziyor!» deyip kenar odaya girdi.

O gece Esma, Kala Mal aile İvan'ın çamaşırlarını yamamış; çuvallarını ekmek, peynir, soğan, elma, armut, erik kurusu ile doldurmuştu. Bekir de parayı hazırlamış, tekrar tekrar saymış, bir beze koymuş, katlamış, üstünden iple bağlamıştı. Kala Mala'ya söyleyeceği teşekkür sözlerini unutmamak için zihninde tekrarlamış, son bir defa daha Macik'e bakmış, sonra uyumuşlardı.

Sabahleyin üçü de erken kalktılar, İvan'la Kala Mala uyuyorlardı. Esma ile Ayşe ahıra, Macik'in yanına gittiler; Bekir ise Rusların çuvallarını aldı, götürüp kenar odanın kapısı yanına koydu; sonra koyun cebinden beze sarılı paraları çıkarıp Rusları beklemeye başladı.

Ruslar nihayet uyandılar; Bekir kapıyı vurup odaya girdi. İksi de giyinmiş, döşeğin kenarına oturmuş, sigara içiyorlardı.

Bekir, bakışlarında muhabbet ve samimiyet, Kala Mala'nın önünde diz çöktü, elindeki beze bağlı paraları ihtiyara uzattı. Kala Mala paraları aldı; Bekir teşekkür etti, iyi yolculuklar

diledi. Kala Mala sessiz, hareketsiz oturuyor, uzanmış bacaklarının arasına, çukur gözlerinde derin bir acıyla bakıyordu.

Bekir'in ağlayası geldi; yavaş yavaş elini kaldırdı, Kala Mala'nın omzunu tuttu. İhtiyar hâlâ sessizdi. Sessizliği, gözlerinden okunan garipliğiyle yalvarır gibiydi.

Bekir, eli Kala Mala'nın omzunda epey düşündü. Kala Mala şimdi altmış yıllık hayatında geçen faciaları yüzüne, gözlerine toplamış, sessizce oturuyor, Bekir'in yüzüne bile bakmıyordu.

Derken birdenbire gözleri doldu, buruşuk yanaklarından aşağı, titreyen kuru dudaklarına gözyaşları sızmaya başladı. Evet, Kala Mala'nın içinde acı, katı bir şey vardı; içini Bekir'e açmaktan korkar gibiydi.

Onun acı gözyaşları, acılı bakışları Bekir'in de gözlerini yaşarttı. Ama Bekir ne yapabilirdi? Ömürlerinin sonuna kadar onları yanında tutamazdı ya! Hem Kala Mala'nın niçin ağladığını da pek bilmiyordu.

Bekir yavaş yavaş ayağa kalktı, kapı yanında duran çuvalları aldı, getirip döşeğin yanına bıraktı. Odadan çıkıyordu ki, İvan'la Kala Mala, ikisi birden Bekir'an ayaklarına kapandılar; hüngür hüngür ağlayıp yalvarmaya başladılar:

— Atma bizi sokağa, gospodini Atma, acı bize gospodin!

Kala Mala ağlıyordu. Ağzından çıkan her söz, her kopuk kelime, sanki yüreğini parçalayıp çıkıyordu. İvan da ağlıyordu. Bekir'in kendisini, köpeği bilmesini, esir gibi çalıştırması için yalvarıyordu; parasız çalışmaya razıydı.

Kala Mala da Bekir'e, yürümekten paramparça olmuş ayaklarını, tabanlarını gösteriyor; yol yürüyemiyeceğini, Bekir evinden atarsa kimbilir hangi yolun kenarında, hangi ovada, hangi duvar dibinde geberip kalacağını anlatıyor, kendilerini hiç değilse iki yahut bir hafta daha evinden atmamasını diliyordu.

Esma ile Ayşe, Rusların seslerini, ağlamalarını duyar duymaz ahırdan kenar odaya koştular. Kala Mala ile İvan'ın halle-

rine üçü birden ağlayıp sızlandılar. Ayşe sofrayı kurdu, Esma çay pişirdi; o sabah hepsi bir aile gibi aynı sofraya oturup çay içtiler.

Biçarelerl yüzüstü sokağa atamazlardı elbet. Kala Mala'nın gerçekten, uzun yol yürüyecek hali yoktu. Bir ikl hafta daha Bekir'in evinde misafir kalacak, Kala Mala iyileşince yola çıkacaklardı.

Bozuk hava bir hafta devam etti. Renksiz gök alçalmış, dağlar sislere bürünmüştü. Deniz de sonsuz uykulara yatmış gibl fırtınasız, sakindi. Sabahları inse bir yağmur çiseliyor, öğleye doğru yavaş yavaş kesiliyor; ağırlaşmış bostanlar, ıslak damlar, çamurlu yollar garip blr sessizliğe gömülü uyuyorlardı. Tarlaların, yolların kenarlarında otlar daha kesilip bitmemiştl; aranlarda da kurutulmamış tütün vardı henüz.

Havanın düzeleceğlnden umut kesmiş köylüler oraklarıyla ot biçmeye gldiyorlar, fakat bir arkalık ot uğruna saçlarından tırnaklarına kadar sırsıklam evlerine dönüyorlardı. Kışlık otları hayvanlara yedirmek zorunda kalan köylüler, için için üzülüyor, havanın düzelmesi için sabah akşam dua ediyorlardı. Aranlarda tütünler de bir tamam kurutulup bitirilmemiş, bazı sırıklardaki tütünler demete başlamadan küflenmeye yüz tutmuşlardı.

5

Tam bir hafta süren bozuk havadan sonra bir gün gök gürledi, göğü kaplayan kurşuni bulutlar parçalandılar; zorlu bir yağmur göğü temizledi, sabahleyin tanyeri ağardı, Ayı Dağ'ın ardında ufuklar kızardı, sonra güneş doğdu.

Güneş doğmasıyle Kızıltaş'ın hayatı da birden canlandı. Köylüler atlarına blnerek aranlara, tarlalara, çayırlara, bostanlara gittiler. Bekir de erken kalktı, tarlanın taş duvarları dibindeki otları biçtl, evine taşıdı.

Macik bütün bütün iyileşmişti. Ama Bekir hayvanı çobana vermedi. Çünkü Macik gitgide ağırlaşıyor, dağ yollarında yürüyemez oluyordu. Bekir, Macik'i sabahleyin tarla kenarındaki otlağa götürdü. Hayvan komşu otlaklara girmesin diye İvan'a, armut ağacının altına yatıp hayvana gözcü olmasını emretti. Kendi de öğlene kadar biçilmiş otları taşıdı. Öğle üstü Ayşe ahırın damına çıktı, türkü söyleyerek babasının taşıdığı otları teneke dama yaymaya başladı. Artık güneş adamakıllı kızdırıyordu.

Bekir bundan faydalanarak aranlara girip sırıkları arandan çıkarmak için atına atladığı sırada Ayşe, damın üstünden seslendi:

— Baba, bizim tarlada birileri var, gel, bak!

Bekir, atı kestirmeye doğru sürdü. Ayşe elini güneşe siper etmiş, dimdik duruyor, tarlada bir şey seyrediyordu. Ayşe bir atı babasına baktı. Bekir şimdi yoldaydı, incir ağaçlarına yaklaşıyordu. Ayşe, babası uzaklaşmadan sesini duyurmak ister gibi daha hızlı seslendi:

— Baba, baba, tarlaya bak, birileri var!

Bekir atın başını çekti, atı durdurdu, eğerde dönerek kızına cevap verdi:

— Bağırma horoz gibi damın üstünde! Hiç insan görmedin mi? Kim olacak tarlada: İvan!

— İvan değil baba! Otomobil yolu üzerinde, Kuşkaya'da belki on kişi var, bizim tarlada da beş altı kişi geziniyor.

— Yaa! Kimler acaba?

— Bilmiyorum. Bak, bak... Kuşkaya'dan ikisi yola iniyor, bizim tarlaya giriyor.

— Tarla boş!

— Ama o kadar kişi...

— Çingeneler olacak! Bekle, köye gelir, ayı oynatırlar.

— Yok, yok, çingenenin Kuşkaya'da işi ne? Çingene değil bunlar!

Sahiden de çingenelerin Kuşkaya'nın üstünde ne işleri vardı? Bekir atın üstünde, ayakları boşta, başı göğsüne eğik, epeyce düşündü.

— Çingene olamazlar. Kimler acaba?

Bekir merak etmişti, attan indi. Hayvanı incir dalına bağladı, ağır adımlarla evin gerisine yürüdü, dama çıktı.

Arkası bayırlara bitişik, yanları birbirine eşit kuş kanatları gibi gerilmiş, üzeri yaban otları, çalı çırpı ile örtülü, kırmızı bir kayadan ibaret, ok gibi sivri burnu şoseye eğik Kuşkaya'nın üstünde on, on iki kişi duruyordu. Uzaktan kim olduklarını ne Ayşe, nede Bekir ayırdedebiliyordu, ama çingene değildiler. Dermenköylüler de değildiler; buraların, civarın insanları değildiler. Çünkü hepsi de kargalar gibi siyah giyinmişlerdi. Müslüman da değildiler, çünkü birkaçının başında şapka vardı, geri kalanlarsa kalpaksız, baş açıktılar.

Şosede aynı kılık, aynı biçimde üç insan duruyordu, tarlada ise altı! Bekir bu insanlara bakarak epeyce düşündü; ense sini kaşıdı; kim olduklarını, Kuşkaya'nın üstünde niçin durduklarını anlamak istedi, anlıyamadı. Macik tarlanın kenarındaki otlaktaydı. İvan ise, armudun gölgesinde yatıyordu.

«Tarlada gezinmekle kime ne zararları dokunur, varsın gezsinler!» diye düşündü Bekir. Az sonra Kuşkaya'daki üç kişi yola indiler, şosedekilere katıldılar, hep birden Bekir'in tarlasına geçtiler, tarladaki insanlarla birleştiler.

Bekir'in merakı artıyordu. İvan kalkar, bakar, ne istediklerini sorar, anlar diye düşündü, bekledi. Ama İvan armudun gölgesinde ölü gibi yatıyor, hiç kımıldamıyordu. İnsanlarsa tarlanın bir ucundan öbür ucuna gidip geliyorlar, bazan tarlanın ortasında duruyorlar; ikisi ayrılıyor, biri armutlardan, öbürü yoldan tarafa gidiyor, ellerini kaldırıp başları üstünde sallıyorlar. Ortadakiler ise birbirlerine yaklaşıp taş yığını gibi hareketsiz, uzun zaman, öylece duruyorlardı.

Bekir hayatında çok acayip şeyler görmüştü, çeşit çeşit insanlara raslamıştı; ama böylesini ilk görüyordu. «Hay Allah, bizim tarlayı cinler basmış!» diye düşündü.

Ama tarladakiler ne cindiler, nede başka bir şey! İnsandılar. Şaşılacak bir şeydi, çünkü tamtakırdı tarla, beş tane çatrapi armudundan başka bir çöp bile yoktu tarlada. İnsanlar armutlara da yaklaşmıyorlardı. Arasıra birkaçı topluluktan ayrılıp Kuşkaya'ya gidiyor, tarlada kalanlara sessiz sakin duruyorlardı.

Bekir bir daha ensesini kaşıdı, başını çevirdi, soran gözlerle Ayşe'ye baktı. Ayşe gözlerini şaşılaştırarak, bilmiyorum demek ister gibi omuzlarını kaldırdı .

İnsanlar hayli zaman tarlada kaldılar. Birkaçı Kuşkaya'ya gitti, geldi; sonra hep birden şoseye yürüdüler, bir müddet durdular şosede. Kuşkaya'dakiler de indiler, şosedekilere katıldılar, beraberce Dermenköy'e yürüdüler.

Akşamüstü, bu gördüklerini, Bekir karısına anlattı. Esma dinledi, dinledi ve hepsinden akıllı çıktı:

— Onlar Moskova Rusları! dedi. Yalta yalılarında güneşe yatıp tenlerini kızartırlar, tembellikten ne yapacaklarını bilmezler de sürü sürü dağlarda gezinir, çiçek, kelebek gibi şeyler toplarlar.

Başka da olamazdı. Bekir güldü:

— Vallahi bin lira verseler yapmam öyle tembellik. Koskoca adamlar kelebek peşinde koşsunlar, pes! Memleketlerinde başka işleri yok mudur bu cenabetlerin?

Bu olay unutulacaktı, fakat... Tam üç gün sonra Bekir kızını, karısını alıp aranlara gitmiş, İvan da Macık'ı tarlanın kenarındaki otlağa götürmüştü. Öğleye doğru idi. Ayşe aranda tütünlerle meşgul olan babasına: «Baba, baba, tarlada insanlar var!» diye seslenerek koşa koşa arana geldi.

— Nasıl insanlar?

— Kuşkaya'dakl insanlar.

Bekir arandan fırladı, tam üç gün önce ahırın damından seyrettiği aynı sahne, aynı insanlarla karşılaştı.

— Eh, vallahl bizim tarla kelebek avcılarına mesken oldu yahu! dedi demedi, yanında elini güneşe slper etmiş, tarladakilere bakmakta olan Ayşe, babasının lâfını kesti:

— Zannetmem, kelebek avlamıyor bunlar!

— Ya ne?

— . . . .

Ayşe cevap vermedi. Az sonra kendi kendine konuşur gibi yavaşça: «Onlar topograf değil mi?» dedi, sorusunu kendi de duymamış gibi bir daha tekrarladı:

— Bunlar topograf değiller mi?

Sonra birdenbire, aranın önünde tütün kurutulan meydanın kenarına fırladı. Şimdi Bekir de, kızının yanında sihirli gözlerle kâh insanlara, kâh Ayşe'sinin yüzüne bakıyor; ya Ayşe'nin yüzünde, yada uzakta, tarlasında bir şey görüyormuş gibi sararıyor, titriyordu. Kalbi de çarpmaya başlamıştı, neden, bilmiyordu. Kendi bilmiyor, ama kalbi bunun sebebini yavaş yavaş hissediyordu. Çünkü Bekir, oldum olası o tarlada o kadar insanı hiçbir zaman görmemişti: Dünyada kelebek kalmamış gibi üç gün önce de, şimdi de hep Bekir'in tarlasına dolmuşlardı.

Bekir döndü, garip bakışlarla kızının yüzüne baktı, titreyen sesiyle sordu:

— Kelebek mi arıyorlar tarlada, kızım?

Ayşe elini alnından indirdi:

— Hayır ,babal kelebek aramıyorlar, onlar topograf.

— Topograf da ne?

— Onlar bizim tarlayı ölçüyorlar.

Ayşe babasına bir şey söyliyecekti, ama içini bir şey sıktı, sesi boğazında kırıldı. Çünkü toprakların alınıp holhozlar kurulduğu haberini iki gün önce gazetede okumuştu. Şimdi de tarlada dolaşanların kelebek toplayan Moskova Rusları olma-

dıklarını anlayıp babasının tarlasını ölçtüklerini gözleriyle görünce bütün kanı çekilmiş, gözleri yaşarmıştı.

Babasının yüzüne de bakamıyor, ağız açıp bir şey söylemiye kendinde kuvvet bulamıyordu. Bekir'in de içi yanıyordu, çünkü tarlasını yabancıların ölçmesi, sofrasında ekmeğini ölçmeleri gibiydi. Hem kim ve ne sebeple yapıyordu bu işi? Tarlayı satan yoktu, alan yoktu, satmaya niyeti de yoktu; tarlanın gitmesi canın gitmesi demekti çünkü.

Çünkü onun yedi göbek ataları bu toprağa kök salmışlardı; bu torpağın, bu güneşin besiniyle büyümüşler, dallanmışlardı. Şimdiyse birtakım yabancılar gelmiş, toprağı ölçüyorlardı. Hey Allahım, bu kök bu topraktan çıkarılır da başka toprağa dikilirse tamamiyle kuruyup gitmez miydi? Ama kim ölçüyordu tarlasını, ama kim atacaktı Bekir'i tarlasından? Tarla babadan, atadan miras değil miydi yahu?

İçi içine sığmıyor, yüreği sanki bir işkence içinde, yumruklar sıkılıyor, boğazına katı bir şey oturuyordu «Vallahi parçalarım, doğrarım, bıçağımla. Deviririm kafasını balta ile, kim girerse toprağıma!» diye düşündü Bekir. Elleri, ayakları titriyordu. Yanındaki kızını bile görmüyor, karısının farkında olmuyordu. Sanki tarladan başka bir şey yoktu Bekir'in gözünde; dünya da, hayat da, uzaktaki çıplak tarlasıydı şimdi.

Tarlasında şimdi bilmediği, tanımadığı kimseler dolaşıyor, ölçüp biçiyorlar, kendi mallarıymış gibi geziniyorlardı sürü sürü. «Hey benim deli damarıma basmasınlar!» diye düşündü Bekir. Kendisi değil de, titreyen ayakları karar vermiş gibi, kendiliğinden yürümeye, tarlaya doğru gitmeye başladı. Bayırdan indi, kayaların arasından, hayvanların köye sarktığı yola saptı, durdu.

Kalpağını kaldırdı, eliyle alnındaki terleri sildi, alçaklardan esen rüzgârın serinliğinde kendine geldi âdeta. «Yahu, karıya danışmadan kavgaya gidiyorum!» diye düşündü, başını

kaldırdı, tarlasını ve tarlasındaki insanları görmek istedi, göremedi.

Yol alçaktaydı, Kuşkaya'nın tepesinden başka hiçbir şey görünmüyordu. Yavaş yavaş yatıştı, bir sigara yaktı. Serbest düşünebilirdi artık.

Bekir, önce tekrar aranlara dönüp karısına akıl danışmak istedi. Kadın kafası olsa bile kafaydı neticede; bir kafanın halledemediği şeyi iki kafa bir araya gelirse daha kolay söker di elbet. Ama arandan epeyce uzaklaşmıştı; yokuşu tırmanıp arana çıksa yorulacak, isteği, merakı kalmıyacaktı. Çünkü artık toprağını bastıkları, ölçüp paylaştıkları korkusu, silinmişti kalbinden. Tek merakı kavga etmek değil, insanları görmekti.

Ensesini kaşıdı, gideyim gtimiyeyim diye epey düşündü, kesin karar verdi: «Hey gidi, bizim Ayşe de öyle bir lâf attı ki ortaya! Sanki ölçüyü gördü ellerinde!» dedi, merakı bir kat daha arttı, adımlarını açarak tarlasına doğru yürümeye devam etti. Az sonra şoseye vardı. Buradan tarlasını da, armut ağaçlarını, Kuşkaya'yı da pey iyi görebilirdi.

Demin tarlasında dolaşanların hepsi, şimdi Kuşkaya'da birikmişlerdi. Tarlaya konmuş kargalar gibi duruyorlardı. Bekir, gözlerini tarlanın bir ucundan öbür ucuna gezdirdi. Fakat armudun gölgesinde yüzükoyun yatan İvan'la tarla kenarındaki otlakta otlayan Macik'ten başka kimseyi göremedi, sevindi. Kaçıncı defadır ki: «Hey, bizim Ayşe de öyle bir lâf attı ki ortaya!» dedi içinden.

İnsanlar hâlâ Kuşkaya'da idiler. Toplu, uslu, muntazam bir sürü gibi hep bir arada duruyorlardı. Kuşkaya'dan şoseye inerlerse birlikte iniyor, tepeye çıkarlarsa birlikte çıkıyorlardı.

«Buralı değil bunlar. Bizimkilerde bu intizam ne gezer!» dedi Bekir ve sola dönerek şose boyunca yürüdü. Acele etmiyordu. Toprağımı ölçüyorlar, paylaşacaklar diye korkmuyordu. Çünkü toprak ata mirasıydı, çünkü dünyada hak ve namus denen şey henüz büsbütün tükenmemişti. Hem toprağını almaya

kalkışsalar bile, Bekir korkak değildi ya! Tokatı yapıştırdı mı, vallahi dişlerini toplayamazdı haksızlık edecek cenabet!

Bekir, Kuşkaya'daki insanlardan yana yürüdü, şose kenarında bir taşa oturup onları seyre başladı. Tuhaftılar; hepsinin sırtında siyah, meşin ceketler vardı. Buraların insanlarına benzemiyorlardı hiç; başlarında kalpak yoktu çünkü. Hem yalnız buralılara değil, Yalta ve Akmescit Ruslarına da benzemiyorlardı. Çünkü yerli Ruslar bazan insana selâm verirlerdi. Kuşkaya'daki bunca insan Bekir'i görüyor da hiçbiri elini kaldırıp bir selâm bile vermiyordu. Hoş, Bekir'in de onlardan selâm, kelâm beklediği yoktu ya! Çünkü ne buraların, nede bu dünyanın insanlarına benzemiyordu bunlar. Güneşte parlayan siyah meşin ceketlerinin, dizlerine kadar gelen uzun meşin çizmelerinin, keza meşin ve siperli kasketlerinin içinde bir başka dünyanın insanı gibiydiler.

Birkaçının elinde, Gurzuf iskelesi yanında resim çeken Cemil'in üç ayaklı fotoğraf makinesi gibi makineler vardı. Başbaşa verip konuşuyor, sonra hep birden Kuşkaya'dan iniyorlardı. Biri topluluktan ayrılıyor, elini kaldırıyor, bir şeyler emrediyordu. Bunun üzerine bir başkası Bekir'in tarlasına atlıyor, çatrapl armutlarına yakın bir yere gidiyor ,elini kaldırıyordu Bekir ise merakla, ikide bir kalbini saran sebepsiz bir korku ile onları seyrediyordu.

Fotoğrafçıya benzeyeni, üç ayaklı makinesini şosenin ortasına koydu. Âletin gerisine geçti, işeyen beygirler gibi iki bacağını gerdi, gözlerini makineye dayadı, belki yarım saat, hep o durumda, Kuşkaya'nın tepesine baktı. Tuhaftı bu. Bekir güldü, ensesini kaşıdı. «Vay anasını ne görüyor o makinede acaba?» diye pek merak etti. «İki sepet armut verirdim, biraksa da ben de baksam şu makineye!» diye düşündü.

Ama bu fikrinden çabuk vazgeçti; çünkü olur olmaz yere baş sokacak kimselerden değildi.

Sonra başkaları geçtiler üç ayaklı makinenin ardına. Onlar

da işeyen beygirler gibi bacaklarını gerdiler, gözlerini dayadılar, uzun uzun baktılar Kuşkaya'nın tepesine. Sonra içlerinden biri elini kaldırdı, armutların yanında duran adam koşarak geldi, elini kaldıran gitti, yolun kenarından değirmi bir şey aldı, öteki adam bu yuvarlağa elini uzattı, kenarını tuttu, çekti, Yuvarlağın içinden ince bir meşin çıktı. Tuhaftı, pek tuhaftı bu

Bekir şaşkın şaşkın, yuvarlak kutudan çıkan ince meşine dikmişti gözlerini. Kutuyu tutan şosenin ortasında duruyor, meşinin ucunu tutan ise şoseden uzaklaşıyordu. Adam Kuşkaya'ya doğru ilerliyor, meşini de elinden bırakmıyordu. Küçük, yuvarlak kutudan çıkan meşin uzadıkça uzuyordu.

Bekir o iki adamın Kuşkaya'yı ölçeceklerini anladı. Ne yolu, ne tarlasını, nede başka bir yeri; sadece Kuşkaya'yı ölçüyorlardı. Ölçüleri tuhaftı, kendileri de, urbaları da..

«Yok, topograf değil bunlar! Ayşe ölçüyü gördü ama yanıldı. Çünkü bunlar ne toprağa bakıyorlar, ne yola, nede başka bir şeye! Yalnız Kuşkaya'ya bakıyor bunlar!

Derken, Bekir'in aklına bir şey geldi. Birden elini dizine vurdu, ayağa kalktı: «Vay anasını, buldum!» dedi, tekrar taşın üstüne oturdu. «Bunlar topograf değil; hepsi cambaz, sihirbaz bunlar. Vay anasını, bu zamana kadar kafa patlattım, birden bulamadım, sihirbaz bunlar!»

Başka türlü de olamazdı. Geçen yılın baharında Yalta'da kirazlarını satıp bitirdikten sonra Battal'ın Enver'le sirk denen koca bir çadırda, bir tiyatroya girmişlerdi. Akla hayale gelmiyecek birçok şeyleri Bekir, kendi gözüyle işte o zaman görmüştü. İp üstünde oynayan cambazlar mı ,balon uçuran kediler mi; şapkasından güvercin, tavşan, yumurta çıkartan gözbağcılar mı; ağızdan çıkarılan ateşler, ipler, kayışlar, mendiller mi; neler yoktu oradal

«Vay anasını, demek meşini de şimdi böyle çıkarıyorlar bunlar! Daha ne, kutuyu kuşağının arasına sıkıştırsa, üstüne

gömleğini giyse, tut ucundan, çek babam çek! Sen de, serseri köylü, zannet ki kayış adamın kursağından çıkıyor. Vay anasını! Dur hele, Enver'i göreyim bir; anlatayım ona kayış nasıl çıkar kursaktan; anlatayım!»

Daha demin tarlamı ölçüyorlar, paylaşacaklar diye titreyen, canı burnunun ucunda bayır aşağı koşan Bekir, şimdi gülmekten kırılıyordu.

Kayışın ucunu tutan adam, Kuşkaya'nın tepesindeydi şimdi. Şosedeki ise bağırarak bir şeyler söylüyor, ikisini seyredenler de defterlerine bir şeyler yazıyorlardı. Bekir, şoseden ta Kuşkaya'ya kadar uzanan kayışı pek merak ediyor: «O kayışa bakmama izin verseler dört sepet armut bağışlardım!» diye düşünüyordu .

Nihayet, şosedekiler hep bir yere toplandılar bir sürü gibi. Hep birden Kuşkaya'ya gittiler. Bekir şimdi kalbi rahat, yavaş yavaş ayağa kalktı, onlara baktı, elini kalçasına vurdu: «Eh dangalak işi bu, yaraşmaz sana, Bekir!» dedi. Kuşkaya'daki adamlara, yalnız onlara değil, bütün dünyaya, kendisinin toprak, mal mülk sahibi olduğunu anlatmak ister gibi göğsünü iftiharla kabarttı. Şoseden atladı, tarlasına girdi, ellerini sallaya sallaya armutların gölgesinde yatan İvan'a doğru yürüdü.

Malı mülkü emniyetteydi, keyfi de yerinde. Tarlasında yürürken kâh Kuşkaya'daki adamlara, kâh İvan'a bakıyor, bıyıklarını buruyor, bıyık altından gülüyordu.

İvan kalkmıştı şimdi. Macik ise büyük bir iştahla tarla kenarındaki otları yiyordu. Bekir, İvan'a yaklaşınca elini Kuşkaya'dan tarafa kaldırdı:

— İvan, gördün mü sihirbazları, Kuşkaya'yı nasıl ölçüyorlar? dedi.

İvan, Bekir'in heyecanını ve sözünü iyi anlamadığı için cevap vermedi.

— Gördün mü? Bir meşini yoldan ta Kuşkaya'nın tepesine kadar çektiler.

İvan, tasdik ederek başını salladı. Bekir daha da yaklaştı, bir ahbap gibi elini İvan'ın omzuna attı:

— Onlar bizim tarlaya gelmezler mi?

İvan önce Kuşkaya'daki adamlara, sonra Bekir'e baktı:

— Hoho! dedi.

— Gelirlerse çağır onları, biraz armut yesinler!

İvan mânalı gözlerini önce adamlara, sonra Bekir'e çevirdi:

Konuşma böylece bitmişti. Fakat Bekir tarla kenarında otlayan Macik'in yanına gidiyordu ki, şoseden meşin ceketli biri atladı tarlaya. Adımlarını açarak, uzun kollarını sallaya sallaya armutlara doğru ilerlemeye başladı.

Bekir'in yüreğini bir şey sıktı, içinden bir titreme geçti, fakat uzun sürmedi korkusu. Adamı yakından göreceğine sevindi hattâ.

«İçinden meşin çıkan o yuvarlak kutuya baktırsa altı sepet armut verirdim hınzıra!» diye düşündü. Ama bu düşünceden çabuk vazgeçti. Nesine lâzımdı, köylü değil miydi? Ensesini kaşıdı. «Bunlar hep dangalak işi, Bekir, sen tarlana bak!» diye düşündü.

Yoldan gelen adam, on adım kadar uzakta, durdu. Önce İvan'ı, sonra Bekir'i dikkatle süzdü, sonra üç adım daha yaklaştı, İvan'a:

— Bu tarla kimin? diye bağırdı.

Bekir'in belkemiğinden birdenbire soğuk bir titreme geçti, derhal Esma'nın sözünü hatırladı: «Malını mülkünü sorarsa anlamazlığa vur, komolizmaya inan olmaz!»

Siyah, meşin ceketli adam, İvan'a biraz daha yaklaşarak sordu:

— Tarla senin mi?

İvan gözlerini yere indirdi, sonra başını kaldırdı, adamın yüzüne baktı, sağlam sesiyle: «Hoho!» dedi.

O vakte kadar İvan'ın hoho'larına bir türlü mâna veremi-

yen Bekir, bu hoho'yu «evet, benim!» şeklinde yorumladı, bundan ötürü de yüreği ağzına geldi sanki. Ama çabuk kendine hakim oldu. «Ben sana öyle bir hoho veririm ki, orospu çocuğu, çıktığın yeri bir daha hohlıyamazsın!» dedi içinden.

Ama, dur bakalım, İvan'ın hoho'su «benim!» demek miydi? İvan, her şeye hoho demiyor muydu? Tarla sahibinin Bekir olduğuna bütün dünya, bütün millet şahit değil miydi üstelik?

«Hey, ben de olur olmaz lâfa kızıyorum yahu! Zavallı İvan'ın hoho'su bile battı bana. Ne ahmaksın be Bekir!» diyo düşündü, yatıştı, İvan'ın karşısında duran siyah ceketli adama baktı tekrar, merakla.

Bir sessizlik oldu. Sonra siyah ceketli adam, elini Kuşkaya'dan tarafa kaldırdı, İvan'a hitabetti:

— Biz o tepeyi bu tarlaya devireceğiz!

İvan önce Kuşkaya'ya, sonra Bekir'e baktı; her zamankinden daha hızlı, daha keskin bir hoho! dedi.

— Devireceğiz, başka çare yok. Tepeyi tarlaya devirirsek işimiz en az iki ay kısalacak. Anladın mı?

Bekir içinden katılıyordu gülmekten. Fakat eliyle bıyıklarını buruyor, adama belli etmemek için gülüşünü bıyıklarının altında saklıyordu. «Vallahi, bizim Esma çatlıyacak gülmekten bu akşam budalanın lâfına. Lâfa bak, lâfa! Kuşkaya'yı devirecekmiş! Hay seni budala!» diye düşündü.

Ceketli, hâlâ İvan'a bakıyordu:

— Yani tarlanın yarısını (eliyle armut ağaçlarını işaret etti) şu ağaçların ilerisini taş toprak örtecek. Ama başka çare yok. Tepeyi tarlaya devirirsek işimiz en az iki ay kısalacak. Anladın mı?

— Hoho!

— İyi! Ben itiraz edersin sanmıştım. Hoş, itiraz etsen bile boşuna. Hükümet işi bu!

Adam bunları söyledikten sonra döndü, şoseye doğru y

rüdü. Bekir hâlâ katılıyordu gülmekten. Bu akşam Esma'yı daha çok güldürebilmek için, adamın arkasından seslendi:

— Hey!

Adam durdu, döndü, Bekir'e baktı. Bekir zayıf Rusçasıyla:

— Neden deviriyorsun arkadaş, o tepeyi, söylesene? dedi.

Adam cevap verdi:

— Cahil Tatar, sen ne anlarsın! Görmüyor musun, tepe şoseyi hamut gibi nasıl bükmüş?

— Eee, bükmüşse?

— Tepeyi devirirsek Yalta ile Simferopol arasındaki yetmiş kilometrelik yol, en az iki yüz metre kısalacak. Anladın mı?

— Anlamadım ama, en iyisi sana anladım demektir. Anlamadım dersem kalkacaksın bana bu sefer de Ayı Dağ'ı Karadeniz'e devireceğini anlatmaya!

Rus, elini salladı:

— Cahil Tatar, sen anlamazsın böyle şeylerden! diyerek şoseye doğru yürüdü. Bekir ensesini kaşıdı, güldü. Adamın arkasından bakarak, yavaş bir sesle, kendi kendine söyler gibi:

— Haa, inanırım, gördüm Yalta tiyatrosunda. Ağzınızdan ateş bile çıkarırsınız! Sen Kuşkaya'yı da devirirsin. İlâhi! Zelzelenin deviremediğini herif devirmeye kalkmış!. dedi. İvan'ın yanına gitti. İvan sessiz, gözlerini yere indirmiş, bir şeyler düşünüyordu. Bekir'in yanında durduğunu hissetmedi bile.

Biraz sonra Macik önde, İvan'la Bekir arkada, tarla kenarındaki yoldan yürüdüler, şoseye çıktılar. Kara ceketliler, şose boyunca Dermenköy'e doğru ilerliyorlardı.

Kuşkaya'nın yanından geçerlerken Bekir durdu, gözlerini kayanın eteklerinden tepesine gezdirdi, keskin bir dikkatle kırmızı kayalara baktı, İvan'a döndü:

— Ne dersin, İvan, devirirler mi?

İvan başını salladı:

— Hoho, devirirler!

Bekir kızdı:

— Konuşma öyle aptal aptal! Doğru dürüst cevap ver! Hoho da hoho! Sen her şeye hoho dersin. Bırak şu boktan ho-ho'yu! Adam gibi soruyorum adam gibi cevap ver. - Devirirler mi, devirmezler mi, sen onu söyle!

İvan, Bekir'in çıkışmasına darılmadı. Yüzü soğuk ve sinirsizdi. Kuşkaya'ya yaklaştı, sonra geri döndü, elini salladı ve sağlam sesiyle:

— Hoho, devirmezler! dedi.

O gün akşam Esma, sofrayı kaldırdıktan sonra Bekir, minderli kerevete oturdu. Gündüz tarlasında gördüklerini, işittiklerini bir bir karısına, kızına anlattı. Tarlasında Rusları karşılamıştı. Onlara bu tarların ata mirası olduğunu anlatmış, misafir geliyorlarsa hoş ve sefa geldiklerini, ama öyle Kuşkaya'yı tarlaya devirmekten dem vuracaklarsa kendilerine dayak atacağını söylemişti. Ruslar, dayak sözünü duyar duymaz tabana kuvvet kaçmışlardı.

Bekir bunları anlatırken Esma, kocasının yüzüne iftiharla bakıyor, koltuklarını kabartıyordu. Bekir ise karısının gözlerindeki sevinci kendi gözlerine alıyor, yumruğunu dizine vurarak:

— Sen beni ne zannettin? Öyle olur olmaz, dinsiz Rusu bırakır mıyım toprağıma girsin? diyordu. Bekir böyle cesur konuştukça Esma'nın göğsü daha da kabarıyor, kocasının yüzüne iftiharla bakarak şunları söylüyordu:

— Aferin yaman adamsın, bu hınzırlara karşı işte böyle sert olmalısın!

Bekir ertesi gün aranda tütünlerle uğraşırken ikide bir meydanın kenarında durdu, aşağıya tarlaya baktı. Ama ne Kuşkaya'da, ne şosede, ne tarlada kimseyi göremedi. Bir gün, iki gün, üç gün geçti, bir hafta geçti, Ruslar görünmediler. Bekir

yavaş yavaş onları unuttu. Kuşkaya'nın önünden eskisi gibi kayıtsız geçip gidiyor, Rusları düşünmüyordu.

Demet zamanı yaklaşıyordu. Demete başlanmadan köyde hareketler, koşuşmalar, bağrışmalar hemen hemen kesilmiş gibiydi. Tarlalar, yollar boştular, sessizliklere gömülmüşlerdi. İşlerinde geri kalmış köylüler havanın iyiliğinden istifade ederek sırıklardaki son tütünlerini kurutuyorlardı. İşlerini bitirmiş köylüler ise, demete başlamadan önce şehire gidiyorlardı. Bir akşam üzeri Esma da, Bekir'i çekti kenara :

— Battal'ın Enver, Molla İrecep, Çilingirler, Parmaksızlar hep Yalta'ya gidiyorlar. Demete başlamadan sen de gitsen olmaz mı? Demete başlarsak nefes almaya zaman kalmaz. Tenekenin dibi görünüyor, yağ kalmadı. Çuvalı da kulaklarından kaldırdım, son okka unu eleğe döktüm. Bütün millet gidiyor, sen de git!

Bekir de gitmeye karar verdi. Ertesi sabah yataktan geç kalktı, giyinip sofaya çıktı. Battal'ın Enver arabasını daha yeni sürüyordu.

Enver, incir ağaçlarını geçti, mezarlığın gerisinde gözden kayboldu. Hava ağır ve sıkıntılıydı. Ayıdağ'ın eteklerinde cılız çamlıklar, Ceneviz kalesi, denize uzanan bağlar; ince sis tülbentleri altında garip sessizliklere gömülmüştü. Güneş de ışığını dünyadan kıskanıyor gibiydi.

Bekir bir müddet sofada durdu, gerindi. İki araba daha geçti incirlerin gerisinden. Öndeki arabada Çilingir'i ayırd edebildi, fakat gerideki arabada kim vardı, tanıyamadı. «Hey, vakit var daha! Çingene horantası gibi ne diye katılayım ötekilere? Kendim yalnız giderim.» diye düşündü Bekir.

Ahırın oradan Esma seslendi:

— Daha gitmiyor musun?

— Acelesi ne? Sabahleyin pahalıdır Yalta. Daha vakit var.

— Pahalı alan, ucuz alır. İyi mallar erkenden satılır, sana da dökün tüler kalır.

— Çoban Seyd-Ali'lerden giden var mı?

— Ne bileyim? Gören de sizi kanlı bıçaklı sanır, sanki miras paylaşırsınız. Onlardan gelen giden yok, ben ne bileyim? İstersen Ayşe gitsin, anlasın. Seyd-Ali gidiyorsa, uğrasın da beraber gidin! Olmaz mı? Maldan iyi anlar o!

Bekir bağırdı:

— Ne? O döner dolapla mı? Sen beni ne sandın be?

— Cenazeme gelirse dışarı at cenabeti! Bunu yapmazsan cennetin kapılarını kapatırım, vallahi de almam seni yanıma!

— Ee, ne olmuş? Kalktın onbaşılık taslamıya!

Esma döndü:

— Kimin cennete, kimin cehenneme gideceği belli olmaz! diyerek ahıra girdi. Sonra evden çıktı. İşsiz güçsüz, bir zaman bostanda gezindi, incirlerin yanında durarak şehire giden köylü arabalarını seyre daldı.

Ayşe için için yanıp tutuşuyor, ama derdini kimselere belli etmiyordu. Çünkü yoktu derdinin dermanı. İşte köylüler şehire gidiyorlardı. Herkes mesuttu, herkes seviniyordu. Bu akşam kızlarına hediyeler getireceklerdi. O ise atlas şallar, kolonyalar, taraklar şöyle dursun, mahallede kimselerin gözüne görünemiyordu. Nasıl görünecekti? Bir tarafta çoban Seyd-Ali, bir tarafta babası; Ayşe ikisi arasında karanlıklar, kederler içinde kalmıştı.

Ağlıyordu Ayşe gizli gizli. Derdini kimse anlamıyor, o da kimselere söyleyemiyordu. Söylese bile kimin umurundaydı? Kimbilir ne sözler işitirdi? «Çoban Seyd-Ali'nin Remzi'si çelmiş senin aklını!» diye bağıracaktı babası.

Bekir, epey zaman sofada durdu, sonra birkaç defa eve girip çıktı. Gitsem mi, gitmesem mi diye düşündü, sonunda gönülsüz de olsa gitmeye karar verdi. Şosede Yalta'ya doğru giden sonuncu arabaların ardından baktı, kızına yaklaştı:

— Çoban Seyd-Ali'yi gördün mü Yalta'ya gidenlerin arasında? diye sordu.

Ayşe yaşlı gözlerini babasından saklayarak omuzlarını kıstı, başını salladı:

— Hayır, baba!

Bekir sofaya dönerken tekrar: «Katılmam olur olmaza!» diye mırıldandı.

Güneş Ayıdağ'ın gerisinde, göğün kenarını kaplamış kuzu derisi gibi beyaz, kıvırcık bulutların üzerine çıkmıştı. Erİtilip dökülmüş kocaman bir kurşun külçesi gibi dümdüz, güneş altında uzanıyordu deniz. Bazan ılık bir rüzgâr, kısa bir zaman için, sofanın önündeki bostanı tarayıp geçiyor, rüzgâr kesilince hava ağır ve sıkıntılı oluyordu. Kuşlar uçmuyor, yol kenarlarındaki çalılardan sesleri de gelmiyordu. İnsanlardan, havadan bıkmış, güz gelmeden memleketi bırakıp gitmişlerdi sanki.

Hayvanlar iştahsızdılar. Ne ot, ne kepek yiyor; güneşten kaçıp aralıların, duvarların, ağaçların gölgelerine gizleniyorlardı. Tavuklar, gübre yığınlarının eteklerinde, başları kanatları altında sessiz ve hareketsizdiler. Köylü arabalarının Kızıltaş'ı terketmelerinden sonra köyü sarmış sessizlik, sonsuzluğu andırıyordu.

Bekir giyinip kuşandı, sofada durdu. Artık ilerki yolda ne araba görünüyordu, ne bir insan. Bekir, ensesini kaşıdı: «Gideceğim, bırakmam bugünün işini yarına!» diyerek sofanın tahta basamaklarından indi, ahıra girdi, kararını karısına bildirdi.

Yarım saat geçmeden Ayşe, kestirme sırıklarını kaldırdı. Bekir arabada hazırdı, Esma Yalta'dan alınacak şeyleri tekrar hatırlattı. Yalta'daki işlerini bitirince Ayvasıl'a çıkıp hısım akrabayı ziyaret etmesini söyledi, öğütler verdi. İyi, temiz yağ istediğini hatırlattı. Bekir atı sürdü, incir ağaçlarını geçti, Yalta yolunu tuttu.

İki kadın arabanın peşinden yürüdüler, şose kenarında durdular, Bekir atıyla, arabasıyla mezarlığın ağır meşeleri gerisinde gözden kayboluncaya kadar mendil salladılar...

Bekir, Kızıltaş'ı geride bıraktı. Memiş'in deresini geçmişti, ama gözüne ne hayvan, nede insan ilişiyordu. Roman Koş'un gerisinde yükselen beyaz, ağır bulutlara baktı, aranın önünde kurutulan son sırık tütünlerini hatırladı. Hava akşama kadar güneşli giderse tütünü kurutmak derdi de kalmıyacaktı. Ansızın yağmur bastırırsa, ona da aldırmıyordu. İvan'la Kala Mala evdeydiler, tütünleri ziyana uğratmazlardı elbet.

Az sonra basamak basamak dağlara tırmanan yeşil bağlar gerisinde Rum köyünün kırmızı teneke damları göründü. Rum köyünü görünce gözleri parladı Bekir'in, güldü, bıyıklarını burdu, içini ılış duygular sardı. Kamçısını sağa sola şaklatıp atın dizginlerini çekti:

— Dehey bre dehey! Gelecek sene bu zamanda ahırda Macik'in boğasını göreceksin. Dehey!

Şimdiye kadar yavaş yavaş ilerleyen at, birdenbire sihirli bir koşuya başladı. Araba tekerleklerinden gelen hoş ve şen tıkırtılarla Bekir'in göğsü kabardıkça kabarıyordu.

— Macik boğa yavrularsa koklıyamaz artık Rum boğaları bizim ineklerin kuyruklarını!

Bir an gözlerini kapadı. Kızıltaş'a, Dermenköy'de ne kadar inek varsa hepsini kendi ahırında Macik'in boğası etrafında gördü, güldü. Ama sevinci uzun sürmedi, birden canı sıkıldı, çoban Seyd-Ali'yi hatırlamıştı.

Bekir'in titremesini hissetmiş gibi, atı da ansızın yavaşladı. Şimdi Macik'in yavrulayacağı boğaya gelen köy inekleri değil; çoban Seyd-Ali, Battal'ın Enver, Molla İrecep, Çilingir'ler vardı gözlerinin önünde.

Hepsi de soğuk bakışlarla Bekir'e bakıyorlardı. Hepsinin de kaşları çatıktı, yumrukları sıkılı. Çoban Seyd-Ali: «Gittin, Rus gâvurlarını köye getirdin!» diyordu. Battal'ın Enver: «İreceb'in boğası dururken Macik'i Rum boğasına götürdün!» diyordu. İrecep: «Müslüman inekleri yalnız müslüman boğası çeker. Macik'in doğurduğu boğada gâvur kanı var!» diyordu.

Bekir bir müddet öyle titredi ki az kaldı, arabadan düşüyordu. Fakat çabuk tuttu kendini. Hayvanı kamçıladı, sahibinin huyunu kestiremiyen at sihirli sihirli öne atıldı, dört nal koştu.

«Bak, doğru! Sözüm yok. Gâvur, ne desen de, gâvur, ama boğaya gelince farketmez. Allah her yerde birdir.» diye düşündü, yaptıklarını doğru görmeye çalıştı. Fakat kurt yerleşmişti içine. Bu sabah Yalta'ya giden köylülerle beraber olmayı ne kadar isterdi. Sabahleyin evinin yanından geçen arabalara katılmadığına bin pişman oluyor, köylü arabalarına yetişmek arzusuyla bağıra bağıra atını kamçılıyordu. Ama onlara yetişemiyeceğini anladıkça yavaşlıyor, yine Seyd-Ali'yi düşünüyordu.

«O döner dolap Yalta'da ise bugün millete kimbilir neler söyleyecek, cemaate karışmaz artık Bekir, diyecek. Cemaati çingene tayfası yerine kor, diyecek. Gâvurlarla yatıp kalkar, diyecek. Tarlasında Rus çalıştırır, diyecek. Macik'ini Rum boğasına götürdü, diyecek. Ah, yazık oldu Esma'ya diyecek. Battal'ın Enver de onu tutacak, Molla İrecep de onun tarafına yontacak. Hey be, bayram günü duvar saatimi götürüp cami duvarına asacaktım, ama böyle şeyler söylüyorlarsa asmam!»

— Asmam! dedi, kamçısını atın sağrısına sallayıp şaklattı. At hayli zaman koştu, sonra Bekir'in bağırmasına, kamçı şaklatmasına rağmen yavaşladı, önde çetin bir şey hissetmiş gibi durdu, başını sallamaya başladı. Bekir tekrar dehledi atı, hayvan istemiyerek ağır ağır ilerlemesine devam etti.

Rum köyünü geçince, Bekir deminki kara düşüncelerini yavaş yavaş unuttu. Köyün kırmızı teneke damlaları, tepelerin gerisinde kalınca gözlerine, uzakta, şose kenarında durmuş, konuşmakta olan üç beş adam illşti. Uzun boyluydular. Kimi ceketliydi, kimi dizlerine kadar uzanan, çuval renginde gömlekli. Ellerinde kürekler, taş tokmaklar vardı; bura köylerinden değildiler.

Fakat Bekir yabancılara şaşmadı, çünkü artık Yalta'ya yaklaşıyordu, Yalta'da her çeşit insan bulunurdu.

Bekir, adamların yanından sessizce geçti; duruşlarını, kılıklarını beğenmedi. Köylüye benzemiyorlardı. Köylü olmayan insanların nasıl yaşadıklarını, ne yiyip içtiklerini, nasıl yatıp kalktıklarını gözünün önüne getiremiyordu. «Ama yok, bunlar Rus, oğlum! Her kılığa girer bunlar!» diye düşündü.

Arabasından ilerledikçe gözlerine acayip şeyler görünmeye başlıyordu. Şosenin üstünde, bazan da aşağıda bağların kenarında senelerden beri duran kalın, ağır çamlar şimdi yok olmuşlardı sanki. Bekir, arabasını durduruyor, şaşırmış gözlerle tanıdığı, bildiği, evvelce kaç defalar gördüğü servileri arıyor, bulamıyordu.

Serviler, çamlar yoktu. Bazan öyle oluyordu ki arabasıyla Yalta yolunda olduğundan şüphe edlyordu Bekir. Fakat Yalta yolundaydı; Yalta'ya gıden başka yol yoktu ki! Yalta yolunda olduğuna kanaat getirdikçe yatışıyordu: «Hay anasını, Macik aldı aklımı. Serviler geçtim de haberim yok!» diyordu. Ama geçmiş mıydı? Kendisini, gözlerini aldatamazdı ki! Senede belki yüz kere arabasıyla bu yoldan geçerdi. Yolun her karışını, her ağacını, her taşını; yol üstünde, yolun aşağısında her bağı, her bahçeyi, her tarlayı kendi cebi gibi bilirdi.

«Vay anasını! Kocadın, Bekir, kocadın! Gözlerin aldatıyor seni. Orda servi mervi yoktu, gözlerin aldatıyor seni!» diyordu. Fakat gözleri aldatıyor muydu?

Bekir tekrar ilerliyor, ikide bir arabasını durduruyor, solda yükseklerde Roman Koş'un uçurumlarına bakıyordu. «Yahu, burada yolda bir dizi sekiz servi yok muydu?»

İçi titriyordu. At, sahibinin korkusunu hissetmiş gibi yavaşlıyor, başını sallıyordu.

Bekir yola bakıyordu. Roman Koş'un yavuz uçurumları oradaydı, solda bağların kadife eteklerinde deniz! Yalta iskelesi

nin burnu bile görünüyordu, fakat çam ağaçları yok. Kuru, titrek dudaklarında fısıltılı dualar, Bekir tekrar sürdü atını.

Uzakta, yolun iki kenarında birbirlerinden kopmuş, kesik, sarı yığınlar görülüyor, araba ilerledikçe yığınlar büyüyor, toprak öbeklerine benziyorlar. Orada evvelce toprak yoktu, nerden geldi, kim getirdi? Buranın toprağına da benzemiyor. Taş mı, toprak mı? Taş toprak yığınları gerisinde bir tepe yükseliyor, tepe Kuşkaya'ya benziyor. Evvelce tepenin sırtı, etekleri yeşilliklerle örtülüydü, şimdi yeşillik yok. Eteklerinden tepesine kadar yeşil otlar, kızılcık ağaçları, cılız, küçük çamlar yanmış. Birisi tepeyi simsiyah bir çarşafla örtmüş gibi. Tepenin öte tarafından şoseye adamlar çıkıyor, bir, iki, üç, beş, sekiz... Hesap Bekir'in gözlerinde karışıyor. Belki de yirmi adam. Hepsi de Kala Mala'ya, İvan'a benziyorlar. Hepsi sakallı. Birçoğunun sırtında kırmızı gömlekler, birçoğunun gömlek yerine çuval, yada hasır. Çoğunun pantolonundan yukarısı çırçıplak; bazıları önlerindeki küçük arabaları iterek yolun altındaki yeşil bağlara bir şeyler devirlyorlar. Adamlar gittikçe çoğalıyor. Tepenin ardında demir gıcırtıları, tıkırtılar, sesler, bağrışmalar geliyor. Solda devrilmiş çamlar, serviler, duvar taşları, toprağın bağrından köklerlyle çıkarılmış kütükler, gözleri ve ağızları açık, can vermiş aç insanlar gibi göklere bakıyorlar.

Roman Koş, bugün Bekir'in gözlerine daha uzak, daha yüksek, daha yavuz görünüyor. Sanki Yalta yolundan gelen, pençelerine, ayaklarına ne raslarsa yakıp yıkan, araziyl çırçıplak edip Bekir'in köyüne doğru ilerleyen canavardan saklanıyor, sanki şöyle diyor Bekir'e:

— Bekir, Bekir, canavar girdi memleketine, görmüyor musun Bekir, görmüyor musun? Toprağı karıştırıyor, yüzyıllık meşeleri, çamları, servileri köklerlyle söküp çıkarıyor, tepeleri deviriyor, otları yakıyor, dedelerinizin kuru çatlak ellerlyle taşı toprağı, çalısı çırpısı temizlenmiş, cennete benzer bağlarınızı sıllp süpürüyor. Sen o canavarı görmüyor musun, Bekir?

Roman Koş'un sırtında yatan bulutlar kararıyor. Yavaş yavaş, kıvrıla kıvrıla uçurumlara iniyorlar. Dağlar ağlıyor. Deniz de yavuzlaşıyor, fakat beyaz dalgalarıyla yalı kayalarına saldırmıyor, onun yavuzluğu sessiz. Topraktan da, İnsanlardan da nefret etmiş gibi, yalılardan çekilip saklanmak ister gibi rengi moralıyor.

Bekir titriyor, ama korkmuyor, ağlamıyor, kaçmıyor, imdat beklemiyor. Kimden bekliyecek? İmdat Allahtan gelmezse kimden gelecek? Bu ağaçları kesen, yüzyıllık meşeleri, çamları deviren, toprağın üstünde varı yoğu yakan, yıkan, kasıp kavuran, toprağı altüst eden, bağlara taşları devirən insan elî değil ki! İnsan eli nasıl yapabilir bunu, nasıl?

Bekir arabasından iniyor. Kazaya uğramaması için beygiri başından tutarak yavaş yavaş ilerliyor. Sakallı adamlar yol ortasına oturmuş, ellerinde demir çekiçler, ayaklarının arasında taş kırıyorlar. Tepenin ardından gelen sesler artıyor, fakat sesler İnsan sesi değil; bir nevi gıcırtı, bir nevi inilti. Sanki toprak bu adamların ayakları altında garip bir iniltiyle ağlıyor.

Bekir tepeye yaklaşıyor. O sırada tepenin gerisinden çıkan siyah meşin ceketli, şapkalı biri, elini sallayarak Bekir'e rusça:

— **Skorey; Skorey! Tatarin!** (1) Haydi, marş! Atsız arabasız kalmak istemiyorsan davran!

Bekir; atının dizginlerini sımsıkı tutarak, ikide bir fısıltılı sesiyle atının gönlünü alarak, taş ve toprak yığınları arasındaki dar yoldan kosar adım geçiyor. Ardında haykırmalar, gıcırtılar, kahkahalar, küfürler...

Bekir, epeyce ilerledi, sesler kesilir gibi olunca durdu. Elî hâlâ atın başında, dönüp kazılan toprağa baktı. Daha bir hafta önce sırtı yeşil çimenlerle örtülü tepe, şimdi yaralı bir hayvan gibi İnsanların ayakları altında yatıyordu. İnsanlar ise aç, vahşi

---

(1) Çabuk, çabuk! Tatar.

çakallar, kurtlar gibi onu kanlı elleriyle parçalıyor, didikliyor, kemiklerini kırıyor, karnını yarıp barsaklarını çıkararak küçük arabalara yüklüyor, yolun aşağısındaki tütün tarlalarına, üzüm bağlarına boşaltıyorlardı.

Bekir hayli zaman tepeye, adamlara baktı, düşündü, ensesini kaşıdı: «Yalta'da çok Rus gördüm, Akmescit'te de çok gördüm, ama böylesini ilk görüyorum!» dedi, burdakilerin Rus olduklarından şüphe etti. «Cehennemden gelmemişlerse Rusturlar.» deyip arabasına bindi. Atını sürmeden bir daha döndü, tepeyi kazan adamlara baktı, içini çekti. «Toprak, toprak! Sen bu adamları nerden buldun da buraya getirdin?» diyerek sürdü arabasını.

Zavallı Bekir! Onlar Rusturlar, şeytan değil! Onlar Kırım'ın kimbilir kaç yüzyıllık bir sahil yoluna taş döşüyor, asfalt döküyorlardı.

İlerde Yalta'nın beyaz evleri, limanda uzun direkleriyle çıplak bir orman gibi duran gemiler, balıkçı kayıkları görünmeseydi daha uzun zaman devrilen çamlara yanacaktı, ama Yalta'yı görünce içine bir ferahlık geldi. «Yalta nerde, Kızıltaş nerde!» diye düşündü. Çünkü Yalta'da çok Rus vardı, kendi memleketlerlymiş gibi istediklerini yapıyorlardı.

Kazılan tepenin Kuşkaya'ya benzemesi biraz canını sıkıyordu, ama bu acıyı da tez unuttu. Çünkü Kuşkaya'nın yarısından falzası taştı; taşa öyle kolayca çapa, kürek işlemezdi. Hem sonra İvan da: «Hoho deviremezler!» dememiş miydi!

«Vallahi kürek değil, bin kişi bin yerinden zincir bağlayıp çekseler yine bir taşını koparamazlar!» diye düşündü Bekir! Tarlasının emniyette olduğuna kanaat getirmiş gibi kendi kendine güldü, arabasını sürdü.

7

Yarım saat sonra Bekir, şehirdeydi ve yolda gördüklerini

tamamen unutmuştu. Arabasını çarşının kenarına, ötekl köylü arabalarının epeyce uzağına, köylü evinln yanına yanaştırdı; hayvanın başına yem torbasını astı, koşumlarını gevşetti, kahveye doğru yürüdü. Ama girmek maksadıyle değil. Enikonu kalabalıktı içersi. Fakat ne çoban Seyd-Ali'yi, ne Enver'i, nede başka blrinl göremedi.

«Uğramaz Seyd-All buralara artık. Daha ne, koca Remzl'si çevlrir işlerini. Hem de usta olmuş. Daha ne, kendl de evinde oturur. Remzi'nin de aklı Ermeni aklından aşağı değilmiş. Bak hele, çobanlar da adam oldular! Bizim toprak, onun toprağının iki mlsli, ama yine de yollarda sürünüyoruz blz. İşte komolizma da geliyor. Bakalım kime yarıyacak? Lâfazanlara yaramıyacak da kime yarıyacak? Komolizma dedikleri de lâfazanlık değll mi aslında? Komolizmayı görmek isteyen girsin kahveye. Lâf da lâf, kesilmez arkası! Ben girmem...

Kahveye girmemeye kesln karar verdi; sola dönerek çarşının öbür tarafında bulunan Çıtıf Levi'nin dükkânına doğru yürüdü. Çıfıt Levl, şişman vücuduyla alçak ve dar dükkân kapısını tıkamış glbi eşikte oturuyor; avuçlarını uğuşturarak, bazan küçük, tombul parmaklarını birbirine geçirerek, dükkânın önünden gelip geçen solgun, yorgun insanlara bakıyor, sanki yüzlerinden ceplerindekl para mlktarını anlamaya çalışıyordu.

Levi, uzakta, adamların arasında Bekir'i gördü, ellerini ona doğru uzatarak yürüdü:

— Vay Bekir Ağa! Unuttun bizleri, Bekir Ağa!

Beklr'in karşısında durdu, koltuğuna girdi, beraberce dükkâna doğru yürüdüler.

— Yiyeceğim, içeceğim var diye unuttun bizleri Bekir Ağa! Bir hatır blle sormazsın. Sizin köylüler buradan geçtikçe hatırımı sorarlar. Öksüzün keyfini bir sor, Allah sana bin sevap verir. Sahi, ne zamandan beri görmedim seni Bekir Ağa, ne zamandan beri! Karın, kızın, hayvanların, tarlaların, bağların

bahçelerin, tütünlerin, elmaların armutların nasıllar? İyiler mi? Gelmezsin bizi görmeye Bekir Ağı, İllâhi!

Dükkâna yaklaştılar. Bekir yağ fiyatını sordu, Çıfıt Levi sakalını kaşıdı, Beklr'in yüzüne dikkatle baktı:

— Ne? Yağ mı? Yağ mı dedin, Bekir Ağa? Yağ yok, yok! Kesatlık başladı, bllmiyor musun Bekir Ağa, kesatlık başladı. Yağın fiyatı her yerde iki mlsli, bende aynı fiyat!

— Aynısı ne kadar?

— Yüz elli rubleden üç yüze çıktı kilosu. Bir kapik hakkını yemem.

— Bir ay evvelsi yüze almıştık, yahu!

— İlâhi Bekir Ağa unuttun sen. Yüz elliye aldındı, yüz elliye.

— Yüze aldım ulan, sersemletme beni.

— Yüze mi? İlâhi, unuttun Beklr Ağa!

— Unutmadım herif! Bırak artık çıfıtlığı, gel adam ol! Müşterini aldatmaktan ne çıkar?

— İlâhl! İncitme benim gibi blr öksüzü, Bekir Ağa! Çıfıt deme bana, gözünü seveylm. Kırımçak (1) dersen yanmam, ama çıfıt dersen mllet beni İsrail'den geldi sanır. İlâhi, ben buralıyım yahu!

— Biliyorum buralı olduğunu, ama yine adamı sersemletiyorsun!

— İlâhi! Tatarı klm sersemletebllir? Senin gibisinl aldatan cehenneme gider, Bekir Ağa! Benim yerim cennete.

— Eee, yağ kaça?

— Eski fiyatına.

— Demek yüz ruble?

— Yüz ruble yanına elli daha, eder yüz elli ruble.

— Beni kızdırırsan vallahi giderim, seninle de alış veriş etmem bir daha.

---

(1) Kırımçak: Kırım yahudisi.

— İlâhi, azarlama beni Bekir Ağa! Öksüzü azarlamak günahtır, vallahi günah!

— Eee, kaç ruble?

— Tenekenin dibinden olursa yüz ruble.

— Yaşa, işte böyle adam ol!

— Üstünden olursa yüz elli ruble.

— Sen bana dibinden ver.

— Dibinden mi? İlâhi Bekir Ağa, saçını sakalını ak bastı da yine yağdan anlamıyorsun. Tenekenin dibinde yağın yarısı çerçöptür. Ne yapacaksın çerçöpü?

— Eee, üstünden ver öyleyse!

Dükkâna girdiler. Çıfıt evi ellerini uğuştura uğuştura dükkânın bir köşesindeki yağ tenekelerinin üstünden çuvalları kaldırdı.

— Kaç kilo?

— Bir teneke.

Levi dikkatle tenekelere baktı, herbirini tuttu, sıktı, ortadan birini çekti, çıkardı.

— İşte bunu al!

— Ama dibinde çerçöpü var.

— Bu tenekede yok. Hepsinde var, bu tenekede yok; bu temiz! Bir çöp bulursan geri getir, paranı veririm. Bu tenekenin yağını yüz yetmiş beşe satıyorum, ama sen yüz elliye al. Yüz elli! Bir kapik bile hakkını yemem.

— Temiz mi?

— Bir çöp bulursan getir, paranı geri veririm Bekir Ağa!

— Yaa; benim başka işim yok mu sanıyorsun? Şehirden köye, köyden şehire yağ mı taşıyayım?

— Ama yağ temiz, Bekir Ağa! Bunun kilosunu yüz yetmiş beşe satıyorum. İlâhi! Yarı fiyatına veriyorum da üstüne bir de azar işitiyorum.

Bekir: «Azarlamadım, yahu!» dedi, karısının sözünü hatırladı: «Pahalı alan ucuz alır.»

— Mademki yağ temiz...

Parayı ödemek için koyun cebinden eski, yıpranmış cüzdanını çıkardı. Çıfıt Levi; gözleri Bekir'in cüzdanında, tombul parmaklarıyle sakalının seyrek kıllarını kaşıyordu.

— İlâhi, bir teneke yağ! Başkasına yüz yetmiş beşe verdiğimi sana yüz elliye bıraktım. Batırdın beni, Bekir Ağa, batırdın. Ama sen iyisin. Ruslara iki yüz rubleye satıyorum kilosunu, ama sana yüz elliye! Severim seni, Bekir Ağa! Hatırlar mısın, üç sene evvelisi bir sepet üzüm getirecektin benim oğluma?

Bekir, ansızın bir şey hatırlamış gibi cüzdanını kapadı, «Kim?» dedi.

— Sen, Bekir Ağa, seni İlâhi, unuttun. Ne kadar unutkansın sen, Bekir Ağa! Dermandan düştün galiba. Ne oldu sana, her şeyi unutuyorsun böyle?

Çıfıt Levi gözlerini hayretle açtı, cüzdanı cebe sokan Bekir'in eline dikkatle baktı.

— İlâhi! Ben yüz elliye satıyorum, ermeni Kavakyan iki yüze satar kllosunu. Sirke lster mlsln?

— Hayır!

— Simit? Yarı fiyatına!

— Hayır!

— Un?

— Hayır!

Bekir yavaş yavaş gitti, yağ tenekesinin kenarına oturdu, gözlerini daha geniş açarak, Çıfıt evi'nin yüzüne uzun uzun baktı.

— Ulan, Çıfıt Levi!

— Aman Allahını seversen çıfıt deme bana, Bekir Ağa, ben buralıyım.

— Ne farkı var yahu? Yakına gel, sana bir şey soracağım. Levi, Bekir'e yaklaştı ;

— Senin kafan akıl ambarıymış, öyle mi?

— İlâhi, öyle derler. Ama ben, sizin gibi beylerden akıl parası istemem, aklımı da bedava veririm yağı verdiğim gibi.

Bekir gözlerini yere indirdi, soracağı şeyi epeyce düşündü, ensesini kaşıdı, başını kaldırdı, gözlerini Çıfıt Levi'nin gözlerine dikti:

— Dağ yıkılır mı?

— İlâhi! Neden yıkacaksın dağı, Bekir Ağa? Ne ziyanı dokundu dağın sana?

— Ulan, eşek herif, ben yıkmıyacağım; yıkılır mı diye soruyorum.

Çıfıt Levi, tombul parmaklarıyle seyrek sakalını kaşıdı.

— İlâhi! Nasıl yıkacaksın dağı, Bekir Ağa?

— Ulan eşek herif, ben yıkmıyacağım, yıkılır mı?

— Ama dağ, nasıl dağ? Roman Koş mu? Çatıdağ mı? Ayı dağ mı?

— Yahu, öyle büyük dağ değil! Benim tarlanın üstündeki Kuşkaya!

— İlâhi, Kuşkaya desene Bekir Ağa! Kuş gibi ufacık bir şey desene!

— Kuş gibi ufacık da değil. Bu senin dükkânın belki on, belki de yirmi misli. Yarısı taş kaya, yarısı çorak toprak. Devrilir mi?

— İlâhi! Ne ziyanı dokundu? Neden deviriyorsun Kuşkaya'yı Bekir Ağa?

— Ulan eşşoğlu eşşek! Ben mi deviriyorum?

— İlâhi! Ya kim deviriyor, kim, Bekir Ağa?

— Ruslar! Devrilir mi?

— Sen mi istedin devirsinler, Bekir Ağa? Sen mi istedin?

Bekir başını göğsüne eğdi, gazaplı bir sesle: «Kuşkaya'yı benim tarlaya devirirlerse tarlanın yarısı elden gidecek!» dedi.

— İlâhi! Niçin sen bana hemencecik Kuşkaya demedin? İlâhi! Yüz yetmiş beşe sattığım yağı yüz elliye veriyorum da gene bana inanmıyorsun, Bekir Ağa!

— Nasıl inanmıyorum, inanmasam sorar mıyım?

Çıfıt Levi eğildi; yumuşak, tombul ellerini Bekir'in dizleri ne koydu, gözlerini Bekir'in yüzüne dikerek: «Sana söyliyeyim!» dedi.

— Söyle!

— Devirmezler.

— Yaa?

— Devirmezler. Deviremezler vesselâm!

— Yaa?

— Deviremezler! Kim devirebilir, Bekir Ağa Biri çıkar da Kuşkaya'yı devireceğim derse bil ki budaladır.

— Tamam! Ben de budaladır dedim, hem benziyordu budalaya!

— İlâhi, Bekir Ağa!

— Benim yanımda bir Rus çalışıyor.

— Rus mu?

— Rus. Bir değil, iki Rus!

— İki Rus! İlâhi, sen zengin oldun Bekir Ağa! Ama yağın fiyatı yine de yüz elli! Bir dirhem hakkını yemem.

— O Rus da, hoho, devirmezler, dedi.

— Ben de devirmezler, diyorum.

— Ama bak, Yalta'nın ilersinde çamları kesiyorlar, tepeleri deviriyorlar.

— Uuuuu! Senin köy başka, Yalta başka. Senin köyünde Rus var mı?

— İki tane; benim yanımda çalışıyorlar. Biri Kala Mala, biri İvan!

— Yalnız iki tane mi?

— İki tane! Baba oğul!

— Eee, gördün mü, iki Rus ne yapabilir? Yalta'nın ise yarısı Rus!

— Doğru söyledin.

— İlâhi, köylünün tarlasına dağ devrilir mi Bekir Ağa? Öyle bir şey yapılacaksa hökümetin adamı gelir; kâtip derler ona, yani naçalnik. Öyle uluorta, dağı senin tarlana devireceğim de mez. Kâtip gelir, elinde hökümetin kâğıdı, fermanı...

— Doğru.

— Un ister misin?

— Ver.

— Kâtip gelir, elinde ferman, senin evine! Tarlana gir-mez.

— Doğru.

— Cılap da lâzım, ver!

— Hökümet meseleyi kâğıda yazar, anlatır. Tarlaya bir za-rar gelecekse, zarara karşı şu kadar, şu kadar para verecek hökümet, diye yazar kâğıda.

— Yaşa Kafan için akıl ambarı demeleri· doğruymuş be Levi!

— Simit ister misin?

— İsterim, ver!

— Zararı öderler. Çünkü tarla senin, hökümetin değil. Se-nin mi?

— Benim! Babadan miras!

— Ooo, babadan miras! Kimse dokunamaz.

— Komolizma toprakları alıyor, diye bir lâf işittik.

— Kimden işittin, Bekir Ağa, kim söyledi? Ben mi söyle-dim?

— Yok, sen değil, köylüler uyduruyor.

— Sen benim lâfıma kulak ver, başkasınınkine değil. Niçin ihtilâl oldu Rusya'da? Toprak için! Niçin kan döküldü? Toprak için! Ee, kim alacak toprağı? Hiç kimse! Toprak alınmıyacak, verilecek. Baydar'da Mordvi'nin topraklarını tatarlara veriyor-lar.

— Öyle mi?

— Öyle!

— Yaşa be kardeşim Levi. Abokat gibi söylüyorsun. Hem vallahi söylediklerin doğru.

— Sirke ister misin, Bekir Ağa?

— Ooo, oo, sirkeyi unutmıyayım. Karı emretti, iyi ki aklıma getirdin.

Çıfıt Levi ayağa kalktı. Gülerek, kendinden memnun; küçük, yumuşak, tombul ellerini uğuştura uğuştura dükkânın arkasına gitti.. Elinde defter, kalem döndü; mermer tezgâha eğilerek Bekir'in hesabını yazmaya başladı. Yazarken: «İlâhi Bekir Ağa, âleme yağın kilosunu yüz yetmiş beşe satarım, sana yüz elliye!» diyordu. «Sen de Rusları çalıştırırsın tarlanda. İlâhi, zengin oldun, Bekir Ağa, zengin!»

Bekir derin derin içini çekti, elini dizine vurdu:

— Ah, ah! O iki Rus musallat oldu benim başıma, musallat! dedi.

— İlâhi! Ne oldu dedin, ne oldu?

— Başıma belâ aldım, belâ!

— Niçin belâ aldın başına? İlâhi! Yazık değil mi sana, Bekir Ağa?

— Yazık; yazık ama, ne yapayım?

— İlâhi, yazık sana Bekir Ağa!

— Altı can yandı o iki Rus yüzünden!

— Vah vah! Söylemedin bana Bekir Ağa, kim yandı, kim öldü, kimi gömdün?.

Bekir elini kaldırdı, yanmış canları parmaklarıyle saydı.

— Battal'ın Enver'i bilirsin, değil mi?

— Bilirim.

— Sakallı Kala Mala, evinin yanından geçip giderken beş yaşında oğlu korktu ve damdan düştü, kafasını ezdi çocuk, Bir.

— Vah vah! Yazık oldu çocuğun kafasına.

— Bizim Macik hastalandı, bıçak altına girdi. İki.

— Vah vah! Yazık oldu Macik'e Neden etini getirmedin, Bekir ağa?

— Evin önündeki bostanda iki kabak sürgünü bir kerede kurudu. Üç.

— Vah vah! Yazık oldu kabaklara; kurumadan getirseydin satardım, Bekir Ağa!

— Ensemde çıban çıktı. Dört.

— Vah vah! Yazık oldu desene.

— Ayşe'nin canını yaktım. Beş.

— Vah vah! Yazık oldu kıza.

— Beş can yandı işte. Hep Kala Mala ile İvan yüzünden!

— Vah vah!

— Bilirim, gözünü seveyim, ne iyi...

— O da kalktı bana sövmiye!...

— Vah vah, neden söver sana, Bekir Ağa?

— Bilir miyim? Evine, toprağına Rus aldı diye kalktı, milleti bana karşı kışkırtmaya.

— Vah vah! Çok fena adamdır o çoban Seyd-Ali, çok fena!

— Fena mı?

— Hayır, iyi!

— İyi mi?

— Hayır, fena!

— Sen bir söyle, ben ikii İki de söylesem az, üç de! Çünkü fenadır cenabet, fena!

— Döner dolap gibi iki yüzlü!

— İki yüzlü!.

— Bu iki Rusu toprağıma almadan evvel iyi ahbabımdı. Oğullarıyle gelir, daima işimde bana yardım ederdi. Şimdi ise yüzüme bakmıyor.

— Vah vah! Neden bakmıyor Bekir Ağa?

— Bilir miyim? Yanıma Rus gâvuru aldım diye! Müslüman toprağına Rus getirdim diye!

— Vah vah! Ama kendisi Ermenilerle alış veriş ederi

Bekir gözlerini açtı, hayretle Çıfıt Levi'nin yüzüne baktı:

— Yok canım!

— Eveet, evet! Ermenilerle ağa kardeş gibi geçinir.

Bekir ansızın ayağa fırladı:

— Ermenilerle mi?

Çıfıt Levi de kalemini, defterini tezgâha bıraktı, Bekir'e yaklaştı, tombul parmaklarıyle seyrek sakalını kıllarını kaşıyarak Bekir'in yüzüne daha bir dikkat ve merakla baktı:

— Demek böyle. Neden bana söylemedin, Bekir Ağa?

— Eh, köy dâvaları bunlar! Şehirliler pek anlamaz böyle şeylerden, diye söylemedim.

— İlâhi! Ben anlamam da kim anlar, Bekir Ağa? Ben senin adamın değil miyim?

— Adamımsın ya!

— Ama bu çoban Seyd-Ali'nin Ermenilerle kardeş gibi geçinmesi nasıl oluyor?

— İlâhi! Ziyana uğrattın beni, Bekir Ağa! Yüz yetmiş beşe sattığım yağı yüz elliye verdim sana. Çoban Seyd-Ali, Ermeninin ahbabı.

— Yok canım!

— İlâhi! Bu sene çoban Seyd-Ali'nin kirazlarını kim sattı? Ben değil! Ermeni Kavakyan sattı, Bekir Ağa!

— Öyle mi?

— İlâhi! Ben yalan söyler miyim, Bekir Ağa? Benim yerim cennette. İlâhi! Yüz yetmiş beşe giden yağı yüz elliye sattım sana.

— Dur hele, dur! Ermeni Kavakyan mı sattı Seyd-Ali'nin kirazlarını?

— Ya kim sattı? Mademki ben satmadım, ermeni Kavakyan sattı. Geçen sene üzümlerini de Kavakyan sattı, armutlarını, elmalarını da Kavakyan sattı.

Bekir yumruğunu tezgâha vurdu:

— Vay seni gidi dönme dolap var!

— İlâhi Bekir Ağa, çok zorlu vurma tezgâhımı kıracaksın; param yok ki yenisini alayım. Yüz yetmiş beşlik yağı yüz elliye aldın, ilâhi, batırdın beni!

— Dur hele, dur! Bir kapik bile hakkını yemem.

— Ben de hakkını istemem.

— Demek öyle! Seyd-Ali'nin malını ermeni sattı ha?

— İlâhi, ermenilerle kardeş gibl. Bu sene ermeni Kavakyan Seyd-Ali'nin malını trene yükleyip Moskova'ya sürecek. Ortak oldu ermenlye.

— Vay anasını!

— İlâhi, benim yağa yazık, ucuza gitti.

— İstemem hakkın geçsin. Yüz yetmiş beşe satıyorsan ben de yüz yetmiş beş veririm kilosuna!

— Yok, yok, sana yüz elli...

— Hayır, yüz yetmiş beş! Bir kapik eksiğine almam. Demek öyle! Ermenilerle alış veriş eder de kalkar bana köye gâvur getirdin demiye! Hay senl gidi döner dolap hay! Dur hele, bir göreylm seni ben!

— İlâhi, Bekir Ağa, sakın öldürme adamı! Sen onu bugün öldürürsen, o da gelir, yarın beni öldürür. Yazık olur bana, oğlum Şolom öksüz kalır.

— Korkma kardeşim, korkma, öldürmem. Rezil, ermenilerle alış veriş eden yüzü kara! Edersen et, sesini çıkarma bari! Yok kalkar bana köye gâvur getirdin demiye. Kalkar bana Macik'i Rum boğasına götürdün demiye! Vay anasını!

— İlâhi, bizlm yağ, gitti yüz elliye.

— Yüz yetmiş beş!

— İlâhi, yüz elliden sayarım sana, Bekir Ağa!

Bekir yumruğunu mermer tezgâha daha hızlı vurarak: «Yüz yetmiş beş dedim, yüz yetmiş beş!» diye haykırdı.

— Sağol, varol Bekir Ağa! İlâhi! Yüz yetmiş beş mi dedin?

— Yüz yetmiş beş! Gâvur mu oldum ben, Ermeni mi ol-

dum ben, kalkayım pazarlığa! Yüz yetmiş beş! Haydi al, kalemini, yaz bakayım!

Tombul Çıfıt Levi, önce ellerini oğuşturdu, kalemini aldı, mermer tezgâha eğilerek hesabı yazdı. Yağı yüz elliden yazacaktı, ama Bekir onu yüz yetmiş beşten yazmaya zorladı. Levi unu, simitleri, cılabı, sirkeyi de iyi fiyatla hesaba geçirdi.

Bekir için için öfkelenmekte devam ediyor, elleri titriyordu. Koyun cebinden eski, yıpranmış cüzdanını çıkarıp kâğıt paraları saydı. Sekiz bin beş yüz ruble ödeyecekti Levi'ye. Çıfıt Levi sesizce cüzdana bakıyordu; Bekir'in cüzdanda daha fazla para olduğunu anlamıştı.

— İlâhi Bekir Ağa! Cüzdanın eskimiş, yeni cüzdan lâzım sana!

— Para olsun da saklıyacak yer bulurum.

— İlâhi! Tütünlerini satınca o kadar parayı nereye saklıyacaksın? Yeni cüzdan lâzım sana.

Levi, bir an dükkânın gerisinde kayboldu, az sonra elinde yeni bir cüzdan tutarak ortaya çıktı; üzeri Arap harfleriyle süslü güzel bir cüzdandı bu.

— İlâhi Bekir Ağa, şu cüzdana bak. Böyle cüzdan bin rubleye alınmaz. Sen benim dostum olmasaydın satar mıydım sana zannediyorsun?

— Canım, cüzdanı ben ne yapayım?

— İlâhi Bekir Ağa! Ne demek cüzdanı ne yapayım? Dün ermeni Kavakyan geldi, bu cüzdanı istedi, ama kendisi için değil, bilir misin kimin için?

— Kimin için?

— Çoban Seyd-Ali için.

— Vay anasını!

— Bu sabah gene geldi, cüzdanı istedi, satmadım, senin için sakladım. Ama almazsan satarım gitsin. Ben cüzdanı ne yapacağım?

— Öyle mi?

— İlâhi! Ben yalan söyler miyim Bekir Ağa? Param yok benim. Sen almazsan satarım ermeniye, ermeni de satar Seyd-Ali'yel

— Eh, ver öyleyse!

Bekir'in hesabı on iki bin beş yüze çıktı. Bekir parasını tekrar tekrar saydı, Çıfıt Levi'ye beş yüz ruble borçlu kaldı. Tütünleri Yalta'ya getirdiğinde ödeyecekti, ayrıca iki sepet armutla elma vadetti; malı hazırlamasını, akşama doğru gelip arabasına yükleyeceğini söyledi, dükkândan ayrıldı.

Alışkanlıkla çarşı meydanını geçip kahveye doğru yürüdü, ama kahveye varmadan çoban Seyd-Ali'yi, onun kahvede bulunması ihtimalini hatırladı. «Gitmem cenabetin yanına, Ermenilden alış veriş ediyor!» diye düşündü, içerledi, titreyen elleriyle bir sigara sardı. Şaşırmıştı. Ne tarafa gideceğini, nereye başvuracağını bilmiyordu.

«Hah, biz iki Rus çalıştırırız, kalktı köye gâvur getirdin demiye! Kendi ise Ermeni elinden ekmek yiyor. Ermeni yahu, çıfıt da değil. Çıfıt müslüman değil ama, hıristiyan da değil. Mademki müslüman değil, hıristiyan da değil, o halde malı mübah. Ama Ermeni? Ohoo! Birinci düşman kim? Ermeni! Yoksa Rus mu? Eh, Rus da, Ermeni de aynı şey. Sonra çıfıt. Bunlar mallarını birinci düşmana veriyorlar, birinci!»

Böyle düşünerek çarşının ortasında ayakta durdu, sigarasını içip bitirdi, ancak o zaman yatıştı biraz. Arabayı Çıfıt Levi'nin dükkânına çekip aldıklarını yükleyecekti ki, birden Esma'nın Ayvasıl'daki hısım akrabalarını hatırladı.

8

Dağların üstünde siyah, ağır bulutlar toplanıyor, Kızıltaş yoluna zorlu yağmuş yağacağa benziyordu. Akşama da epey

vakit vardı. Bekir, Yalta'ya gelmişken Ayvasıl'a gidip Esma'nın akrabalarını görmeye karar verdi, yola koyuldu. Yalta'yı geride bıraktı. Ayvasıl yolunu tırmanmaya başlamadan durdu. Çıfıt Levi'den aldığı malları düşündü. «Levi de amma kasıp kavurdu beni haa! Yağın kilosunu yüz yetmiş beşten yüz elliye indirecekti, ben de kalktım yüz yetmiş beş demeye! Eşşekliğime doymıyayım!»

Bekir sustu, sonra elini kalçasına vurdu: «Hah, gâvur mu oldum, ne diye kalkayım elin yahudisi ile pazarlığa?»

Sonra koyun cebinden yeni cüzdanını çıkardı. Güzel bir cüzdandı, Çıfıt Levi'nin dediğine göre Filistin cüzdanıydı, üstünde Arap harfleriyle gümüş nakışlar vardı. Pahalıydı, ama iyiydi, verdiği paraya değerdi.

Bekir cüzdanı kullanmamaya karar verdi. Esma'ya teslim edecekti, sandığın bir köşesinde saklasındı Esma. Ayşe evlenirken damada hediye ederdi.

Bekir, aldığı malları tekrar gözünün önüne getirdi, hesapları zihninden geçirdi, borcunu hatırladı. «Hey, kastı kavurdu cingöz yahudi bizi. Ama çoban Seyd-Ali'nin de kim olduğunu anladık.» dedi ve daha fazla düşünmeyerek Ayvasıl yolunu tırmanmaya başladı.

— Hah, ben köyde iki Rus çalıştırıyorsam Seyd-Ali de Ermenilerle alış veriş ediyor. Sesini çıkarmasa ya! Ama yok, kalkar bana öyle gâvur getirdin demeye! Ah, seni gibi iki yüzlü seni!

Teri, yorgunluğu, çoğaldıkça Bekir daha da içerliyordu:

— Dur sen, dur! Göreyim beni seni hele! Seni Ermeni papazının dostu seni... Dur sen!...

İkide bir nefes almak için duruyor, terini siliyor, toprağını tarlasını düşünmeye başlıyordu. Adam sen de. ne olacaktı, kim gelecekti de kim alacaktı ata mirası toprağını? Ceneviz kalesinin dikildiği günden beri orda duruyordu tarla. Nice nice saltanatlar gelip geçmişti, nice asırlar kemirmişti bu memleketin

arkasını. Ama toprak yine de yerindeydi, yerinde kalacaktı. Değil komolizma, hangi musibet gelirse gelsin, toprağı alıp gidemezdi ya!

Bu düşünceyle yüreğine su serpildi, gözlerini yumdu: «Ben gözlerimi o evde açtım, yine o evde kaparım!» dedi.

Yokuşun zorluğunu, yorgunluğunu şimdi ayaklarında, belinde iyice hissediyor, sık sık duruyor, ıslak mendiliyle alnındaki terleri siliyor, düşünüyordu. Hoş, düşünüyordu denemezdi ya! Çünkü zihninden Yalta ilersinde devrilmiş çam ağaçları geçtikçe kendini devrilmiş bir çam gibi hissediyordu. Tabanları elleri, çatlak, parça parça, ahırda, gübrelerin üstünde, çulların içinde yatan Kala Mala ile İvan'ı gözlerinin önüne getirdikçe kendisinin, saç sakal birbirine karışmış, ahırda gübrelerin üstünde, sırtında pis çullarla yattığı zannına kapılıyordu. Düşündüğü insanlardan ayırdedemiyordu kendisini; Düşünceleriyle ne İvan'ın, ne Kala Mala'nın, nede Çıfıt Levi'nin kalplerine giremiyor, onların içyüzünü göremiyordu. Bekir'in zayıf tarafıydı bu...

Solda yüksek bir duvar kıvrılıyor, Ayvasıl yokuşu duvarın gerisinden doğru köye iniyordu. Çıfıt Levi'den Rusların, Kuşkaya'yı tarlasına deviremiyeceklerini öğreneli beri tarlasını artık fazla düşünmez olmuştu. Çoban Seyd-Ali'nin de ermenilerle alış veriş ettiğini duyalı, yanında Kala Mala ile İvan'ı çalıştırdığı için kendisini kabahatli bulmuyordu.

Derken başını kaldırdı, alnından terini silerken... donakaldı: Sağ elinde bir sepet, sol elinde sopası, duvar gerisinden ihtiyar çoban Seyd-Ali çıkıvermişti.

On adım kala uzakta, Bekir'in karşısında Seyd-Ali duruyordu. Bekir titredi, bir dua mırıldandı, çabucak kendine hakim oldu. Ne şaşılacak tesadüftü bu! Ayvasıl yolunda Seyd-Ali'yle karşılaşacağını aklından bile geçirmemişti.

Bekir gözlerini Seyd-Ali'nin gözlerine dikerek, yumruğunu sıktı, ona doğru iki adım attı. Karşıda Seyd-Ali de yumruğunu

sıkıp, Bekir'e karşı yürüdü. İkisinin de yumrukları sıkılı, karşı karşıya durdular; bir müddet göz göze bakıştılar.

Sonra Bekir yavaş yavaş yumruğunu kaldırdı, gözleri doldu, sıkılı yumruğunu terli göğsüne vurdu, dudakları titredi ve: «Kabahat bende!» dedi.

Seyd-Ali'nin de gözlerinden iki damla yaş beyaz sakalına sızdı; Seyd-Ali de yumruğunu kaldırdı, göğsüne vurdu ve: «Yok! Kabahat bende!» dedi.

Bekir sessizce ağlamaya başladı; gözlerinden boncuk gibi sıcak yaşlar yuvarlanıyordu. Tekrar yumruğunu sıktı, göğsüne vurdu:

— Hay, Seyd-Ali Ağacığım, yapma, eyleme, gözünü seveyim! Benden on beş yaş büyüksün! Söyleme öyle! Kabahat bende!

— Yok! Ben ihtiyar eşeğim, kabahat bende!

İkisi birden kollarını açtılar, birbirlerini kucakladılar, elleri birbirinin boynunda ağlaştılar Hayli zaman öpüşüp ağlaştıktan sonra ikisinin de gönlüne ferahlık yayıldı; iki kardeş gibi yol kenarındaki yeşil otlara çömeldiler.

Şimdi kimin kime ne söylediğini hatırlamıyor, bilmiyorlardı. Geçmiş acılar, azarlar, küfürler tamamen unutulmuş, sanki aralarında hiçbir şey olmamıştı. Çoban Seyd-Ali, Bekir'in yanında Rus çalıştırdığını bilmiyordu. Bekir'in de Seyd-Ali'nin Yalta'da Ermenilerle alış veriş ettiğinden haberi yoktu. Uzun ayrılıktan sonra birbirlerini yeni kavuşmuş iki kardeş gibi, nöbetleşe, biri ötekine derdini döküyordu.

Bekir, Çıfıt Levi'nin dükkânındaki pahalılığı anlattı, çoban Seyd-Ali Ermeni Kavakyan'dakini. Günün, köyün işlerinden bahsettiler. Bekir, parmaklariyle Kala Mala'nın, İvan'ın yüzünden yanan canları saydı, Kuşkaya meselesini etraflıca anlattı. Çoban Seyd-Ali dikkatle dinledi, dinledi, sonra Bekir'in omzuna attı elini:

— Hey kardeşim, hiç tarlanın içine tepe devrilir mi? Devirmezler. Toprak devireceklerse Kızıltaş'ta dere mi yok?

Doğru! Bekir'in tarlasına yakın yerde dere vardı! Şoseyi genişletmek için toprak devireceklerse dereye devirirlerdi! Bekir buna inanmıştı; şimdi Seyd-Ali'nin yanında hayatının en mesut dakikalarını yaşıyordu. Tekrar Çıfıt Levi'nin dükkânındaki pahalılıktan bahsetti, aldığı malları saydı bir bir. Koyun cebinden Filistin cüzdanını çıkardı. Cüzdan elden ele geçti, üzerindeki arapça yazıları hecelediler, gümüş nakışlara, beyaz sedeflere baktılar, içini dışını incelediler, iyi mal olduğuna kanaat getirdiler.

Bekir, cüzdanı Seyd-Ali'nin elinden aldı, cebine sokacaktı ki birden aklına bir şey geldi. Cüzdana bakarak derin düşünceye daldı; sonra kısık bir sesle: «A, Seyd-Ali Ağa, bilir misin...» dedi. Söyliyemiyordu, sesi boğazında kırılıyordu. Ağzını açtı, söylemek istedi, söyliyemedi. Alnını, şakaklarını ter basmıştı.

«Hey Allahım, sen sabır ver!» diye düşündü ve cüzdanı yavaş yavaş koyun cebine götürdü. Fakat titreyen eli, Filistin cüzdanını bir türlü cebine sokamıyordu. «Hay Allah, şeytan dürttü beni!» diye düşündü. «Şeytan dürttü, söyliyeceğim!»

Dizleri, elleri, şakakları titriyordu. Gözlerini Seyd-Ali'den kaçırarak: «Bilir misin, kime aldım bu cüzdanı?»

— Kime?

Şimdi gözlerini ihtiyar Seyd-Ali'nin yüzüne doğru kaldırmıştı, kuvvetli bir sesle: «Senin Remzi'ye!» dedi, cüzdanı Seyd-Ali'ye uzattı.

İhtiyarın gözlerinde, buruşuk yüzünü gençleştiren bir gülümseme belirdi. Bekir'in gözlerindeki heyecanı kendi gözlerine alarak güldü Seyd-Ali:

— Remzi'ye mi?

— Remzi'ye!

Şeyd-Ali, sepetini önüne çekti, titreyen elleriyle içini ka-

rıştırıp bir şeyler aramaya koyuldu. Hem sepeti araştırıyor, hem de: Remzi'ye, Remzl'ye!» diyordu .

— Remzi'ye! Benim Macik'e çok iyi bakmış. Bir akşamüstü hayvanı Topuzluçeşme başına kadar getirmiş. Bizim Ayşe kıza raslamış. Ayşe kıza, senin anneni babanı kendi annem babam kadar severim, demiş. Altın parçası senin Remzi! Ben de onu sevindirmeyi düşündüm, İşte bu cüzdanı aldım...

Çoban Seyd-Ali, şimdi ne cüzdana, nede Bekir'e bakıyor, titreyen, kuru elleriyle sepetinin dibini karıştırıyordu. Nihayet kenarları siyah püsküllü; pembe, beyaz, kırmızı gül nakışlarıyla süslü ipek bir şal buldu; çıkardı. Bekir'in önüne, yeşil otların üstüne serdi, sık sık nefes alarak:

— Bunu Ermeni Kavakyan'dan aldım, dedi. Trabzon'dan kaçarken getirmiş bu şalı. Türkiye malı. Bana sattı.

— Güzel şall

— Kime aldım, bilir misin?

— Kime?

— Senin Ayşe'ye!

— Benim Ayşe'ye mi?

— Senin Ayşe'yel Topuzluçeşme başında bizim Remzl'ye raslamış: Bizim Remzi'ye, senin anneni babanı kendi annem babam gibi severim, demiş. Altın parçası, senin Ayşe! Eh, benim de kızım yok. Gördüm bu şalı Kavakyan'ın dükkânında. Ne dersen de, Türkiye malı. Ayşe'yi sevindirmeye karar verdim işte...

Tekrar kucaklarını açtılar, birbirlerine sarıldılar. Bekir, Ayvasıl'a çıkıp Esma'nın akrabalarını ziyaretten vazgeçti. Uzun ayrılıktan sonra ansızın karşılaşmış iki kardeş gibi muhabbet ve sevinç içinde beraberce Yalta'ya döndüler.

9

Kahvede kalabalık vardı. Battal'ın Enver, Çllingir, bütün

ötekiler, işlerini bitirmiş, mallarını arabalarına yüklemiş, çarşı kenarındaki kahvede toplanmışlardı. Kimi dama oynuyor, kimi sessizce kahve içiyordu. Bazıları gazete okuyor, Rusya'nın durumunu görüşüyorlardı.

Çoban Seyd-Ali ile Bekir'in içeri girişi, kimsenin dikkatini çekmedi. Geçip Enver'in masasına oturdular. Çoban Seyd-Ali okkalı üç kahve ısmarladı, birer sigara sardılar.

Battal'ın Enver sessizce oturuyor, ikide bir akrabası Seyd-Ali ile Bekir'in yüzlerine kaçamak bir göz atıyor, sanki ikisini birleştiren bağı anlamak istiyordu.

Kahveci kahveleri getirdi. Seyd-Ali başını kaldırdı, kahveciye: «O domina taşlarını getir, kardeş!» dedi, sonra Enver'e döndü:

— Enver, Bekir dayınla bir oyun oyna, ben de sizi seyredeyim!

Enver güldü, Bekir'e baktı:

— Ama kızmak falan yok. Yenersem...

Bekir, kahvecinin elinden kutuyu aldı, taşları mermer masaya döktü. Enver'in sözünü bitirmesine meydan vermeden: «Seni gidi kalpazan! Sen beni ne zaman yendin ki şimdi yenesin?» dedi.

— Az mı yendim, Bekir Ağa;

— Hadi, hadi, lâfla olmaz bu iş! Gel, göster bakayım, nasıl yeneceksin!

İkisi domina oynarlarken öteki masalarda toprak meselesinin müzakeresi gitgide kızışıyor, canlanıyordu. Enver'in gözleri domina taşlarında, dikkatini hiç ayırmıyor, Bekir'i yenmeye çalışıyordu.

Bekir, komonizmanın Kızıltaş'a gelebileceğine inanmadığı için önceleri konuşulanlara pek kulak vermemişti. Ama şimdi köylüler, Rusların, Yalta ile Akmescit arasındaki şosenin bazı yerlerini düzelteceklerini, yola asfalt döşeyeceklerini konuşma-

ya başlamışlardı. Bekir, şimdi gözleri taşlarda, kulakları konuşulanlarda, hem oynuyor, hem dinliyordu.

Kenar masadakiler, şoseye asfalt döşenmesinin köylülere zararlı mı, faydalı mı olacağını kestiremiyorlardı. Bazıları bu işten kârlı çıkacaklarını sanıyorlardı. Bu gibiler yolda çalışan Ruslar katık, sebze, üzüm satarak zengin olmak umudundaydılar. Zıt görüşte olanlarsa Rusların köylerde hırsızlık etmelerinden korkuyorlardı. Yalta'nın üstündeki köylerden hayvan bile çalınıyor, köylüler Yalta'ya inip Çıfıt Levi'nin dükkânından kilit satın alıyor, ahırlarını kitliyorlardı!

Kenar masadan biri seslendi:

— Battal'ın Enver anlar böyle şeylerden. Söyle bakalım Enver, zarar gelir mi bize bu asfalttan?

Enver, avucundaki domlna taşlarından gözlerini ayırmaksızın cevap verdi:

— Zarar gelmez.

— Faydası var mı?

— Var.

Bekir sabırsızlandı:

— Ulan, sen oyununa baksana! Karışma lâfa, haydi!

Kenar masadakiler bir an sustular. Enver domlna taşını masaya vurdu:

— Bir beşli!

— Bir üçlü!

— İşte bir beşli daha.

— Kapandı mı?

— Yok, yok, çek!

— Çektim, yok bende öyle şey!

Kenar masanın köylüleri yavaş yavaş gelip oyun masasının etrafına biriktiler. Birisi yavaşça sordu:

— Faydası var mı, dedln Enver?

— Var dedim. Oyna Bekir Ağa!

— Oynadım.

— Bir beşli daha.

Beşliyi masaya vurdu, gözlerini köylülere kaldırarak konuştu:

— Faydası şu ki, yola asfalt döşerlerse otomobil geçerken yola yakın bağların üzümlerine, tarlaların tütünlerine toz konmaz. Eh, bu bir fayda değil mi?

— Demek bağı, tarlası yola yakın olan köylü, asfalttan fayda görür.

— Öyle!

Bekir bir an kendi tarlasını hatırladı, gözlerinde sevinç ışıkları parladı.

— Oyna tosun delikanlı, oyna gözünü seveyim!

— Bir beşli daha!

— Hay gene beşli! Akıllısın sen be, Enver! Asfalttan iyi anlarsın ama, zannetmem dominayı benden iyi beceresin. İşte bir dörtlü.

— Dörtlü beş!

— Gene beş!

Köylü: «Biz ise bunun aksini duyduk!» dedi.

— Neymiş?

— Yola yakın köylüler zararlı çıkacaklarmış bu asfalttan.

— Ne gibi?

Bekir Enver'in yüzüne baktı:

— Oyna, oyna, kulak asma asfalta! Asfaltın zamanı değil şimdi.

Köylü, Bekir'e aldırış etmedi:

— Yoldaki tepeleri tarlalara, bağlara devireceklermiş. Yaparlar mı?

— Devirirler lâzımsa. Niçin devirmesinler?

— Ama tepe tepeden farklıdır.

Bekir kızmaya başladı:

— Ulan, oyna dedim oyunu, oyna! Kalktın bana oyun ortasında tepe devirmeye!

— Dur be Bekir Ağa, anlayalım! Tepe Kuşkaya gibi taş ise. kaya ise?

Bekir daha hızlı bağırdı:

— Oyna Enver! Sana ne be? Mühendis mi oldun?

— Mühendis anlar böyle şeylerden. Zannetmem, Kuşkaya gibi bir tepeyi devirsinler, ne dersin?

— Devirirler, barut sağ olsun! Türkler Çanakkale'de koca İngiliz gemilerini batırdılar. Fazla barutları olsaydı İngiltere'yi bile batırırlardı. Kayayı adamakıllı oyup içine bir varil barut doldururlarsa değil Kuşkaya'yı, Gelinkaya'yı bile uçururlar.

Bekir'in keyfi ansızın kaçmış, bir şey canını sıkmaya başlamıştı. Elleri hafifçe titriyordu. Bir an domina taşları elinden düşüyordu az kaldı, ama çabuk kendine hakim oldu. Yavaş ve öfkeli bir sesle: «Oyna Enver!» dedi.

Ayakta duran köylü devam etti:

— Demek öyle! Ne zararı belli, ne faydası!

— Öyle ya, her kazancın bir zararı vardır. Kiminin tarlasına toz konmaz, kiminin tarlasına tepe devrilir. Dünya bu! İşte bir beşli daha. Sende yok Bekir Ağa, çifte beşli de bende! Kapandı.

Bekir, titreyen elindeki domina taşlarını birdenbire mermer masaya savurdu, ayağa fırladı:

— Ulan, sen ne kırkambar adammışsın be! Kalktın millete asfalt dersi vermeye. Sonra da beşli, beşli, beşli! Nerden bulursun bu kadar beşliyi? İçini, bağrını beşli ile mi doldurdun?

Köylüler yavaş yavaş masadan ayrıldılar. Enver susuyordu; kahveyi derin bir sessizlik bürümüştü. Yalta'nın üstündeki dağlarda yağmur bulutları yavaş yavaş şehire iniyordu. Kahveye birkaç köylü daha girdi: «Zorlu yağmur geliyor.» dediler.

Bekir yavaş yavaş iskemlesine çöktü, sessizce domina taşlarını karıştırdı. Gözlerinde hâlâ ateşler parlıyordu.

Çoban Seyd-Ali birer kahve daha ısmarladı, Bekir'in gözlerindeki ateşi söndürmek ister gibi konuştu:

— Zannetmem, köylünün tarlasına taş toprak devirsinler. Hökümet var, kimseyi zarara sokmaz. Öyle bir şey yapılacaksa önceden haber verir, zararı öder.

Seyd-Ali'nin bu sözüyle Bekir'in içinde tekrar bir umut canlandı:

— Yaşa Seyd-Ali Ağa! Doğru söz bal gibi damladı ağzından. Ben de aynı şeyi Çıfıt Levi'ye söyledim demin. O da doğru, dedi. Miras toprağa kimse yanaşamaz, dedi. Eh, o bilmez de kim bilir? Kafası akıl ambarı değil mi cenabetin?

Kahvedekiler, başlarını sallayıp Bekir'in sözünün doğruluğunu tasdik ettiler. Enver'den başka hepsi, yola asfalt döşenmesinden kimseye bir zarar gelmiyeceğine inanmışlardı. Kahveler ısmarlandı, yeniden oyuna başladılar.

Bekir, domina taşlarını avucuna dizerken arkada, kahvenin camlarına iri iri yağmur taneleri düştü. Bir an, aranın önünde meydanda kurutulan son sırık tütünlerini hatırladı Bekir; içinden: «Bereket, İvan evde! Tütünleri ziyana uğratmazlar!» dedi, bıyıklarını burdu, kendinden memnun, bıyık altından güldü.

10

Güneş tam Bekir'in evi üzerine gelip sıcak ışınlarıyla Kızıltaş'ın teneke damlarını, boş yollarını, terkedilmiş tarlalarını kasıp kavurduğu bir sırada Roman Koş'un gerisinden ejderha gibi koca bir bulut göğe yükseldi, dağların üstünde durdu, kabardı, kurşun rengi demire çaldı, bazı yerleri kararmaya başladı. Sonra dünyanın neresine neceğini bilmiyormuş gibi kıvrıldı, kopuk, kesik birkaç siyah parçayı dağların kara uçurumlarına püskürdü: Yağmur geliyordu.

Kızıltaşlılar tehlikeyi hissetmiyorlardı. Kadınlar sofalarda akşam yemeklerini pişiriyorlar, çamaşırlarını yıkıyor, hayvanlarını suluyor, akşamı, akşamla beraber şehirden dönecek kocalarını bekliyorlardı.

Derken Dermenköy'ün gerisinden paslı demir renge, kırmızıya çalan bir başka yavuz bulut yükseldi, kıvrılarak geçide yattı, rüzgârlara karışıp kıvrıla kıvrıla güneşin önünü kesti. İki yavuz bulut, iki yaman asker gibi Roman Koş'un üstünde karşılıklı durdular. Güneş söndü, rüzgârlar sustu. Karşı karşıya duran iki ejder bulutun arasından siyah siyah,, küçük küçük bulut parçaları, binlerce karga gibi Kızıltaş'ın üstüne uçuştular. Sonra hücum başladı. Bulutlar tokuştular, müthiş ağızlarını açtılar, birbirlerine kızıl dillerini gösterdiler.. ve gök gürledi.

Ayşe sofaya çıktığı zaman iri yağmur taneleri, önce ahırı örten tenekelere, sonra bostandaki kabak, hıyar, baklalara, duvarın üstündeki incir ağacının yapraklarına takırtıyla düştüler. Aşağıda otomobil yolunun tozunu taradılar, mezarlığın kalın meşelerinin uçlarında renksiz bir sis çemberi yaparak yol kenarlarında kuru çalıların yaprakları, taşları, duvarları taraya taraya denize doğru gittiler.

Ayşe sofradan aşağı atladı, dağlara baktı, derhal sofaya döndü, bağırdı:

— Anne! Yağmur geliyor, yağmur! Tütünler harap olacak!

Esma, unlu, hamurlu elleriyle evden çıktı, kara dumanlara bürünmüş dağlara baktı:

— Koş, koşsana kız! Ne yaptık ki Allah bizi kırar sade!

Ayşe, birden sofadan fırladı, kestirme sırıklarını devirerek olanca hızıyla tütün aranlarına doğru koştu. Esma, hamurlu elleri başında, hâlâ haykırıyordu:

— Belki elli sırık tütün! Ey, bu eksikti Rabbim! İvan, İvan! Nerdesin gözü çıkasıca?

Kenar odaya koştu, kapıyı vurdu:

— İvan, hey İvan, orda mısın?

Kapı açıldı.

— İvan, imdat! Elli sırık tütün!

İvan ile beraber sofadan indiler:

— Dağları yağmur bastı, aranlara iniyor. Çabuk ol, tütünleri içeri alın, anladın mı?

— Hoho!

— Hoho! Dilini arı soksun! Aranlara git dedim sana! Çabuk! Tütünleri kurtar!

İvan gerindi. Önce Roman Koş'un üstünde karşı karşıya gelmiş iki yavuz buluta, sonra dik dik Esma'nın yüzüne baktı. Gömleğinin yeniyle burnunu sildi, yere tükürdü, bahçe yolunu geçip arana doğru yürüdü...

Ayşe köyden çıkmadan Ayıdağ'la yayla arasındaki geçitten esen rüzgâr şiddetini arttırdı. Şakırdıyor, kıvrılıyorlardı. Bağırlarından, eteklerinden küçük küçük, parça parça bulutlar, zincirden boşanmış yüzlerce köpek gibi yaylanın sırtına koşuyor, bazıları Topkaya'ya, bazıları Gelinkaya'ya iniyorlardı. Rüzgâr merhametsizce ahırların tenekelerini parçalıyor, dar yolların tozunu, toprağını, toprakta ne varsa hepsini, samanları, kuru yaprakları, kuş kanatlarını, çalıları savurarak, karman çorman ederek havaya uçuruyordu.

Her yer çatırdıyor, elma armut dalları, yerlere eğiliyor, kırılıyor, yuvarlana yuvarlana kendilerini duvar diplerine atıyorlardı.

Ayşe koşuyordu. Rüzgâr bazan çıplak ayaklarına, bazan yüzüne saldırıyor, fakat ayaklar rüzgâra boyun eğmiyordu. Rüzgârlar yüzüne, gözlerine, saçlarına hücum ettikçe Ayşe, kalbinde daha bir kuvvet hissediyordu. Çünkü aranların önündeki sırıklarda babasının tütünleri vardı. Tütünleri kurtarmak azmiyle gözleri alev alev yanıyor, çatık kaşlarının arasındaki çizgiler bulutlar gibi yamanlaşıyor, Ayşe, başı dimdik, aranlara bakıyor,

yağmur bastırmadan yokuşu tırmanıp tütünleri kurtarmak istiyordu.

Koşuyordu. Rüzgâr, Ayşe'nin kuvvetiyle başa çıkamıyacağını anlamış gibi bayırlara, sarplara, bahçelere, aranlara saldırıyor, uzun uzun uluyordu.

Roman Koş'un üstünde yeniden yılan kuyrukları gibi ateşler oynaştı. Bulutlar şakırdadı, rüzgârlar uludu. Bekir'in aranı önündeki sırıklara bağlı tütün yaprakları, ürkmüş binlerce kuş gibi hep birden havaya savruldular. Ayşe: «Yarabbi, tütünlerimiz, tütünlerlmiz!» diye bağırdı.

Binlerce tütün yaprağı, bulanık havada başıboş kuşlar gibi uçuşuyordu. Bazıları alçaklara iniyor, bahçe ağaçlarının dalları arasına saklanıyor, bazıları yol kenarlarındaki duvar diplerine, bazıları daha hızlı uçarak denizden yana gidiyordu.

Ayşe'nin kalbi çarpıyordu. Çaresizdi Ayşe. Yine de: «Ah, tütünlerimiz, tütünlerimiz!» diyerek hep koşuyordu. Bazan başıboş bir yaprak yola düşüyor, gelip Ayşe'nin ayaklarına sarılıyor, sonra ondan kaçarak yolun kenarındaki bir kayanın altına gizlenlyordu. Ayşe yaşlı gözlerle tütün yaprağına bakıyor; babasının ektiği, suladığı, büyüttüğü, kırdığı, ahıra taşıdığı, kendlsinin ipe geçirdiği bu yaprak, sanki Ayşe'nin gönlüne dalıyor, gözlerini yaşartıyordu. Ayşe hem ağlıyor, hem de birazını olsun kurtarırım umuduyla arana giden yokuşlu yolu tırmanıyordu.

Derken yıldırımlar daha şiddetli gümbürdediler, bulutlar karardı. Rüzgâr durdu ansızın; süpürülmüş, kemik gibi katı birbirine saldırdılar. Dağlara dumanlar çöktü, gök karardıkça kuru arana çıkan yola, yol kenarındaki kayalara, çalılara iri yağmur taneleri düştü. Bu kocaman damlaları gören Ayşe korktu, kalbi kuş gibi çırpınmaya başladı, bir dua okudu.

Yağmur artık aranları sarmış, köye iniyordu. Damlalar çarptı Ayşe'nin yüzüne; önce tek tük, sonra onlarca, yüzlerce damla.

Yağıyordu. Çukurlar göl oluyordu, yollar ırmak. Ayşe ise

koşuyordu. Seller akıyor, Ayşe'nin çıplak ayakları sulara, çamurlara battıkça kalbindeki tütünleri kurtarmak umudu da sönüyordu.

Ayşe yokuşu tırmandı, nihayet aranın önündeki meydanda durdu. Sırıkların çoğunda hiç tütün kalmamıştı; bazılarında kınnaplar asılıydı; rüzgârın uçuramadığı yapraklar sularda yatıyordu.

Ayşe yürüdü, meydanı geçti, aran kapısının aralığında durdu. Arkası yağmura, çıplak sırıklara, köye, sanki bütün dünyaya dönük; yüzünü avuçlarına gömdü, sessizce ağlamaya başladı.

Üstü başı sırsıklamdı. Sırtındaki kırmızı, dar entari, kuvvetli, katı vücuduna yapışmıştı; yanları, beli, semiz bir tay sağrısı gibi yuvarlak ve parlaktı. Kalemle çizilmiş gibi siyah kaşları, çenesine düşen saçları, ağlamaktan incelmiş garip, beyaz mahzun yüzüne canlı bir güzellik veriyordu.

Ayşe elini kaldırdı, ahırın tahta kapısını tuttu, başını koluna dayadı. Yağmur kesilmek bilmiyor, sonsuz bir şırıltı aranın damına dökülüyordu.

Sessiz, hareketsiz, öylece, aranın içindeki karanlıklara bakarken belini, omuzlarını, yanlarını bir el, yabani bir hayvanın sert, keskin tırnaklı pençesi didikledi sanki. Birden omuzların da ılık, sası bir soluk hissetti. Öfkeden titremiş, gözbebekleri büyümüştü kl omuzlarını didikleyen sert pençeler, ansızın göğsüne indi, memelerini sıktı.

Ayşe birden arkasına döndü, ürkmüş bir kedi pençesi gibi uzattı elini ve geri çekildi:

— İvan!

Karşısında İvan, gözlerinde bir insanınkine benzemiyen gülümsemeyle, aranın duvarına dayanmış, Ayşe'ye bakıyordu.

Ayşe, İvan'ın gözlerindeki ifadeyi tanımıyor; kendisini süzmekte olan adamın kim olduğunu âdeta bilmiyor; titreyerek; «İvan, İvan, ne istiyorsun benden?» diyordu.

İvan ise gülüyor; sık sık soluyarak, kuru çirkin dudaklarını ezip büzerek: «Oyna Tatar kızı, oyna!» diyordu.

«Oyna!» diyordu ve yağmurun altındaki Ayşe'den korkar gibi, titreyen elleri, bacakları, bütün varlığıyla duvara sokuluyordu. Ayşe kendiliğinden gelsin, yanında dursun istiyor; kesik, yavaş bir sesle: «Gel, gel, Tatar kızı!» diyordu.

İvan'ın şehvetten titreyen kısık sesi, Ayşe'nin kalbine bıçak gibi saplanıyor, karşısında duvara dayanmış duran insanın İvan olduğunda onu şüpheye düşürüyordu.

Ayşe'nin ağlaması karşısında İvan, birden yerinden fırladı, pençelerini Ayşe'nin göğsüne saplayarak bağırdı:

— Anüta! Anüta!

İvan şimdi kendisiydi; müthiş ve korkunçtu. Yağmurun, çamurların içinde yumruk, tekme Ayşe'yi dövüyordu. Saçlarından yakalamış aranda sürüklüyor, kırmızı entarisini kaldırarak kudurmuş bir köpek gibi Ayşe'nin bacaklarını, kollarını, gırtlağını ısırıyordu.

Ayşe'nin şefkatlar içinde büyümüş genç, nazlı vücudu, İvan'ın çizmeleri, yumrukları altında eziliyor, İvan'ın sası solukları altında sönüyordu.

İvan şimdi kendisiydi. Ayşe, kırmızı entarisi göğsüne çekilmiş, mosmor, kanlı bacakları çamurlarda, kuvvetsiz ve zavallı yatıyordu. Bu manzara İvan'ı ayıltmıştı sanki. Artık Ayşe'ye saldırmıyordu; Ayşe'yi yağmurun, çamurun içinde bırakıp kenardan uzun uzun seyretmek istiyordu.

İvan, yavaş yavaş ayağa kalktı, gidip duvarın yanına oturdu, arkasını duvara dayadı, hoş bir yorgunlukla içi rahat, gözlerini kapadı. Hissiz, hareketsiz, gözleri kapalı, duvarın dibinde epeyce oturdu, sonra gözlerini açtı.

Yağmur dinmişti; gökyüzünde parçalanmış, ağarmış, kopuk bulutlar vardı sade.

İvan, Ayşe'nin yattığı yere baktı, Ayşe'yi aradı, Ayşe yok-

tu. Yerinden fırladı, arana girdi, çıktı, şaşılaşmış gözlerle meydana baktı. Ayşe hiçbir yerde yoktu.

İvan, meydanın kenarına koştu, durdu: Aşağıda, kayaların arasında, hayvanların köye indikleri yolda; akan suları, çamurları sağa sola sıçratarak, Ayşe koşuyordu.

İvan, Ayşe'nin ardından bakarak güldü; ama bir sevinç gülüşü değildi bu. Zalimliğini tamamiyle gösterememiş olmasına esef eder gibi, çirkin bir gülüşle güldü, yumruğunu salladı, tepeden aşağı tükürdü: «Sen benim önümde yine oynayacaksın, Tatar kızı!» dedi.

Ayşe koşuyordu, yağmur dinmişti. Denizden esen kuru, ılık rüzgârlar, Ayşe'nin şakaklarına dökülen saçlarını okşuyorlardı. Ama Ayşe ne denizi, ne köyünü, nede ılık rüzgârları hissediyor, sadece koşuyordu. Bazan nereye, kime koştuğunu bilmiyor; köyünü, evlerini batmış, kendisini yeryüzünde yapayalnız kalmış hissediyordu. Koşarken İvan'dan değil, bulutlardan korkuyordu, bulutların, siyah korkunç karanlıkların kendisini kovaladıkları zannına kapılıyordu.

Dünya boşalmıştı sanki; Remzi bile Ayşe'yi boşluklarda bırakıp bu dünyadan gitmişti. Gözlerine hiç kimse İlişmiyor, Ayşe'nin kalbi de hiç kimseyi beklemiyor, kimseyi aramıyordu...

Ayşe, kestirme sırıklarının yanında durduğu zaman, sofadan kısık kısık kadın sesi duyuldu:

— İvan nerede? Hoho dilini arı soksun onun. Aranlara git dedim de hoho dedi bana!

Ayşe sallandı, kestirme sırıklarını tutabilmek için ellerini uzattı, tutamadı, yüzükoyun çamurlara yuvarlandı.

Sofadan aynı ses duyuldu:

— Ne oldun kız—

Ayşe, kestirme sırıkları önünde, çamurlarda, ayaklar altında çiğnenmiş bir gül gibi yatıyordu. Sofadaki ses daha hızlı haykırdı:

— Kız, sana da ne oldu?

Ayşe gözlerini açtı; kuru, beyaz, titreyen dudaklarıyla: «Anne, anne, sen misin anneciğim?» dedi, sofadaki sesin annesinin sesi olduğuna kanaat getirmiş gibi, sessizce gözlerini kapadı...

11

Akşam oluyordu. Kızıltaş'ta bahçeler, yollar, tarlalar ölüm döşeğinde son nefesini veren hastalar gibi sakin ve dilsizdiler. Yalnız bayırlardan, saçaklardan, yokuşlardan su şırıltıları duyuluyordu. Şosede ne gelen vardı, ne giden.

Yalta'da ise her akşamki gibi köylü arabalarının tekerlekleri tıkırdıyor, arabalar iskele yanından sola kıvrılıyor, ağır ağır yokuşu tırmanıyorlardı.

Çarşı boşalmış, birçok dükkânlar kilitlenmişti. Yalnız Çıfıt Levi, her akşam olduğu gibi bu akşam da son köylü arabasının gitmeslnl bekliyor, şişman vücuduyla kapıyı âdeta tıkamış, kahveden çıkan köylülere bakıyordu.

Bu akşam pek mesuttu, çünkü gün iyi geçmişti. Yağı iyi fiyata satmış, Moskova'da okuyan oğlu Şolom'a mektup yazmış, mektupla beraber para da yollamıştı. Mektubunda: «Oku, Şolom, oku! Okursan dünyayı parmağında çevirirsin, okumazsan benim gibi zavallı bir Yahudi olarak kalırsın!» diye öğütler vermişti. Bundan dolayı gönlü rahattı şimdi. Hazreti Musa'nın, döşeğini cennette hazırlamış olduğuna, şimdi daha çok inanıyordu.

Levi, uzun zaman kapıda durdu, uzaktaki köylüleri süzdü, birer birer inceledi; sattığı mallardan kazancını zihninden geçirdi; yağın kilosunu Bekir'e iki yüz rubleden satamadığına hayıflandı biraz. Fakat öte yandan yüz elliye satılan malın yüz yetmiş beşe gitmiş olmasına da epeyce sevindi. Kırım'da Ta-

tarların çoğalmasını, Tatar kadınlarının her yıl doğurmalarını, on yılda, Kırım'da en azdan on milyon Tatar olmasını candan arzuladı. Ellerini uğuşturarak: «İlâhi! Kırım'da, Tatar olmasa halimiz nice olur? Hepimiz zavallı birer Yahudi oluruz!» diye düşündü.

Karşıki kahveden üç beş adam çıktı. Çıfıt Levi, içlerinde Bekir'i görünce tombul parmaklarıyla seyrek sakalını kaşıdı sonra: «İlâhi! Belki Bekir'e bir şeycik daha satarım!» diye dükkâna girdi .Üç beş dakika sonra tekrar kapı önüne çıktı. Meydanın karşısında Battal'ın Enver, Bekir'in atını arabasına koştu. Çıfıt Levi'nin dükkânına doğru sürmeye başladı. Bekir ise, eli ihtiyar Seyd-Ali'nin omzunda, meydanı geçiyor, kendisine doğru geliyordu.

Çıfıt Levi, onları böyle yan yana, omuz omuza görünce, kalbi birden tabanlarının altına düşmüş gibi titredi, benzi sarardı, ölü gibi oldu. Tekrar dükkâna girip un çuvalları arasına saklanmak istedi. Ama Seyd-Ali ile Bekir, çok yaklaştıkları için kaçamadı.

Çoban Seyd-Ali kavgaya başlarsa yağın fyatını yüze indirecekti Levi. İçinden: «İlâhi! Namussuz Bekir gitti, söylediklerimi Seyd-Ali'ye yetiştirdi. Şimdi ikisi beni öldürmeye geliyorlar!» diye düşünüyor, titriyordu.

Seyd-Ali ile Bekir, daha da yaklaştılar. Bekir uzaktan bağırdı:

— Ulan Çıfıt Levi!

Çıfıt Levi, korkusundan az kalsın yere yıkılıyordu; titreyen elleriyle kapının kenarını yakaladı.

— Mall hazır mı, Çıfıt Levi?

Çıft Levi, onları karşıladı. Ağlamaklı bir sesle cevap verdi:

— İlâhi Bekir Ağa, Çıfıt deme bana! Kırımçak dersen yanmam, Çıfıt dersen Seyd-Ali Bey babamın Moskova'dan geldiğini zanneder, bıçağını alır eline, kafamı keser. İlâhi!

— Ama çıfıtsın, değil mi?

— Ben buralıyım, Bekir Ağa! Akmescitli. Ağam Karasu-pazarlı dayım Kefeli, amcam Sudaklı. Akmescit'te kızkardeş! mln düğününde iki Mollanın arasında oturdum, kahve içtim. Dedem, Bahçesaray'da hanlara hizmet etti, ben de size ederim. Öyle mI Seyd-Ali Bey?

— Öyle. bilirim, namuslusun!

— Doğru mu söylüyorsun, Seyd-Ali Bey? İlâhi, gözünü seveyim!

Seyd-Ali ile Bekir, Levi'nin önünde durdular. Levi, Seyd-Ali'nin sözüne inanmamış gibi tekrar: «Doğru mu söylüyorsun, Seyd-Ali Bey?» diye sordu.

— Doğru! Tanırım ben Levi'yi, namusludur. Halis Yahudi değil, Kırımçak'tır, yerlidir.

— Doğru mu söylüyorsun, Seyd-Ali Ağa? İlâhi, bir daha söyle, gözünü seveyim!

— Doğru! Kırımçak, Tatarın kardeşidir, değil mi? Madem ki Kırımlı, demek ki kardeş!

Çıfıt Levi, gözlerini çoban Seyd-Ali'nin, Bekir'in bakışlarından saklayıp başını göğsüne eğdi. Kısa, tombul parmaklarıyla seyrek sakalını kaşıdı: «Eğer bu adamın kalbi de dili gibi söylüyorsa korkarım, cennete benden evvel gidecek!» diye düşündü, sonra gözlerini Bekir'in yüzüne kaldırdı:

— İlâhi! Bekir ise Çıfıt der bana. Ben ona nasıl yağ sattım, Seyd-Ali Ağa, nasıl yağ sattım! Billûr gibi tertemiz.. Öyle mi Bekir Ağa!

— Eh, yağ temiz, yağ iyi, ama...

— Ya fiyatı? Fiyatı?

— Eee, fiyatı...

Bekir sözünü biteremeden Levi uzandı, Seyd-Ali'nin elini tuttu:

— Seyd-Ali Bey! Bu senin köylü Bekir ne zeki, ne akıllı adam! Sanki dünyanın aklını kendi kafasına doldurmuş, her

şeyden anlar, politikadan bile... Öyle temiz yağ aldı ki, gözün görsün! Hem de ucuz! Ucuz değil mi, Bekir Ağa?

Bekir, elini kalçasına vurdu ve: «Eh, ucuz!» dedi.

İkisi dükkâna girerlerken Çıfıt Levi, başını göğsüne eğdi, sakalını kaşıyarak: «İlâhi adamcağız! Senin kalbin de dilin gibi söylüyorsa, korkarım, benden evvel cennete gideceksin!» diye düşündü.

Dükkâna girdiler. Battal'ın Enver, arabayı dükkânın önüne yanaştırdı. Malı arabaya yüklediler, iplerle bağladılar. Az sonra Enver'le Seyd-Ali de kendi arabalarını Levi'nin dükkânına yanaştırdılar. Yola hazır, duruyorlardı.

Atlarını sürecekleri dakikada kapı yanındaki Levi, eliyle Bekir'i yanına çağırdı. Bekir gitti. Çıfıt Levi Bekir'in kulağına eğildi:

— Bekir Ağa, senin Ayşe kaç yaşında?

Bekir şaşırmış, biraz da sinirli gözlerini Levi'ye dikti:

— Çıfıtoğlu! Yaşı at pazarında sorarlar, kızımın yaşından sana ne?

Ama aynı anda gönlü, gurur gibi ılık bir hisle doldu; başını kaldırdı, arabasının basamağında, ayakta duran ihtiyar Seyd-Ali'ye baktı, göğsünü bir baba kıvancıyla kabarttı:

— On yedi! Artık onun da çağı geldi! dedi.

Çıfıt Levi, elini koynuna soktu, cebinden beyaz mendile sarılı bir şey çıkardı, sol avucuna yerleştirdi, sağ elinin parmaklarıyle mendili dikkatle açtı, Bekir'in yüzüne doğru kaldırdı:

— Bu ne, bilir misin? dedi.

— Altın!

— Altın ama, nasıl altın?

— Altın işte!

— Altın bilezik. Türkiye altını; sultan altını, Bekir Ağa!

— Ee, bana ne?

— İstemez misin?

— Sultan mıyım ben?

— Ama pulsuz, altınsız, senin kızını kim alır?

Bekir elini salladı:

— Haydi, kafa yorma, param yok benim!

— İlâhî Bekir Ağa! Parayı ne yapayım? Para istemem beni Al, ver kızına!

— Tamam! El ağzına bakan karısını tez boşar. Çingene mi oldum, dilenci mi oldum, bedava mal alayım!

— İlâhi Bekir Ağa, bedava mı canım? Baharda iki araba kiraz getirirsin, ben kirazları satarım, onda biri senin olur, gerisi benim!

Epeyce uzakta, arabasında oturan Enver'in, lâfın sonunu beklemeye sabrı kalmamıştı:

— Bekir Ağa, ben gidiyorum, dedi. Sabahleyin benim küçük oğlan keyifsizdi; siz ikiniz yetişirsiniz!

Bekir seslendi:

— Peki, biz yetişiriz. Köye bizden önce varırsan, söyle, bizim Esma merak etmesin. Geliyorlar, de!

Enver atını sürdü. Tekerlekler yolun taşlarında takırdadılar. Az sonra genç Enver atıyla, arabasıyla yüksek, beyaz binaların gerisinde gözden kayboldu.

Çıfıt Levi, epey bir zaman daha bin dereden su getirip altın bileziği Bekir'e satmak istediyse de Bekir'i kandıramadı.

Güneş çoktan dağların ardına çekilmişti. Çoban Seyd-Ali ile Bekir, yokuşu çıkıp denizi gören yolda durdukları zaman karanlık iyice basmış; göğün bütün yıldızları Yalta'da birikmiş gibi aşağısı ışıklar içinde kalmıştı.

İkisi de mesut, ferah, sevinç ve muhabbet içinde, Kızıltaş'a dönüyorlar; atlarını kâh koşturuyor, kâh yavaşlatıyorlardı. Önde giden Bekir arada başını Seyd-Ali'ye çevirliyor, Kuşkaya'yı devirmek isteyen Rusla alay ederek bir şeyler söylüyordu. Seyd-Ali cevap veriyor, gülüşüyorlar, Rusların böyle bir şey yapamı-

yacaklarına emin, ailelerine bir an önce kavuşmak için atlarını dört nal sürüyorlardı.

Tatar köylerini sessizce geçtiler. Yağmurdan sonra her yere bir ağırlık, derin, acılı bir sessizlik çökmüştü. Rum köyüne yaklaştıkları zaman köpekler acı acı ulumaya başladılar. Bekir: «Gâvur itleri bunlar. Yerli insanı bile tanımıyorlar!» diye mırıldandı, atı daha hızlı sürdü.

Yarım saat sonra Memişin Deresi üstündeki dirseği geçince rüzgârlarda kendi köyünün kokusunu hissetti, kalbinde tatlı duygular uyandı, Macik'ini hatırladı.

Hayvanın sağ salim olduğunda şüphesi yoktu; çünkü ne çobana, ned tarla kenarındaki otlağa göndermişti. Aranın önünde kurutulan son sırık tütünlerinin de yağmurdan korunduğuna emindi; çünkü İvan'la Kala Mala evdeydiler. Ayşe de Seyd-Ali'nin şalına kimbilir ne sevinecekti bu akşam.

Yalnız yağın fiyatı onu azıcık üzüyordu. Ama daha ne? Esma: «Pahalı alan ucuz alır!» dememiş miydi? Yağ da iyi yağdı; temizliğini görünce Esma da belki fiyatını sormayı unutacaktı.

Mezarlığı geçtiler. Ta karşıdaki evinin penceresinde ışık yanıyordu; sofada birkaç karaltı seçer gibi oldu. «Esma ile Ayşe sofada beni bekliyorlar galiba! Ayşe kız Seyd-Ali amcasının aldığı Türkiye şalını görünce sevincinden bayılacak!» diye düşündü, atını sürdü: «Dehey, balam, deheyyl Çıfıt Levi de kalktı bizi aldatmaya. Hah, aldanırım ben sana, bekle! İki araba kirazmış! İki araba kirazı Yalta'ya değil Gurzuf'a götürsem yalıda beyaz şalvarlı Ruslara kilosu yirmi rubleden satarım...»

Bekir, mezarlığı geride bıraktı. Şimdi sofadaki karaltılardan biri, elinde fener, şoseye iniyor, yürürken de ikide bir feneri başının üstüne kaldırıp sesleniyordu.

Bekir atının dizginlerini çekti, hayvanı yavaşlattı; epeyce geride kalmış Seyd-Ali'yi bekledi. Karşıdaki insanın hali, başı-

nın üstünde fener sallayışı Bekir'i endişeye düşürüyordu. Rahatsız olmaya başladı: «Esma'ya benzemiyor!» diye düşündü.

Benzemiyordu. Çünkü fenerli insan şimdi yolun ortasında Bekir'e doğru koşuyor, hem fenerini sallıyor, hem de bağırarak bir şeyler söylüyordu. Bekir, arkadan yetişmiş olan Seyd-Ali'ye seslendi:

— Bu senin Remzi galiba, Seyd-Ali Ağa! Bir şeyler söylüyor, duydun mu?

Seyd-Ali ilerde fener sallayarak bağıran karaltının sesini dikkatle dinledi, tütün kesesinden hazır bir sigara çıkardı, yaktı, sonra cevap verdi:

— Remzi değil, Battal'ın Enver! Birisi hastalanmış.

Bekir birden yerinde doğruldu. İlerde fenerini sallayan Enver'e seslendi:

— Bir şey mi oldu senin çocuğa; kızamık mı çıkarmış?

Fener ışığının gerisinde, karanlıktan Enver'in sesi işitildi:

— Ayşe hasta!

Bekir'in yüreğini buzdan bir el sıktı sanki. Alnında, kalpağının altında soğuk ter damlaları birikti, dizleri titremeye başladı. Terini silerek: «Şom ağızlı, kalktı insanı ürkütmeye!» diye düşündü, sonra ağır sesiyle:

— Ne olacak bizim kıza, hiç! dedi.

Karanlıktan tekrar Enver'in sesi geldi:

— Hasta, Bekir Ağa, hasta!

— Nesi var?

— Bilmem, kimse bilmiyor, çabuk gel!

Bekir yavaş yavaş arabaya oturdu, yavaşça ve gazaplı bir sesle: «Hay anasını! Bir kızımız var, o da elden gidiyor!» diyerek arabasını sürdü.

Sofaya varmadıkça kızının hastalığına inanmıyordu. Neden hasta olsundu? Düştü, dirseğini kanattı, yada tabanına diken batırdı, diye düşündü. Hasta olamazdı, çünkü sabahleyin sıhhatli, keyifli bırakmıştı evde.

Fakat sofaya çıkarken evin açık penceresinden, kapıdan vuran sirke kokusunu duyunca anladı: Bu koku, hastalığı Enver'in sözünden daha açık bildiriyordu.

Sofanın basamaklarına çöküp ağlayacaktı ama, ihtiyar Seyd-Ali koltuğuna girdi, odaya doğru yürüdüler.

Masada ışığı kısılmış lâmba, duvarlar, duvarlarda asılı işlemeli halılar, raflarda sahanlar, köşede yığılı döşek, yorganlar derin bir sessizliğe bürünmüştüler. Odanın ortasına serilmiş yatakta Ayşe yatıyordu. Kalın, örülü sırma saçları arasında bembeyazdı yüzü. İri gözleri açıktı; fakat içerlye giren babasını, Seyd-Ali'yi tanımıyor gibi, dalgın, ifadesiz, tavana bakıyodu.

Yatağın başında Esma, omuzlarından sarkan beyaz başörtüsünün ucunu ağzından gözlerine, gözlerinden ağzına götürüp sessizce ağlıyordu.

Erkekler içeri girince, kapının yanında çömelmiş, genç Enver'in karısı ayağa kalktı; önce Seyd-Ali'nin, sonra Beklr'in ellerini öptü, sofaya çıktı.

Esma de kalktı, kısılmış lâmbanın zayıf ışığında, kızarmış gözlerinin yaşını başörtüsünün ucuyla silerek Seyd-Ali'ye doğru yürüdü, ihtiyarın ellerini öptü; zavallı ve yorgun başını ihtiyarın koluna dayadı, hüngür hüngür ağlamaya başladı: Seyd Ali onu sofaya çıkardı.

Ayşe, Yalta üstünde kesilmiş o servi gibi yatıyor, kimin nasıl kestiğini kimseler bilmiyordu. Meşhurdu Seyd-Ali Kızıltaş'ta! Hayvandan anladığı gibi insanın acısından da anlardı. Sıcak, sakin sesiyle, bakışıyle, muhabbet dolu gözlerle insanın kalbine dalar, hastada duygular, sevgiler uyandırırdı.

Esma ihtiyarın dizlerine çömelip Ayşe'nin kestirme sırıklar önünde yere yıkılışını, titreyişini, İvan! İvan! diye bağırışını gözyaşları içinde anlatınca Seyd-Ali aptes aldı; gül nakışlı ipek şal elinde, Ayşe'nin odasına girdi.

Sofanın bir ucunda Esma ile Enver'in karısı yere çömelmiş, ağlaşıyorlar, öbür ucunda Bekir'le Enver çırpınıyorlardı.

Derken Seyd-Ali odadan çıktı, Bekir'i yanına çağırdı, bostan kenarındaki yolu geçtiler, kestirme sırıklarının yanında durdular. Uzun bir münakaşadan sonra Bekir, iki Rusu kesin olarak kovmaya karar verdi. Çünkü Enver'in çocuğu, Kala Mala evin önünden geçerken ürktüğü için damdan düşmüş, Ayşe de İvan'dan korktuğu için hastalanmıştı.

Bekir, Seyd-Ali'nin sözlerini karısına tekrarladı; Rusları sabahleyin yüzde yüz göndereceğine dair karısına söz verdi. Fakat...

Ertesi gün ortalık yeni yeni ağarırken Battal'ın Enver Bekir'in evine geldi; Esma ile Ayşe'yi rahatsız etmemek için kapıyı usulca vurdu, Bekir'i uyandırdı.

Bekir, don gömleğinin üstüne kürkünü geçirdi, sofaya çıktı, Enver'in böyle erken gelişine şaşırmış:

— Ne var Enver? dedi.

Enver'in beti benzi atmıştı; gözlerinde korkunç ışıklar yanıyordu. Enver'in yüzündeki tehlikeyi kalbinde hissetmiş gibi sordu Bekir:

— Ne var?

— Ruslar, Bekir Ağa! Her evden bir erkekle bir araba istiyorlar.

— Ha?

— Millet karşı mahalle meydanında.

— Arabayı ne yapacaklar?

— Yalta'nın üstünde yeni yapılan yola taş taşınacakmış.

— Gitmem, bana yolun lüzumu yok; bahçemin de, tarlamın da yolu var. Daha ne yolu lâzım bana?

— Karşı mahallede anababa günü. Millet birbirine girdi. Seyd-Ali'ler de, Çilingir'ler de gitmeyiz dediler.

— Eee?

— Ama Ruslar zorla alıyorlar.

— Haa, iş zora binerse ben de gözünü patlatırım birinin.

— Ama Memişin Deresi üstünde, yolda belki yüz asker var.

— Haa? Asker mi?

— Hepsi de silâhlı, Bekir Ağa! Siyah ceketli Ruslar da silâhlı.

— Harp etmeye mi geldiler?

— Molla İrecep, cemaate gidiniz, dedi. İtiraz edilirse asker gelir, kan dökülür, çoluk çocuğa yazık olur, dedi.

— Doğru!

— Ruslar senin eve gelmeden bir ayak önce geldim haber vermeye. Ne yapacaksın?

Bekir omuzlarını sıktı, başını göğsüne eğdi:

— Bilir miyim? Ayşe hasta, karı halsiz. Hay anasını, ben de gideyim komollzmaya yol açmaya!

— İvan evde mi?

— Evdeler. Bu sabah ikisini de kovuyorum, gitsin hınzırlar. Lüzumu yok onların işinin bana.

— Bana kalırsa, uyandır İvan'ı, ver arabayı, o gitsin, sen de kal!

— Doğru! Ya sen?

— Düşündüm taşındım, gitmeye karar verdim. Mecburuz, birkaçını öldürmekle ne yapabilirlz?

Enver'in yumrukları, çenesi sıkıldı; gözlerinde korkunç ateşler parladı.

Az sonra Enver, Bekir'in atını arabasını hazırlarken Bekir de İvan'la Kala Mala'yı uyandırdı, meseleyi İvan'a anlattı:

— Sizinkiler! dedi. Al, atımız arabamız sizin emrinizde! Moskof hınzırları! Gidin, komolizma yolunu yapın. Rezillerl Köpek gibisiniz. Kendi memleketinlzde insan gibi yaşayamıyorsunuz da başkalarının hayatını zehir ediyorsunuz!

Kapıyı hızla çarptı, evine girdi.

İvan, Bekir'in sözlerinden hiçbir şey anlamadı, ama arabaya bindi, Enver'in peşinden atı karşı mahalle meydanına doğru sürdü.

Meydan, at araba mahşeriydi sanki. İğne atsan düşmeyecek kadar kalabalıktı. Seyd-Ali'nin Remzi'si, Çilingir'in oğlu, Molla İreceb'in damadı, öteki gençler, arabalarıyla meydanda toplanmışlardı.

Meydanın etrafındaki evlerin toprak damları üstünde beyaz başörtülü kadınlar, gelinler, ak sakallı dedeler, babalar; korkuyla, meydana birikmiş evlâtlarına, arabalara bakıyorlardı.

Meydanın kenarında bir masa vardı. Siyah meşin ceketli, çizmeli, şapkalı, hepsi de silâhlı Ruslar, masanın etrafını sarmışlar, gelen arabaları seyrediyorlardı. Masanın gerisinde, iskemlede uzun boylu, kaşı, kirpikleri ekin gibi sarı, değirmi yüzü kırmızı, Yalta komiseri Vasil Dimitroviç Yegorof oturuyor, soğuk, mânasız gözlerini evlerin toprak damlarındaki kadınlara dikmiş, bakıyor, eli masa üstündeki tabancayla oynuyordu.

Az sonra masanın yanında duran bir başka Rus, eğildi:

— İki yüz araba toplandı sanırım, Yegorof arkadaş! dedi.

Soğuk gözlerini damlardaki kadınlardan ayırmaksızın, eli yine tabancasında, Yegorof sordu:

— İki yüz araba kâfi mi?

— Kâfi!

— Kaç hafta için?

— Bir buçuk ay için! Dermenköy'e kadar! Ordan sonra Aluşta köylerinden toplarız.

— İyi!

Yegorof, masaya baktı, tabancasının yanındaki deftere bir şeyler yazdı, sonra yanında ayakta duran Ruslara bir emir verdi. Ruslar bağıra bağıra köylüleri arabalarından indirdiler, saf halinde dizdiler, sonra da teker teker Yegorof'un masası önünden geçirerek adlarını söyletip deftere yazdırdılar.

Arabalar meydandan hareket etmeden önce Yalta koml-

seri Yegorof, yüksek sesle İvan'ın adını okudu, onu yanına çağırdı, onu Yalta yoluna taş taşıyacak köylülere amelebaşı tayin etti; köylülere de İvan'ın sözünü dinlemelerini sert bir sesle emretti.

Komiser Yegorof konuşurken İvan'ın göğsü kabarıyor, gözlerinden etrafa kızıl tehlike dalgaları yayılıyor; içinden: «Hoho, dinletirim ben onlara sözümü!» diyordu İvan.

Ayıdağ'ın gerisinde ufuklar kızarırken karşı mahalle meydanı yavaş yavaş boşalmaya başladı. Arabalar şoseye indiler, gıcırtılarla Yalta'dan tarafa gittiler...

Güneş doğdu; deniz olanca güzelliğiyle göründü, dünkü yağmurdan sonra çiçekler, bahçeler, yollar daha güzel, daha canlıydılar.

Bekir, İvan'ı karşı mahalle meydanına yolladıktan sonra Kala Mala'yı alıp dünkü yağmurdan zarar görmüş tütün sırıklarını arana almak, fırtınanın söktüğü tenekeleri onarmak için arana gitmişti. Ayşe henüz uyuyordu. Esma bostanı suladı, Macik'i ahıra bağladı, ahırı temizledi, sonra Ayşe'yi uyandırmamak için parmak uçlarına basarak sofayı geçti, eve girdi.

Ayşe uyandı... Dünkü diriliğinden eser kalmamış, solmuş, sararmıştı... Odaya giren, kapının yanında durarak derin bir acıyla kendisini seyreden annesine baktı. Beyaz yanaklarına düşen yumuşak saçlarını elleriyle arkasına götürdü, gülümsedi, annesine doğru ilerledi. Annesinin beline sarıldı, başını annesinin göğsüne dayadı. Ağlamadı, beraber sofaya çıktılar.

Başı, vücudu yorgundu Ayşe'nin. Kalbinde de bir ağırlık vardı. Dünü hatırlamıyordu, hatırlamaya kuvveti yoktu. Denizde oynaşan güneş ışınlarına baktıkça içinde bir his; ona dünkü yağmuru, bulutları, fırtınayı hatırlamanın lüzumsuzluğunu söylüyor, o da etrafındaki güzelliklere bakarak dünün bir rüya, azaplı bir rüya olduğuna inanmak istiyordu.

Basamaklara oturdu, yorgun başını arkasına, sofanın taştalarına dayadı. Karşıdaki denizin, denize uzanan yeşil bağların,

Ayıdağ'ın güzelliğini doldurdu gönlüne. Hayattan kopmuş, kırılmış genç gönlünü tekrar hayata bağlamaya çalıştı. Biraz sonra Esma, Elinde siyah püsküllü, gül nakışlı Türkiye şalını kızının omuzlarına örttü. Bu şalın altında Ayşe, yorgun kalbine ılık duyguların dolduğunu duydu.

Ayşe, akşama kadar sofada oturdu, bostanda çalışan annesini seyretti, birkaç defa Macik'in yanına gitti, hayvanın başını okşadı. Ahırın damına çıkıp köyün kenarına, tarlalarına varır varmaz tabanları karıncalandı, dizleri titredi, birden kalbi çarptı, hemen yine sofaya döndü.

Akşam oluyordu. Köyün arkasında hayvanlar, asi böğrüşlerle dağlardan köye iniyorlardı. Uzaklarda, Yalta'nın üstünden dönen arabaların gıcırtıları, ikide bir mezarlık meşelerinin gerisinden çıkıp Bekir'in evi önünden geçen bir otomobilin öfkeli homurtusu işitiliyordu.

Dağlar yavaş yavaş kararıyor, Topkaya üstündeki beyaz bulut kuşağı incelenerek yeşil bağların eteklerine, taş duvarların dibine iniyordu. Her tarafı karanlık bastırıyor, Bekir'in evine, sofasına karanlık çöküyor, karanlık Ayşe'nin kalbine sokuluyordu. Ayşe korkuyor, neden korktuğunu kendi de bilmiyordu. Ne akşama, ne insanlara bakmaya cesareti vardı, nede hayvan seslerini dinlemeye.

Ayağa kalktı. Yıkılacak gibi, duvarlara tutunarak eve girdi. Atan kalbi, titreyen elleriyle lâmbayı yaktı. Sessiz, loş odanın içindeki gizli bir şeyden kaçar gibi hemen dışarı çıktı, sofada durdu.

Pencerede lâmba ışığını gören Esma, bostandan seslendi:

— Niçin yaktın ışığı, kız? Lâmba yağına yazık!

Ama bilmiyordu zavallı Esma, kızının kalbinin ışığa ihtiyacı olduğunu! Esma, bostandan körpe hıyar, taze soğan kopardı. Bugün Ayşe'nin neşesi yerinde, diye sevinerek sofaya doğru yürüyordu ki, incir yaprakları gerisinden Bekir'in sesi işitildi:

— Enver, bizim araba nerede?

— Gelıyorlar, Bekir Ağa! Ne arabanı, nede atını tanıyacak sın görünce. İvan da amma büyüdü ha! Bize kumandanlık etti bugün.

Enver atını sürdü, evine doğru gitti. Arabanın tahtaları takırdadıkça karanlık, Ayşe'nin kalbine daha derin daldı, kalbini daha kuvvetle sıktı.

Ayşe, yanından geçip eve giren annesini, bostan yolundan ahıra doğru ilerleyen babasını bile farketmiyordu. Boştu, karanlıktı her yer. Dizleri kesiliyor, elleri, kalbi titriyor, kaçmak, kaçmak istiyor, ama nereye, kendi de bilmiyordu.

Babasının sesini duydu:

— Ayşe, sen misin kızım? maşallah, maşallah gıbilerden bir şeyler söylüyordu babası.

Uzaktan yine araba sesleri. Bekir durdu, döndü, kestirme sırıklarına doğru yürüdü. Yine sesler :

— Mahvettin hayvanı, dinsiz! Atımızı komolizma için besledikti!

Ayşe, bir an kendine gelir gibi oldu. Etrafı dinleyerek, karanlıktan bir şey bekler gibi, sofanın direğini tuttu, başını kestirme sırıklarından yana uzattı, babasının sırıkları kaldırışına baktı. Arabanın tahtaları tekrar gıcırdadı, atın nal sesleri işitildi, karanlıkta bir ses:

— Hoho! Mahvettim; komiser emretti! dedi.

Ayşe kalbi çarparak birden bir ok gibi evin içine atıldı, ocak başında akşam yemeğini hazırlayan annesinin dizlerine sarıldı, göğsünün ta ortasından taşan kısık ve titrek bir sesle:

— Anneciğim, beni kocaya ver. Ver, anneciğim! Beni Remzi'ye ver! diye bağırdı. Bütün kuvveti, bütün varlığıyla annesinin göğsüne büzülüp hüngür hüngür ağlamaya başladı.

Karanlık bütün bütün çöktü, yemek soğudu. Bekir taşların altında bitmiş, mahvolmuş, bazı tahtaları kırılmış kirli arabasına; ter ve köpük içinde, başı ucundaki yeme bile bakmayan

atına bakıyor, baktıkça yüreğinin yağları eriyor, boğazı tıkanıyor, gözleri doluyordu.

Evde; lâmbanın zayıf ışığında Ayşe, başı annesinin göğsünde; Esma, elleri kızının saçlarında, gözlerinden iri iri yaşlar akıtıyorlardı.

Kala Mala kenar odada, oğlunun Yalta üstündeki Ruslardan getirdiği şişeden rakı içiyor; İvan kirli, ter kokulu sargılarını, gömleklerini sofanın tahtalarına asarak: «Hoho! Korkmam!» diyordu.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1

Güz geldi, bahçeler sarardı. Yol kenarlarında, derelerde, tepelerde o yeşil çalılar kızardılar. Sofanın önünü süsleyen çiçekler döküldü, bostanlarda fasulya sırıkları çıplaklaştı, kırlangıçlar evlerin saçaklarını bırakıp güneşe, denizlerin ötesine uçtular.

Yüksek dağlar, beyaz sislere bürünmüş, kışı bekliyorlardı. Tarlalar çoktan boşalmıştı; yollarda hayvanlar eskisi kadar görünmüyorlar, yalnız akşam başlarında tek tük köylüler, önlerinde odun yüklü eşekleri, atları, dağlardan evlerine dönüyorlardı.

Hayat, Kızıltaş'a ne kadar çökmüş ve dayanılmazsa, Memiş'in Deresine yakın şosede o kadar sesli ve canlıydı. Sabahleyin Güneş doğmadan Kızıltaş bir an canlanıyor; canlanmıyor, uyanıyor, avlulardan arabalar çıkıyor, yamrı yumru yollarda tıkırdıyarak, gıcırdıyarak gidiyor, karşı mahalle meydanında toplanıyor, Bekir'in arabasında İvan en önde, arkasında köylüler, yokuşu iniyor, Memişin Deresi üstündeki dirseği geçip gözden kayboluyorlardı.

Yalta'dan çıkmış, yolu üstündeki tepeleri, kırları, uzun nazlı servileri, çamları deviren, çalıları yakan, kırları oyan, bağlara bahçelere, tütün tarlalarına taş, toprak deviren Ejderha, her gün yeni bir yer yutarak günden güne Kızıltaş'a yaklaşıyordu.

Tütün zamanı tarlasını herkesten ziyade düşünen, için için yanan Bekir, şimdi yavaş yavaş Kuşkaya'yı unutuyordu. Unut-

maya sebep de yok değildi. Önce Çıfıt Levi'nin sözüne adamakıllı kanmış, sonra da Ayşe'nin hastalığı Kuşkaya'yı ikinci plana atmıştı. Hastalıktan sonra kızını çoban Seyd-Ali'nln Remzi'sine verişi, düğün hazırlıkları, düğün ve kızının yeni eve taşınışı, Kuşkaya'yı Bekir'e büsbütün unutturdu.

Ayşe gidlnve ev, mezarlık gibi sessizleşmişti. Bostan bakımsızlaşmış, sofanın çiçekleri dökülmüş, sararmış yapraklar çamurlarda çürümeye başlamışlardı. Bostan kenarında, evvelce çakıl döşeli avlu yolu, şimdi İvan'ın çizmelerlnin Memişin Deresi üstünden getirdiği çamurlarla dolmuştu.

Kenar odada Kala Mala, kapıya bir mandal uydurmuştu. Don gömlekle döşekte oturuyor, oğlu İvan'ın getirdiği rakılayor, bazan da durup dururken konuşuyor, bazan Rusça türkü söylüyor ,bazan da durup dururken bir çığlık atıyordu. Esma, adama bir şey oldu diye kenar odaya koşuyor, kapıyı vuruyor, ama içerden Kala Mala'nın kahkahasını işitince boynu bükük geri çekiliyor. evine giriyor, ocak başına çömelip düşüncelere dalıyordu.

Ah, Ah! Karaydı bahtı, kara! Günden güne dert üstüne dert yığılıyordu. Bazan kendi kocasını da Kala Mala oldu sanıyordu. Çünkü Bekir de kalkmıyordu sabahleyin yataktan, kalksa bile hlç konuşmuyordu. Ya kürkü sırtında, sofanın basamaklarına çömeliyor, yada eski kütüğün üstünde sigara içe içe gününü geçiriyordu.

Esma, bazan kendine gelmek, eski kuvvetini bulmak ihtiyacıyla yataktan erken kalkıyor, evi silip süpürüyor, ahırı temizleyip hayvanları yemliyor, öğle yemeğini pişiriyor, kocasını yemeğe çağırıyordu. Fakat sofaya iki kaşık yerine üç kaşık koyduğu zaman yine de içinde bir şey kırılıyor, gözleri doluyordu. Gelmiyordu Ayşe, annesinin yanında otursun, annesinin derdine derman olsun!

Nasıl gelirdi? Bir akşamüstü kocasına pişirdiği börekler den annesine de tattırmak lçln bir sahan börek almış, Remzi

ile beraber evden çıkmışlardı. Karşı mahalle meydanını geçtiler, baba evine inlyorlardı. Ama eve varmadan kestirme sırıkları yanında arabada ayakta duran İvan'ı görür görmez Ayşe'nin elleri titremeye başladı. Sahan elinden düştü. Remzi'ye sarılıp gözyaşları içinde: «Remziciğim, gitmeyelim oraya, gitmeyelim!» diye yalvardı, yakardı, acı acı ağladı.

O günden sonra baba evi, Ayşe'ye öyle yabancı olmuştu kl, bazan babasıyla annesi, kızlarının Kızıltaş'ta yaşadığından şüphe bile ediyorlardı âdeta.

Esma, yavaş yavaş kızını unutuyordu. Arasıra sofraya bir kaşık koyuyor, kaşığın lüzumsuz olduğunu hatırlayınca önlüğünün ucuyla gözlerinin yaşını siliyordu. Bazan da bostandan otları, fasulya köklerini ayıklarken Macik'in sesini duyuyor ve: «Ayşe Macik'e baksana kız!» diye bağırmak için ağzını açıyor, ama Ayşe'nin evde olmadığını hatırlar hatırlamaz kalbi burkuluyor, boğazına bir yumru tıkanıyordu.

Ayşe'nin evden gittiğini Macik de hissediyordu gallba. Çünkü akşamüstü otlaktan dönerken kestirme sırıkları önünde duruyor, avluya girmemekte inadedlyor, başını karşı mahalleye çevirerek Ayşe'yi çağırır gibi uzun uzun, acı acı böğürüyordu.

Esma, onu ite kaka ahıra götürüyor, önüne yemini koyuyor, ama hayvan yemiyordu. Ayşe'yi bekler gibi sönük gözlerle uzun uzun avluya bakıyor; dünyanın en garip en zavallı hayvanıymışçasına, öylece duruyordu.

Hepsinden düşkünü Bekir'di herhalde. Eli iş tutmuyor, gözüne uyku zor giriyor, boğazından aş zor geçiyordu. Bazı günler güneş evinin üstüne gelip de ortalığı iylce kızdırdığı bir zamanda Esma'ya hiçbir şeycik söylemeden evden çıkıyor, dilini yutmuş gibi kimselere ses etmeden köyden geçiyor, gidip tarlasının ortasındaki armutağacının altına oturuyor, saatlerce dere başına bakıyordu.

Karanlık basarken yavaştan ayağa kalkıyor, tekrar sessizce evine dönüyor, sofaya doğru ilerliyordu. Fakat sofaya varmadan

kenar odada Kala Mala'nın türküsünü, vahşi kahkahasını işitince, artık dünyada kendisi için bir yer kalmamış gibi ahıra girliyor, atının yanında duruyor, nihayet Esma geliyor, koluna girliyor, onu sessiz ve ışıksız evine götürüyordu.

Günler böylece geçiyordu. Bazan derdini anlamak, yenmek ihtiyacıyle İvan'la Kala Mala'nın evine yerleştikleri günden sonra başına gelen uğursuzlukları, belâları parmaklarıyle sayıyor, sebepler arıyordu. Herkes bütün bu uğursuzlukların İvan'la Kala Mala'dan geldiğini söylüyor, ama Bekir buna bir türlü ihtimal veremiyordu. Aslında fena insanlara benzemiyorlardı ki! Bu zamana kadar kimsenin yolunu kesmemişler, kavga etmemişler, kimseye sövmemişler, Bekir ne dediyse sözünden çıkmamışlardı.

Bekir düşünüyordu: Enver'in çocuğu damdan düştüyse kabahat kendisinde; maymun gibi dama tırmanmasaydı! Ayşe de kaç kere İavn'ı gördü, tarlada konuştu, hiçbir şeycik olmadı da niçin aranda İvan'dan korkup hastalandı? Ya Macik? Hastalandığı gün Macik, çobanda değil miydi?

Bekir anlıyamıyordu bir türlü. Fakat belâların da İvan'la Kala Maladan geldiğini hissediyordu. Başı dertte, kaygılı, böylece günler geçiyor, Bekir'in kalbine yeni yeni dertler yığılıyordu.

Bir sabah erkenden Macik'i ahıra bağlıyordu ki, Battal'ın Enver'in, yolda, hıçkıra hıçkıra evine doğru geldiğini gördü, hemen yola çıkıp Enver'i karşıladı. Enver'in gözlerinde tehlikeli ateşler parlıyordu, yumrukları sıkılıydı, yüzü bembeyazdı.

Enver, Bekir'i görünce durdu. Yakınlarda dolanan birkaç köylü daha, Enver'e doğru yürüdüler. Bekir uzaktan seslendi:

— Ne oldu, Enver?

Enver, Bekir'e baktı, senelerdir görmemiş gibi Bekir'i dikaktle süzdü, sonra yol kenarında bir taşın üstüne oturdu.

— Ne var, Enver? Bir şey mi oldu?

Şimdi Enver, Bekir'in sesiyle yatışmış gibiydi:

— Bir bu eksikti köyde, bu da oldu işte! dedi.

— Ne oldu?

— Geceleyin molla İreceb'in iki koyununu çaldılar.

Bekir, ayakları toprağa saplanmış gibi birdenbire durdu:

— Çaldılar mı?

Enver, daha fazla konuşmadı. Taşın üstünde oturuyor, dirsekleri dizlerinde, elleri iki bacağı arasına sarkmış, hâlâ garip garip titriyordu.

Bekir, Enver'e yaklaştı, öteki köylüler de Enver'in etrafına biriktiler, ürkmüş gözlerle ve sessiz, Enver'e bakıyordu. Bekir yavaşça, öfkeli bir sesle mırıldandı:

— Bir yanlışlık olmasın, canım? Hayvanlar belki de başka sürüye karıştılar. Ne biliyorsun, belki...

Enver, ayağa fırladı, elini kalçasına vurdu:

— Belkisi melkisi yok. Koyunlar çalındı, ahırdan çalındı.

— Kim gelir de çalar koyunu, canım? Köyde ne Rum var, ne Rus. Bizim Kala Mala evde sarhoş; İvan'sa geceleyin dışarı adımını atmadı.

Enver'in gözlerindeki tehlikeli parıltılar, yüzündeki sertlik yavaş yavaş dağıldı; yerini bir yorgunluk, bir ıstırap aldı. Taşa çökerek:

— Memişin Deresi üstünde iki yüzden fazla İvan var! de di Enver.

— Onlardan biri mi?

— Ya ne? Biri veya hepsi!

Öteki köylüler Enver'e doğru sokuldular, bir bir yere çömelip Enver'i dikkatle dinlemeye koyuldular. Enver'in gözlerinde bir an, tekrar ateşler parladı. Enver yumruğunu dizine vurdu, gür sesle:

— Yalta'ya gidip kilit alınız, kapılarınıza kilit takınız! dedi.

— Kilit mi?

— Kilit! Bu kadarcık söylüyorum, fazla söylemem. Kapılarınızı kilitlemezseniz sonra pişman olursunuz. Dün tavuk, bu

gün koyun, yarın at! Her biri şeytan piçi onların! Memişin Deresine yakın bir yerde mapusane yaptılar.

Enver'i, ağızları açık, dikkatle dinleyen köylülerden biri sordu:

— Mapusane ne?

— Türme.

— Türme ne?

Bir başkası anlattı:

— Ulan, türme nedir bilmez misin? Şehirlerde var ezelden beri. Askerden kaçanları, hırsızları, soyguncuları, katilleri, politika bilenleri atarlar oraya.

— Yok, öyle değil! Çilingir'in oğlu, bana, o yeni yapı türme değil, dedi.

— Ya neymiş?

— Kenefmiş.

— Eh, benzer de kenefe. Duvarları kalın, kapısı dar. Ne hayvan girer içine, ne odun, ne bir şey. Penceresi yok, yalnız bir delik var, o da demir kaplı. Penceresiz, bacasız türme olur mu, Enver?

— Asıl türme öyle olur işte! Ama sanmayın ki bunu kendi hırsızları için yaptılar!

— Ya kimin için?

Enver, göğsünü yumrukladı:

— Bizim için, biziml

— Biz ne çaldık, kime ne yaptık ki bizim için türme yapsınlar?

— Söyliyeyim!

Enver, parmağını toprağın üstünde sallayarak anlatmaya başladı:

— Bu toprak, iki gözüm, bu toprak, senelerden beri Nikola'nın boğazında bir kemik gibi durdu. Senelerden beri yutkundu, yutamadı. Ama biz böyle sırt üstü yatıp da «belâyı da Tanrı verir, bereketli de!» dersek, yalnız göğe bakar da hiçbir şey

yapmazsak, söyledim, yine de söylerim, o bu toprağı yutacaktır. Komunizmanın Nikola'sı gelecek, bu toprağı yutacaktır. Bizi evlerimizden atacak, topraklarımızı, bağlarımızı, bahçelerimizi elimizden alacaktır.

Enver'in sert ve acı konuşmasını sabırla dinleyen Bekir'in artık sabrı kalmadı:

— Enver, kardeşim, söyleme, gözünü seveyim, düşürme milleti birbirine! Kim gelecek de kim alacak atadan miras toprağı? Ceneviz kalesinin dikildiği günden beri biz bu toprakta duruyoruz. Nice nice saltanatlar geldi geçti, kimse bizi bu topraktan atamadı. Kim atar?

— Kim atar, kim atar! Otur, bekle, Bekir Ağa, bekle ki yangın bacayı sarsın. Sonra belki inanırsın. Bağlara toprak deviremezler dedin, devirlyorlar. Komollzma köye gelmez dedin, geliyor. Geliyor, hem de nasıl geliyor! Nogaylıktan köylüler bu tarafa kaçıyorlar. Kolhoz'a girmeyenleri türmeye götürüyor, zindana kapıyorlar. Akmescit'in camilerini kapadılar, her cami kapısına bir kilit! İşte Memişin Deresi üstüne de bir türme yaptılar. Ne bileyim, daha neler oluyor, neler? Biz de komunizma gelmez diye uyuklarız serip postumuzu döşeğe!

Enver ayağa fırladı. Gözlerinin kenarlarında hâlâ korkunç parıltılar uçuşuyordu. Bakışlarını köylüden köylüye geçirdi, Bekir'in yüzüne uzunca baktı; sözleriyle köylüleri pek inandıramadığına emin olmuş gibi, gözlerini yeri indirdi, evine doğru yürüdü.

Köylüler dağıldılar. Bekir yolun kenarındaki taşa oturdu, bir sigara sardı, yaktı, sonra düşünceye daldı. Sağ dirseği dizinde, başı yumruğuna dayalı, düşünüyordu:

«Enver de gâvur gibi konuşur. Evine mandal uyduracak, ahırını kitliyecekmiş. Ben yapmam! Enver, Allahın bayırında oturur, evinin önünden gelip geçen yok. Tavuk kümesine kilit taksa bile kimse görmez. Bense yol kenarındayım; ahıra kilit takarsam gelen geçen görür, âleme maskara olurum. Gâvur mu

oldum, ahırı kitliyeceğim? Macik'i, yada atı kimse çalamaz ya! Molla İreceb'in koyunlarına da bakalım, n; oldu? Yarın yada öbürsü gün meydana çıkarlarsa görürüm ben Enver'dekl suratı!»

Bekir sigarasını içiyor, bir an düşüncesiz duruyor, çarıklarının ucuna bakıyor, sonra başını kaldırıyor, sigarasını sağ eline alıyor, sol dirseğini sol dizine koyuyor, başını yumruğuna dayıyor, tekrar düşünüyordu:

«Ey, kimbilir, belki Enver doğru söylüyor. Komollzmaya inan olmaz, yangın bacayı sarmadan bir çare bulmalı. Kuşkaya'yı daha devirmediler ama, Enver'in dediği gibi içini adamakıllı oyar da birkaç varil barut doldururlarsa...»

Bu düşüncesini bitirmemişti ki, gözlerinin önünde iyi ayak belirdi. Buna iki çamur kazığı demek daha doğru olurdu; çünkü çamurdan, gelenin ayaklarında ne çarıklar, ne sargılar, nede pantalon görünüyordu.

Bekir, yavaş yavaş başını kaldırdı; şaşkın bakışlarla sanki topraktan çıkıvermiş bu insanoğlunun yüzüne baktı. Karşısında çoban Seyd-Ali'nin en küçük oğlu, Remzi'nin kardeşi Sabri duruyordu.

Yaşı on beşi aşmıyordu ama, vücudu bir meşe kütüğü gibi sağlam, göğsü ve omuzları bir kasap yada demirci tezgâhı gibi geniş, kalın ve sertti Sabri'nin.

Bekir, bir an Sabri'yi tanıyamadı. Tanıyınca da kımıldamaksızın, sakin bir sesle:

— Torun! Birisi hırpalamış seni! dedi. İki kaşının ortasına adamakıllı bir tokat çakmış. Bir de değil, üç tokat! Birisi iki kaşının ortasına, biri sağ, biri de sol gözüne. Vay anasını!

Bekir'in sözü aşağı yukarı doğruydu. Çünkü çocuğun alnında ceviz büyüklüğünde mosmor bir şiş, sağ ve sol gözlerinin altında da birer tokat yeri vardı.

Sabri konuşmuyor, tokatlanmış olmasına aldırmaz görünüyordu. Başını göğsüne eğmiş, karşısındaki Bekir amcasından

bir şeyler gizler gibi utangaç gözlerle yere bakıyor, parmaklarıyla çamurlu ceketinin düğmelerini çekiştiriyordu .

— Nerden geliyorsun?

— Memişin deresi üstünden, Amca!

— Araban nerde?

— Mezarlığın gerisinde bıraktım.

— Neye bıraktın?

— Bıraktım, sizi gördüm de..

— Yaa?

Bekir, çocuğun yüzüne dikkatle baktı, ensesini kaşıdı:

— İki gözünün dibinde iki fener. Vay anasını! Tokatı çeken zorlu çekmiş.

— Ben de zorlu çektim dinsize!

— Ya? Kimmiş o dinsiz, Torun?

— İvan!

— İvan mı?

— İvan, Amca!

Çocuk, tekrar başını göğsüne eğdi, utanan gözlerini Bekir'den gizleyip ceketinin düğmeleriyle oynamaya başladı.

Bekir, ne yapacağını, ne söyleyeceğini bilmiyor gibiydi. Bir şey ararcasına, oturduğu taştan kalktı, sağına soluna bakındı, ensesini kaşıdı, cebinden tabakasını çıkardı, titreyen parmaklarıyla bir sigara sardı, yaktı, çocuğun yüzüne bakmaksızın sordu:

— Demek sen de çektin tokatı İvan'a?

— Çaktım, Amca! Ama tokat değil.

— Ne çaktıysan çaktın, Torun, aferin! Fakat sebep ne?

Sabri, titreyen sesiyle önce yavaş yavaş, sonra çabukça anlatmaya başladı:

— Bu sabah arabaları karşı mahalleden Memişin deresi üstüne sürdük. Dereyi geçtik, Rum köyü üstündeki kavaklıkların eteklerinden arabalara taş yükledik, arabaları ağzına kadar doldurduk. İvan, arabadan arabaya gidip geliyor, taşlara bakıyordu.

Yeminim yemin, iki gözüm çıksın, benim arabada öbür arabalardan eksik taş vardıysa! Geldi arabamın yanına, arabanda ne kadar taş varsa o kadar daha yükle! dedi. Yüklemem, dedim, yüklersem atım çekmez. Atın çekmezse kendin çekersin, dedi. Ne atım çeker, nede ben çekerim! dedim. Küfretti bana. Bedavaya taş taşıyorum, bir de küfrediyorsun! dedim. İster küfrederim, ister döverim, çünkü ben Rusum, hem de naçalnik'im, sense Tatarsın! dedi. Öyle deyince...

Çocuk sustu. Çocuğun susmasıyla başından gelip geçen belâlar, uğursuzluklar, acılar, Bekir'in gözleri önünde büyüdü; Bekir'in kalbi, bu kederlerin İvan'dan geldiğini hissetmiş gibi sıkıldı, elleri titremeye başladı. Bekir, gözlerini daha geniş açtı, çocuğun yüzüne baktı:

— Ben Rusum, hem de naçalnik'im dedi haa?

— Dedi, Amca!

— Söyle, Torun, söyle, korkma!

— Öyle deyince kızdım, Amca. Arabaya çıktım, taşları yere devirdim.

— Eh, o bana vurunca ben de ona vurdum.

— Yazık, o sana daha çok vurmuş.,

— Yok, onun vurduğu kadar ben de vurdum.

— Ondan fazla vurmalıydın.

— Vurdum.

Şimdi çocuk serbestçe konuşuyor, fakat sesi hâlâ kalbinde saklı bir sırrın üzüntüsünü taşıyordu.

— Nasıl vurdun?

— Arabadan attım aşağı. Bağıra bağıra Rum köyü üstündeki taşlıklara döndü. Ben de yola indim, sürdüm arabayı köye doğru. Memişin deresinden epey uzaklaştım, yol boyundaki servileri geçtim, arkadan araba sesleri, bağrışmalar duydum, baktım; İvan. Durdum. İvan, arabada dört nalla bana doğru ge-

liyordu. Geldi. Boyuna bağırıyor. Ben ne kabahat ettim? Hiç! O ise bana sövüyor. Hem sövüyor, hem de kamçıyla vuruyordu bana. Hem vuruyor, hem de bağırıyordu, Tatar, geri dön! diye. Tatar, seni türmeye atacağım, diye! Benim kabahatim ne? Hiç! Atımın dizginlerini yakaladı, bir kamçı bana, bir kamçı hayvana. Bir kamçı bana, bir kamçı hayvana...

Çocuğun sesi boğazında kırılıyordu. Konuşamıyordu çocuk. Birden gözleri doldu, kirpiklerinden süzülen yaşlar dudaklarına doğru akmaya başladı. Bekir şimdi çocuğun sesinden ziyade kendi kalbinin acısını, ağrısını dinliyordu.

Sabri bir müddet sessiz kaldı, sonra yatıştı, ama hâlâ kalbinde gizli bir sır varmış gibi bir sesle devam etti:

— Hayvanın kursağına, kafasına vurdu yumruğuyla. Dayanamadım, arabadan atladım, atı dövme! diye yalvardım. O dövüyordu, ben ağlıyor, yalvarıyordum. Tüketirim sizi müslümanlar! diyordu. Bekir'in Ayşe'si elime düşsün bir, onu da böyle döveceğim, Remzi'yi de türmeye atacağım! diye bağırıyordu. Ey, Ayşe deyince yüreğim tıkandı, Amca! Canıma bir şey yetti, tak etti. Ne sağıma baktım, ne soluma, elim arabanın tahtasına değdi, kopardım, nasıl oldu bilmem, indirdim tahtayı İvan'ın kafasına. Leş gibi serildi yol ortasına.

Sabri sustu. Bekir, başını göğsüne eğmiş, yüzü yağmurdan önce dağların üstüne toplanmış bulutlar gibi sert ve korkunç, çarıklarının ucuna bakıyordu. Ne çocuk konuşuyordu, ne Bekir. Hava açık, gök yüksek ve maviydi.

Bekir yavaş yavaş başını kaldırdı; gözleri hâlâ yerde, göz kapakları yarı açık, kendisinin olmayan, fakat kalbinden gelen ağır bir sesle sordu:

— Öldü mü?

Sabri şimdi içindeki sırrı açığa vurmuş gibi rahat, biraz kısık, biraz da heyecanlı bir sesle cevap verdi:

— Yok, Amca! Kanlar içinde yol ortasında yatıyor. Onu öldürmek isterdim, çünkü ata saldırışı yaktı canımı. Bana vur-

ması hadi neyse. Ama atın günahı ne? Hiç! Öldürecektim, ama...

— Ama...

— Atıldım üzerine, ağlamaya başladı. Ağladı, yalvardı.

— Haa!

— Yalvarıyordu küçük çocuk gibi.

— Vay namussuz!

— Para veriyordu bana. Boyuna ağlıyordu. Ben bilemedim, ben şaka söyledim, diye. Dokunmam hiçbirinize, diye. Ayaklarıma sarılıyor, ağlıyordu. Gideyim, senin babanın esiri olayım, diye. İşinizi yapayım, diye. Ben onu dinlemedim.

— Ne yaptın?

— Kanlı başına birkaç yumruk daha vurdum, sonra acıdım, bıraktım oracıkta, sağ, arabayı köye sürdüm.

İkisi de sustular. İkisi de gözleri yerde, dertliydiler. Ama kederleri başka başka idi. Bekir yumruklarını sıkıyor, derdini kalbinde boğmak istiyordu. Çocuk dayanamadı, ellerini gözlerine götürüp hüngür hüngür ağlamaya başladı.

Bekir ayağa kalktı, Sabri'nin geniş omuzlarını elleriyle sardı. Sabri başını Bekir'in göğsüne dayamış, boğulur gibi, boğazındaki yumrudan kurtulamıyormuş gibi, eli gırtlağında, başı titriye titriye ağlıyor: «Ben ne yapacağım, ne yapacağım, Amca? Babama ne söyliyeceğim, babama ne söyliyeceğim?» diyordu.

Güneş ortalığı iyice yakıyordu, saat dokuza yaklaşmıştı herhalde.

Enver'in genç karısı Zemine, evi önünde fırını yakmış; fırın ağzından taşan alev ve dumanlar, kıvrıla kıvrıla, yayıla yayıla çıplak bostanın, tüysüz hindiler gibi cascavlak bağın üzüm kütüklerine çöküyordu.

Evin önünde Esma, çarşafları, yorganları tele asmış, davul çalar gibi öyle hızlı tokmaklıyordu ki etrafa çöken dumanlarla Bekir'in evi, Yalta limanından çıkan bir vapuru andırıyordu.

Gübreler üstünde tavuklar, Yalta iskelesi yanında yere yatıp yuvarlanan sarhoş Rus kadınları gibi, gübreleri havaya uçurarak eşinmekteydiler.

Sabri evine gitmek için ayrılmış, Bekir yalnız kalmıştı. Bekir nereye gideceğini bilemiyordu. İçin için hâlâ öfkeliydi, yumrukları sıkılı, yüzü sertti. İvan, evet, İvan'dı kalbindeki! Bekir'in kalbini sarı, kokmuş dişleriyle İvan, ağzında çiğniyordu sanki.

İvan bu köye girdi gireli köyün havası hava değildi, suyu su değil, insanları insan değildi. Her şey değişiyordu: Hayvanlar, insanlar, yollar, tarlalar. Toprak da, gök de başka oluyordu. Yaz ortası yağmurlar yağıyor, deli boranlar esiyor, kışın eşiğinde, tarlalarda iş kalmadığı şu zamanda gökte güneş ortalığı yakıp kavuruyordu. Çıfıt Levi insanı aldatıyor, tarlalara görülmedik kılıklarda adamlar giriyor, dağ tepe devireceğiz, komolizma getireceğiz diyorlardı. Kenefe benzer mapusane yapıyorlar, komolizma yoluna taş taşımazsın seni oraya kapatırız diyorlardı.. Çoluk çocuk olan, kadın bulunan köye askerler gellyordu. İnsanlar sinirleniyor, köpekler çıldırıyor, hayvanlar azıyorlardı.

Ah, ah! Bunlar İvan'la Kala Mala'nın toprağına ayak bastıkları günden başlamıştı. Cenabetler gelmişler, kendileriyle beraber komolizma şeytanlarını da getirmişlerdi.

Bekir'in gözlerindeki parıltılar yavuzlaşıyor, yüzünden buhran geçiyor, kırk yıldan beri toprağını, taşını, dikenini söken, yırtan, kazan, kesen sıkılmış elleri, baltasını arıyordu. Bekir baltayı gidip yol ortasında yatan İvan'ın kanlı kafasını kesmek için arıyordu. Kafasına bir tekme yapıştırsın, bir tarafa yuvarlasın, kirli pls vücudunu yakaladığı gibi devirsin Memiş'in deresine Ruslar Kuşkaya'yı onun tarlasındaki domuz otlarının köklerini söküp dereye nasıl deviriyorsa öyle devirsin.

Bekir yürüyor, gözleri hiçbir şey görmüyordu. Kızıltaş'ın mavi göğü onun için karanlıktı, güneş yoktu onun için, hava yoktu. Kızıltaş'ın hayatı boğuluyordu; mosmordu herkesin yüzü

Hayvanlar boğluyor, inliyor; sular, tarlalar, bahçeler ağlaşıyorlardı. Bekir, Kızıltaş'ı kurtarmaya gidiyordu.

Kalın, ihtiyar meşelerin yanından nasıl geçtiğini bilmiyordu. Mezarlığı geride bıraktı. Denizden gelen rüzgâr, sert yüzünü yumuşatmak ister gibi, Bekir'in terli alnını okşuyor, ama Bekir hisetmiyordu bunu.

Bekir, Ayşe'sine dokunacak gâvurun kafasını kesmeye, vücudunu Memiş'in deresine devirmeye gidiyordu.

Seyd-Ali'nin Sabri, arabada, köye çıkan yolu tırmanıyordu. Güneş ortalığı iyice kızdırıyor; çeşme yanlarındaki su birikintilerine bostan kenarlarındaki çukurlarda yağmur kalıntıları, güneş gibi parlıyor, göz kamaştırıyordu. Evlerin pencereleri ardına kadar açıktı; temiz hava gecenin sıkıntılı havasını odalardan kovuyordu. Açık pencerelerin yanında anneler; yeşil, kırmızı, sarı, beyaz entarileriyle duvar ve pencere altlarında açmış, büyümüş gülleri andıran kızlarının saçlarını örüyorlardı. Ak sakallı dedeler sofa önlerinde tavuklara mısır, buğday serpiyor köpekler Moskova'dan gelip Gurzuf'un yalısında yatan çıplak beyaz vücutlu Ruslar gibi sırtüstü yatmış, güneşleniyorlardı.

Sabri arabasında sessizce ilerliyordu. Pencerelerde duran yada güğümleriyle çeşmelere giden genç kızlar, şiş ve mor yüzünü görmesinler diye hem atını sürüyor, hem de başını arabanın tahtaları gerisinde saklıyordu.

Evlerin sofalarında, duvarların gerisinde, eski evlerin toprak damlarında herkes karşı mahalle meydanına geçen Sabri'nin arabasına bakıyor, kendi arabaları da gelecek diye sevinliyorlardı.

Sabri meydanı geçti, evlerine yaklaşıyordu. Birkaç çocuk bacaklarının arasındaki sopadan atlarını sürerek, Sabri'in arabasına koştular, uzaktan: «Sabri Ağabey! Sabri Ağabey! Bizi arabana al» diye bağrıştılar. Fakat Sabri'nin yüzünü seçince hepsi de boyunlarını bükerek Sabri'yi süzdüler, sonra hep bir-

den «Arı sokmuş Sabri Ağabeyi, arı sokmuş!» diye bağıra bağıra dört bir yana koştular.

Çocukların koşuşmalarına yakın evlerden sesler işitildi yola birkaç kişi çıktı, evlerin toprak damlarında beyaz başörtülü kadınlar göründü. Çilingir'in evinden iki oğlu, arabaya doğru yürüdüler. Berber Hasan da bostan duvarından atladı. «Hey Sabri, neden soktun başını arı yuvasına?» diyerek arabaya doğru yürüdü.

Sabri artık insanlardan kaçamıyor, yüzünü de saklayamıyordu. Dizginlerini çekip atı durdurdu. Berber Hasan arabaya büsbütün yaklaştı, epeyce bir zaman Sabri'nin yüzüne baktıktan sonra: «Ay ay! Arı işi değil bu, biri tartaklamış seni yavrum, hem de adamakıllı!» dedi.

Sabri, gözlerini önüne indirdi. Hem utanıyor, hem de korkuyordu. Çünkü babasının, kendisini görünce ne diyeceğini bilmiyor, sonra da yüzünün, ömrü boyunca pütürlü kalmasından çekiniyordu.

Arabanın etrafına başkaları da birikmişlerdi, nöbetleşe bağrışıyorlardı:

— Seni böyle kim tartakladı?

— Seni turşuya çeviren kim?

— Amma da morartmışlar, patlıcan gibi!

— Tarla sürer gibi...

— Tırmış tırmış etmiş.

Herkes bir şey söyledikçe Sabri'nin içi de yüzü gibi yırtılıp kanıyor, lâf anlatmaya hali kalmıyordu. Ama yüzünün çok fena olduğunu biliyor İvan'ı öldürmediğine asıl şimdi üzülüyordu.

Hasan arabanın etrafını dolandı; arabada bir şey görmüş gibi tekerlekleri, tahtaları iyice tektik etti; atın başucunda durdu, dikkatle hayvanın kafasına baktı, birden haykırdı.

— Hey, ne yaptın bu ata? Dudakları paramparça!

Herkes Sabri'yi, yüzündeki yaraları unutarak atın başına toplandı. Yüksek sesle söyleniyorlardı.

— Söyle, nlçin dövdün hayvanı?

— Neden ezdin bu hayvanı, söyle!

Sabri, ağır, yaralı başı göğsünde, gözleri çakmak çakmak titriyor, sesler gitgide vahşileşiyordu:

— Söyle, niçin dövdün hayvanı? Niçin? Söyle!

Bu seslerln altında Sabri yavaş yavaş kırılıyor, içi yanıyor gırtlağına acı bir şey tıkanıyordu.

Evlerden, sofalardan, bahçelerden arabaya koşuşuyorlar, arabanın etrafındaki insan halkası genişliyor, bir dalga oluyordu.

— Söyle, söyle!

Sabrl dayanamadı, başını avuçlarına aldı, uzun ve öfkeli bir sesle bağırdı:

— Ben değil, İvan dövdü. Atı İvan dövdü. Taşla kursağına kafasına vurdu.

Birden öyle derin bir sessizlik oldu ki üç beş adım ötede taş duvarın gerlsindeki gübrelikte uçuşan sineklerin vızıltısı işitiliyordu.

Dudaktan dudağa «İvan! İvan» fısıltıları geçti. Dudaklar kinle kıvrıldı, yüzler korkunçlaştı, Insan selinin ortasından kısık, vahşi blr feryat sessizliği yırttı:

— Boğazlayın kâfiri!

— Boğazlayın hayvana vurduğu içln!

— Gebertin pisi!

— Geçirin kazığa!

Kollar havada, ellerde çoban bıçakları parladı; millet birbirine girdi, koşuşmalar başladı. Kimin elinde taş, kiminin bıçak, fasulya sırığı, sopa, tırpan, balta; taşmış bir dere gibi ellerini, silâhlarını sallaya sallaya, bağıra haykırışa, Bekir'in evine doğru aktılar.

İnsan seli Bekir'in evine aktıkça başka evlerden başka

erkekler de sele katılıyor, sel genişliyor; yavuzlaşıyor, köylüler Seyd-Ali'nin atının öcünü almaya gidiyorlardı.

Karşı mahalle meydanını geçtiler; üzüm bağlarının içinden indiler, Bekir'in evine yaklaşıyorlardı.

Esma sofada idi. Önce şaşırmış, sonra anlayamadığı bir korku içinde, evine doğru taşan, haykıran bu sele bakıyordu. Evet bir, korku belirmişti içinde. Çünkü köyde ne düğün vardı, ne bayramdı, nede hıdrellez. Gelişlerinden bağrışmalarından eğlenceye de benzemlyordu bu. Hem çoktular. Kızıltaş, bin evlik bir köydü ama Esma, oldum olası bu kadar kişinin bir araya toplandığını ilk defa görüyordu.

Esma önce Enver'in evinde bir şeyler oluyor, diye düşündü, Ama Enver'in evini solda bırakıp dosdoğru kendi evlerine doğru indiklerini görünce ihtiyar, yorgun kemiklerini topladı, yavaş yavaş sofa basamaklarını indi; avluda ahırda Bekir'i aradı; hiçbir yerde yoktu.

Esma kestirme sırıklara doğru yürüdü, durdu, insan seline baktı, gelen sesleri dinledi. Güneşin ışınları kısalmış, gökyüzü bulutlarla örtülmüştü. Sağır tarlalara esmer gölgeler iniyor, her taraf bir ölü odasını andırıyordu: Yalnız uzaktan gelen adamların «Ivan! Ivan!» sesleri bu sessizliği yırtıyor, çıplak ağaçlarda ürkmüş kargalar gaklıyarak kaçıyorlardı.

Esme İvan İvan seslerini işittikçe daha demin kalbini sıkan korkunun dağıldığını, yerini bir kuvvete bıraktığını hissediyordu. Şimdi kestirme sırıklarını tutuyor, gelenlere bakıyor, korkmuyordu.

Neden korkacaktı? Türk yurdunda doğmuştu, Kırım'ın güneşinde büyümüştü: Damarlarında ateş gibi sıcak, kırmızı Türk kanı akmıyor muydu? Nice nica saltanatlar gelip geçmişti. Nice zalimler bu memleketi, bu toprağı kemirmişler, kanlara bulamışlardı, fakat dinden, haktan, namustan doğan bu Türk milletinin ruhunu hiç kimse vahşi kara, kuvvet kıramamıştı; Rus komolizması da kıramazdı.

Esma kestirme sırıklarını indirdi, siyah, püsküllü şalını omuzlarına çekti, başını kaldırdı, şalın uçlarını çenesinin altında yumruğunun içine topladı. karşıdan gelen insan seline doğru yürüdü. Esma'nın yürümesiyle sesler hafifledi, adamlar yavaşladılar, Esma'ya on beş adım kadar kala durdular. Selin gerisinden birkaç ses de yapraklara düşen son yağmur damlaları gibi kesildi, derin bir sessizlik başladı.

Sel ve Esma, karşı karşıya idiler. Esma tamamen sesizdi, Dik başındaki açık, iri gözlerinde kin ve nefret değil, kalbinin üzüntüsü yanıyordu. Karşısındaki adamlar başlarını göğüslerine eğmişler, ellerindeki silâhları arkalarına saklıyor, Esma'nın yüzüne bakamıyorlardı.

Daha demin İvan'ı ele geçirmek için bütün köyü alt üst etmeye, etrafı kasıp kavurmaya sonunda İvan'ı parçalamaya azmetmiş adamlar, şimdi kendilerinden kudretli bir şeyin karşısında duruyorlardı.

Zayıf, zavallı bir kadındı Esma. Ayşe'sl evinden gittikten sonra yaşı, bir hafta içinden kırktan yetmişe çıkmıştı sanki.

Esma sessizce duruyor, çıkık omuzları arasında vaktiyle hamarat, kuru elleri, bütün ıstırabını batık göğüs kafesinde tutar gibi şalının kenarlarını tutuyordu. Acayip bir kadındı o. İşte biliyordu, bütün kalbiyle hissediyordu köydeki bütün sıkıntıların, acıların İvan'la Kala Mala'dan geldiğini.

Ayşe, o yağmurlu günde İvan'dan niçin korktuğunu anlatmamıştı; fakat kızının uğradığı felâketi Esma şimdi çok iyi anlıyordu. Bütün acının nerden geldiğini görüyor, o ıstırap yuvasını kendi kuru elleriyle yok etmek istiyor, ama edemiyordu. O yuvayı yakmak, haini boğmak isteyenlerin karşısına bir ıstırap heykeli gibi dikiliyor, onların yolunu kesiyor, ıstırap yuvasını koruyordu: Niçin? Niçin?

Yüzleri erimiş, başları göğüslerine sarkmış kalabalığa bakarak Esma, bu soruyu kendisine soruyor, ama cevaplandıra-

mıyordu. Belki de Kızıltaş'ın bin yıllık huzurunu, hayatını bozmamak için.

Sessizlik, şosenin ilerisinden gelen bir arabanın tekerlek ve nal sesleriyle bozuldu. Adamlar önce teker teker, sonra topluca başlarını kaldırdılar, gamlı gözlerle şoseye baktılar.

Bekir'in arabası, arabanının yanında Bekir, elinde atının kayışları, başı öne eğik, ağır ağır evine doğru geliyordu.

İnsan seli, rüzgârla canlanan meşe yaprakları gibi, bir an canlandı, gözler birbirini aradı, birbirine baktı, kuru dudaklardan bir fısıltı geçti.

Bekir, atını sola çevirdi, karşıdaki insanları, karısını görmüyor gibi başı hâlâ göğsünde, incir ağaçları altından evine çıkan yolu yavaş yavaş tırmanmaya başladı.

Arabada sırtüstü biri yatıyordu. Berber Hasan, yatanı seçmek için ayak uçlarına dikildi, önce arabadaki karaltıya, sonra Bekir'e baktı, tabanlarına inerek, fısıltılı bir sesle: «Arabada İvan var, hasta galiba!» dedi.

İnsan seli kıpırdadı. Tekrar fısıltılar, ama öncekinden daha hareketli, dudaktan dudağa geçti. Birkaç kişi aralarında Berber Hasan, Çilingir'in büyük oğlu, öne çıktılar, kestirme sırıklarını kaldırdılar, Bekir'le arabasına yol verdiler.

Bekir, kestirmeye yaklaşırken yüzleri erimiş adamlar, başları önde, ayak sürüyerek arabaya yaklaştılar, şaşkın bakışlarını İvan'dan Bekir'e, Bekir'den İvan'ın şişmiş, morarmış, kara yüzüne çevirdiler.

Az sonra hepsi İvan'ın yüzüne bakıyorlardı. Yüzüne demek doğru değildi belki: çünkü ne yüzü, nede gözleri görünüyordu İvan'ın. Başı, kanlı bir gömlekle sarılıydı; gömleğin altından yalnız kalın mosmor kokmaya yüz tutmuş iki çiy et parçası gibi dudakları çıkıyor; seyrek sarı sakalları arasında dudak uçlarında iri iri sinekler. katılaşmış, kurumuş kara kanını kemiriyorlardı. Sırtında ceketi paramparçaydı, elleri ayak-

ları kan içindeydi, hattâ çizmelerinin katı, kuru çamurları üstünde bile kan izleri vardı.

Herkes İvan'ı ölmüş sanıyordu. Kalabalığın içinden birkaç çocuk sessizce evlerine kaçıştılar, birkaç genç başlarını eğerek yol kenarına çekildiler, yaşlılar ise Bekir'in konuşmasını bekliyor, sesizce Bekir'in yüzüne bakıyorlardı. Esma, elindeki beyaz mendili dudaklarından gözlerine götürerek usulca ağlıyordu.

Berber Hasan, belki de erkeklerin en yaşlısı olduğu için sesizliği bozmaya cesaret etti, Bekir'e yaklaştı:

— Kabahat bizde, Bekir Ağa! dedi. Seyd-Ali'nin atını, Sabrisini fena hırpalamış. Oğlanı dövmesi hadi neyse ama, ya at? Bilmedik, hayvanı dövdüğü için geldik biraz aklını başını getirmeye. Eh, görüyorum ki o da turşu gibi yatıyor arabada. Kabahat bizde!

Bekir, Işin yok erkeklerin arasında, der gibi baktı karısına. Esma, titreyen dudaklarında beyaz mendili, ayaklarında takunyaları, tıkır tıkır yürüdü, evine girdi.

Bekir, bir sigara yaktı, ancak o zaman berber Hasan'a başını kaldırdı:

— Kabahat ne sizde, ne de bizde, Hasan! dedi, sonra gözlerini arabada yatan İvan'a çevirdi.

— Kabahat kendisinde!

— Öldü mü?

— Yok, kafası yarılmış biraz! Kendim gittim öldürmek niyetiyle, ama kolay değilmiş. Varmadı, ihtiyar elim varmadı.

— Ne olmuş, neden bu hale gelmiş? Sabri'ciği de fena hırpalamış.

— Kabahat gâvurda. Anlattı bana Sabri bir bir.

Arabanın etrafındaki insan seli birdenbire dalgalandı. Gerilerden: «Seyd-Ali geliyor, Remzi ile!» sesleri işitildi.

Halka açıldı. Çoban Seyd-Ali ile Remzi, Bekir'in önünde

durdular. Kaşları çatık, yüzleri sertti, gözlerinden kin ve intikam alevleri fışkırıyordu.

Baba-oğul, yan yana durarak İvan'a baktılar, sonra geri çekildiler. Remzi, babasına Sabri'nin kabahatsiz olduğunu anlatmak, kardeşini bekleyen cezayı azaltmak istedi.

— İvan başlamış, çocuğa sataşmış, lâf atmış, çirkin şeyler söylemiş! dedi:

Bekir kenardan seslendi:

— Sataşmış değil, Remzi! Hiç sebep yokken çocuğu dövmüş. Kabahat gâvurda. Sabri bana hepsini bir bir anlattı. Kabahat gâvurda, veselâm!

— Doğru! Yalnız çocuğu değil, atı da dövmüş, kötü şeyler söylemiş!.

Bekir, tekrar seslendi:

— Osu, busu yok. Kabahat gâvurda. Çocuk icabedeni yaptı.

İhtiyar Seyd-Ali'nin sert yüzü şimdi biraz yumuşamış gibiydi. Tekrar arabaya baktı, sonra gözlerini Bekir'e çevirdi ve ancak Bekir'in işitebileceği bir sesle, yavaşça sordu:

— Öldü mü?

Bekir ise herkesin işteceği kadar yüksek sesle cevap verdi:

— Yok! Yarılmış kafası ortasından birazcık; kan akmasın diye gömlekle bağladım. Ölmedi, ölür mü cenabet? Domuzotu gibidir bunlar, tükenmezler.

Seyd-Ali, cebinden tütün kutusunu çıkardı, bir sigara sardı, yaktı, ayni yavaş sesle sordu:

— Ne yapacaksın, Bekir?

Bekir, omuzlarını kaldırdı:

— Ne yapacağım? Eşek gibi sırtıma alacağım. Püh! Evime götürmiyeyim de ne yapayım? Rus bu! Temizlemekle tarlanı ayrık otundan kurutabilirmisin? Temizlersin, temizlersin, ellerin kesilir, tırnakların çatlar, bel ağrısından sabah akşam

inlersin, tarlayı temizleyip bitirdiğini sanırsın, yorgun argın kerevete uzanırsın, tütünü temiz toprağa ektim diye sevinirsin. Ama tütünler boy atmaya başladı mı, bakarsın zavallı sapı ayrık sarmaya başlar. Bu Rus dediğin hınzırlar da öyle işte!

Sustu omuzlarını kaldırdı, indirdi, tekrar:

— Ne yapacağım? dedi. Eşek gibi götüreceğim evime. Hay anasını! Bizim ev de tarla gibi işte, temizleyemedik domuzlardan! Hay anasını!

Şimdi arabanın etrafını saran kalabalık yatışmıştı. Hepsi acır gibi bakıyorlardı Bekir'e.

Gökyüzünde ağır kurşuni bulutlar açılıyor, arada güneş çıkıp ışığını yollara serpiyordu. Kargalar demin kaçıp saklandıkları yerlerden fırlıyor, bağrışarak ağaçlara dönüyorlardı.

O ana kadar sofada duran Esma, basamakları indi, avluyu geçti, eliyle Bekir'i yanına çağırdı:

— Temiz yorgan döşek çıkardım sofaya, ama kenar odada Kala Mala çekti mandalı.

Bekir, şaşkın gözlerini Esma'nın yüzüne dikti:

— Kime lâzım yorgan döşek?

— Adam yaralı, kim olursa olsun o da Allahın kulu değil mi?

— Onlar bize Memişin deresi üstünde kenefe benzer mapusane yaptılar, sen de kalktın elin gâvuruna temiz yorgan döşek vermeye!

— Hay Allahın kulu! Yaralıyken bırakamazsın ya yol ortasında!

— Bırakamam mi? Kendim gittim öldürmek niyetiyle hınzırı. Demek şimdi de atlas döşeklere yatırayım, ha?

Ama bu sözünde samimi olmadığını hemen anlamıştı; İvan'ın kendi evinde ölebileceği ihtimaliyle titredi. «Eh, biçare yaralı! Ben de gâvur gibi konuşuyorum!» diye düşündü, uzak-

laşan karısının peşinden yürüdü, yaklaştı, elinden tuttu, öfkeli bir sesle, yavaşça:

— Sen sıcak su hazırla! dedi. Ben temiz yorgan döşeği kenar odaya götüreyim, yaralarını yıkayıp saralım. Ne yapalım, o da Allahın kulu, yol ortasında bırakamayız ya!

Öyle de yaptılar. Esma ocağı yaktı, çeşmeden su getirdi, Bekir temiz yatak yorganı kenar odaya götürdü, yarım saat kadar kapı önünde içeri seslendi, kapıyı vurdu. Sonunda Kala Mala kalktı, kapıyı açtı.

Bekir Kala Mala'yı iki aydan beri ilk görüyordu. Saçı sakalı yine birbirine karışmış, ayaklarını ellerini kir basmıştı. Oda boş rakı şişeleri, İzmaritler, çeşit çeşit pislikler, öğürtücü kokularla doluydu.

Bekir, yorganla yatağı odaya bırakıp çıktı, sofada durunca içerdeki pisliğe öyle canı sıkıldı ki, boğazındaki yumruyu yutmak ihtiyacıyla iki damla gözyaşı akıttı. Sonra yavaş yavaş sofanın basamaklarını indi, kestirme gerisindeki arabaya gitti.

Çoban Seyd-Ali, Remzi, berber Hasan, Bekir daha birkaç genç dünyanın en kıymetli şeyiymiş gibi usulca, İvan'ı arabadan indirdiler, ellerinin üstünde kaldırdılar, pahalı bir mücevher taşırcasına, düşürüp örselemekten korkarak yavaş yavaş yürüdüler, bostan kenarındaki çakıl döşeli yolu geçtiler; bin bir zorluk, dikkat ve özenle sofanın basamaklarını çıktılar, götürüp temiz döşeğe yatırdılar. Kimbilir evelce Ayşe'nin nazlı vücudunu kaç kere örtmüş atlas yorganı İvan'ın kanlı, yaralı vücuduna örttüler.

Seyd-Ali, Remzi'ye derhal eve gidip ata bakmasını emretti, Sabri'nin cezasının da ağır olmayacağını söyledi.

Millet Bekir'in evinden yavaş yavaş dağıldı, sokaklar boşaldı, yukarda karşı mahallesinin toprak damlarındaki beyaz başörtülü kadınlar gözden kayboldular, kargalar şose kenarındaki çıplak ağaçlara döndüler, bulutlar dağıldı, güneş çıktı.

Ocak başında Seyd-Ali ile Bekir kahve içiyor, komunizmadan, komunizmada toprak meselelerinden, tütünün fiyatından konuşuyorlardı. Esma minderin ucuna çömelmiş, Ayşe'sini düşünüyor, düşündükçe kalbi parçalanıyor, gözlerinden sessiz yaşlar akıtıyordu.

3

İvan gözlerini açtı, fakat alnındaki sargılardan bir şey göremedi. Bir an Memişin deresinde yattığını sandı, korktu, kalkmak istedi, ama bütün vücudu bir kalıptaydı sanki. Yavaş yavaş elini alnına götürdü, beyaz sargıların ucunu kaldırdı, döşeğin kenarında oturan Kala Mala'nın zayıf omuzlarını, tüylü ensesini gördü. Oda öylesine sesizdi ki Seyd-Ali'nin, Beklr'in Esma'nın fısıltı halinde konuşmaları işitiliyordu.

İvan Bekir'in evinde, kenar odada selâmette olduğuna emindi şimdi. Biraz sonra sofada Bekir'in, Seyd-Ali'nin sesleri işitildi, odanın sessizliği daha derin, daha ağır oldu.

İvan, gözleri tavanda, Kala Mala döşeğin kenarında arkası oğluna dönük, epey zaman durdular. Sonra Kala Mala hiç kımıldamadan, olduğu yerde ağır sesiyle sordu:

— İvan, rakı getirdin mi?

İvan gözlerini tavandan ayırdı, sarı kirpiklerini kapadı, ağır, öfkeli sesiyle:

— Hoho duydum! dedi.

— Rakı getirdin mi?

— Müsülman kafamı yardı, rakıyı nasıl getireyim?

— Köpek! Bana rakı vadettin dün akşam; Çizmelerimi verdim sana!

İvan yine sesini çıkarmadı: ne konuşmaya, ne kımıldamaya

hali vardı çünkü. Seyd-Ali, damarını açtığı akşam Macik nasıl yatıyorduysa İvan da öyle yatıyordu. Gözlerinde hayat sönmüştü sanki. İvan ne ağlıyor, ne gülüyor, ne çırpınıyordu. İçinde acı da yoktu, öfke de, ağrı da! Hayatın dışında kalmış, hayatla bağlantısı kesilmiş, yüzü gözleri soğuk, umutsuz, beklemesiz, öylece yatıyordu.

Kala Mala epeyce zaman daha mırıldandı, birkaç kere daha İvan'a sövdü, sonra kalktı, oğluna bakmıyarak kapının yanındaki kirli çuvalını aldı, içinden rakı şişesini çıkardı, döşeğinin kenarına oturdu, söylenerek şişeyi boğazına boşalttı.

Rakı yavaş yavaş başına beynine vuruyor, gözlerini kan basıyor, başı ağırlaşıyor, yavaşça göğsüne sarkıyordu. Gözlerinin önünde, dumanların içinde yürüyerek. Yalta komiseri Vasil Dimitroviç Yegorof geliyordu. Bazan kendisini Yegorof'un yanında aynı masada aynı şişeden rakı içiyor farzediyordu. Yegorof ona bir sigara uzatıyordu bazan. Yada mezarlığın meşeleri yere serilmiş, mezarlıkta homurdayarak domuzlar geziniyordu. Kala Mala domuzların yanında duruyor, rakı içiyor, türkü söylüyordu.

Sonra yine Yegorof'u görüyordu. Siyah, parlak, diz kapaklarına kadar uzun çizmeleriyle Kala Mala'nın karşısında duruyor, altın dişlerini göstererek gülüyor, Kala Mala'ya bir sigara uzatıyordu.

Kala Mala, başını kaldırdı, kürsüdeki rakı şişesine uzandı. Şişeyi aldı, salladı, boştu şişe. Şişeyi göğsüne bastırdı, gözlerini kapadı, tekrar altın dişleriyle gülen, meşin çizmeli, meşin ceketli komiser Yegorof'u gördü. Kala Mala'nın küçük kalbi büyüdü, göğsünü kapladı, Kala Mala bir an kendini komiser Yegorof'muş gibi hissetti, boş şişeyi odanın köşesine fırlattı, yumruğunu kuvvetle kürsüye indirdi, ayağa fırlayıp bağırdı:

— İvan,rakı getirdin mi?

İvan ses vermedi. Kala Mala kendisini hâlâ Yegorof sanıyordu. Yegorof gibi ellerini arkasına bağlamış, ayakta, yukardan bakarak, oğlunu süzüyordu.

Hayli zaman öylece durdu. Kan basmış, sarhoş gözlerini kısarak başını çevirdi, dikkatle İvan'ın ayaklarına baktı, birden uzun vahşi bir kahkaha attı:

— Yegorof hani seni köye baş yapacaktı? Yegorof hani sana Tatarın evini verecekti? Tatarın bokunu verdi sana. Hahahay! Bak nasıl yardılar kafanı! Ben sana müslüman fena adamdır, demedim miydim? Sen ise hoho, korkmam! dedin. Korkmazsın ha? Bak Tatar nasıl yardı kafanı. Korkmazsın ha?

Haykırdıkça nefesi tutuluyor, yüzü kızarıyor, burun kanatları titriyor, kan basmış, çıldırmış gözleri daha hain ve korkunç oluyordu.

İvan ise hâlâ ses vermiyordu. Ne diyecek, ne söyleyecekti ki! Ayakta üzerine eğilmiş duran, kendisine bağıran, söven kimdi? Babası mıydı? Belki! Ama İvan İçin, bağıran babası da olsa, Yegorof, Bekir, Battal'ın Enver de olsa birdi, fark etmezdi. İvan bu dünyaya bağrılmak, sövülmek. hatta dövülmek için gelmişti. Dünyayı, hayatı değiştiremezdi ki! Dünya böyle yaratılmıştı, onun için. İlle birisi bağıracak, ötekiler bağıranın sesinden sinip usanacaklardı. İlle birisi sövecek, ötekiler sövenin ayaklarını kapanıp af dileyeceklerdi, ağlayıp sızlayacaklardı. Hayat buydu İvan için. Böyleydi, böyle olup gidecekti. İvan hayatı başka türlü görmemişti, göremezdi, göremlyecektl.

Kala Mala bağırdıkça İvan kalbinde bir ağrı hisetmeye başlıyor, kızarıyordu. Kimbilir, belkl de şimdl kalbinde, kimselerin yüzünde görmedikleri bir arzu canlanıyor, Kala Mala'nın haykırışları altında kırılıyordu. Tamamen umutsuz, bekleyişsiz bir Insan değildi belki de İvan.

Bekir'in toprağına ayak bastığı günden, onun içinde arzuya umuda benzer bir şey uyanmaya başlamıştı. Bekir'in ahırında gecelediği ilk akşam, nerde olduğunu pek iyi bilmiyordu, uzun zaman uyumamıştı. Karanlıkların içersindeydi; her zamanki gibi o gece de hayattan uzak, meçhul bir yerdeydi. Beyni kapalı gözleri açık, karanlıklara bakıyordu. Sonra kirli ceketini başına çekmiş uyumuştu.

Ertesi gün uyandığında deniz, güneş altında pırıl pırıl yanıyor, ışıklar gözlerini kamaştırıyordu. Her yerde insan vardı, her yolda hayvan, her evre kadın ve çocuk vardı. Herkes İvan'a merhamet ve sevgiyle bakarak gülümsemişlerdi. Erkekler ellerini göğüslerine kaldırıyor kalplerinin üstüne bastırıp İvan'a selâm veriyorlardı. Kadınlar. omuzlarından aşağı scarkan başörtülerinin ucunu yanaklarına kaldırıyor, yüzlerini saklıyor sessiz bir selâmla yanından geçip gidiyorlardı. Hayvanlar, köpekler bile dosttular sankı.

İvan, böyle huzur içinde yaşayan insanlardan önce korkmuş, şaşırmış, Kızıltaş'ın hayatını, insanlarını acayip bulmuştu.

İvan'ın sesizliği devam ettikçe Kala Mala'nın sesi vahşileşiyordu.

— Piç hani rakı getirecektin? Çizmelerimi verdim sana!

İvan yavaş yavaş dirseklerini yatağa dayadı, belini yataktan kaldırır kaldırmaz yine yatağa yıkıldı, merhamete muhtaç gözlerle babasının yüzüne baktı, bu yüzde hiçbir şey görememiş gibi sarı kirpiklerini indirdi.

— Yegorof seni köye baş edecekti, etti! Hahahay! Bak kafanı nasıl yardılar!

İvan yatışmış gibiydi, kirpiklerini ayni sakinlikle araladı, babasının yüzüne uzun uzun baktı, yavaşça:

— Hoho, istemem, dedi. İstemem köye baş olmak. Mülümanlar iyi insanlar. Yegorof'tan iyiler! Sen kal kal, o seni köye baş eder. Ben iyileşince Poltava'ya dönüyorum.

Kala Mala'nın kırmızı yüzü, birden kireç gibi oldu. İvan'ın, yaralarına rağmen güzelleşen yüzüne dikkat ve korkuyla baktı, sonra iki adım geri çekildi. Hâlâ İvan'ı dinliyormuş gibi başını göğsüne eğerek somurttu, İvan'ın ayaklarına baktı, birden müthiş bir nara atarak İvan'ın üzerine sıçradı.

Pençeleri İvan'ın başındaki sargılarda, kanlı gözleri yuvalarından fırlamış, saçı sakalı karışmış, kudurmuş bir hayvan gibi haykırarak İvan'ın sargılarını çekiyor: «Piç! Aldattın beni!» diyerek İvan'ın başını göğsünü yumrukluyor, ayaklarından çizmeleri sıyırıyordu.

Derken dışarda sofada Bekir'le Esma'nın sesleri işitildi:

— İvan! İvan! Ne oluyor, İvan?

Kapı vuruldu, Kala Mala sustu, çizmeler kucağında yavaş yavaş ayağa kalktı, kapıya gidip mandala baktı, iyice tetkik etti, tuttu, çekti, kapının kapalı olduğuna kanaat getirdikten sonra gidip, köşesine çömeldi, başını dizleri arasına gömdü, iri kalın elleriyle başını örterek sesizce ağlamaya başladı.

Dışarda birkaç kere Bekir'in «İvan! İvan!» diye seslendiği işitildi, sonra yavaş yavaş sesler kesildi, sofayı da odadaki derin, ağır sesizlik sardı.

İvan'ın sargıları çözülmüş, alnından kulaklarına, sakalına, boynuna iplik iplik kan sızıyordu. İvan, boğazındaki yumruyu yutmak ister gibi boyuna yutkunuyor, Kala Mala ise kimbilir neden, odanın köşesine çömelmiş için için ağlıyordu.

Böylece günler geçti. Ağır, dertli günleri daha acılı daha gazaplı günler takipetti. Köyün kenarlarında bir kaç kümesten tavuk çalındığı haberleri, Bekir'in kulağına kadar geldi, fakat değip geçti. Bekir, bu haberlerin gerçekliğine bir türlü inanamıyordu. Bir gün karısına: «Gidip Çıfıt Levi'den bir kilit alsam nasıl olur acaba?» dedi. Fakat Esma sesini çıkarmayınca. Birisinin tavuğu çalındı diye kalkıyorum ben de kapı pencere

demirlemeye» diye düşündü, kümeslerden tavuk çalındığını hemen unuttu.

Eskilerdendi Bekir, Battal'ın Enver gibi değildi, olamazdı. Birkaç kere dağa tırmandı, birkaç arka odun getirdi, ahır duvarı altına yığdı. Kışı çıkarır mı, çıkarmaz mı, diye düşündü, ama dağa gidip fazla odun getirmemeye karar verdi. «Dağ hemen yanıbaşımda, bu odunla kışı çıkaramazsak gider, bir kütük indiririz. Değil kışı, baharı bile çıkarır!» dedi.

Battal'ın Enver'i çoktandır görmüyor, Seyd-Ali de şoseye uğramıyordu. Bekir yapayalnız sofada oturuyor, komolizma gelirse ne olur diye kafasını yoruyor, fakat ay dünyadan ne kadar uzaksa komolizma da benden öyle uzak, sonucuna varıyordu. Komolizmanın nasıl bir şey olacağını kendi aklıyla kestiremeyince, Allah kerim, korur müslümanlarını, diye düşünüyor, fakat Molla İreceb'in! Allah Tembellleri helâk eder» sözünü hatırladıkça kandi tembelliğini, gevşeklini ansızın anlamış gibi kalbi daralıyor, çabuk çabuk sofanın basamaklarını iniyor, garip bir sarsıntıyla birden bir şeyden ürkmüş gibi şaşkın gözlerle avluda kendine bir iş arıyordu. Ama iş bulamıyordu. Esma bostanı çoktan temizlemişti, fasulya sırıklarını, ahıra, duvarın dibine yığmıştı. Ahırın içi dışı silinmiş, süpürülmüştü. Hayvanlar sulanmış; meşinler, dizginler, tırpanlar, hamutlar, ipler yerli yerine konmuştu.

Bekir ahırda, avluda, evin etrafında hiçbir iş bulamayınca yine eski kütüğe çöküyor, bir sigara sarıyor, yakıyor, tavuk kümesine, yada ahır kapısına bakıyor düşüncelere dalıyordu.

«Köye hırsız dadandığı doğru mu acaba? Belki de doğru! Doğruysa gideyim, Çıfıt Levi'nin dükkânına, alayım o cenabet kilidi. Bakalım Çıfıt Levi de kaç para isteyecek? Cenabet hepsi yahu, Yahudinin de gâvurdan kalır yeri yok. Bir demir parçasına bile para isterler...»

Akıl ermez bir şeydi bu, Bekir için. Gençliğinde yada ba-

basının zamanında kapıya kilit mi takılırdı? Sigarasını eski kütüğe basıp söndürüyor, ellerini dizlerini vuruyor, düşünmeye devam ediyordu:

«Ağrımıyan başına dert arıyorsun, Bekir! Kim gelecek de kim alacak tavuğu? Bir tavuğun etinden ne olur? Bir tavuk, iki tavuk nedir? İnsanın damağını bile doldurmaz, nerde kaldı kursağını! Horozsuz da yumurtlayamaz. Hem canı yumurta çeken cenabet, güpegündüz gelip helâlinden açıkça isteyemez mi? Almam kilit! Sen git de binbir zahmetle kazandığın parayı elinle elin Yahudisine ver! Hem de ne için? Bir demir parçası için! Vermesine vereyim parayı, ya âlemin ayıplaması? Yok! Battal'ın Enver yapar, ama ben yapmam. Dedem yapmadı, babam kilitsiz yaşadı, soyum sopum iki sırık kestirmeden başka evini, malını hiçbir şeycik ile cemaatten ayırmadı da ben mi kalkacağım kapıyı, pencereyi demirlemeye? Yapmam! Hem komolizma da belli değil daha! Gelsin, bir görelim!»

Bekir yavaş yavaş ayağa kalkıyor, kestirme sırıklarına gidiyor, şoseye bakıyordu. Fakat aşağıda şosenin kenarında alçak taş duvarın üstünde oynayan çocuklardan başka kimse gözüne ilişmiyordu. «Gideyim, belki hınzır Enver'e raslarım» diyerek şoseye iniyor, yol kenarında bir taşın üstünde oturup uzun uzun Enver'i bekliyordu.

Ama Enver, yer yarılmış da yere girmiş gibi hiçbir yerlerde görünmüyordu. Gözlerine hiç kimse ilişmeyince Bekir'in canı sıkılmaya başlıyordu. Düşünecek şey kalmayınca kızmaya başlıyor, tekrar etrafına bakınıyor, fakat ne Enver'i, nede başka birini görüyor, ayağa kalkıyor, elini kalçasına vurarak söyleniyordu.

— Enver'in de burnu büyüdü, kabına sığamıyor mendebur! Gelmez konuşmaya insanla! Bir ikl lâf, yahu! Ona da kira isterler bugünün insanları!

Evi de, Bekir'in içi gibi, boş ve kederliydi. Kenar odadan Kala Mala'nın sesi bile işitilmiyordu. Bekir bazan içerdeler mi

acaba, diye kapının yanına gidiyor, kulak verip, dinliyordu. Kala Mala'nın kısık, kuru öksürüğünü işitince eve girip Esma ile konuşmak isteği uyanıyordu içinde.

Fakat Esma'nın bu son zamanlarda biricik işi, sabahleyin evi silip süpürmek, hayvanlara baktıktan sonra aptes alıp kerevette Yasin okumaktı. Ayşe'nin, Remzi'nin sıhhatine, kamalizmanın iyi bir şey olmasına, İvan'ın yaralarının iyileşmesine saatlerce dua ediyordu. Bekir ise yalnız kalıyor, ahlayıp ofluyor ağır adımlarla sofada yada avluda bir aşağı bir yukarı dolaşıyordu.

Evinin ağır sessizliği, sıkıntısı kalbini adamakıllı sarınca artık sığınacağı tek yer tarlası imiş gibi sofadan atlıyor, acele işi olan bir adam gibi adımlarını açarak, yolları, bağları, bahçeleri geçiyor, doğru tarlasına gidiyor, akşam karanlığı çökene kadar armudun altında oturuyor, dere başındaki çıplak ağaçlara, yerlere serili kırmızı yapraklara bakıyordu.

Sonbahar günden güne ilerliyor, kışın gelmekte olduğunu anlayan, dehşetini sezen köylüler sabahları atlarına, eşeklerine binip yollara dökülüyor, Kızıltaş uyurken Gelinkaya gerisindeki derelerden, karanlık meşeliklerden akşama kadar sağır baltа sesleri geliyordu.

Tarlada işini, demetini herkesten evvel bitirdiği gibi, kılıç gibi yaklaşan zalim kışa da herkesten evvel Battal'ın Enver hazırlanmıştı. Odununu kesmiş, ahırın dört duvarı altına güzelce Istif etmişti. Otlarını kurutmuş, ahıra taşımış, şehirden ununu, yağını getirmişti .Azıklarını, turşularını kaplarında ambarına öylesine dizmiş, yerleştirmişti ki, taş çatlatan karakış yarın bastıracak olsa umuru bile değildi.

Son zamanlarda, hele Molla İreceb'in iki koyunu çalındıktan sonra, köylülerin bu hırsızlığa aldırmadıklarını, hattâ inanmadıklarını görünce, geniş kalın cmuzlarıyle kendisini bir duvar gibi, köyden ayırmıştı. Arabasıyla Memişin deresi üstündeki

yola gidiyor, boş zamanlarında evinin önünde bahçesi, bostanı ve hayvanlarıyla uğraşıyordu.

Evi, şosenin üstünde, epeyce yüksek bir bayırdaydı. Arkası bayıra bitişik, önü balkonlu, beyaz, babadan kalma sağlam, damı kırmızı kiremitli, mükemmel bir taş yapı idi. Yukarda dört odası, odaları ortadan ayıran uzun bir koridoru vardı. Koridorun bir kapısı kuzeye, kaysı ve şeftali ağaçlarıyla zengin bir bahçeye açılıyor, öteki kapı denize bakıyordu. Denize bakan balkonlu kapının üst yarısı kırmızı, yeşil camlarla süslüydü.

Yerden balkon kenarlarına, ahıra inilen merdivenlere bağlanmış sicimlerde çan çiçekleri, kokulu salkımlar güzel eve daha bir güzellik veriyordu. Yazın Ayıdağ'ın gerisinden doğan güneş ilk ışıklarını Enver'in evine uzatıyor, renkli camları, taze boyasıyla, çiçekleriyle bu ev, bir masal köşkü gibi parlıyordu. Bütün Kızıltaş'ın dertli sessizliklere gömüldüğü bu güz vaktinde bile Enver'in bayırdaki evi her evden güzel, canlı idi: Kızıltaş baharlarının, yazlarının güzelliğini taşıyordu.

Battal'ın Enver, artık konuşmaz olup köylülerden uzaklaştıktan sonra fırçasını, baltasını, çekicini elinden bırakmamış, evini türlü boyalarla boyamıştı. Sağdan soldan komolizma toprakları alıyor, haberleri kulağına geldikçe kızmış, ama kızgınlığı işine karşı hevesini eksiltmemiş, aksine arttırmıştı.

Yaşı otuza yaklaşıyordu, genç çamlar gibi sağlam bir vücudu vardu. Yaşına rağmen, yanında Rus sözü edildi mi yüz sene evvel doğmuş eski bir Tatar olurdu âdeta. O zamanların Tatarları başlarını dik tutarlar, Ruslara iğrenç bir şeye bakar gibi yüksekten bakarlardı. Yüz elli sene sonra, şimdi de Tatarlar, Ruslara yine öyle bakıyorlar, ama Rusların iğrençliğinden dolayı kalplerinde korkuya benzer bir duygu beliriyordu.

Enver korkmayan, yüksekten bakan, genç mağrur eski bir Tatardı. Yirmi yaşında babasız kalmıştı, iki yıl sonra annesini gömmüş, yirmi beşinde Seyd-Ali'nin büyütmesi öksüz Zemine ile evlenmiş, evine gelin getirmişti.

Zemine, ince, güzel, kuzu gibi uslu, hamarat, becerikli ve dindar bir kadındı. Gençliğine rağmen ruhça, duyguca tam da Enver'e uymuştu. Kocasını seviyor, sayıyor, onunla iftihar ediyor, gurur duyuyordu. Zeki ve becerikli olduğu halde düşünmesine hacet yoktu. Enver'in sevgisi, güveni, gerek evinde, gerek tarlasında, her işte gösterdiği intizam, uzak görüş, yüksek, sağlam karakter, Zemine'yi düşünmek külfetinden kurtarıyordu.

Zemine, evlendikleri günden beri Enver'in gölgesi gibiydi. Enver onu her zaman yanında hissederdi, hep onunla beraberdi. En ağır, en zahmetli işlerinde bile Zemine'nin ruhu onunla beraber olur, böylece Enver sonsuz bir saadet duygusu içinde yaşardı.

İşlerini bitirdikten sonra kerevette oturur, el ele tutuşur, göz göze dalar, Tanrının verdiklerine, kendilerini birleştirmiş olmasına şükrediyorlardı. Beş yaşındaki oğulları Niyazi, daha çok Zemine'ye benziyordu. Zayıf, nazlı bir çocuktu. Zavallının başına her sene bir hastalık gelirdi. Hele damdan düştükten sonra yüzü incelmiş, daha zayıf ve halsiz olmuştu.

Çocuk o gün şose kenarında arkadaşlarıyla kaptan oyunu oynuyordu. Kala Mala ile İvan da Bekir'in evinden çıkmışlar, şoseye iniyorlardı: Çocuklar, sakallı adamları görünce oyunlarını bırakıp onlara doğru koşmuşlardı. Niyazicik de çocuklarla beraberdi; ama Kala Mala ile İvan'ı yakından görünce çok korkmuş, arkadaşlarını Rusların yanında bırakıp evlerine kaçmış, dama çıkıp Rusları damdan seyretmişti. İşte o kaza, başına o gün gelmişti.

Damdan nasıl düştüğünü kimseler bilmiyordu. Zemine, Niyazi'yi duvarın dibinde buldu. Enver, hemen o gün çocuğu Yalta hastahanesine götürdü, doktorlar çocuğu iyice muayene ettiler, ama alnında ceviz büyüklüğünde bir şişten başka bir şey göremediler. Çocuk uzun zaman halsiz ve neşesiz kaldı, sonra yavaş yavaş kendine gelmeye başladı.

Ama sakallı İvan'la Kala Mala'yı bir türlü unutamıyordu. İlk

haftalarda geceleri soğuk terler dökerek yataktan atlıyor, zayıf kolcuklarıyla annesinin boynuna sarılıyor, bağrıyor, uzun uzun ağlıyor, sonra yorulup sabaha kadar annesinin kucağında uyuyordu.

Zemine'nin de gözleri ağlamaktan şiş şiş, kıpkırmızı olmuştu. Kalbinde sızlatıcı bir acı, Enver'in yüzüne bakıyordu. Enver önce bir şey söylemiyor, kalbinin kırıklığını gizleyen gözlerle karısına bakıyor, sonra bazan sert, bazan tatlı bir sözle karısını yatıştırıyordu.

Günler geçti, çocuk iyileşti. Bir gün Bekir, yanında İvan, tarlasına giderken yolda küçük Niyazi'ye rasladı. Çocuk İvan'ı görür görmez geri döndü, evlerine doğru koşmaya başladı. Bekir arkasından seslendi, ama çocuk duymuyordu. Bekir daha hızlı bağırdı, Niyazicik yavaşladı, durdu, fakat Bekir'den taraf bakmaya cesaret edemiyordu.

Bekir yürüdü çocuğun yanına gittl, küçük Niyazi'yl kucakladı, ağır ağır İvan'ın yanına döndü.

Niyaziciğin küçük yüzü bembeyazdı. Zayıf çenesi, büzülmüş yanakları garip bir titreme içindeydi. Bekir çocuğun korkusunu biliyordu. İvan'ın yanında durdular. Bekir dlz çöktü omuzlarından tutarak Niyaziciğin ürkek yüzüne baktı, güldü:

— Yiğit Niyazi! dedi. Kaç yaşındasın?

— Beş!

— Beş! Beş ha! Koca delikanlı oldun desene! Hay maşallah, maşallah!

Bekir yere oturdu, Niyaziciği de dizine oturttu, başını İvan'a doğru çevirerek seslendi:

— İvan, yanıma otur!

İvan cevap vermedi.

— İvan! Otur!

İvan, yolun kenarına otlara çöktü.

— Sen İvan'ı tanıyor musun, Niyazi?

Çocuk sesslzce omuzlarını kaldırdı.

— Tanımıyorsun ha? Adı İvan. Benim yanımda çalışıyor, hem biraz tatarca da bilir, ister misin seninle konuşsun?

Niyazicik, kuş gibi hafif başı göğsünde tekrar sesizce omuzlarını kaldırdı. Bekir İvan'a döndü:

— Hadi söyle bakayım tatarca bir söz, İvan!

İvan, Bekir'in maksadını bilmediği için yüzünü ekşitti, sessizce omuzlarını kaldırdı. «Hoho» dedi.

Bekir kızdı:

— Tatarca dedim sana eşşek! Hoho tatarca mı? Söyle! Tatarca bilirim, de!

İvan kayıtsız bir sesle yavaşça:

— Hoho, bilirim! dedi.

— Bekir, çocuğun göğsünü, koltuk altlarını gıdıkladı. Niyaziciğin beyaz yanaklarında kızartılar belirdi. Güldü Niyazi. Bekir de güldü:

— Gördün mü, tatarca da bilir hınzır! dedi.

O günden sonra çocuk iyileşmiş gibiydi. Artık İvan'a veya Kala Mala'ya rasladığı zaman evlerine kaçmıyordu. Uzakta duruyor, Rusları seyrediyordu. Yavaş yavaş öbür çocuklara karıştı, eskisi gibi mezarlığın kenarında taş duvarın üstünde yelken açıp kaptanlık oynuyorlardı...

Yalta'dan çıkıp meşeleri, çamları, küçük büyük tepeleri, kırları bağlara, tarlalara devirerek, toprağı alt üst ederek kıvrıla kıvrıla gelen, katran gibi kara sırtı parlak bir yılana benzeyen yol; Memişin deresi üstüne gelip durmuştu. Eskisi gibi her sabah karşı mahalle meydanında iki yüz araba toplanıyor, Kızıltaş'ın üstünde gökyüzü ağarırken meydandan şoseye kadar sıralanmış arabalar birbiri ardınca yavaş yavaş şoseye iniyor tembel tembel ilerliyor, köy uykudan uyanırken Memişin bayırı gerisinde gözden kayboluyorlardı.

Esma, daha derin ibadetlere gömülüyordu. Bekir sofada, dolaşıyordu. Sıkıntılı zamanlarında tarlasını ziyaret ediyor, o böy-

le düşünceli dolaşırken günler de Bekir'e hiçbir huzur getirmeden gelip geçiyordu.

İvan günden güne iyileşiyordu. Küçük gözleri kırmız yuvalarına eskisinden daha derin sinip yerleşmiş giblydi, ama genç vücudu yine dimdik, sağlam oluyordu. Yüzü eskisinden daha açık, daha beyazdı şimdi; insana benziyordu az çok.

Şifasını bulmuş kalp hastası gibi sofanın basamaklarına oturuyor, denize, ufuklara bakıyor, kendi kendine gülüyordu. Bekir'le karşılaşınca selâm veriyordu. Bekir bir şey sorsa veya onunla konuşsa sadece hoho demiyor, bir şeyler daha ekliyor, biraz uzunca konuşmak istiyor, ikide bir Bekir'e bir şey soruyor, yada kendi fikrini anlatmaya çalışıyordu.

Bekir önce hayret etmiş, İvan'ın bu değişmeslni yadırgamıştı; fakat gitgide içinde bir sevinç yer ediyordu. İvan bazan ahıra giriyor, Macik'in başını okşuyordu. Bazan atı fırçalıyor, ahırı temizliyor, gübreleri duvar dibindeki yığına taşıyordu. Bir gün Esma'nın güğümlerini alıp çeşmeden su bile getirmişti. Bunu gören Esma, İvan'ın yüzüne bakıp gülerken İvan, eskisi gibi yüzünü ekşitmemiş, o da gülmeye çalışmıştı.

Bekir, İvan'ın yanına gelip yaptığı işler için teşekkür ettiği zaman İvan birdenbire bir şey bulup söyleyemiyor, fakat ağzı ve kalbi eskisi gibi hoho demekle kalmıyordu. Evet değişiyordu İvan.. Bekir bunu görüyor, hlssediyordu.

Bir gün beraberce Roman Koş'un eteklerine çıktılar bir araba odun kesip eve indirdiler, ellerinde baltalar ahırın önünde odunları yardılar, ahıra taşıdılar, duvarın önüne tavana kadar istif ettiler.

Artık Bekir, İvan'ı daha derinden düşünmeye başlamıştı. Düşünüyor denemezdi buna; çünkü İvan'ın eskl kılığını, kirini, yere tükürüşünü hatırlamıyordu artık. Bekir, İvan'ı düşünmüyor onu kendisine yakın hisediyordu. İvan'ı görmezse canı sıkılıyor, bazan arkadaşını bekleyen bir çocuk gibi sofanın basa-

maklarına oturuyor, kenar odanın kapısına baka baka İvan'ı bekliyordu.

Aklına türlü şeyler geliyor, türlü rüyalar görüyordu. Bir gece rüyasında İvan'ı yenleri dirseklerinde, paçaları dizlerinde sofada aptes alırken gördü. Ellerine, kalın bileklerine Ayşe su döküyor, İvan da dudaklarında Bismillâh, aptes alıyordu.

Bekir, Esma'yı uyandırdı, rüyasını anlattı. Esma döşekte oturdu, gözlerini oğuşturarak Bekir'in rüyasını dinledi, sonra, gerindi, esnedi: «Domuzdan kuzu olursa İvan'dan da müslüman olur!» diye mırıldanarak yorganı başına çekti uyudu. Bekir ise, aklında İvan, ılık tatlı duygularla döşeğe uzandı.

Fakat uykuyla beraber İvan da gözlerine gelip dikiliyordu. İvan'ı öteki köylüler gibi kalpaklı, uçkur şalvarlı, elinde sopası, sofada durur gibi görüyordu. Kendi de İvan gibi giyinmiş, elinde sopası, İvan'la yan yana basamaklardan iniyor, çakıl döşeli yolu geçip karşı mahalle camisine cuma namazına gidiyorlardı.

Bekir tekrar uyandı. Rüyasının gerçek olduğuna inanır gibiydi. İvan müslüman oldu diye Esma'yı da uyandırıyordu ki, gece yarısı olduğunu, yatakta bulunduğunu hatırladı. İvan'ı, İvan'ın müslümanlığını bulutlu gözlerinden kovmak ister gibi gözlerini oğuşturdu, tekrar yatağa uzandı, yorganı başına çekti.

Uykusu kaçmıştı. Demincek gözlerinde kovduğu İvan şimdi zihnini bütün bütün işgal ediyordu. İvan'ın Rus olduğunu unutuyor, gözlerini kapıyor İvan'ın ömrü boyunca yanına yerleştiğini, hattâ kendi oğlu olduğunu hayal ediyordu. Böyle düşünürken gözlerinin önüne kenar odada rakı şişeleri arasında saçı sakalına karışmış Kala Mala geliyordu. İvan'ı, ilk rasladığı çul ceketi, omzunda sepaya takılı kazanı, burnunu yenine siler, yere tükürür görüyordu. Esma'nın, domuzdan kuzu olursa İvan'dan müslüman olur, sözünü işitir gibi oluyordu.

Tekrar İvan... Ezilmiş serçe başı gibi çirkin, kirli tırnakları; küçük, derin, soğuk gözleri; yere tükürüşü... İvan'ı böyle gördükçe ter içinde kalıyor, yorganın altında kıvrılıyor, dönü

yor, arka üstü uzanıyor, bu hayali kovmak ihtiyacıyle gözlerini cğuşturuyor, sonra kapatıyor, uyumaya çalışıyordu.

Ama İvan, kalbindeydi onun, kurtulamıyordu bir türlü. «Hey, şeytan dürttü beni gene!» diyo yan üstü çevriliyor, bir an İvan'ı unutuyor, içi ve başı boş, yatıyordu yatakta.

Fakat uyuyamıyordu. Yavaş yavaş kalkıyor, karanlıkta, masada tütün kesesini arıyor, buluyor bir sigara sarıyor, pencere yanında sigarasını içiyor, yavaşça: «Lâ ilâhe illâllah» diyerek yatağa giriyor, ama gözlerini kapar kapamaz yine İvan'ı düşünüyordu.

«Dünya ve ötesi.. Her şey O'nun elinde, her şey O'ndan, her şeyi O yapar, her şeyi O çevirir. Göz açtıran, göz kapatan O'dur. Yakan, söndüren, yaşatan, dirilten O'dur. Hep O'dur...»

Bekir, gözlerini kapıyor, İvan'ın sofada aptes alışını gözlerinin önüne getiriyordu. «Ah öyle bir şey olsa! Tarlanın beş armuttan yukarı yarımını verirdim kendisine! Tarla geniş, iki boğazı değil, dört boğazı bile geçindirir. Tam yolun kenarında bir de ev kurarım onun için. Yaşasın, o da insan değil mi?» diye düşüne düşüne başı, beyni ağırlaşıyor, gözleri usulca kapanıyor, uyuyordu.

Fakat İvan, İvan'dı Yüzyıllar boyu İvan olagelmişti,

İvan'dı İvan olup gidecekti Yüzyıllar onu değiştiremediği gibi Bekir'de, merhamet dolu kalbi de değiştiremezdi

•

5

Bekir rüyasında İvan'ı gördüğü gecenin sabahı, İvan'ı her günkünden başka türlü görünüm umuduyla, erkenden kalktı, giyindi, sofada durdu.. İlerde kestirme sırıkları yanında arabası arabaya bağlı atı duruyordu Ahırın kapısı ardına akdar açıktı,

Bekir kâh ahır kapısına, kâh atına bakıyor, acayip bir şey görecekmiş gibi bekliyordu

Az sonra atın hamutu omzunda, İvan ahırdan çıktı. Sofada durmuş, kendisini süzen Bekir'i gördüyse de sesini çıkarmadı, yürüdü arabaya gitti, atı koşmaya başladı. Bekir düşündü: «Hay anasını! Biçare iş bulamıyor da yine Roman Koş'a oduna gidecek. Ben gitmem, fazla oduna ihtiyacımız yok ki!»

Bekir, bir bahane bulup İvan'ı da fikrinden caydırmak istiyordu. Ensesini kaşıdı, basamakları indi, İvan'a yaklaştı.

— Uğurlar ola İvan, ne tarafa, Yine oduna mı gidiyorsun?

İvan atı arabaya koştu, arabaya bindi, dizginleri, kamçıyı eine aldı, ancak o zaman Bekir'in sorusuna cevap verdi.

— Yok dedi. Memişin bayırına gidiyorum.

— Nereye?

— Memişin bayırına.

— Seni orda isteyen yok kl! Sensiz o işi beceremezler mi sanıyorsun?

— Hoho, beceremezler!

— At yorgun. Dün akşam Roman Koş'tan bir araba odun çekti, bırak ahırda kalsın, rahat etsin, hayvana yazık!

— Hoho, yazık değil! Hayvan o! Dün odun çekti, bugün taş taşır. Hayvan o, hoho!

Bekir bağırdı;

Yut şu cenabet hoho'nu! Keşke boğazına kemik gibi saplansa, dinsiz! Hayvan yorgun diyorum da bana hoho diyorsun. İn arabadan bakayım! Ne sandın, ben atımı komolizma yolu için mi besledim?

İvan bir an sesini çıkarmadı. Dizginler, kamçı elinde, arabada oturuyor, başı dimdik, kıpırdamadan ilerde karanlıklar içinde beliren Ceneviz kalesinin kurşuni uçurumlarına bakıyordu.

İvan'ın sessizliği Bekir'e dokundu, ensesini kaşıyarak: «Sebepsiz bağırdım herife!» diye düşündü. «Ama atı yormaya da sebep yok bugün. İsterse yarın gitsin, fakat bugün değil!»

Sonra bağırmamdan kalbi kırıldı kırıldı belki, diyerek yavaşça söyledi:

— Hadi in. At bugün rahat etsin. Sen de yorgunsun. İstersen yarın gidersin.

İvan, gözleri Ceneviz kalesinde, sessiz dalgın duruyor, bir şey söylemiyordu. Bekir tekrarlamaya mecbur oldu.

— İşittin mi, ne dedim?

İvan yavaşça cevap verdi:

— Hoho, işittim. Ama olmaz.

Bekir, biraz arabaya yaklaştı, dikkatle baktı İvan'ın yüzüne:

— Ben zannettim ki Sabri kafana biraz koydu senin. Yanılmışım, koymamış, birazını daha almış. Olmaz mı, dedin?

— Hoho, olmaz!

— Olmazsa cehenneme git! Ama atı ahıra bağla!

İvan cevap vermedi. Bekir sakin olmaya çalıştı. Fakat İvan'ın arabada oturmasına, sesizliğine kızmaya başlamıştı.

— Hadi dediğimi yap, atla arabadan.

— Yegorof beni ister.

— İsterse git, ama atımı bırak. At kimin, benim mi Yegorof'un mu?

— Hoho! Yegorof'a lâzımsa Yegorof'un. Ben kalmam, ben gidiyorum.

Bekir birdenbire şaşırdı. İvan'ın sesinde atı, evi karısı, kendi için korkunç bir tehlike varmış gibi atına yürüdü, titreyen elleriyle hayvanın başını yakaladı, dizginlerini tuttu.

Soğuk bir sesizlik başladı. İvan oturduğu yerde hiç kımıldamıyor, elinde kamçı, dizginler, yola çıkmaya hazır, öylece duruyordu. Yüzü, gözleri hareketsizdi; bu sesizliğiyle pek yaman bir hali vardı.

Bekir , hayvanın dizginlerini koparacakmış gibi sarılmış, içinden fırtınalar eserek: «Allahım, sen sabır ver bana!» diye dua ediyordu. eTkrar baktı İvan'a. Kendisine mi, yoksa İvan'a mı

olduğu belli olmayan bir merhamet bakışıyla baktı, sesi titriyordu.

— İvan, arabadan in, atı bırak!

İvan, omuzlarını kaldırdı, cevap vermedi .

— İvan! Atı ahıra bağla!

İvan: «Olmaz gidiyorum!» diye tekrarlayınca Bekir birden çılgına döndü.

— Git, defol git! Git, Rus gâvuru ceheneme git!

Bekir iki eliyle hayvanın başını geri itiyor, hayvan Bekir'in bu ani haykırışından şaşırmış gibi başını sinirli sinirli sağa sola sallıyor, şaha kalkıyor, arabayı tepiyor, kişniyordu.

Git.. git! Çulların ahırda, kazanın, sopan ahırda! Git, git, hain Rus!

Geri geri giden arabanın arkası, ahırın duvarına vurdu. Boş kova devrildi, at tekrar kişnedi, Esma sofaya çıktı.

— Ne oluyor orda? Hayvana ne oldu?

Ama Bekir, karısının sesini işitmiyordu. Atın koşumlarını çözdü, hamutunu, dizginlerini ahıra fırlattı, atı ahırın yanında Macik'in kazığına bağladı.

İvan hâlâ arabadaydı, küçük soğuk gözleriyle Bekir'i süzüyordu. Yüzü daha küçülmüş, daha sararmış gibiydi, fakat yüzündeki bu değişiklik, içinden geçenleri belli etmiyordu.

İvan'ın arabada oturup sessizce bakmasına içelreyen Bekir'in gözleri ateş saçıyordu.

— Atımı Yegorof'a vermek istiyorsun ha? Yedirdiğim ekmeklerin karşılığı bu ha? Karnını doyurduğun tabağa tükürüyorsun, cenabet herif!

İvan kısık bir sesle; «Naçalnlk o! İsterse alır, seni de türmeye atar!» dedi ve arabadan aşağı atladı.

Artık Bekir'i durdurabilecek kuvvet yoktu dünyada. Birden İvan'ın üzerine atıldı, elindeki kamçıyı çekti, aldı. İvan'ın yüzünü ayaklarını omuzlarını kamçılıyor haykırıyordu.

— Al, al, Yegorof'a at! Al, seni hain! Atımı istedin, al!

Gözlerindeki yeşil, soğuk parıltılar korkunçlaşıyor, alırın du varına kıstırdığı İvan'ı hem dövüyor, hem de bağırıyordu:

— Al sana at! Al, moskof gâvuru, al da götür komolizmaya ver.

Bekir, sinirli sinirli ahıra girdi. Kala Mala'nın, İvan'ın çullarını, kazanlarını alıp dışarı çıktı, kestirme sırıklarına doğru yürüdü, elindekileri yola fırlattı, yine ahıra döndü. İçeri girerken başını İvan'a çevirdi:

— Bütün malın orada. Git, cehennem ol! Git, gözüm görmesin seni! Babanı da al, götür.

Bu sahneyi sessizce seyreden Esma, şaşırmış, donup kalmıştı. Yirmi beş senelik evliliğinde kocasını ilk defa böyle görüyordu.

Bekir ahıra girdi, hemen çıktı, aralıkta durdu:

— Sen eve gir Esma, işin yok burda! dedi.

Bekir, ahır kapısında hayat uçurumunun kenarına gelmiş bir insan gibi duruyordu. İvan, bu sabah bir sözle, bir hoho demekle içinde belki de yüzyıllardır uyuklayan bir şeyi uyandırmıştı. O şey büyüktü, belki de Bekir'den de büyük!

İvan sırtını duvara dayamış, başı göğsünde, sesizce yere bakıyordu. Bekir, İvan'ı görmüyor, merak etmiyordu. İvan şimdi küçücüktü, Bekir şimdi isterse onu odun keser gibi ortadan yarar, doğrayıp doğrayıp gübreliğe atıverirdi.

Fakat.. Fakat Bekir'e bir şeyler oluyordu. Boğuluyordu. Havada, ata evinin üzerinde milyonlarca İvan'ın soluğunu, sası kokusunu hisediyor, içi titriyordu. Kalbinde uzun zamandan beri uyuklayan şey, şimdi böyle ansızın neden uyanmıştı? Niçin böyle geç uyanmıştı?

Ağlamak istiyordu Bekir, ağlayamıyordu. Tekrar ahıra girdi, fakat bir yerlere sığamıyordu. Macik bir öksüz gibi Bekir'e bakıyor, sanki Bekir'i anlıyor, hisediyordu.

Bekir'in yüzü incelliyor, gözleri büyüyor, kalın ağır elliyle Macik'in sırtını okşuyor, içinde bir ses: «Niçin Macik, niçin insanı yaşatmıyorlar ata toprağında?» diyordu. Macik de, ahır da, ev de onun değildi. Her şey, her şey duvara dayanmış İvan'ın ağır, geniş sırtı altında kalmış gibiydi.

Bekir, ahırın karanlık, soğuk duvarına yanağını dayadı, sakalı ıslandı. «İçim yanmaktan kurtulmasın, Allahım, yalnız bunları alma benden. Ömrümde soğan ekmekten başka bir şey gösterme bana Allahım, yalnız bunları alma benden...»

Bekir, ahırdan çıktı. Sesizlikler içinde ağlayan evini arkada bıraktı, kestirmeyi geçti, garip başı göğsüne düşmüş, incir ağaçları altından giden yolu yürüdü. Yollardan, kıyılardan, tarlalardan karanlıklar, kalkıp onun gözlerinde toplanmış gibiydi. Gözlerinin etrafı simsiyahtı, soluk yüzü yüzyıllık bir kederin eseriydi âdeta.

Bekir gidiyordu. Tarlalar boştu, armut ağaçları çıplak ve garip. Yollar boştu. Her yer Bekir gibiydi. Bekir, babası, dedisi soyu sopu bu toprağın sahipleriydiler, bu toprağını! Fakat işte.. İvan gelmişti, İvan.. İvan kimdi? Kötü bir insan değil elbet! Zavallı bir Rus! Aç, çıplak, zavallı bir Rus! Bekir'e bir kötülük de yapmamıştı. Ne kimseye sövmüş, ne kimsenin yolunu kesmişti. Ama işte, bu sabah bir hoho demesi, Bekir'i mahvetmişti. İvan başka idi, İvan'ın başkalığı Bekir'i de başkalaştırmıştı. Hoho da değil. Bekir onun hoho'suna alışmıştı. Ama bu sabah Bir cümle ile, «Yegorof seni türmeye atarı» cümlesiyle Bekir'i kırmıştı İvan. Bekir'in bu güzel Türk toprağında, bu güzel göğün altında doğmuş, hür yaşayagelen insanlardan biri olduğunu bilmiyor muydu İvan?

Bekir yürüdü, yollar, yollar dereler geçti, tütün tarlasına çıktı. Artık buraların yabancısıydı sanki; ayaklarının altındaki toprak da onun gibi dertliydi. Tarlayı enine boyuna bir kaç kere dolaştı, sonra armut ağaçlarının altına gitti. İnce bir yağmur

çiseliyor, sesizlik ve kederler içinde Bekir'in de gözleri doluyordu.

Bekir tütün kesesini çıkardı. Islak, soğuk, katı parmaklarını mintanına sıldi, tütünü ufaladı, ısıttı, sonra bir sigara sardı, içti. Savrulan dumanlara bakıyordu. İki ay önce tütünleri kırarken armut ağaçlarıyla yaptığı bir konuşmayı hatırladı, Içine ılık bir huzur yayıldı, gülümsedi, hattâ. Armut ağacını tuttu, öteki ağaçlara baktı, tarlanın kenarlarına göz gezdirdi, yukarıya aşağıya baktı, gözleri birden sevinç yaşlarıyla dolu. Hastalığında Ayşe'nln yüzünü, saçlarını okşar gibi hafifçe okşadı ağacı. Düşündü:

«İyi yere dikmişler sizi ağaçlar, iyi yere! Buradan tarlanın her yerinl, her köşesini görüyorum. Aşağıya dikilseydinlz tarlanın yukarsını, tepeye dlkilseydiniz, etekleri göremiyecektim. Buradan tarlanın her yerlnl görüyorum; evi, tütün aranlarını, mezarlığı...»

Bu düşünce kalbine bir sükûn verdi. İki ay önce İvan'la tarlada tütün kırdıklarını, aynı ağacın altında oturarak yemek yediklerini, sigara içtiklerini hatırladı; demin tasavvur etlği facianın o kadar korkunç olmadığını düşündü.

«Eh, söyledi cenabet! Ben de fazla üzerinde duruyorum İvan İvan'dır, söyler yal Hoho der, türme der. Daha ne yapabilir? Hiç! Ne diye alınıyorum İvan'ın lâfına? Sanki zehir içirdi insana. Evvelce kaç kere hoho dedi de kızmadım...»

Beklr yeniden tarlasına göz gezdirdi, evinden tarafa baktı, elini kalçasına vurdu. «Kabahat bende ki her lâfa kulak verlyorum. Karı gibi, her lâfa gözlerim yaşarıyor.»

İçlnde katı, kuvvetli bir şey hissetti, ellerine ayaklarına derman gelmişti sanki. Elini kalçasına vurdu tekrar: «Erkek olmalı, erkek!»

Doğruldu, başını kaldırdı, kollarını sallaya sallaya dimdik yürüdü, aşağıya dere başına gitti. Dereye varmadan gözlerine tarla duvarı dibinde rüzgârların savurup getirdiği birkaç çalı

ilişti. Çalıları bir yere topladı; dökülmüş, çürümüş, ıslak yaprakları duvarın gerisine attı, çalıları alıp dereye devirdi.

Birkaç kere daha tarlaya baktı, aşağı eteklere biraz gübre getirip serpmek gerektiğini düşündü, yarın sabah tarlaya gübre taşımaya karar verdi, adımlarını açarak, kollarını sallaya sallaya evine doğru yürüdü.

Kestirme sırıklarına yaklaştığı zaman avluda eski kütüğün üstünde, hiçbir şey olmamış gibi oturan İvan'ı gördü. Bekir de sabahki olayı unutmuştu artık. Sırıkları kaldırdı, sofaya doğru yürüdü, İvan'ın yanından geçerken tabii bir sesle: «Atı ahıra götür, İvan!» dedi: «Biraz ot çek başına. Yağmur yağıyor!»

Bekir, sofa basamalkarını çıktı, evine gldi. Esma, Yasin okuyordu. Bekir sessizce ikinci odaya girince Esma, Kuranını kapadı, üç defa öptü alnına götürdü, altına aldığı ayaklarını uzattı, kalktı, Bekir'in arkasından odaya girdi, yavaşça sordu:

— Şey... Ne oldu sana bugün? Adamakıllı hırpaladın gâvuru.

— Eh, çocuk işte, Sabricik biraz aklını almıştı, ben tekrar kafasına akıl koymak istedim.

— Gidiyor mu?

— Ne bileyim? Giderse gitsin!

Esma, Bekir'e biraz daha yaklaştı, sesini hafif yükselttl:

— Ağlıyordu demin duvarın dibinde.

— Ha?

—Yanından geçtim, sesini çıkarmadı. Evde kavga olduğunu elâlem bilmesin diye kazanını, çuvalını tekrar ahıra götürdüm. Gidiyor mu?

— Giderse gitsin! Ağlıyor muydu dedin?

— Ağlıyordu.

— Vay anasını! İyl yapmadım, kabahatsiz dövdüm galiba.

— Ne dedi sana, nlçln dövdün?

— Eh, erkeğin damarı ne zaman tutar, bilinir mi? Benim

de ayda yılda tutar işte. Hıncımı İvan'dan aldım, geldi geçti sorma!

Mesele böylece kapandı, İvan, Bekir'in evinde kaldı. Ertesi sabah Bekir, tarlaya gübre taşıdı, tarla duvarını onardı. Armutların kurumaya yüz tutmuş dallarını kesti, budadı, günü tarlasında geçirdi.

İvan ise işsiz güçsüz, ceketinin yakasını ensesine kaldırmış geniş sırtını ahırın duvarına datamış, elleri pantolon ceplerinde, sessizce denize baktı durdu.

Kala Mala kenar odadaydı, ikide bir sesi duyuluyordu. Ansızın bir çığlık atıyor, susuyor, ne yaptığını kimse bilmiyordu.

İvan, işsiz güçsüz üç gün, sırtı ahıra dayalı, durdu, denize baktı, avluda gezindi, kenar odaya gitti geldi, incir ağaçları yanında, duvarda oturdu, denizden gelen, kirli ufuklardan bir şey bekler gibi baktı, bekledi. Dördüncü günün sabahı ansızın Bekir'in evinden kayboldu.

Bütün gün ne Esma, ne Bekir İvan'ı göremediler. Önce kenar odada sandılar, ama ertesi gün de ortalarda görünmeyince Bekir şüphelenmeye başladı. «Çuvalı ahırda mı acaba?» dedi.

Esma kenar odanın kapısına yaklaştı, kulak kabarttı, dinledi. İçerden yalnız Kala Mala'nın komurtusu işitiliyordu.

Esma, ahıra gitti, derhal geri döndü:

— Çuvalı, sopası, çulları ahırda, kendisi yok. Taş suya batar gibi battı. Ne ahırda, nede kenar odada!

Bekir sofaya çıktı, kenar odanın kapısını vurdu, bekledi Kapı açılmıyordu. Yine vurdu, yine hayli zaman bekledi. Derken Kala Mala'nın öksürüğü, mırıltısı duyuldu; mandal gıcırdadı, kapı aralandı, Kala Mala'nın başı göründü.

— Senin İvan nerde, Kala Mala? Sakın bir kazaya...

Kala Mala, sözün gerisini dinlemeden: «İvan, köpek! İvan gitti! Ölsün, köpek!» diyerek sert bir vuruşla kapıyı Bekir'in yüzüne kapatıverdi.

İhtiyarın ne dediğini anlayamayan Esma, Bekir'in elini tuttu:

— Öldü mü? dedi.

— Yok, o da bilmiyor ne dediğini.

Odalarına girdiler, fakat rahat değildiler. Bekir giyindi, çarıklarını bağladı, Esma yün şalına sarındı, öğleye kadar sofada durdular.

İvan'dan ses seda yoktu. Öğlen oldu, geçti, yemek unutuldu, İvan gelmiyordu.

Bekir sonsuz kederlere gömülüyordu. Birkaç kere şoseye indi, Enver'in evine doğru baktı, mezarlıktan tarafa gitti, karşı mahalle meydanına çıktı, İvan'ı hiçbir yerde bulamadı.

Evinin yanından geçerken kestirme sırıkları önünde durdu, şalına bürünmüş hâlâ sofada duran karısına seslendi.

— Ben Enver'in evine gidiyorum. Belki biraz oyalanırım, sen içeri gir!

Enver, dün akşamüstü Rum köyünden getirdiği kocaman çoban köpeğini tavuk kümesine bağlamış, elinde uzun bir sopa, köpeği azdırıyordu. Bağlı köpeğin havlayışları kümeste müthiş bir panik yaratıyordu. Zincirdeki köpek, Enver'in elindeki sopaya saldırdıkça tavuklar ikişer üçer kümesin dar kapısından dışarı fırlıyor, kanat çırpa çırpa, Enver'in ayalkarı arasından uçuşarak avluya kaçışıyorlardı.

Bekir uzakta durdu, hayli zaman Enver'in oyununu seyretti. Kümes boşaldı, tavuklar avluda bir yere biriktiler, yavaş yavaş yatıştılar.

Enver sopasını köpeğin ağzından çekti, hayvanın havlaması kesildi. O zaman seslendi Bekir:

— Hey Enver, niçin köpeği azdırıyorsun böyle?

Enver, Bekir'e doğru döndü, güldü, Bekir'in sorusunu duymamış gibi sordu:

— Köpek nasıl, Bekir Ağa ?

— Köpek köpektir, iyisi kötüsü olur mu?

— Olur ya! Dün Rum köyüne gittim, Ruma dört tavuk verdim yerine bu köpeği aldım.

— Haa, demek Rum köpeği de var köyde!

— Evime Rus gireceğine Rum köpeği girsin daha iyi! Hayrola, hoş geldin!

— Bak hele, köpek aklını çeldi, selâmı bile unuttun. Büyüdün, cenabet! Kabına sığmıyorsun. Dünyada bir Bekir amcan var, onu da gelip görmezsin. Bir merhabaya hasret kaldık, onu da veren yok.

Enver, Bekir'e doğru yürüdü:

— Deme öyle, Bekir Ağa! Başımız üstünde yerin var, gel buyur!

Enver, evin kimbilir neresinde, ne işle meşgul Zemine'ye seslendi:

— Zemine! Bekir dayın geldi, kahve pişir!

Bekir ciddi bir sesle: «Kahveyi bırak, Enver!» dedi «İş için geldim.»

— Hayrola!

— Hayır neresinde? Dert üstüne dert, iki gözüm! İvan kayıp.

— Enver beyaz dişleriyle güldü:

— İyi iyi! Çekeceğimiz dert böyle olsun! bir Rus kayıpsa kahvemizi daha rahat içeriz, haydi girelim içeri.

— Bırak kardeşim, şu inadını. Rus olsun, ne olursa olsun, o da Allahın kulu! Kazaya uğramak ihtimali var, yazık!

— Yazık, yazığın üstüne bir kazık! Unut, Bekir Ağa! Amma da dert buldun kendine: Ne o, İvan kaybolmuş! Bu sabah Memişin deresi üstünde yolda dolanıyordu öteki Ruslarla.

— Belki dereye düştü, bir kazaya uğramak ihtimali var. Ben gideyim, başka zaman uğrarım.

Tuhaf bir adamdı Bekir; her konuşmada farkında olmadan Enver'i incitirdi. Ama Enver onu yine de sever, sayar kızdırmamak için ters bir söz söylememeye dikkat ederdi. Şimdi de

Bekir'in düşüncesini değiştirmeye kalkışmadı. Memişin deresine gidip binbir zorlukla, tehlikeyle İvan'ı arayacak olan Bekir'e değil, daha çok kendisine böyle insanlar arasında kalışına acıyor, esef ediyor gibi baktı Bekir'in yüzüne, sesini çıkarmadı.

Bekir de fazla durmadı, doğru evine gitti, vakit kaybetmeden atını eyerledi, Seyd-Ali'nin evine çıktı. Yanında Remzi, akşama kadar derelerde, uçurumlarda İvan'ı aradılar, hiçbir yerde bulamadılar. Atları da kendileri gibi yarı ölü, yarı sağ evlerine döndüler.

Ertesi günün akşamı Bekir, benzi soluk, içi kederli, İvan'a beklerken İvan çıkageldi:

Esma Macik'i yeni sağmış, Bekir hayvanı ahıra bağlamış, başı ucuna otunu çekmiş, sofada duruyorlardı. Uzak evlerin önünde odun yaran köylülerin balta sesleri, sağılan ineklerin, keçilerin gürültüleri kesiliyor, köy akşamın derin ve hoş sessizliğine gömülüyordu.

Esma içeri girdi, Bekir sofada kaldı, bir sigara sardı, Roman Koş'un üzerinde yavaş yavaş açılan, güzelleşen gökyüzüne baktı. Eve girmek üzereydi ki, mezarlığın kalın meşeleri gerisinden bir otomobil homurtusu duydu. Şoseden epeydir otomobil geçmiyordu.

Bekir sigarasını yaktı, mezarlıktan tarafa baktı, meşelerin gerisinden çıkacak otomobili merakla bekledi. Enver'in köpeği daha hızlı, daha sürekli havlamaya başlamıştı.

Az sonra şosede göründü otomobil. Homurduyarak Bekir'in evine doğru geliyordu. Fakat bostan duvarına gelmemişti ki, makine keskin bir patırdı yaptı, yavaşladı, incir ağaçları altından şoseye inen yolu bulur bulmaz ansızın durdu.

Bekir önce hayretle otomobile baktı, sonra güldü, ensesini kaşıdı: «Bak şu şeytan arabasına! Suyu bitti mi hemen durur, benzemez bizim ata! At susuz da çeker, yemsiz de! Acıkırsa çöz koşumlarını, kaldır hamutunu, bırak otlağa! Ama aftanabil

başka! Suyu bitti mi inadeder, kamçı değil, hiçbir şey kaldıramaz yerinden. İnsan aklı her yerini yaptı, suyuna çare bulamadı.

Sahiden de otomobil, deliğinden bir buhar dumanıdır savuruyordu. Bekir otomobili yakından göreceğim diye çocuk gibi seviniyordu: Şoseye inecekti ki, otomobil sulamanın Esma'nın da hoşuna gideceğini düşündü.

— Hey Esma, buraya gel! Gel gör aftanabili nasıl sularlar!

Esma kapıda durdu: «Ne olmuş?» dedi, yaklaştı, Bekir'in yüzüne baktı, sonra onun baktığı tarafa çevirdi gözlerini:

— Tekerleği mi koptu?

— Yok, susadı! Bak, nasıl sulayacaklar. Sen kovayı hazırlet, suları yoksa ben çeşmeye koşayım!

Otomobilde üç kişi vardı. Üçü de başlarını Bekir'in evine çevirmişler, bir şeyler konuşuyorlardı. Bekir ise su isteyecekler diye seviniyor, ikide bir bıyıklarını buruyor, düşünüyordu: Yakından göreceğiz aftanabilin su içişini!

— Esma, kovayı hazır et dedim. Heriflere su lâzım!

Esma şaşırmış gözlerle kocasının yüzüne baktı:

— Ne bilirsin onlara ne lâzım? Sen aftanabilden ne anlarsın? Belki bir yeri koptu, ne biliyorsun?

— Eşek mi sandın sen beni? Ben de biraz anlarım aftanabilden. Bir yeri kopsaydı evin yanında durur muydu? Ya tarlaya devrilirdi, yada vurur, duvarı devirirdi. Susadı da ondan durdu.

Derken otomobilden bir adam indi, sonra ikinci, sonra üçüncü adam.

Tuhaf adamlardı bunlar. İki ay önce Bekir'in tarlasını, Kuşkaya'yı, yolu ölçen adamlara benziyorlardı. Üçünün de tepeden tırnağa meşin elbiseleri vardı. Bekir, meşin elbiseli Rus göre göre artık alışmıştı; pek şaşmıyor ama her rasladığı meşinli Rus yine de içini bulandırıyordu. Bütün bu meşinliler, Bekir'i toprağından ayırmak için böyle giyiniyorlardı sanki. Hem başka

türlü de olamazdı; çünkü Bekir, Bekir olalı bu kılıkta toprak süren, ekin eken, tütün kıran veya bağ budayan bir köylü görmemiştl.

Şimdi Esmada, uzaktan evlerine bakarak bir şeyler konuşan adamlara daha dikkatle bakıyor, hafifçe korkuyor, kocasına sokuluyordu.

— Rusya'da yine açlık mı var acaba? Evvelce köye böyle adamlar gelmezdl. Şimdi kara kargalar gibi her gün sürüyle gelip geçiyorlar. Ya açlık var, yada başka bir kargaşalık. İnsan urbası da giymezler hiç.

— Ey, bizim urbalar onlara gitmez.

— Niçin gitmesin, biz insan değil miyiz?

— Aftanabile binenin meşin urba giymesi lâzım.

— O da neden?

— Çünkü katran var aftanabilde.

— Arabada yok mu? Ama bizim arabacılar yine de insan urbası giyerler.

Derken adamlardan birl otomobile çıktı, üçü birden çuval valla bir sandık devirdl, otomobilden çıktı, üçü birden çuvalları sandığı omuzladılar.

Bekir daha dikaktll baktı, ensesini kaşıdı:

— Esma! Aftanabilleri bozuldu, yer isteyecekler galiba. Sen Seyd-Ali'nin evine git, orada gecele! Ben de burada bir yer bulurum kendime, olmazsa aftanabilin üstünde yatarım, onlar da bu gece evde kalsınlar.

Esma, başını kaldırdı, sert sert baktı Bekir'e.

— Dur canım, nedir bu dırıltı? Adamları daha iyice görmedin, konuşmadın, kalktın elâleme evine vermeye!

Bekir sustu, Esma'nın lâfından biraz utanmış gibiydi, çünkü bu işte haklıydı Esma. «Şaka söyledim,» dedl. «Anlamazsın şakadan!»

Sonra yine otomobilin yanında duran üç kişiye baktı, ama daha çok otomobil dikkat edlyordu. Esma ise gözlerini adam-

lardan ayırmıyor, kıyafetlerinden korkuyormuş gibi kocasına daha çok sokuluyordu.

Üç kişi, ikisinin omzunda birer çuval, birinin tahta sandık, otomobili şose kenarında bırakarak, Bekir'in evine doğru ilerlemeye başladılar. Bir an incir ağaçları gerisinde gözden kayboldular, meydana çıktıkları vakit Esma, ikl eliyle Bekir'in kolunu kavradı:

— Bekir! Önde gelen İvan!

— Aftanabilde İvan'ın ne işi...

Cümlesini bitirmemişti kl İvan, kestirme sırıkları önünde durdu. Ayaklarında çizmeleri, sırtında etekleri dizlerini örten uzun siyah, meşin ceketi ile İvan, daha da uzamış gibiydi. Meşin kasketinin altından taşan, gözlerine düşen sarı perçemi, şimdi yüzüne yedi günlük değil, en az yedi senelik bir değişiklik veriyordu.

Fakat İvan'dı, Bekir de şüphe etmiyordu artık. İvan'ın ardından gelen iki adamdan birini tanıdı. Yalta komiseri Yegorof.

Birdenbire içinden soğuk bir titreme geçti, ama kendine hakim oldu. «Yegorof benim ne yapsın? Onun aftanabili var» diye düşündü. Sofadan inip kestirme sırıklarını kıldırarak yüklü insanları içeri davet edecekti, ama kolunu yakalamış Esma'nın ona öyle bir sarılışı vardı ki!

Bekir, Esma'nın yüreğinin atışını duyuyor, karısını rahatsız etmemek için ne kımıldıyor, nede bir şey söylüyordu. Yardıma da lüzum yoktu artık. Çünkü İvan kestirme üst sırığını eliyle, alttaki iki sırığı da tekmeyle devirdi. Üç adam avluya girdiler. Çakıl döşeli yol boyunca sofaya doğru yürüdüler.

İvan pek mesut görünüyordu. Yüzünde, gözlerinde sonsuz bir sevinç vardı. Yürürken bazan duruyor, omzundaki sandığın ağırlığı altında bütün vücuduyla arkadan gelenlere dönüyor, bir şeyler söylüyor, üçü birden uzun uzun kahkahalar atıyorlardı.

İvan da, ötekiler de Bekir'e bakmıyorlardı. Sanki boştu Bekir'in evi, sanki soada insan yoktu. Dünyada yalnız kendileri

varmış gibi serbestçe yürüdüler, kahkahalar, anlaşılmaz şakalar, bağrışmalarla sofanın basamaklarını çıktılar, yüklerini kenar odanın kapısına bıraktılar.

İvan kapıyı vurdu, Rusça bağırdı. Az sonra Kala Mala kapıyı açtı, üçü de içeri girdiler.

Bekir'le Esma el ele tutuşmuş, birbirlerine sokulmuş boyunları büyük, dünyanın en zavallı iki insanı gibi, uzaktaki denizin köpüklü dalgalarına bakıyorlardı.

Köyde akşam oluyor, evler evlerdeki hayat sessizliklere gömülüyordu. Yalnız kenar odada İvan'ın, Yegorof'un, Kala Mala'nın uzun, sürekli kahkahaları, uzakta, bayırda Enver'in tavuk kümesinde zincire bağlı Rum köpeğinin havlayışları, ara sıra acıklı ulumaları işitiliyordu.

İvan, o akşam Bekir'in sofasında durduğu dakikadan sonra yeni bir İvan olmuştu. Anlaşılmaz, gizli kapaklı, zavallı bir İvan değildi artık. O artık eski İvan değildi.

İvan, evelce bir yere bağlanmamıştı, memleketinde onun için yer yoktu, memleketi boştu onun için; hayat yoktu orda. Memleketini belki bu yüzden terketmişti. Fakat Kırım... Burda her şey bambaşkaydı, buranın insanları, havası, toprağı, hayatı, her şeyi başka idi. İvan korkuyordu. Kendisini boşluklarda, karanlıklarda hissediyor, bazan Memişin deresine yuvarlandığını duyuyordu.

Dünyada, yaşamak için bir kuvet arıyordu İvan. Evet, hususi bir kuvet. Onun özlediği kuvvet burada yoktu; Kızıltaşlılar zayıf biçare insanlardı. Topraktan başka bir şey görmüyor, hayvanlarından, çocuklarından başka bir şey düşünmüyorlardı. Onlar için hayat, toprak, bağ bahçe, sevgi ve ibadetti, o kadar.

İvan o akşama kadar karanlıklarda, boşlukta kalmıştı. Yanında Yegorof ile beraber Bekir'in sofasında durduğu dakikadan sonra İvan bir yere dayanmış oldu. Başını gururla kaldırdı, etrafına etrafındaki insanlara baktı ve her şeyi gördü.

Bekir'le Esma uzun uzun kerevette oturdular. Konuşmuyor-

ladı. Ne konuşacaklardı? Hayatın zalimliğini hisseden kalplerinde öyle acı, öyle garip sızılar vardı ki...

Yegorof ile arkadaşı gece yarısına doğru kenar odadan çıktılar, türkü söyleye söyleye şoseye indiler, otomobile binip Yalta'ya gittiler.

Ertesi gün İvan'ı ne Bekir gördü, ne de Esma. Esma her sabahki gibi o sabah da çayla ekmeği kapının önüne bıraktı. Fakat kapıyı açıp da kahvaltıyı içeri alan olmadı.

Üçüncü günün sabahı Esma, Macik'i sağarken ahırın açık kapısında van gözüne ilişti. Sırtında ayni meşin elbise vardı, şoseye indi, Memişin deresinden tarafa doğru yürüdü. İvan her sabah o yana gidiyor, bazı akşamlar dönüyor, bazı akşamlar dönmüyor, bazan iki üç gün kayboluyor, nerde olduğunu ne iş yaptığını kimseler bilmiyordu. Derken mezarlık meşaleleri gerisinden ansızın bir otomobil görünüyor, homurduyarak geliyor, Bekir'in evi önünde duruyor. Otomobilden çuval çuval yiyecek, içecek taşınıyor, kenar odaya yığılıyordu.

O sene havada bir huysuzluk vardı. Güz yıldırımlar, yağmurlar, rüzgârlarla başlamıştı. Birçok damlar çöktü, içten çürük ağaçlar devrildi, birçok duvarlar yıkıldı, damların tenekeleri yırtıldı.

Sonra boranlar kesildi, gök alçaldı, günlerce çiseleyip ağladı. Derken bir akşamüstü güneş çıktı. Güneş sıcaktı, toprak soğuk. Toprak, haftalardır güneşe hasret şimdi güzellleşiyordu.

O güzel ve hülyalı akşamlarda insanlar sofalarda oturdular Havanın, güneşin, denizin renginden konuşarak kahveler içtiler, çocuklar yollara döküldüler, su birikintilerinde yalın ayak koşuştular. Köy yaz akşamları gibi hoş ve canlı oldu. Yalnız hayvanlar, güneşten, sıcaktan memnun değil gibiydiler.

Ertesi gün de güneş herkesi dışarı çağırıyordu. Birçokları tarlalarına, aranlarına gittiler. Kadınlar sofalarda bakla, fasulya ayıkladılar, ihtiyarlar ellerini siper ederek güneşe baktılar. Hayvanlar iştahsızdılar. Atlar, inekler ahırlardan avlulara, temiz ha-

vaya çıkmak istemiyor, huysuzluk ediyor, yem yemiyorlar, kuşlar köyden, güneşten kaçarak derin, karanlık derelere saklanıyorlardı.

Yalnız, çocuklar kışı soğuğu beklerken, ansızın yazın gelişine öyle sevinmişlerdi ki sabahtan akşama kadar yollarda meydanlarda koşuştular, oynayıp gülüştüler.

Bekir o gece uyuyamadı, erken kalktı giyindi. Sofaya çıktığı zaman Ayıdağ'ın üstünde gökyüzü yeni ağarmaya başlamıştı.

Bekir vücudunun her yerinde bir ağırlık, kesiklik hissediyordu. Fakat kararını akşamdan vermişti, dönmek yoktu. Atı hazırladı gübre yığınına yanaştırdı, kendi kendine homurdanarak elindeki çatalla arabaya gübre yükledi. İkide bir duruyor, doğruluyor, alnına düşen kalpağını ensesine itiyor, terini siliyor, Ayıdağ'ın ardındaki kızartılara, Roman Koş'un üstünde toplanan ağır, siyah bulutlara bakıyor: «Hava da İvan gibi!» diyordu. «Bir bakarsın güler, bir bakarsın gürler. Hay anasını; Helâl olsun, iki ay ekmeğimizi yedirdik İvan'a! Şimdi nedir halin diye sormaz. Eh, Yegorof'un ahbabı oldu, bize mi bakar? Köylülere zarar gelmiyor Yegorof'tan, ama duyulan lâf doğruysa Yalta Rusları arasında padişah gibiymiş.»

Sonra İvan'ı düşünmeye başladı. Şaşırıyordu Bekir. Nasıl kaybolmuş, Yegorof'u nasıl bulmuş, nasıl meşin elbiseler giymiş, nasıl da otomobile binmişti? Bazan duruyor, çatalına dayanıyor: «Hokkabaz ki hokkabaz, cenabet!» diyordu. «İki ay hoho diyerek yanımda sümsük gibi yaşadı, birkaç gün gözden kayboldu, al sana İvan! giyinmiş kuşanmış olarak Yegorof'un yanında çıkageldi, hem de aftanabille! Böyle hokkabaz!»

Bekir, o gün öğleye kadar tarlasına gübre taşıdı. Atı ve kendisi son derece yorgundular. Son araba gübreyi tarlanın eteklerine devirir devirmez evine dönüp yorgun kemiklerini mindere uzatmaya karar verdi.

Kuşkaya'nın yanından geçerken arkadan gelen bir otomobi-

lln homurtusunu duydu, durdu. Arabadan indi, hayvanının yanına gittl, lkl ellyle atın başından tutarak arabayı yolun kenarına çekti, otomobill bekledi. Bugün üçtür otombll görüyordu.

«Gâvurların şeytan arabaları çoğalıyor, bakalım ne olacak? Yolu asfalt döşendikten sonra belkl daha çoğalırlar. Bu asfalt sonunda bir çapanoğlu çıkmaz da komollzmayı getlrmezse iyi olacak sanırım.»

Kuşkaya'yı toz dumana boğarak otomobll, müthiş bir hızla geldi, geçtl. Sonra duman yavaş yavaş inceldi, Bekir başını kaldırdı, duman bulutu altından çıkan Kuşkaya'ya baktı, içini çekti, gözlerini kapadı, bir an Kuşkaya'yı yerinden kopmuş, tarlasının içine devrilmiş farzattl.

Birden kalbl atmaya başladı, hemen gözlerini açtı, tekrar baktı Kuşkaya'ya. Kaya, Bekir'in korkusundan habersiz, kayıtsız olduğu yerde duruyordu.

«Ey, klm devirecek? Belkl bln yıldır oracıkta durur ,kime ne ziyanı dokundu, kim devirecek.. Kuşkaya lse kuş değll ya? Vallahi billâhl bln klşi bin yerinden zincir bağlayıp çekseler bir parçasını koparamazlar.»

Ama aynı anda Enver'ln, «İyice oyarlar da içine bir varil barut doldururlarsa değil Kuşkaya'yı, Gelinkaya'yı bile devirirler» sözünü hatırladı, yine titredi, alnında soğuk terler belirdi. «Enver de misyoner gibi cenabet. söyler de söyler!» dlye düşündü. Yegorof'u İvan'ın yanında gördüğü zaman Kuşkaya meselesini sorup öğrenmeye karar verdi.

Yorgun, acılı, ama kalbinde Kuşkaya'yı deviremezler umudu bütün bütüne sönmemiş, bir daha baktı kayaya. Alnını sıldı, bindlğl rabasını köye doğru sürdü.

İlerdeki otomobllln kaldırdığı toz duman, incele lncele güneşln ışıklarında gümüşten tüller gibl yolun aşağısındakl tütün tarlalarına çökmüştü. Solda, şoseden epeyce yüksekte, çıplak kuru bahçe ağaçları arasından evln beyaz duvarları görünü-

yordu. Dirseği geçince evinin yanından şoseye inen karşı mahalle yolu da göründü.

Toz bulutu şimdi mezarlığın üstünde beyaz, kocaman bir köyden giden her şeye acıdığı gibi, onlara da acıyan bir selse, çember gibi ağır, ahreketsiz meşeleri sarmıştı. Bekir baktı, yavaşça: «Asfalt döşerlerse bu tozları bir daha göremiyeceğiz!» dedi, hemen asfaltın faydalarını düşündü:

«Öyle ama, iyi olacak! Üzumlere, tütünlere toz konmaz, araba yıpranmaz, köylü de Yalta'nın asfalt yollarında faytonlarıyla gezen eski zaman beyleri gibi rahatça gider gelir Yalta'ya!» dedi ve atını sürdü.

Arabasını sola, evine çıkan karşı mahalle yoluna çevirmek üzreydi ki, ilerde mezarlığın gerisinden üç çocuk göründü; korkunç bir şeyden kaçar gibi haykırışarak Bekir'in arabasına doğru koşmaya başladılar. Bekir'in atı, çocukların koşuşma ve seslerinden bir tehlike sezmiş gibi kafasını salladı. Sinirli bir koşu başlıyacaktı, ama Bekir dizginleri çekti: «Dur be hayvan, dur!»

Bekir ayağa kalktı, arabada dikildi, çocuklara bakarak kamçısını salladı.

— Kenara çekilin, şeytan yavruları! Haydi evlerinize!

Fakat çocuklar aldırmadılar. Bekir tekrar, bu sefer daha hızlı bağırdı:

Bekir, bu sözü öylece söylemişti, iki yüz adım kadar uzakta durdular, ellerini başlarının üstünde sallayarak bağrıştılar.

— Bekir Amca! Bekir Amca! Niyazi'yi aftanabil tepti! Aftanabil tepti!

Bekir önce bir şey anlamadı, kulak kabartıp çocukları dinledi. Çocuklar hâlâ: «Aftanabil tepti! Aftanabil tepti!» diye bağrışıyorlardı.

Mezarlığın gerisinde herhalde iyi bir şey olmamıştı, çünkü at bir tehlike kokusu almış gibi hâlâ başını sallıyor, çocukların bağrışmaları da gittikçe artıyordu.

Çocuklar arabaya yaklaştılar, durdular, ayni, acı kısık seslerle haykırıştılar. Bekir arabadan atladı:

— Durun hele bacaksızlar! Yavaş söyleyin! Serseme çevirdiniz beni!

Çocukların sesleri ansızın kesildi, derin bir sessizlik oldu. Bekir sordu:

— Kimi tepti?

İnce bir ses cevap verdi:

— Enver'in Niyazi'sini.

— Ne tepti?

— Aftanabil tepti.

— Aftanabil eşek mi ki çocuğu tepsin?

— Tepti, Bekir Amca! Aftanabil tepti.

Bekir elini sakalına kaldırdı, yanağını, sonra ensesini kaşıdı, kendi kendine sorar gibi iki kere tekrarladı:

— Aftanabil tepti ha? Aftanabil?

Bekir, başını mezarlık meşelerinin tepelerinde incelmiş dumanlara kaldırdı, çocuklara baktı, Niyazi'nin bir kazaya uğradığını o anda anlamış gibi sırtından soğuk bir ürperti geçti, yumruğunu kalçasına vurdu:

— Vay anasını, çocuğu aftanabil tepti! diye bağırdı. Gözlerinin önünde kara lekeler uçuştu, kalbi çarparak mezarlığa doğru koşmaya başladı. Hem koşuyor, hem de içinden: «Vay anasını, işte komolizma geldi. İşte komolizma geldi!» diyordu. Ama çocuğu görmedikçe aftanabilin tepişini ve faciayı gözlerinde canlandıramıyordu.

Koşarken nefesi kesiliyor, yavaşlıyor. İhtiyar ayaklarını sürüyerek gidiyor, mezarlığın duvarlarına bakıyor, bir şey göremeyince ensesini kaşıyor, düşünüyordu.

«Katır teper, eşek teper, at teper, ama aftanabil nasıl teper? Dümeni yok mu bu cenabetin? Arka tekerleri de dümene bağlıymış, şöfer istediği yere çevirirmiş...»

Bekir bazan duruyor, çocuklar acaba şaka mı söylediler? diye arkasına bakıyor, fakat şosede çocuk falan göremeyince, koşmaya başlıyordu.

Mezarlığın İlerisinde kıvrılan duvarın gerisini iyice görebilmek İçin şosenin sağına yürüdü, adımlarını biraz daha açtı. Derken duvarın dibinde çalı karaltısına benzer, küçük kara bir şey gördü. Duvarın üstüne göz gezdirdi, duvarda çalı falan göremeyinme vücudundan garip bir titreme geçti, durdu, dikkatle baktı karaltıya. Dualar mırıldanarak, kalbi çarparak duvara doğru yürüdü.

Duvarın dibinde yatan gölge, Enver'in beş yaşındaki Niyazi'siydi. Duvardan kopmuş taşlar mezarlığa devrilmiş, birkaç taş da çocuğun başı ucunda birikmişti. Çocuk kısa pantolonunun paçalarından İnce zayıf ayakları toz toprak içinde, dizleri sıyrılmış, küçük yüzü kireç gibi bembeyaz, arka üstü yatıyor, ufacık ağzının bir köşesinden sızan kan, ince uzun bir solucan gibi gırtlağına uzanıyordu. Öyle hazin, öyle yürekler acısı bir yatışı vardı kİl

Bekir, ağzını açıp bir söz söyleyemeden gözlerinin dolduğunu hisetti. Yumurtasından çıkar çıkmaz yere düşmüş biçare kuş yavrusu gibi Niyazi taşların arasında yatıyor, kuş gibi titriyor, iri açık gözleriyle boşluğa bakıyor, ama üzerine eğilmiş Beklr'i bile görmüyordu.

Bekir diz çöktü, çocuğun başını usulca kaldırdı, avuçlarına aldı, yavaş yavaş ve acılı bir sesle: «Niyazi'ciğim ne oldu sana böyle? Ne oldu?» dedi.

Bekir'İn müşfik sesi, ağrısını daha da arttırmış gibi, çocuk, gözlerini kapadı. Bekir fazla seslenmedi, artık kendini tutamıyor, ağlıyordu. Ayağa kalktı, kuş kadar hafif küçük Niyazi kucağında, çalıların arasından Enver'in evine giden yokuşu tırmanmaya başladı.

Niyazicik'ten başka gözü bir şey görmüyordu. Bakışlarını çocuğun beyaz yüzüne dikmiş, yanaklarından sızan gözyaşları

çocuğun beyaz kollarına düşüyordu. Çocuk bazan gözlerine açıyor, Bekir'in yaşlı gözlerine bakıp tekrar kapatıyor, sanki Bekir'e: «Ah amcacığım! Arabanı yolun kenarına çekip yol vermeseydin otomobil çiğnmezdi beni!» diyordu. Sonra Bekir, tekrar yürüyor, Niyazi arada gözlerini açıyor, Bekir'e suçlu olduğunu hatırlatan bir bakışla bakıyordu âdeta.

Bekir, Niyazi'nin yalnız çiğnenmesinde değil, damdan düşmesinde, böyle zayıf, çelimsiz büyümesinde de kendini suçlu hisediyordu. Ömrünce kendi canını düşünmüş, kendi keyfi için yaşamıştı. Niyazicik'i otomobilin altına kendisi atmıştı. Dünyanın en alçak, en hain adamıydı Bekir.

«Kabahat sende Bekir, sende! İvan'ı evine aldın, Macik, İvan yüzünden bıçakların altına yattı, kabak dürgünleri kurudu, ensende çıban çıktı, Ayşe hastalandı, Seyd-Ali'nin kalbini kırdın. Bunlar yetmiyormuş gibi, İvan'ın memleketinden gelen aftanabile Niyazicığı ezdirdin. Kabahat sende Bekir, sende, Bu köye İvan'ı sen belâ ettin, milletin başına sen musallat ettin. Tanrı seni afeftmiyecek. Bekle! Bekle Bekir, sen de bulacaksın belânı! Bulacak, bir daha da belâdan kurtulamıyacaksın, bekle!»

Kimbilir, daha ne korkunç şeyler düşünecekti; isabet ki Enver'in bahçesi, ağaçların arasından evin beyaz duvarları göründü. Kara haberi Zemine'ye bir ayak önce bildirir gibi, helânın yanındaki duvarda kanatlarını çırparak bir horoz öttü, kümese bağlı Rum köpeği bir havladı, sustu, Horoz duvardan atladı, tavuklar gıdaklıyarak horozun etrafına biriktiler. Önde horoz, ardında tavuklar, helâ gerisinde gözden kayboldular.

Köpeğin havlaması üzerine Zemine, ahır kapısına çıktı, etrafına bakındı, bir şey göremeyince sebepsiz havlayan köpeği süzdü.

Bekir durmuş, annesinden Niyazi'yi gizler gibi çalıların gerisine gizlenmişti. Hem Zemine'ye bakıyor, hem de avluda Enver'i araştırıyordu. Köpek susmuş, başını ön ayakları arasına

koymuş, Bekir'in tırmandığı yola bakıyordu. Tavukların gıdaklamaları kesilmiş, sıkısı bir sesizlik başlamıştı.

Bekir, çalının gerisinde, Zemine'den gizlenmiş, kimbilir daha ne kadar duracaktı; uzakta, evinin yanından şoseye inen köylülerin sesleri bu sessizliği bozmasaydı.

Enver'in de arabasıyla Memişin deresi üstünde Ruslara taş taşıdığını hatırlayınca ister istemez ortaya çıktı, Zemine'ye seslendi:

— Zemine, buraya gel kızım! Gel, ama korkma!

Zemine, Bekir'in böyle ansızın ortaya çıkışından ürkmüş gibi birden geri çekildi ama Bekir'i hemen tanıdı, durdu;

— Bekir Dayı, siz misiniz?

— Benim, benim!

— Köpek havladı da sizi Rus sandım.

— Yok! Rus değllim. Domuzdan kuzu olursa bende de Rus olur. Ama korkma!

— Ne var, Bekir Dayı, neden korkayım? Gelin haydi! Niyazi uyumuş mu yine?

— Niyazi.. şey.. tarladan dönüyordum, bir aftanabil...

Bekir sözünü tamamlıyamadı. Boğazı doldu, sözü boğazında kaldı, kucağında başı arkaya sarkmış Niyaziciği göğsüne bastırdı, alnından gözlerinden öpe öpe ağlamaya başladı. Uzakta, ahır kapısının aralığında durun Zemine: «Ne oldu? Ne oldu, Bekir Dayı?» diye haykırıyordu.

Aşağıda köylüler bayırı tırmanıyorlar, uzaklarda evlerin toprak damlarında başörtülü kadınlar, çocuklar, ihtiyarlar birikiyor ellerini gözlerine kaldırarak Enver'in evine bakıyorlardı.

Bekir kekelemeye başladı:

— Yolda aftanabil gidiyordu, ben durdum, arabayı kenara çektim, aftanabile yol verdim. Kabahat bende! Aftanabil geçti gitti, mezarlığın kenarında çocuklar oynuyorlardı, Nlyazicik de oradaydı. Şey.. aftanabil tepmiş lânet olsun!

Sesi kısıldı, yaşlı gözlerle çocuğun yüzüne baktı Bekir,

Sonra Zemine'ye doğru kaldırdı başını. Karşı karşıya idiler, ama arada derin, kara korkunç bir uçurum vardı. Sessizdi her yer. Yalnız uzaklarda ve aşağıda, çalıların arasında çıkan yolu tırmanan köylülerin kısık sesleri duyuluyordu. Fakat hepsi de uzaktaydılar, Zemine ile Bekir için başka bir dünyada gibiydiler.

Uçurumun bir kenarında Bekir, bir kenarında Zemine, kalpleri Niyaziciğin zayıf vücuduna asılı, her an uçurumun dibine yuvarlanacaklarını hissediyorlardı. Bekir kuvvetli olmaya, erkek olmaya çalışıyor, Zemine'nin bütün azabını kendine almak istiyor, Zemine'ye bakıyor, bülümsemeye çabalıyordu.

Öylece durdular, bakıştılar. Zemine, hayattan koptuğunu uçuruma yuvarlandığını ansızın anlamış gibi bütün nefesini, varlığını göğsünde toplayıp: «Dayı! Niyazi'ye ne oldu?» diye öyle keskin bir feryatla sessizliği yırttı ki Bekir; karşısında kendisini parçalamaya azmetmiş bir kaplan var hisiyle iki adım geri çekildi.

— Hiç.. Ne olacak kızım, hiç.. [illegible]rdan düşmüş biraz dizi..

Fakat söyleyemedi. Kucağında başı arkaya sarkmış Niyaziciğin soğuk eli, kalbini tırmalar gibi oldu. Artık Zemine'den kaçamıyor, konuşamıyor, düşünemiyordu. Söylemek isteyen ama konuşamayan dilsiz bir insan gibi sakalı, dudakları titriyordu boyuna.

Bekir yavaş yavaş diz çöktü. Niyazi'yi yere yatırdı, başını göğsüne eğdi, sonra acılara gömüldü. Diz üstü, sessiz ve hissiz sanki seneler yaşadı. Sonra ağır, yorgun başını kaldırdı, kırmızı şiş gözleri hâlâ yerde, solgun bir gülümseyişle: «Metin ol, kızım!» dedi, kalktı, sarkık omuzlarını, bükük sırtını çevirdi, denize ve boş ufuklara baktı.

Ardında Zemine, başı Niyazicizin göğsünde, elleriyle toprağı tırmalıya tırmalıya, boğula boğula ağlıyordu:

— Bekir Dayı! Niyazicik soğudu, Niyazim soğudu. Neredesin yavrum? Aç gözlerini, bak, annene bak yavrum! Aç gözlerini bebeğim!

Etrafı derin bir sesizlik sarmıştı.

Memişin deresi üstünde Enver'in kara haberi alır almaz acele köyle gelişi, şosede nal sesleri, arabasının gıcırtısı, köyü saran sesizliği bozmadı. Enver, evinden epeyce uzakta durdu. Acele etmiyor, ağlamıyordu. Soğukkanlılıkla arabadan indi, etrafına bakındı. Bağlarda, bahçelerde sesiz, hereketsiz duran İnsanlara baktı, eski evlerin toprak damları üstünde beyaz başörtülü kadınları, çocukları süzdü.

Duruşuna, bakışına, her hareketine yalnız Niyazi'sinin acısı değil, bütün bir milletin ıstırabı çökmüş gibiydi. Tekrar baktı etraftaki insanlara; içinden bir ses şöyle diyordu sanki: «Bu zavallılara bak, Enver» İyice bak! Bunlar da senin kanından, bunlar da Tatar! Ama senin gibi değil onlar, onlar uyuyorlar. Felâkete bile uyuyarak gidiyorlar. Sen onlar gibi olma! Onlar gibi olursan bu yurdun başına daha büyük, korkunç belâlar gelecek. Sen onlar gibi olma, Enver!»

Enver, Niyazisine doğru yürüdü. Erkekler kımıldandılar, dudaktan dudağa hafif bir fısıltı geçti, kadınlar beyaz başörtülerinin uçlarını dudaklarına götürdüler.

Enver çocuğuna yalkaştı, eğildi, yanağını Niyaziciğin göğsüne dayamış, boğula boğula ağlayan Zemine'nin omuzlarını tuttu, saçlarını okşadı, yavaşça: «Zemine!» dedi. Kocasının bir lâfını iki ettirmediğini hatırlamış olmalı ki Zemine, bir mezardan kalkar gibi yavaş yavaş ayağa kalktı. Başını yanında, ayakta duran Seyd-Ali'nin omuzlarına dayadı, sonra bir ölü gibi, ayaklarını sürüye sürüye evine yürüdü.

Yerde Niyazicik, uzanmış yatıyordu. Niyazi! Genç Enver'in gönlünde bir bahar, bir hayal baharı! Enver'in gönlünü saran ona hayatı sevdiren, hayatı zengin ve aziz eden bir bahar, Şimdi nerede, neredeydi bahar?

Herkes ağlıyordu. Yalnız Enver, gözyaşlarını göstermiyor, gizliyordu. Bekir, Enver'in güçlüce mağrur başına baktı. Duruşundan sadece görünmeyen göz yaşlarını değil, kan içinde sız-

layan yüreğini de görmüş gibi birden geri döndü; çevrenin gazaplı sessizliğini bozmadan, adımlarını açarak, daha demin Niyazi kucağında tırmandığı yolu inmeye başladı...

Bekir Kuşkaya'ya gidiyordu. Elleri, yumrukları, dişleriyle Kuşkaya'yı sökmek, parçalamak, taşını toprağını şosede otomobile yol verdiği yere devirmek istiyordu. Bekir'in acısı, Enver'inkinden daha keskindi belki. Çünkü Bekir de bu toprakta, bu güneşin altında doğmuş, büyümüştü. Enver'in kalbinde Rus otomobilinin tekerlekleri altında Niyazi ile birlikte nasıl bir hayal baharı can verdiyse Bekirin de kalbinde eski, masum ve mukaddes Türk namusu kırılmıştı. Çünkü içinde hâlâ Niyazi'nin: «Rus Aftanabillne yol vermeseydin beni çiğnemezdi, Bekir amca!» diyen sesini işitiyordu.

Bekir ne kadar yol yürüdüğünü bilmiyordu. Birden ayakları altında yumuşak toprağı tanıdı, durdu. Başını göğsüne eğdi, gözlerini açtı, toprağa baktı. Evet toprağıydı; güzel, ılık, kalbe yakın, dost toprağıydı, kendi toprağıydı bu! Başını kaldırdı, karşıki bayırda mahzun mahzun duran beş armut ağacına baktı. Uzun uzun baktı. Birdenbire yere kapandı, toprağına sarıldı, ağlamaya başladı: «Toprağım. Ben seninim. Ben seninim, toprağım! Beni bırakıp gitme gâvur Ruslara! Al beni, al! Koru beni, toprağım koru!»

Küçük Niyazi'nin ölüsünü kaldırdılar, odanın orta yerinde döşeğe yatırdılar. Evin etrafındaki kalabalık dağıldıkça sessizlik daha derin, daha ağır oluyordu. Yalnız yukarki odaların birinde kerevetin üstünde yüzükoyun serilmiş, Zemine'nin, Seyd-Ali'nin karısının, Esma'nın, Ayşe'nin ve birkaç başka kadının ağlamaları iki bir boğuk, kısık öksürükleri, Niyazicigin yanına çömelmiş Molla İreceb'in duaları işitiliyordu.

Evin arkasında, bahçede Seyd-Ali diz çökmüş, ağır elleri kürsüde oturan Enver'in dizlerinde, Enver'e Hazreti Muhammedin hayatından bir şeyler anlatıyordu. Enver, başı göğsünde,

gözleri açık, fakat hiçbir şey görmüyor, Seyd-Ali'nin sözlerini dinleyip dinlemediği belli olmuyordu.

Genç Remzi, geniş sırtını evin duvarına dayamış elinde bir çoban bıçağı, sinirli sinirli kuru bir çubuk yontuyor, arasıra elini gözlerine götürüp ceketinin yeniyle ıslak kirpiklerini siliyordu.

Böylece akşama kadar oturdular. Enver'in evi boşaldıkça, feryatlar, iniltiler kesildikçe odaların kederi daha derin, daha acıklı oluyordu. Sabahtan beri birkaç defa renk değiştiren deniz şimdi maviliğini de kaybediyor, küçülüyor, akşamın esmer gölgeleri altında gözden silinmeye başlıyordu.

Karanlık çökmüştü. Enver'in evi boşaldı. Bahçede dirsekleri dizlerinde, başı avuçlarında Enver oturuyor, iri açık gözleriyle dağlara bakıyor, ama birşey görmüyordu. Zemine, yanında Esma, arasıra kerevetten kalkıyor, başı Esma'nın omzunda, Niyaziciğin yatığı odanın kapısına girip duruyor, lâmbânın kısılmış, sarımtırak ışığında çocuğun güzelleşmiş yüzüne uzun uzun bakıyor, yumruklarını birleştirip titreyen dudaklarını bastırıyor, başını Esma'nın göğsüne atarak: «Uyudu, Esma yenge, uyudu yavrum!» diye ağlamaya başlıyordu.

Niyaziciğin ölümüne Enver de bir türlü inanamıyordu. O da kapıda duruyor, lâmbanın ışığında yatan oğluna bakıp dalıyordu. Şimdi yüzü de o kadar solgun ve beyaz değildi, lâmba ışığında güzelleşmiş gibiydi. Sanki derin bir uykuya dalmıştı. Uykusunda güler gibi küçük ağzı aralık, buruncuğu biraz büyümüş, siyah uzun kirpikleri tatlı ılık bir sükûnla kapanmıştı. Öyle ki, Enver onun sahiden uyuduğunu sanıyor, sabahleyin evin önünde hayvanları fırçalar, ahırı temizlerken, atını arabaya koşarken küçük Niyazi'sinin de döşeğinden kalkıp geleceğini, ayakları arasında bir kuş cıvıldayışıyla konuşacağını hayal ediyordu.

Yazın sıcak günlerinde oyundan koşmaktan yorulunca bir ağacın gölgesinde az mı yatıp uyumuştu? Zemine, Niyazi'yi arar bazan bulur, bazan bulamazdı. Bulamayınca Enver'i çağı-

rırdı. Beraberce seslenerek bahçeleri, kırları, çimenlikleri gezip ararlar, Niyaziciğl bir yerde uyumuş bulurlardı. Enver çocuğu kucağına alır, getirip şimdi yattığı döşeğe yatırırdı.

Şimdi de uyumuyor muydu, geceleyin uyanmıyacak mıydı? Kalkıp Enver'in yatağına girmiyecek, Enver'i at yaparak saçlarından tutmayacak, göğsünde sıçramıyacak mıydı?

Geceleyin Niyazicik kıpırdamadı. Sabah oldu, Niyazicik uyanmadı. Öğlen geldi geçti, uyanmadı. Akşam oldu, gözlerini açmadı, kirpiklerini oynatmadı.

Enver bekledi, bekledi, ertesi gün de aynı durumda yatıp uyuduğunu görünce boğazına acı bir yumru takıldı oğulcuğunun döşeği yanına diz çöktü, yanaklarından sızan yaşlarla uzun uzun baktı, yüzüne. Çocuğun ebedî uykusuna yattığına o zaman emin oldu, yutkundu, helâllaştı. Niyaziciğine dünyayı, babasını, annesini böyle küçük ve masum bırakıp gittiği için öbür dünyada rahat edeceğini, kendisinin de bu dünyada Allah yolundan ayrılmazsa, ahrette yine kavuşacaklarını söyledi, odadan çıktı, mezarlığa gitti.

Mezarlığın eteklerinde, otomobilin yıktığı eski duvardan uzakta bir mezar kazdı. Aynı günün akşamı küçük Niyazi'yi gömdüler.

Enver'le Zemine, o gece uyuyamadılar. Akşamüstü hava birden soğumaya başlamıştı. Yaylanın üstünden kopmuş serseri bir rüzgâr, köy sokaklarını süpürüp denize gidiyordu. Hava bulandı, ufuklarda bulutlar parçalandılar, karardılar. Biraz sonra gök alçaldı. Kızıltaş'ın üzerine indi. Köylüler sofralarına oturmuşlardı ki zifiri bir karanlık bastırdı, havanın böyle ani değişmesinde bir tehlike sezen köpekler havlamaya başladılar.

Enver ocağı yaktı. Kümesi ahırı, kitledi, Rum köpeğini yedirdi, okşadı, sonra sırtını ahırın duvarına dayadı, karanlıkta ihtiyar meşeler gözden kayboluncaya kadar mezarlığa baktı.

Dağlarda boran toplanıyordu. Böyle tehlikeli bir gecede Niyazlciğini mezarlıkta bırakmış olmasına bir an üzüldü. Ama

Niyazi'nln dedesinin, ninesinin, dayı ve amcalarının da orada yattıklarını, orda yalnız olmadığını hatırlayınca üzüntüsü geğçti, Ahırdan bir tahta alıp evine girdl. Ocak başında tahtayı yonttu, tahtanın bir ucunu baltasıyla sivriltti, bıçağıyla öteki ucuna ay yıldız oydu.

Zemine, kerevette oturuyor, ateşe bakıyordu. Zemine ,hissiz, hareketsiz uzun zaman oturdu. Sonra belki kendi kendlsinden, belkl de bir işle meşgul kocasından utanarak ayağa kalktı, odada kendine bir iş aradı. Bulamayınca küçük Niyazi'nin pantolonlarını, gömleklerini aldı, Enver'in yanına keçi derisine çömeldi. Niyaziciğin urbalarını yamadı, ütüledi, üst üste koydu, baktı baktı başını avuçlarına alarak ağlamaya başldı.

Pencerede gün ağırırken ayağ kalktı, ağır ağır balkon merdivenlerni indi, ahır kapısı yanında durdu, karşıda meşelerin arasından görünen yosunlu mezar taşlarına göz gezdirdi.

Mezarlık gibi köy de bin yıllık bir gam türbesi halinde sessizlikler içindeydi. Gökyüzünün akşamki rengl hlç değlşmemişti. Dağlar hâlâ esmer sisler altında uyuyor, karanlıklardan sıyrılan her ev dün ölü çıkmış Enver'in evini andırıyordu, gamlıydı, kederliydl.

Enver, denize, dağlara köye baktı. Bir an küçük Niyazi ile blrlikte Kızıltaş'ın hayatının da öldüğünü hisetti, fakat bu hls uzun sürmedi. Kulağına karşı mahallde toplanan arabaların gıcırtıları, insan sesleri geldi. Rum köpeği de kulaklarını dikmiş, ayağa kalkmıştı; bir lastik gibi uzanıyor, esniyordu. Sonra ard ayaklarına çöktü, başını karşı mahalleden tarafa kaldırarak keslk kesik havlamaya başldı.

Kümeste tavuklar kanat çırparak gıdakladılar, horoz sinirli sinirli öttü. Bekir'in evinden kestirme sırıklarının yere düştüğü işitildi. Köy uyandı, yavaş yavaş canlanmaya başladı.

Köyde sesler arttıkça bağlı Rum köpeği daha hızlı saldırıp havlıyordu. Enver kümesi açtı, tavuklar kanat çırparak uçuştular, avluda horozun etrafına blrikip gübreliğe çekildiler.

Köpek hâlâ havlıyordu, ama eskisi gibi ne karşı mahalleye, nede tavuklara idi bu havlaması. Başını Bekir'in evinden yana kaldırmış, keskin keskin havlıyor, gittikçe yavuzlaşıp kudurıyordu.

Enver köpeğe yaklaştı, yatıştırmak Istedi:

— Sus, Urumcuk, boşuna havlama, sesin kısılır, sus!

Fakat köpek susmuyordu. Enver başını kaldırdı, Bekir'in evinden tarafa baktı: Çalıların arasından, yolda biri geliyordu. Enver eğildi, köpeğini okşadı:

— Aferin Urumcuk, aferin! Yanılmadın.

Enver tekrar yola baktı. Gelen Bekir değildi, yabancıya da benzemiyor. Her kimse başını sağa sola çevirmeden dimdik tutuyor, serbestçe yürüyordu. Ancak çalıların arasından çıkıp da avlunun kenarında, duvar gerisinde durunca, Enver İvan'ı tanıdı. Onun böyle erkenden gelişine şaştı ama sesini çıkarmadı.

İvan bir müddet, sesiz soluksuz, duvarın gerisinde durdu. Eve, bahçeye, tavuklara baktı her yeri Iyice gözden geçirdi. Enver ahıra girmek üzereydi kI seslendi:

— Enver, arabalar hazır, seni bekliyorlar!

Enver, İvan'dan tarafa döndü, bu sesin soğukluğu kalbini daraltmıştı birden. Dili tutulmuş gibi sustu, zayıf, zavallı bir çocuk gibi dönlü, ay yıldızlı tahtayı koltuğun asıkıştırarak, İvan'a hiçbir şey söylemeden, şoseye Inen yolu yürümeye başladı. Köy ve renksiz tabiat gibi, Enver de bugün kendisI değildi sanki. Dün olsaydı İvan'a neler söylemezdI, fakat bugün... Sanki İvan'ın sesini duymamış, sanki nefret ettiği bu iğrenç İvan onun toprağına gelmemiş, bu acı dakikalarınd aona seslenmemişti.

Enver düşünemiyor, iradesiz bir hayal gibi gidiyordu. Peşinden gelen ayak seslerini işitiyor, ama İvan'ı hisetmiyordu. İvan, Enver'i takipediyor, arada bir durup şapkasını ensesine

itiyor, alnına düşen sarı perçemlerini düzeltiyor, sonra kendisinden sesizce uzaklaşan Enver'e bağırıyordu.

— Bize araba lâzım! Yegorof'un emrl! Arabanı karşı mahalle meydanına getirme de göreyim!

Fakat İvan, sesini, inişin iki yanındaki kuru çalılar sanki bu sesi yutuyorlarmış gibi, Enver'e duyuramıyordu. Enver'in sessizliği uzadıkça, İvan'ın sesi daha da yükseliyor, keskinleşiyor, çalıların üstünden fırlayan taş parçaları gibi Enver'in başı üzerinde uçuşuyordu.

— Hoho! Geçti zamanınız! Mal hökümetin araba hökümetin olacak. Hoho! Her şey hökümetin olacak!

Enver, şoseye indi. Şimdi İvan'ın sesi daha yakından geliyordu. Enver, İvan'ı hissetmiyordu ama sesi yavaş yavaş içine giriyor, bir burgu gibi kalbini deliyordu. Enver bazan duruyor, gözlerini yumuyordu, içindeki acıyı boğmak istercesine yumruklarını sıkıyordu. O zaman İvan'ın sesi ansızın kesiliyor ve Enver yürümeye devam ediyordu.

Enver şoseyi geçti, mezarlığın alçak duvarından atladı. eski kabirlerin arasından yürüdü. Ama çok gitmeden İvan'ın çılgın sesi, tekrar kulaklarında çınladı:

— Oğlunun mezarına gidiyorsun, ha? Bir sene sonra burada mezar da kalmaz, hoho, kalmaz! Her şey hökümetin olacak!

Enver, kalbinden vurulmuş gibi birden durdu, sallandı, yıkılmamak için ki eliyle bir mezartaşını tuttu.

Az sonra titremesi geçmişti, ama ellerini bir türlü ayıramıyordu taştan. Yosunlu taşlara bakıyor, baktıkça içi isyanla doluyor, katılaşıyordu. Dönüp İvan'a bir şeyler söylemek istiyordu. Hayır, söylemek değil, başka bir şey! Ama ne söyleyecek, ne yapacaktı?

Şimdi İvan'ı bütün ağırlığıyla omuzlarında hissediyordu. İvan'ın sesi artık işitilmiyordu, ama İvan oradaydı. Dönüp

şoseye bakmadan İvan'ın orda olduğunu, batık gözleriyle kendisini süzdüğünü Enver, duyuyordu.

İvan tekrar bağırdı. Bu ses Enver'in içinde âsi ve katı şeyi hançerlermiş gibi, Enver birden İvan'dan tarafa döndü.

İvan, alçak duvarın önünde duruyor, bir eli belinde, öbür eli örme kamçısında meşin şapkasını arkaya atmış, derin soğuk gözleriyle Enver'i süzüyordu. Enver'in yüzü sapsarı kesildi: İçinin şiddetli isyanı, yüzündeki sakin maske altında gizlenmişti,

Enver, İvan'a doğru dört beş adım attı, durdu, başını çevirdi, gözlerini sesizce bezar taşlarında gezdirdi, tekrar baktı İvan'a. Hafifçe titreyerek: «İvan, mezarlığa girme!» dedi.

İvan bir zaman cevap vermedi, sonra: «Hoho!» dedi «İstersem girerim, kim bana...»

Sözünü bitirmeden, Enver haykırdı:

— İvan!

Sanki bütün ölülerin sesi vardı sesinde; sanki onların emirlerini dile getiriyordu:

— Mezarlığa girme, İvan! Girersen seni öldürürüm!

Enver, İvan'a doğru yürüdü, İvan duvardan şoseye atladı, adımlarını açarak Memişin bayırına doğru gitmeye başladı. Epeyce uzaklaşmıştı ki durdu, elini kaldırdı, Enver'e yumruk sallayarak: «Hoho! Girerim ben mezarlığa, girerim!» dedi ve gitti.

Enver, gözden kaybolana kadar, İvan'ın arkasından baktı. Gözlerinin içinde ateşler, yavaş yavaş söndü, dudakları sarktı, sonra Niyaziciğin mezarına gitti, geceleyin yonttuğu ay-yıldızlı tahtayı çocuğun baş ucuna dikti, oturdu, dua etti, ağladı, kalbi kırık gözleri kızarmış, evine döndü...

7

O gün hava, sabahtan akşama kadar hiç değişmedi. Gökyüzü öyle alçalmıştı ki toprağı ve hayatı bastırmak boğmak

istiyordu âdeta. Toprak ve toprakta ne varsa hepsi sonsuz bir korku içindeydiler. Ağaçlar kımıldamıyordu, hayvanlar hareketsiz, insanlar yorgundular .

Ancak akşam olurken Topkaya'nın ardında sisler açıldı, yaylanın ardı göründü. Ilık bir rüzgâr sisleri derelere kovalayıp köye indi, yol kenarlarında kuru çalılar kımıldandılar. Serviler sallandılar, yayladan inmiş rüzgârlardan kirkar gibi birbirlerine sokuldular. Köyün boş sokaklarında toz toprak bulutları kalktı, rüzgârlar şoseye indiler, ıslık çalarak gittiler, mezarlığın ağır, akra meşeleri arasına gizlendiler.

Derelerde, yıkık kuyular etrafındaki su birikintilerinde sular bulandı, köpekler uludu, tütün aranları gerisindeki çayırları çeviren sık ormanlar uğuldamaya başladı. Her yer karardı. Ayıdağ'ın üstünde siyah bulut bir an parçalandı, dolu değirmi bir ay çıkıp bir an dünyaya bakmak istedi. Fakat kara bulutlar derhal kanatlarını gerdiler, ayın ışığını kestiler.

Karanlık müthiş oldu, sanki gök yere indi, dünya göğe çıktı. Her yer, yeryüzünde ne varsa her şey karamakarışık oldu. Köpekler uluyor, atlar eşiniyor, inekler garip böğürüşüyorlardı. Uzakta, karşı mahalle gerisinde tüfek seslerine benzer sesler işitiliyordu.

Esma kerevete çömelmiş, Kuranını dizlerine açmış, sallana sallana sallana durmadan okuyor, Bekir ise pencere kenarlarını tutmuş, kalbi çarparak, dışardaki korkunç karanlığa bakıyordu. Uzaklarda tekrar tüfek sesleri duyuldu. Bekir kulak kabarttı, dinledi. Dışarda o kadar çeşitli ses, takırtı, uluma, bağrışma vardı ki gürültünün ne olduğunu bir türlü kestiremedi. Hayvanlere bakmak için sofaya çıktı.

Her yerden bir ses, bir haykırma, bir uluma geliyor, rüzgâr gititkçe şidetleniyor, köpeklerin sesleri yavuzlaşıyor, bütün köy allak bullak oluyordu.

Bekir, sofanın basamaklarından inmak üzereydi ki uzaklar-

da tekrar tüfek sesine benzer gürültüler duyuldu, kestirme sırıkları yanında birisi bağırdı:

— Bekir, sen misin, Bekir?

— Benim! Sen kimsin?

— Hasan!

— Sen misin, Berber?

— Benim, ben!

— Gir hele!

— Yok, yok, Bekir Ağa! Köyde ana-baba günü! Rus askerleri köyü sardı. Battal'ın Enver'i, Seyd-Ali'nin Sabri'yi, Çilingir'i iki oğlunu Memişin deresi üstündeki mapusaneye götürdüler.

— Deme!

— Öyle, Bekir Ağa!

— Dur bir dakka, geliyorum. Şu feneri yakayım!

— Yok, yok! Biz gitik, belki otuz kişi vardık. Boşuna! Askerler kimseyi yaklaştırmıyorlar, silâh çekiyorlar. Henüz ölen yok, ama türmeye yaklaşanı öldüreceklermiş.

— Vay anasını!

— Çok insanlar dağa kaçtılar. Ama sen evden çıkma, Bekir Ağa! Şimdi köyün gerisinde de asker var diyorlar, dağ yollarını kesmişler, gidersen yakalarlar.

Ses bir an sustu, sonra. «Belki sana dokunmazlar» dedi. Bekir, lâfın nereye vardığını anlamış gibi sordu:

— İvan nerde?

— O da askerlerin arasında imiş, elinde tabanca varmış.

— Vay anasını!

Berber Hasan cevap vermedi, az sonra yavaşça: «Ne de olsa ekmeğini yedi, belki askerleri buraya getirmez!»

Bunu Berber Hasan söylemişti. Kimbilir belki de Berber Hasan'la birlikte bütün köy de böyle söylüyordu. Bekir kızmadı, Hasan'ı geri çağırmadı, küfretmedi, kederlenmedi. Bekir hiçbir şey demedi. Neden sövsün niye kızsındı? Bu bir gerçek değil miydi? İvan'ı evine almamış, yedirip içirmemiş miydi? İvan'a söz

söyliyenin yüzüne az mı çamur atmış, az mı sövmüştü? Şimdi sıra onlardaydı, onlar söylesinlerdi şimdi. Kabahatliydi Bekir, İvan'ı köye kendisi almıştı!

Bekir, bir zaman sofada durdu. Evini, dua eden karısını, karşı mahalle ardındaki Ayşe'sini, Remzi'yi unutmuştu âdeta. Belki Remzi'yi de hapishaneye atmışlardı, belki Ayşe de öteki kadınlar gibi sıkılmış yumruklarını göğsüne vura vura Allahtan imdat diliyor, yürek parçalayan feryatlarla karanlık sokaklarda kocasını arıyor, çıldırmış gibi tüfeklere, süngülere doğru koşuyordu. Kurtuluş yoktu Bekir için. Evi, karısı, kızı bile artık onu kurtaramıyordu.

Tüfek sesleri yavaş yavaş kesildi, hava da sakinleşti, gökte tek tük yıldızlar parlıyordu. Rüzgâr dinmiş evlerde ve yollarda ağır sıkıntılı bir sessizlik başlamıştı.

Bekir, evine girdi Esma, beyaz başörtüsünü omuzlarına indirmiş, minderde dertop olmuş oturuyordu. Bekir, ocağın yanındaki keçe derisine çöktü: «Havada bir şey var, Esma!» dedi, Esma cevap vermedi.

— At, ahırın duvarlarını tepiyor, Macik bıçak altına yattığı akşamki gibi gözlerinin içine bakıyor, başını yere indirip böğürüyor. Ben ömrümde hayvanları hiç böyle görmedim. Hem yalnız bizimkiler de değil...

Köyde asker olduğunu, Berber Hasan'dan duyduklarını da söyleyecekti, ama söylemedi. «Sabah ola, hayrola!» diye düşündü. Derin, ağır bir sessizlik başladı. Bekir sessizliği bozmaktan korkar gibi oturuyor, Esma'nın konuşmasını bekliyordu. Esma ise hiç kımıldaanmadı, Bekir'e bakmadı, seslenmedi.

Ahırda Macik'in böğürüşünü duyunca Bekir'in sabrı kalmadı:

— Ne dersin Macik'i ahırdan alayım, incir ağacına bağlıyayım mı?

Cevap alamayınca Esma'ya baktı: Kerevette büzülmüş, uyuyordu. Bekir ayağa kalktı. Önce karısına, sonra kapkara pencere camlarına baktı. Dışarda hayat, dünya büsbütün sönmüş

gibiydi. İçinden hafif bir titreme geçti, bir dua okudu, karısının yanına gitti, yavaşça sordu:

— Uyuyor musun, Esma?

Esma yine cevap vermedi. Ama üç dört dakika sonra Macik'In ahırdan gelen boğuk ve öfkeli sesiyle kımıldanmadan gözlerini açtı, Bekir'e baktı, yavaşça:

— Hayvanları ahırdan alsan da incir ağacına bağlasan! dedi.

Bekir, karısının da korktuğunu, bir tehlike sezdiğini anladı, tekrar pencerelere baktı. Başı dönüyor, bayılacak gibi oluyordu. Titreyen elleriyle bir sigara sardı, odadan çıktı.

Ansızın acayip bir şey oldu. Yaylanın üstünde bulutlar açıldılar. Dolu, yuvarlar bir ay çıktı. Dağlarda rüzgârlar ulumaya başladılar. Önce Macik, uzun uzun böğürdü, at iki defa ahırın tahtalarını tepti, sonra vahşi vahşi kişnedi.

Bu, bütün köy hayvanlarına, yaklaşan tehlikenin haberiymiş, bir emirmiş gibi uzakta, bayırda Enver'in köpeği, karanlıkları, kâbusu yırtmak ister gibi saldırıp havlamaya başladı. Fakat köyü bastıran kâbusa karşı kuvvetsiz olduğunu anlamış gibi ansızın sustu, havlamasını matemli bir uluyuşa çevirdi. Uluma, ağlaşma işine öteki hayvanlar da katıldılar. Ahırlara kapalı hayvanların seslerinde insanca bir duygu vardı.

Bekir de gevşiyor, elleri ayakları titriyor, basamakları inmeye cesaret edemiyordu. Tekrar sofaya çıktı, iki eliyle tahtaları tuttu, bir şeyler oluyordu.

Yalnız ona değil, bütün dünyaya! Uzaklarda evlerin kapıları takırtıyla açılıyor, orda burda bir ses, keskin bir feryat karanlığı yırtıyordu. İpinden çözülmüş bir at, yolun taşlarında şimşekler çıkararak koşuyordu. Dağlardan kopmuş, hafif bir rüzgâr, Bekir'in kalbini sallıyor, ruhunu, bütün varlığını bir boşluğa götürüyordu. Bekir dua bile okuyamıyordu, nefesi kesIIyordu.

Dağların üstünde bulutlar kıvrıldılar, açıldılar, tekrar kapandılar ve gök gürledi. Göğün gümbürtüsüne cevap verir gibi birden yer sallandı. Bekir, kalbi çarparak evine atıldı:

— Zelzele! Esma! Zelzele!

Müthiş bir şakırtı, gümbürtü. Gök açılıp kapanıyor, köyün ortasından bir duman göğün korkunç ağzına sokulmak ister gibi yükseldikçe yükseliyordu. Herkes açıklara fırlıyor, kimi haykırarak, kimi fısıltıyla, ayakta, dizüstü, yüzükoyun Tanrıdan af diliyorlardı. Erkekler sert emirler veriyorlar; devrilen, çöken, yıkılan duvarlardan kişneyerek atlar atlıyor, evlerden, insanlardan kaçıyorlardı.

Birden sessizlik ve karanlık! Bekir, karısını elinden tutarak sofada durduğu zaman koskocaman dağlar, korkunç devler gibi, köyün üzerine eğilerek gürlediler. Dünya, dayanağından kopmuş gibi yeniden sallandı. Karanlıklardan uzanan, görünmez korkunç eller, insanların canlarını tutarak bir cehenem boşluğuna çektiler. Sanki dünya batıyor, dünya ile beraber insanlar da bilinmez'e gidiyorlardı.

Dağlar tekrar gürledi. Evler, insanlar dumanların içinde birbirlerini karıştılar. Yıkılan, devrilen kayaların, gümbürtülerin, dağların dev sesleri içinde feryatlar, inltiler işitilmiyordu. İmdat gelmiyordu. Tanrı küsmüştü. Tanrı yıllardan beri kestiği cezayı insanlara şimdi gönderiyordu.

Hiçbir yer görünmüyor, yalnız Roman Koş'un üzerinde gök açılıp kapanıyor; Esma bostanın ortasında ellerini kaldırmış yalvarıyordu:

— Yarabbi, yavrularımızı koru! Yarabbi, yavrularımızı koru!

Bekir, sofada, kenar odanın kapısını yumruklayıp haykırarak içerde kitli kalmış Kala Mala'yı dışarıya, selâmete çağırıyordu.

Dünya derin sessizliğe gömüldü. Ayıdağ'ın üstünde bulutlar açıldılar, ay çıktı, gümüş örtüsünü denize serdi. Ayışığında deniz güzelleşiyor, insanların yorgun vücutlarını okşamak is-

ter gibi serin düzgârlarıyle Kızıltaş tarla ve evlerine uzanıyordu. Kızıltaş'ın üzerinde henüz kırmızı-mor bir duman perde vardı; yavaş yavaş o da göğe yükseliyordu.

Ses seda yoktu. Yalnız korkmuş, yorgun insanlara köyde zelzele olduğunu hatırlatmak ister gibi, arasıra bir evin gevşemiş duvarından düşen, yuvarlanan bir taşın tıkırtısı ve başlarını kaldırarak ürkmüş gözlerle hayatı arayan, hayata dönmek isteyen insanların içten duaları...

Bekir'le Esma birbirlerine sokulmuşlar, bostanın ortasında sessizce oturuyor, köyden bir şey bekler gibi boyuna karşı mahalleye bakıyorlardı. Kimse gelmiyor görünmüyordu. Renkli duman perdesiyle bütün hayat da öyle göklere çekilmiş gibiydi.

Belki bir, belki iki saat öylece oturdular. Bulutlar yavaş yavaş dağıldı, kâbus dağları terketti .Vahşi kişnemelerle zelzeleden kaçışan atlar, taş yollarda nallarını takırdatarak ahırlara döndüler. Köpekler havlıyor, ama artık, sanki tehlikenin geçtiğini müjdeliyorlardı. Sağda solda bir köylü görünüyor, göğe, yaylaya bakıyor, ayışığında yıkanan denizi seyrediyordu. Kalbinin, ellerinin ayaklarının kuvvetlendiğini hisediyor, kendini topluyor, yaşadığından emin olarak bağlarda, bahçelerde gizlenen insanlara sesleniyordu:

— Korkmayın, geçti, geçti! Tanrı acıdı müslümanlarına, geçti!

Yollarda da yavaş yavaş insanlar görünmeye başlıyorlardı. Komşularına, akrabalarına gidiyorlar, bazıları tepelerde, yol kenarlarında durarak ellerini boru yapıp sesleniyorlardı:

— Nasılsınız, zarar ziyan var mı? Korkmayın, geçti!

Bekir ayağa kalktı, korkulu gözlerini evinin duvarlarında, ahırın kapısında, damda gezdirdi. Ev ve ahır, yerli yerindeydi. Yalnız, acıklı bir hali vardı evin. Bekir, evini böyle mahzun, sessiz ilk defa görüyordu. Ahıra doğru yürüdü, kapıyı açtı, içeri sızan ayışığında hayvanlarına baktı. Önce at, başını kaldırdı, Bekir'in gelişine sevinmiş gibi başını salladı, ayak değiştirip

bir oyun hareketi yaptı. Macik de başını kaldırdı, kuyruğunu sevinçle salladı, şiş karnının iki yanına vurdu. Bekir'den yiyecek ister gibi başını, boş yemliğe soktu, yem aradı.

Bekir, ahıra girdi sevincinden boğazına bir yumru sokulmuş, gözleri yaşarmıştı. «Sağsınız hayvanlarım, sağ selâmet...»

Bekir, Macik'e gitti, ineğinin boynuna sarıldı, başını başına dayadı, arkasını oksadı. «Seâmettesin Macik, korkma, kızım korkma! Sana yem vereceğim, ye istediğin kadar. İstediğin kadar yat, uyu! Çobana da yollamıyacağım seni. Otunu, samanını her şeyini ayağına getireceğim, Moskaf hanımları gibi yaşa rahat rahat...»

Atının yelesini tuttu, onun da başını okşadı: «Gördün mü atım, gördün mü Macik? Zelzele oldu, ama geçti. Komolizma da gelirse gelsin. Zelzele gibi o da size bir şey yapamaz.»

Bu dakikalar, Bekir'in hayatında belki en mutlu dakikalardı. Ahırın ortasında durmuş, duvarlarına göz gezdiriyor, ahırdaki bütün tırpanlar, oraklar, çapalar, beller ayışığında ona sanki: «Biz seniniz, hep senin kalacağız!» diyorlardı.

Bekir duvara asılı feneri yaktı, tavana dayalı merdiveni çıkarken dışarda, yolda sesler işitti. Pek aldırış etmedi, çünkü at ve Macik, Bekir'in kendilerine ot indirmek için tırmandığını anlamışlar, onun inmesini bekliyorlardı. Macik yalanmaya başlamıştı, Bekir güldü: «Bekle Macik, bekle kızım. Mayıs gelince yavru dananı yalıyacaksın!» dedi ve otlara uzandı.

Dışardaki sesler kestirme sırıklarının berisinden gellyordu şimdi. Bekir dinledi, selserin arasında Remzi'nin sesini işitti. acele otu indirip avluya çıktı.

Kestirme sırıkları yanında dört beş kişi vardı. Ayışığında Remzi'nin geniş sırtını seçti.

— Sen misin Remzi?

— Benim!

— Evden ne haber?

— Herkes sağ selâmet! Ayşe gönderdi beni, git gör bizimkileri diye.

— Bize ne olacak? Hiç! Kolay atlattık. Allah, müslümanlarını kurtarmaz da kimi kurtarır? Sen bir de Enver'in evine uğrasan! Akşamüstü Berber Hasan geldi, bir şeyler kekeledi, doğruysa..

Karanlığın içinden biri bir kahkaha savurdu, biraz öne çıktı.

— Kekeledi değil Bekir, doğruyu söyledi.

— Vay Çilingir, sen misin?

— Benim, kim olacak?

— Hani seni de götürmüşlerdi?

— Götürdüler. Biz başta geliriz. Tarla işini önce biz bitirdiğimiz gibi komolizma mapusanesine de önce biz gireriz.

— Vay canına kodese girdin desene!

— Peki, ötekiler nerde?

Çilingir, kestirme sırıkları gerisinde birikmiş üç beş gencin arasından çıktı, Bekir'e doğru yürüdü:

— Hepsi sağ selâmet, çok şükür. Müslümana gâvur el koysa bil ki Allah gelir yardıma.

— Öyle!

Yan yana yürüdüler, ahırın önündeki yütüğe çöytüler. Bekir Çilingir'in, Çilingir de Bekir'in tabakasından birer sigere sardılar, yaktılar. Bekir: «Bizim Seyd-Ali'nin Sabriciğini de almışlar!» dedi.

Çilingir, sigarasını çekti, başını kaldırdı, havaya dolu dolu bir ağız duman savurdu, dumana baktı, elini dizine vurdu:

— Hepsi yirmi beş kişi!

— Vay anasını! suçları ne?

— Suçları şu: Bilirsin, bizim küçük oğlan, komolizma yoluna taş taşır. Rusar, Memişin deresi üstüne bir bina yaptılar. Bina da değil ya, çünkü bacası yok. Bir penceresi var, ama demirli. Ne kapısı kapı, ne damı dam! Bir gün bizimkiler toplanmışlar binanın yanına, bakmışlar, birbirlerine sormuşlar, İvan

bu ne binası diye. İvan da, türme, demiş. Türmeyi biliriz, şehirlerde eskiden beri vardır. Askerden kaçanları, soyguncuları, politikacıları atarlar oraya. Kızıltaş'ta ise ne asker kaçağı, ne soyguncu, nede politikacı var. Eh, madem yok, burada türme olamaz. Türme olamazsa mutlaka başka bir şey olacak. Ne olacak.? Kimse bilememiş, bizim küçük oğlan atılmış ortaya. Ben bilirim, demiş. Nedir? demişler. Keneftir, demiş. Kenef akla yatkın çünkü şosede dört yüz kadar adam çalışıyor, hepsi Rus. Bizden de iki yüz adam, eder hepsi altı yüz. Eh, Rus pisliğe alışık, çözer donunu çömelir. Donda yok ya, don giymezmiş onlar. Çözer şalvarını çömelir, yapar yapacağını. Birbirlerinin kıçlarını görseler de aldırmazlar. Bizimkiler birazcık kibardırlar nedense: Yer ararlar, çalı, dere ararlar, su ararlar. Öyle mi?

— Öyle!

— Eh, bizim oğlan da kibarın kibarı. Çişi geldi mi koşar kimseye duyurmadan türmeye. Bir gün, iki gün, üç gün. Uzun sözün kısası, bu sabah Yegorof, yanında sekiz on meşinli, koca kafalı Rus daha, yolu gezerler, işçilere bakarlar, bir de türmeye giderler ki, içersi pislik dolu. Yegorof, İvan'ı çağırır, sorar kim yaptı bunu diye. Yapan yalnız bizim küçük oğlan. Suç onda. İvan sayar isimleri, bu, bu, bu, bu,! Tam yirmi beş isim. Beni de saydı, Enveri' de, Sabriyi de...

— Vay canına! Sabri'yi sayması, yarılmış kafasından ötürü!

— Tamam!

— Enver'e de lâf atmış bu sabah! Arkasından bağıra bağıra mezarlığa yürümüş. Enver de, mezarlığa girersen öldürürüm seni, demiş.

— Yapar Enver!

— Eh, bu da başka bir acı.

— Doğru!

— İvan da öc almanın yolunu buldu.

— Buldu dinsiz!

— Ama gerisini dinle!

— Söyle, söyle!

— Uzun sözün kısası: Zelzeleden önce köyü karanlık basmıştı, değil mi?

— Basmıştı, ben sofadaydım, göz gözü görmüyordu.

— Basmıştı. Karanlığın basmasıyle köyü de belki yüz elli asker bastı. Her evde, yani o yirmi beş kişinin evlerinde üç beş asker. Kaçmak isteyeni kurşuna dizecektiler, bağıra bağıra söylediler, kurşun da attılar.

— Attılar, duydum.

— Ama çok şükür, ölen olmadı. Yirmi beş kişiyi toplayıp karşı mahalle meydanına götürdüler, oradan da Memişin deresi üstündeki hapisaneye attılar.

Bekir, Çilingir'i dikkatle dinliyordu ki, sofadan Esma seslendi:

—Bekir! Kenar odanın kapısını vurdum vurdum, Kala Mala açmadı: Adama bir şey olmasın?

Bekir yerinden kımıldamadan başını sofaya çevirdi:

— Ne olacak? Tanrı hayvanları korur da insanları korumaz mı? Uyumuştur, bırak!

Sonra yine Çilingir'e döndü:

— Demek hep İvan'ın işi bu?

— Kimin olacak başka?

— Vay anasını! Dur sen, bir göreyim onu, çekeceği var benden! Seni Rus seni! Ayıracağım suratını ikiye!

— Yok, gelmez bir daha buraya zannetmem.

— Gelir, gelir!

— Zanetmem. Biz giderken yol boyunca ağzını bozmaya başladı, ama tüfekli askerlerin arkasında! Yegorof'un yanından bir adım ayrılmadı. O bize sövdü, biz sustuk. Onlar yüz kişiden fazla, biz yirmi beş. Evde çoluk çocuk var, bazımız don gömlekle ne yapabilirdik? Ağızlarımızı kitledik, İvan'ın küfürlerini dinledik.

— Türmeye mi götürdüler?

— Götürdüler, ama girmedik.

— Girmediniz mi?

— Girmedik.

— Ya?

—Yer gök karaydı, değil mi?

— Karaydı.

— Eh, biz türmeye varır varmaz Tandı gördü halimizi: Gördü kü kabaatsiz müslümanlarını gâvurlar türmeye götürüyorlar, ne yapsın? Tuttu, öyle bir salladı ki, türme yıkıldı, askerler, kaçışmaya başladırlar. O ana-baba gününde biz de kaçıp kurtulduk, ama...

Çilingir, Bekir'in kulağına eğildi, fısıldadı:

— Enver, iki Rus yakaladı, silahlarını aldı, silâhlarla kafalarını yardı.

— Yok canım?

— Evet, Allah şahit. Ruslara ne oldu, bilmiyoruz, ama Enver evine iki tüfek götürdü.

— Vay anasını! Tüfeği ne yapacak?

— Lâzım olur, ne bilirsin? Gençtir. İstedim ben birini, vermedi, sen yaşlı başlı adamsın, tüfek gerekmez sana, dedi.

Birer sigara daha sardılar. Gök bulutsuzdu, ay tam Bekir'in evi üzerine gelmişti. Evlerden insan sesleri, yollarda hayvanların yürüyüşleri işitiliyordu. Kimsenin gözüne uyku girmiyordu. Evlerin önünde, yol kenarlarında insanlar toplanıyor, Memişin deresi üstündeki Rus türmesinin yıkılışından ,askerlerin kaçışından bahsediyorlardı.

Çilingir ayağa kalktı, gözleriyle sofada Remzi'yi aradı, göremedi. «Remzi!» diye seslendi. «Gidiyorum, geleceksen haydi!»

Remzi'den ses çıkmayınca Çilingir, Bekir'le vedalaştı, ayrıldılar. Ama Bekir, sofada Çilingir kestirme sırıklarına varmamışlardı ki evin gerisinden Esma'nın acı acı haykırdığı duyuldu;

— Bekir! Bekir! Duvar çökmüş, duvar!

Bekir, karısının ne dediğini henüz anlayamadan kenar odanın arkasından Remzi sökün etti, bostanın ortasında durarak seslendi:

— Kaynata! Evin duvarı yıkılmış da haberiniz yok!

Bekir toprağa saplı bel gibi dimdik duruyor, bir şey söyliyemiyor, işittiklerine inanamıyordu. Ama zelzelenin dehşetini göz önüne getirince duvarın yıkılmış olmasından şüphesi kalmadı.

Esma evin gerinsinde meydana çıkmış, bostanda ağlıyordu. Bekir, Remzi'ye, kestirme sırıkları yanında duran Çilingir'e baktı, sonra başını Esma'ya çevirdi:

— Ne olmuş canım, ağlama! Yarın yaparız duvarı, Kala Mala sağ ya, hadi sus!

Remzi cevap verdi :

— Sağ mı? O kadar bağırdım, ses gelmedi içerden.

Bekir sofaya fırladı, kenar odanın kapısını yumrukladı:

— Hey Kala Mala, orda mısın? Hey zelzele oldu, sen hâlâ uyuyor musun Rus dinsizi! Hadi kalk, kalk Kala Mala!

Ama içerden ses soluk gelmiyordu. Bekirin sesi alçaldıkça alçaldı: «Kala Mala, orda mısın, sağ mısın? dedi ve sustu Bekir. Yavaş yavaş sofanın basamaklarını indi, karısıyla Remzi'nin yanına gitti, durdu. Çilingir de bostanda durmuş, kenar odanın duvarına bakıyordu, Bekir'e yaklaştı:

— Bostanda ancak sekiz on taş olduğuna göre duvar içeriye yıkılmış: Bekir! Sen feneri getir de Remzi odaya girsin, baksın ne var, ne yok!

Esma ahıra gitti, az sonra elinde fener döndü, dördü birden kenar odanın duvarına doğru yürüdüler.

Duvar, Çilingir'in dediği gibi içeriye devrilmiş olacaktı; çünkü duvarın yukarı yarımında epeyce geniş bir yarık olmasına rağmen bostanda taş gayet azdı.

Bekir, yarığa baktı, yüksekte olduğu için ahıra gitti, merdiveni getirdi. Duvara dayadılar. Saçağın altında gevşemiş taş-

lardan birkaçı yere düştü, Çilingir'le Esma geri çekildiler. Remzi merdiveni tırmanmaya başladı, saçağın altından birkaç taş daha düştü. Fenerin duvara yapışık sarı gövdesi sallandı, Remzi elleriyle başını örttü, saçağın kenarından dökülen toprak serpintisi kesilene kadar hiç kımıldamadı.

Remzi, usulca basamakları çıktı. Bekir seslendi:

— Bir şey görüyor musun?

— Yoo!

Remzi, duvardaki yarığa varmıştı. Elindeki feneri duvara yerleştirdi, eyersiz bir ata biner gibi iki eliyle duvara tutunup sağ bacağını duvarın üstüne attı. Bekir endişeli bir sesle sordu tekrar:

— Görüyor musun?

Remzi, feneri duvardan aldı; ışık odanın tavanına vurdu. Az sonra bir kuyudan gelir gibi, kalın boğuk bir ses duyuldu. Remzi'nin:

— Hay, Kala Mala, uyudun mu? Kala Mala?

Bostanda Esma, Bekir ve Çilingir soluklarını kısmışlar, hiç kımıldamadan Remzi'nin yarığı bir kaya gibi dolduran geniş sırtına, duvarda asılı bacağına bakıyordu. Kala Mala'dan ses çıkmıyordu.

Bekir, kalpağını ensesine itti, alnındaki teri sildi, duvara yaklaştı:

— Görüyor muşun, Remzi?

— Kafasını görüyorum, gözlerime bakıyor da ses vermiyor, dinsiz?

— Eh, madem ki sağ, söyle de kapıyı açsın!

— Gözlerini görüyorum dedin ya!

— Sağ mı bakalım?

— Gözleri açık ama, dur hele, odaya ineyim!

Odanın tavanında tekrar fenerin çerçevelenmiş ışığı sallandı, Remzi'nin ağır vücudu duvarın ötesinde kayboldu.

Bekir kulak verdi, Remzi'den ses çıkmayınca karısının yanına gitti, alnında, kalpağının altında biriken terleri sildi.

— Tüh, korkuttu adamı. Sen ona birazcık ekmek götür, Esma! İvan dün sabahtan beri uğramadı, buralara, belki açtır. Eh, göreyim İvan'ı, pis suratını ikiye ayırmazsam...

Ağır ağır bastanı geçip sofanın önünde durdular. Biraz sonra kenar odanın kapısı açıldı, Remzi sofaya çıktı.

— Sen misin, Remzi?

— Benim!

— Ne haber?

— Buraya gelin!

Bekir yürüdü, Remzi'nin karşısında durdu. Kala Mala'yı soracaktı, ama anlamak istediği şeyi Remzi'nin yüzünde görmüş gibi sesini çıkarmadan, damadının elinden feneri aldı, odaya girdi. Remzi ise bir şey söylemeden bostana gitti.

Karsıda, yıkılmış duvarın taşları arasında Kala Mala, arkaüstü yatıyordu. Bekir yaklaştı, feneri Kala Mala'nın yüzüne kaldırdı ve ürperdi. Ama kaçmadı, sesini de çıkarmadı. Feneri yavaş yavaş Rusun kafasından ayaklarına, ayaklarından kafasına götürdü uzun zaman yüzüne baktı.

Kala Mala'nın dili boğazından içine kaçmış gibiydi. Derin, karanlık ve boş bir kuyuya benzeyen ağzı açık ve korkunçtu: Alnına, şakaklarına yapışmış saçları, yeni yüzülmüş bir keçinin boğazı etrafındaki kanlı tüyleri andırıyordu. Yuvalarından fırlamış gözlerinin akları, iki fincan gibi bakıyordu Bekir'in yüzüne.

Bekir, korkusuz, düşüncesiz, Kala Mala'yı baştan ayağa gözden geçirdi. Beyni yavaş yavaş işlemeye başlamıştı. Feneri Rusun yüzüne biraz daha indirdi, yavaşça: «Kala Mala, ne oldu sana böyle?» dedi. Feneri yere bıraktı, kendi de ölünün yanına çöktü. «Öldüyse kabahat bende mi? Ben ne yaptım ona?» diye mırıldandı.

Bekir ayağa kalktı, tekrar baktı Kala Mala'ya. Gözlerini devrilmiş duvarın taşlarına gezdirdi: «Belâ da taşmış dere gibi

geliyor başıma!» dedi, yine yere çöktü, başını avuçlarına gömdü. O derece dalmıştı ki, Çilingir'le Remzi'nin odaya girdiklerini bile duymadı.

Remzi, Kala Mala'nın ölüsü etrafında birikmiş taşları odanın köşesine yığarken de, Çilingir'le beraber cesedi kaldırıp sofaya çıkarırlarken de Bekir, sessiz ve kederli oturdu, kımıldamadı, bir şey söylemedi.

Remzi tekrar içeri girmeseydi belki ömrünün sonuna kadar öylece oturacaktı.

— Haydi Kaynata! Kabahat kendisinde, kapıyı sürmelemeseydi, ne yapalım, Allahın emri!

Remzi'nin bu sözü üzerine Bekir yavaş yavaş kendine gelmeye başladı, başını kaldırdı: «Öyle!» dedi.

Ağır, yorgun gözlerle odada Kala Mala'yı aradı. Kala Mala yoktu. Kala Mala hiçbir zaman evinde olmamış bu odaya hiçbir zaman yabancı birisi girmemiş gibi bir duygu içinde, Bekir ayağa kalktı.

Sabah oluyordu.

Bekir sofada durdu, Kala Mala'nın ölüsü sofanın ortasında, beyaz bir çarşafın altında yatıyordu. Ev bir mezar sessizliğine gömülmüştü.

Bekir Kala Mala'nın ölüsüne yaklaştı, eğildi, ölünün başını örten beyaz çarşafın ucunu tuttu kaldırdı.. ve kalbinl soğuk bir şey sıktı. Bekir, kenar odanın taşları, rakı şişeleri arasından çıkmış sofada beyaz çarşafın altında yatarken, Kala Mala'nın bir insan olduğunu, hattâ kendine benzeyen bir insan olduğunu görüyor, iç kımıldamadan Kal aMala'nın cansız yüzüne bakıyordu. Gözleri kapanmıştı, ağzı açık şimdi o derece korkunç değildi, acıklıydı daha ziyade.

Bekir, Kala Mala'nın yüzüne bakıyor, o açık ağızdan üç aydır ekmeğini kıskandığını, o kapalı gözlerden üç aydır kaçtığını hisediyordu. Yavaş yavaş diz çöktü, Kala Mala'nın elini tuttu,

can kardeşinin elini sıkar gibi hafifçe sıktı, Kala Mala kımıldamadı; ölmüş çoktan soğumuştu.

Bekir elini Kala Mala'nın elinden çekti, şiş gözlerle yüzüne gakarak: «Kabahat bende mi, Kala Mala, bende mi?» dedi, çarşafı ölünün yüzüne çekti, ayağa kalktı, sofa basamaklarını indi, doğru ahıra gitti, ahırın karanlık bir köşesine çöktü, sessizce ağlamaya başladı .

Ayıdağ'ın ardında başlayan sabah, köyün tarla ve yollarından sonra köyün içini de aydınlatmıştı ki, Esma kocasının karşısında durdu:

— Haydi, çömeldin ahırda kambur felek gibi. Öldüyse ne olmuş, ölüm Allahtan. Allah verir canı, Allah alır.

Bekir sesini çıkarmadı, avuçlarındaki başını biraz daha dizlerinin arasına gömdü.

— Ne olacak? Ne yapacaksın? Nereye gömeceksin?

Bekir başını kaldırmadan homurdandı:

— Git, Allaha sor!

Esma: «Senin gibiler de dinsizliğe vurursa bu milletin başına bir gelecek var! Ağam! gelecek!» diyerek dışarı yürüdü.

Bekir, bir an ses etmedi, ama Esma ahırın kapısından çıkarken dayanamadı:

— Ayağa kalkar da saçlarından tutar, karı aklına bir yumruk vurursam milletin başına geleceği anlarsın! diye bağırdı, ceketinin eteğini başına çekti, az sonra taş gibi katı bir uykuya daldı.

Ancak öğleye doğru uyandı. Ahırın içi soğuk ve aydınlıktı. Macik dışardaydı, at ise uzun zamandır Bekir'in uyanmasını bekliyormuş gibi Bekir'e bakarak başını sallıyor, ahırdan çıkmak isteğiyle ön ayaklarıyla yeri tırmalıyordu.

Ardına kadar açık kapıdan içeriye soğuk, sert bir düzgâr doluyor, tavanla otların arasında hafif bir hışırtı yapıyordu.

Bekir, vücudunu saran soğuğu kovmak ister gibi omuzlarını silkti, ağır uykudan sonra pek iyi hatırlayamadığı rüyalar gibi

bir an gözünün önüne kenar odanın taşları, zelzelenin bulanık sahneleri, sofada Kala Mala'nın yatışı geldi. Fakat bu sahneler zihnini işgal etmeden gözlerinin önünden silindi, Bekir fazla bir şey düşünmeden yine yere uzandı.

Ama artık gözlerini kapıyamıyordu. Titriyerek ayağa kalktı, avludan Seyd-Ali'nln sesi geldi; kestirme sırıklarının yere düştüklerini bostan kenarındaki yolun çakıllarında ayak sesleri işitti.

«Millet bizim evde, bense hayvan gibi ahırda uyuyorum!» diye düşündü; ahırın soğuk, sıkıntılı duvarları arasında kendini herkesten zavallı, biçare hissetti, fakat uzun zaman için değil.

İncir ağaçları altından bir atlı, karşı mahalleye gidiyordu. Ahırın yanından geçerken Bekir'in atı, başını kaldırdı, acayip bir sevinç ve mutlulukla yolda giden ata kişnedi. Avluda tekrar sesler işitildi; köyde, kendi evinde canlanan hayat gibi, Bekir'in de içinde hayat uyandı.

Atı kişnerken Bekir'in yüreği hafif bir tatlılıkla sızlamıştı. Bekir ellerini kalçalarına vurdu, sonra ceplerine soktu, tütününü aradı, omuzlarını kaldırdı: «Yazık oldu Kala Mala'ya. Ama kabahat bizde mi?» diye düşünerek sigarasını sara sara ahırdan çıktı.

Kestirme sırıkları gerisinde üç-beş kişi, ilerde şose kenarında üç-beş kişi, sofa önünde üç-beş kişi, küme küme durmuş, yüzleri soluk sarkık, bakışları ciddi, Bekir'in sofasına bakıyorlardı. Bekir, sigarasını sarıp bitirmemişti ki, çoban Seyd-Ali sofadan indi, ağır ağır yürüdü, Bekir'in karşısında durdu:

— Remzi söyledi, dedi, Remzi söyledi.

Lâfını bitirmeden Bekir'e baktı. Sessiz, ciddi, soğuk bakışlarla uzun uzun baktı. Bekir, gözlerini nereye saklayacağını bilmiyor gibi, başını göğe kaldırdı. Seyd-Ali uzandı, Bekir'in yenini tuttu:

— Bekir, nedir bu canım, ahırda böyle yatıp durmak? Allah verdi, Allah alır. Hem bir daha Esma'ya öyle ters bir lâf söylersen...

Bekir, başını göğe eğdi, boğula boğula konuştu:

— Bu ne biçim Felek, Seyd-Ali Ağa, bu ne biçim Felek? Her şey geldi başıma, sesimi çıkarmadım, Allah kerim, dedim. Ama... artık bıktım artık bıktım. Kırıyor bu talih beni, kırıyor, Bir kabarsın, Macik hasta; bir bakarsın kız hasta: Eşek gibi kalkarım aftanabile yol veririm, gider Niyaziciği çiğner. Zelzele olur, benim başıma, yağmur yağar, ziyanı bana. Hayvanı mı kurtarayım, Rusu mu? Ne yaptım ben böyle, hep belâlar gelip beni bulur. Keşki benim de canım çıksa da kurtulsam bu dünyadan...

Eve girip kapandılar, iki saat sonra beraber evden çıktılar. Ama artık Bekir yeni bir insan gibiydi, yüzü ciddi idi, daha iki saat önceki ıstıraplı duygu ve düşüncelerden eser kalmamıştı. Yürüyüşünde ellerini kımıldatışında bir hafiflik olduğu gibi, kalbinde de bir canlılık bir değişiklik vardı.

Yolda, avluda, kestirme sırıkları gerisindeki insanlar dağılmışlardı. Yalnız incirlerin yanında birkaç genç, aralarında Remzi, arkalarını Bekir'in evine çevirmişler sigara içerek, gülüşerek küçük Sabri'nin sözlerini dinliyorlardı.

Rüzgâr, Dermenköy'ün gersinden kalkıp göğe yükselmiş kocaman bir bulutu, Kızıltaş'ın üzerinde kovalıyacaktı. Denizde fırtına dinmişti; ama ardı mor bir renk alıyor, yalı boyunun beyaz nakışları gittikçe bulanıyordu.

Bekir, Kızıltaş'ın üzerine gelen bu buluta baktı, bulutun siyah kanatlarında saklı yağmuru görmüş gibi söylendi:

— Boşanmadan sen eve git, Seyd-Ali Ağa! Ben yavaş yavaş başlarım; ahırda tahta var.

— Remzi seninle kalsın, beraber yapınız.

Sofa basamaklarını indiler, gençlere doğru yürüdüler. İncir ağaçları yanında birikmiş gençler sustular, sigaralarını arkalarına sakladılar, gözlerini yere indirdiler. Çoban Seyd-Ali, uzaktan seslendi:

— Remzi! Sen kaynatanla burada kal. Kala Mala'ya bir tabut uydurunuz, yarın sabah erkenden gömeriz.

— Nereye?

— Yalta'ya tabiî! Kızıltaş'ta yer yok ki!

— Yalta uzak baba! Gurzuf'a insek olmaz mı?

— Gurzuf'ta Rus mezarlığı var mı?

— Var, Gurzuf'un gerisinde, Soğuksu'ya varmadan yol üstünde.

Bekir başını sallayıp Remzi'nin sözünü doğruladı. Seyd-Ali, köyüne yakın yerde Rus mezarlığı bulunduğunu ilk defa duyuyordu?

— Ya? Evvelce yoktu.

Remzi güldü:

— Evvelce Rus yoktu ki baba. Ama şimdi geliyorlar sonra yaz ayları Gurzuf kıyılarında denize giren Ruslar da var.

— Ölmeye mi geliyorlar?

— Denizde yüzerken boğulanlar oluyor. Eh, her öleni Moskova'ya götüremezler ya !

— Öylel

— Ama tabut nasıl olacak?

Bekir, Seyd-Ali'nin yüzüne baktı, omuzlarını silkti. Sessizlik epeyce uzadı. Küçük Sabri, ağabeysinin arkasından ince sesiyle sessizliği bozdu:

— Onların tabutları bizimkilere benzemez.

— Nasıl olur?

— Başka olur.

Remzi başını arkaya attı, parlak dişleriyle ve bir ağabey gururuyla güldü:

— Sen ne biliyorsun, Sabri? Ruslara mezarcılık mı yaptın?

— Yapmadım ama bilirim, Yalta'da gördüm.

— Eee, nasıl olur?

— Tabutları bizim hamur teknesine benzer, yalnız üstü kapalıdır. Ölüyü elbisesiyle falan o tekneye yatırırlar, öyle mezara indirirler.

Sabri'nin anlattığı gibi bir tabut yapmaya karar verdiler. Çoban Seyd-Ali, küçük oğluyla evine gitti, gençler dağıldılar. Bekir ahıra girdi, ahırdan baltasını, testeresini, çekicini avluya taşıdı.

8

Dermenköy'ün ardından kopmuş kara bulut, Bekir'in evi üzerine geldi, siyah kanatları altından yağmurlu bir düzgâr tarlalara indi, buluta bir yer arar gibi tarlaları, yolları süpürüp mezarlığa gitti, bir an meşeleri hışırdatarak salladı, mezarlıktan çıktı, denize uzanan bağların üstünden kıyıya aktı, kıyıda da yer bulamamış gibi geri döndü, Bekir'in evi üzerinde durmuş bulutu kovalıyarak köyün ardındaki dağlara götürdü.

Zelzeleden sonra hâlâ yorgun, baygın Kızıltaş, sessizce akşama teslim oluyordu. Esma lâmbayı yaktı, kerevetin üstüne büzüldü, başında beyaz başörtüsü, elinde tesbihi, başını sallaya sallaya dua etmeye başladı. Bekir ahırın önünde Kala Mala'nın tabutunu tamamlıyordu.

Bekir, tabuta son çiviyi vururken kestirme sırıklarının biri takırdayıp yere düştü. Yongaları toplamakta olan Remzi doğruldu.

Bir ayağı Bekir'in avulsunda, öteki ayağı ayağı henüz kestirme sırığının gerisinde İvan durmuş, tabutu mıhlıyan Bekir'e bakıyordu.

Remzi, elindeki yongaları yere bıraktı, kaynatasının omzunu tuttu ,yavaşça: «İvan geldi!» dedi. Bekir işitti mi, işitmedi mi? başını kaldırmadı; ne İvan'a baktı, nede Remzi'ye. Son çiviyi tabuta çaktı doğruldu, kestirmenin yanında sessiz hareketsiz duran İvan'a bakarak: «Tam zamanında!» diye mırıldandı. Yüzü

ne sert nede sakindi. Gözlerini tabuta indirdi, bakışlarında işini ustaca bitirişinin sevinci parlıyordu.

Bekir, tekrar İvan'a baktı, İvan'a babasının ölüm haberini vermesi gerektiğini hatırlıyarak birden canı sıkıldı, kaşları çatıldı, yüzü gözleri bulutlandı, çekicini yere düşürdü, ağır ağır İvan'a yürüdü.

— Gir, gir! Geceleyin askerlerinizle köyü alt üst ediyorsunuz, kabahatsiz insanları kenef türmenize götürüyorsunuz hayâsızlar. Şimdi de hatır sormaya mı geliyorsun?

İvan sessizce başını önüne eğdi, çamurlu çizmelerinin uçlarına baktı.

— Burada olsaydın hiç değilse babanın canını kurtarırdın. Sen kalk, çoluk çocuğa karşı askerlik yapmaya! Dilini mi yuttun, sesin çıkmıyor?

İvan avluya girdi, Bekir'e yan yana yürüdü. Sofa basamaklarına varmadan Bekir İvan'ın koluna girdi. İvan bir an durdu, şaşılaşmış gözlerle Bekir'in yüzüne dik dik baktı.

Bekir'in yüzündeki katılık şimdi eriyor, söylemek zorunda suçlu bir insan gibi İvan'dan medet umuyordu. İvan'ın yüzü soğuktu. Bekir'e uzaklardan bakıyordu sanki.

Bekir, Kala Mala'nın öldüğünü söyliyecekti, ağzında dili kurudu, başı döndü, söyleyemedi. Sofaya çıkarlarken bir kardeş samimiyetiyle tekrar İvan'ın elini tuttu:

— Zelzele oldu, İvan! Evin duvarı yıkıldı, kenar odanın...

İvan, Bekir'i duymamış gibi sessiz kaldı. Sofaya çıktılar. Bekir hâlâ İvan'ın elini tutuyor, garip bakışlarla onun hareketsiz yüzüne, yorgun dumanlı gözlerine bakıyordu. Sonra elini bıraktı, kenar odanın kapısını ardına kadar açtı, kederli bakışlarını devrilmiş duvar taşlarından ayırdı, sofanın ortasında beyaz çarşafın altında yatan Kala Mala'nın ölüsüne götürdü.

— Orada.. Allah onu dünyasında rahat ettirsin Yaşadı yanımızda üç aycık, kimseciğe zıyanı dokunmadı faydasını gördük biçareciğin...

İvan odaya girdi çıktı, sofa basamaklarına oturdu, parmaklarıyla meşin ceketinin yenini tuttu, avucuna çekti, ceketinin yenine tüküre tüküre çizmelerni temizlemeye başladı. Sonra ayağa kalktı, gitti, Kala Mala'nın yüzünden beyaz çarşafı kaldırdı, hemen örttü: «Hoho, ölmüş!» dedi:

— Nereye gömeceğiz?

— Bilir miyim, nereye istersen oraya. Yer mi yok?

— Sabahleyin Remzi ile beraber Gurzuf'a gidin orda Rus mezarlığı varmış.

İvan cevap vermedi, döndü, gidip basamaklara oturdu, tekrar meşin ceketinin yenine tüküre tüküre çizmelerini temizledi, sonra uzun bir puro yaktı, başını sırtını sofa tahtalarına dayadı, dudaklarından purosunun dumanını savura savura kararan denize, sönen ufuklara baktı...

Çoban Seyd-Ali, Sabri sabah erkenden geldiler, kestirme sırıkları gerisinde durdular. Remzi sırıkları kaldırdı Seyd-Ali, Remzi'nin atından indi, Sabri atı incir dalına bağlarken Bekir de sofaya çıktı. Seyd-Ali, Bekir'e doğru yürüyerek sordu:

— İvan gelmiş dün akşam. Evde mi?

— Evde.

— İyi! Bizimkilerin biriyle gitsinler. Ötekiyle ben eve giderim, dağa çıkıp biraz daha odun indirmek lâzım, kış sert olacağa benzer. Aile büyük ama, dert de büyük. İvan nasıl, ağladı mı?

— Eh, köpek köpeğin ölümüne ne kadar ağlarsa o da ağladı. Çarşafı kaldırdı, babasının yüzüne şöyle bir baktı, hoho dedi, çekildi kenara.

Bekir, sofa basamaklarını indi, biraz sonra Remzi ile Sabri, Bekir'e yaklaştılar. Bekir sordu:

— Hanginiz gidiyor Sabri mi, yoksa sen mi, Remzi

Remzi, parlak dişleriyle güldü:

— Ben gidiyorum, Kaynata! Sabri giderse korkarım, İvan mırın kırın etti mi indirir kafasına tahtayı, onu da devirir baba-

sının mezarına. Hem Ruslara mezarcılık da yapmış, kendi söyledi bana, öyle mi Sabri?

— Hişşt!

Sabri'nin kulakları kızardı, ağabeysinin böğrünü dürttü:

— Uydurma Remzi Ağabey, ben öyle şey söylemedim.

Bekir'in sakin yüzünden hafif bir gülümseme geçti: «Ben İvan'ı uyandırayım,» diyerek sofaya çıktı, kenar odaya girdi Bekir.

Köyün ötesinde dağlar görünmüyor, kirli dumanların içinden yağan ince bir yağmur, yavaşça köye iniyordu.

Yarım saat sonra Kala Mala'nın ağır tabutunu uzun sırıklarla kaldırarak kestirmenin yanında duran arabaya yerleştirdiler.

İvan arabaya bindi, tabutun baş ucuna oturdu. Bekir, Remzi'ye Memişin deresinden Gurzuf'a inerken dikkat etmesini anlatıp öğütler verirken İvan, arabada sessizce oturuyor, uzun kamçısının ucuyla çizmelerinde akşamdan kurumuş kalmış çamurları temizliyordu.

Az sonra karanlık tamamen kalkmıştı. İnce bir yağmur karşı mahalle evlerinin kırmızı teneke damlarını yıkıyordu.

İvan, meşin ceketinin yakasını ensesine kaldırdı, şapkasının siperini gözlerine çekti, sinirli sinirli bir sigara yaktı, birkaç defa başını çevirdi, sofadaki Bekir'e baktı:

— Gitmek lâzım, yağmur yağıyor!

İvan'ın yüzü sertti, katıydı, lâfı kısık dudakları arasından tükürür gibi söylüyordu: Akşama da varamıyacağız! diye mırıldandı.

Ama Bekir, onun sözünü işitmiyor, işitse de aldırmıyordu. Biraz sonra Esma evden çıktı, bir sepetin içinde yiyecek getirdi, hepsi birden arabaya doğru yürüdüler.

Soğuk gitgide artıyor, ince yağmur buz tozu gibi insanın yüzüne, ellerine konuyordu. Remzi'nin incire bağlı atı Çaldilber, kulaklarını kısmış, gidilecek yola bakmak istemiyor gibi başını

sofaya çevirmiş, hareketsiz duruyordu. Arabaya koşulu Bekir'in atı ise, İvan gibi sinirli sinirli, ayakları altındaki çamurları yoğuruyordu.

Bekir ahıra girdi, kürkünü, başlığını alıp döndü:

— Remzi! Kürkü arabaya koy, siz Memişin deresine varmadan kar bastıracak galiba!

Remzi, kürkü tabutun üstüne serdi, atını incir dalından çözdü, bindi, kestirme sırıkları gerisindeki yolda durdu.

— Haydi, yolcu yolunda gerek! Ayşe'ye söyle, öğleye yakın dönerim, baba! Geçen cuma Çıfıt Levi'nin dükkânında bir bilezik gördüm, söyledim, Ayşe de görmek istiyor, yarın gideriz merak etmesin, söz verdim.

— Söylerim. Allah yolunu kolay getire!

— Kalın sağlıcakla!

İvan, kamçısını atın sağrısında şaklattı, at dört ayağıyla direndi, bütün vücuduyla uzandı, araba gıcırdadı hareket etti.

Remzi önde, Bekir'in arabasında Kala Mala'nın cesedi ile İvan, Remzi'den on on beş adım geride, şoseye indiler, Memişin deresine doğru ilerlediler.

Seyd-Ali, yanında Bekir, bir müddet arabanın arkasından yürüdüler, sonra şose kenarında durdular. Remzi ile İvan, ıne zarlık meşeleri ardında gözden kaybolana kadar baktılar.

Bekir, Seyd-Ali'nin yüzüne baktı: «İşte Kala Mala da gitti. Tanrı onu dünyasında rahat ettirsin, iyi insandı!» dedi.

Kar hızla çoğalıyor, koyulaşıyor, rüzgâr gittikçe artıyordu. Arkadan eserken birden önden saldırıyor, kar tipislyle birlikte insanın soluğunu kesiyordu.

Yolun kenarında sıralanmış uzun servileri bulana kadar sesizce ilerlediler. Servilerin ardında rüzgâr ve kar, biraz kesilir gibi oldu. Remzi atını İvan'a çevirdi, arabaya yanaştı, İvan'ın yanında ilerlemeye başladı. İvan kayıtsız bakışlarını atın kuyruğunda, dişleri arasından ıslık çalıyor, arada elini kal-

dırıyor, avucuyla meşin şapkasından düşüp erlyen, ensesine damlayan kar suyunu siliyordu.

Servileri geçmişlerdi ki Memişin deresi üstünden müthiş bir rüzgâr yolun iki tarafında çukurlarda birikmiş suları uçurarak tekrar ulumaya başladı. Dereye yaklaşıyorladı. Solda zel zelede yıkılmış mapusanenin taş yığınına lâpa lâpa kar düşüyor, derhal eriyor, sağda kazılmış bağlar, oyulmuş tepeler, devrilmiş çamlar, aç ve garip yoksullar gibi ağızları açık etekleri yırtık, göğüsleri, çökük, sırtları yaralı, sonsuz bir ıstırap içinde sessizce, Remzi ile İvan'a bakıyorlardı.

Remzi epeyce geride kaldı, üşümüş, donmuş parmaklarını atın eyeri altına sokuşturdu, ısıttı. Sonra bir sigara sardı, atını sürdü. İvan'a yaklaştı. Yıkık mapusanenin yanından geçerlerken gözleri bir an İvan'ın gözleriyle buluştu Remzi güldü·

— O kürkü omuzlarına al İvan! Hava soğuk. Memişin bayırında soğuk daha keskinleşicek.

İvan başını kaldırdı, salladı, kamçısını atın sağrısında şaklattı, omuzlarını silkti:

— İstemem, soğuk değil!

Remzi: «Sen bilirsin!» dedi, atını sürdü.

Yolun iki yanında birçoğu paslanmış, birçoğu çamurlarda, çukurlar içinde birikmiş sularda, kürekler, devrilmiş toprak arabacakları yatıyor, uzaktan uzağa derenin sürekli şarıltısı işitiyordu. Artık taş yol arkada kalmıştı. Önde İvan'ın siyah ceketli sırtı gibi parlak, temiz asfalt döşeli şose uzanıyordu. Az sonra araba, asfalt şoseye çıktı, sessizlik daha derin, daha ağır oldu.

On on beş dakika sonra Memişin deresi üstünde durdular. Solda bayırdan Gurzuf'a inen yolun ağzı, şose kenarından kazılmış, devrilmiş toprakla tıkalıydı. Fakat köylüler, yeni Rus medeniyetine inat gibi asırlardır ayaklarıyla, arabalarıyla açtıkları yolu terketmek niyetinde değildiler; Gurzuf'a yine de

inip çıkıyorlardı; öbek öbek toprak yığınları arasında ayaklar arabalar yeni yollar açmışlardı.

Remzi atını sola çevirdi, bu toprak tümsekleri arasından geçti, bayırın başında durdu, geride kalan İvan'ı bekledi. Çok geçmedi, İvan'da toprak yığınları arasından çıktı, durdu.

Burası Memişin dereslydi. Solda uçurumun tepesinde dar yol bir raf gibi uzanıyor, dünyanın sonu imiş gibi biraz kabarık ucunun ötesinde hiçbir şey görünmüyordu. Yalnız gök ve boşluk. Fakat yolun ucuna yaklaşınca göz önüne binbir güzelliğiyle Gurzuf serilliyordu.

Yolun ucu sola kıvrılıyor, keskin bir inişle elli metre kadar aşağı iniyor, sonra yine sola bükülüyor, uçurumun bağrına gömülür gibi gözden kayboluyor, böylece kıvrıla kıvrıla basamaklar halinde dereye iniyordu.

Gurzuf'a inecek köylüler, önce yol önünde arabalarını çarıklar, sigaralarını sararlar, Gurzuf'a bakarak Bismillâh deyip arabalarını sürerlerdi.

Remzi atından atladı, İvan'a doğru yürüdü, arabanın etrafını dolandı; atın dizginlerine, hamutuna, çarık zincirlerine baktı, tekerleklerini inceledi, sonra İvan'a yaklaştı.

— Haydi, İvan, istersen birer sigara saralım, inişte saramayız! dedi, cebinden tütün kutusunu çıkarıp İvan'a uzattı. İvan almadı, kendi cebinden bir puro çıkardı, yaktı.

Kar seyrekleşmiş, rüzgâr dinmişti. Yalnız aşağıda köpürerek akan suların coşkun gürültüsü işitiliyordu. Remzi atına bindi, sesizce ilerlediler.

Remzi yolun ucunu buldu, az sonra atın önce ard ayakları, sonra arkası, sonra Remzi yavaş yavaş İvan'ın gözlerinden kayboldular.

İvan atın dizginlerini çekti, at durdu. İvan ayağa kalktı, Remzi'nin kara kalpağını gördü, hemen gözden kaybetti. İçini ansızın bir korku sarmıştı. Dudakları kuruyup titriyor, yanaklarından terler sızıyordu. At, yolu biliyor, yolun öte ucunda,

aşağıda kendisini Remzi'nin beklediğini hissediyor gibi ilerlemişti. Ama İvan dizginleri çekti:

— Tırrr! Hoho! Remzi!

Cevap gelmedi.

At, İvan'ı yola çağırır gibi başını salladı, ama İvan dizginleri boş bırakmayınca kulaklarını indirdi. İvan hâlâ titriyor, ne yapacağını bilmiyordu âdeta. Korkudan arabayı geriye, Kızıltaş'a çevirmek istediği zaman, yerin dibinden gelir gibi Remzi'nin sesini duydu:

— İvan! Sür arabayı, ne duruyorsun?

İvan'ın yüzü gittikçe sararıyor, terliyor, İvan meşin ceketinin sırtına yapıştığını hissediyordu. Titreyen ellerinde atın dizginlerini sebepsiz yere bir sola, bir sağa çekiyor boş bırakıyor, at ise İvan'ın sinirlerinin bozulduğunu hissetmiş gibi ayak değiştiriyor, ürkmüş, başını sağa sola savuruyordu.

Remzi, tekrar seslendi:

— İvaaan!

Ve bir suyun altından çıkar gibi kara kalpağı göründü. İvan yatışmışa benziyordu. Atın dizginlerini çekti, seyrek dişleri arasından kırmızı dilini çıkardı, kuru dudaklarını yaladı, ağzını kapadı,çeneleri kısıldı, burnudan soluyarak: «No; No!» diye atı sürdü, bir iki dakika sonra tepede. yolun başında durdu.

Remzi sola kıvrılan keskin inişin kenarında, atının üstünde, bir kartal gibi, sakin gözleriyle İvan'ı süzüyordu. İvan'ın korkusunu anlamış gibi sordu:

— İstersen bayırı inene kadar arabayı ben süreyim.

İvan, meşin ceketinin altında terin soğuduğunu, boğazının serinlediğini hissetti.

— Sür!

İvan arabadan indi, yolun ucuna yürüdü, fakat Remzi'ye varmadan sırtında tekrar bir sıcaklık, bir alev hissetti, şakakları garip garip titremeye başladı, durdu.

Remzi attan inmiş, uçurumun kenarında İvan'ı bekliyordu. Rüzgâr dinmişti. Seyrek, sepelek kar taneleri beyaz sinekler gibi uçuşarak Remzi'nin kara kalpağına konuyorlardı.

İvan bir an kendisini Remzi'nin durduğu yerde uçurumun kenarında farzetti, tekrar titredi, birden arkasını Remzi'ye çevirdi:

— Ben sürerim arabayı.

— Sen mi? Dikkat et!

— Hoho! Hiç mi araba sürmedim?

— Atı biraz daha öne çek, arabanın ön tekerleri inişin ucunda durur durmaz arka tekerleri çarıkla!

— Biliyorum.

— Sen arabaya binme, atın başını sıkı tut, sol tarafında yürü, haydi! Bu gidişle Gurzuf'a öğleye de varamıyacağız. Gurzuf'tan sonra da epey yolumuz var. Ben Ayşe'ye söz verdim, öğleüstü dönmeliyim, çabuk ol, anladın mı?

— Hoho, anladım.

İvan yokuşu çıktı, atın başı ucunda durdu. Dizleri hâlâ garip garip titriyordu. Ellyle şepkasını ensesine itti, ıslak saçlarından hıyar turşusunu andıran bir ter kokusu, burun deliklerine doldu. Remzi tekrar seslendi, İvan iki elini birden hayvanın başına kaldırdı.

Fakat at, ellerinde iğrenç bir şey hissetmiş gibi başını birden sağa savurdu, İvan'ın gözlerinde hain parıltılar tutuştu. İvan elleriyle hayvanı yatıştıramıyacağını anlayınca içerledi, köpürdü, Rusça sövmeye başladı:

— Tıi! Tıi, tatarskoye kobıla! Ubyu tebe! Kak sobaku! (1)

At başını kaldırmış, İvan'a küsmüş, ayaklarını yola batırmış, kulaklarını dikmiş soluyordu. Uçurumun ucunda Remzi, iki ellni atının ensesine koydu, ellerinin üstünde eğildi:

---

(1) Seni Tatar kısrağı seni! Gebertirim seni! Gebertirim! Köpek gibi.

— Zorla bir şey yapamazsın, İvan; Bekir'in atı o! Bekir onunla kızıyla konuşur gibi konuşur, sert söze alışık değildir. İyi, nazik konuşursan..

Remzi cümlesinin sonunu getirmeden İvan elini salladı, seyrek dişleri arasından yere tükürdü, atın başında uzanarak burnundan homurdandı:

— Hoho... Müslüman. Ben gitmem, sen gidersin. Ben değil, sen. Hoho, korkmam!

Hayvan başını tutturmayınca İvan tekrar içerledi, haykırarak aşağıdan yukarıya, atın dudaklarına zorlu bir yumruk indirdi. At, ard ayaklarına kalktı, vahşi bir kişneme savurdu.

— İvan! İvan! Sen deli mi oldun, İvan!

— Hoho! Ubyu vas! (1)

Remzi atından atlamaya vakit bulamadan İvan, kamçısını havaya kaldırdı, iki parmağını ağzına soktu ve müthiş bir ıslık.

— İvan! İvaaan!

Bir ıslık daha. Kamçı şakladı, hayvan kişnedi.

— İvaaaan! Çarıkla arabayı çarıkla!

— Hoho! Sen öl, sen! Ben değil, sen.

Kamçı ve ıslıkla beraber at, birden ok gibi öne atıldı.

— Haiin! Haiin!

Arabadaki tabut sıçrayıp takırdadı, İnişin dirseğinde araba kıvrıldı, iki at hayatlarının son saniyelerinde ard ayaklarında durdular, iki kardeş gibi birbirlerini kucakladılar, kişnediler, ölüm naraları savurdular, Remzi'nin «Hain! Hain!» sesi çoşkun derenin sularında boğuldu.

Ağırdı sessizlik. Havada kar taneleri beyaz sinekler gibi, yere konmadan, ağır yavaş, dereye uçuşuyorlardı: Tepede yalnız İvan vardı.

Dünya ağır, derin sessizliğe dalmıştı. Aşağıda Bekir'in

---

(1) Gebertirim seni!

ikl atını, Ayşe'nin Remzi'sini, Kala Mala'nın cesedini derinlikrinliklerine almıştı dere.

İvan sessizdl, atlara, Remzi'ye, babasının ölüsüne ne olduğunu farketmemiş gibiydi. Yalnız şu kadarını biliyordu: Remzi ebediyen yoktu, bayırı inemiyecekti, Remzi onu öldüremiyecek, onu hiç kimse Memişin deresine itemiyecekti.

Derken ansızın Enver'in ateşli gözleri, Çoban Seyd-Ali'nin kalın, haklm sesi, mağrur, beyaz başı, Bekir'in çatık kaşları geldl gözünün önüne. Ayaklarından, dizlerinden kalbine müthiş bir titreme geçtl, yıkılacak gibi yere oturdu İvan.

Kendini kopuk, dayanıksız hissetti, iki eliyle toprağı kavradı, sonra ayağa fırladı birden kaçmaya başladı. Ama nereye kaçacağını bilmiyordu. Asfalt şoseyi buldu. Sağda Kızıltaş, solda Yalta. Durdu başını kaldırdı, Kızıltaş'a baktı. Tekrar Çoban Seyd-Ali'nin, Enver'in, Bekir'in gergin, korkunç yüzlerini gördü, tekrar titredi. Şola dönerek Yalta'dan tarafa koşmaya başladı, ama içlnin titremesi geçmiyordu.

Kızıltaş'tan uzaklaştıkça meçhule gittiğini, Memişin deresinden daha korkunç yerlere yuvarlanacağını duyuyordu. Bir sis perdesi gerisinden gözlerinin önüne Yalta komiseri Vasil Dimitroviç Yegorof geliyordu. Ona mı gidiyordu? Hayır, ona değil! Yegorof'un nerde olduğunu bilmiyordu, Yegorof zelzele gecesl İvan'ı Tatar köyünde bırakıp kaçmıştı. Öteki Ruslar da kaçmışlar, darmadağın olmuşlardı.

İvan nereye gidiyordu? Bilmiyordu. Hayatı kendi Rusla-rının mı, yoksa Tatarların mı arasında emniyetteydl? Bllmiyordu. Durdu, başını çevirdl, Kızıltaş'a baktı: «Kızıltaş'a Tatarların arasına dönersem..» diye düşündü, sonra Bekir'in çatık kaşlarını, gözlerindeki parıltıları gördü. «Hoho, Bekir'e ne diyeceğim?»

Tekrar kaçmak istedi, kaçamadı, başını göğsüne eğdi, bir müddet öylece hareketsiz durdu, sonra başını kaldırdı, yüzü

yumuşamış gibiydi, gözlerinde kurnaz parıltılar yandı, dudak uçlarından hafif bir gülümseme uçtu. «Hoho, Bekir!»

Elini salladı, mırıldandı:

— Hoho, inanır! İnanır! Kabahat bende değil, derim. Kaza oldu, derim. Ağlarım.

Düşündü, düşündü, yine elini salladı:

— Hoho! Bekir'in kalbine girmek kolay, ağlarım!

Kesin karar vermiş gibi birden döndü, dosdoğru Kızıltaş'a yürüdü.

İvan haklıydı. Bekir gibilerin kalplerine, canlarına girmek zor bir şey değildi, hele Ruslar için! Bekir'ler o İvan'ları kalplerine almak istememişler, ama almışlardı.

Akşama doğru Kızıltaş'ın, Gurzuf'un, Dermenköy'ün köylüleri omuzlarında ipleri, sırıkları Memişin deresine biriktiler, ağlaşarak Remzi'nin, Kala Mala'nın cesetlerini dereden çıkardılar. Kala Mala'yı Gurzuf'un ardında Soğuksu'da yol üstündeki küçük Rus mezarlığına, Remzi'yi de Kızıltaş'a gömdüler.

Ertesi gün Kızıltaş'ın yaslı evlerinde gelinler, genç kızlar, Remzi'nin ağıtını söyleşiyorlardı.

Çıktım dere başına
Kaza çıktı karşıma
Ah neler geldi, vah neler geldi
Bu gençlikte başıma.

Kış yavaş yavaş dağlardan çayırlara, tütün aranlarına, köye, ıssız tarlalara, bağlara indi. Dünya ve hayat, sessizliklere gömüldü. Yalnız Ayşe, bir hafta kadar Memişin bayırına gitti geldi, Remzi'nin geçtiği yolda Çaldilber'in ayak izlerini öptü, ağladı, sonra dereyi unuttu. Kış boyunca her gün Gelinkaya'nın dibine gitti, kuru gözlerle kayanın uçurumuna yapışmış taş geline baktı, baharı bekledi.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

1

Basık, kasvetli bir eve gelen genç bir gelin gibi, bütün tazeliği bütün güzelliğiyle Kızıltaş'a bahar gelmişti.

Güneşin Ayıdağ üstünde durarak yumuşak, nemli toprağı iyice kızdırdığı bir sırada Battal'ın Enver, arabasıyla Bekir'in tütün tarlası kenarında yolda durdu. Bekir elinden çapasını bıraktı, soran bakışlarını Enver'e çevirerek arabaya doğru yürüdü:

— Hey Enver! Sanki aftanabille taşırsın fideleri! Gideli yarım saat olmadı, hayvanı harabedeceksin!

Enver atının habutunu çıkarıp hayvanın başına yem torbasını taktıktan sonra yürüdü, armut ağaçları altında durdu, yeşil yapraklar altında gömülü ibriği kaldırdı, boğazına gırt gırt su boşalttı, yumruğuyla dudaklarını, gırtlağından aşağı süzülen suları sildi:

— Öğlen sıcağı basmadan senin fideleri bitirmeliyiz. Akşamüstü de gider, benim tarlanın arkasını biraz gıdıklarız. İşte Zemine de geliyor, hem de koşarak.

Aşağıda, derenin sık çalılıları arasındaki dar yoldan Zemine, koşa koşa onlara doğru geliyordu. Enver'le Bekir sessizce bakıştılar, sonra Zemine'ye baktılar. Bekir mırıldandı:

— Korkarım, köyde bir şey oldu.

— Ne olacak? Köyde kimse yok kil

— Belki...

Bekir sözünü bitirmeden, Zemine uzaktan seslendi:

— Haber getirdim, haber!

— Ne var Zemine?

Zemine sık sık soluyarak armutlara yaklaştı.

— Ne oldu?

— Hiç! Memişinn deresi üstünde Ruslar işe başlamışlar.

— Ee?

— Eesi bu! Bu kadar söyledi.

— Adamakıllı anlatsana Kız! Bu haberi kim verdi?

— Çilingir'in Selim.

Bekir, Enver'e baktı, elini eşeğıdaki dereye doğru uzattı:

— Enver! Sen arabayı eve götürme, oraya sakla, çalıların içinde kimse bulamaz.

— Korkma, Bekir Dayı!

— Korkma mı? Atı, arabayı uzağa götür, sakla diyorum sana! Dediğimi yapmazsan bozuşuruz.

Enver yere oturdu, yüzü sakindi, Bekir heyecanlanmıştı, Zemine'nin gözlerinde korku toplanıyordu. Bekir sordu:

— Kim getirdi bu haberi dedin?

— Çilinglr'in oğlu Selim.

— Ne dedl?

— Hiç!

— Söylesene kız! Hiç, hiç! Ağzında hiç'ten başka bir şey yok mu senln?

Bekir'in yüzü sarardı, ellerini ceplerine soktu, sinirli sinirli tütün kutusunu aramaya başladı. Enver, ibrlğin yanında duran ekmek çıkınını bacakları arasına aldı, çözdü, bayat ekmeği kopara kopara yemeye başladı.

— Bırak şimdi Rusları, Bekir Dayı! Otur iç sigaranı rahat rahat!

— Vallahi billâhi, köyün başına geçen seneki belâlar gelecekse... Sen o tüfeklerden birini...

Enver, Bekir'in sözünü tamamlamasına fırsat vermedi, dik dik baktı Bekir'e. Bekir hemen sustu, Enver'in yanına çömeldi,

kendi kendine mırıldanır gibi: «Ölürsek öyle ölelim bari!» dedi, homurdanarak sigarasını sardı.

Enver çabuk çabuk ekmeğini yiyor, ikide bir Bekir'in soluk yüzüne bakıyor, dolu ağzı, küçük gözleriyle gülüyor, gözlerini güneşe kaldırıp indiriyor, tarlanın ekilmemiş kısmına bakıyordu:

— Başlayalım Bekir Dayı! Gün iyi, tarla da beni ekiniz diye yalvarıyor sanki. Sen, Zemine, git, Molla İreceb'e kadar çık, söyle suyu kessin, bize çevirsin! Öğleden önce su gelmezse ekilmiş fideler solacaklar, de! Haydi.

Tarla'nın üstünde, şosede bir atlı durdu, önce Zemine tanıdı atlıyı:

— İşte Çilingir'in Selim. Anlatır size hepsini.

Atlı, atını şosenin kenarından sürdü, ekili tarlaya girmemek için epeyce gitti, inişi indi, bir an dutların ardında gözden kayboldu, tekrar meydana çıktı, atını Bekir'in tarlası kenarında dört nala koşturarak armut ağaçları altına gelip durdu.

— Haber getirmişsin! dedi Bekir, kalpağını ensesine itti, alnını kaşıdı.

Çilingir'in oğlu nedense pek memnun görünüyordu, gülümsedi:

— Getirdim Bekir Ağa! dedi, atından atladı.

— Hayır haber İnşallah!

— Hayır haber, Bekir Ağa!

Bekir, sesini yükseltti:

— Söyle, rezil zir zir edip durma! Ruslar Memişin deresi üstünde işe başlamışlar, demişsin, hayır bunun neresinde?

Bekir'in telâşlı sesiyle genç Selim'in yüzündeki sevinç birden eridi, kayboldu. Selim ellerini arkasına sakladı, başını göğsüne eğdi. Yeni elbisesi, yeni potinleri ile şehirli kılığı içinde hem gülünç, hem garip görünüyordu.

Bekir, Selim'i baştan ayağa süzdü, oğlanın sarı potinlerine baktı, gözlerini kızarmış yüzüne dikti:

— Hem ne bu fiyaka. Cümle âlem tarlada, toprak iş ister, sen ise giyinmiş kuşanmış, caka satıyorsun! Evlenecek misin bu akşam, yoksa sünnet mi olacaksın?

Enver, dikili dizleri arasına gömdü başını, sessizce güldü. Zemine, Molla İreceb'in tarlasına doğru gidiyordu. Bekir'in yüzü artık yumuşamış gibiydi:

— Haydi, gel otur bakalım, anlat. Nerden geliyor, nereye gidiyorsun?

Selim, başı hâlâ eğik, yavaş yavaş Bekir'e yaklaştı:

— Bu sabah Yalta'ya gittim, Bekir Ağa!

— Haa, öyle desene! Maşallah! Yalta'yı bırak şimdi.

— Dönüşte Memişin deresi üstünde Ruslara rasladım.

— Eee?

— Hepsi orada idiler. Attan indim, ne yapacaklarını anlamak için. Yani köyden at, araba alacaklar mı diye aralarına karıştım, tanıdığım Rusların ağzını aradım.

— Bak hele! Bunu önceden söyleseydin kızmazdım.

— Bırakmanız ki söyliyeyim.

— Ne? Kim? Ben mi? Gel, gel, Torun, otur yanıma! Gördün ya, Enver, tam da babası gibi, anlıyor politikadan! Söyle hele, söyle Torun, ne sordun, ne öğrendin söyle!

— Sordum...

— Ne sordun?

— Kızıltaş'tan at, araba alacaklar mı diye sordum.

— Eee?

— Eeeesi, götürdü beni büyüklerine. Bu Rus, en büyükleri Şosede herkese kumanda ediyor, belinde tabanca var, sırtında meşin ceket.

— Meşini bırak!

— Gördü beni, gördü ki...

Selim tekrar kızardı, başını eğdi, dikili dizleri üstündeki ellerine baktı:

— Eee? Gördü seni...

— Gördü ki ben böyle giyinmişim.. Urbama baktı, baktı, sen dedi, Moskova'dan mı geldin? Gazeteci misin, dedi. Ben de evet dedim, Moskova'dan geldim gazeteciyim.

— Ne?

O ana kadar başını dizleri arasına sokmuş sessizce Selim'i dinleyen Enver, başını kaldırdı, bir kahkaha attı:

— Gazeteciyim mi dedin?

— Ya ne diyeydim? O sordu, ben de evet dedim.

— Eee? Söyle, söyle gerisini söyle!

— Rus, öyleyse benimle gel, dedi. Çadıra gidelim, anlatayım sana hepsini, A'dan, B'den başlayarak.

— A'dan, B'den mi?

— Önce ben de iyi anlayamadım, ama sonra farkına vardım.

— Ne imiş?

— Yani harfi harfine.

— Vay anasını! Bak hele, nasıl da anlar Rusun lâfını!

— Evet, harfi harfine!

Bekir, Selim'e yakın geldi, bir sigara daha sardı:

— Söyle, Torun söyle!

Tabakasını Selim'e uzattı:

— Belki bir sigara sararsın Bekir amcandan!

— Yok! Üç sene evvelsi bir sigara içmek istedim, babam gördü, bir tokat indirdi ağzıma. Sigaradan vaz geçtiğim gibi dişimin de yarısını kaybettim. Bereket, annem, çok çirkin duruyor, dedi, altınlarından birini verdi de gittim Yalta'da, diş koydurdum ağzıma.

Selim ağzını açtı, parmağıyla altın dişini aradı, buldu:

— İşte bu!

— Aferin, iyi diş! Peki, Rus ne dedi?

— Evet, Rus! Gittik, yürüdük, Gurzuf'a inen yolda toprak yığınları yok mu, Rusun çadırı onların gerisinde. Çadırda ma-

sa var, masada bir kâğıt, kâğıtta bir sürü çizgiler, yazılar. Rus kağıda eğildi, baktı baktı, parmağını bastı: İşte biz şimdi buradayız, dedi, yani Memişin deresi üstünde! Kâğıda bakıyor, görüyor her yeri kerata! Nerde tepe var, nerde dere var, nerde köy, nerde servi! Hepsini biliyor. Ben de baktım kâğıda, ama bir şey göremedim. Yalnız çizgi, yazı. Yazıyı kendi başıma kalır da dizlerimin üstüne açarsam, çok cahil değilim, ben de okurum birazcık. Ama orda okuyamadım işte. İçimden dedim ki: Sen söyle gâvur Rus, söyle! Ben de senin söylediklerini kafama kaydedeyim, Allahın izniyle elinden sağ salim kurtulursam gider, sözlerini bizimkilere anlatırım. O söyledi, ben dinledim. Dedi ki: İşler geri kaldı, geçen yılki zelzele yüzünden. İşe bugün başlanacak, dedi. Yarın Yalta'dan yeni işçiler, makineler gelecek, bir ay içinde buraya kadar varacağız, dedi, parmağını tekrar kâğıda bastı. Şoseye asfalt döşeyeceğiz, dedi Yolda altı yüz kadar işçi çalışacak, bilmem ne kadar makine, kürek, araba. Hepsini harfi harfine söyledi. Benim anlamak istediğim, bizden araba alıp almayacakları..

— Eee, sordun mu?

— Sormaz mıyım, sordum.

— Ne dedi?

— Yok, dedi, almıyacağız.

— Öyle mi?

— Vallahi billâhi!

Selim uzandı, ibriğin yanındaki çıkıntıdan ekmeği aldı, iki eliyle üç defa dudaklarından alnına götürdü:

— Yeminim yemini Dilim tutulsun yalan söylüyorsam.

— Eee, daha ne söyledi? Tarlalara tepe, toprak devirecekler mi, sormadın mı?

— Sormaz mıyım, sordum.

— Söyle!

— Yok, dedi.

— Hay yaşa Torun! Gördün mü Enver, nasıl Sen devi-

rirler diyordun. Sen daha gençsin, aklın adamakıllı pişmedi, benden, Çıfıt Levi'den daha iyi bilmezsin!

Bekir emekliyerek Enver'in yanına gitti, yumruğunu Enver'in dizine vurdu:

Başını Kuşkaya'dan tarafa kaldırdı:

— Bak nasıl durur orda aslan gibi. Vallahi bin kişi bin yerinden zincir vurup çekseler bir taşçığını bile koparamazlar.

Enver, gülerek başını salladı:

— Allah vere de öyle olsa, Bekir Ağa!

— Başka türlü mü olacak sanıyorsun? Başka türlü olamaz kardeşim. Kim devirecek Kuşkaya'yı köylünün tarlasına, atadan miras toprağa?

İkisi de ayağa kalktılar. Bekir'in gözlerinde şen ışıklar yanıyor, başını sık sık Kuşkaya'ya doğru kaldırarak kendi kendine gülüyordu Bekir:

— Bilir misin Enver, bu sabah içimde bir kurt vardı. Tarlanın armutlardan yukarı yarımını bugün ekeriz de ya iki ay sonra Ruslar gelir, Kuşkaya'yı tarlaya...

Sözünü yarıda bıraktı, elini salladı:

— Eh, kim devirecek?

Sessizce oturan Bekir'in heyecanlı yüzünü seyreden Selim ayağa kalktı, yaşlı başlı bir adam gibi lâfa karışmak istedi:

— Doğrusu ben, Ruslar Kuşkaya'yı devirirler sandımdı. Yalta'ya az mı tepe devirdiler.

Bekir, Selim'i susturdu:

— Bağla dilini altın dişine, gözünü seveyim Bebek! Karışma büyüklerin lâfına!

Gayet ciddi bakışlarla Selim'i baştan ayağa süzdü:

— Düğmele o yeni şalvarının düğmelerini! Haydi git babanın yanına, senin yerin orası!

Selim'in sesinde dargınlığı belli oluyordu:

— Vermezsin söz gençlere, Bekir Ağa! Babam da tıpkı senin gibi! Lâf bilmezsin, der bana. Türmeye kenef dediğim için

az kalsın yirmi beş kişinin başını yakıyorum diye bir de dayak yedik. Konuşmasını bilmiyorsak kabahat kimde, bizde mi sizde elbet!

— Oh. oh, lâfa bak, lâfa!

— Kendiniz okumadınız, bizi de okutmadınız. İstedim babamdan beni Yalta mektebine vermesini. Ulan, sen toprağın adamısın, insan toprağı bırakır da oturur mu, mektepte, dedi. Bekir Dayı! Siz Molla İreceb'in Ellezî'sini papağan gibi söyleyen insana okumuş diyorsunuz, öyle mi? Ama ben diyorum öyle değil! Asıl lâf bilen, mektepte okuyandır. Siz evvelce okuyup bizi de okutsaydınız bugün o yolu Ruslar değil biz yapardık. Asfaltı da biz döşer, aftanabile de biz binerdik. Hem biz binseydik yolda kaza da olmazdı. Şoseye asfaltı biz döşeseydik, köylünün tarlasına toprak da devirmezdik. Doğru mu Enver Ağa?

— Doğru!

— Eh! Şimdi neye yaradık? Taş taşımaya, İvan gibilerin emirlerini dinlemeye!

Sustu, Bekir yavaşça söylendi:

— Taşımıyacağız dedin ya!

— Kızıltaşlılar taşımıyacaklar, ama Dermenköylüler taşıyacaklar. Ben bu haberi size söylemeden evvel gittim babama bildirdim. Sanki Dermenköy Kızıltaş'ın yanında değil de Moskova'daymış gibi sevindi. Eh, dedi, Dermenköy'lülerin arabalarını alacaklarsa bu, Kızıltaş'lıların yararına! İşte sizin tahsiliniz! Siz sevinin, ben gidiyorum. Gidip haberi Dermenköylülere bildireceğim.

Selim atına atladı, hayvanı dörtnala Dermenköy'e doğru sürdü.

Bekir'le Enver yalnız kaldılar. Konuşmuyorlardı. Selim'in sözleri kalplerine ok gib saplanmıştı sanki. İkisinin de sarı yüzlerinde güz yapraklarının hafif kızartısı vardı. Bekir'in kalbindeki acı, Enver'inkinden daha derin, daha garip olmalıydı: Bekir ne tarlaya, ne Kuşkaya'ya, ne Enver'e bakıyordu. Başı yavaş yavaş

göğsüne düşüyor, gözleri duamnlanıyordu. Başı eğik, ayaklarının arasından toprağa baktı, baktı, kendi kendine söylenir gibi: «Doğru söyledi çocuk!» dedi. Selim'in doğru konuştuğunu yanında sessizce duran Enver'e değil de ayakları altındaki toprağa işitirmek gibi uzanarak tekrarladı:

— Doğruuu!

Kendinden nefret eder gibi yumruğunu sıktı, gözlerini yumdu, açtı, çapasını alarak Enver'in yüzüne bakmadan tarlasına gitti, ,tütün fidelerine su yolu açtı.

2

Memişin deresi üstünde şosede iş sahiden de o gün başladı. Selim'in getirdiği haber, bir yıldırım tezliğiyle Kızıltaş'a, Dermenköy'e, öteki köylere yayılmıştı. Kızıltaşlılardan at araba, alınmıyacağına kimse inanmıyordu. Memeşin Deresi Kızıltaş'a yakın olduğundan «ilk kabak yine bizim başımıza patlar» diye köylüler geceleyin kalktılar, yavaş ve gizli, atlarını arabalarını kaçırdılar, dağ yollarını tırmandılar, sık ormanlarda, çalılıklarda, derelerde arabalarını gizlediler.

Bekir uzun zaman sofada durdu, uzakta yolları tırmanan arabaların gıcırtısını dinledi, için için yanarak: «Olmasa belâ, olsa belâ!» diye düşündü. Sesler kesilip de köy derin bir sesizliğe gömülürken: «Keşki olsaydı da ben de saklaşaydım!» dedi, içini çekerek evine girdi.

Ertesi gün köy arabasızdı. Köylüler sabah erkenden daha yıldızlar sönmemişti, döşeklerinden kalktılar, kocaman sepetleri sırtlayıp tarlalara tütün fidesi taşıdılar. Tarlalarda işler gönülsüz, tembel gidiyordu. Çocuklar ikide bir köye koşuyor, tekrar tarlalara dönüp, «köyde Kazak yok, daha» diye haber getiriyorlardı. Gün öyle geçti. Köylüler tarlalarda sabırsızlıkla haber beklediler, fakat köyde Rus falan görünmedi.

Ertesi gün de beklediler. Memişin deresi üstünden kimse gelip de Kızıltaşlılardan at, araba istemedi.

Üçüncü günün sabahı Çilingir cesaret etti, arabasını köye indirdi, bütün gün tarlasına fide taşıdı, akşama doğru arabasına kuru çıra doldurdu, ıslık çala çala evine döndü. Ertesi sabah Rusların köyden araba almıyacaklarına Selim'den duyduklarının gerçek olduğuna inanmak için arabasını sürdü, Memişin deresine gitti.

Yol kenarında sıralanmış servileri geçince Ayıdağ'ın ardından güneş doğdu, altın ışınları asfalt şosenin ardını parlattı. Gurzuf'a inen yolun ağzında toprak yığınları gerisinde kocaman çadır, çadırın önünde üç beş kişi.

«İşte deyyuslar! Selim bir lâf attı ama bakalım doğru mu? Yanlarından geçerken birisi arabama yahut atıma göz dikerse demek Selim yalan söyledi. Eh günahı boynuna! Yalan söylediği için eve gidince kayış kemerimle butlarını biraz haşlamak gerekecek. Ama Ruslar atıma, arabama göz dikmezlerse demek Selim doğru söyledi. Eh, beş Ruble veririm ona, gitsin Yalta'ya, yeni urbasının renginde bir cepken alacakmış, alsın ne hali varsa görsün!»

Çilingir hem atına, hem Ruslara bakıyor, hem de oğlu Selim'i düşünüyordu:

«Ama bir de arabama göz dikerlerse Ruslar, vay haline Selimciğim, vay haline! Dayak yiyeceksin bu akşam. Kaburgalarını kıracağım senin, annnen soba başında diziyle nasıl çıra kırıyorsa!»

Yol kenarındaki uzun sesiz, servileri geride bıraktı. Memişin deresine yaklaşıyordu. Çadırın yanındaki adamları, üç otomobili şimdi daha iyi görebiliyordu. Durdu.

«Oracıkta duruyor cenabetler, babalarının bahçesinde durur gibi. Zannetmem ki tekrar kenef türme yapsınlar bizim millete. Allah baba, zelzelesiyle gâvur kafalarının içine biraz akıl koydu sanırım.»

Atını sürmüşken durdurdu: «Durayım buracıkta biraz, bakayım gelecekler mi bana doğru? Dur Aktaban, acele etme. Canım komolizma yolunu mu çekti senin? Komolizma yolunu Kızıltaş yada Memişin bayırı yolundan daha çok seversen ayaklarını kırarım senin, Ruma satarım seni. Dur, bir sigara sarayım, göreyim gelecek mi biri benim yanıma?»

Dizginleri çekti, at durdu, başını salladı. Çilingir atın dizginlerini dizleri arasına aldı, cebinden tabakasını çıkardı, gözler Rus'larda, başını hiç kımıldatmadan yavaş yavaş bir sigara sardı. Hayli zaman sigarayı dudaklarının bir ucundan öbür ucuna götürdü, getirdi, çadırın yanında sessiz duran adamları seyretti. «Hay anasını! Görmediler mi beni acaba?» diyerek sigarasını yaktı, kendisini mutlaka görsünler istiyordu. Sigarasını yaktı, fakat içmedi, atın dizginlerini sağ eline aldı, sigarasını çarığının tabanına bastı, söndürdü. «Gözlerine ilişmedim galiba!» diye atını sürdü.

Memişin deresi üstündeki toprak yığınlarına yaklaşıyordu. Adamlar yığınların gerisinden çıkıp otomobillerin yanında durdular. Çilingir'in içinden hafif bir titreme geçti, artık mümkün değildi Rusların onu, atını arabasını görmemeleri.

«Her şeyde biz birinciyiz oğlum! Tarla işini bitirmede, komolizma mapusanesine girmede birinci! Şimdi de bizim araba birinci gidecek galiba, Allahım, sen sabır.. Rabbir yessir. Men kezebe. Oğlum, yalan söyledinse... Gâvurlar arabayı alırlarsa.. Arabanın okunu, sapanını, hamutunu senin o ince belinde kırarım Selim!»

Adamların on adım kadar uzağında durdu. Seslerini işitiyor, yüzlerini, hareketlerini iyice görüyordu.

«Tırrr, hayvan trrr, işte komolizma yolundasın daha ne acele ediyorsun? Trr!»

At durdu, iki bacağını gerdi, sağrısını indirdi. Çilingir, dudaklarındaki gülümsemeyi bıyıkları altında saklamak ister gibi bıyıkuçlarını çekiştiriyordu. «İşe, işe! Komolizma yoluna işe hele!»

Hayvanın dumanlı sidik kokusu burnuna vurdukça daha da gülüyor, ama gülüşünü Ruslardan gizlemek için bıyık uçlarını çekiyor, dudakları arasına alıyordu. Biraz sonra ağzını açtı, bıyığındaki ıslak tütün kalıntısını çeketinin yeniyle dilinden, dudaklarından sildi. «Hay Maşallah! Şimdi biraz rahat et, ben de bir sigara sarayım!»

Gözleri yine adamlarda, daha demin söndürdüğü sigarasını bozdu, tütünü sol avucuna döktü, cebinden yeni sigara kağıdı aldı, hiç kımıldamadan, Ruslara dikkatle bakmaya devam ederek sigarayı sardı. Ruslar, Çilingir'le hiç de ilgili değildiler. Ellerinde açılmış geniş bir kağıda bakıyorlardı. Bazıları elleriyle geridekl servileri gösteriyor, dönüp dereye bakıyorlardı. Şosede Çilingir'in atı, arabası, kendi yok gibiydi onlar için.

Çilingir, hayli zaman durdu, arabasında, merakla adamlara baktı. Sonra sigarasını yaktı, iki üç defa çekti. Ruslar kayıtsız bir tavırla tekrar toprak yığınları gerisindeki çadıra gidince sigarasını çarığının tabanına bastı, söndürdü.

«Görüyorum kl bizim oğlan doğru söyledl. Yazık! Bizim beş ruble gitti gider. Eh, söz verdin, parayı da vereceksin eşek gibi!»

Çilingir, atını sürdü. Şimdi memnundu kendinden Rum köyüne kadar gidecek, orada arabasını çevirecek, Kızıltaş'a dönüp gördüklerini, köylülere anlatacaktı.

Güneş, Ayıdağ üzerinde üç sırık boyu yükselmişti, Memişin deresinde akan coşkun suların gürültüsü çoktandır işitilmiyordu, yol boştu, bağlar bahçeler derin sessizlik içinde.

Çilingir mesuttu. Dümdüz ve temiz asfalt şosede sessizce ilerleyen arabasında kendinin ve atının rahatını bozmak istemiyor gibi, Roman Koş'un kurşun rengi duvarlarına bakarak tarlasını düşünüyordu. Biraz sonra kuş sesleriyle uykudan uyanır gibi başını kaldırdı, esnedi, gerindi, gözlerini atın ayakları arasından görünen yola dikti. «Bu asfalt fena bir şey değil yanl. Dine de aykırı değil. Bizim köyde de asfalt olacak!»

İçinde tatlı, ılık duygular uyandı. Şimdi ilk defa yolda asfal-

tın iyi bir şey olduğunu görüyor, buna inanıyordu. Atının dizginlerini çekti:

— Trrr! Aktaban, dur!

Araba durdu, Çilingir başını kaldırdı, ardına baktı. Önde arkada asfalt şose simsiyah uzanıyor, güneşin gümüş ışınlarında parlıyordu. «Nede güzel yaptılar, dinsizler! İyi! İyiye fena diyemem!»

Atını sürdü. «Araba iyi gidiyor. Bakayım İnsan nasıl gider Rusun asfaltında» diyerek arabadan atladı, epeyce zaman yürüdükten sonra yine bindi arabaya.

«İyi ama, çarıksız daha iyi yürünür. Tatarın aklı çarığında, ne dersen de! Çarığı tarla için yaptı, asfalt için değil! Yazık, Ruslar bu asfaltı bizim gençliğimizde yapsaydılar aşık da oynardık sırtında...»

Karşıda, tepe gerisinde Rum köyünün kırmızı teneke damları görünüyordu. Buradan arabasını Kızıltaş istikametine çevirecekti ki, karşıki dönemecin ardından üç beş adam çıktı yola. Sonra üç beş adam daha. Sakallı omuzları çökük, göğüsleri batık, çoğu yalın ayak, çoğunun da ayakları çul çaput sarılı. Vücutları su, yüzleri tıraş görmemiş, dudakları yara bere içinde, saçları sakalları karışmış, şakaklarına yapışmıştı. Sanki bu dünyadan değildiler.

Çilingir, onları hemen tanıdı: Ruslar! Dönemecin gerisinden karıncalar gibi üçer beşer çıkıyor, yorgun ayaklarını sürüye sürüye birbirlerine karışarak Çilingir'e doğru geliyor, gittikçe çoğalıyorlardı.

Çilingir, merak içinde, atının dizginlerini bacakları arasına aldı, Memişin deresi üstünde söndürdüğü sigarasını bozup, üçüncü defa sardı: «Bereketlendi bizim sigara bugün!» dedi, yaktı.

Karşıdan gelen insan dalgası gitgide genişliyor, yoldan taşıyor; Ruslar, omuzlarında kürekleri, üzüm bağları içinden Memişin deresine doğru gidiiyorlardı.

Az sonra dönemecin gerisinden kamyonlar göründü. Arkalarında asfalt dolu kazanlar, cehennem ocakları gibi tüte tüte, Çilingir'e yaklaşıyarlardı. Kaplumbağa gibi yavaş yavaş ilerliyorlardı. çünkü yol iğne atsan yere düşmeyecek kadar kalabalıktı. Bazan öndeki kamyon duruyor, şoför direksiyonu bırakıp basamağa çıkıyor, ellerini sallaya sallaya önde giden insanlara söyüyor, yoldan çekilmelerini, kamyona yol vermelerini emrediyordu.

Çilingir, arabasında, sağdan soldan geçen insanları seyrediyor, şoförün sövmeleri arttıkça bıyıklarını buruyor, gülüyordu:

«Amma da ballandırıyor ağzını, cenabet! Bu milletin kanında her halde biraz eşek kanı var. Bizimkiler başkadır, biri avrada küfredecek olsa vallahi billâhi birbirlerinin dişlerini kırarlar. Bunlara vız geliyor, canın istediği kadar söv, oğlum, söv!»

Derken kamyon sekiz on adım uzakta durdu. Gırıldayıp homurdayarak, sopa yemiş köpek gibi, borusundan gırt gırt diye müthiş bir gürültü savurdu. Çilingir'in atı birden canlandı, kulaklarını dikti, kafasını salladı, ardını indirerek hırçın hırçın arabayı geri itti.

«Hey, hey! Git kendi babanın evinde osur, dinsiz cenabet! Atımı ürküttün benim! Trrr, trrr! Korkma be hayvan! Komolizma yolundasın, cehenemde değil...»

Kamyonun borusu, tekrar daha keskin, daha da müthiş patırdadı. At, yatıştırılamaz şekilde huylandı, kişnedi, ard ayaklarıyle arabayı tepti, hızla öne atıldı, kamyonun karşısında dimdik durdu, sola döndü, yolun kenarında bayırda ön ayaklarını toprağa batırıp soludu.

Şimdi araba, yolu tamamen kesmişti. Etrafındaki Ruslar, Çilingir'le atına bakarak gülüşüyorlardı. Şoför kamyondan atlamış, ellerini sallayarak yüksek sesle Rusça bağırıyordu:

— Arabanı yoldan çek! Yoksa seni de arabanı da ...

Çilingir de arabasından atladı, yol ortasına dikildi. Yüzü sakindi, ama içi kaynıyordu. Ellerini arkasına sakladı, yumruk-

larını sıktı: «Allahım, sen sabır!» dedi içinden. «Köye hayır haber götüreceğim derken felâket götürmiyeyim!»

Rus boyuna bağırıyordu. Ama Çilingir, Allahın gelip kendisiyle arabasını yolun kenarına götüreceğini zannediyormuş gibi sadece dua ediyor, kırılmayan inadıyla yol ortasında durup duruyordu.

— Çekecek misin arabanı, yoksa ...

— Çekmiyeceğim!

— Yol ver, diyorum sana!

— Sen ver!

Derken gerideki kamyonların birinden orta boylu, esmer bir adam atladı şoseye. Beyaz gömleğinin yenleri dirseklerine kadar sıvanmıştı, başında şapkası, omzunda ceketi vardı. Temiz kılığıyla şehirliye benziyordu. Çilingir'i dikkatle süzdü, sonra gitti, şoförün yanında durdu, ona yavaşça bir şeyler söyledi. Şoför ansızın sustu. Adam ağır ağır Çilingir'e doğru yürüdü, uzaktan elini kaldırdı, iki parmağıyla şapkasının siperini tuttu, güldü:

— Merhaba!

— Merhaba!

Çilingir, küçük gözlerini yumdu, açtı, ısrarla adamın yüzüne baktı.

— Nerelisiniz?

— Buralı.

— Yani hangi köyden?

— Kızıltaş'tan.

Yabancı, tekrar süzdü Çilingir'i dikkatle. Şapkasını enesine itti, elini cebine soktu, mendilini çıkardı, alnındaki teri sildi, Çilingir'in gözlerinin içine bakarak güldü. Çilingir: «Ya Ermenidir, yada Rus hafiyesi!» diye düşündü.

— Ne dye inadediyorsun? Kenara çek arabanı, yol ver adama, gitsin! Asfalt taşıyor, görmüyor musun?

— Kör müyüm?

— Daha ne?

— O bana yol versin! Asfaltmış! Tatarın toprağında, Tatarın yolundalar, o bana yol versin, ben ona değil. Yol bizim...

Adamın yüzü ansızın ciddileşti:

— Ama asfalt...

Şapkalı adam sözünü tamamlayamadan Çilingir döndü, atına gitti, hayvanın dizginleri eline aldı.

«Alsın asfaltını, bassın gitsin memleketine!» diye bağırdı. Atını, arabasını Kızıltaş'a doğru çevirdi, arabasına atladı. Fakat arabayı sürmeye vakit kalmadan şapkalı, esmer adam geldi yanına:

— Kızıltaşlıyım mı dedin?

— Evet!

— Uzak mı sizin köy burdan?

— Altı yedi verst ya çeker, ya çekmez.

— Büyük mü sizin köy?

Çilingir, sinirli sinirli gözlerini yumdu. Adamın dostça olmayan şapkasına, soğuk suratına baktı:

— Sana ne bizim köyden?

— Çünkü ben sizin köye gidiyorum.

— Bak hele!

— Arabanda yer var mı?

— Kör müsün?

— Yoo!

— Araba boş!

Şapkalı, arabaya baktı:

— Binebilir miyim?

Çilingir, omuz silkti:

— İstersen bin! Ama bizim köyde otel yoktur. Aşağıda, Gurzuf'ta var.

Adam, gözlerinde kurnaz parıltılarla Çilingir'e baktı:

— Ben Kızıltaş'a gidiyorum, Gurzuf'a değil.

— Biliyorum. Yoksa, olur! Hem iyi otel olur sizin köyde. Bineyim mi?

— Eh, bin!

— Ama geride bir valizim var, çok değil, bir valiz! Başka eşyam yok, getireyim mi?

Çilingir, omuzlarını kaldırdı, indirdi:

— Eh, getir istersen.

Adam, Çilingir'in yüzünden içini okuyor, kendisinden pek hoşlanmadığını anlıyormuş gibi boyuna gülümsüyordu:

— Çok değil! Ata ağırlık olmaz. Karım yok, çocuğum yok, onları şehirde bıraktım. Yalnız bir valiz, birkaç kitap. Sizin köyde Rus var mı?

— Yok!

— Ben şimdi gelirim, bekle!

Adam gitti, Çilingir sigarasını sarıp bitirmeden geri döndü, valiziyle arabaya bindi:

— Tamam, sür!

Çilingir hiç de acele etmeden, yavaş yavaş sigarasını sardı, ıslattı, yapıştırdı, ucunu dişleriyle ısırıp kopardı, şoseye tükürdü, yaktı. Ancak o zaman atının dizginlerini eline aldı:

— Haydi, balam, deh deh!

Hayli zaman sessizce ilerlediler. Çilingir atının dizginlerini kaldırıyor, hayvanın semiz sağrısına vurup şaklatıyor, arada bir atına tatlı bir söz söylüyordu.

Çilingir, adamın kim olduğunu pek merak ediyordu, ama başını çevirip yüzüne bakamıyordu. Gizli gizli baktığı zaman bile ne diyeceğini, ne soracağını bilmiyordu. Adam sessizce oturuyor, boyuna başını çevirip yol üstünde kat kat dağlara çıkan, yoldan aşağıda koca basamaklar gibi deniz kıyısına kadar inen yeşil bağları, Gurzuf'un hayal gibi beyaz evlerini, bahçeleri, tütün tarlalarını merakla, dikkatle seyrediyordu.

Memişin deresine geldiler. Söven, haykıran, toprak kazan, toprak deviren, yol kenarında hamur tekneleri gibi küçük ara-

balarla taş, kum eritilmiş asfalt taşıyan Rusların arasından çıkar çıkmaz esmer adam, sigara paketini açtı, omzu üstünden Çilingir'e uzttı:

— Yak bir sigara!

Çilingir aldı, yaktı. Şapkalı: «Sizde hayat nasıl?» dedi.

— Hayat mı?

— Evet, hayat. Yani köylüler nasıl yaşıyorlar?

— Eh, yaşıyorlar. Yazın taze bakla yerler, kışın kuru bakla. Tarlada çalışır, camiye giderler.

— Cami de mi var?

Çilingir, adamın bu sorusuna cevap vermedi. Yalnız başını çevirdi, bir karış yukardan baktı adamın yüzüne, atını sürdü.

— Nerden geliyorsun Kızıltaş'a?

— Moskova'dan.

Çilingir, yerinde sıçradı bir:

— Nerden?

— Moskova'dan.

Çilingir, atın dizginlerini çekti:

— Trrr! Dur be hayvan bir dakika!

Araba durdu, Çilingir adama döndü:

— Yani Rusun Moskova'sından mı?

— Evet!

— Yani sen Tatar değil misin?

Şapkalı adam cevap vermedi.

— Bizim köye ne işle gellyorsun?

— Doğrusu, sizin köyde işim yok. Ben gazeteciyim. Kırım'ın kıyı köylerini geziyor, köylülerle konuşuyor, görüp duyduklarımı yazıyorum.

— Kime lâzım bu?

— Ooo, çok lâzım! Moskova'da sizi çok düşünüyorlar. Kırım pek güzel, pek meşhur bir yerdir. Sizi çok düşünüyorlar...

Konuşma böylece bitti. Araba, asfalt şoseden eski yola

girdi. Yol kenarındaki servîlerî geride bıraktılar, on on beş dakika sonra Kızıltaş mezarlığı yanında durdular. Şapkalı adam arabadan indi, valizini aldı, yol kenarına götürdü, Niyazlcığın çiğnendiği yerde duvar taşlarına oturdu.

Köyde Çilingir'e ilk raslayan Bekir oldu. Çilingir, arabasıyla mezarlık kenarında durduğu zaman Bekir, evin damında idi. Uzakta tütün tarlasına son fideleri eken Zemine ile karısını seyrediyordu. Çilingir'i görünce şoseye indi. Çilingir, uzaktan seslendi:

— Bekir Ağa! Rusların yanından geliyorum, büyüklerini de gördüm, hiçbiri arabama göz koymadı. Köylüler arabalarını köye indirsinler.

Bekir içini çekti:

— Öyle! Arabası olan indirsin! Bizde ne at, ne araba!

— Üzülme Bekir Ağa! Al benim atı, tarlanın işini bitir. Sellm'i de al, biraz çok konuşur, ama çalışkandır.

— Sağ ol, var ol! Enver'in yardımıyla işi kolayladık.

Başını mezarlık duvarında oturan adama çevirdi, yavaşça sordu:

— Köye misafir getirdin galiba. Kimmiş?

— Yok, misafir değil!

— Kim?

— Bilir miyim? Bizim millet camiye gider, dedim, dik dik baktı yüzüme. Ermeni herhalde. Bülbül gibi türkçe konuşuyor cenabet!

— Nerden geliyormuş, nereye gidiyor?

— Nereye gittiğini bilmiyorum, ama Moskova'dan geliyormuş.

— Yaa?

— Evet, Moskova'dan.

— Ne işle?

— Ne işi olsun? Tarla, toprak... hiçbiri değil, lâfazanlık! Sordum, ne işle geliyorsun diye? Hiç! Geldim işte sizin köyü

görmeye diyor. Sizin köy meşhur bir köydür, adı çıktı Moskova'da, diyor.

İkisi de ilerde, mezarlığın alçak duvarına oturmuş, dizlerine açtığı kâğıtları inceleyen, ara sıra başını kaldırıp köy evlerine bir göz gezdiren yabancıya baktılar. Bekir, arabasında oturan Çilingir'e biraz daha yaklaştı. «Komollzma adamına benziyor!» dedi yavaşça. Çilingir de aynı sesle cevap verdi:

— Onlardan olacak! Rum köyü yanında bir Rusu yumruklayayım derken çıktı karşıma!

Ayrıldılar. Çilingir evine gitti, arabasını bıraktı, atına bindi, o gün akşama kadar atını tarladan tarlaya koşturarak, köylülere: «Ruslar araba almıyorlar» haberini bildirdi.

Köylüler inandılar, birçoğu aynı günün akşamı, birçoğu ertesi günün gecesi arabalarını sakladıkları yerlerden çıkarıp köye indirdiler.

Ruslar köyden araba almıyorlardı, bu doğruydu. Tarlalara, üzüm bağlarına tepe, taş, toprak da devirmedikleri haberi Bekir'i sevindiriyor; Remzi'nin ölümünden, atıyla arabasının telef oluşundan doğan acıları günden güne yatışıyordu. Enver'in, Zemine'nin yardımıyla tarlada tütünü eksilmişti, içi rahattı, ama eskisi gibi sık sık armut ağaçları altına gidip gölgelerinde oturarak tarlasına baka baka sevinmeye pek kuvveti kalmamıştı. Kışın soğuğu, Bekir'i iki kere yatağa sermişti. Zaman, ihtiyar bir beygirl çökertir gibi onu zayıflatıyor, yıpratıyordu

Bekir, şoseye iniyor, geri dönerken incirlerin altında dizleri kesiliyor, sırtını duvara verip titreyen ellerine bakıyor, düşünüyordu:

«Eeeeh, Bekir, Bekir! Kocalık geldi, elini tuttu, sıktı, merhaba dedi de senin haberin bile olmadı. Sana tarla değil, puf minder lâzım! Git, otur bir iki yılcık daha, sonra...»

Kuru dudaklarından hafif bir gülümseyiş geçiyor, başını karşıki mezarlığın ağır meşelerine, aradan görünen mezar taşlarına, eski sessiz türbelere kaldırıyor: «Allahım, çok şükür

verdiklerine!» diyor, evine geliyordu. Kestirme sırıkları önünde tekrar duruyor, sırıkları tutuyor, açık kapısından ahırda Macik'in yanında dolanan, ahırı süpüren Esma'yı görüyor, içini çekiyordu:

«Yazık olacak kadına ben ölürsem! Şakaya getirip Enver'e söyliyeyim, mezarımın yanında Esma için de bir parça yer ayırsın. Cenazemde belki şakamı hatırlar da Esma'ya bir mezarlık yer ayırtır yanımda!»

Bekir böyle düşünerek evine giriyor, ama içerde uzun zaman kalamıyordu, çünkü güneş gökte iken evde oturmayı âdet edinmemişti. «Ey, hoca gibi sokulamam dört duvar arasına güpegündüz...»

Evin gerisine gidiyor, dama çıkıyor, tarlasına bakıyordu. Tarla da güzeldi ama. Şose ile dere başı arasında geniş bir sofra gibi yayılmıştı; sıra sıra tütün fideleri kadife nakışlı bir örtü gibi sırtını süslüyordu; beyaz çiçekleriyle armut ağaçları, büyük buketler halinde tarlanın ortasındaydılar.

Bekir, şimdi de damda idi. Oturdu, oturdu, hayli zaman tarlasına baktı, sigara içti. Güneş tam da evin üzerine gelip durmuştu. Denizden esen serin bir rüzgâr, mezarlık meşelerinin tepelerinde oynaşıyordu.

Sabahleyin Çilingir'in arabasıyla Memişin deresi üstünden gelmiş şapkalı adam, mezarlık meşeleri arasından çıktı, şosede durdu, elini alnına kaldırarak uzun uzun Bekir'in evine baktı, sonra karşı mahallenin damlarına göz gezdirdi.

— Esma!

Kuyu dibinden gelir gibi, ahırdan duyuldu sesi Esma'nın:

— Ne var?

— Buraya gel!

Ellerini önlüğüne sile sile Esma, kestirme sırıkları yanında durdu.

— Mezarlığın yanındaki şu herifi görüyor musun?

— Görüyorum.
— Moskova'dan gelliyormuş.
— Eee?
— Yanına gidip biraz konuşsam... Ne dersin?
— Moskovalıyla ne konuşacaksın?
— Bizim dille konuşuyormuş.
— Konuşsun!
— Ne bileyim, belki müslümandır.
— Sen öyle her gördüğün sakallıyı baban sanırsan atsız, arabasız kaldığın gibi topraksız, evsiz de kalırsın! Otur oturduğun yerdel İşin yoksa git Seyd-Ali'ye, Ayşe'yi gör!

Şapkalı adam, hayli zaman mezarlığın yanında durdu. Denize, Ayıdağ'a, Kızıltaş'a, Kızıltaş'ın üstündeki tütün aranlarına baktı, elindeki kâğıda bir şeyler yazdı. Akşama doğru, geldiği gibi sessiz, kimseye görünmeden köyden çıktı, gitti...

3

Günler geçiyor, yeni günler kimini yoruyor, kimini sevindiriyor, Kızıltaş'ta zaman ve hayat sessizce akıp gidiyordu. Kirazlar kızarmaya yüz tutunca köyde Ruslar görünmeye başladılar.

Bir akşamüstü Battal'ın Enver, arabasıyla tarladan dönüyordu. Aşağıda şosede ekili bahçesinin alçak duvarı yanında gözlerine üç adam ilişti. Enver durdu, içinden hafif bir titreme geçti, gözleri parladı. «Kokmuş Ruslar, bizim kümesin haracını keslyorlar gallba!» dedi, atını evine sürecek yerde sağa çevirdi, Bekir'in evine giden yolu tırmandı, kestirme sırıkları önünde durdu:

— Bekir Dayı! Hey, Bekir Dayı!

Sofaya Esma çıktı:

— Bağırma! Ne var?

— Dayım nerde?

— İçerde. Kütük gibi devrildi mindere, uyuyor. Uyandırayım mı?

— Yok! Atı sizin kestirmeye bağlıyorum. İşim çıktı, baş ucuna biraz ot çekiver! Ben yarım saate kadar gelirim.

— Olur, ben ata bakarım!

Enver arabasından atladı, adımlarını açarak şoseye indi, başını kaldırdı, tekrar evine baktı. Ruslar aynı yerde, aynı durumda duruyorlardı.

Enver, şosenin sol kenarına gitti, eğilmiş bir halde dikenliklerin, yeşil çalıların yanından koştu, evine çıkan yokuşu tırmanmaya başladı. Hem koşuyor, hem de ara sıra çalıların gerisine gizlenerek Rusları seyrediyordu. Köpeğin sesini işitmediğinden için için kızıyor: «Urumcuk, Urumcuk! Rusları görüp de pısıp oturursan kaburgalarını kıracağım!» diyerek evine tırmanmaya devam ediyordu.

Nihayet bahçe duvarına vardı, diz çöktü. İlerde Rusların biri, duvara yaklaşmış, iki eli duvarda, başını arkaya çevirmiş, yavaş bir sesle arkadaşlarına bir şeyler söylüyordu. Enver: «Atla Rus, atla avluya!» diye mırıldanarak emekliye emekliye duvar dibinden gitti, epeyce yüksekte tavukların kümesi yanında durdu. Hâlâ pusuda, başını duvarın üstüne kaldırdı, köpeğini araştırdı.

Kümese bağlı köpek, karnı üstüne uzanmış, başını ön ayakları arasına gömmüş, tatlı tatlı uyuyordu. Zemine ortalıkta görünmüyor, üç Rus aynı durumda duruyorlar, ardına kadar açık ahır kapısına bakıyorlardı. Avlu boş ve sessizdi, etrafta çıt yok.

Enver: «Gâvurun iti!» diye mırıldandı. «Ben seni uyu diye mi besledim, haa? Dur sen, dur! Uyandırırım ben senil Gösterirlm ben sana dünya kaç bucaktır.»

Derken Rusların birl alçak duvardan içeri atladı, bostan

kenarında durdu, dört bir yana göz gezdirdi, gözleri uyuyan köpekte, ayak uçlarına basa basa ahıra doğru yürüdü.

Enver birdenbire duvardan atlayıp avluya düştü:

— Urumcuk, hey! Seni gâvur iti, seni!

Urumcuk, rüyasında hırsız gördü herhalde: Acı acı havlayarak ayağa fırladı, döndü, Rusları görmeden Enver'i gördü, yere çöktü, havlayarak kuyruğunu sallamaya başladı.

— Urumcuk, tut! tut! tut Rusu!

Köpek, Rusları ancak o zaman farketti, bir anda öne atıldı, demir zinciri şakırdadı, yay gibi havada uzandı.

İlerde bostanın ortasında duran boylu, kemikli, kazak kalpaklı, uzun gömlekli, meşin kuşaklı Rus şaşırmış, neye uğradığını bilememişti. Enver, havlayıp saldıran köpeğin zincirini çözerken, Rus birden döndü, kaçmaya başladı, fakat çok gidemedi. Ayağı hıyar sürgününe ilişti, boylu boyunca yere serildi.

Zincirden kurtulmuş Urumcuk öyle hızlı gidiyordu ki, hızını alamayıp Rusun üzerinden uçtu, göğsünün altına kısılmış ayakları yere değmeden kafası üstüne düştü, acı acı havlayarak yuvarlandı, kalktı, bir an ard ayaklarıyle yeri tırmaladı; havaya toprak, yaprak ve yeşillik savurdu, var kuvvetiyle yeni ayağa kalkmış Rusun üzerine sıçradı.

Adam sürünerek, sürüklenerek, emekliye emekliye ancak duvara varabildi. Tekrar ayağa kalktı, sallandı, gübre dolu bir çuval gibi yere serildi.

Urumcuk, cılız vücudunda en etli, en lezzetli yeri bulmuş gibi, çenesi dudakları kan içinde, kesik kopuk sesler çıkararak, Rumun butlarını ısırıyordu.

Balkonda, Zemine, kedi gibi toparlanmış, pısmış oturuyor, Enver, kümesin yanında aylardır alıştırdığı Rum köpeğinin havlamasını konser gibi dinliyordu.

Kulaklarına köpeğin sesiyle birlikte Rusun: «Kurtar! kurtar!» sesi de ilişince Enver, koşup köpeği yakaladı. Rus, diz üstü, ellerini başının üzerine kaldırdı. Köpek hâlâ kızgın kızgın

havlıyor, sahibinin ellerinden kurtulmak istiyordu. Adam, elleri havada, hızlı hızlı soluyarak yalvarıyordu:

— Teslim! Teslim! İstediğini yap, istersen öldür. Yalnız, köpeği bırakma, köpeği bırakma!

— **Nu, bravo! Tıi kazak geroy!** (1)

— **Niet, niet!** Allah aşkına! (2)

— Kalk!

Rus ayağa kalktı. Enver sert bir sesle kumanda verdi:

— Defoll Marşl

Rus başını sallayarak teşekkür etti, topallaya topallaya gitti, duvarı tırmandı, duvarın ardından sallana sallana yürüdü, çalıların arasında yolda gözden kayboldu.

Zemine, balkondan indi. Enver, başını kaldırmadan sordu:

— Uyuyor muydun?

— Hayır! Evin arkasında, bahçede idim.

Enver, köpeği kümese bağladı, karısına bakmadan yürüdü:

— Yemek hazır, Enver!

— Bırak şimdi yemeği! Tepem attıl

Durdu, Zemine'ye döndü:

— Bugünden sonra tarlada işin yok, evde otur, anladın mı?

— Anladım.

— Ben Bekir'in evine gidiyorum; at araba orda. Çok kalmam!

Enver doğruca Bekir'in evine gitti.

Güneş, Roman Koş'un üstünde göğün kenarını koyu kırmızıya boyayıp yayla gerisine çekildi, battı.

Uzak tarlalar boşanıyor, esmer gölgelere bürünüyor, köy ise gittikçe canlanıyordu. Dağlarda hayvanlar inliyor, keçiler me-

---

(1) **Bravo! Kazak yiğiti!**

(2) **Hayır, hayır!**

lıyor, inekler kestirmelerin önünde duruyor, başlarını ahıra kaldırıp uzun uzun böğrüşüyorlardı. Yollarda araba gıcırtıları, nal sesleri, sofalarda kadınların. bostanlarda genç kızların gülüşmeleri, türküleri birbirine karışıyor, karanlık iyiden iyi çökmeden önce köy daha canlı, daha şenlikli oluyordu.

Çilingir de tarlasından evine dönüyordu. Arabayı genç Selim sürüyor, Çilingir taze ve kokulu otların üstünde arka üstü yatmış, Selim'in Yalta mektebinde okumak isteğini düşünüyordu.

Çilingir, bunu sabahtan beri düşünüyordu. Selim bu isteğini babasına açtığı zaman Çilingir ne evet, nede hayır demişti. Bundan dolayı şimdi rahat değildi içi.

Şosedeydiler, sessizce ilerliyorlardı. Şoseden çıkıp karşı mahalle yoluna girmeden, Çilingir başını kaldırdı, avuçlarını başının altına soktu:

— Selim!

Selim duymadı.

— Selim!

— Ne var, baba?

— Dur!

Selim atın dizginlerini çekti, araba gıcırdadı, durdu. Selim başını babasına çevirdi.

— Sende şeytan tüyü var cenabet! Oturmazsın yerinde hiç!

— Oturuyorum ya!

— Sür atı, dır dır edip durma! Kalkarsam gözünü patlatırım.

— Niçin baba?

— Ulan, dilini koparırım. Sür dedim atı.

— Peki, baba!

Selim, sessizce dizginleri kaldırdı, hayvanın arkasına vurdu. At öne uzandı, tekerleklerin altında kuru yolda taşçıklar,

dişler arasında çıtır çıtır kırılan fındıklar gibi çıtırdadılar, araba hareket etti.

Hayli zaman sessizce ilerlediler. Çilingir sigarasını sardı, dumanı birkaç kere içine çekti, kalın dudakları arasından dumanlar taştı. Çilingir öksürdü, sigarasını çarığına bastırdı, söndürdü, tekrar sırtüstü uzandı:

«Altın gibi çocuk yahu! Kimbilir, belki doğru söylüyor. Molla İrecap de okumuş; Ellezi'lerini dirıler, dinler, dudaklarımızı yalayıp otururuz yerimize. Amma Ellezi ile asfalt yapılmaz. Okumuş adam lâzım bize galiba. Atın birini satar da çocuğu okutursam...»

Selim, arabayı karşı mahalleye çıkan yola çevirmeden önce atın dizginlerini çekti, araba durdu. Selim, başını babasına çevirerek heyecanlı bir sesle: «Hey, baba! Bekir Amcanın evine bakın!» dedi.

Çilingir kımıldamadı.

— Hey, baba!

— Dır dır edip durma. Bekir'in evini hiç mi görmedin?

— Ama bakın, at araba almış.

Sahilden de Bekir'in avlusunda at ve araba vardı.

«Oh, oh! Bekir at almış, bak hele! Kimden aldı acaba? Bunca zamandır dilini dişine bağladı, bir şey söylemedi. Belki ben satardım..»

Çilingir kalktı, arabadan atladı:

— Sen doğru eve git! Ben varıp bakayım, ne biçim at? dedi ve adımlarını açarak Bekir'in evine doğru yürüdü. Fakat daha kestirmeye varmamıştı ki atın da, arabanın da Enver'in olduğunu anladı, durdu, arabada yokuşu tırmanan oğluna baktı. «Ben de kandım Selim'in sözüne. İki yüz adım uzaktaki atı tanıyamayan çocuk, hiç mektepte okuyabilir mi?» diye düşündü, Selim'in zekâsından şüphe etti.

Çilingir, kestirmeye bağlı ata tekrar baktı, sağda solda Enver'i aradı. Enver yoktu.

«Esma, Enver'e kahve pişiriyor galiba. Nasrettin Hoca gibi yaklaşayım kestirmeye. Belki evden biri çıkar da beni de dâvet eder. Ağzımın acılığını giderir kahve!»

Dilini çıkardı, dudaklarını yaladı, kestirme sırıkları önünde durdu:

— Bekir! Orda mısın?

Ahırdan Esma çıktı:

— Hoş geldin, buyur Çilingir Ağa!

— Uzaktan arabayı gördüm de...

— Bizim atla araba, Memişin deresine yaradı; at ne arar bizde? İkisi de Enver'in..

— Bekir nerde?

— Devrildi kütük gibi mindere. İçeri girsenize!

Esma sözünü bitirmeden Bekir, sofaya çıktı:

— Kadın! Durma orda heykel gibi! Bize kahve pişir!

Bekir, sofadan indi, kestirme sırıklarına doğru yürüdü.

— Safa geldin, buyur!

Yürürken başını karısına çevirdi:

— Kahve pişir, dedim!

Çilingir, avluya girdi:

— Bırak canım, kahvenin sırası mı? Uzaktan atı gördüm de satın aldın sandım, geldim bakmaya.

— Ben mi satın aldım? Enver'in!

Bekir, yavaşladı, durdu, içini çekti, başını eğdi, sonra kaldırdı, ağır bir sesle: «İkisi de Enver'in!» dedi. «At da, araba da! Geçen ay Enver'le Yalta'ya gittik. Birkaç at vardı, bir ikisine bindim, hayvanlar fena değildiler, birini beğendim, altı yaşında beygir, tıpkı Remzi'nin Çaldilber'i. Fiyatını sordum, öyle bir fiyat söyledi ki herif, yere yıkılayazdım.»

— Pahalı mı?

— Nasrettin Hoca'nın fiyatı! Eh, ata bindiğime şükrettim, döndüm.

Çilingir bıyıklarını burdu, gözleri parladı:

— Pahalı desene!

— Yanına varılmaz. Geçen gün Enver geldi; Yorgi'nin iyi bir aygırı var, satılık, dedi...

— Rum Yorgi'nin mi?

— Evet! Eh, boğası iyi, aygırı da iyidir diye gittim. Ne iyi, ne kötü! Hayvanın ağzına baktım, dizlerini sıktım. bindim. Eh, kemikleri yerinde, eksiği yok, ne iyi, ne kötü! Biz de atla harbe gidecek değiliz ya! Tarlaya tütün taşımak, dağdan odun indirmek için isterİz atı. Yorgi'nin atı bizim rahmetli hayvanların tırnağı olamaz ama, işime yarar diye düşündüm, fiyatını sordum, felâket!

— Pahalı mı?

Bekir elini salladı:

— Sorma! Attan vazgeçtim, eşek bulursam kuyruğunu öpeceğim, Allahıma şükredeceğim!

Çilingir, bıyıklarını burdu, dudaklarında beliren sevinci Bekir'den gizlemek için başını şoseye çevirdi.

Aşağıda Enver, adımlarını açmış, Bekir'in evine doğru geliyordu.

— İşte Enver! Nerden geliyor?

— Bilmem? İşim var diye gittiydi demincek.

Enver incir ağaçları altından çıkar çıkmaz Bekir seslendi:

— Nerden gelİyorsun be Enver?

Enver cevap vermedi.

— Senin köpek kavlıyordu demin, insanı uyutmadı. Ne olmuş senin evde?

Enver, avluya atladı:

— Hiç!

— Nasıl hiç? Köyü yutacak gibi havladı, beni de uyandırdı.

— Berber Hasan'ın güvercinleri gelip bizim avluya konuyor, tavukların yemlerini yiyorlar. Urumcuk da havlıyor işte!

— Desene tavukları koruyor. Ama güvercine o kadar fazla havlamaya ne lüzum var?

— Bilir miyim? Akşam şerifler, Çilingir Ağa!

— Haydi, Esma teyzen kahve pişirdi, girelim içeri!

Enver, atın başucundaki otları topladı, arabaya attı, dizginleri eline aldı.

— Duymadın mı dediğimi?

— Sağ ol! Var ol! Bekir Dayı! Vakit...

— Ulan! Bırak şimdi, kızdırma beni!

Üçü de eve girdiler. Kahve içerken Çilingir hem Bekir'i dinliyor, hem de düşünüyordu: «Yarın usulca birkaç kişiye paraya ihtiyacım olduğunu, atlarımın birini satmayı düşündüğümü söylerim, Bekir'in kulağına gider. Rumla anlaşamadı, belki benimle anlaşır. Benim at, Yorgi'ninkinden iyidir.»

İvan, Bekir'in evini bırakalı bir ayı geçmişti; nereye gittiğini kimse bilmiyordu.

Bu bir ay içinde, Esma, her gün Ayşe'yi bekledi, fakat Ayşe baba evine uğramadı. Esma birkaç defa Seyd-Ali'nin evine gitti, Ayşe'yi bir kenara çekti, gözyaşları dökerek yalvardı.

Ayşe annesini dinliyor, annesinin yüzüne bakıyor, ama onun yanaklarından sızan yaşları görmüyor, onun: «Gel, kızım, gel!» diye yalvarmalarına cevap vermiyordu. «Baban seni bekliyor, Macik bugün yarın yavrulayacak. İvan gitti.» diye yalvarıyordu annesi.

İvan'ın adını işitir işitmez, Ayşe'nin yüzü, gözleri ansızın bulutlanıyor, ellerini yüzüne kapayarak annesinden, kaynatasının evinden, köyden kaçıyor, bütün gün Gelinkaya'nın yanında dolanıyor, karanlık çökerken sararmış, süzülmüş, saçları dağınık, mezardan çıkmış ölü gibi, Seyd-Ali'nin evine dönüyor, odasına kapanıyor, pencere yanında kerevete çömelip dışardaki dilsiz karanlıklara bakıyordu.

Ayşe çoktandır için için yanıyordu ama, artık acısını gönlünde saklayamaz olmuştu. Acıyı içinde saklayabilmek için bir

kuvvet gerekirdi; Ayşe'de o kuvvet yavaş yavaş tükeniyor, Ayşe Remzi'yi bile unutuyordu. İçi kuruyor, yüzü inceliyor, Ayşe günden güne sönüyordu.

Bir gün öğleüstü Esma, evden çıktı, kayboldu. Akşamüstü Bekir ahırı temizlerken döndü, avluya girdi, Bekir'in yanından geçti, Bekir dargın dargın homurdandı:

— Sarıldın kara şalına, gezersin gece kuşu gibi kimbilir nerelerde. Evde ateş yok, karnım zil açlıyor, yine nereye gittin?.

Esma durdu, başını çevirmeden boğuk bir sesle cevap verdi:

— Seyd-Ali'lerde idim.

— Avcı avında, yolcu yolunda gerek. Bin kere söyledim sana, gitme, gitme diye. Karı aklına tak diye bir yumruk vurmadıkça akıl girmeyecek kafanın içine. Ayşe kız bilmek istemiyor bizi, iki gözüm, bilmek istemiyor. Her kuş kendi yuvasını beğenir. Madem ki bizi beğenmiyor, bırak! Ben gittim söyledim, dinlemedi. Sen gittin söyledin, dinlemedi. Seyd-Ali söyledi, dinlemedi. Eee, daha ne gidersin oraya? Peygambere bırak bu işi!

Esma'nın göğsüne eğilmiş başı, biraz daha aşağı sarktı. Arkasını kocasına çevirmiş, sofanın önünde heykel gibi duruyordu.

Bekir, ahıra girmeden bir an durdu, döndü, karısına baktı, onun gönlündeki, yüzündeki ıstırabı kendi ruhunda duydu. «Hay anasını! Akıllıca lâf etmek istedim ama salakça çıktı ağzımdan. Karıyı incittim galiba!» diye düşündü. elindeki küreği ahırın açık kapısından içeri fırlattı, doğru karısına gitti, Esma'nın karşısında durdu, yavaşça sordu:

— Şey... Seyd-Ali'lere mi gittim dedin? Ayşe nasıl?

Esma cevap vermedi. Ağlamıyordu, acısını içinde tutmaya, kocasına göstermemeye çalışıyordu. Başı hâlâ göğsündeydi. Elini kaldırdı, omuzlarından sarkan siyah şalının ucunu tuttu,

topladı, çenesine doğru götürdü, başını yavaş yavaş kocasının yüzüne kaldırdı. İri gözlerinin köşelerinde iki damla yaş vardı. Bir şey söylemek istedi, söyleyemedi. Tarlada çalışan köylü parmakları renginde, kuru, çatlak dudakları garip garip titredi:

— Süt vermiş bir ana değil miyim ben, nasıl yanmam, nasıl? Kızı gördüm bugün, kızılcık dalı gibi ipince! İvan yok, eve gel dedim. Yalan söyleme anne, dedi, bilirim evde İvan, anam babam, ikiniz de beni aldatmak istiyorsunuz, ne bileyim belki babam beni İvan'a vermek ister, dedi.

Bekir titredi, sallandı, yıkılacak gibi oldu, sofanın tahtalarını yakaladı, fakat kendini çabuk tuttu:

— Hay anasını! Değirmen beygiri gibi dolanırım evde. Kabahat benim, ben gitmeliydim.

Esma, ağlamaklı sesiyle devam etti:

— Eh, öyle deyince... vallahi billâhi araba geçti sanki kemiklerimin üstünden. Evi zor buldum.

Çenesinin altında yumruğuna topladığı şalının ucunu bıraktı, göğsünü yumrukladı:

— Buramda bir şey var, Bekir! Başıma vuruyor, vallahi ben öleceğim. Ya ölecek, yada delireceğim. Darılma, bak söylüyorum, uzun zaman dayanamıyacağım, öleceğim.

Esma sofaya doğru yürüdü, basamaklara yıkıldı yüzükoyun; kara şalı omuzlarından kaydı, yere düştü; bütün vücuduyla titreyerek ağlamaya başladı.

4

Her derdin bir devası, her ağlamanın bir gülmesi var derler. Üç gün sonra Seyd-Ali, beyaz örtüsüne bürünmüş karısı, giyinmiş kuşanmış oğulları Sabri, Bekir'in kestirmesi önünde durdular.

Esma bostanda fasulya sırıkları arasında ot yoluyor, Bekir

ise sofada, kullanılmadıkları için kuruyup çatlamasınlar diye, ölmüş atının dizginlerini, hamutunu, eyerini yağlıyor, temizliyordu.

Çoban Seyd-Ali, ailesiyle beraber, kestirme sırıkları önünde uzun zaman durdu; Bekir'in. Esma'nın çalışmalarını seyretti, sonra beyaz sakalını sıvazladı, güldü, sopasını sofaya doğru kaldırdı, bağırdı:

— Ulan, kalpazan herif! Sen misafirlerini böyle mi karşılarsın?

Bekir şaşırdı, neye uğradığını bilemedi. Seyd-Ali'nin sesini duyunca önce Ayşe'ye bir şey oldu sandı, titredi. Ama gelenlerin gülüştüklerini, sevinçli olduklarını farkedince biraz ferahladı. Bu âni ziyaretten duyduğu şaşkınlığı bütün bütün yenememiş bir halde basamakları indi

Esma da kollarını açmış, Seyd-Ali'nin karısına doğru koşuyordu.

Seyd-Ali ince sesiyle tekrar seslendi:

— Yarım saattir duruyoruz buracıkta. Burnun büyüdü! Uğramazsın bize. Duydum, at satın almak istiyormuşsun. Aldın mı yoksa? Koşumları asmışsın sofaya. Burnun büyüdü!

Bekir, kestirmeye varmadan durdu, Seyd-Ali'ye baktı. İhtiyarın şakasını henüz anlamadığından yarı mahzun, yarı alaycı: «Varımız var, yokumuz yok. Eşeğin kuyruğu gibiyim, ne uzalır, ne kısalırım..» dedi, ellerini açtı, kestirmeye doğru yürüdü:

— Seni gören bey olsun, Seyd-Ali Ağa! Buyur! dedi, sırıkları kaldırdı.

Seyd-Ali önde, karısı ile oğlu arkada, avluya girdiler.

Bekir, Seyd-Ali'nin yüzündeki sevincin, gözlerindeki parıltıların sebebini bir türlü kestiremiyordu. İhtiyar çok canlıydı; Bekir'in yüzüne her bakışında gözleri daha içten, daha gizli bir sevinçle parlıyordu.

Kadınlar eve, erkekler ahıra doğru yürüdüler. Ahıra girmeden Seyd-Ali durdu:

— Çilingir, beygirlerinden birini satmak istiyor, duydun mu?

— Beygirini mi?

— Evet.

— Canım, köylü kısmı beygirini satar mı?

— Eh, ne yapsın? Bu yaz da geçen yaz gibi geçerse ekmeğe muhtacız diyor.

— Yok canım?

— Evet, evet. Geçen yıl, tütünlerini yarı fiyattan ekslğine satmış.

Seyd-Ali başını kaldırdı, şert sert oğluna baktı:

— Git, sor Esma yengene, yapılacak işl var mı? Haydi!

Sabrl yanlarından ayrılır ayrılmaz Seyd-Ali, Beklr'in kulağına eğildl:

— Oğlu bir iki defa Yalta'ya gidip gelmiş, dünyanın parasını harcamış.

— Yok canım? Çocuk, altın parçası yahu! Bülbül gibi konuşuyor Insanla.

— Sebepsiz kuş uçmaz. Madem atı satmak istiyor, mutlaka bir sebep var. Daha kirazlar olmadı, yağ tenekesinin dibi görünüyormuş. Unu da bir fırınlık ekmek için var, yok. Battal'ın Enver söyledi bana. Ya beygirlerinin birini satacak, yada tarlanın yarısını.

— Tarlanın yarısını mı?

— Evet.

— Canım, Seyd-Ali Ağa, tarla satılır mı? Atadan kalma...

— Öyle ama, zora dağlar dayanmaz, Bekir. Nerde kaldı Çilingir...

— Eh, vallahi, bir şeyler yapmalı!

Çoban Seyd-Ali cevap vermedi, başını eğdi, hayli zaman yere baktı, elini sakalına götürdü, parmaklarını beyaz kılların arasına gömdü, kaşıdı, sopasını kaldırıp birkaç kere yere vur-

du, düşündü. Sonra yavaş bir sesle, Bekir'in yüzüne bakmadan konuştu:

— Selim'in bindiği o at fena değil. Almak fikrinde misin?

— Eh, biliyorsun, bize at lâzım, ama...

— Önce anlamak gerek, ne kadar ister. Para bulunur, korkma!

Ahıra girdiler. Macik hareketsiz duruyor, içeri girenlerden haberi yokmuş, varsa da umuru değilmiş gibi tembel tembel kuyruğunu sallıyor, şiş karnının kenarlarına vuruyordu.

Kapının yanında durdular. Seyd-Ali tabakasını çıkardı, gözleri Macik'te, bir sigara sardı, yaktı. Sonra ineğin yanına gittl, etrafını dolandı, ağzına baktı, karnını elledi, «Maşallah!» diyerek Bekir'in yanına gittl:

— Esma'ya söyle, Macik'i yalnız bırakmasın! Yaklaştı galiba, avucuma tepti, bugün yarın doğacak!

İhtiyar güldü. Ne Macik'e, nede Macik'in doğuracağı yavruya değil de başka bir şeye güler gibi güldü. Ahırdan çıktılar, eve girdiler.

O gün Seyd-Ali ile ailesi, Bekir'in evinde çok oturmadılar. Birer kahve içtiler, sonra Bekir'le Seyd-Ali Çilingir'den beygirinden konuşurlarken iki kadın, yarım saat kadar kenarda odaya kapandılar.

Çıktıkları dakikadan sonra Esma'nın da yüzü canlanmıştı.

Misafirler gidince Esma ocak başına çömeldi, yanında keçi derisine oturmuş, derin düşünceleer dalmış kocasının yüzüne baktı baktı; sevinçten ışıldayan gözlerle kocasının gözlerini aradı. Fakat Bekir'in yüzü sert ve soğuktu: «Gülme şebek gibi!» dedi, ama tez yumuşadı:

— Çilingir, beygirlerinden birini satmak istiyormuş. Bakalım, kaç para ister. Vallahi kirazlardan gelen paranın hepsini veririm, yetişmezse borçlanırım. Beygir lâzım.

Esma, kocasının lâfını duymamış gibiydi. Onun yüzüne bakıyor, neşe içinde başını sallıyor, gülüyordu.

— Ne var da kızarttın yanaklarını Moskof kahpesi gibi, bakarsın yüzüme?

Esma'nın gözleri ansızın doldu, pembe yanaklarından süzülen yaşlarla başını birden kocasının dizlerine attı, kocasının ayaklarına sarıldı, bağrından taşan sıcak bir sesle: «Doğuracak yavrum!» dedi.

— Doğuracak tabii! Bütün dünya biliyor, karnı davul gibi şişti. Seyd-Ali elini karnının altına soktu, avucuna tepmiş. Esma, Macik'i yalnız bırakmasın, dedi...

Bekir sözünü bitirmeden Esma, başını kocasının yüzüne kaldırdı, gülen yaşlı gözlerini avuçlarıyla sildi:

— Macik değil, Ayşe!

Bekir, oturduğu yerden top gibi ayağa fırladı:

— Ne dedin?

— Ayşe... Ayşe gebe!

Bekir şaşırmıştı. Ağzı açık, gözleri büyümüş, hayli zaman sessizce ocağa baktı, sonra gayet yavaş: «Ellezi halakalmevte velhayate! Ne büyük gün! Ne büyük gün!» dedi. Yavaş yavaş keçi derisine çöktü, karısının başını avuçlarına aldı, alnından öptü, göğsüne bastırdı.

Gökyüzü maviydi, yüksekti. Denizden esen hafif bir rüzgâr, mezarlık meşelerinin yeşil yapraklarıyla oynuyor, otları yeşillikleri kımıldatıyordu. Vaktin öğle olmasına rağmen havada bir dirilik, bir tazelik vardı. Kuşlar cıvıl ıvıl ötüşüyor, köpekler sessiz oturmuş, kuş seslerini dinliyorlardı. Köy sokakları boş, evler sessizdiler.

Ayşe, koltuğunda küçük bir bohça, Çoban Seyd-Ali'nin evinden çıktı, hafif adımlarla yürüdü, karşı mahallenin sessiz evleri arasından geçti. Aşağıda üzüm bağlarını çevıren duvar-

ların üstünde, çalılıklarda ötüşen kuş cıvıltılarını dinleye dinleye, hayata, tabiata gülümseyerek evlerine indi.

Ayşe hayli değişmişti. İncelmiş yüzü, sarı yanaklarındaki kızartılarla güzün dökülen elma yapraklarını andırıyordu.

Ayşe kestirmenin önünde durdu, bohçasını sırığa dayadı. Sofaya, sonra bostana baktı. Bekir bostanda idi.

Ayşe, kestirme gerisinde epey zaman durdu, bostanda fasulya sırıkları arasında eğilmiş babasını seyretti. Ona bakarken boğazına bir yumru takılıyor, ama ağlamak istemiyordu.

Elleriyle sırıktaki bohçayı sıktı, kendini zorladı, gülümsedi. Sonra usulca kestirme sırıklarını teker teker indirdi. Bohçasını koluna kıstırarak avluya irdi, yavaş yavaş yürüdü, bostan kenarında durdu.

Bekir, arkası kızına dönük, yere eğilmiş, ıslık çalarak, elindeki çiviyle fasulya sırıkları arasında toprağı karıştırıyordu.

Ayşe iri, güzel gözleriyle güldü, göz uçlarında asılı iki damla yaşı uvucuyla sildi:

— Baba, nasılsınız?

— Ayşe! Ayşem! Kızım, kızım benim- Nasılsın ciğerim? Gel, gel, öpeyim gözlerinden! Ah, benim bir tanem!

Çivi elinden düştü, döndü, doğruldu:

— Nerelerde kaldın, yosmam, nerelerde?

Başını sofaya çevirdi:

— Esma! Hey, Esma! Gel kızım, eve gel!

— Beni yanınıza alırsınız diye ötebirimi de getirdim. Her tavuk kendi çöplüğünde..

— Söyleme öyle, kızım, söyleme! Üzme babanı! Esma! Esma!

Evin içinden Esma'nın sesi işitildi:

— Ne var?

— Gel kızım, gel annene! (Ellerini Ayşe'nin zayıf omuzlarına koydu) Annen! gel, gör! Yok yok, önce Macik'i! Ne zamandır seni bekliyor bilsen! Ne zamandır sana hasret!

— Anam nasıl?

— Eh, anan bildiğin gibi. Gel, Macik'e bak!

Ahırın kapısına doğru yürüdüler, fakat fazla gidemediler. Esma sofaya çıkar çıkmaz ellerini kaldırdı:

— Ayşeciğim, gözümün nuru! Geldin mi bir tanem?

Bekir geriye seslendi:

— Sus, bağırma öyle Enver'in eşeği gibi! Macik'i ürküteceksin!

Ama Esma, Bekir'e kulak asmadı. Ayşem, Ayşem! diye bağırarak sofadan indi; kızını kucakladı, kızının omuzlarına gözyaşları döktü:

— Geldin mi, kızım?

— Geldim, Anne! Hem bak eşyamı da getirdim. Alırsınız beni değil mi?

Ayşe, gülen gözlerindeki yaşları sildi.

— O ne biçim söz, kızım? Baba evi burası...

— Baba evi! Baba evi! Yapıştın kıza yapışkan otu gibi, bırakmazsın bir çift lâf söyliyeyim.

— Söyle!

— Söyle, Baba! Ama canım, söylersiniz, vaktimiz çok.

— Haydi, ahıra girelim.

— Haydi!

— Yürü, yürü!

Üçü birden konuşuyorlardı. Ahıra girerlerken Esma: «İvan gitti geçen ay» diyordu ki arkadan gelen Bekir, hemen karısının kolunu yakaladı, çekti, yavaş ve sert bir sesle: «Karı sus!» dedi. «Ayşe'nin yanında bir daha o gâvurun adını anma!»

Sessizce ahıra girdiler. Ayşa Macik'in boynuna sarılmış,

başını hayvanın başına dayamış, mırıl mırıl bir şeyler söylüyordu. Bekir de yaklaştı:

— Kaynatan ya bugün, ya yarın, diyor, Ayşe! Bu hayvana artık sen bak. Vallahi, sensiz bu zamana kadar nasıl da dayandı..

Kadınlar avluya çıkarlarken Bekir, elini Macik'in arkasına koydu:

— Rum'un boğası da boğa ha! Şişirdi adamakıllı Macik'i. Bugün yarın!

Bekir de avluya çıktı, Ayşe'nin yanına gitti, eve doğru yürüdüler.

Fakat sofa basamaklarına varmadan aşağıda şosede nal sesleri işitildi. Önce Bekir, sonra Ayşe ile Esma şoseye baktılar: Mezarlık gerisinden çıkmış bir atlı. Bekir'in evine doğru dört nal geliyordu.

Eve çıkan yokuşa varmadan atlı, atını yavaşlatmak istedi, at durmadı, yolda bir toz duman bulutu kaldırdı, duman perdesini bostana doğru sürdü, bostanı geçti, hayli uzakta durdu.

Atlı, atını bir türlü yatıştıramıyordu. Hayvan olduğu yerde dört dönüyor, başını sağa sola savuruyordu. Birden öne atıldı, bostanın üzerine çöken toz bulutu ardında gözden kayboldu.

Esma, kendi kendine sorar gibi: «Kim acaba?» dedi yavaşça. Bekir cevap verdi:

— Bizimkilerden biri. Binişinden anlarım, başkası olamaz.

Atlı, toz bulutu ardından çıktı, at balık gibi uzandı, şoseden yokuşa geçti, her an yavaşladı, koşuyu unutamıyor gibi hırçın hırçın yürüdü. Binici, koşu hevesini yerine getirmek ister gibi, hayvanı tekrar dört nala sürdü, incir ağaçları altından yıldırım gibi geçti, kestirme sırıkları önünde durdu. Çıllıngır'ın oğlu Selim'di gelen.

— Bekir Amca! Hey, Bekir Amca!

— Söyle, ne var?

— İvan'ı gördüm Yalta'da. Limanda yatıyor, sarhoş. Senin İvan'ı gördüm.

Bekir'in yumrukları sıkıldı:

— Bağırma, eşşek! Seni gidi kalpazan, seni gidi...

— Neden, Bekir Amca, ne yaptım?

— Hay senin geçmişine!

— Niçin sövüyorsun, Bekir Amca, suçum ne?

— Hâlâ söyleniyor, seni komolizma piçi seni!

— Ama niçin...

— Defol! Defol!

— Peki, gidiyorum.

Selim başını eğdi, dizginleri çekti, ilerledi.

— Hey hey, öyle değil! Geldiğin gibi dört nala! Yallah!

— Ama, ne kabahatim var, Bekir Amca?

— Defol, dedim. Otuz iki dişini sökmeden önce...

Selim, örme kamçısını hayvanın böğürlerine hızlı hızlı vurdu, dört nalla karşı mahalleye doğru gitti. Bekir, atın ardından dikkatle baktı, düşündü, ensesini kaşıdı: «Sol bacağında bir sakatlık var galiba, ama pek belli değil. Koşusu iyi!»

İki kadın Bekir'e yaklaştılar:

— Neden öyle bağırdın?

— Ne olmuş baba?

Bekir döndü, ensesini kaşıdı:

— Hiç! Hiç, kızım, ne olacak, hiç! Çilingir, atını satmak istiyormuş. Yoldan gelirken ön ayaklarını gördüm, koşusu iyi. Bir de ard ayaklarını göreyim dedim, onun için biraz bağırdım. Bağırmak erkeğin sağlığıdır, kulak asma, kızım!

Ayşe güldü, fakat Esma'nın yüzü değişmiş gibiydi:

— Sen ne biliyorsun Çilingirin at sattığını?

— İşittim.

— Eee?

— İşittim, vaziyeti berbatmış, yağ tenekesinin dibi görünüyormuş, bir fırınlık unu kalmış, ne yapsın herif?

— Ama ne zaman, canım kim söyledi? Böyle bir şey yoktu ki! Daha geçen gün gördük kendisini.

— Eh, kara haber tez duyulur.

— İnanma! Çilingir parayı sever, bir sigarayı üçe böler, içer de parayı cebine doldurur. İnanma! Bize de şimdilik at lâzım değil!

— Nasıl değil?

— Belki bir eşekçik uydurursun bir yerden. At para ister.

— Bilirim para ister, ama babamın dedemin ahırından at eksik olmadı, ben eşeğe binmem.

— Ama para lâzım, herif!

— Biliyorum.

— Eşek al, atı ne yapacaksın?

— Eşeği nerden alayım, söyle, nerden? Doğuramam ya!

— Ama kim söyledi sana, Çilingir at satıyor, diye?

— Kim söylediyse söyledi. Ben biliyorum vesselâm.

— İnanma!

— Yaa?

— İnanma, dedim sana! Satıyorum dese bile inanma! Ne kargadır o! Aldanırsın!

— O karga ise ben de kargayım. Karga, karganın gözünü oymaz; anlaşırız.

Eve girdiler. Az sonra at meselesi unutuldu. Ayşe ile Esma, uzun zaman doya doya konuşup dertleştikten sonra kalktılar, beraberce akşam yemeğini hazırladılar.

Bekir ise ahırdan rahmetli atının dizginlerini çıkardı, yağladı, eyerini temizledi ve gözleri yolda, akşama kadar Çilingir'i aradı.

O gün Çilingir'in oğlu Selim, eve dayak yemiş gibi döndü. Atını ahıra bağlar bağlamaz gitti, tozlu urbalarıyla minderi devrildi. İçindeki acıyı yenmeye çalıştı, fakat başa çıkamadı, minderde başını ellerine gömdü, sessizce, uzun uzun ağladı, sonra avluya çıktı.

Ağladıktan sonra içi, yüzü daha bitkin görünüyordu. Atı sularken Çilingir, koltuğunda bir demet ot, keçinin ipini çekerek avluya girdi:

— Ne zaman döndün?

— Demin.

— Ne oldu?

— Ne olsun?

— Bu surat ne?

— Hiç!

— Ulan, suratına ne oldu, diyoruml

— Hiç, Baba! Ne olsun? Nasılmış suratım?

— Leş gibi!

Derin, ağır bir sessizlik oldu. Çilingir, keçiyi kazığa bağladı, kucağında otlarla ahıra girdi, çıktı, Selim'in karşısında durdu:

— Söyliyecek misin, yoksa kuşağımı çözeyim mi?

Selim bir an ses etmedi. Yüzünü babasından saklamaya vakit kalmadan kirpikleri arasından iki damla yaş kurtuldu, kirli yanaklarından aşağı sakalına süzüldü.

— Söyle!

— Yalta'da İvan'a rasladım, sarhoş. Eh, haberi Bekir Amca'ma söyliyeyim dedim. Başladı bana sövüp saymaya, hiç sebepsiz!

— Sen ne yaptın?

— Hiç!

— Aferin! Ağzını açaydın da yaşlı başlı adama karşı geleydin kırardım dizlerini. Madem ki söylemedin bir şey, eh, oğlumsun, aferin!

Çilingir, eve girerken: «İyi! Haber Bekir'in kulağına ulaştı!» diye düşündü.

Ayşe'nin baba evine dönüşü, Bekir'de sınırsız sevinç ve heyecan uyandırmıştı. En azdan on sene gençleşmiş gibiydi Bekir. Her gün tarlasına gidip geliyor, boy vermiş yeşil tütün-

lerin arasında dolanıyor, armutların altında oturuyor, köyüne evine bakıyor, göğsünü iftiharla kabartıyor, sevinlyordu.

Çoban Seyd-Ali'nin bugün yarını uzadıkça uzamıştı. Hafta geçmiş, Macik doğurmamıştı. Gün boyu hem Esma, hem Ayşe ile Bekir belki on sefer ahıra girip çıkıyorlar, Macik ise üçüne nisbet eder gibi kuyruğunu kalın kursağının yanlarına vuruyor, başını bile kaldırmıyordu

5

Köyde her gün Ruslar görünüyordu. Üçer beşer kişilik gruplar halinde bahçelere doğru gidiyor; evlerin bostanları, avluları çeviren alçak taş duvarların önünde durup kapılara, ahırlara, sofalara uzun uzun bakıyorlardı.

Bir akşamüstü Bekir'in kestirmesi gerisinde beş Rus durdu. Beşi de boylu, kalın kemikli, hantal ve sakallıydılar. Sessiz, hareketsiz duruyor, yıllar yılı kullanılmış, yıpranmış, artık lüzumsuz da çöplüğe atılmış yırtık pırtık şeylere benziyorlardı.

Bekir onları görür görmez titredi, fakat çabuk hakim oldu kendine. Kızmaya başladı: «Vay anasını! Yine geldiler Ayşe'yi ürkütmeye!» diye düşündü. Bağırarak beşini de kovacaktı, hayvan kovar gbi; ama odadan Ayşe çıktı. Bekir tekrar kızmaya başladı:

— Eh, vallahi, bizim köy komollzma şeytanlarına harman yeri mi oldu? Sen eve gir, kızım, ben onları kovayım!

Ayşe güldü:

— Neden baba?

— Şey... onlar...

— Bir kabahat yapmadılar, ki!

— Doğru! Kabahat yapmadılar, ama...

— Vazgeç Baba! Onlar da Allahın kulu! İşte oracıkta duruyorlar, kime ne ziyanları var?

— Doğru! Kenar odada bir sepet kiraz var, getir de birazcık vereyim onlara.

Ayşe sepeti getirdi, babasına uzattı. Bekir söylenerek gitti, Rusların şapkalarına kiraz doldurdu...

Bu olaydan iki gün sonra öğleye doğru mezarlığın meşeleri gerisinde makine, kamyon gürültüleri işitildi. Ejdarha gibi Yalta'dan çıkmış, kıvrıla bururla Kızıltaş'a yaklaşan asfalt şosenin ateşli dumanlı ağzı; akşamüstü meşelerin gerisinden çıktı. Bekir'in evine yaklaştı.

Ertesi gün Bekir, evinden ayrılmadı. Ahırın önündeki eski kütüğü aldı, incir ağaçları yanına götürdü; bütün gün kütükte oturarak yola asfalt döşeyen Rusları seyretti.

Öteki köylülerin de çoğu karşı mahallenin toprak damları üstünde, bahçelerde, sofalarda birikmişler, Ruslar mezarlığa toprak devirecekler mi diye korkuyla bakıyorlardı. Fakat yersizdi korkuları..

Sabahleyin koca koca kamyonlar geldi, mezarlık duvarı yanına üç büyük kazan yerleştirildi. Kazanlar öğleye kadar cehennem ocakları gibi tüttü, mezarlık beyaz, kara dumanlara gömüldü. Yüzyıllardır Kızıltaşlılardan, atlarından, arabalarından başka kimseyi görmemiş yol, şimdi kimbilir dünyanın hangi köşesinden gelmiş kılıksız, suratsız yüzlerce insanın elleri, ayakları, tokmakları, demirleri, ateşleri, ziftleri altında inledi, gürledi, ağladı, hırpalandı, yaralandı.

Bekir yola, adamlara bakıyor, fakat asfaltı göremiyordu. Sıkılmaya, rahatsız olmaya başladı. Çünkü yolun ortasında iki Rus yolu kazıyor, başka Ruslar el arabalarıyla ufalanmış taş taşıyıp yere döküyorlardı. Kazılmış yer doluyor, taşıyor, yolun ortasında yavaş yavaş bir taş yığını birikiyordu.

Gözleri taş yığınında, içinden hafif bir titreme geçiyor, ensesini kaşıyor, içerliyor, düşünüyordu Bekir: «Hay anasını! Bizim yolu bozacaklar! Rum köyü yanında asfaltı iyi becerdiler ama

bize gelince bozacaklar gallba! Gâvur, ne dersen de, gâvur! Rum da gâvur, Rus da gâvur! Çeker birbirine!»

Ama Bekir'in bu korkusu da yersizdi: Ruslar yolu bozmuyorlardı. Öğleye yakın tekrar ağır kamyonlar geldi, gırıldadı, homurdandı, kocaman kazanlara yanaştılar; cehennem ocaklarını çekerek Bekir'in bostan duvarı yanına getirip bıraktılar.

Bekir'in merakı gittikçe artıyordu. Kalkıp yola gidecek, işi yakından seyredecekti ki, yolda Ruslardan başka kimseyi göremeyince bu fikrinden tez vazgeçti. «Otur oturduğun yerde, Işin yok orada! Merak insanı mezara sokar!»

Derken Esma çıktı sofaya:

— Bekir! sofra hazır.

— Acele mi?

— Canım, bırak şimdi bu asfaltı. Oturdun kaldın kütükte kütük mantarı gibi! Yemek hazır dedim, Ayşe seni bekliyor.

Bekir ayağa kalktı, sofa basamaklarını çıkarken tekrar yola çevirdi başını: «Yolu bozmasalar bari!» diye düşünerek evine girdi.

İki saat sonra tekrar sofaya çıkınca gözlerine inanamadı, birden döndü, eve sokuldu:

— Esma, Ayşe, gelin, gelin!

Üçü de sofada durdular. Zavallının heyecandan soluğu kesiliyordu:

— Bakın! Asfalt... simsiyah.. İvan'ın meşin ceketi gibi! Ben bozacaklar sandım, ama bozmadılar.

— İyi değil mi, Baba?

— İyi, iyi! Ben sandım ki Rum köyünde iyi yaptılar da bize gelince bozacaklar. Ama yanılmışım! Hoho hoho derler ama, asfalta gelince her biri doktor gibi hınzırlar! Gördün mü, demin yolun sırtını hırpalıyorlardı, ama şimdi...

Ruslar akşama kadar Bekir'in bostanı yanında çalıştılar. Karanlık basmadan kamyonlar, işçiler gittiler. Kara yol akşam karanlığıyla kucaklaştı, uyudu.

Sabahleyin erkenden Bekir sofaya çıktığı vakit yol, henüz doğmuş güneşin ışınları altında sessiz bir dere gibi uzanıyordu. O gün yol biraz daha ilerledi. Üçüncü gün Ruslar, Bekir'in sofasından artık görünmüyorlardı.

Beşinci günün sabahı kamyonlar ve cehennem ocakları Bekir'in tarlası ilersinde idiler. Bekir sevinlyordu, sevinmesine sebep de yok değildi. Ruslar Memişin deresinden Kuşkaya'ya varana kadar kimsenin tarlasına, bağına, bahçesine taş toprak devlrmemişlerdi.

Bekir karısına gltti:

— Ben sana demedim mi? Ne dedim geçen yıl, hatırlıyor musun? Doğru söze akan sular durur. Hele Enver'i göreyim bir! Bakayım o büyük ağzını açabilir mi bir daha? İçini adamakıllı oyarlar da bir varil borut doldururlarsa imiş... Hay, lâfa bak, lâfa! Rusça birkaç söz bilirim diye kalktı, elli yaşında adama hocalık tasladı...

Bekir, o gün akşama kadar Enver'i bekledi.

Çilingir, atının satılık olduğu haberinin Bekir'in kulağına eriştiğini Enver'den öğrendiği günden sonra bir sıkıntı içlnde Idi. Atı satmak istiyor, ama nasıl edip de Bekir'e yapacağını, Bekir gibl yaşlı başlı bir adamla ne şekilde pazarlığa girişeceğini bilmiyordu. Bilse bile utanıyordu.

Bir gün: «Eh canım, sadaka istemiye gitmiyorum ya! O bana para verecek, ben ona at! At, yahu, at!» dedi, evinden çıktı.

Fakat Bekir'in evine yaklaşırken dizleri titriyor, ayaklarını sanki biri köstekliyor, yürüyemiyordu. Durdu, ensesini kaşıdı: «Önce Enver'e danışsam nasıl olur acaba?» diye düşündü, hemen karar verdi. «Enver'e bir başvurayım!» deyip doğru Enver'in evine gitti.

— Merhaba, Enver!

— Aaa, merhaba, Çilingir Ağa! Seni gören bey olsun!

— Sağol! Beylik satacak halimiz de yok ya!

Enver, bostandan atladı, sırtından terli gömleğini çıkardı, kiraz ağacına yakın bir yerde başını çeşmenin soğuk suyu altına soktu, geniş omuzlarını, kalın ensesini yıkadı, yüzüne birkaç avuç su serpti, gömleğinin kuru etekleriyle yüzünü, bileklerini sile sile Çilingin'in yanına oturdu.

— Ama gerçekten satmak istiyor musun, Çilinlr Ağa!

— Ya ne? Satmazsam çoluk çocuğumu alacağım, her birimizin boynuna birer torba, Ukrayna Rusları gibi köy köy gezip ekmek dileneceğiz.

— Déme canım, deme! Dünyada her şeye çare var; ben de çare peşinde koşuyorum.

Yere oturdular, birer sigara sardılar. Enver sigarasını tükrüklerken sordu:

— Bekir Dayıma görünmedin mi?

— Hayır!

— Neden?

— Bilir miyim, neden? Bu bezirgânlık işi, gâvurların harcı. Ben hesaptan, kasaptan ne anlarım?

Elini dizine vurdu:

— Alış veriş de ne alış veriş ya! At satışı!

— Eh, bir kere Bekir at istiyor, alacak da! Sen satmazsan gider ya Rum'dan alır, yada başka bir gâvurdan.

— Öyle! Alış veriş eden adamda gâvur marifeti olmalı. Biz atı besleriz, büyütürüz, at at oluncaya kadar biz de mat oluruz.

Sözün burasında Çilingir içini çekti, sigarasının ateşini yanında duran küreğin demirine bastı, söndürdü, cebine koydu.

— Ayıp yahu! Git atını kendi köylüne sat!

— Ayıbı mayıbı yok. Para köyden çıkacağına köyde kalır; Bekir at sahibi olur, sen para!

Çilingir, elini dizine vurdu:

— Hah, doğru! Abokat gibi konuştun gözünü seveyim! Ama nasıl? İş pazarlığa dökülürse Bekir beni yener, vallahi de billâhi de yener!

— Orasını bilmem.

— Rum Yorgi, beygirine kaç para istedi?

— Yirmi beş bin Ruble, peşin galiba.

— Vay vay vay! Benimki Rumunkinden iyi! Yirmi sekiz istesem? Yoksa otuz üçten başlayayım da yirmi yediye, yirmi yedi buçuğa kadar ineyim mi? Ne dersin, Enver?

— Hangisini satmak istiyorsun?

— Selim'in bindiği Aktaban'ı.

Enver, Çilingir'in yüzüne baktı, güldü, omuzlarını silkti:

— Bilmem valla.. Sen de benim adamımsın, Bekir de. Ne diyebilirim? Pazarlığa girişin, anlaşırsınız.

— Dedim ya, pazarlık için gâvur marifeti lâzım, o da bende yok!

Enver tekrar baktı Çilingir'in yüzüne, parlak dişleriyle güldü:

— Birazcık şarap iç, Çilingir Ağa! Dilin açılır, Ermeni gibi konuşursun.

Çilingir, gözlerini Enver'in gülen gözlerine dikti, bir an sessiz, hareketsiz kaldı, sonra birden yumruğunu dizine vurdu, ayağa fırladı:

— Doğru dedin! İki şişe şarap alıp Bekir'in evine gidelim.

Enver de yavaş yavaş ayağa kalktı:

— Bekir Dayım bizi şarapla içeri almaz.

— Alır! Ayşe eve döndü, sevincinden kabına sığmıyor.

— Öyle mi?

— Öyle!

Çilingir, kenarda onları dinleyen biri varmış gibi, Enver'in kulağına eğildi, bir şeyler fısıldadı, Enver şaşkın geri çekildi:

— Ayşe mi?

— Ayşe!

— Arada bir yanlışlık olmasın canım? Macik doğuracak, ama Ayşe?

— Ayşe de! Benim kadın dün Esma'ya raslamış, Esma kendi söylemiş.

— Vay vay! Öyleyse gidelim. Benim Zemine'yi de alayım, görsün Ayşe'yi.

Eve girdiler.

O gün Çilingir, Bekir'le buluşmaya nasıl canatıyor idiyse Bekir de Çilingir'le karşılaşmak için öyle sabırsızlanıyordu.

Bekir, ata bir fiyat biçemiyordu. Önce Çilingir'in üç attan hangisini satacağını bilmiyor, sonra atına ne kadar isterse yok diyebileceğini kestiremiyor, çünkü sağdan soldan kulağına : «Çilingir'in hali berbat. Selim'i Yalta balıkçıları yanına verip çalıştıracakmış bir çare bulamayınca» haberleri geliyordu.

Bekir, bu yüzden, pazarlığa kalkışmayacaktı. Evde yeter para bulamazsa borçlanacak, yada kirazların satılmasını bekliyecekti.

Ama evdeki pazar çarşıya uymadığı gibi bu iş de Çilingir'in, Bekir'in tahminlerinden başka türlü bitti.

O gün Bekir'in keyfi yerindeidi. Sabahleyin tarlasına gitmiş, dönmüştü, yorgunluk hissetmiyordu.

Bekir, bostanda çalışan Esma ile Ayşe'nin yanında durdu, Macik'in durumunu sordu. Esma taze patatesleri çapalıyarak:

— Yanaştı galiba! dedi. Sen hayvanın altını temizle, taze ot indir, altına döşe, su götür, her şeyi hazır et! Her ihtimale karşı her şey yerli yerinde olsun. İçimde bir his var, zaman geldi dayandı, diyor. Belki bu gece. Bu gece olmazsa mutlaka yarın. Ama gözaydın gecesi bu gecedir sanırım.

Bekir, göğsünü iftiharla kabarttı, gözlerinden sevinç ateşleri parladı, bıyıklarını burdu.

— Öyle ha?

— Öyle! İçim söyler bana. Demincek hayvanın sesini duydum. Anlarım ben.

— Ben ahıra gidiyorum.

— Git! Bu gece yavrularsa yarın Yalta'ya gidersin, Ayşe'ye öteberi alırsın. Zemine de gözaydına gelir elbet. Enver'in de gönlünü yapmak lâzım! Çıfıt Levi'ye de beş yüz ruble borçlu kaldın, unutma!

— Unutmam, unutmam, korkma!

Bekir ahıra gitti. Macik yine öyle duruyor, aynı tembellikle kuyruğunu sallıyor, ikide bir arkasına, yanlarına vurarak sinekleri kovuyordu. Bekir ahıra girince ağır başını kaldırdı, çevirdi: «Burada ne işin var, ihtiyar?» der gibi üzgün gözlerle Bekir'e baktı, sonra yine başını indirdi, kuru otları kokladı, başını yemliğe uzattı.

Bekir, Macik'e yaklaştı, elini hayvanın arkasına koydu kocaman karnının altına götürdü. güldü:

«Vay vay! Yavrusu Rum Yirgi'nin boğasına benzeyecek galiba! zorlu tepiyor. Tep, boğacık, tep! Macik'in keyfi gelene kadar benim canım çıkacak, sen adamakıllı tepersen belki biraz acele eder! Esma bu gece diyor, kadın bilmez de kim bilir?»

Bekir o derece seviniyordu ki Macik'in yanından bir türlü ayrılamıyordu.

Ahırın kapısı ardına kadar açıktı. Bostanın üzerine gelmiş güneş, ışınları ahırın içine dolduruyor; ahır, dizginler, bütün eski şeyler güneşte yenileşmiş, güzelleşmiş, tatlı ve hoş, Bekir'in kalbine sokuluyorlardı.

Bekir, Bekir olalı ahırını böyle güzel görmemiş, bu kadar cana yakın hissetmemşiti. O nasıl ahırın her yerine örüyorsa her köşe, her taraf da Bekir'i görüyor, Bekir'e gülümsüyordu sanki.

Bekir gözlerini kapadı, ahırda at gördü, açtı, yavaşça, ama sağlam bir sesle: «Bana at lâzım, at!» dedi. Gözlerini yine

yumdu, ahırda at gördü. At! Ayak değiştiren, başını sallayan, kalın dudaklarıyla Bekir'e kişneyen bir at! Bekir'in gözlerinin içine bakıyor, kulaklarını indiriyor, dikiyor, başıyla Bekir'i arkasından itiyor, Bekir gülüyor, içinde tatlı, ılık bir şey var.

Bekir parmak uçlarına basıyor, yükseliyor, bir an kendini havada hissediyor, uçuyor, gidiyor, gidiyor; tatlı, ılık, hoş, parlak bir geleceğe doğru gidiyor...

Bekir güldü, başını eğdi, ensesini kaşıdı: «Alacağım!» dedi. Macik'in ayakları arasındaki otları toplamak için yere eğildiği zaman kuru otlar, hafifçe çıtırdadılar. Bekir'in ayakları arasından bir şeycik geçti, ahırın ortasında durdu. Bekir doğruldu, dikkatle baktı: Bir fare! Kaçmıyor, ahırın ortasında duruyor, Bekir'i öyle şen, mutlu bulduğuna şaşmış gibi başcağızını kaldırmış, minik gözleriyle bakıyordu.

Bekir gülümsedi, ensesini kaşıdı, fısıldar gibi: «Hey sıçan, kaçma! Kaçmaaa! Sana bir şeycik söyliyeceğim, kaçmaaa!» dedi. Ayağını kaldırdı, öne attı, ikinci ayağını getirdi. Fare hep oradaydı. Bekir, aynı tonda: «Kaçmaaa sıçancık!» dedi. «Sana ders vereceğim. Macik'in yemliğine girersen, Macik'in yemini yersen...»

Fare durduğu yerde döndü, minik gözleriyle Bekir'e bir daha baktı ve kaçtı. Bekir bağırdı:

— Huuu! Hay Allah lâyığını versin!

Ve başını arkaya attı, uzun bir kahkaha savurdu.

Uzakta bostanda Ayşe'nin sesi işitildi:

— Ne oldu babama?

İki elinde iki kova, taze kazılmış patatesle ahır kapısına gelmiş bulunan Esma, kızına cevap verdi:

— Baban keyifli, kızım!

Bekir, kızıyla karısının sözlerini ya duydu, ya duymadı; duyduysa aldırmadı. Macik'in altını temizlerken bir sıçan türküsü tutturdu:

Aman heyl
Gördünüz mü sıçanı
Raftan dolaba kaçanı
Elinde mısır koçanı
Bostancı olmuş bu sıçan.

Ay sıçan, vay sıçan
İkl gözü kör sıçan
Balyemezin balına
Dalar çıkan bu sıçan.

Esma, kovalardaki patatesleri ahır duvarı önüne boşalttı kocasının neşeli türküsünü dinleye güle bostana yürüdü. Ayşe de iki eliyle çapasının sapına dayanmış, katıla katıla gülüyordu:

— Ne olmuş babama, Anne?

— Daha, daha... dur, daha bir şeycik olmadı, ama Maclk yavrulayınca olacağa benzer.

— Ne türküsü, söylediği?

— Sıçan türküsü!

— Sıçan türküsü mü?

— Başka türkü bilmez, sevindi mi sıçan türküsünü söyler.

— Yaa?

— Evet. Ahırda sıçan varmış. Geçen gün onu söylüyordu bana; kedi getireyim dedim, olmaz dedi, sıçan ahbabıymış.

— Ahbabı mı?

— Öyle! Kaçmıyormuş kendisini görünce. Baban konuşur, sıçan da babanın yüzüne bakar, onu dinlermiş. Ama ahırda sıçan falan yok, blliyorum ben.

Ayşe başını arkaya attı, tekrar gülmeye başladı.

— Ama madem sıçan türküsünü söylüyor, bil ki keyfi yerinde. Evlilik hayatımızda onun bir kerecik şarap içtiğini bilirim..

Esma, bir an sustu, avuçlarıyla kirpiklerindeki yaşları sildi.

— Eee?

— Evlendiğimiz günün akşamı, köy gençlerinin yanına gitti, içtl...

— Sarhoş oldu mu?

— Oldu veya olmadı, fakat sabaha kadar sıçan türküsü söyledi bana. Gör bak, biri çıkar da kalbini kırmazsa günlerce böyle keyifli olacak. Ama biri çıkar da kalbini kırarsa her şey bitti. Kambur felek gibi oturur, kalkmaz eski kütükten günlerce.

Kadınlar gülüşerek işelrine devam ettiler. Ahırın açık kapısından hâlâ Bekir'in sıçan türküsü işitiliyordu.

Bekir, Macik'in tezeğini gübreliğe taşıdı, dönüşte karısıyla kızına baktı. İkisinin de kendisiyle ilgilenmediklerlni anlayınca ahıra girer girmez tekrar, bu sefer daha yüksek sesle türküsüne devam etti:

Aman hey!
Bizim sıçan evlenecek
Tahta biti kız verecek
Sivrisinek saz çalacak
Pireler kalkıp oynayacak.

Ah sıçan, vah sıçan
İki gözü kör sıçan
Balyemezin balına
Dalar çıkar bu sıçan.

Derken kestirme sırıkları önünde Battal'ın Enver'le, Çllingir durdular. Az sonra inclr ağaçlarının yeşil yaprakları altından Zemine çıktı, kocasına yaklaştı. Önce bostanda gülerek

yüksek sesleâ «Maşallah, süphanallah!» dedi. «İnşallah kendisine benzer, kendi gibi inek olur yavrusu!»

Bekir cevap verdi:

— Allahın işi, bilinmez! Boğa dersin inek çıkar, inek dersin boğa olur.

Sonra lâfı Macik'ten başka tarafa çevirmek ister gibi elini şoseye doğru kaldırdı:

— Eh, bizim yola da kara ceket giydirdi Ruslar. Allah Allah!

Çilingir bıyıklarını burdu:

— Giydirdiler. Neme gerek, iyiye iyi, fenaya fena derim. Bu asfalt fena değil hani.

— Değil.

— Geçen gün Yalta'ya gittim geldim. Eh, vallahi Bekir Ağa, benim at hiç yorulmadı. Yalta'nın Naberejni caddesi boyunca şemsiyeli Rus hanımları eskiden nasıl salına salına gezinirlerdi, aynı! Hayvan sanki cennet yolunda idi, hiç yorulmadı.

Bekir gözlerini yere indirdi, elini bıyığına götürdü. Çilingir gizli gizli Bekir'in yüzüne baktı, bakışlarını Enver'e çevirdi:

— Öyle mi Enver?

Bekir, Enver'in cevabını beklemedi:

— Eee, Rus atlarına yarar bu yol. Bizim atlar koşarken nal sesi işitilmeli, Çilingir! Gürültü, nal sesi, yıldırım!

Sofaya doğru yürüdüler. Çilingir başını göğsüne eğmiş, bir şeyler düşünüyordu. Sofa basamaklarına varmadan durdu, başını Bekir'e kaldırdı:

— Öyle ya! Evvelce atı her ay nalbanta götürür, yeni nal mıhlatırdık, değil mi? Bazan ayı bile çıkarmazdı ya! Bir kerecik Yalta'ya giderdik, dönüşte köyü bulamadan at başlardı topallamaya. Eh, durur bakardık, ne görelim: Atın nalı taşa çarpmış, kırılmış. Haydi yine nalbanta! Tabiî, nal da bedava değil.

Bir demir parçası ama, yine para ister. Şimdi Rusun asfaltında nal değil bir ayı, bir seneyi çıkarır.

Bekir başını göğsüne eğdi, hayli düşündü, ensesini kaşıdı:

— Öyle! Ama asfaltın ata zararı var diyenler de yok değil. Bilmem doğru isel At, Rusun kara asfaltına alışıyormuş da toprağa yada taş yola çıkınca huysuz oluyormuş. Bilmem doğru ise! Bana da Yalta'da söylediler. Eh, Yaltalılar bilmez de kim billr? Onların yolları hep asfaltl

— Öyle yal

Çilingir, Enver'in yüzüne baktı, br şeyler daha söyleyecek ti, fakat Bekir onun koluna girdi, basamakları çıkıp sofada durdular.

Ayşe kenar odadan iskemle getirdi, ve girdi, koltuğunda masa örtüsüyle çıktı:

— Sofada mı oturacaksınız, Baba?

— Sofada. Sız içerde konuşun, biz burda.

Oturdular. Bekir politikadan söz açtı, ama lâf çok geçmeden yine ata döküldü. Çilingir Yalta haberlerini anlatırken sık sık Enver'in yüzüne bakıyor, Bekir ise ağır, hamarat ellerini masa kenarına koymuş, yarı kapalı gözleriyle Çilinglr'i dinliyor, arada başını sallıyordu.

Günün işini bitirmiş güneş, yorgun argın Roman Koş'un üzerine lniyordu. Denizden serin, ıslak blr rüzgâr esiyor, alçaklara inen bulutların esmer kanatlarında yağmur toplanıyordu.

Çillngir başını kaldırdı. Denize, Ayıdağ'ın uçurumlarına inen bulutlara baktı:

— Yağacağa benziyor.

Bekir tasdik ederek başını salladı:

— Tanrı gelir insana yardıma daima. Tarlanın yukarı yarımındaki tütünler, her gün yağmur diye yalvarmaktan sararıp soldular.

— Belki yağar.

— Bu komolizma, toprakları alacak sözünü de anlayamadık bir türlü.

Bekir gözlerini açtı, uzun uzun ve dikkatli, Çilingir'in yüzüne baktı:

— Kim alacak canım? Miras topraklar bunlar! Söyleme gözünü seveyim, öyle olur olmaz lâf! Hak var, oğlum, hak! Hak dedin mi akar sular durur, nerde kaldı komolizma!

— Öyle! Ama her ihtimale karşı geleceği düşünmek lâzım! Hökümetin huyu bilinmez, hak mak der ama, tutar yeni bir kanun çıkarır, adamın hakkını itlere yedirir. Öyle mi Enver? Öyle! En sağlam mal hayvandır. İnek, koyun, at! Atı kimse alamaz.

Çilingir şimdi satılığa çıkardığı atından bahsedecek diye, içinden hafifçe titredi Bekir: «Ne ister acaba? Bari Yorgi'nin istediğinden fazla istemese!» diye düşündü.

Arada derin, ağır bir sessizlik oldu. İlerde Ayıdağ'ın eteklerinde tütün tarlalarına çöken bulutların gölgeleri, sessizliği daha derinleştirir, daha uzatır gibiydiler.

Enver yavaşça söze karıştı:

— Sana at lâzım, Bekir Dayı! Tarlanın kenarında otlak boş; tütünler boy tuttular, kırmak zamanı geliyor.

Çilingir, gizli gizli gülümseyerek bıyıklarını burdu. Bekir bir zaman sessiz kaldı, sonra Enver'in sesinden daha yavaş bir sesle konuştu:

— Bizim birkaç dönüm tarlaya at, kel başa şimşir tarak gibidir. Bana eşek lâzım, Enver! Gördün ya, Yorgi beyglrine kaç para istedi.

Çilingir, gözlerini Enver'in yüzüne dikti, oturduğu iskemlede rahatsız kımıldadı, iskemle gıcırdadı. Çilingir ellerini masaya koydu, keyfi ansızın kaçmış gibiydi.

Biraz sonra yine Bekir, konuşmaya başladı:ı

— Ama atı kim istemez? Vallahi billâhi babamın, dedemin ahırından at eksik olmadı. Yalnız ben bu hale düştüm, kimin

aklına gelirdi, akla gelmiyen başa geldi. Ahıra her girişimde benim rahmetli atı görürüm. Vallahi, isterim Yorgi'ye bir daha başvurayım, belki biraz kırar fiyatı. Ama zannetmem, domuzdan kıl kopmaz. Bekliyeyim, belki bizim köylülerden biri satar.

Sözün burasında Çilingir'in yüzü tekrar canlandı. Bıyıklarını burarak, ateşlenen küçük gözlerini sık sık yumarak, Enver'in koyun cebine baktı Çilingir. Enver kalın dudaklarının, iri gözlerinin bütün kabiliyetiyle güldü.

Tam bu sırada evden Esma çıktı, sofa basamaklarını indi, takunyalarını tıkırdatarak ahıra gitti, epey zaman kaldı. Eve dönerken Bekir, yavruladı mı, der gibi baktı Esma'ya. Esma sessizce içeri girdi.

Enver, Bekir'in bakışındaki mânayı anlamış olmalı ki sigarasını sararken: «Macık merakta bıraktı sizi, Bekir Dayi» dedi.

— Hiç sorma, Enver! Ama yolcu yolda kalmaz. mademki yola çıktı, inşallah gelir. Belki bu gece... Esma'ya kalbi bu gece diyormuş... Bu işten anlar o!

— Öyle!

Çilingir, lâf uzadıkça sinirli sinirli gözlerini yumuyor, arada Bekir'den gizli, Enver'e koyun cebini işaret ediyordu. Biraz sonra Enver cesaret etti; Bekir'in kestirmesi gerisinde durduğu dakikadan beri koltuğu altında sakladığı şarap şişesine el attı:

— Bekir Dayı!

— Söyle!

— Ama kızmayacaksın!

— Niçin kızayım? Ayşe evde, Macık yavruluyor, tarla ekilmiş.

— Hay yaşa!

Enver, ceketinin altından şarap şişesini çıkardı, tak diye masaya bıraktı.

— Şarap?

— İzin verdin ya! Sordum, evet dedin.

— Şaraba evet demedim, Kalpazan!

— Ama kızmayacağım dedin. Öyle mi Çilingir Ağa?

— Hay gâvur marifetine senin! Şahit de buldu!

Çilingir, ellerini uğuşturarak masaya eğildi:

— Vazgeç, Bekir Ağa, gençtir, ayda yılda...

— Ulan, dır dır etmel Sen onlardan betersin. Fırsat bulduğun mu ananın memesi gibi şarap şişesi senin de ağzından düşmez.

— Aaa, Bekir Ağa! Kızmayacağım dedin! Getir fincanları Ayşe!

— Eeeh, fincan mincan yok bizde.

Enver, cebinden bir kadeh çıkardı, masaya koydu:

— Nasıl, ben söylemedim mi Bekir Dayımın evinde fincan bulamayız diye?

— Sözleşip geldiniz hınzırlar!

Enver iki kadehe şarap doldurdu, birini Çilingir'e uzattı, ötekini kendi aldı:

— Macik'in sağlığına!

— Sağol, var ol!

— Kendi gibi sapasağlam inek yavrulasın!

— Allahtan! Karışılmaz, inek dersin boğa çıkar.

İçtiler. Enver kadehleri yeniden doldurdu. Şimdi Bekir'in sert yüzü de yumuşamıştı; Çilingir attan laf açacak diye bekliyordu.

Birer kadeh daha içtiler. Enver üçüncü kadehi doldururken sordu:

— O günden sonra Yorgi'ye raslamadın mı, Bekir Dayı?

— Raslamak da istemem. Adamın iyisi alış verişte belli olur. İşitmedin mi nasıl bir fiyat biçti atına?

— İşittim.

Çilingir şarabını içerken: «Bak, bak, beni nasıl da arkadan sarar!» diye düşündü. «Otuz iki bini Otuz ilk binden bir kuruş inmem. Benim Aktaban'ım Rumunkinden iyidir.»

Birer kadeh daha içtiler. Çilingir'in başı enikonu ağırlaştı, sallandı; başını göğsüne eğdi, bir zaman sessiz oturdu Çilingir. Sonra başını kaldırdı, Enver'le göz göze geldi. Enver dolu kadehi Çilingir'e uzattı, Çilingir aldı, düşündü, düşündü, içini çekti, karar vermiş gibi elini masaya vurdu:

— Bekir Ağa, bir şey söyliyeyim mi sana?

— Eh, söyle!

Fakat Çilingir söylemedi, şarabını içti, tekrar başını önüne eğdi, yavaşça, kırık bir sesle: «Sen söyle, Enver!» dedi.

Enver söyledi:

— Uzun sözün kısası şu! At almak niyetinde isen Bekir Dayı, Çilingir Ağam atının birini satıyor.

— Eh, at lâzım bize, ama hangisini?

Çilingir başını göğsünden kaldırdı, elini masaya vurdu:

— Selim'in bindiği Aktaban'ı!

— Eh! At, attır. İyisi kötüsü yok. Biz de atı harbe gitmek için almıyoruz ya! Dağdan biraz odun indirmek, tarlaya gübre taşımak için. Aktaban altı yaşında değil mi?

— Dört, Bekir Ağa, dört!

— Eh, dört, beş, altı... Fazla fark yok arada.

— Nasıl yok, Bekir Ağa? Vallahi billâhi İstersen sana satarım. Başka birine dünyayı verseler vermem.

— Öyle! At satmak kolay değil!

Sessizlik. Gökyüzü gittikçe esmerleşen bulutların arkasına saklanıyor, Ayıdağ'la yayla arasındaki geçitten ince, sisli bir yağmur örtüsü, tarlaları sararak yavaş yavaş Kızıltaş'a doğru geliyordu.

Sofada sessizlik gittikçe uzuyor, ağırlaşıyordu. Bekir'in başı dimdik, yüzü soğuk, gözleri yarı açık, sessizdi. Ne düşündüğünü kendinden başka kimse bilmiyordu. Enver şaraptan mahmur gözlerle gülüyor, sessizliği bozmaya, cesaretsiz, ne yapacağını bilmez gibi parmaklarıyla tıraşlı ,semiz, kırmızı yanağını kaşıyordu.

Çilingir susuyor, başı gittikçe ağırlaşıyor, göğsüne sarkıyordu. Uyur gibi burnundan soluyarak bir şeyler düşünüyordu Çilingir.

Böylece hayli zaman geçti. Çilingir ağırlaşmış başını yavaş yavaş kaldırdı, nemli gözlerini Bekir'in yüzüne dikti, gayet uzun ve gürültülü bir sesle: «Aaaa, sa-tarım!» dedi ve derhal kadehini aldı, içti.

— Satıyorum, Bekir Ağa, al!

— Eh...

— Al!

— Eh.

— Rum Yorgi'den alacağına benden al!

— Eh.

— Bekir Ağa, sen benim Aktaban'ı bilirsin, değil mi?

— Eh.

— Dünyayı verseler vermem. Ama sana...

— Eh.

— Ama sana, Bekir Ağa... Duydun mu, ne dedim?

— Eh.

— Sana satarım.

— Eh... bir ayıbı yoksa... Fiyatçığını söyle!

— Bekir Ağa! Ayıpsız dost arayan hem dostsuz kalır, hem de atsız. Söyliyeyim sana!

Çilingir sallandı, Enver'in yüzüne baktı:

— Bir şarap daha ver bana, Enver!

Çilingir boş kadehi Enver'e uzattı, Enver doldurdu. Çilingir içti, öksürdü:

— Bekir Ağa! Ben Aktaban'ı yüz bine de vermem, ama sana...

— Eh.

— At yürümekle yol alır, değil mi?

— Eh.

— Öyle mi Enver?

— Öyle.

— Benim Selim Yalta yolunu bilir misin, kaç saatte alır? Bir, bir!

— Yolu bırak, fiyatçığını söyle.

— Kibar, vermekle ün alır, değil mi Bekir Ağa?

Bekir ses etmedi.

— Öyle mi Bekir Ağa, yoksa öyle değil mi?

— Eh.

— Fiyatı söyliyeyim mi? Verir misin, Bekir Ağa?

— Söyle!

— Ben Aktaban'ı yüz bine de vermem, ama sana... Doldur kadehi Enver, doldur gözünü seveyim! Aktaban gibi bir atın olsun, Bekir Ağa! Komolizmanın kara yolunda da koşar, huysuzluk yapmaz, Tatarın taşlı yolunda da! Memişin bayırını da iner tayyare gibi... Doldur Enver kadehi, gözünü seveyim!

Ayşe sofaya çıktı, parmak uçlarında usulca yürüdü, kahve fincanlarını masaya koydu, Çilingir'e baktı, güldü, dönüp sessizce içeri girdi. Açık kapıdan odaya şarap kokusu giriyordu.

Çilingir kalktı, sallandı, bir eliyle masanın kenarını tuttu, öbür eliyle iskemlesini Bekir'in yanına çekti, oturdu:

— Bekir Ağa! Gözünü seveyim, satayım sana Aktaban'ı!

Yumruğunu masaya vurdu:

— Al Aktaban'ı, al! Başkasına satmam; sen köyün en akıllı, en namuslu adamısın. Sen.. sen.. sen sat dedin mi hemen satarım. Sen akıllısın; benim Aktaban da akıllı ama... Geçen gün.. o şapkalıyı getirmedim mi, o şapkalıyı? Getirmedim mi köye?

— Eh.

— Eh.. O gün Memişin deresi üstüne, yola gittim değil mi? Ruslar vardı yolda, değil mi? Eh... kimsenin atını almıyacaklarmış... Eh... baktılar benim ata, baktılar. Baktılar asvalta. Ben dedim Aktaban'a, işe, komolizmanın kara yoluna, işe, Ruş-

lar görsünler.. İşedi! Hah hak haa! Aktaban da akıllı, bilir mislr ne der buna? Hey Aktaban hey!

Çillngir elini tekrar masaya vurdu, başını arkaya atarak türkü söyledi:

Benim atım Aktaban
Ben atımı satamam
Ben atımı satarsam
Bu Kırım'da duramam.

— Bilir misin, ne der bana, Aktaban, Bekir Ağa? Usandım senden der. Beni Bekir'e sat, der.

— Kaç para?

Çillngir ansızın sustu, doğrulmak istedi, sallandı, başını kaldırdı, kızarmış gözlerini Bekir'in yüzüne dikti, yumruğunu masaya vurdu:

— Ouz beş bin ruble! Otuz beş bin rublel Otuz beş bin rublecik ver, al Aktaban'ı.. Al!

Son söz, ağzından, ağacı deviren son balta sesi gibi çıkmıştı.. ve Çilingir'in başı Bekir'in omzuna devrildi.

Sofayı saran sessizlik öyle derin, öyle sürekliydi kl odadaki kadınların fısıltılı sesleri işitilliyordu.

Çilingir ayağa kalkmak istedi. İskemle gıcırdadı, masanın altında ayakları birbirine ilişti, Çilingir tekrar iskemlesine düştü, iki eliyle Bekir'in omzunu yakaladı:

— Otuz. Beş. Bin. Rub-le!

Tekrar sessizlik. Uzun, ağır, sıkıntılı sessizlik. Bekir yavaş yavaş ayağa kalktı, sessizce odaya girdi, epeyce eğlendi, sonra döndü, yine sessizce iskemlesine oturdu, yumruğunu masaya koydu, gözlerini Çilingir'in yüzüne kaldırdı:

— Verdim, Çilingir! Otuz beş bin ruble. Param helâl olsun.

— Ver... Verdin mi?

— Verdim, helâl olsun! Yarın atı getir, parayı al! Helâl olsun!

Bekir'in fiyatı kolayca kabullenmesi, Çilingir'ın başından aşağı bir kova soğuk su döktü sanki. Sarhoşluktan ansızın ayılmış gibiydi. Küçük gözlerini durmadan açıp kapıyor, kâh Enver'e, kâh Bekir'e bakıyor, ne söyleyeceğini bilmiyordu.

— Ver... Verdim mi, dedin?

— Verdim!

— Aktaban'a?

Çilingir sustu. Yüzü, küçük gözleri daha da küçüldü, sonra büyüdü, büyüdü: Bekir'e baktı, Enver'i süzdü uzunca, gevrek gevrek güldü, alaylı bir sesle kendi kendine: «Otuz beş bin ruble! Aktaban'a, Aktaban'a!» diye tekrar etti.. ve ansızın yüzü, benzi bozuldu.

Tekrar sessizlik. Fakat uzun sürmedi. Masada Çilingir'in elleri titriyor, şakakları atıyor, içine, bütün varlığına müthiş bir şey olmuş gibi hareketsiz gözlerle şaşkın şaşkın, Bekir'in yüzüne bakıyordu. Sonra birden ayağa fırladı, ellerini açtı, Bekir'i kucakladı, hüngür hüngür ağlamaya başladı:

— Bekir Agacığım, söyle! Söyle! Eşeksin de bana! Hayvansın de! Kurbanın olayım, söyle Bekir Ağacığım, söyle, eşeksin de, hainsin de! Söyle gözünü seveyim, söyle, Ermenisin de!

Bekir, Çilingir'in omuzlarını okşadı:

— Eee, ağlama kardeşim! Birazcık şarap içmekle ne olur? Hiç! Ağlama!

— Yok, sarhoş değilim, vallahi değilim, billâhi değilim. Hainim, alçağım! Söyle Bekir Ağacığım, söyle, Ermenisin de! Aktaban otuz beş bin etmez, yirmi bin de etmez. Ard ayağının birinde kusuru var. Dört yaşında değil, sekiz sekiz! Ermenisin de! Söyle kurbanın olayım! Ben yalan söyledim, uydurdum hep. Yağ tenekesinin dibi görünüyor, dedim. Yalan, yalan! Ambarda dört teneke dolusu yağım var. Unum var. Yalan söyledim,

vur beni! Selim'i Yalta balıkçıları yanında açlıştıracağım dedim, yalan söyledim. Vur, vur beni, kurbanın olayım! Yalta mektebinde okumak istedi Selim... Komolizma yavrusu! Dur sen, dur! Ben sana bir mektep veririm ki alamadan gidersin

Bekir'le Enver neye uğradıklarını bilemiyorlardı. İkisi de ağızları açık, gözleri büyümüş, yanaklarında, gözlerinde toplanan yaşları avuçlarıyla sile sile Çilingir'i dinliyorlardı. Çilingir bir an yatşır gibi oldu, ama uzun sürmedi bu. Elini kaldırdı, masaya zorlu bir yumruk vurdu:

— Ben Aktaban'ı satmıyacağım, Bekir Ağa, satmıyacağım! Ben Aktaban'ı sana bedava vereceğim, bedava! Ben Aktaban'ı sana bedava vermezsem benim adım Çilingir olmasın! Vereceğim. sen de alacaksın! Almazsan bir daha yüzüne bakmıyacağım. Bakmıyacağım vesselâm!

Çilingir döndü, sallandı, masanın kenarını yakaladı, sonra sallana sallana gitti, sofa basamaklarını indi.

Enver, Çilingir'in arkasından koştu, bostanın kenarında koluna girdi. Bekir'in avlusundan çıktılar, karşı mahalleye doğru yürüdüler.

Enver, Bekir'in evine dönerken karanlık iyi bastırmıştı. Köye yağmur yağıyordu; ama Ayıdağ'ın üstünde bulutlar parçalanmıştı, dolunaya yer açar gibi yavaş yavaş dağılıyorlardı.

Enver, kestirme sırıklarını atladı. Ahırın açık kapısından çakıllı yola fener ışığı sızıyordu. Enver yürüdü, ahırın önünde durdu:

— Sen misin, Dayı?

— Benim!

— Macik nasıl?

— Eski hamam, eski tas! Zannetmem bu gece yavrulasın, belki yarın...

Bekir ahırdan çıktı, gülerek sordu:

— Uyudu mu?

— Uyudu. Arkasını mindere verir vermez çocuk gibi uyudu.

Sofada durdular. Bekir, Ayıdağ'ın üstünde dağılan bulutlara baktı:

— Hava açacağa benziyor. Az yağdı! dedi. Enver: «Azl» diye tasdik ettl; eve gırdiler.

Ay, ışığını kesti, bulutların ardına saklandı. Gece. Sessizlik. Karanlık. Gecenin kara perdesini yırtmak ister gibi uzakta, Enver'in köpeği, ard arda üç defa havladı, ansızın sustu.

6

Ayıdağ, karanlıklardan çıkıyor. Gecenin ağaran, sönen gölgelerini cılız çamlıklarla örtülü sırtından devirıyor, tanyarı yavaş yavaş kızarıyor.

Ağaran ufukta küçük bir nokta görünüyor, gittikçe büyüyor: Bir vapur!

Az sonra tanyeri kırmızı alevlerle tutuştu, güneş doğdu. Vapurun ardında beyaz köpükler elmaslar gibi parladılar.

Vapur, Ayıdağ'ın burnuna gittikçe yaklaşıyor, mikrofonda bir şarkı vapurun arkasındaki köpüklü sulara karışıyor. Tahta valizleri üstünde, sırtlarını parmaklıklara dayamış, başları kırmızı mendillerle bağlı, kalın pamuk paltolu, çatlayacak derecede şişman ve kırmızı yanaklı, hamur tekneleri gibi geniş vücutlu kadınlar, ağızları yağlı makineler gibi, durmadan ayçiçeği yiyerek kabuklarını bacaklarının arasına tükürüyorlar. Erkekler çeşitli kılıklarda. Sanki bütün Rusya bir vapurun içine toplanmış. Çuval gibi bol ve uzun gömleklerinin içinde kalın kemikli, ayılar gibi ağır hareketli, saçları sakallarına karışmış Sibiryalılar; ter ve deri kokulu Don ve Terek Kazakları; ezilmiş serçeler gibi pis tırnaklı, yalınayak, dilleriyle boyuna akan sü-

müklerini yalayan Ukrayna Rusları; sebze çorbaları gibi birbirine karışıyor, kaynıyor, fokurduyor ve Rus kokuyorlardı.

Vapur, Ayıdağ'ın gerisinden çıktı, burnu geçti, Kızıltaş hizasına geldi; Yalta'ya gidiyordu.

Vapurda her kafadan bir ses çıkıyor; haykırışlar, çığlıklar mikrofonun parazitlerine karışarak vapurun kenarlarından sulara taşıyordu:

— Hey Vasil! Müslüman köyünü görüyor musun?

— Nasıl?

— Otlak yok!

— Ya o yeşillikler?

— Onlar otlak değil! Şarap toplar o yeşilliklerde müslümanları

— Hey Sergey! Sigaranı biraz ver, bir çekeyim!

— ... imi çek!

— Şarap mı dedin?

— Bizimkiler çıkarlarsa o yeşilliklere, kuruturlar tatarın şarap tarlasını!

— Hoho!

— Biz oraya yerleşirsek hükümet, Tatarları ne yapacak?

— Tuzlayacak, kurutacak, Moskova müzesinde kavanozda saklayacak, üstlerine toz konmasın diye!

— Hohohohoho!

— Yazık! Kadınlarını bıraksalar bari!

— Onlarda kadın var mı?

— Yok mu?

— Var, ama yatak için değil!

— Ya ne için?

— Onlar kadınlarını battaniyelere sararlar; yemek yerken artları yumuşak olsun diye kadınların üstlerine otururlar!

— Hohoho!

— Hey Aleksi!

— Ne var?

— Panteley'e bak! Kocakarının bacakları arasına hayran hayran nasıl bakıyor!

— Hohoho!

— Kocakarı donsuz gallba, Panteley'in ağzının suyu akıyor!

— Hey! Ayağıma bastın! Karnını yararım! Avradını...!

— Fedya! O yediğin ekmeğin bırazını ver, ben de ylyeyim!

— Kilise avlusuna git de elini aç, belki biri verir!

— Hey! O tepenin ötesinde başka bir köy var! Bakın, bakın!

— Hoy, oy! Büyük köy!

— Bizi hangisine götürüyorlar?

— Müslüman köylerinde islm var mı?

— Yook!

— Bizim yerlerin isimlerini veririz Tatarların köylerlne.

— Podlesski hutor!

— Hayır! Poltavşçizna!

— Nikolayevski slaboda!

— Nijni Matveyevka!

— NIkolayevskI slabodal

— Nijni Matveyevka!

— Nikolayevski...

— Vur! Vur! Nikolayevski slabodalar vurun!

— Vur! Vur! Holeral

— Kardeşler! Kardeşler! Hey, kardeşler!

— Vuruşmayın, kardeşler!

Mikrofonda «Şirako strana maya radnaya» şarkısı ansızın kesiliyor. Mikrofon, «bahtiyar Sovyet halkı»nın kavgasını, haykırışlarını dinliyor; sonra gene homurdanıyor, zırıldıyor, geniş ağzından taş; demir parçaları gibl katı, sert sözleri birbirine glren, yumruk sallayan adamların kafasına fırlatıyor:

— Hallo! Hallo! Sıraya girin, sıraya girin! Ekmek verile-

cek! Hallo! Ekmek verilecek! Ekmek verilirken vapurda gürültü yok!

Ansızın herkes susuyor; açık ağızları, aç gözleriyle hepsi birden mikrofona bakıyorlar. Mikrofon bir an susuyor, sonra tekrar homurdanıyor, zırıldıyor, demir eğeler gibi «Şirako strana maya radyana» şarkısına başlıyor. İnsanlar ekmek için sıraya giriyorlar. Sessizlik. Yalnız, dalgaların sallantısı, beyaz köpüklerin çağıltısı.

Vapurun kıçında iki adam oturuyor. Biri uzun boylu. Yüzü kırmızı; kirpikleri, saçları ekin renginde. Çerçeveleri içine sinmiş gözlerinde kurnaz parıltılar var; aynı zamanda sinirli. Sarı bir yaprak renginde cansız, ölü, duygusuz eli pantalonunun kuşağına sokulu kılıfsız mavzerinin üstünde. Başı azıcık arkaya sarkmış; hiçbir şey görünmeyen, boş, beyaz ufuklara, bir şey görür gibi, hiç kımıldamadan bakıyor.

Öteki, orta boylu, esmer. Arkasını boş ufuklarla sarışın arkadaşına çevirmiş, bir dananın gözlerini andıran irl, değirmi gözlerini Ayıdağ eteklerini örten çamlıklardan Kızıltaş evlerine, oradan Ceneviz kalesine, ordan Soğuksu yalılarına, Gurzuf'un beyaz evlerine çeviriyor; arasıra içinde hoş, tatlı bir şey oluyormuş gibi kendi kendine gülüyor.

Adamların ikisi de sessiz. Düşüncelerlyle birbirlerinden uzak oldukları kadar birbirlerine yakınlar da! Biri ötekinden hiç ayrılmıyor; arasıra düşünceleri birleşiyor. Esmer adam: «Kırım'dan ne zaman ayrıldınız?» diyor. Sarışın adam. boş ufuklara bakmaya devam ederek, başını çevirmeden cevap veriyor:

— Zelzele gecesi. Altı yıl oluyor galiba.

Susuyorlar. Esmer adam yukarıya, Kızıltaş'a bakarak düşünüyor: «Evler teraslı; göğüslerini çiçekler süslüyor. Ne hülyalı bir köy! Allahım, sana çok şükür!»

Sustular. İkisi de vapurdan kaçan, uzaklaşan Ayıdağ'a, sonra Kızıltaş'a baktılar. Vasil Dimitroviç sordu:

— Raporunuzu ne zaman tamamlayacaksınız?

— Bu ayın sonunda sıhhiye komiserliğine teslim etmeliyim.

— Ee? Verem sanatoryumu için nereyi uygun gördünüz?

— Mezarlığın olduğu yer fevkalâde! Fakat sanmam ki komiserlik orayı kabul etsin!

— Niçin?

— İki sebep var. Birincisi: Ayıdağ ile yayla arasındaki geçitten kışın esen müthiş rüzgâr. İkincisi: şose. Bu iki sebebin herbiri benim plânıma karşı durabilir.

— Nereyi tavsiye etmek istiyorsunuz?

— Köyün üstünde Tatarların tütün kuruttukları aranları. Hava ve güneş bakımından en münasip yer orası. Arkada çamlıklar ve yayla, karşıda bütün gün güneş ve deniz, Vasil Dimitroviç!

— Tatarlarla konuştunuz mu?

— Yalnız birisiyle konuştum.

— Nasıllar?

— Ermenistan'daki Türkler gibiler. En küçük bir fark yok. Tamamen cahil, medeniyetsiz, vahşi! Arabalarıyla hiç sebep yokken şosede Rus otomobillerinin yolunu kesiyor, Ruslarla kavga ediyorlar. Niçin kavga ediyorsunuz, diye sordum. Yol bizim, memleket bizim; Ruslar kendi memleketlerine gitsinler, Tatarlar kendi kendilerine yaşamak istiyorlar, dedi.

Ermeni konuşurken Vasil Dimitroviç'in şakakları atıyordu. Tekrar mavzerini tuttu, sıktı, dişleri arasından söylendi:

— Onların yeri tarihin küflü sayfaları. Sokarım ben onları oraya.

Sonra yumuşadı:

— Aileniz Kırım'a ne zaman geliyor, Doktor arkadaş?

Esmer adam, nedense gülümseyerek cevap verdi:

— Şimdilik Kafkasya'dalar; orda kalsınlar bir müddet daha. Tatarların arasına getirmeye cesaret edemiyorum.

Tam bir saat sonra vapur Yalta limanında idi. İskelede müthiş bir kalabalık vardı. Vinç sesleri, kamyon homurtuları, vapurlardan boşalan çeşitli kılıkta insanların bağrışmaları; yüklenen mal, eşya, şarap, tütün, meyva sandıklarının gürültüleri; demir, zincir gıcırtıları; vapur düdükleri, askerlerin silâh şakırtıları birbirine karışıyor; kaynaşıyor, gürleye gürleye Yalta limanından taşıyor; Cenevizliler zamanından beri sulh ve sükûn içinde yaşayagelen Türk köy ve kasabalarına akıyordu.

Yerli halk bir nevi korku içindeydi. Gelenleri kimse bilmiyor, tanımıyordu. Nerden gelmişler, nereye gidiyorlardı? Niçin, kime gelmişlerdi?

İvan uyandı; gerindi, esnedi, arkasını güneşli duvara dayadı, çul ceketinin cebinden kuru ekmeğini çıkardı, dikili bacakları arasında konserve kutusundaki suya batırarak yerken uzakta, vapurdan inen insanlara baktı.

İvan hayli değişmişti. Daha doğrusu kendi kılığına girmiş, eski halini almıştı. Bekir'in tarlası üstündeki yolda, Kala Mala'nın yanında durduğu günkü gibi yalınayaktı; saçı sakalı birbirine karışmış, ellerini ayaklarını kir basmıştı.

Bekir'in evinden Yalta'ya geldiği gün meşin ceketini, şapkasını, Kala Mala'nın çizmelerini satmış, birkaç gün içinde parasını içkide tüketmişti. Şimdi bütün gün akşamları çarşıya gidiyor, meydanı süpüren adamların uzun, çalı süpürgeleri arasında dolaşıp yerden sebze, meyva topluyor, köylülerden ekmek dileniyor, helâ duvarı dibine dönüyor, topladıklarını yiyip çul ceketini başına çekiyor, uyuyordu...

İvan kuru ekmeğini yedi, ayağa kalktı. Çarşıya gidecekti, fakat ilerde vapurdan inenlerin sesleri, bağrışmaları, kalbinde tatlı, aşina bir his uyandırdı. Konserve kutusunu ceketine bağlı ipe geçirdi, başını kaşıya kaşıya vapurdan boşalanlara doğru yürüdü.

İskelede kalabalık gittikçe artıyor, erkekler birbirlerine

sövüyorlar, arada adamın birinin kucağındaki bir domuz yavrusu uzun, keskin bir çığlık atıyor, yahut bir kadının elinden kurtulan bir kaz geniş kanatlarını çarpa çarpa kendisini denize atmak ister gibi kaçıyor; N.K.V.D. askerleri ise süngülü tüfeklerini sallayarak insanları sıraya dizmeye çalışıyorlardı.

Kalabalığa İvan da karıştı, onlardan biri oldu. Az sonra birbirlerini kakışlayarak sövmeler, küfürler içinde sıraya girdiler.

Uzakta, iskeleyi şehirden ayıran demir parmaklıklı kapıların gerisinde bir masa. Tüfekli askerler, kara battaniyelerin içinde ekmek taşıyor, masaya yakın bir yere döküyorlar. Ekmek yığını gittikçe yükseliyor, yükseliyor; yükseliyor; biraz sonra ekmeklerin ardında masa gözden kayboluyor.

İnsanlar ekmek yığınına bakıp yutkunuyorlar, ordan burdan sesler işitiliyor:

— Vot tebe I tatarski hlep! (1)

— Hoho! Tatar ekmeği! Lezzeti nasıl acaba?

— Acele etme! Yer, anlarsın!

— Bizim Don ekmeğinden iyi değildir.

— Ne biliyorsun, yedin mi?

— Yemedim, ama bilirim. Onlar eskiden Don'a gelir, Ukrayna'ya giderlerdi. Elma, armut, şarap getirirlerdi, hayvan getirirlerdi. Bize satarlar, bizden buğday alırlardı.

— Hoho! Onlar parayla alırlar, biz bedava! Tam Kazak işi!

— Bedava atın dişlerine bakılmaz. İyi de olsa yiyeceğiz, fena olsa dal

— Doğru! Şaraplarından da verseler bari!

— Acele etme! Yavaş yavaş!

İvan, iki Sibiryalının arasında duruyor, gözleri yerde, hem Rusların konuşmalarını dinliyor, hem de N.K.V.D. askerleri

---

(1) İşte sana Tatar ekmeği!

yanından geçtikçe kendisini tanıyacaklar da, ekmekten mahrum kalacak diye ödü kopuyordu. Ama kimse İvan'a bakmıyor, kimse İvan'ı görmüyor, görseler de onu ötekilerden ayırd etmiyorlardı.

Biraz sonra hayli uzakta, demir kapıların gerisinde bir ses, bir kumanda. Askerlerin ellerinde birbirine çarpan tüfek tıkırtıları ve ekmek yığınına doğru ilerleyen binlerce insanın ayak vuruşları.

Yarım saat sonra İvan, demir parmaklıklı kapıların yanındaydı. Her Rus bir ekmek alıyordu. Toklar, ekmeklerini torbalarına saklıyor, açlar duvar dibine çekilip hayvanın torbadan yem yemesi gibi, başları göğüslerinde, ekmek yiyorlardı.

İvan, ekmek yığını yanında durdu. Üniformalı adam yığından bir ekmek aldı, İvan'a uzattı. İvan aldı, uzaklaşırken ünlformalı adam, arkasından bağırdı:

— Hey, adın ne?

İvan'ın belkemiğinden soğuk bir titreme geçti. Durdu İvan, cevap verdi:

— İvan!

— Bana senin adının lüzumu yok. Eniştemin oğlu da olsan, köppoğlu da olsan aynı. Ama komisere lâzım. Ekmeğini aldın, git, adını komisere yazdır!

İvan yavaş yavaş döndü, üniformalıya baktı; ünlformalı başıyla masayı işaret etti.

Masanın gerisinde iki adam, demir kapılardan ellerinde ekmek, çıkanların adlarını kocaman defterlere yazıyorlardı.

İvan, ekmeğini bağrına basarak, masaya doğru yürüdü, masaya varmadan ansızın durdu. O ana kadar durgun, yorgun gözleri birden canlandı, büyüdü, masa gerisinde ayakta duran adama hayretle baktı İvan.

Adam da hiç kımıldamadan bütün dikkatiyle İvan'a bakıyordu. Az sonra gözlerini İvan'ın göğsüne bastırdığı ekmeğe

çevirdi; yine İvan'ın yüzüne kaldırdı, eliyle yakına gelmesini işaret etti. İvan yürüdü, adamın önünde durdu.

— Adın ne?

— İv... İvan!

— Yüzünü tanıyorum, sesini de bir yerde işittim galiba.

Ciddi bakışlarla İvan'ı bir daha süzdü baştan aşağı. Gözleri, Karadeniz'in en hain dakikalarında büründüğü yeşil renge, büründü; birden haykırdı adam:

— Söyle! Yalan söylersen köpek gibi gebertirim seni! Söyle, ben seni nerden tanıyorum?

İvan artık kaçamıyordu. Sallandı, ellerini uzattı, ekmeği yere düştü, birden komiserin ayaklarına kapandı:

— Vasil Dimitroviç! Vasil Dimitroviç! Ben İvan'ımı Tatar beni sokağa attı, beni kamçıladı, babamı öldürdüler, Vasil Dimitroviç! Acı bana!

Bir saat sonra İvan, komiser Vasil Dimitroviç Yegorof'un dairesinde idi. Koltuğa gömülmüş, sigara yakıp sigara söndüren Vasil Dimitroviç ile onun yanında ayakta duran, nedense boyuna gülümseyen esmer adama zelzele gecesi Rusların Memişin deresi üstündeki yolu terketmelerinden sonra başından geçen facıaları, babasının ölümünü, Bekir'in, Seyd-Ali'nin oğlu Remzi'nin, Enver'in hainliklerini bir bir anlatıyor, komiser Yegorof'un yüzünde merak arttıkça İvan, Tatarların hainliklerini daha da parlak boyalara boyuyordu...

7

Boş, tahta sandıklarla yüklü köylü arabaları, çarşının taş yollarında takırdıya takırdıya Çıfıt Levi'nin dükkânı önünden geçip gidiyorlardı. Başörtülü kadınlar, ellerinde süt tenekeleş-

ri, sepetler, eteklerinde küçük çocukları, sebzelerini satmışlar, kocalarının yanında köylerine dönüyorlardı.

Sabahın taze sebze, süt, peynir, katık kokuları köylülerle beraber çarşıyı terkediyor, çarşı boşaldıkça atların bıraktıkları gübre ve saman kokuları ortalığı kaplıyordu.

Çıfıt Levi, şişman vücuduyla dükkânının dar kapısını tıkamış gibi kapıda duruyor, kısa tombul parmaklarıyla seyrek sakalını kaşıyarak giden arabaları, son köylüleri seyrediyordu. Bazan dükkânından beş on adım uzaklaşıyor, karşıki kahveden çıkan, kahveye giren adamlara bakıyor, aralarında Bekir'i arıyordu. Fakat yoktu Bekir.

Hay vay! Bekir bugün de gelmedi. Kirazları Kavakyan'a vermiyecek mi satmak için acaba? Hay vay! Kirazları ona verirse benim gibi zavallı Yahudinin hali ne olur. Hay vay! Batarım, batar! İlâhi... Kimseye ziyanım dokunmadı niçin kirazları bana vermez satayım? Ruslar Bekir'i fakir düşürdüler, atını arabasını dereye devirdiler, diyenler var. Doğru mu acaba? Belki yalandır. Garibin atını arabasını niçin devirsinler dereye?»

Çıfıt Levi böyle düşünüyor, tekrar dükkânına dönüyor, kapıda durup, geçen giden insanların ceplerindeki paraları sayar gibi her biri dikkatli dikkatli süzüyordu.

Biraz sonra çarşı bomboş kaldı. Karşı kahvede sesler kesiliyor, orda burda çarşıdan yeni ayrılmış atlarnn gübreleri dumanlanıyordu.

Çıfıt Levi dükkânını kapatıyordu. Bugün çok para kazanmamıştı, ama üzgün değildi, evine gidip oğlu Şolom'a mektup yazacak, öğütler verecekti:

«Oku, oku, Şolom! Okumazsan benim gibi zavallı bir Yahudi olursun. Çarşıda yaz kış hayvan gübreleri içinde, un çuvalları arasında geçer ömrün. Herkes sana söver, herkes sana Yahudisin der. Ama okursan dünyayı parmağında döndürsün!»

Derken bağrışmalar, haykırmalar, kahkahalar, küfürler.. Karşıdaki beyaz binaların arasından üç beş adam göründü. Çarşının ortasında durdular, sağa sola kilitli dükkânlara baktılar. Çıfıt Levi'nin içinden hafif bir titreme geçti: «Hay vay! Paralı kimselere benzemiyorlar. Ama kimbilir, belki...»

Düşüncesini bitirmemişti ki beyaz evlerin arasından, dar sokaklardan başka adamlar çıktılar, çarşı meydanındakilere katıldılar; yavaş yavaş kalabalıklaşıyordu çarşı.

Üç kişi Çıfıt Levi'nin dükkânına doğru ilerlediler. Uzaktan Çıfıt Levi'ye bakarak gülüşüyorlardı.

Önde yürüyen adam yalınayaktı; sırtında kalın, yırtık, eski bir palto vardı. Mahorka içiyor, sık sık sümkürerek parmaklarına yapışan sümükleri paltosunun yenine siliyordu.

Arkadan gelenlerden biri bağırdı:

— Hey, Panteley! Yahudi'yi görüyor musun?

Mahorka içen paltolu Rus, cevap verdi:

— Bizden evvel Kırım'a gelmiş. Çorbacı sıfatiyle bize biraz şarap içirmeli!

— Doğru! Suratını görüyor musun?

— İnsan kanı içerek semirmiş.

Az sonra Levi'nin dükkânı önündeydiler. Çıfıt Levi, ellerini uğuşturarak adamlara doğru yürüdü, karşılarında durdu, söz söylemesine vakit kalmadan Rus bağırdı:

— Çıfıt! Şarap ver!

— Hay vay! Şarap mı? Şarap yok, Rus arkadaş! Şarap nerde?

— Şarap ver, dedim!

— Hay vay! Şarap yok, komünist arkadaş! Şarabı Tatarların kendileri içiyorlar; satmıyorlar bize şarap, komünist arkadaş!

— Şarap ver, dedim sana! Param var, öderim, korkma!

— Hay vay...

Önde Çıfıt Levi, arkada Ruslar, dükkâna girdiler. Levi bir

an dükkânın içersinde kayboldu, üç beş dakika sonra bir şişe ile döndü, şişeyi mermer tezgâha koydu:

— Hay vay! Yüz ruble, sizin için yüz ruble! Başkasına yüz elliye satıyorum.

Yalınayak Rus, heyecanlı gözlerini rakı şişesine dikti.

— Yok dedin ha? Seni Yahudi piçi seni!

— Hay vay! Şarap yok, dedim. İçtiğin şarap değil; rakı! Hay vay! Ben yalan mı söyledim? Döşeğim cennet...

Rusların yüzlerinde bir şey görmüş gibi, sözünü bitirmeden sustu. Ruslar gülüşerek Çıfıt Levi'ye bakıyor, onun para için uzanan semiz elini gerl itiyorlardı. Rakı şişesi elden ele geçiyor, içiyorlar; Levi ise gözleri, dudakları, garip, üzgün sesiyle yalvarıyordu:

— Git be Çıfıt, git be!

Levi'nin acı yakarışları:

— Hay vay! Yüz ruble, Rus arkadaş, yüz...

— Ben senden şarap istedim, sen bana rakı verdin. Rakıya param yok, şarap verirsen öderim. Ama rakı için param yok!

— Hohohohoho!

Hepsi birden kahkahalar atıyor, Levi hâlâ yalvarıyordu.

— Gördün mü Aleksi, bizim Penteley Yahudiyi nasıl aldattı?

— Hoho! Bizim Penteley, Yahudiden akıllı!

Dükkâna başka Ruslar sokuluyordu. Sesler, bağrışmalar, küfürler..

— Yahudi! Rakı ver!

— Rakı ver! Avradını!...

— Sorma be! Al! Al! Al!

Levi, dükkâna doluşan, vahşileşmiş, saldıran, haykıran adamların ayakları altında kalıyor, hay vay'ları artık işitilmez oluyordu. Levi ayağa kalkmak istiyor; kalkıyor, göğsüne başına inen yumrukların, tekmelerin altında yere yıkılıyordu. Kalkı-

yor, sallana sürüklene, kendi de sarhoş gibi gidiyor, yaö tenekeleri arasında yüzükoyun yatarak, öksüre inleye, titreyen kuru dudakları arasından yere top top kan tükürüyor; sesler küfürler gittikçe artıyordu. Dükkân alt üst oluyor, mermer tezgâh sarhoş Rusların ayakları altında paramparça, Çıfıt Levi yağ tenekeleri arasında yüzükoyun, ağlayan bir çocuk gibi, tahtaları öpe öpe Hazreti Musa'dan yardım diliyor, yalvarıyor, ama yardım gelmiyordu.

İvan, Vasil Dimitroviç'in dairesinden çıktı. Ayaklarında meşin çizme, sırtında meşin ceket, başında meşin şapka, vardı. Epey zaman iskele yanında durdu, mal yüklenerek düdük çala çala limandan çıkan koca vapurlara baktı, vapurlardan boşalan insanları seyretti.

İnsanlar pılıpırtılarıyla iskelede toplanıyorlar, sonra demir parmaklıklı kapıların yanında ekmek paylarını alarak çarşı meydanına gidiyor, orada beraberlerinde getirdikleri öteberilerini, domuzlarını satıyor, yada rakı ile değiştiriyorlardı.

İvan, iskele yanında epeyce eğlendikten sonra çarşıya gitmeye, birkaç günlük yiyecek içecek alıp Kızıltaş yolunu tutmaya karar verdi. İki gün sonra Vasil Dimitroviç Yegorov da da Kızıltaş'a gelecek, İvan'la beraber Dermenköy'e gidecek, Dermenköy'den iki yüz kadar at araba toplayacak, İvan'ın emri altında köylüler Aluştay'a kadar şoseye taş asfalt taşıyacak, toprak kazacak, tepe devirecektiler.

İvan, çarşıda Poltava, Don, Sibirya Rusları arasında hayli dolaştı. Pek memnundu. Çarşıyı dolduran yurdunun insanları, kadınları elleri arasında odmuz yavrularının çığlıkları, onu yeni doğmuş çocuk gbil sevindiriyordu...

8

O gece Battal'ın Enver, karısı Zemine ile beraber Bekir'in evinden geç vakit ayrıldı. Misafirler sofa basamaklarından inerlerken Esma, Bekir'e: «Arada bir Macık'e bak!» dedi, odaya çekildi. Ayşe uyuyordu. Enver, karısıyla avludan çıkar çıkmaz Esma da yatağa girdi, kuyuya dalar gibi derin, katı bir uykuya daldı.

Bekir, Enver'le beraber İncir ağaçlarına kadar gitti, evine dönerken Macık'e baktı. Önce hayvanın etrafını dolandı, sonra Macik'in kendisine bir sır söylemesini bekler gibi hayvanın başucunda durdu, uzun uzun gözlerine, kursağına, kuyruğuna baktı. Fakat sessiz, hareketsizdi Macik; ahırda çıt çıkmıyordu.

Bekir, her ihtimale karşı duvardaki feneri yaktı, ışığını kıstı, yine her ihtimale karşı ahır kapısını ardına kadar açık bırakarak evine girdi.

Karısına Macik'in durumundan bahsedecekti; ama onun mışıl mışıl uyuduğunu görünce seslenmedi. «Sabah ola, hayır ola!» diyerek soyundu. Az sonra döşekte, Macik'i Yorgi'nin boğasına götürdüğü günden sonra gelip geçen ayları, haftaları saydı, Çilingir'in ata istediği parayı hatırladı, güldü, şaraba kızdı. At, Macik'in danası, tarla, Kuşkaya, düşünceler birbirine karıştılar. Bekir'in başı ağırlaştı, yorganını başına çekince uyudu Bekir.

Ertesi sabah Battal'ın Enver, dayak yemiş gibi yorgun ve müthiş bir baş ağrısıyla uyandı. Akşamı, Bekir'in evinde içilen şarabı, Çilingir'in Aktaban'a biçtiği fiyatı ve yalanlarını hatırlarken odaya, iki elinde iki fincan kahve Zemine girdi. Enver'in döşeği kenarına çömeldi. Enver'in yüzündeki sertliği seçmiş, düşüncelerini anlamış olmalı ki bir dilsiz gibi oturuyordu.

Sessizlik hayli sürdü. Biraz sonra Zemine, sıkıntıyı kovmak, kocasının yüzünü yumuşatmak ihtiyaciyle güldü:

— Akşamki alış verişten netice çıkmadı gallba! dedi.

Enver, kahvesini içti, bitirdi, sonra karısına cevap verdi:

— Hiç kabahat bende galiba, şarapla gittik. Şarapsız gitmemiz lâzımdı, Çilingir'in sözüne uydum.

— Şarapsız da gitseydiniz, Çilingir, atını satmazdı, korkma! Hangi köylü, kendi köylüsüne at satmış ki Çilingir satsın?

Enver, döşeğinde doğruldu, fincanı Zemine'ye uzattı:

— Olmayacak şeyler söyledi Bekir'e. Bakalım, bugüne ne diyecek? Sanmam ki Bekir'in gözüne görünsün!

— Eee, adam sarhoştu. Dilin kemiği yok, ne tarafa döndüğünü hatırlar mı sanırsın? Sen de çok derin düşünme! İyisi mi kalk git bak, Maclk yavrulamış mı?

Zemine çıktı, Enver epeyce daha döşekte oturdu, başını kaşıyarak kendi kendine güldü:

— Öyle ya, sarhoş ayılınca düşünmeye başlar! dedi, kalktı, giyindi, balkona çıktı, havaya baktı.

Kızıl güneş, ufukları yarıp Ayıdağ'ın üstünde durmuştu. Köy uyanmıştı; dereler, yeşil tarlalar, bahçeler, söğütler, sabahın sessizliğine, garip güzelliğine bürünüyorlardı. Hafif, serin bir rüzgâr, denizden kaçan, kıyıların soğuk çakıllarını yalayıp yine denize çekilen tembel fırtınaların uzak, derin iniltisini getiriyordu.

Köy yollarında arada bir araba sesleri işitiliyordu. Bu çok sürmüyor, arabalar asfalt şoseye iner inmez sesler kesiliyor, köy derin, garip bir sessizliğe gömülüyordu.

Enver, tekrar evine girmek üzereydi kl uzaktan, Bekir'in evinden Esma'nın hıçkırığını duydu. Ayşe, annesinin hıçkırığına karşılık verir gibi daha uzun, daha acıklı bir sesle bağırdı. Enver, hayretle, başını Bekir'in evinden tarafa kaldırdı, ayak uçlarında yükseldi.

Fakat karşıda yolu enikonu örten çalılıkların, yeşilliklerin

gerisinde hiçbir şey göremeyince merdivenleri inip Bekir'in evine gitmeyi düşünüyordu ki solda bostanın taş duvarı yanında helânın gerisinden horoz çıktı, kanatlarını çarparak avlunun ortasına gitti, avluyu çepeçevre dolaştı, tekrar kanat çırparak gübrelliğe uçtu, avluda bir şey arar gibi sinirli sinirli, boyuna gıdaklıyarak yine avlunun ortasına döndü.

Enver: «Zemine!» diye seslendi ve karısının cevabını beklemeden sordu:

— Tavukları sen mi kapadın kümese akşamüstü?

Zemine, balkona çıkarak, şaşırmış: «Başka kim olacak?» dedi.

— Horoz dışarda...

Enver'in sözünü bitirmesine vakit bırakmadan Zemine, iki eliyle kocasının kolunu yakaladı:

— Enver, kümese bak!

Kümesin kapısı ardına kadar açıktı. Zincire bağlı Urumcuk, ard ayaklarının birini havaya dikmiş, yan tarafına devrilmiş, başını uzatmış, sessizce yatıyordu.

Enver, balkon kenarını koparacak gibi tuttu, sıktı. Yüzü sertleşti, yavuzlaştı, kümesin kapısına baktı epey zaman. Gittikçe acılaşan bakışlarını köpeğe dikti, ağır sessizliği gür sesiyle yırttı:

— Urumcuk!

Köpek hiç kımıldamayınca basamakları ikişer ikişer atlayıp doğru kümese gitti: Kümes boştu! Şaşkına dönmüş gözlerle avlunun her yerinde tavukları aradı, sonra hâlâ sessiz, hareketsiz, hep o halde yatan köpeğinin yanında durdu.

Şimdi Zemine de kocasının yanında idi; ürkek gözleriyle kâh Enver'in yüzüne bakıyor, kâh avluda bir şey araştırıyordu.

Enver köpeğin üzerine eğildi: Urumcuk çoktan ölmüş, soğumuştu. Açık ağzından düşmüş bir ekmek parçası burnunun ucunda duruyor, dudaklarında asılı beyaz köpük şeritleri arasından sarı dişleri görünüyordu..

Enver, yere eğik, epey zaman, köpeğin açık ağzına bakıp durduktan sonra çatık kaşları gevşedi, gözleri parladı, doğruldu, yüzünü ekşitti, nefretle köpeğe tükürdü, üzerinden atladı, öte tarafta durup hayvanın karnına zorlu bir tekme salladı:

— Gâvur iti! Yabancı elden ekmek yemek istedin haa? İyi oldu!

Bir tekme daha indirdi, köpeğin kaskatı karnından sağır, boş bir ses çıktı.

— El ekmeği tatmak istedin haa? Nasılmış, lezzetli miydi bari?

Enver, öfkeyle gitti, zinciri kümesten çözdü, ucunu omzuna alarak ölmüş köpeği çeke çeke aşağıya, bostanın arkasındaki çalılıklara götürdü.

Avluda dolanan horoz, geceki felâketi ansızın hatırlamış, Enver'in sinirlendiğini sezmiş gibi kanat çırparak helâ gerisine kaçtı. Zemine, önlüğünün ucunu gözlerine kaldırmış, sessizce ağlıyordu.

Enver çalılıktan çıkmamıştı ki Ayşe, taş duvarın üstünde durdu, ellerini kaldırdı:

— Enver Ağabey! Çabuk! Çabuk!

Ve ellerini ağzına götürdü, bileklerini ısıra ısıra, boğula titreye bir çocuk gibi ağlamaya başladı. Aşağıda, bostan duvarının arkasında çalılıktan Enver'in sesi geliyordu:

— Gâvur iti! Gâvur iti! Canın el ekmeği çekti haa

Enver az sonra duvarın gerisinde göründü; elinde zincir, avluya koştu, Ayşe'ye baktı:

— Ne var, Ayşe? Ne ağlıyorsun sabah sabah? Yavruladı mı? Bir şey mi oldu ineğe? Söylesene!

Ayşe, Enver'in sorularını duymamış gibiydi. Cevap vermeksizin duvardan atladı, kendi evlerine doğru koşmaya başladı:

— Ne yavrulaması! Macik kayıp... Macik gitti.. gitti!

Sesiyle birlikte Ayşe de çalıların arasında, yolda kayboldu. Enver, Enver'in peşinden Zemine, «Macik kayboldu» sö-

züyle vurulmuş, on on beş dakika sonra Bekir'in kestirmesi önündeydiler.

Bekir eski kütükte oturuyor, dirseği dizinde, başı avuçlarında, karşıda ağaran ufuklara bakarak, boyuna titreyen dudaklarını ısırıyordu. Esma sofa basamaklarına çökmüş, dikili dizlerini elleriyle sarmış, sessiz ağlıyordu; ikide bir arkaya, öne atıp başıyla dizlerini dövüyor, Ayşe ise ahırın duvarına yapışmış, duruyor, hayattan insanlardan tiksinmiş gibi hiç kımıldamıyor, kimseye bakmıyordu.

Enver, devrilmiş sırıkların arasından usulca geçti, Bekir'in yanında durdu. Bekir yaşlı gözlerini Enver'den kaçırmak için başını bostana çevirdi.

Tavuklarına üzülen Enver, Bekir'in ağladığını görünce kendi üzüntüsünü unuttu; yüzüne zehir gibi bir acının gölgesi düştü:

— Ne zaman anladınız, Dayı? dedi.

Bekir iki üç sözün birinde susarak, içini çekerek yavaş yavaş anlatmaya başladı:

— Tan ağarmadan ahıra girdim. Eh, hayvan yok! Yola gittim, yok.. yok! Bütün köyü baştan başa dolaştım, yok! Esma'yı uyandırmadım, sabahı bekledim. Sabah oldu.. Kestirme sırıkları devrilmişti.. Tekrar yola çıktım, aradım. İzlerini buldum, izleri takibederek Rus asfaltına kadar yürüdüm. Asfaltta izleri kaybettim. Sağa mı gitti, sola mı gitti...

Enver: «Çaldılar, Dayı, çaldılar!» diye bağırdı, ok gibi kestirmelere atıldı:

— Yedi kat yerin dibinde olsalar bulurum hainleri! Ben Kuşkaya'ya doğru gidiyorum, siz Memişin deresine gidin! Memişin bayırı üstünde, yolda bekleyin beni; orda buluşuruz.»

Enver gitti. Bekir, kızına doğru yürüdü, uzaktan seslendi:

— Kaynatana haber ver! Sabri atlasın ata, Gelinkaya'ya çıksın, çayırlara gitsin, çobanlara sorsun! Söyle, gözünü dört açsın!

Bekir döndü, Memişin deresi istikametinde yürüdü.

Enver'in: «Yedi kat yerin dibinde olsa bulurum» sözü, Bekir'i umutlandırmıştı. Aklı yavaş yavaş yatıyordu. Macik'i bulacaktı, Macik yine ahırında olacak, Macik'in etrafında dolanacak, eğilip ayakları arasındaki gübreleri temizleyecek, baş ucunda durup boynunu okşayacak, ona derdini anlatacak, Macik de hisseden gözlerle Bekir'in yüzüne bakacaktı.

Macik, Bekir için yalnız bir inek, yalnız süt veren, boğa yavrulayan bir inek değildi; bir arkadaştı, bir dosttu; ailenin bir ferdiydi Macik! Macik, Bekir'i bırakıp gidemezdi; hayır, gidemezdi!

Bekir bazan duruyor, şose kenarına gidiyor, Macik'in izlerini arıyor, bulamıyordu. Fakat umut, Macik'i bulacağı umudu, bırakmıyordu Bekir'i.

Bekir, yumruklarını sıkarak, içinden, Enver'in sözlerini tekrarlıyordu: «Yedi kat yerin dibinde olsalar bulurum hainleri!»

Bekir, mezarlığı geride bıraktı. Solda, şose kenarında gözüne bir haftalık sığır gübreleri ilişti. İçinden tatlı, hafif bir titreme geçti, hemen gübrelerin yanına gitti, durdu. «Macik'in değil!» diye düşündü, ama üzülmedi, gülümsedi hattâ. «Âleminkinin gübresini bulduktan sonra Maciğiminkini de bulurum.» diye yürümesine devam etti.

İneğini bulacağından öylesine emindi ki, bazan kendini Macik'in yakınında, pek yakınında hissediyor, duruyor, etrafı dinliyor, Macik'in sesini, hattâ, ot yiyişini duyar gibi oluyordu. Yolunun üstünde çalılar çıtırdadıkça Macik belki de onların arkasında otluyor umuduyla çalılara yaklaşıyor, gelişinden ürkerek uçuşan kuşları görünce: «Uzak değil, uzak değil.. bulurum.» diyerek yola devam ediyordu.

Memişin deresine varmadan, sağda Topkaya'ya çıkan kayaların arasındaki dar yola saptı. Daha uzaktan gözlerine inek izleri ilişti. Durdu. İzlere iyice baktı, kalbi çarparak ileri atıldı, diz çöktü, ellerini izlere uzattı. Serin, nemli, henüz güneş doğmamış, ısınmamış toprağı elledi. Beyaz sakalı boyuna titriyor,

gözleri büyüyor, canlanıyor, içinde dünyaya sığmayacak kadar büyük bir sevinç uyanıyordu.

Heyecanla ayağa fırladı, dört döndü, güneşin ilk ışınlarında ısınan tepelere, söğütlere göz gezdirdi, Macik'i göremedi, tekrar diz çöktü: «Macik! Macik!» diye fısıldadı, sustu, gözleri, sevinç yaşlarıyla doldu. Ellerini uzattı, tekrar elledi Macik'in izlerini; başını kaldırdı.

İlerde, dün akşamüstü yağmış yağmurdan hâlâ ıslak yolda, hayvan izleri arasında insan izleri de görünüyordu. Yumruklarını Macik'in izleri üstünde sıktı:

— Bulurum! Dünyanın bir ucuna da gitseniz yaz kış izlerini takibeder, bulurum! Yerin dibine de girseniz toprağı kazar, bulurum!

Ayağa kalktı, yürüdü.

Ayıdağ'ın üzerinde güneş, epey yükselmiş, sabahleyin denizden esen serin rüzgâr dinmişti. Yol kenarında kayaların sırtları ısınıyor, nemli toprağın üstü tütüyor, güneş kızdırdıkça cırcır böceklerinin gürültüsü etrafı tutuyordu.

Bekir'in yürüdüğü yolda hayvan izleri yavaş yavaş kuruyor, ağarıyor, ama gözden kaybolmuyorlardı. Şoseden hayli yüksekteydi Bekir. Solda, Memişin deresinden ötede Gurzuf'un üzüm bağları, bağların arkasında çayırlarda otlayan Gurzuf inekleri görünüyordu.

Sağda Kızıltaş'ın üstünde tütün aranları, karşıda Gurzuf bağlarını Kızıltaş'a bağlayan yol! Macik'in izleri, karşıkl yola kadar gidiyor, orda Topkaya dibinden inen binlerce Gurzuf ineğinin izlerine karışıyordu.

Bekir, yoldan epeyce uzakta durdu, baktı, ensesini kaşıdı, Burdan artık ne tarafa gideceğini bilmiyordu. Kızıltaş'a çıkan yolu tırmanmak istedi, ama bu fikrinden tez vazgeçti.

«Hayvan Kızıltaş'ın içinde ise selâmettedir!» diye düşündü, sola kıvrılarak karşıda, Memişin deresi üstündeki otlaklarda otlayan sığırlara doğru yürüdü.

Bayırı indi, hayli derin suyu geçti. Çarıkları yumuşadı, karşı bayırı tırmanırken kuru, katı toprakta dizleri, dirsekleri tırmalandı. Çalıları tutarak bayırı güçlükle çıktı, dere üstündeki düzlükte durdu. Güneş şimdi iyice kızdırıyordu. Bir çağrım ötede otlağın ortasında yaban armudunun karaltısında iki inek hareketsiz duruyor, başlarını Bekir'e kaldırmış, boyuna geviş getirlyorlardı. Öbür ineklerin birkaçı yere çökmüşler, geri kalanları kafaları yerde, kuyruklarını sallayarak otluyorlardı.

Armut ağacı altındaki ineklerden biri kara idi, biri sarı. Sarısı Macik'e benziyordu, fakat küçüktü Maclk'ten. «Macik'In renginde!» diye düşündü Bekir ve Ineklere doğru yürüdü.

Beklr ineklere varmadan, otlağın ötesindekl sık çalılardan bir çoban çıktı. Uzun deri kalpaklı, sedef cüzdanlı biriydi bu. Elinde epeyce kalın, urgana benzer, çok da uzun olmayan bir şey tutuyordu. Çalıların yanında otlayan at, başını çobana kaldırdı, birden ürküp çifte ata ata koştu, çayırın öbür tarafına gitti, durdu. Hâlâ ürkek, çobana bakarak kafasını salladı, kişnedi.

Çoban, hayvanların arasından geçerken hareketsiz Inekler de başlarını çobandan çevirerek hemen çekiliyor, yol veriyorlardı. Çobanın elindeki urgan gibi şey boyuna kıvrılıyor, sallanıyor, Bekir'e yaklaştıkça güneş ışınlarını üzerinde toplayarak parlıyordu.

Çoban ikide bir duruyor, elindeki şeyi başının üstüne kaldırıyor, kuşak gibi belline sarıyor, Beklr'e bakarak gülüyordu. Bekir: «Çoban, ne dersen de, çoban! İşi yok, yılanla oynuyor kerata!» diye mırıldandı.

Çoban nihayet Bekir'e yaklaştı, durdu, yılanı yere bıraktı, ayağıyla üstüne bastı. Yılan can derdiyle debelenirken çoban başını kaldırdı, Bekir'e güldü:

— Hay, hay! Sen rahmetli Remzi'nin kaynatası değilsen bana da Kurzuf çobanı demesinler! Hangi dert attı seni bu çoban diyarına, Bekir Ağa?

Bekir, gözlerini çobanın ayağı altında kıvranan yılandan kaldırdı:

— Bizde dert, iki gözüm, tümen tümen!

— Öyledir, toprak sahibinde dert eksik olmaz. Ama.. dur, dün bir tane yaktım, küçüktü, az yağdı. Bugün bunu tuttum, belki biraz fazla yağar. Bizimkiler, tarlada tütünler soluyor, birkaç yılan yak, belki biraz yağmur yağar, dediler.

Çoban eğildi, iki eliyle yerdeki yılanı yakaladı, doğru yaban armuduna gitti. İki inek çıngıraklarını çıngırdatarak otlağın ortasına kaçtılar, öteki ineklere katıldılar.

Çoban yılanı ağacın alçak dalına astı, cebinden ince bir çıra çıkardı, çırayı tutuşturdu, ateşi hâlâ durmadan kıvranan, canı için çabalıyan yılanın kuyruğuna götürdü. Yılan çıtır çıtır yanarken çoban, Bekir'in yanına döndü:

— Derdin ne?

— Şey.. benim inek..

Sözünü bitiremedi. Başını kaldırdı, otlaktaki inekler arasında kendi ineğini arar gibi, hayvanlara baktı:

— Ne bileyim, belki sizin ineklere karışmıştır.

— Kim bakıyor sizin ineklere?

— Şey.. bakan yok. Hayvan doğuracaktı, bugün yarın...

Çoban, başını arkaya atti, parlak dişleriyle güldü:

— Bugün yarın yavrulayacak inek, dere tepe aşar mı gelsin buraya, Bekir Ağa?

Bekir, başını göğsüne eğdi, yavaşça: «Öyle yal» dedi. Bir şeyler daha söyliyecekti, ama konuşmanın lüzumsuzluğunu düşündü. Gözleri dolmaya, gırtlağını bir şey sıkmaya başlamıştı:

— Öyle ya, gelemez! dedi.

Çoban: «Bulunur, korkma, köydedir, başka nerde olacak?» dedi, parlak dişleriyle tekrar güldü.

— Belki!

— Derdin kafaya ziyanı var, Bekir Ağa. Çok derin düşünme!

Biraz daha Bekir'e yaklaştı:

— Gel, birer sigara saralım. Bulunur inşallah! Kâğıt benden, tütün senden!

Bekir, yüzünü çobandan saklar gibi Kızıltaş'ın tütün aranlarına bakmasına devam ederek elini cebine soktu, tabakasını çobana uzattı. Çoban sigarasını sarınca tabakasını aldı, çobana bakmadan, vedalaşmadan ayrıldı. Çoban da mırıldanarak, armut dalında hâlâ çıtırtıyla yanan. kılıfından yeşil otlara ateşler damlayan yılana doğru yürüyerek uzaklaştı.

Yarım saat sonra Bekir, tekrar Topkaya yolunda, artık güneşin sıcak ışınları altında kurumuş hayvan izleri yanında duruyordu.

Bekir, tabakasını çıkardı, açtı, nedense sigara sarmadan kapadı, tekrar cebine koydu. Kızıltaş'ın tütün aranlarına çıkan yolda hayvan izlerine baka baka yürümeye başladı.

Güneş gittikçe yükseliyordu. Bekir yorulmuş, sırtında gömleği sırsıklam olmuştu; alnından terler süzülüyordu, ayaklarını zorla sürüklüyordu. Bazan duruyor, sağda çalılıklarda Macik'in yürüyüşünü, ot yiyişini Işıtır gibi oluyor, dinliyor, sonra yine yürüyordu. Tütün aranlarına varmadan, solda, hayli yüksek bir tepenin gerisinde, belki de yorgun kafasının bir oyunu, Macik'in böğürmesini işitti. Yolu, yoldaki hayvan izlerini derhal bıraktı, koştu, ayaklarının altındaki sivri taşlara çarparak, kuru kavruk çalılara sürünerek, sürüklenerek tepeye çıktı.

Tepenin ardı otsuz, ağaçsız, kuru kırmızı, tamtakır topraktı. İnek minek yoktu. Ses işitilmiyordu. Boğazına tekrar bir yumru takıldı, dört döndü Bekir. Etrafında hiçbir hayvan göremeyince yere çöktü:

— Allahım, söyle bana, Macik çalındıysa söyle bana, çalındı de! Öldüyse söyle bana, öldü de! Söyle, Allahım, kurbanın olayım!

Ağlıyordu.

Şimdi sakinleşmiş gibiydi; ama hâlâ Macik'siz kalacağını, ahırında artık bir daha Macik'ini göremiyeceğini aklı almıyor-

du. Nereye gideceğini, ne yapacağını, bilmiyordu. Bir sigara sardı, yaktı, ama uzun zaman oturamadı, kalkıp şoseye doğru ilerledi. İnişi inerken derenin ötesinde otlakta gözlerine tekrar Gurzuf inekleri ilişti:

«Belki Enver buldu, belki ahırda Macik; belki de yavruladı şimdiye kadar. Ben Macik'i tepelerde, kırlarda ararken, dirseklerimi, dizlerimi sıyırırken Macik belki de ahırda danasını yalıyor. Enver bulacağım demedi mi? Yedi kat yerin dibinde olsa bulurum, dedi.»

Bekir bunları düşünürken içinde ılık ürpertiler geçiyordu. Şoseye inmeden tekrar durdu. İlerde koca kayalar gibi yere çökmüş hayvanlara baktı, sonra başını Kızıltaş'ın tütün aranlarına çevirdi, kuru dudaklarından hafif bir gülümseme uçtu: «Kocadın, Bekir! Macik uzağa gidemez, nasıl gitsin? Karnı dolu.. Evdedir. Sen ise sersem gibi derelerde dolaşıyorsun.»

Bekir şoseye indi. Yarım saat sonra Memişin bayırında toprak yığınları üstünde oturuyor, karşıda uzun serviler gerisinden çıkıp yanına gelecek Enver'i bekliyordu; Enver gelmiyordu. Bekir dikili bacakları arasından avuç avuç kuru toprak alıyor, elini huni yaparak yine bacakları arasına döküyor, bekliyordu; Enver gelmiyordu.

Güneş, günün uzun işini bitirmiş gibi tembel, ağır, Roman Koş'un üstüne iniyordu. Gün boyu güneşin sıcağından, yanlarından geçip giden otomobillerin gürültüsünden yorulmuş serviler, uzun gölgelerini yere uzatmışlar; denizden esen serin rüzgârla sırlaşırlar gibi hafiften sallanıyor, dinleniyorlardı. Üzüm bağları gerisinde evleri görünmeyen Kızıltaş'ın üstünde binlerce kara nokta gibi kırlangıçlar uçuşuyordu.

Roman Koş'un üzerine inen güneşin rengi gitgide allanıyor, Ayıdağ'ın ardından çıkmış bulutlar ağır ağır dağılıyor, parçalanıyor, beyaz kıvırcık kuzu derileri gibi doğu göğünü örtüyorlardı. Gün, Bekir gibi yorgun kesik, Bekir gibi umutsuz, yavaş yavaş geçip gidiyor, güneşle beraber dağların ardına saklanmak istiyordu.

Enver gelmiyordu. Bekir artık Macik'i bile düşünmüyordu. Sabahtan beri içine girmiş, zihnini, kalbini zaptetmiş Macik, onu bütün varlığıyla hayattan koparıp Memişin bayırı üstündeki toprak yığınlarına lüzumsuz, ölü bir kütük gibi devirip gitmişti sanki.

Bekir, servilerin gerisinden çıkıp yanına gelecek, kendisini doğrulatcak, ayağa kaldıracak, evine, karısına, kızına, Macik'ine götürecek Enver'i bekliyor; ama Enver gelmiyordu.

Bekir duygusuz, ruhsuz, ayağa kalktı. Nereye gidecekti? Hepsi bir! Evi uzaktı, çok uzaktı, belki de yoktu, belki hiçbir zaman evi olmamıştı. Sanki Bekir, Bekir değildi. Nasıl yaşadığını, niçin, kimin için yaşadığını bilmiyor, şimdiye kadar yaşamış olduğundan bile şüphe ediyordu.

Şoseye yaklaşırken içinde bir şey uyanır gibi oldu; Macik'le konuşuyordu sanki. Macik'i geçen yaz bu yolda mı yürütmüştü? Bu yolda mı sevinmişti Bekir, Rum boğasından dönerlerken? Sevinç dolu geleceğin hülyasını bu yolda mı kurmuştu? Macik'ini yolun kenarında incir ağacı dalına burada mı bağlamıştı? Bekir, taşın üstüne oturmuş, gömleğinin yakasını çözüp bağrını yayla ile Ayıdağ arasından esen serin rüzgârlarla serinletmişti. Köyünün kokusunu koklamış, tarlada renkli kelebekler gibi çalışan kızları seyretmişti.

Bekir, başını kaldırdı, yolun kenarında incir ağacını aradı, bulamadı. Geçen sene üstünde oturduğu taşı aradı, bulamadı. Ayaklarının altında asfalt vardı. Güneşte parlayan, siyah asfalt! Yılan gibi kıvrıla kıvrıla Kızıltaş'a, Yalta'ya giden asfalt şose! Ne zaman gelmişti bu asfalt? Ne zaman gelip de bu yolun sırtını örtmüştü? Niçin gelmişti, kimin için?

İçinde deminki tatlı, tatlı olduğu kadar acı ses: «Küh, Macik, küh kızım, küh! Yavrun Rum'un boğası gibi boğa olsun. Köy ineklerinin karnını doldursun, benim de cebimi!..»

Bekir Kızıltaş'a bakarken başını birdenbire Rum köyüne çevirdi; Macik'in, Rum'un evinde, evin önündeki kazıkta bağlı olduğu hissiyle adımlarını açarak Rum köyüne doğru yürüdü.

Bir saat sonra, dağlara doğru kat kat yükselen üzüm bağları gerisinde Rum köyünün kırmızı teneke damları göründü. Yolu kısaltmak için Bekir şoseden ayrıldı, hayli yokuş tırmandı, bağ kütükleri arasından geçti, karşıki tepenin gerisinde Yorgi'nin evine gitti.

Macik'in orda olduğu hissi vardı hâlâ içinde. Yorgi'nin evini çeviren, dikenli tellerle sarılı, yüksek duvarı, iki kanatlı kapıyı görünce büyük bir heyecan duydu.

Kapıya yaklaştı, vurdu. İçerden ses gelmedi. Bir daha vurdu, bekledi, içerde çıt çıkmıyordu. Kapıyı iki yumruğuyla yumrukladı. Az sonra kapının arkasında birisi homurdandı, mandal çekildi, anahtar kilide girdi, gıcırdadı, ve iki kanatlı kapı gıcırtıyla açıldı. Bekir'in karşısında orta boylu, kirli şapkalı, hemen iki haftadır tıraş olmamış, fakat bıyıklarını özenerek, kibrit gibi incecik burmuş Yorgi vardı. Yorgi sarı, çürük dişlerini göstererek güldü:

— Bre, mavro Türki Ne ararsın burda? Hayır haber!

Bekir bir an cevap vermedi, Yorgi bir şeyler daha söyler sanarak bekledi. Yorgi sesini çıkarmayınca kekeledi:

— Yorgi, kardeşim, belki... benim Macik... hatırlar mısın?

— Hatırlamaz mıyım, hatırlarım, bre Tatar!

— Belki gözüne ilişmiştir, diye geldim.

Yorgi, Bekir'in acıklı, belki de gülünç haline uzun uzun baktıktan sonra başını arkaya atarak uzun bir kahkaha savurdu, sonra sakinlemiş gibi oldu:

— Gel be! Gel seni mavro Türk, seni barbar! Para lâzımdı sana haa? Doğuracak hayvanı sattın haa? Seni barbar! Yazık, yazık, benim boğamın hizmetine yazık! Gel!

Gülen gözlerle Bekir'e yaklaştı, iki ellyle Bekir'in kolunu yakaladı. Bekir kurtulmaya çalışıyordu:

— Ne diyorsun, Yorgi? Kim sattı ineği?

— Sen!

— Ben mi?

— Sen bre barbar! Sizi gidi Türkler... Lamronnasl..

Bekir, kolunu çekti kurtardı, iki adım gerl çekildi; gözlerinde ateşler parlıyor, burun kanatları titrlyordu:

— Hey Yorgl, ağzını topla! Tepem atıyor, bamtelime basma!

Yumrukları sıkıldı, alnındakl damar kabardı:

— Ağzını topla, dedim!

Yorgl, Beklr'ln yüzünde uçuşan her an kudurabilecek heyecanı gördü, içini çekti:

— Şaka söyledim, Beklr Usta! Para lâzımdı, sattın işte! Ayıp mı?

— Kim sattı?

— Sen satmışsın! Ben ne bileyim, bana öyle dediler, ben de sana söylüyorum!

Bekir doğruldu. Yatışmış gibiydi; ama yüzü, gözleri hâlâ sert: «Maclk nerde?» dedi.

Yorgi başını kaldırıp ilerdeki şoseyl işaret ettl:

— Gel!

Gittiler. Avlunun yüksek duvarı dibinden yürüdüler, şoseye indiler. Yorgi, bir an durdu, kibrit gibi ince bıyıklarını burdu. Bekir'ln yüzüne merakla baktı:

— Ama söyle, bre Beklr, doğruyu söyle! Sattın mı, satmadın mı?

Bekir, Yorgi'nin zayıf, ahenksiz sesini bir kaplan sesiyle geri iterek boğazına sokar gibi cevap verdi:

— Sen delli mi oldun, Yorgi? Ben hayvan satar mıyım?

Sola kıvrılarak şose kenarından yürüdüler. Epeyce uzakta, yol üstünde bir dut ağacı vardı; ağacın altından kalkmış uzun tüylü bir köpek, yalana yalana, ağır ağır yolun ortasına gittl, bşaını yavaş yavaş dut ağacına çevirdi, öne indirdi ve Rum köyüne doğru yürüdü.

Yorgl önde, Bekir arkada, dut ağacına yaklaşıyorlardı. Ağacın altında başka köpekler vardı; Bekir şimdi onları daha iyl görebiliyordu. Bir, iki, üç... beş tane saydı. Bazısı yüzükoyun,

bazısı sırtüstü uzanmışlar, başlarını saklamış, uyuyorlardı. Köpeklerin yanına varmadan Yorgi durdu, ellnl köpeklerln başları yanındakl kalın, kırmızı kemiklere doğru kaldırdı:

— Görüyor musun?

— Ne var?

— Kemikler..

— Eee?

— Senln ineğinin kemikleri, bre Beklr!

Beklr'in belkemiğinden soğuk bir tltreme geçti. Büyümüş, hareketsiz gözbebekleri kemiklerde, yavaş yavaş yavaş üç dört adım geri çekildi. Dizleri kesiliyor, sallanıyor, bayılacak gibl oluyordu. Belkl dc ayakta durabilmek ihtiyacıyla boğuk bir sesle hıçkırdı:

— Yalan söyleme, gâvur iti!

Yorgi cevap vermedi.

— Yalan!

— Dur bir dakika!

Yorgi birden dönüp evine doğru koştu. Bekir gözlerinl kapadı, kalbi, düşünceleri ve bütün varlığıyla sessizliklere, karanlıklara daldı. Yorgi gitmişti. Onun nereye, niçin gittiğini Bekir bilmiyor, düşünmüyordu. Kımıldamadan, sessiz, gözleri kapalı, öylece ne kadar kaldığını bilmiyordu; ayaklarının önüne pat diye bir şey düştü.

Beklr, ylne hiç kımıldamadan gözlerini açtı. Gözbebeklerl hayretle büyüyor, sokalı titriyor, yüreğindeki kanın çekildiğinl hissediyordu. Ellerini boğazına götürdü. Boğazına sokulup kalmış, acıtan, ağırtan kuru, boğucu yumruğunu yumuşatmak, yutmak ihtiyacıyla boğazını yakaladı, sıktı. Yutamadı. Elleri cansız gibi yanlarına sarktı. Yavaş yavaş diz çöktü, ayaklarının önünde ytan Macik'in sarı derisi üstüne titreyen ellerini götürdü. Sesini çıkarmıyor, ağlamıyordu. Epeyce oturdu, Maclk'in soğuk, yumuşak derisini okşadı. Arkada Yorgl anlatıyordu:

— Bu sabah beş Rus, hayvanı buraya getirdiler. Tatardan

satın aldık, dediler. Kestiler, yüzdüler, kemiklerini köpeklere yedirdiler, etini arabaya yükleyip Yalta'ya götürdüler.

Bekir dinlemiyordu. Yorgi, sinirleri sağlam bir adam güveniyle sözlerine devam ediyordu:

— Yavrusu boğa olacaktı. Karnını kendim yardım. Yemek için biraz et bile bırakmadılar, arabaya yükleyip götürdüler. Yalnız bu deriyi sattılar; onu da sizlerden birine satarım diye aldım, iki yüz ruble verdim. Sen iki yüz elli ruble ver, al! Elli ruble kâr değil yani. Rakı parası ve benim emeğim. Al! Deri iyi! Çarığa da yarar, kayışa da!

Bekir, gözlerinde evlâdı ölen bir babanın acısı, yavrusunun mezarından kalkar gibi, Macik'in derisinden kalktı. Başını göğsüne eğdi, Yorgi'ye bakmadan, hiçbir şey demeden Kızıltaş'a doğru gitti. Arkadan Yorgi bağırdı:

— Bre Tatar! İki yüz elli ruble çok para mı?

Bekir'den cevap alamayınca Macik'in derisini kaldırdı, Rumca, anlaşılmaz bir şeyler mırıldandı.

Yorgi'nin mırıltıları, Bekir'e hayatının son ezası gibi geldi. Beyni, kalbi boşalmış, hayat gitmişti. Bekir'i toprağa bağlayan, yaşatan bir şey, tek dayanak gitmişti. Hayat yoktu. Dünyada elli sene yaşamıştı. Elli sene! Elli senelik ömründe, aydınlık ve tatlı günler kadar karanlık, acı günler de görmüştü; ama bu derece acı, bu derece karanlık hiç görmemişti. Daha dün parlak ve zengin gördüğü gelecek, şimdi gözlerinin önünde simsiyah bir duvar gibi dikiliyor, hayat ise kendini derin, dipsiz bir kuyuya atmaya azmetmiş bir insanın boynuna asılı ağır bir taş gibi, Bekir'in boynunda asılı duruyordu.

Bekir bu ağırlığı devirmeye, yenmeye çalışmıyordu; kuvvetinin buna yetmiyeceğini biliyordu.

Ağaçlar arasında kıvrıla büküle uzayıp giden kara asfaltta, rüyada gibi, Memişin bayırını geçti, şose kenarındaki sessiz servileri geçti. Kızıltaş'a yaklaşırken solda Topkaya'ya çıkan yolun taşalrında dört nala koşan bir atın nal seslerini duydu, yavaşladı. Bir rüyadan uyandı âdeta; atını kendisine doğru

süren atlıya baktı. Bağıracaktı, bağırarak: «Maclk bulundu mu? Maclk ahırda mı?» diye soracaktı ki gözlerinin önüne kalın, kırmızı kemikler, doymuş tembel köpekler, Yorgi ve Maclk'in yumuşak, soğuk derisi gelip durdu; sesi boğazında kırıldı; yine başı önünde, gözleri siyah asfaltta yürümesine devam etti.

Selim şoseye indi, atından atladı, elinde dizginl, hayvanı çeke çeke Bekir'e yaklaştı. Heyecanlıydı; konuşurken nefesi tutuluyor, göğsü inip kalkıyordu:

Bekir Amca, Macik nerde? Buldun mu Beklr Amca? Buldun mu Macik'i?

Bekir cevap vermedi, Selim devam etti:

— İvan geldi.. Bekir Amca. İvan geldi Yalta'dan domuz getirdi. Slzin eve domuz getirdi. Bekir Amca, hey!

Sessizliğinden ürkmüş gibi, Selim, Bekir'ln elinl tuttu, ürkek ürkek Bekir'in yüzüne bakt.:

— Bekir Amca! İvan domuz getirdi. Ama korkma! Enver Ağam domuzu vurdu. Duydun mu, Bekir Amca? Enver Ağam domuzu tüfeğiyle vurdu, öldürdü, İvan'ı kovdu...

Bekir dilsiz, Bekir donuk, ağzı yarı açık, korkunç bir sessizlikle gidiyor, Bekir'in sessizliği uzadıkça genç Selim'In sinirleri bozuluyor, sesiyle, gözleriyle Bekir'in yüreğne girmek lster gibi hıçkırıyordu Selim:

— Bekir Amca. Bekir Amca Duydun mu, Beklr Amca?

Fakat Selim uzun zaman dayanamadı. Bekir'in elini bıraktı, iki yumruğunu gözlerine götürdü, boğula boğula ağlamaya başladı:

— Ne kabahat ettim ben, Bekir Amca? Ne kabahat ettim, ne kabahat ettim?

Bekir durdu. Selim, hâlâ ağlayarak Bekir'in ellerini yakaladı; yaşlı yanakları, sıcak dudakları Bekir'in ellerlnde, öpe öpe söylendi:

— Babam Aktaban'ı size verdi. Aktaban sizin olacak. Kendisl söyledi. Bekir Amca, niçin konuşmuyorsun? Söyle, Bekir Amca, istediğinl yapayım. Dizlerinde yürü, de, yürüyeyim; Kı-

zıltaş'a kadar gideyim. Öl, de, öleyim. Söyle Bekir Ağa Nlçln konuşmuyorsun? Ne kabahat ettim?

Bekir, Selim'in tüysüz yanaklarından sakalına sızan gözyaşlarına baktı, kendi gözleri de doldu; gözyaşlarını Selim'den saklamak ister gibi başını çevirdi; karşıda Ayıdağ'da, Dermenköy'ün yeşil kırlarına, tütün aralıklarına baktı. Sonra Sellm'e mi, yoksa kendi yorgun, ezilmiş kalbine mi, kime söylediğlni bilmiyor gibi tltrek, yavaş bir sesle konuştu:

— Ben bu yurdu, bu toprağı severim, Selim. Severim, oğlum. Seni de severim. Sen hiçbir kabahat etmedin, hiç! Hepinlzi severim. Bu yurdun her şeyini, her yerini, bütün Insanları severim.

Birblrlerine muhtaç iki kişi gibi el ele tutuşarak Kızıltaş'a gittiler.

Selim, Bekir'in içinl, duygularını anlamış gibiydi; artık ağlamıyordu; Kızıltaş'a varana kadar hiç sesini çıkarmadı.

Mezarlığa yaklaşırlarken, taş duvarın gerisinde sekiz on çocuk, bacağına ip bağlamışlar, bir domuz yavrusunu çekerek asfalt şosenln ortasından Memişin deresine doğru gldlyorlardı. Seilm'le Bekir, çocukların yanından sessizce geçtiler. Bekir'in kendilerine bir şey sormayışına hem gücenmiş, hem de kızmış gibi, domuzu çeken çocuklardan biri, arkadan Ince sesiyle bağırdı:

— Memişin deresine atacağız! Enver Ağam verdi emri!

Mezarlığı geçtiler. Roman Koş'un üstünde güneş, karşı mahallenin teneke damlarına altın perdeler atmış, akşamı bekleyen Kızıltaş'ı gülerek seyrediyordu. Toprak damlarda, yol kenarlarında salkım saçak insanlar, Bekir'in evine bakıyorlardı. Bekir'in kestirmesi yanında da bir alay insan vardı.

Bekir, evine yaklaşırken sessizliği bozmamak ister gibi hiç kimse kımıldamadı. Yalnız Battal'ın Enver şoseye indi, Bekir'e karşı çıktı. Ama Beklr'e varamadan, Bekir'le Selim'in yüzlerinden her şeyi anlamış gibi, hiçbir şey demeden geri döndü. Bekir'in yanısıra yürüdü. Biraz sonra durdu, arkasını incir ağa-

cı altındaki duvara dayıyarak Bekir ile Selim, kestirme sırıklarını indirip avluya girene kadar gözleriyle onları takibetti. Sonra yine sessizce evine gitti.

Damlarda, bahçelerde, yol kenarlarında köylüler Bekir'in derdini ayrı ayrı tefsir ettiler, üzüldüler, başlarını salladılar, ah çektiler ve Bekir eski kütüğe çökünce günün temaşası bitmiş gibi sessizce evlerine dağıldılar.

Selim, Aktaban'ı ahıra bağladı, Bekir'in elini öptü; başı göğsünde, gözleri yerde avludan çıktı.

Esma görünmüyordu. Ayşe, gözleri kapalı, dünyadan kopmuş gibi, sofa basamaklarında oturuyordu; biraz sonra o da odaya çekildi.

Güneş gittikçe kızarıyor, Kuşkaya'ya doğru giden kamyonlar arasıra sessizliği bozuyorlardı.

Kestirme sırıkları gerisinde iki Rus durdu, bir şey ister gibi Bekir'e baktılar. Bekir onları görmedi, gördüyse başını kaldırmadı. Karşı mahalleden doğru iki Rus daha geldi; kestirme gerisindeki iki Rusa katıldılar, dördü birden şoseye indiler. Şosede başka Ruslar, gözleri Bekir'in, Enver'in, karşı mahallenin evlerinde, geziniyorlardı.

Güneş Roman Koş'a iniyor, dereler kararıyor, tarlalarda gölgeler biriklyordu. Gelinkaya'dan köye inen hayvanların böğürdükleri işitiliyor; keçi koyun sesleri köy sokaklarındaki sessizliği bozuyordu.

Domuzu Memişin deresine götürmüş çocuklar köye dönmüşlerdi; karşı mahalle yolunda, aşağı şosede gezinen Ruslara bakarak: «Evli evine, köylü köyüne, evi olmayan sıçan deliğine!» diye bağırıyor, evlerine doğru koşuyorlardı.

Sonra sesler kesildi, hayvanlar sakinledi. Bekir başını kaldırdı, bir şey arar gibi avluya baktı. Sofada kimse yoktu, ilerde şose boştu. Ahırın açık kapısından ölüm sessizliği geliyor, Bekir'in kalbine doluyordu.

Bekir yavaş yavaş ayağa kalktı, uzun zaman yerdeki kütüğe baktı, sonra ahıra gitti. Ahıra niçin, ne maksatla girdiği-

ni bilmiyordu. Gözlerini duvarlarda gezdirdi. Maclk'in yıllar yılı kullanılmış, artık lüzumu kalmamış yuları duvarda asılı duruyordu. Bekir yulara doğru giderken Maclk'in henüz yumuşak gübresine bastı, birden titredi. İki parça taş gibi katı, sıkılı yumruklarıyla bir şeyler arıyordu. Bir şey bulması, bir şey yapması lâzımdı. Ahırdan çıktı, kapıya yakın bir yerde gözlerine ikl başlı baltası illşti. Titreyen dudakları arasından: «Allahım, sen sabır ver!» dlyemeden iki eliyle baltayı sapından kavradı, avlunun orta yerinde durdu.

Şakakları atıyor, dünya gözüne zindan oluyordu. Kestirme sırıklarına giderken ayağı kütüğe llişti, göğsünün ta ortasından taşan bir sesle: «Allaah! Niçiiiln?» diye haykırdı, birden baltasını kaldırdı, eski kütüğü balta!amaya başladı. Baltayı her indirişte ağzından: «Niçln?» sözü dökülüyor, kütükten kopan parçalar sert vınlayışlarla sofanın tahtalarına, pencerelere uçuşuyordu.

On, on beş dakika sonra baltasını gübreliğe fırlattı; ayakları arasında doğranmış, parçalanmış kütüğün yarmaları üstüne oturdu. Terli, ıslak, soğuk gömleği ateş gibi sıcak vücudunu serinletiyordu.

Ne zamana kadar oturdu orda sessiz yaşlı, bilmiyordu. Başını kaldırdığı zaman kestirme sırıkları gerisinde durmuş, sessizce kendisine bakan Çıfıt Levi'yi gördü.

— İlâhi, Bekir Ağa! Seni gören bey olsunl Bir saattlr duruyorum burda, beni içeri davet eden yok! Hırsız sanmasınlar diye ben de girmedim avluna...

Çıfıt Levi'nin böyle ansızın Bekir'in evine çıkagelişi tuhaftı, ama Bekir şaşmadı buna. Dikill dizleri üstünden bacaklarına sarkan ağır ellerine bakarak: «Eh, gir!» dedi.

Çıfıt Levi, kestirme sırıklarını indirirken ağlamaklı bir sesle konuşuyordu:

— Gir desen de sağ ol, girme desen de! Döversen de sağ ol, yedirirsen de! Dünya böyle Bekir Ağa! Sultan Süleyman değiştiremedi, bize mi kaldı değiştlrmek!

Levi'nin boynu beyaz mendille sarılmıştı. Kalın dudakları şişmiş, yer yer çatlamış, gözleri siyah halkalarla çevrilmişti; yanaklarında morartılar vardı, fakat gülüyordu Levi.

Bekir, bir an onun yüzüne baktı, derhal başını eğdi: «Dayak yemiş galiba!» diye düşündü. Çıfıt Levi önce sopasını, sonra sırtındaki ağırca çuvalı yere bıraktı. Bekir'in yanında diz çöktü, bir sır anlamak ister gibi Bekir'in yüzüne baktı, tombul parmaklarıyla seyrek sakalını kaşıdı:

— İlâhi.. Gelmedin beni görmeye Bekir Ağa! Nicesin! Atın, ineklerin, koyunların, keçilerin, bahçelerin nasıl, Bekir Ağa? İlâhi! Dağ dağa kavuşmaz, insan insana kavuşur. Bak nasıl kavuştuk, Bekir Ağa? İlâhi.. kirazları..

Bekir, soğuk bir sesle Levi'nin sözünü kesti:

— Bırak Allahını seversen, bırak! Tepem attı, sen de kalktın bana şimdi kirazlardan...

— İlâhi.. Ne oldu Bekir Ağa, ilâhi, yazık oldu tepenel

Bekir, Levi'nin yüzüne bakmaksızın homurdandı:

— Dır dır etme başımda, biliyorum, beş yüz ruble borçluyum sana.. Vereyim.

Ayağa kalkıyordu, ama Levi kolundan tuttu, oturttu:

— İlâhi... beş yüz ruble! Ben sana beş yüz ruble borçluyum Bekir Ağa, ben! Sen değil! Unuttun.

— Unutmadım. Borçluyum.

— Hayır, Bekir Ağa, ben sana borçluyum. Sen değil, ben, ben!

Bekir, başını Levi'ye kaldırdı·

— Ulan Çıfıt Levi... Unutmadım yahul

— İlâhi.. Çıfıt deme, gözünü seveyim Bekir Ağa! Kırımçak dersen yanmam, Çıfıt dersen Tatarlar beni İsrail'den geldi sanırlar. Ben Akmescitliyim, dedem Giray'lara hizmet etti, ben de size ederim.

— Ama ben sana...

— İlâhi.. Ben sana borçluyum Bekir Ağa!

— Ama...

— Beş yüz ruble!

Bekir sustu, ensesini kaşıdı, bakışlarını Levi'nin gözlerine dikti:

— Öyle mi?

— İlâhi.. Ben yalan mı söylerim Bekir Ağa? Döşeğim cennette.. Ben yalan mı söylerim?

Bekir, tekrar başını göğsüne eğdi, yavaşça: «Ben sana borçluyum sanıyordum» dedi.

— Unuttun, Bekir Ağa, unuttun! Aklın zayıf, çabuk unutuyorsun.

Bekir içini çekti:

— Öyle!

— Yaa, gördün mü! Hatırlar mısın, hesap on iki bin beş yüz tutmuştu, sen bana on üç bin vermiştin. Beş yüz rublem yoktu, sen de: «Eh, kirazları da getiririm, o zaman ödeşiriz» demiştin, hatırlar mısın?

— Dedim sana, kirazlara vakit var daha.

— İlâhi.. Ben kiraz istedim mi senden Bekir Ağa? Ben seninle vedalaşmaya geldim.

Bekir, şimdi bütün derdini unutmuş gibiydi. Başını Levi'ye kaldırdı, şaşkın şaşkın Levi'yi süzdü:

— Hayrola.. Ne oldu Levi?

— İlâhi.. Hayır, Bekir Ağa! Ben oğlum Şolom'a gidiyorum, belki dönerim, belki dönmem. Eh, biz eski dostuz, eski dost yeni dosttan hayırlıdır derler. Yoldan geçerken hadi dedim, eski dost Bekir Usta'yı da bir göreyim, borcumu ödiyeyim, zavallı Levi'de hakkı kalmasın, dedim.

— Sağol, var ol!

Levi, beyaz bir mendile sarılı parayı Bekir'e verdi. Sopasını, çuvalını aldı, ayağa kalktı. Şimdi Bekir de ayaktaydı, parayı cebine sokarak Levi'yi kahve içmeye davet etti. Levi teşekkür etti, girmedi, Bekir'in elini sıktı, kestirmeye doğru yürüdü, ama kestirmeye varmadan durdu, sakalını sıvazladı, uzun uzun düşündükten sonra başını Bekir'e çevirdi, sordu:

— Senin Kuşkaya'ya ne oldu Bekir Ağa?

Bekir, yavaşça: «Kuşkaya yerinde duruyor!» dedi.

— Devirmediler mi?

Levi'nin yüzü ciddileşti:

— Devirmediler mi dedin?

— Hayır!

— Hayır, devirmediler.

Levi'nin dudakları ucundan hafif bir gülümseme uçtu:

— Hatırlar mısın, ben devirirler demiştim, yanılmışım...

Bekir'in yüzünden geçen bir şaşkınlık dalgası, iki karşı arasındaki düğüme bağlandı, Bekir bir an sesini çıkarmadı, ensesini kaşıdı, Levi'yi baştan ayağa dikkatle süzdü, aynı yavaş sesle sordu:

— Levi, sen iyi misin, sıhhatin yerinde mi?

— İlâhi.. elbette iyiyim, Bekir Ağa! Niçin, Bekir Ağa? Hatırlar mısın, sen deviremezler, ben ise devirirler demiştim.

— Kim? Ben mi?

— Sen ya, Bekir Ağa! İlâhi, ne kadar unutkansın! Sen dedin deviremezler, ben dedim devirirler.

— Ulan Çıfıt Levi, serseme çevirme adamı, ben...

— İlâhi.. Çıfıt deme bana Bekir Ağa, gözünü seveyim! Sen dedin deviremezler, ben dedim devirirler...

— Görüyorum ki kafanı katır tepmis senin!

— İlâhi.. Tepti, tepmedi. Sen dedin devlremezler, ben dedim devirirler. Madem ki devirmediler, daha ne?

Levi, Bekir'e yaklaştı, tekrar Bekir'in elini sıktı, güldü, şoseye inerek Dermenköy'den tarafa yürüdü. Gözden kaybolana kadar, Bekir, onun arkasından baktı, görünmez olunca üzüntüyle düşündü:

«Zavallı Levi! Akmescit'e kadar yayan gidecek, arabam olsaydı götürürdüm onu!»

9

Gece. Karanlık. Ocak söndü. Ayşe ocak başında, keçi derisi üstünde, kedi gibi büzülmüş, başı annesinin dizlerinde, sönmüş ocağa bakıyor; küllerden vuran sıcaklık yanaklarındaki yaşları kurutuyor. Gözleri açık, beyni kapalı: Hiçbir şey görmüyor, düşünmüyor. İçi, kalbi ocak gibi yanmış, sönmüş, kül olmuş. Esma da gözyaşlarını kurutmuş, gece ve karanlık sonsuzmuş gibi sabahı beklemiyor.

Bekir, sofa basamaklarında oturuyor, sigara yakıp sigara söndürüyor, bir şey bekler gibi hep kestirme sırıklarına bakıyordu. Günün nasıl geçtiğini doğru dürüst hatırlamıyordu. Gözlerinin önüne bazan Yorgi geliyordu; çobanın elinde kıvranan yılanı görüyor, dere tepe tırmanıyordu. Bazan da dayanaksız gibi bir boşluğa yuvarlanıyor, ansızın ürperiyordu. Yaşadığından emin olmak istercesine sofanın tahtalarını tutuyor, dua ediyordu. Az sonra tekrar gözlerini kpaatıyor, uzun zaman Yorgi'yi görüyordu.

Yorgi, bir eli kibrit gibi ince bıyıklarında, öteki eli ayaklarının dibindeki Macik'in kemiklerinde, sarı çürük dişleriyle gülerek Macık'in kemiklerini, derisini gösteriyordu.

Bekir inanmıyordu. Kalpağının altında saçları ıslanıyor, bunun bir rüya olduğuna, Macik'in ahırda bulunduğuna, emin olmak ihtiyacıyla kalkıp ahıra gitmek istiyordu. Kalkamıyor, gidemiyordu. Karanlıkta, ahıra bağlı Aktaban'ın ufak bir hareketi bütün günü, Yorgi'yi unutturuyor, Çilingir'le Enver'in daha demin avludan çıktıklarını sanıyor, Çilingir'in Aktaban'a istediği paraya şaşıyordu.

Ama ayağa kalkıp ahıra girmek isteyince tekrar çobanın yılanını, Yorgi'yi, uyuklayan tok köpekleri görüyor, yüreği daralıyor, o zaman yardıma gelir gibi Levi geliyor, zavallı ve acılı haliyle Levi, Bekir'in yaralı yüreğini bir tatlı sıvı gibi sarıyor-

du. Levi'ye uzun uzun acındıktan sonra gözlerini kapıyor, dükkânının dar kapısında şişman gövdesiyle duran Çıfıt Levi'yi görüyor, içinden: «İlâhi.. Levi de gitti işte! Arabam olsaydı zavallıyı Akmescit'e kadar götürürdüm.»

Bekir o gece evine ne zaman, nasıl girdi, nerde yattı bilmiyor, nasıl uyuduğunu hatırlamıyordu. Sabahleyin gözlerini açtığı zaman kendisini, ayağında çarıklar, sırtında ceketi, başı Esma'nın dizlerinde, ocağın yanında keçi derisi üstünde buldu.

Güneş, Ayıdağ'ın üstünde hayli yükselmiş olmalıydı ki, rafta bakır sahanlardan altın parıltılar, duvarda asılı işlemeli havlulara, yorgan döşek yığınına düşüyorlardı.

Ayşe, dizlerinde nakışı, pencere kenarında iskemlede oturuyor, sessizce denize bakıyordu. Esma, kocası kalkınca kenar odaya çekilmişti. Bekir, Ayşe'nin gözlerine görünmemek, onun sessizliğini bozmamak ister gibi ayak uçlarında yürüdü, sofaya çıktı. Kenar odanın aralık kapısında Esma'nın kamburca sırtını görünce bir şeyden korkan, saklanacak yer arayan birisi gibi sofa basamaklarını indi, ahıra doğru yürüdü.

Ama ahıra varmadan ayakları tutulmuş gibi durdu. Kalbi, ayakları ahıra girmek istemiyorlardı. Bekir geri dönüyordu kl, akşamdan beri ahırda bağlı Çilingir'in Aktaban'ı başını kaldırdı, Bekir'in kendisine bakmayışına, söz söylemeylşlne gücenmiş gibi mahzun gözlerle Bekir'e baktı.

Bekir, atın bakışları karşısında dün akşam şosede yanısıra yürüyen, hıçkırarak bir şeyler söyleyen, ağlayan Selim'i hatırladı. Ama daha fazla düşünmeden yürüdü, kestirme sırıklarını geçti, şoseye indi, şose kenarından doğruca tarlasına gitti.

Gökyüzü yüksek ve maviydi. Güneş, Ayıdağ'ı epeyce geride bırakmış, Ceneviz kalesine yaklaşıyor, ışınları Gurzuf kıyılarına uzanıyordu. Yayla ile Ayıdağ arasındaki geçitten esen hafif rüzgâr, aşağıda tarlanın boy atmış, balta sapı kadar uzamış tütünlerini kımıldatıyor; tütünler Bekir'i tarlaya çağırır gibi, Bekir'in derdini unutturmak ister gibi hafifçe sallanıyorlardı.

Yukarda dağların kurşun uçurumları, güneşte ısınıyorlardı. Gelinkaya her zamanki gibi küskün, Kızıltaş'a bakıyor, Topkaya'yı beyaz bir bulut kuşaklıyordu.

Bekir gidiyordu. Yüzü ne sertti, ne yumuşak. Evini uzun zaman için terkettiğini, ama evinden uzaklaşıp tarlasına yaklaştıkça ılık, sakin bir yere gittiğini duyuyordu.

Ve işte tarla! Tarladan gelen ılık muhabbet, sükûn, rahatlık, yavaş yavaş Bekir'in içine sokuluyor, dünden beri sımsıkı kapalı ruhunu söküyor, parçalıyor, kalbini ve yüzünü yumuşatıyordu. Tarla! Babasının, dedesinin toprağı! Bekir'in tarlası!

İkide bir yanından homurdanarak bir otomobil geçiyor, Kuşkaya'nın ilersinde cehennem ocakları gibi asfalt eriten ocaklar tütüyor. Kuşkaya'nın dibinde bir alay insan. Kara kargalar gibi kara ceketli, kara şapkalı adamlar. Demir gıcırtıları, sesler, küfürler. Ama ne otomobil homurtuları, ne Rusun asfalt ocakları, nede sesler, Bekir'in ruhunu, Bekir'in ata toprağı için kalbinde beslediği sevgiyi hapsedemiyorlardı.

Tarla oradaydı, babasının tarlası, dedesinin tarlası, Bekir'in toprağı! Nice nice saltanatlar, nice nice hükümdarlar gelip geçmiş, zillet dolu nice yıllar bu yurdun, bu toprağın sırtını kemirmişti. Ama tarla oradaydı, Bekir'in tarlası olarak kalmıştı.

Tarlaya yaklaştıkça Bekir'in dünden beri yorgun ve mahkûm yüreği de güneşte yıkanan tarlası gibi ısınmaya başlıyordu.

Bekir, az sonra tarlasının üstünde, şosede durdu. Karşıda, Kuşkaya'nın yanında üç beş Rus başbaşa vermiş, bir şeyler konuşuyorlardı. Homurdanarak bir kamyon daha geçti. Kuşkaya'nın yanında durdu. Ruslar kamyonun etrafını sardılar. Birkaç kişi, arkalarında ağır yükler, Kuşkaya'ya tırmandılar. İnsan kitleleri dağılmaya başladılar, sonra da kamyon gitti.

Adamların çoğu Dermenköy'den yana gittiler, çoğu da dağlara doğru yürüdüler, bayırların gerisinde gözden kayboldular. Şose insansız kaldı, karşıda çıt çıkmıyordu.

Bekir, tarlasına atlamak isterken Kuşkaya'nın arkasından biri, koşarak şoseye indi, ellerini başı üstünde sallayarak Bekir'e bağırdı:

— Geri! Geri! Yaklaşma! Geri!

Bekir, önce anlamadı, adama doğru biraz daha yürüdü, sonra anladı. Kuşkaya'nın yanındaki adam, asfalt döşenmiş yoldan Bekir'i kavuyordu. Bekir, yüreğinde bir acı hissetti. Bekir nice yıllar bu yolda yürümüştü, seneler senesi Kuşkaya'nın dibinden geçmiş, kayanın yeşil eteklerinde oturmuş, Macik'inl otlatmış, uyumuştu hattâ. Kayanın dibinde saatlerce oturup tarlasına, armut ağaçlarına, Ayıdağ'a, denize bakmış, çalılarını tutmuş, tepesine çıkınış, hayvanlarına ot biçmişti.

Kuşkaya, Bekir'in değildi elbet. Ne Bekir'indi, nede başka birinin. Ama Bekir'i yoldan da, Kuşkaya'dan da kimse kovmamış, kimse ona: Kuşkaya'ya yaklaşma, bu yoldan geçme! dememişti. Ama işte şimdi Bekir'i, Kızıltaşlı Bekir'l, Kızıltaş yolundan, Kızıltaş'ın Kuşkaya'sından kovuyor, oraya yaklaştırmıyorlardı.

Fakat kalbi kırılmadı. Çünkü başını önüne eğdi, ayakları altından Kuşkaya'ya doğru uzanan siyah asfalt yolu gördü. Bu, artık Bekir'in ve Kızıltaşlıların yolu değildi; Bekir'in bildiği Allahın yoluna da benzemiyordu. Kızıltaş yoluydu, ama Rusların elleri onu değiştirmişti.

«Öyle! Yol bizimdi, Ruslar geldiler, sırtını karaladılar, şimdi beni kovuyorlar. Kimbilir, hakları var belki. Başkasının malı, başkasının emeği üstünde köylü çarıklarımla yürüyüp bu yolu kirletmem, tarlamın kenarından giderim. Beş on yılcık ömrüm daha var. Torunum büyüyene kadar tarlamın kenarında yeni yol açarım. Ayşe'nin oğlu, torunum, yeni açtığım yolda yürür!» diye düşündü Bekir. Tarlasına baktı, kalbi biraz yumuşar gibi oldu.

Bekir, şosenin kenarına gitti, tarlasına atladı, atlarken ceketinin cebinde bir şey şıngırdadı. Elini soktu: Beyaz bir mendil! Birden Levi'yi, Levi'nin beş yüz rublesini hatırladı.

Mendili açınca içinde beş yüz ruble yerine bir altın bilezik buldu, şaşırdı.

Bilezliğe bakıyor, baktıkça Çıfıt Levi Bekir'in bütün ruhunu kendine çekiyor, titretiyor, Beklr'in kalbine sokuluyor, Beklr, Çıfıt Levl'nin kendinden ayrılmaz bir parça olduğunu hissediyordu.

Gözlerini yumdu, bir an Levi'yi gördü. Dükkânı yanında duruyor, tombul parmaklarıyla aynı mendili açıyor, aynı bilezliği Beklr'in yüzüne kaldırıyor, ağlamaklı, ahenkli bir sesle şöyle diyordu:

— İlâhi Bekir Ağa! Parasız, altınsız senin Ayşe'yl klm alacak! Al bunu Bekir Ağa! Türkiye altını! Sen almazsan Ermeni Kavakyan'a satarım, al! Para istemem, kirazlarını getirirsln, anlaşırız!»

Bekir'in yüreği sızladı, dudaklarının ucundan hafif, yoksul bir gülümseme uçtu. Başını kaldırdı Bekir: Ayıdağ'ı, Roman Koş'u, yaylayı, Ceneviz kalesini hep birden, bir anda gördü; içinden: «Allahım, ben onun kalbini kırdım, taksiratımı affet!» dedl.

Tekrar gözlerini dağlarda gezdirdi, fısıldar gibi: «Çıfıt da olsa Kırımlı» dedi. «Bu dağları Tanrı bizler için yarattı. Bu dağların arasında Türk de yaşar, Çıfıt da, Rum da! Eh, Ermenl de yaşar. Ama Rus? Ama Ruş?»

Elini salladı, başını kaldırdı, artık Kızıltaş'ın üzerine gelmiş güneşe baktı, mavi göğe baktı, tekrar elini salladı, yüksek sesle: «Yaşasa bile bu yurdun güzelllği Ruslarla on para etmez. Vallahl, billâhi etmez!» dedi, armut ağaçlarına doğru yürüdü.

Kuşkaya'nın yanındaki adam, hâlâ bağıra bağıra bir şeyler söylüyordu. Ama Bekir tarlasında olduğu için ona bakmıyor, onu dinlemiyordu. Bekir armut ağaçlarına yaklaşırken adam, tam tarlanın üzerinde durarak haykırdı:

— Sersem Tatar! Lâftan anlamıyor musun? Tarladan çık, haydi, çabuk oll

Bekir durdu, dizlerinden kalbine müthiş bir titreme geçti. Kalpağının kenarlarından taşan saçlarının ıslandığını duyuyordu. Adama baktı, çenesi yumrukları sıkıldı; yüzü zelzele gecesi yayla üstünde toplanan bulutlar gibi karardı, yavuzlaştı. Adama bakarak: «Kim?» dedi. «Kim? Ben mi? Ben mi tarladan çıkayım?»

Yumrukları hâlâ sıkılı, Kuşkaya'ya doğru yürüdü. Rus, ellerini sallaya sallaya, bağıra bağıra Kuşkaya'dan uzaklaşmaya başladı. Bekir, Kuşkaya'ya doğru gidiyordu. Gözleri kararıyor, Rusu görmüyor, «Geri! Geri!» seslerini işitmiyor, omuzları duada imiş gibi eğik, başı göğsünde, gözleri toprakta, bütün ruhu, bütün varlığıyla toprağa akıyor, öz ata toprağına siniyor, kendine mi, Rusa mı, yoksa sessiz dilsiz Kuşkaya'ya mı, tarlasına mı söylediği belirsiz, fısıltılı bir sesle söylüyordu:

— Çıkmam, bu topraktan çıkmam! Bütün Rus ordusu gelse, üzerimden geçse, kemiklerimi kırsa, etlmi, beynimi paramparça etse çıkmam bu topraktan! Çıkmam!»

Rus, gözden bütün bütün kaybolmadan Bekir'e bir daha söverek haykırdı, sustu. Uzakta, yolun üstündeki bayırın gerisinde gözden silindi.

Bekir duymadı, duyduysa da Rusa bakmadı. Kuşkaya'ya varmadan birden yeşil tütünlerin arasına diz çöktü. Yanaklarından sakalına gözyaşları sızıyor, her kelimesini yorgun, kırık kalbinden koparıp koparıp toprağa kor gibi: «Niçin çıkayım?» diyordu. «Niçin çıkayım?»

— Söyle toprağım bana, neden seni bırakıp gideyim? Sen benim toprağım değil misin? Benim atalarım burda doğdu, burda büyüdü, burda yaşadı, burda öldü toprağım! Sen kıraçtın toprağım, seni benim atalarım temizledi, ben temizledim. Ellerime bak, kuru çatlak ellerime! Ben senin taşını, çalını çırpını temizledim, seni cennet gibi güzel yaptım. Şikâyet etmedim, şikâyet mi? Seni temizlerken ne kadar yoruldumsa o kadar sevindim toprağım. Üzüm kütüklerini, tütünlerini kendi ellerimle diktim, çok kere Tanrıya su diye dua ederken seni göz-

yaşlarımla suladım, toprağım. Senin üzümlerin benim için cennet incileridir, tütünlerin altın parçalarıdır. Ben bu dünyada başka hiçbir şey istemiyorum, yalnız seni... seni, toprağım! Yüzyıllardır atalarım sana benim dilimle söyledi, sen benim dilimi dinledin. Sana senelerden beri derdimi döktüm. Ben sonumu burada bekleyeceğim. Seninle yaşamak, seninle ağlamak, seninle gülmek benim dünyada tek muradımdır. Atma beni toprağım! Bil ki bu kalp sensiz hiçtir, boştur, karanlıktır. Ben seninim, beni kabul et! Beni al ve kim gelirse gelsin, üstünde kim yürürse yürüsün, de ki: Ben Bekir'in toprağıyım, başka kimsenin değilim! Yalnız Bekir'in toprağıyım; çünkü Bekir kalbini, ruhunu, etini, kemiklerini, bütün varlığını bana verdi, gömdü, bana... Derken Kuşkaya gürledi, yeşil doruğundan kara dumanlar, topraklar fışkırdı; Kuşkaya koptu; arkası, yanları, tepesi paramparça oldu, göğe savruldu; müthiş bir gümbürtüyle Kızıltaş'ı, Roman Koş'u, Ayıdağ'ı, Gelinkaya'yı, Topkaya'yı uykularından sıçratarak Bekir'in derdini, acısını haykırdı ve parçalanmış gövdesiyle, düşmanlardan saklar gibi, Bekir'i, Bekir'in tarlasını örttü.

Akşam oldu, karanlık çöktü, Ayıdağ'ın ardından ay doğdu, duvarda incir ağacının yeşil yaprakları gerisinden bostan kenarındaki çakıllı yolu parlattı.

Ahır boş, sessizdi. Ayşe ile Esma, sofada Bekir'i bekliyorlardı. Bekir gelmiyordu. Gece yarısına doğru Memişin deresinde, sonra tarlanın eteklerinde Kızıltaşlılar, ellerinde fener, sabaha kadar Bekir'i aradılar.

BEŞİNCİ BÖLÜM

1

Daha güz çıkmadan kış gelip dağların üstünde durdu. Dağ eteklerinde güneş güzün son günlerini seyrediyor. Kuşlar kaçışıyor; derelerde, çayırları çeviren sık ormanlarda gizleniyor, susuyorlar. Geceler soğuk, sağır, kör; kışı bekliyorlar. Günler kısalıyor.

Kış, bir akşamüstü dağlardan köyün gerisindeki tütün aranlarına indi. Geceleyin herkes uyurken sessiz, gizli, köye girdi, köyü kucakladı. Kar yağıyor, her yer bembeyaz. Köyde ne bir ses, ne bir soluk!

Enver'in Zemine, şalsız, mantosuz arasıra balkona çıkıyor, lâpa lâpa yağan kara bakıyor, hemen eve sokuluyor.

Köyün gerisinde bazan ağır balta sesleri işitiliyor, sonra o sesler de kesiliyor, sessizlik eskisinden daha derin, daha sürekli oluyor. Hayat, buralardan ayrılmış gitmiş sanki! Nereye? Kimse bilmiyor; çok uzaklara!

Bazan şosenin beyaz sırtını zincirli tekerlekleriyle yaralıyan kamyon sesleri işitiliyor. Soğuk. Rüzgâr. Zalim rüzgâr köyün yollarını, damlarını, avlularını süpürerek sofalarda geziniyor, ahırlarda uluyor, damlara çıkıp bacalara bağırıyor, ağlıyor, inliyor.

Gece. Karanlık. Yine kar yağıyor. Evvelâ sık. Buğday gibi. Kuru. Sonra lâpa lâpa.

Sabah oluyor. Sessizlik. Bazı evlerin sofalarında, ahırların önünde kürklü köylüler var. Ahır kapıları açılıyor. Az sonra hayvanlar başlarını dışarı uzatarak yeryüzünden silinmiş, kay-

bolmuş hayatı ararlar gibi başlarını sallıyor, kişniyorlar.

Yollar, duvarlar, çalılıklar, kuyular, evler, karlar altında. Ne bir yol, ne bir iz. Yalnız, havada uçuşan karlar.

Bazı evlerde sesler işitiliyor; uzak, boğuk, ahenksiz sesler. Kar yağdıkça, sıklaştıkça sesler zayıflıyor; ömürlerinin sonu gelmiş zayıf, halsiz kelebekler gibi sofaların önüne düşüyor, kesiliyor, soluyorlar.

Kar seyrekleşiyor, yavaş yavaş diniyor, son taneler beyaz sinekler gibi oraya buraya uçuşuyorlar. Bazan hafif bir rüzgâr saçaklardan biraz kar tozu kaldırarak sofalara götürüyor, sonra o da kesiliyor. Ve aşağıda deniz, beyazlar içinde Ayıdağ görünüyor.

Hava temizleniyor, günlerdir yere inmiş gök, yavaş yavaş yerden ayrılıyor, yükseliyor, mavileşiyor. Köy hâlâ sessiz, kışın ağırlığı altında nefesini tutmuş, bir şey dinliyor, bir şey bekliyor.

Bekir'in evinde acıklı bir hal. var. Esma, kızı Ayşe ile, Seyd-Ali'nin evine taşındığı günün akşamı, avluya başıboş hayvanlar girmesin diye, Battal'ın Enver, kestirme sırıklarına paslı bir teneke çakmıştı. Ama daha kış girmeden kimbilir, kim, tenekeyi söküp yola atmış, sırıkları kaldırıp götürmüştü. Şimdi teneke incir ağaçlarının yanındaki duvar dibinde yatıyor; sırıklar yok; sofanın tahtaları birkaç yerinden kopmuş; ahırın açık kapısının, rüzgârların içeriye yığdığı karlar görünüyor. Ev, köye ve Kuşkaya'ya küsmüş sanki.

Babasının ölümünden üç ay sonra Ayşe eve geldi, kestirme sırıkları önünde durdu. Sofa basamakları dibinde boy atmış yeşil otlara, avlunun ortasında babasının yarıp bıraktığı eski kütüğe baktı. Sonra avluya girdi, sofaya doğru yürüdü. Fakat basamakları çıkar çıkmaz, kenar oda kapısının yanında babasının kurumuş, küçülmüş çarıklarını görünce yüzükoyun sofaya kapandı; hıçkıra hıçkıra ağladı. Akşamüstü yine Seyd-Ali'nin evine döndü.

Bekir'in tarlasını Kuşkaya'nın taşı toprağı örtmüştü. Yaz

boyunca tarlaya hiç kimse girmedi. Armut ağaçlarının bırı kökünden kopmuş, yuvarlanmış, derede yatıyor; bırı bir tarafa sarkmış, yavaş yavaş kuruyordu. İkisi Kuşkaya'nın toprakları altında kalmış, boğuluyorlar gibi yalnız birkaç dalları görünüyor, otlak taraftaki ise zarar görmemiş, eskisi gibi duruyordu. Ama Bekir'in ve tarlanın ölümüne ağlar gibi yaz boyu dallarında olmuş armutları, gözyaşları gibi, tarlanın yeşilliklerine dökmüştü.

Zaman kalb yarasını nasıl örterse yeşil otlar da Bekir'in tarlasını öyle örtüyorlar, rüzgârlar tarla kenarından Bekir'in ayak izlerini siliyorlardı. Tarlanın eteklerinde tütünler kimsesiz büyüdüler, uzun zaman Bekir'i beklediler, Bekir gelmeyince sararıp soldular, kuruyup gittiler. Şimdi de felâketi yalnız onlar hatırlıyormuş gibi karların altından ince saplar çıkıp uzuyor, yoksul bir sessizlikle tarlaya, devrilmiş Kuşkaya'ya zavallı armut ağaçlarına bakıyorlardı.

Bir sabah kar dindi, ahırların önünde insanlar göründü. Bazı evler birbirine uzanan insanların ayak izleriyle bağlandılar. Karla örtülü beyaz evlerin bacalarından, hayatın henüz sönmediğini bildirir gibi dumanlar yükseldi, Kızıltaş'ın üzerine yayıldı.

Ara sıra at sırtında yolcular, şoseye iniyorlardı. Nal sesleri duyulmuyor, ama sulara düşen taşların sesi gibi seslenişlerle Yalta'ya gidiyorlardı.

Öğleye doğru Zemine, Ayşe'nin doğacak yavrusu için diktiği zıbınları koluna sıkıştırarak Seyd-Ali'nin evine gitti. Esma, yarı karanlık odada, sedirde, ayaklarını altına toplamış, Yasin okuyordu. Ayşe pencere yanında duruyor, evlerin beyaz damlarına bakıyor, buğulu cama parmağıyla ismini yazıp oyalanıyordu. Evin içini dolduran ağır sessizlikten Zemine, sıkılmaya başladı. Ayşe ile, evin önündeki bostandan birkaç kova kar taşıdılar, ocakta erittiler, çamaşırları bastırdılar. Zemine nefes alacak vakit bulunca yine geleceğini, Enver'i de getireceğini söyledi, ayrıldı.

Zemine, şoseye inen yolda yürürken ilerden, Bekir'in evinden balta sesleri duyar gibi oldu. Durdu, dinledi. Yanılmamıştı. Başını kaldırdı, eve baktı. Sesler bazan hızlı, bazan yavaş hâlâ işitiliyordu. Gözleri evde, inişi inmeye başladı.

Biraz sonra balta sesleri kesildi, bacadan bir duman şeridi yükseldi; önce ince beyazdı duman, sonra kalınlaştı, karardı; kıvrıla kıvrıla evin ardındaki duvarı, nar ağaçlarını kapladı.

Şoseden köylüye benzemiyen dört beş kişi yokuşu çıkıyor, aynı kıyafette dört beş kişi de kestirmenin yanında duruyordu.

Zemine eve doğru biraz daha yürüdü. Adamları iyice görünce dizlerinden kalbine hafif bir titreme dalgası geçti. Ellerinde uzun tüfekler, sırtlarında topuklarına kadar yeşil üniformalar, başlarında kulaklarını da örten uzun yeşil şapkalar... askerdi bunlar.

Zemine, bir an geriye, Seyd-Ali'nin evine dönmeyi düşündü, ama nedense gözlerinin önüne Enver geldi. Şalının uçlarını çenesinin altında avucunda toplayarak gözlerini askerlerden bacaya, bacadan askerlere çevirdi, yoluna devam etti. Askerlere yakın geçerken Ruslar bir şeyler söylediler. Zemine'ye bakarak gülüştüler.

Zemine koşuyordu. Az sonra askerlerin geride kaldıklarını hissetti, alnında biriken terleri sildi, başını Bekir'in evine çevirdi, tekrar baktı: Sofa, asker doluydu. Elinde balta, İvan, sofanın tahtalarını koparıyor, kırıyor, bacadan çıkan duman kıvrıla kıvrıla karşı mahalle evlerine yayılıyordu.

Zemine avluya girince çoktandır balkondan Bekir'in evine bakmakta olan Enver, karısına seslendi:

— Bacada duman görünce Esma yenge evine döndü sandım, ama bakıyorum, sofa insan dolu.

Zemine, merdivenleri hızlı hızlı çıktı, çenesinde yumruk yaptığı şalının ucunu bıraktı, şalından taşan saçlarını içeri toplayarak:

— İnsan değil onlar, Rus! dedi. Yirmi kişi kadar var, hepsi de tüfekli. İvan sofanın tahtalarını kesiyor.

Enver, gözlerini yumdu, dişleri arasından söylendi:

— Hain herif! Beynine kurşun sıkmalı onun!

— Bekle, fırsat çıkar daha..

İkisi de balkonda durarak, sessizce hayli zaman Bekir'in evine, avluda dolanan Ruslara baktılar. Sonra eve girdiler.

Rusların, Bekir'in evine yerleştikleri haberi, aynı gün köye yayıldı. Çoban SeydAli, Esma'ya: «Sizin eve yine itler dolmuş!» dediği zaman Esma, sessizce omuzlarını silkti, başını sağa sola salladı; hiç kımıldamadan, hiç sesini çıkarmadan mindere bir saate yakın heykel gibi oturdu; sonra yine ses etmeden ayağa kalktı, kenar odaya çekildi, kapıyı kapadı, ocağın yanında iki büklüm olup başını ocağın taşlarına vurarak, ince dudaklarını kanatırcasına ısırarak yanıp yakılmaya başladı:

— Yol saçlarını Esma! Isır evini temizleyen, evine bakan ellerini; yak tutuştur ciğerini, Esma! Sürüklen yollarda, el eşiklerinde! Kocan yok senin, gelsin de omuzlarını sarsın, hayatın kahırlarıyla seyrelmiş, ağarmış saçlarını okşasın! Kocan yok senin, yok! Gelsin de yanına otursun, elini tutsun: «Ağlama kadın, ağlama, çaresi bulunur!» desin. Evinde Ruslar! Ne yaptık biz Tanrım, kime ne ziyanımız dokundu ki kırarsın bizi böyle. Tanrım? Yol saçlarını Esma, ısır ellerini, kemir kanlı yüreğini! Sürüklen yollarda, el eşiklerinde, çul çamur içinde.. Kocan yok senin, gelsin de yanına otursun, çalışkan elleriyle omuzlarını sarsın. «Korkma; toprağıma, evime girmek isteyen cenabetin ellerini, ayaklarını kırarım.» desin..»

Esma, yavaş, acılı bir sesle yakınıyor, acı gözyaşları dökü-yordu.

Ayşe, haberi duyar duymaz şalını omuzlarına attı, ama sofaya çıkarken ocağın yanında oturan Seyd-Ali'nin karısı seslendi:

— Ayşe, sen nereye?

— Şimdi gelirim, Nine!

— Geri dön! Yollar buz, kazaya uğrarsın. Geri dön! diyorum, söyletme beni!

— Ama çabuk döneceğim.

Seyd-Ali'nin karısı ayağa kalktı, beraber sofaya çıktılar.

— Sabri!

Bir yerlerden Sabri'nin sesi işitildi:

— Ne var, Anne?

— Nerdesin?

— Damda. Karları süpürüyorum.

— Buraya gel!

Sabri damdan indi, pantalonundaki karları silkerek sofaya geldi:

— Ne var, Anne?

— Ayşe ablan bir yere gidecekmiş, beraber gidin!

Sonra Ayşe'ye döndü:

— Yol yürümekten sana zarar gelmez, ama dikkat et, çok uzağa gitme!

Çıktılar. Sabri, Ayşe'den sorumlu olmak duygusu içinde onun yanında yürüyor, sık sık Ayşe'nin ayaklarına bakıyordu. Ayşe, elleri karnında, kendisiyle birlikte yavrusunun ağırlığını taşıyan ayaklarıyla, rüyada gibi ağır ağır gidiyor, arada duruyor, Sabri'ye bakıyor, gülümsüyordu.

Karşı mahallenin evleri arasından geçtiler, şoseye inen yolun kenarında durdular. Ayşe biraz daha yürüdü, oturmak ister gibi ayaklarının arasına baktı, sonra yolun kenarına gitti, iki eliyle alçak duvarın soğuk taşlarını tuttu.

Siyah gözleri, ilerdeki baba evinin hasretiyle yanıyordu. Hiç kımıldamıyor, bir şey söylemiyor, duvardan bir parça gibi eve bakıyor, yanında Sabri'yi bile hissetmiyordu. Az sonra yüreğini sızlatan şeyi içinden söküp atmak ihtiyacıyla Sabri'ye baktı. Sabri yanındaydı. Bir şey söylemek istedi, ama söylemeye hemen karar vermedi. öz uçlarında asılı iki damla yaşı avuçlarıyla sildi, gülümsedi. Ancak o zaman söylemeye karar vermiş gibi başını arkaya attı, Sabri'ye baktı, derin, acılı, öz-

lemli bir sesle: «Ben yavrumu babamın evinde doğurmayı bilsen ne kadar istiyorum, Sabri, bilsen..» dedi.

Sabri cevap vermedi; gözlerini yumdu, uzanıp Ayşe'nin elini tuttu:

— Belki giderler, Ayşe Abla! dedi.

— Belki!

— İvan. Çilingir'in Selim'e biz artık burdan gitmlyeceğiz, demiş.

— Öyle mi?

— Evet! Bizim köye Ruslar gelecekmiş. İvan hem bize, hem de o Ruslara baş olacakmış!

Ağır, sürekli bir sessizlik oldu. Ayşe, İvan'ın söyledlği Rusları görmek ister gibi başını kaldırdı, karşı mahallenin evlerine baktı, sonra gülümsedi:

— Ama sen, İvan'dan korkmazsın, değil mi Sabri?

— İvan'dan mı?

— Evet, İvan'dan. Korkar mısın?

— Hayır. İvan'dan korkmam, ama..

— Ama?

Genç Sabri'nin yüzü kızardı, içindeki gizli, kendisinin bile anlayamadığı şeyi Ayşe'den saklamak ister gibi, gözlerini indirdi. Ayşe tekrar sordu:

— Korkar mısın, Sabri?

Sabri omuzlarını silkti, paltosunun siyah düğmeleriyle oynayarak, başı göğsünde kekeledi:

— Ne bileyim, Ayşe Abla.. Ne bileyim? Korkarım galiba. Ama İvan'dan değil. Bir şeyden korkarım, ama... ne bileyim?

Döndüler. O günden sonra Ayşe her sabah aynı yere gidiyor, yol kenarında duvarın soğuk taşlarını tutarak ilerde şose kenarındaki evlerine bakıyor, Rusların evden gitmelerini bekliyordu.

Ruslar gitmiyorlardı. Karşıda baba evi, Ayşe'nln gözlerinden çok uzakta, dünyanın öbür ucundaydı sanki. Bazan o evin kendi

evleri olduğundan şüphe ediyordu. Ama evi görüyordu, ev ordaydı.

Bazan Ayıdağ'ın üstünde dağılan bulutların arasından güneş çıkıyor, evin damını parlatıyordu. Ev o vakit Ayşe'ye daha yakın, daha ılık görünüyordu. Güneş, bulutların gerisine çekilince bacadan çıkan dumanlar altında ev kararıyor, Ayşe'den kaçıyordu. O zaman Ayşe, gözlerinin önüne baharı getirmeye, kalbini bahar düşüncesiyle ısıtmaya çalışıyordu.

Evet, kış çıkacak, bahar gelecekti. Bahar! Çayır, çimen, dere, tepe yine yeşerecekti. Topraktan otlar fışkıracak, ağaçlar tomurcuklanacak, dere boylarında menekşeler açacak, kuşlar gelecek, saçaklara yuva yapacak, öteceklerdi. Bahar! Ama bahar kime gelecekti? Ayşe'ye mi? Ahırdan gübreyi gübrelliğe kim taşıyacaktı? Atı arabayı kim koşacaktı? Ayşe babasının yanında duracak mı? Babası Macik'in, atın gübresini arabaya atarken Ayşe, keskin gübre kokusunu koklayacak mı? Akşamları Gelinkaya'dan hayvanlar böğrüşerek inerlerken Ayşe, Topuzluçeşme başında Macik'i beklemeye gidecek mi? Ayşe bir daha avluda tavukların gıdaklayışını, duvarda kanat çırpan horozun ötüşünü görecek, duyacak mı?

Bahar çok, çok uzağında, ince ayakları rüyada gibi, Ayşe ağır gövdesini sürükleyerek Seyd-Ali'nin evine dönüyor, eve girmeden kestirme sırıkları yanında duruyor, ellerini karnına koyarak uzun uzun dinleniyordu.

Son zamanlarda Ayşe'nin içinde bir sevinç doğuyordu. Çabuk darılmıyor, üzülmüyor, sağdan soldan duyduğu: «Beklr'in evinden askerler gittiler, ama yerlerine başka Ruslar geldi. İvan sofayı kesti, avluyu tamtakır bıraktı» gibi sözlere pek kulak vermiyordu. Günden güne güzelleşiyor, gönlünde kendine vergi yeni bir bahar, yeni bir hayat doğuyordu sanki.

2

İvan'ın, Bekir'in evine yerleşmesinden bir hafta sonra şosede bir otomobil durdu. Otomobilden iki Rus ile Rusa benzemeyen birisi indi, doğruca Bekir'in evine gittiler. Bir saat sonra evden çıktılar, akşama kadar ayaklarında dizlerini bulan uzun çizmeler, beyaz tarlalarda çizgiler çizip gezindiler, köye döndüler, otomobile binip Yalta'ya gittiler.

O günün akşamı köyde, Rusa benzemeyen adamın Tatar olduğu anlaşıldı. Neyin nesi olduğunu kimse bilmiyordu, ama Tatardı. Birkaç çocukla konuşmuş, köyde en büyük binanın nerde olduğunu sormuş, birkaç gün sonra yine geleceğini söylemişti. İhtiyarlar o birkaç günü beklerken hemen ertesi sabah, yanında yine o iki Rusla çıkageldi. Kısa boylu, zayıf, on yedi on sekiz yaşlarında tüysüz, sütbeyaz yüzlü, ince burunlu bir gençti bu.

Enver merak etti; kürkünü giydi, merdivenleri inerken, kapıda durmuş Zemine'ye seslendi:

— Çok kalmam. İki Rus karşı mahalleye gidiyor, yürüyüşlerini beğenmedim, bakayım nasıl bir sosyalizm getirdiler yine..

Kürkünün yakasını kaldırdı, avludan çıktı. Bekir'in evine yaklaşırken karşı mahalle meydanından kesik kesik birtakım sesler duydu. Yokuşun yukarsında Çilingir'in Selim duruyordu. Enver uzaktan bağırdı:

— Ne var, Selim?

Selim, Enver'e doğru ilerliyerek cevap verdi:

— Hiç! O iki Rusla o şehirli Tatar uşağı, istiyorlar ki millet koperatifin önünde toplansın ..

Selim, Enver'e yaklaştı, durdu. Ağzına götürerek, hohlayarak parmaklarını ısıttı.

— Söyle, ne istiyorlar?

— Söylemeye halim yok. Enver Ağabey! Dilim damağıma yapıştı, bir sigara ver de söyleyeyim.

— Baban görürse?

— Görmez. Arkandan giderim, uzaktan görse bile senin sigaranın dumanı sanır. Ver, Allahını seversen!

Enver, Selim'e bir sigara uzattı, sigaralarını yaktılar.

— Nedir, ne istiyorlar?

— Hiç! Geldiler işte. Koperatifin önünde iki ihtiyar duruyordu. Şehirli uşak gitti, onlarla konuştu, ama ihtiyarlar oralı olmadılar. Sonra bana: «Git, Enver'i çağır, şehirlinin dilinden o anlar» dediler. Ben de sana geliyordum.

Enver önde, Selim arkada sessizce ilerlediler. Yokuşu çıkınca yayladan esen keskin rüzgâr ikisinin de ağızlarından sigara dumanını alıp vahşi bir ıslıkla aşağıda mezarlığa doğru kaçıyordu.

İlerde kooperatifin önünde şehirli üç adam, meydanın kenarında duvarın yanında duran ak sakallı, elleri sopalı üç ihtiyara bakıyorlardı. İhtiyarlar sırtlarını duvara dayamışlar, arasıra biri ötekinin kulağına eğilerek yavaşça bir şeyler konuşuyorlardı.

Enver, durumu inceler gibi yavaşladı, sonra durdu, gözlerini ihtiyardan kooperatifin önündeki üç kişiye götürdü, uzun uzun süzdü onları, başını Selim'e çevirdi:

— Bunların biri Tatar mı dedin?

— Öyle imiş, ne bileyim!

— Hangisi?

— O küçüğü.

Enver, Selim'den bir şeyler daha soracaktı, fakat meydanın solundaki dar sokaktan Berber Hasan ile Çilingir çıktılar, arkadan başka sesler de işitildi.

Enver, Selim'e başka şey sormıyarak sigarasını yere bırakti, meydana doğru ilerledi. On on beş dakika sonra meydanın kenarında yirmi kişi kadar bir kalabalık toplanmıştı. Köylüler

yavaş yavaş konuşarak üç yabancıyı süzüyorlardı. Soğuk gittikçe artıyor, damlardan kar tozlarını süpüren rüzgâr, yüzleri elleri tırmalıyor, dar sokaklara dalıp uluyordu.

Rusların meydana gelişleri üzerinden bir saat geçmişti, ama ne köylüler, ne şehirliler birbirlerine yaklaşmıyorlar, iki taraf da yavaştan konuşmasına devam ediyordu.

Çilingir'in sabrı tükeniyordu artık; burnundan soluyarak Rusların yanına gidip geliyor, homurdanıyordu. Bir ara Rusların yanındaki Tatar gencinin karşısına dikildi, yüksek sesle:

— Söyle, dil bilen yiğit, söyle gözünü seveyim! dedi. Ruslar ne istiyor, söyle de gidelim evimize. At mı, araba mı, nedir istedikleri?

Genç, iki adım, Çilingir'e yaklaştı:

— Ne araba, ne at! Hiçbir şey istemiyorlar.

— Eee, misafirliğe mi geldiler?

İlerde konuşmayı merakla dinleyen ihtiyarlardan biri seslendi:

— İnanma Çilingir, madem ki geldiler, bir iş var.

— Var ya, var! Ne sandın?

Sese başka sesler karıştı:

— Ruslar bize boş yere gelmezler.

— Belki halimizi sormaya geldiler?

— Belki yağ getirdiler biz fakirlere!

— Hahay! Rusun yağı kılsız olmaz, bir kıl vardır bu yağda!

Genç Tatar, ihtiyarları sert sert bir süzdü, sessizce durdu, sonra soğuk gözlerini Çilingir'in yüzüne dikti:

— İnanma Ağam! yağda kıl mıl yok. Her şeyi olduğu gibi anlatacağım.

Çilingir de aynı soğuklukla baktı gencin yüzüne:

— Anlat! Anlat bakalım! Biz dilden anlarız, Rusun mektebine gitmedikse de.. Madem sen bizim kandansın, seni dinleriz, gerekirse sana da öğretiriz. Aramızda hacılar bile var!.

— Hacıları bırakın şimdi de, köy halkını buraya çağırın!

— Siz söyleyin bize! Biz olmayanlara söyleriz!

— Olmaz. Bütün köy buraya toplanmalı, her evden en az bir kişi! Haydi, dediğim gibi yapın!

— Yo, yoo! Onbaşı gibi konuşma be kuzum! Asker miyiz biz? Size ne lâzımsa söyle bize! Varsa veririz, yoksa Tanrıdan dile deriz. Çoluk çocuğu buraya toplamaktan ne çıkar?

Kenardaki köylüler, yavaş yavaş Çilingir'in etrafına bIrikmeye başladılar. Battal'ın Enver, Rusların duruşlarından, meselenin ciddiliğini anladı galiba kI, ortaya çıktı, emreden bir sesle:

— Sen dama çık, Çilingir Ağa! dedi. Çağır köylüleri, herkes kendi kulağıyla işitsin meseleyi!

Çilingir, genç Tatarın etrafındaki halkayı sessizce yarıp gitti. Üç dört dakika sonra kooperatIfin damında duruyor, ellerI ağzında, bağırıyordu:

— Hey cemaat, hey Kızıltaşlılar! Şehirden üç kişi geldi; ikIsI Rus, biri Tatar! Biri Tatar! Karşı mahalle meydanında toplantı var! Her evden bir kişi gelsin, komolizmadan haber getirdIler!

Bütün köy, nefesini tutmuş, kooperatifin damında bağıran Çilingir'i dinliyordu. Az sonra Çilingir sustu. Dumandan sonra kuru çalı yığınını çıtır çıtır ateş dillerinIn sarması gibi evlerde, sofalarda, aranların önünde, sokaklarda kadınların, erkeklerin, ihtiyarların sesleri duyuldu.

Gençler adımlarını açarak karşı mahalle meydanına gidiyor, ihtiyarlar ellerinde sopaları, başları öne eğik, ağır ağır yokuşları tırmanıyor, evlerin beyaz damları üstünde şallarına bürünmüş kadınlar, kara kargalar gibI duruyorlardı.

Gökyüzü açılmış, rüzgâr dinmiş, soğuk artmıştı. Evler, sokaklar boşaldıkça etrafa bir korku, bIr öksüzlük çöküyordu. Ahırlarda kapalı hayvanlar, evlerin boşaldığını hissediyor, huysuzlanıyorlardı.

Boş evlerde derin, ağır bir sessizlik vardı. Yalnız sokak

başlarında, bazı yüksek duvarların yanında çekmeler, mırıltılı seslerle öteki dünyaya Kızıltaş'ın halini anlatıyor gibiydiler.

Masanın gerisinde iki Rusla Tatar genci, sırtlarını Kızıltaşlılara çevirmişler, yalnız kendilerinin anladıkları bir dille fısıldaşıyorlardı. Daha doğrusu o iki Rus konuşuyor, genç onları dikkatle dinliyor, başını sallıyor, ikide bir paltosunun yeni ile soğuktan yaşaran gözlerini, burnunun ucunu siliyordu.

Sonra kooperatiften bir iskemle çıkardılar, genç Tatar Iskemleye çıktı. Soğuğu kovmak için durdukları yerde hafifçe tepinen köylüler başlarını kaldırıp gence baktılar. Çıt çıkmıyordu. Tatar genci söze başladı:

— Arkadaşlar!

Hafif bir kımıldanma, fısıltılar, sonra yine sessizlik.

Küçük adam Lenin, dedi, sosyalizma, dedi, proletarya, dedi. Kimsenin anlamadığı birtakım lâflar etti, yeni devleti uzun uzun övdü.

Herkes, ağzı açık, bu acayip sözleri dinliyordu.

Meydandaki kalabalık dalgalandı, mırıltılar işitildi. Adam devam ediyordu:

— Toprak iyi sürülmüyor; ekinlere, tütünlere, üzümlere iyi bakılmıyor. Niçin? Çünkü birlik yok, çünkü topluluk yok, yarış yok! Komünist partisi ile arada sıkı bir bağ yok! Niçin? Çünkü köylerde makine yok! Kızıltaş'ta niçin makine yok? Çünkü köyde kolhoz yok! Evet, kolhoz yok! İşte arkadaşlar, işte Kızıltaşlılar! Artık eski zaman karanlığı, eski beylerin at oynattığı günler geçti. Şimdiden sonra biz de sosyalizme sarılacağız, artık biz de Kızıltaş'ta bir kolhoz kuracağız!

Meydandaki kalabalık, rüzgârda bir orman gibi sallandı, sağdan soldan kesik kesik sesler, kelimeler yükseldi. Kalabalığın kenarlarından kopan salkım salkım insanlar köy sokaklarına dağıldılar.

Tatar genci hâlâ söylüyor, ama iki Rustan başka kimse onu dinlemiyordu. Civar evlerin damlarında kadın, çocuk toplulukları çoğalıyor, boş avlularda köpekler, köy tehlikedeymiş gibi,

kıç üstü oturmuş, başlarını kadırmış, alçak taş duvarlardan karşı mahalle meydanına bakarak hızlı hızlı havlıyorlardı.

Meydanı bırakıp evlerine dönen insanların sayısı çoğalıyor, kadınlar damlardan iniyor; sofalarda, kestirme sırıkları yanında, köşe başlarında insan öbekleri birikiyor, kooperatife bakarak yüksek sesle konuşuyorlardı.

Meydandaki kalabalık dağılırken beyaz sakallı, kürklü bir ihtiyar, öne uzattığı sopasıyla kendine yol açarak, İskemlede ayakta duran gence doğru yürüdü. Daha uzaktan seslendi:

— Sen bana anlat, anlat bana şehir ekmeği yiyen balam! Bu kolhoz dediğin şey nedir? Söyle, anlat, nedir kolkoz?

Enver, Berber Hasan, Çilingir, yanında oğlu Selim ile Sabri, ihtiyara bakıp gülüştüler. İhtiyar, sopasını gencin burnu dibinde sallayarak bağırıyordu:

— Bak! Sakalıma bi bak! Seksen tane yılcık geldi, benim bu beyaz sokalıma kondu; ama bu kolozu, solozu ilk senden duydum. Nedir bu koloz moloz dediğin? De hele bakayım!

Berber Hasan, hâlâ tatlı tatlı gülerek ihtiyara yaklaştı:

— Vazgeç, Dede! Nene gerek kolhoz senin? Sen...

Hasan sözünü bitiremeden ihtiyar, çevresi kırmızı, soğuktan yaşlı gözlerini Berber Hasan'a çevirdi, sopasını Tatar gencinin burnu dibinden çekti, Hasan'a doğru kaldırarak çıkıştı:

— Büyüklerin lâfına karışma sen! Kafanı kırarım!

Sonra Tatar gencine döndü:

— Söyle, balam, söyle sen, koloz nedir? Bakma bunlara! Lâftan anlamazlar, dinden anlamazlar, imandan anlamazlar. Sen anlat bana bir, koloz nedir?

Meydandaki deminki kalabalık dağılmıştı. Yalnız ak sakallı ihtiyar, karşısında iki Rusla Tatar genci vardı. Epeyce uzakta Battal'ın Enver, Çilingir, Hasan, Sabri, Selim; ihtiyara, ihtiyarın Tatar gencinin burnu dibinde sallayıp durduğu sopaya bakıyor, ince cırlak sesini dinleyip gülümsüyorlardı.

Tatar genci anlattı:

— Kolhoz kurulunca köylüler aralarında eşit olacaklar, ortada zengin fakir kalmıyacak, birlik olacak. Muhabbet, müsavat...

İhtiyar, sopasını çekti, yere vurdu, ak sakalını sopasında ellerinin üstüne dayadı, hayli düşündü, gayet sâkin: «Hazreti Peygamberin lâfı gibi bir lâf! Hey maşallah!» dedi, birden gözlerini gencin yüzüne kaldırdı:

— Ama koloz nedir?

— Kolhoz... Şey... Kolkoz...

Genç öksürdü, yanında sessizce duran, ihtiyarı dikkatle süzen Ruslara döndü, yüzlerine epey baktıktan sonra ihtiyara doğru iki adım attı:

— Kolhoz dedikleri, kollektivnoye hozaystvo'dur! dedi.

Konuşmayı kenardan dinleyenler, kahkahayı bastılar. Çilingir ilerledi:

— Anladın mı Dede, kolhoz nedir?

İhtiyar, Çilingir'in sözünü duymamış gibi, kımıldamadan gencin yüzüne bakmaya devam ediyordu:

— Tatarcası nasıl olacak bunun?

— Rusçası kollektivnoye hozaystvo. Tatarcası da doğrudan doğruya kolhoz. Hozaystvo, yanı...

Çilingir daha fazla sabredemedi, durduğu yerden ok gibi fırladı, ihtiyarla gencin arasına girdi, demînki yumuşak yüzü şimdi sertleşmiş, gerilmişti:

— Bunların zırvalarını biz biliriz, Dede! Evvelce Zemelstvo vardı, Naçaistvo vardı, şimdi de Hozaystvo! Ama Rus, Rustur. Yalnız rengi değişti, zırvaları aynı!

Sonra birden Tatar gencine döndü, yumruğunu burnuna uzatarak bağırdı:

— Toprağıma girmek isteyen pezevenkleri öyle bir zırvalatırım ki geldiği yere bir daha bulamaz. Anladın mı, Bebek?

Sonra elini cebine soktu, yavşa yavaş konuştu:

— Sen bu iki Rusa anlat, Bebek! De ki, ne isterlerse veririz. At veririz, üzüm veririz; tütün, para, koyun veririz. Ama

toprak vermeyiz. Anlat onlara, iyice anlat! De ki, bizim topraklar yurt parçasıdır; toprak bizim değil, ulusundur. Eh, ulus toprağını nasıl veririz?, Söyle bana, nasıl veririz? İnsan her şeyini verir, ama canını nasıl verir, söyle bana! Biz kolhoz nedir, biliriz. Kolkoz demek, toprağı hökümete ver demektir! Nasıl veririz, söyle bana! Toprak bizim değil ulusundur; toprak elden gitti, can gitti. Anlat onlara!

Tatar genci cevap vermedi. Geri çekildi, Ruslara yaklaştı. Üçü de arkalarını köylülere çevirdiler, fısıl fısıl uzun uzun konuştular, sonra köyden çıkıp gittiler.

O gün şoseden Yalta'ya doğru çok asker geçti. Askerler Memişin deresi üstünde durdular, çadır kurdular, Dermenköyde de asker olduğu haberleri geldiyse de hiç kimse gidip haberlerin yalan, gerçek olduğunu öğrenmeye cesaret edemedi. Çilingir gidecekti, ama karısı yolunu kesti:

— Otur otırduğun yerde. Minderin katı ise bir yastık daha çek altına! Merak insanı mezara sokar.

Akşama doğru soğuk yatıştı, deniz köpükler içinde kaldı, yaylanın üstünden müthiş bir rüzgâr koptu.

Gece. Karanlık. Rüzgâr, Kızıltaş'ta ne varsa denize fırlatmak ister gibi kudurmuş, uluyordu. Ayıdağ'ın ardındaki Dermenköy bayırlarından tüfek sesleri işitiliyor, ateşleri kibrit alevleri gibi rüzgârda sönüyordu.

O gece, köyde yalnız küçük çocuklar uyudular. Rüzgâr gece yarısı kesildi. Köy sabahleyin korkunç feryatlarla uyandı. Çilingir'in karısı, sofada saçlarını yolıyor, haykırıyordu. Karları savrulmuş yollarda köylüler, Çilingir'in evine doğru koşuyorlardı. Enver, avluya girdiği zaman sofada Seyd-Ali, Berber Hasan, Molla İrecep, birkaç başka komşu daha; beyaz geceliği içinde kendini yerden yere atan, başını yumruklayarak: «Nereye götürdüler? Niçin? Niçin?» diye bağıran kadını odaya sokmaya çalışıyorlardı.

Biraz sonra kadınlar da yetiştiler, Çilingir'in karısını içeri aldılar.

Köylüler avluda toplandılar. Evden hâlâ feryatlar işitiliyordu. Çoban Seyd-Ali, bir baş işaretiyle Enver'i bir kenara çağırdı. Sessizce birer sigara sardılar. Enver sordu:

— Ne zaman götürmüşler?

— Kadın, yatsıda götürdüler, diyor. İvan gelmiş eve, aşağıda yolda bir otomobil kazaya uğradı, demiş, yardım istemiş. Çilingir evden çıkmış, bir daha da geri dönmemiş. Yalta'ya götürmüşler.

— Öyle mi?

— Öyle! Babası uzun zaman dönmeyince Selim aramaya çıkmış, Memişin deresine kadar gitmiş. Orada askerlerin, babasıyla beraber birkaç Gurzuf köylüsünü otomobile koyup Yalta'ya götürdüklerini gözleriyle görmüş..

Sustular. Seyd-Ali karşı mahalleye doğru doğruldu. Enver de onun yanında yürüdü, hayli zaman sessizce ilerlediler. Seyd-Ali'nin evine yaklaşırlarken Enver, geceleyin Dermenköy taraflarından gelen tüfek seslerini anlattı. Ayrılırlarken ihtiyar, başını kaldırdı, Enver'in gözleri içine baktı:

— İvan, sana da göz koydu sanırım. Fena zamanda gelecek galiba. Birkaç gün için köyden gitsen, iyi olmaz mı?

Enver cevap vermedi, Seyd-Ali de cevap beklemiyor gibi elini Enver'in omzuna koydu, uzun uzun yüzüne baktı, gülümsedi, evine girdi.

Geceki rüzgâr havayı iyice temizlemişti, gökyüzü yüksek ve maviydi. Dağlar geniş omuzları, yüksek uçurumlarıyla Kızıltaş'ın üzerine eğilmişler, eskisinden daha heybetli, daha güzel görünüyorlardı. Ayıdağ'ın üzerinde, gökte sütbeyaz bulutlar yol yol uzanıyorlardı.

Biraz sonra güneş çıktı, beyaz bulut yolları eridi, karlar eridi. Siyah asfalt şose, güneş altında buz tutmuş bir nehir gibi parlıyordu.

Enver, öğleye kadar evin önünde, avluda odun kesti. Arasıra bir şey bekler gibi şoseye bakıyordu; ama şosede ne bir asker, ne bir köylü göründü. Öğleden sonra hem Dermenköy'de

olup bitenleri anlarını. hem de akrabalara bir uğrarım umuduyla atını arabaya koşarken Zemine, balkona çıktı.

— Nereye gidiyorsun, Enver? dedi.

— Dermenköy'e. Bakayım, bizimkilere ne oldu? Çok kalmam, hava kararmadan dönerim.

— Eli boş gitme! Orda kolhoz varmış artık. Tavuklara da yumurta vergisi koymuşlar, git bak, ne var, ne yok! Bizimkilerin tavuklarına da vergi koymuşlar mı? Henüz koymamışlarsa kes birkaç tavuk!

Zemine, balkondan indi. Enver'in akrabaları için ambardan turşu, un, biraz da yağ çıkardılar, arabaya yükiediler. Enver eve girdi, hali vakti iyi olmayan dayısına vermek için sandığın bir köşesinde saklı paradan iki yüz ruble aldı, çıktı.

3

Yarım saat sonra Bekir'in tarlasına devrilmiş Kuşkaya'nın taşlı, çorak toprakları üstünde şoseyi geçince, solda deniz kıyısına yakın Ayıdağ eteklerinde, Dermenköy'ün kırmızı teneke damlı evleri göründü.

Enver, epey zaman seslzlikler içinde ilerledl. Dermenköy yoluna sapmadan şosenin asfaltı kesildi; önce atının nalları, sonra arabasının tekerlekleri, evinden çıkalı beri Enver'le beraber gelen sessizliği kırdı, parçaladı. Sağ tarafta şoseden epey yüksekte tütün tarlasının ortasında dört köşe, tahta bir kulübe vardı. Küçük penceresindeki borudan çıkan kara duman gittikçe kalınlaşarak evin önündeki tarlaya yayılıyordu.

Kulübeden biraz ötede iki koca çadır vardı, çadırların arasında bir adam dolaşıyordu. Adam, şosede Enver'i görünce çadırların arasından çıktı, yola doğru yürüdü, seslendi:

— Hey, Tatarin! Hey!

Enver, adamın sesini duymamış gibi arabada oturuyor, kı-

mıldanıyordu. Rus biraz daha yaklaştı, şosenin üstündeki tarla kenarında durdu. Olduğu yerde tepiniyor, morarmış ellerini ağzına götürüyor, avuçlarına, parmak uçlarına hohluyor, ısınmaya çalışıyor, Enver'e gülümsüyordu.

Enver, sessizce geçip gidince ellerini öne doğru uzatarak bağırdı:

— Tatarin! Hey, Tatarin! Dur! Dur bir dakika! Bir şey söyliyeceğim!

Sonra acıklı bir sesle ekledi:

— Acı bana! Allah aşkına, dur bir dakika! Ölüyorum!

Enver, atının dizginlerini çekti, araba durdu. Enver, başını Rusa çevirdi, soğuk bakışlarla adamı süzdü:

— Ne var?

— Bir sigara ver! Ölüyorum, dünden beri ağzıma tütün almadım. Ellerime bak, ölüyorum!

— Gel de al!

— Yaşa! Merhamet var siz Tatarlarda!

Rus, şoseye atladı, ellerini pantalon ceplerine soktu, sıçraya sıçraya Enver'in arabasına yaklaştı.

Enver'in yüzüne bakıyor, ince çirkin yüzünü sevimli yapan bir gülümsemeyle gülüyordu. Enver, koynundan tütün kesesini çıkardı, Rusun avucuna tütün döktü, atını sürdü.

Fakat Rus, arabanın yanından ayrılmıyordu. Dermenköy yoluna kadar sessizce, arabanın yanında yürüdü. Enver'den bir şey istiyor, ama söylemiye cesaret edemiyor gibiydi. Sessizliği Enver bozdu:

— Daha ne istiyorsun?

Rus, birdenbire arabanın kenarını yakaladı:

— Bedava hiçbir şey! Ben sana satarım, sen de bana sat, olmaz mı?

— Senin neyin var ki bana satasın?

— Dur bir dakka! Gitme, dur!

Araba durdu. Rus, gözlerini Enver'in yüzünden ayırmadan, başını hayli geride kalmış o iki çadıra doğru kaldırdı;

— O çadırların içinde barut var. İyi barut, kuru barut! Kaç sandık lâzım sana? Beş? On? Kaç sandık? İstediğin kadar al. Bana beş yumurta verirsen beş sandık veririm. Haydi gel! Ruslar gittiler, yazın dönecekler şoseye asfalt dökmeye. Haydi! Orda kimse yok, yalnız ben varım!

— Ben barutu ne yapayım?

— Ohoo! Bak, ne kadar tepe devirdik! Ohoo! Ne mi yapacaksın? Dağlarda karaca vurursun? Tüfek de satarım sana, istersen! Haydi!

Enver: «Git işine! Barutun lüzumu yok bana!» dedi, kamçısını hayvanın semiz sağrısına vurdu. At sinirli sinirli öne atıldı. Arkada kalmış Rus hâlâ: «Beş yumurta.. Beş yumurtaya beş sandık barut!» diye bağırıyor, Enver ise Dermenköy yolunun çukurlarına batıp çıkan, sarsılan arabasında, yumrukları sıkılı, titreyen sesiyle söyleniyordu:

— Çingeneler! Hainler!

Şoseden epeyce uzaklaşınca at yine yavaşladı. Solda, insanlardan denizi saklamak için mahsus dikilmiş gibi yüksek bir duvar uzanıyor, sağdan bayırların dibinde Dermenköy'ün, sanki dertten yaprakları dökülmüş elma, armut bahçeleri gizleniyordu. İlerde yola yatık, grili kırmızılı, kayanın dibinden geçince karşıda Dermenköy'ün evleri göründü.

Köy, ölü gibiydi bu akşam. Sokaklar boş, evler sessiz, neşesiz birbirlerine sokulmuşlar, sanki biraz daha küçülmüşlerdi. Biraz ilerde gayet zayıf bir eşek, hayata küsmüş gibi, arkasını köye çevirmiş, başı yol kenarındaki alçak taş duvara dayalı, kulaklarını dikmiş, kımıldamadan duruyordu.

Enver, atın dizginlerini çekti, araba durdu. Enver, birisini görürüm umuduyla ayağa kalktı, etrafa göz gezdirdi. Kimseyi göremeyince tekrar atını sürdü.

Eşek, aynı dargın halde duruyordu. Enver, hayvanın boynu altında siyah bir şey gördü, yaklaştı: Tele asılı kara bir tahta idi bu. Enver arabadan atlayıp eşeğe doğru koştu, hayvan ba-

şını Enver'e çevirdi, Enver tahtada tebeşirle yazılmış, harfleri iri iri, şu yazıyı okudu:

«Geberirim açlıktan, ama kolhoza girmem!»

Enver, bizimkiler de azıtıyor artık! diyerek eşeğin boynundan tahtayı çıkardı, duvarın arkasına fırlattı. Eşeği köye götürmek istediyse de hayvan, hâlâ küskün, alçak duvardan atladı; askerlerin çizmeleriyle çiğnenmiş, soluk tarlada kuyruğunu sallaya sallaya, Enver'e bakmadan, yürüdü gitti.

Enver köye girene kadar ne bir insan, ne bir hayvan gördü. Ancak köy kenarında, solda, kica ceviz ağacı gerisindeki bayırda on dört, on beş yaşlarında üç çocuk, evin duvarına dayanmışlar, bir ağızdan, köylerde yeni yeni söylenen bir türkü tutturmuşlardı:

Dağa çıksam kaşka
Geyik baş vermez.
Köye dönsem kolhoz
Bana aş vermez.

Çocuklar, köye bir araba geldiğini görünce hemen sustular, evin duvarından ayrılarak ceviz ağacına doğru gittiler.

Yolun sol tarafındaki evin eşiğinde, püsküllü siyah şalı çenesine sıkı sıkı düğümlü, buruşuk yüzlü, ak saçlı bir kadın durdu, bir an Enver'e baktı, başını salladı, koşarak Enver'in arabası önünden geçti, bayırdaki eve girer girmez tekrar başını Enver'e çevirdi, baktı, hemen eve girip kapıyı kapadı.

Enver, kendisine doğru ilerleyen çocuklara bakarken hemen başının üstünde, ceviz dalına boğazından asılı bir tavuk gördü. Tehlikeli bir yerde bulunduğunu ansızın anlamış gibi titredi; alnına düşen deri kalpağının altından ter damlaları sızıyordu. At da bir tehlike sezmiş gibi kulaklarını dikmiş, soluyordu.

Çocuklar ceviz ağacına yaklaşırlarken Enver yatıştı. Dalda

asılı tavuğa bakarak: «Burası Dermenköy değil, Şeytanköy galiba!» diye mırıldandı, sonra çocuklara baktı:

— Kim astı bu tavuğu dala?

Koca kafalı, yalınbaş bir çocuk öne çıktı:

— Tavuk, kendi kendisini astı.

Enver arabadan fırladı, kamçısını sallayarak bağırdı:

— Seni kepçe kulaklı seni! Doğru dürüst bir cevap ver bana. Kim astı bu tavuğu?

Çocuk, arkadaşlarının yanına döndü, ordan yavaşça cevap verdi:

— Darılma, Ağam, ben doğruyu söyledim sana! Her tavuk kolhoza on yumurta verecek. Bu zavallı on yumurta yumurtlayamadığı için kendi kendisini astı. Herkes öyle diyor, ben ne bileyim? Git, büyüklerden sor! Onlar öyle söylüyorlar!

Enver, tavuğun dala çocuklar tarafından değil de, büyükler tarafından asıldığını anlayınca ses çıkarmadı. Çocuklar, şimdi Enver'e bakmıyorlar, ona darılmışlar gibi bayırdaki evin duvarı dibine çekilmişler, deminki türkülerini söylüyorlardı. Çocukların duruşları, ince sesli türküleri, köyün sessizliği, arabasının önünden kaçan siyahlı kadın, Enver'in kalbine tuhaf korkular salıyordu. Atı da kulakları dikili, bir tehlike bekler gibi ürkek, duruyor, Enver'in korkusunu çoğaltıyordu.

Enver, atını sürmeye vakit bulamadan bayırdaki evin duvarı gerisinden birisi göründü, derhal kayboldu. Çocuklar kaçıştılar, bahçenin ağaçları arasında gözden silindiler. Aynı dam, az sonra tekrar göründü, ama artık kaçmadı. Yola çıktı, ağır ağır, ikide bir durarak, durup Enver'i dikkatle süzerek yaklaşıyordu.

Arabaya on beş yirmi adım kala durdu, Enver'i o anda tanımış gibi koşup geldi. Yüzü bembeyaz kesilmişti. Gözleri korku ifade ediyor, dudak uçları titriyordu. Enver'e yaklaştı, ama yüzünden pek konuşacağa benzemiyordu. Adamın korkulu hali, Enver'e köyde bir şeyler olduğunu anlatmaya kâfi gelmişti.

Enver, yatıştırmak ister gibi elini köylüye uzattı:

— Merhaba Ağam, hayrola, nedir..

Sözünü bitirmeden köylü sordu:

— Sen Battal'ın Enver misin?

— Evet! Ne var?

— Mezin Ebuleyis senin akraban mı?

— Akrabam... Oraya gidiyorum.

— Gitmel

— Ne var? Söylel

Köylü söylemedi. Olduğu yere cansız bir şey gibi diz üstü düştü, kalın kuru elleriyle başını örttü, dar ceketinin altında geniş omuzları titreye titreye ağlamaya başladı. Ağladı, yatıştı, ama ayağa kalkmadı. Gözyaşlarını döktüğü yere oturdu, avuçlarıyla yanaklarının yaşını sildi, ellerini dikill dizlerine koydu, başını göğsüne eğdi, kuru kalın ellerine bakarak: «Köyü boşalttılar dün gece!» dedi.

— Kim?

Sorusu çok tuhafına gitmiş gibi, köylü başını kaldırdı, uzun uzun Enver'e baktı, başını köyden yana çevirdi:

— Belki yüz ev boşalttılar.

— Kimleri götürdüler?

— Kimleri mi? Hepsini nasıl sayayım sana? Komşu Mustafa'yı, Şaban Muzaffer'i, Çırak Süleyman'ı, Karamlrza Hasan'ı, Kaşka Hüseyin'l, Kiraz Ebubekir'i, Sofu Cemil'I, Baltacı Hasan'ı, Bektaş Nuri'yi, Zembilci'leri...

Sustu, yine başını göğsüne eğdi:

— Daha kimleri götürmediler ki!

— Bizlmklleri?

— Hepsini, hepsini, çoluk çocuklarıyla alıp gittiler.

Adamın gözleri yeniden doldu. Enver sessizdi; kalbine zehir gibi acılar doluyor, bağırmamak, ağlamamak için yumruklarını sıkıyordu. Köylü hâlâ onun ayakları dibinde, elleri dizlerinde, başı avuçlarında, gözleri soğuk, nemli toprakta öylece duruyordu. Enver'in ayakları önünde oturan adam, sadece bir köylü değildi, bir milletti. Nasıl olmuştu da bu mllllet, böyle

korkunç sessizliklere yıkılmıştı? Daha dün önlerinde tir tir titreyen düşmanları, bu milleti süngülerle böyle sindirmişlerdi?

Nasıl olmuştu da bu korkuya, bu sükûta, bu gözyaşlarına Enver'i de mahkûm etmişler, Enver de pençesiz, tırnaksız, dişsiz bir Türk olmuştu? O da bu zavallılar gibi evlnin odalarında, minderlerde, bahçesinin elma armut ağaçları gölgesinde yatmış, uyuklamış, yıllar boyu bu milletin mahkûmiyetine bakmış, yaşamış ve ölmemişti?

Enver yıkılmamak için arabasının kenarını yakaladı. Sonra titreyen elleriyle atının dizginlerine uzandı, sarhoş gibi atını sürdü, arabasını Kızıltaş'tan yana çevirdi.

Gökyüzü, esmer bulutlarla kaplanıyordu. Denizden hafif bir rüzgâr esiyor, aşağıda geceleyin asker çizmeleryile çiğnenmiş dertli bahçelerin arasında hışırdıyordu. Rüzgârın hışırtısına Dermenköy'ün evlerinden acılı bir ses ipliği karışıyor, bu ses Enver'in kalbine kalbine sokuluyordu. Bu sesten kaçmak ister gibi, Enver gidişini hızlandırıyor, ama sesler kesilmiyordu:

Arkamızdan ağlaştılar
Ağaç dalları.
Bize haram oldu ah aman aman
Kırım yolları.

Hayata bütün kazandıklarını, yalnız kendisinin değil, Dermenköylülerin, Kızıltaşlıların yüzyıllar boyunca bütün kazandıklarını mezarlığa bir ölü götürür gibi, Enver götürüyor, ellerinde dizginler, arabasının yanında ilerliyor, geride ağlar bıraktığı Dermenköy'den uzaklaşıyordu.

Artık şosedeydi; çadırların arasındaki adam bağırmasaydı, belki de Kızıltaş'ı da geçer gider, haberi bile olmazdı. Kulağına Rusun ses ilişince durdu; ama niçin, ne maksatla durduğunu kendi de pek bilmiyordu.

Başını çevirdi, dumanlı gözlerle Rusa baktı. Görüyordu, fakat tek bir Rusu değil! O Rusun omuzları üstünden binlerce Rusu, inbinlerce, yüzbinlerce Rusu görüyordu. Toprağı karıştı-

ran, bayırları, tarlaları deviren Ruslar, bağlarda yeşil üzüm kütüklerini kökleriyle söküp çıkarmışlar; ana! ana! diye bağrışan ağlaşan yavruları bacaklarından kollarından tutup fırlatır gibi derelere fırlatıyor, makineleriyle ezip hırpalıyorlardı. Enver onlara bakıyor, onları görüyor, onları gözlerinin önünden bir türlü kovamıyordu. Zayıftı, korkaktı, boştu, o da Dermenköylüler gibi!

Şosenin üstündeki Rus hâlâ haykırıyor, Enver'e bir şeyler satmaya açlışıyordu. Enver sesini çıkarmadı, Rus sustu. Ancak o zaman, Enver arabasına çıktı, yerleşti, atını sürdü.

Dağ tepeleri, karanlıklar altında. Kara perdeler yavaş yavaş eteklere iniyor, köy gerisindeki tütün aranlarını sarıyor, Kızıltaş geceye teslim oluyordu. Karşı bayırlardaki evlerde geceden korkuyorlar gibi ışıklar yanmıyor, ocaklar tütmüyordu. Enver Kızıltaş'a gidiyor, köy kara gölgelere bürünerek Enver'den kaçıyordu.

Enver gibi, Kızıltaş da başka idi bu akşam. At da eski at değildi sanki. Evvelce Yalta'da köye dönerken Memişin deresi üstüne gelince Kızıltaş'a yaklaştığını hisseder, başını sallar, koşmaya başlardı. Bu akşam Kızıltaş'a o da gönülsüz gidiyordu.

Biraz sonra at, Enver'e ya bir şey söylemek, yada ondan bir şey duymak ister gibi ansızın durdu. Enver, atının duruşuna hiç de şaşmadı, atı sürmedi, başını kaldırıp bakmadı bile.

Karanlık basmıştı. Hiçbir yer görünmüyor, fakat kalbi, Enver'e, Bekir'in tarlası üstünde olduklarını söylüyordu. Göze görünmeyen bir kuvvet, sanki Enver'i Kızıltaş'a bırakmıyor, Enver öylece duruyordu.

Sessizlik ve karanlıklar içinde ne kadar oturduğunu bilmiyordu. Uzaktan bir gürültü geldi kulaklarına; başını kaldırdı.

Karanlık. Göz gözü görmüyor, karşı tepelerde, Kızıltaş'ın birkaç evinde zayıf ışıklar yanıp sönüyordu. Kuşkaya'nın taşları arasında gömülü ağaçların dallarında hafif bir rüzgâr hışırdıyordu.

Ayıdağ'ın üstünde bulutlar parçalandı, ay doğdu, şosenin sırtını aydınlattı. Enver döndü, seslerin geldiği tarafa baktı. Şose boş, soğuk, sessizdi. Enver bir an kendini evvelce hiç geçmediği bir yolda sandı, ürperdi. Başını sola çevirdi, Kuşkaya'yı aradı, birden kayanın Bekir'in tarlasına devrilmiş olduğunu hatırladı. Tarlada yatan kaya parçalarına, kurumuş boğulmuş armut ağaçlarına baktı.

Daha geçen yaz o tümseklerde gelincik çiçekleri vardı. Bekir'in ölümünden sonra tarlaya kimse uğramamıştı. Tütünler, armutların yeşil dalları, Kızıltaşlıları beklemiş, hiç kimse gelmeyince dertten kederden solup kurumuşlardı. Kuşkaya'nın tümsekleri üstünde sadece gelincik çiçekleri açmıştı; yanı ayrılık çiçekleri!

Gelincikler gündüzleri toprağın derdini insanlara duyurmak istemiyormuş gibi toprağı örtmüşler, geceleri ayışığında kanlı kandiller gibi yanmışlar, matemli toprağın iniltisini dinlemişler, sonra onlar da solmuş, kurumuş, dökülmüşlerdi.

Tekrar gürültüler, homurtular. Enver, Dermenköy'den yana baktı: Canavar gözleri gibi ışıklarıyla şosenin sırtını aydınlatarak birbiri ardından kamyonlar geliyordu.

Enver arabasından atladı, atını yol kenarına çekti, hayvanın kantarmasından tutarak kamyonları bekledi. Bilinmez yerlerden gelip bilinmez yerlere gider gibi kamyonlar sürekli bir gırıltıyla Enver'in yanından bir bir geçip gidiyorlardı. Tıklım tıklım asker doluydu hepsi. Enver onların yalnız kara, hareketsiz sırtlarını, ayışığında parlayan süngülerin uçlarını görüyordu.

Kamyonlar gitti. Enver bir süre atın dikili kulaklarına bakıp durdu, hayvanın başını okşadı. Sonra tütün kutusunu çıkardı, bir sigara sarmak istedi, nedense sarmadan kutuyu yine cebine koydu, titreyen elliyle tekrar atın başını okşamaya başladı.

Kamyon sesleri kesildi. Yalnız uzakta, Kızıltaş sırtlarında evlerin duvarlarında, damlarda, kırlarda, canavar gözlerinden dökülen ışıklar gibi, kamyon ışıkları geziniyordu. Farlar bazan

kayboluyor, bazan görünüyorlardı. Evlere uzandıkları zaman evlerdeki hayatı bulup beraberlerinde götürmek istiyorlardı sanki.

Enver, o ışıklarda hem kendisinin, hem de köy halkının hayat sınırlarını görür gibi oluyordu. Biraz sonra farlar kayboldular, köy karanlıklara gömüldü.

İlerde ağaçların kuru dalları arasında hafif rüzgâr, Enver'i tekrar yarenliğe çağırdı. Enver işitmiyor, dinlemiyordu. Bekir'in tarlası üstünde bu akşam, o da rahmetli Bekir gibi ihtiyar ve yorgun bir adamdı; belki ondan da ihtiyar, ondan da yorgun. Çünkü Bekir hiç değilse toprağı sevmiş, toprakla yaşamıştı.

Enver düşünceler, üzüntüler içinde atını bırakıp yol kenarına gitti, Bekir'in tarlasına devrilmiş Kuşkaya'ya baktı, tekrar atının yanına döndü, yatışmak ister gibi hayvanın başını okşadı, ama yatışamadı. Birden arabasına atladı, dizginleri sımsıkı tutarak arabasını Dermenköy'den yana çevirdi.

Yolun üstündeki tarlada tahta kulübeye yaklaşırken arabadan atladı, atını bağlamak için kenarda bir yer ararken bağırdı:

— Hey, Ruski! Dışarı çık... Haydi, gel, alış veriş edelim!

Fakat kulübede çıt çıkmıyordu. Enver de fazla seslenmedi, karanlıkta bir telgraf direği görür gibi oldu. Sağ eli, hayvanın geminde, sol elini öne uzatarak yürüdü, direğe yaklaştı, kibrit çaktı. Direkte haç şeklinde iki kemiğin üstünde bir kafatası vardı; resmin altında siyah harflerle ve rusça: «Tehlike!» yazıyordu.

Enver, atının dizginini yazının üstünden geçirdi, bağladı, tarlaya çıktı, bu sefer daha hızlı bağırdı:

— Çıkacak mısın, hey Ruski! Haydi gel, alış veriş edelim, yumurta getirdim!

Kulübenin dar kapısı açıldı, Enver ile eşik arasına ince bir ışık çizgisi düştü. Eşikte kısa boylu birisi duruyordu:

— Ne var?

— Barut...

— Ne barutu?

— Barut satmak istemlyor musun?

— Haaa!

Adam sustu, arada uzun soğuk bir sessizlik oldu, Enver bozdu sessizliği:

Eşikteki Rus cevap vermedi. Kapı hafifçe gıcırdadı, Enver'in ayakları önünde yatan sarımtırak ışığı odanın içine çekerek kapandı.

İçerden ses seda gelmiyordu. Enver hayli zaman çamurların içinde hareketsiz bekledi, kimsenin dışarı çıkmayışına şaşmış gibi omuzlarını silkti. Arabasına dönmek üzereydi ki dar kapı, gıcırtıyla açıldı, sarımtırak ışığın öbür ucunda akşamüstü kendisine barut satmak isteyen Rus göründü.

— İçeri gel, içersi sıcak. Dışarda soğuk var, alış verişlmiz belki biraz uzun sürer. Olur mu?

Enver omuzlarını silkti:

— Olur, niçin olmasın!

Kolları gerildi, sallana sallana yürüdü, içeri girdl.

Tahta barakanın ortasında kora kesmiş bir soba gürül gürül yanıyordu. Ötede beride kalın paltolar, çamurlu kirli çizmeler, teneke kutular, kayışlar, lüzumlu lüzumsuz bir sürü pılıpırtı vardı. Odadaki adamların ter kokuları Insanın genzini tıkıyordu.

Enver kapı yanında durdu. Enver'i içeri çağıran kısa boylu, zayıf Rus gitti, tahta duvarın kenarına oturdu, bir sigara yaktı. Arada bir başını arkaya atıyor, burnunu çekiyor, orta parmağıyla bir şeyler arar gibi burnunu karıştırıyordu. Blraz sonra ellerini dikili dizlerine koyarak, dışardaki konuşmaya devam etmek Ister gibl, ve Enver'e bakmadan sordu:

— Sen barut mu istiyorsun?

Enver, Rusun sorusuna nedense hemen cevap vermedi. Odada iki adam daha vardı. Biri, sırtında rengi atmış bir don gömlek, kürküne arka üstü uzanmış, kayıtsız yatıyor, göbeği-

nin üzerinde tuttuğu bir derginin sayfalarını karıştırıyor, ama okumuyordu.

Sobaya yakın bir yerde, arkası tahta sandığa dayalı, ayaklarını öne uzatmış, elinde balalayka, göbeğinin üstünde kılıflı tabanca, kırmızı yüzlü, derine gömülmüş yeşil gözlü, boylu, eli sakalında, uzun kirli tırnaklarıyla sakalının sarı kıllarını kaşıyan bir başka adam.

Enver, yattığı yerde dergiyi karıştıran adama kısa bir bakış attı, silâhlı, balalaykalı, güreşçiye benzeyen adamı uzun uzun süzdü. Odada ağır, sürekli bir sessizliktir gidiyordu.

Duvar dibinde oturan, arada burnunu karıştıran adam, söze devam etmek ister gibi tekrar sordu:

— Barut mu satın almak istedin sen?

Enver, balalaykalıyı süzmekte devam ederek, sadece: «Hıhı!» dedi.

Tekrar sessizlik. Ama bu sefer uzun sürmedi. Duvar dibindeki Rus, yarı yarı içtiği sigarayı Enver'in ayakları önüne attı, başını balalaykalıya kaldırdı:

— Grigoryi Grigoryeviç! Duydun mu, herif barut satın almak istiyor, sen alış verişten iyi anlarsın!

Kırmızı yüzlü, tabancalı adam, gözlerini Enver'e dikmişti. Enver'in yüzünde çok acayip bir şey görüyormuş gibi ısrarla bakıyor, cevap vermiyordu.

— Grigoryi Grigoryeviç!

Grogoryeviç, gözlerini Enver'den ayırdı, önce tabancasına, sonra balalaykalıya baktı:

— Duydum! dedi ve elinin beş parmağını birdenbire balalaykanın üç teline vurarak coşkun bir «Saratovskaya Çatuşka» çalmaya başladı.

Sırtüstü yatan Rus, gözlerini dergiden ayırmayarak uzun bir kahkaha attı. Duvar dibindeki ise parmağını burnuna soktu, nedense gizli gizli gülümsedi.

Enver sesini çıkarmadı. Ayakları önündeki yarım sigarayı çizmesinin ucuyla söndürdü, çekildi, geniş sırtını kapıya daya-

dı. Şarkıyı sonuna kadar dinlemek ister gibi cebinden tütün kutusunu çıkarıp yavaş yavaş bir sigara sardı.

Fakat «Çatuşka» uzun sürmedi; balalaykanın üç teli Rusun kalın parmaklarında birdenbire kopmuş gibi şarkı kesildi ve Rus, tabancasının kılıfını tuttu, bir zaman Enver'e baktı, çalgısını bırakarak ayağa kalktı.

Enver, sırtı kapıya dayalı, başı bir yana bükük, dudaklarından savurduğu dumanların gerisinde Rusu, daha zlyade, Rusun tabancasını süzüyordu.

Rus, karşısında durunca Enver başını kaldırdı. Rus gülümsüyordu, ama çirkin bir gülüştü bu.

Enver, yüzü ne sert, ne yumuşak, konuşmasını bekler gibi Rusa bakıyor, sigarasını içiyordu. Nihayet sabrı tükenmiş gibi, sigarasını Rusun ayakları dibine attı, iri gözlerini Rusun belindeki tabancadan kaldırdı, yüzüne götürdü, yavaşça sordu:

— Tabanca mı?

Rus, gülümsemesini daha da çirkinleştirmek ister gibi dudaklarını büzdü, kaba bir sesle:

— Hayır! dedi. Nagant! Halis Rus işi! Leningrad fabrikasında yapıldı!

— Ne vuruyorsun?

— Karşıma ne çıkarsa! Kedi, köpek... Kurşunumu senden de esirgemem, istersen dur, şöyle...

Rus, elini tabancasına götürdü, öteki Ruslar kahkahayı bastılar.

Enver hiç kımıldamıyor, dumanlı gözlerle ve hareketsiz, Rusa bakıyordu. Rus, tabancasını kılıftan yarı yarıya çıkardı, sordu:

— Barut mu istedin?

— Hıhı!

— Ne kadar?

— Beş sandık, on sandık.. ne kadar varsa!

— Paran var mı?

— Var!

— Çok mu?

— Yok, çok değil!

— Ne kadar?

Enver cevap vermedi; Rus aynı soruyu biraz daha sertçe sordu:

— Ne kadar?

— Seni satın almaya yeter!

— Ohoo! Dilini kısa tut, **Tatarskaya lapatka!** (1) Deviririm!

— Sanmam! Kurşunla kedi, köpek devrilir, silâhsız insan de devrilir. Ama başka türlü, sanmam!

Rus, uzun zaman cevap vermedi. Ellerini ceplerine soktu, bir süre çamurlu çizmelerinin ucuna baktı.

Sessizlik uzadıkça Rusun yüzü yavuzlaşıyor, kaşları çatılıyor, burun delikleri açılıyor, göğsü kabarıp inyiordu. Arka üstü yatan Rus, şimdi dergi sayfalarını çevirmiyor, dergInin kenarını ağzına almış, bir Enver'e, bir tabancalı arkadaşına bakıyordu. Duvar dibinde oturan ise ikisine de bakmıyordu.

Enver'in karşısındaki Rus, belindekI tabancasını düzeltti:

— Gel! dedi. Sana beş sandık barut vereyim, bana Ikl yüz ruble verirsin. Yarın da ekmekle yumurta getirirsin. Ama sana barut verdiğimi başkası duyarsa kafanı barut sandığına sokar, patlatırım. Anladın mı?

Kapıyı açtı:

— Haydi, çık!

Enver, Rustan önce çıkmaya cesaret edemiyormuş gibI, yerinden kımıldamıyordu. Rus bağırdı:

— Çık dedim sana!

— Bağırma!

— Çık, Tatarskoye!

Rus, birden Enver'in üzerine atıldı, sol eliyle kürkünün ya-

---

(1) Tatar küreği.

kasından yakaladı, sağ eliyle kapıyı açtı, Enver'i dışarı itti, çıktılar.

Rus, Enver'in yakasını bırakmıyor, onu soldaki çadırlara doğru itiyordu. Enver soluyarak yürüyor, kapıdan çamurlara düşen lâmba ışığında çizmelerine bakıyordu. Ayaklarının altında yumuşak tarla toprağını hissedince durdu. Rus itti, Enver direndi, başını çevirip Rusa baktı: Rus sağ elini tabancasına götürüyordu.

Enver birdenbire iki eliyle Rusun bileğini yakaladı, Rusun kolunu sol omzuna aldı. Rusun arka üstü yere düşmesiyle burulan elinin bilekten çıkması, çatırdaması bir oldu. Rus ah demeye vakit bulamadı, iki kaşı ortasına zorlu bir tekme yedi, sonra bir tekme daha. Rusun koca kafası, damarından kanı yeni boşanmış bir öküz kellesi gibi yanağı üstüne devrilmişti; yalnız Enver'in ayakları dibinde yatan, tabancaya uzanmak isteyen elinin parmakları hafifçe titriyordu.

Enver, biraz ötede hâlâ açık kapıya, sonra Rusun başına baktı, kürkünün yakasını düzeltti, üzerinde toz toprak varmış gibi silkindi, Rusun tabancasına uzanırken mırıldandı:

— Kızıl şeytanı Tatarın yakasından tutmayı kolay yenir yemiş sandın, kerata!

Rusun tabancasını aldı, kulübeye girdi:

— Haydi deyyuslar, dışarı! Dışarı, Saratov köpekleri, derinizi yüzerim! Hey, sen, burnunu karıştıran, kaç para istemiştin sandığına? İki yumurta mı?

Duvar dibindeki Rus, dört ayak vaziyetinde Enver'e yaklaştı.

— Kaç para?

Rus, dizüstü kalktı, ellerini Enver'in çizmelerine uzattı:

— Bedava tovariş! Biz bilmedik. Kabaahtimiz yok, biz bilemedik..

— Dırlanma! Kaç para istedin? Sen de kalk, haydi dışarı! Arabaya beş sandık yükleyin!

Rusları dışarı çıkardı, şose kenarında duran arabaya beş sandık barut yüklediler. Enver, akşamüstü baruta karşılık yumurta istemiş Rusun ayakları dibine iki yüz ruble fırlattı:

— Paranı al! Barutu kime sattığınızı öteki Ruslara söylerseniz kafalarınızı barut sandıklarına sokar patlatırım. Anladınız mı?

Atını sürdü, biraz uzaklaşınca durdu, başını çevirdi, kulübenin eşiğinde duran Ruslara seslendi:

— O balalaykacı hâlâ sağsa Yalta'ya götürün, koluna baksınlar; hastane orda!

4

Zemine, sırtında mantosu, siyah şalı çenesine bağlı, akşamdan beri şose kenarında kocasını bekliyordu.

Ay, Gurzuf'un üstündeydi. Kızıltaş çoktan uyumuştu; kırlar ardında saklı Dermenköy'den kalbi saran, sızlatan bir sessizlik geliyordu.

Zemine, ağır ağır Dermenköy'den yana yürüdü; ama Bekir'in bostanına varmadan karşıki dirseğin gerisinden at çıktı, az sonra da araba göründü. Zemine: «Geliyor.. Gezinir arabasıyla tehlikeli gecelerde bizimki!» diye düşündü, güldü: «Ama korkmaz o, korkmaz!»

Enver arabadan atladı:

— Sen misin, Zemine?

— Benim!

Araba durdu.

— Ne işin var senin burda?

— Seni bekliyorum. Dermenköy nasıl?

Enver cevap vermedi. Yürüdüler. Araba eve giden yolun tümseklerinde gıcırdıyordu. Uzakta bir köpek havladı, Enver'i tanımış gibi hemen sustu.

Eve yaklaşırken Enver:

— Yoldan asker dolu kamyonlar geçti, gördün mü? dedi.

— Gördüm.

— Bize gidiyorlar sanmıştım

— Yok, durmadılar. Arkalarından baktım. Memlşin deresine kadar ışıkları göründü, sonra birden kayboldular. Gurzuf'a indiler herhalde!

İkisi de sustular, arabanın ardında yürüyerek eve geldiler. Enver arabanın etrafını dolandı, her sandığın yanında ayrı ayrı durdu, baktı, düşündü. Zemine ne düşündüğünü sordu, Enver sesini çıkarmadı, ahıra girdi, feneri yaktı, Zemine de peşinden geldi.

— Zemine, sen ata bak, ben de sandıkları indireyim!

— Ne var o sandıklarda?

Enver feneri çivîden aldı, başının üstüne kaldırdı, karısına baktı:

— Barut! dedi sadece.

Fenerin zayıf ışığında kocasının yüzünde derin bir ıstırap gören Zemire, fazla üstelemedi Beş barut sandığını arabadan indirdiler, ahırın köşesine yığdılar, üzerlerini kuru otla örttüler.

Zemine bu gece Enver'in içindeki acıyı, kederi görüyor, kocasını üzmemek için bu derdin ne olduğunu kendi bulup çıkarmak istiyor, iri güzel gözleriyle sık sık Enver'in gözlerine bakıyordu. Ama anlayamıyordu. Enver'in de düşündüklerini anlatmaya hali yoktu sanki. Sesini çıkarmıyor, Zemine'nin gözlerinden korkar gibi başını kaldırmıyordu.

Değişiyordu Enver. Nasıl değişmesindi? Ne zaman balkona çıkıp toprağa baksa toprağı sokaklarda kalmış yetim bir çocuk gibi görüyordu. Nasıl değişmesindi? Toprağın sırtında kaba, kalın çizmeli adamlar, toprağın dilini derdini anlamayan adamlar yürüyordu. Şosede makineler gürlüyordu. Nazlı tarlalar, yeşil bağlar, gelin boylu serviler, nar, şeftali ağaçları, bahçeler, makineye alışık değildiler, makinelerden korkuyorlardı. Onlar

insanların ellerinde doğmuşlar, insanların elleriyle büyümüş, süslenmişlerdi; yalnız insanları istiyorlardı.

Bundan daha sert, daha müthiş kışlar görmüştü Enver hayatında. Evinden çıkmamış, eşiği günlerce aşamamıştı. Nice kışlar görmüş, ama böylesini görmemişti.

Kış gelir, toprağı kar örter, soğuk basardı. Günler, uzun haftalar boyunca toprak ne insan yüzü görürdü, ne hayvan, nede güneş ışığı. Sırtında rüzgârlar ulurdu, karanlıklar ağlardı. Ama toprak korkmazdı, niçin korksun?

Yaz boyu her sabah taze bir gün gibi uyanır, güneşin kızıl ışıklarıyla süslenir, güneşten besin alır, yağmurlarda yıkanır, insanların türkülerini dinler, atların kişnemelerini, rüzgârların uğultularını dinlerdi. Sonra kış gelirdi, ama kış geldi diye korkmazdı toprak. Niçin korksun?

Karların altında sessizce yatar, yavrusunu bağrına basmış bir anne gibi otların ağaçların köklerini, çiçeklerin tomurcuklarını tutar, kabarır, rahatlar, sessizce yazı beklerdi.

Ama şimdi başkaydı toprak. Şimdi güneşi, yazı değil, muazzam bir vahşeti bekliyordu sanki. Şimdi toprak kederliydi, Enver de kederli. Ne zaman bahçede duvarını onarmaya gitse, bostanın eteklerinde çamurda çürüyen yaprakları temizlemek için eğilse: «Kimin için? Ne için?» diyor, yavaş yavaş doğruluyor, ellerini kalçalarına sarkıyor, başını eğerek, kalbi kırık, evine sokuluyordu...

Enver, dirsekleri dizlerinde, başı avuçlarında minderli sedirin ucunda oturmuş tılsımlı bir kuyuya bakar gibi çamurlu çizmelerinin arasına bakıyordu. Zemine kahve fincanlarını sedirin yanındaki alçak kürsüye yerleştirirken bile hiç kımıldamadı. Zemine, kocasını konuşturmak, yüzündeki tasayı dağıtmak için çırpınıyordu, ürkek, yavaş bir sesle:

— Enver! Kahveni iç, Enver! dedi.

Enver seslenmeyince biraz hızlıca sordu:

— O kadar barutu ne yapacağız, kime lâzım?

O zaman Enver başını kaldırdı, karşısında Zemlne'yi görünce korkulu bir rüyadan uyanmış gibi birden ayağa kalktı, ama yine hemen sedire oturdu, geniş omuzlarını yastığa dayadı, dudaklarında garip bir gülümseme ile Zemlne'nin gözlerine baktı:

— Silâhsız millet, tarlaya tütün eken donsuz kadına benzer; her gelen...

Birden sustu, gözlerini Zemine'den ayırdı, başını yastığa dayadı:

— Daha da beter!

Ertesi gün, kimbilir neden, atını, eşeğini, sığırını ahırdan aldı. evin gerisinde bahçeye götürdü, kendi de bütün gün duvarın yanında durdu, bir dakika evinden ayrılmadı...

Dermenköy'ün yarı yarıya boşalması, Kızıltaş'ın evlerini, halkını korkunç sessizliklere boğdu. Dağlar renksiz dumanlara bürünerek kendilerini köyden ayırdılar. Deniz sabahtan akşama kadar azıyor, kayalara saldırıyor. uluyor; Ayıdağ her şeyden habersiz gibi, sırtı Dermenköy'e Kızıltaş'a dönük, denizin dinmeyen gürültüsünü dinliyordu.

Hey! nerdeydi o eski kış geceleri, nerde? Göğün kucağında gülüşen yıldızlar, dar sokaklarda ellerinde fener evden eve misafirliğe giden köylüler, evden ev uçan sesler, mani söyleşen kızlar, gençler, Kızıltaş'ı hayata, hayatı Kızıltaş'a bağlayan türküler, nerde?

Söndü türküler, eridi, döküldü kalplerden; evlere dert girdi, sonsuz tükenmez bir dert! Bazan asfalt şose boyunca rüzgâr gibi bir otomobil Yalta'ya gidiyor. Ardında bıraktığı boşlukta Dermenköy kırlarından inen rüzgârlar, eski mezarlık meşelerinin tepelerinde ağlaşarak insanların kalpelrine kara hayat türküsünü örüyorlar:

Arkamızdan ağlaştılar
Meşe dalları.

Bize haram oldu
Kırım yolları.

Hava kararıyor, köyü yine müthiş bir soğuk basıyor. Yollar, tarlalar, kayalar bir ayaz kerpeteni arasında. Telgraf telleri donmuşlar, garip garip inliyorlar. Yollar boş. Kuşlar ahırlara gizlendiler. Sobalar gürülgürül yanıyor; son unlar çuvalların dibinden boşaltıldı, hamurlar basıldı, ekmekler pişti; ama yenmiyorlar. Evlerin, insanların kederini ne yanan sobalar, ne pişen ekmekler gideriyor.

Dualar ediliyor, dualar sona eriyor, sessizlik kasırgaları tekrar sarıyor gönülleri. Sobalar gürlüyor, sobaların yanına çömelmiş genç gelinler, yaslı anneler, beyaz başlı nineler, sızan gözyaşlarıyla, uykusuz, başçağızları bükük, zayıf omuzları düşmüş, sessiz oturan yavrularına bakarak, ekmek dilimlerini sobanın üstünde kurutuyor, peksimet yapıyor, torbalara dolduruyorlar...

Ayşe'nin doğurma günü yaklaşıyordu. Yanakları kiraz gibi kızarmış, iri siyah gözleri daha da irileşmiş, nemli bir parıltıyla aydınlanmıştı. Ayşe gündüzleri pencere yanında oturuyor, dışarıya bakıyor, bazan omuzlarında Remzi'nin ellerini hisseder gibi oluyor, ufak beyaz ellerini göğsüne kaldırıyor, Remzi'nin bilekleri gibi kalın, örülü, sırma saçlarını tutuyor, okşuyordu. Ateşini söndürmek ister gibi yanaklarını saçları arasına alıyor, düşünüyordu:

«Remzi! Sana bir oğlan doğuracağım; sağlam, gürbüz, kuvvetli! Dağ gibi sarsılmaz, demir gibi yılmaz, Çora Batır gibi korkmaz, Alim Aydamak gibi yurtsever! Atıyla senin atlayamadığın dereleri atlar, senin kıramadığın düşmanları kırar, senin aşamadığın yolları aşar. Doğuracağım senin için Remzi.»

Geceleri döşekte annesinin yanında sırtüstü yatıyor, elleri karnında, içinden yavrusuyla konuşuyor, sönmekte olan ocağın tavandaki son parıltılarına bakarak gülümsüyordu.

Sabaha yakın Ayşe'nin sancısı tuttu. Yanakları ateş gibi yanıyor, saçlarından alnına, yanaklarına terler süzülüyor, yatakta kımıldamamak, bağırıp da annesini uyandırmamak için etlerini çimdikliyor, ellerini ağzına sokuyor, kollarını ısırıyordu. Bir an, kapısı aralık kalmış odadan ihtiyar Seyd-Ali'nin horultularını duyuyor, kalkıp odadan kaçmak istiyor, kalkamıyor, korkmaya, utanmaya başlıyordu.

Emekliye emekliye evden çıkmak, Gelinkaya yanındaki yeşil çayıra gitmek istiyor, içerden tekrar kaynatasının horultusunu işitiyordu. Titreyen beyaz, kuru, ateşli dudaklarını annesinin başına doğru götürüyor, ama seslenmiyordu. Kimseden, annesinden bile yardım dilemek istemiyordu. Gözlerinin önüne çayır geliyor ,billûr gibi bir su; bir dal, dalda öten bir kuşcağız görüyordu.

Sancısı geçmişti. Buna hem seviniyor, hem yazıksanıyordu. Artık korkmuyor, utanmıyordu. Gözlerinin önünde hâlâ o yeşil çayır, çayırın ortasında akan o billûr su, suda kuru dal, dalda kuş... Ayşe kuvvetli. Kolları, ayakları, dizleri çelik gibi, Azminin arttığını, çelikleştiğini hissediyor, korkmuyordu. Sancısı yine tutarsa kalkacak, hiç korkmayacak, evden çıkacak, sürünerek sürüklenerek, tutunarak Glinkaya'nın dibine gidecek, çayıra, suyun kenarına çömelecekti. Ayşe'yi kimse görmeyecekti, yalnız suda yatan o kuru çalının üstünde o kuşçağız! Ayşe yavrusunu orda doğuracak, o billûr suda yıkayacak, doğurürken, yavrusunu suda yıkarken o kuşçağız kaçmıyacaktı.

Kuş ona: «Suya bak Ayşe, ne kadar güzelsin!» diyecek, Ayşe suya bakacak, sonra kuşla vedalaşacak, yavrusunu bağrına basarak Çora Batır'ın, Alim Aydamak'ın türküsünü söyleye söyleye eve dönecekti. Eşiği geçer geçmez yavrusunu çoban Seyd-Ali'ye uzatarak hayatının en kıymetli işini yapmış bir kadın duygusuyla: «Doğurdum Kaynata! Alınız, işte Remzi'nin yavrusu!» diyecekti...

Karanlık, sabaha kadar Ayşe'yi dinledi, Ayşe'nin hasretini

çekmiş gibi yorgun, camlara beyaz buzdan güller bırakarak çekildi, gitti...

Çilingir'in evinde baca bile tütmüyordu. Dargın, küskün, insanlardan hiçbir şey beklemiyordu bu ev. Yazı, baharı bile beklemiyordu. Gün boyu sofada, avluda hiç kimse görünmüyordu. Yalnız akşamüstleri Selim, sofaya çıkıyor, geniş omuzlarını sofa direğine dayayıp elleri ceplerinde, sessiz, kararan denize bakıyor, sonra yine sessizce içeri giriyordu. Geceleri camlar lâmba ışığı görmüyor, sabahları horoz ötmüyordu.

Götürülüşünden üç gün sonra Çilingir köye dönmüştü. Geceleyin kaybolduğu gibi geceleyin dönmüştü. Sofada Çilingir'in gözlerinden öperek bağıran karısının, oğlu Selim'in sevinçli seslerini komşular duymuşlar, ama ne o gece, ne ertesi gün, nede o günden sonra Çilingir'i kimseler görmemişlerdi.

Sabahleyin herkesten önce Enver, kestirme sırıkları gerisinde durdu, hayli seslendi. Çilingir'i çağırdı. Evden çıt çıkmıyordu. Sırıkların üstünden atlayıp avludan sofaya doğru yürürken kapı açıldı, Çilingir'in karısı Emine, eşikte göründü. Benzi uçuk, saçları perişandı; sabaha kadar uyumamış, bir ölünün üstünde ağlamış gibiydi.

Enver, kadının halini görünce hemen durdu, gülerek, neşeli görünmek isteyerek:

— Sabah şerifler, hanım teyze! dedi. Ne iştir bu? Belâ geliyorum demez, onun gibi gidiyorum da demez. Haa? Demek bıraktılar. Nasıl? Ne diyor?

Eşikte Çilingir'in karısı taş kesilmiş gibi duruyor, hiç kımıldamıyordu. Enver sofaya iki adım daha yaklaştı, durdu; yüzünü şenelten maske yavaş yavaş düşüyordu.

— Teyze! A teyze!

Kadın hiç kımıldamadan soğuk bir sesle cevap verdi:

— Ne var?

Enver geri dönmek ister gibi doğruldu bir, ama dönmedi. Kadının yüzünde bir şey arar gibi gözlerini kıstı, baktı:

— Ne var ne demek teyze? İçerde mi, geldi değil mi?

— Geldi, evet! Nereye gidecek sandın?

— Eee?

— Eeesi, meesi bu işte!

Enver, bir an ne söyleyeceğini bilemedi. Kaybettiği bir şeyi arar gibi başını göğsüne eğdi, ayaklarının arasına baktı, sonra kadından korkuyormuş gibi bir yere, bir kadına bakarak söylendi:

— Öyle deme, hanım teyze! Çilingir ağam beni öz oğlu gibi sever, dost değil miyiz?

Kadın ancak o anda elini kaldırdı, dağınık örülmemiş saçlarını omuzlarından arkaya attı:

— Düşenin dostu olmaz! dedi. Düşenin dostu olmaz, hele bir düş de gör!

Sonra eve girdi, kapıyı bir kamçı gibi Enver'in yüzüne çarptı.

Enver neye uğradığını kestiremiyor, Çilingir'in avlusunda olduğuna emin olmak ister gibi eve, evin damına, sofasına, pencerelerine bakıyordu. Durdu, bekledi. Evden ses soluk gelmeyince geriledi.

Bir yerlerden Berber Hasan'ın, daha birkaç köylünün sesleri geliyor, ama Enver dinlemiyordu. Evi, evdeki sessizliği rahatsız etmek istemiyormuş gibi, usulca kestirme sırıklarını indirirken sofaya bir daha baktı, geniş omuzlarında Berber Hasan'ın sesini duydu:

— Döndü ha? Ne diyor? İçerde mi?

Enver gergin, sarı yüzünü onlardan saklamak ister gibi: «İçerde!» dedi, başını kaldırmadan yanlarından geçti, evine doğru yürüdü.

O gün akşama kadar ne Zemine ile, nede başka biriyle konuştu. İçinde, bir evin eşiğinden zorla atladığı, evdeki insanlarının hayatını alt üst ettiği hissi vardı. Bu his, uzun zaman Enver'i bırakmadı.

Birkaç gün sonra köyde Çilingir hakkında çeşitli söylen-

tiler dolaşıyordu. Kimi: «Üç gün Yalta hapisanesinde yattığı için aklı döndü biraz!» diyor, kimi: «Herif korkuyor, dışarda çıt olsa dolaba girip saklanıyor» diye fikir yürütüyor, kimi de şöyle söylüyordu: «Komalist olmuş! Yalta mapusanesinde imzayı basmış kâğıda, ben komalistim diye!»

Karısı Emine'nin kapıyı yüzlerine çarpıp içeri sokmadıkları da: «Dün yumurtadan çıktı, bugün kabuğunu beğenmiyor cenabet!» diyorlardı.

Yalnız Battal'ın Enver sağır, dilsiz bir adam gibi ne bir şey dinliyor, nede söze karışıyordu.

Çoban Seyd-Ali'nin karısı erkenden uyandı, sobayı yaktı. Biraz sonra yatakları, yorganları kaldırıp duvar kenarına yığdılar. Herkes evdeydi. Esma minderde, Ayşe'nin yanında oturuyor, Sabri pencere kenarında ayakta duruyor, ihtiyar Seyd-Ali elleri dizlerinde, başı öne eğik, sedirin ucuna ilişmiş, bir şeyler düşünüyor, karısı ise sobanın yanında beyaz kıllı keçi derisine çömelmiş oturuyordu. Hepsi de sessizdi, hepsi de odanın ortasında yanan saç sobanın gürültüsünü dinliyorlardı sanki.

Seyd-Ali başını kımıldatmadan ikide bir karısına bakıyor, bir şeyler söylemek istiyor, nedense söyleyemiyordu. Biraz sonra karısı önce yere, sonra dizlerine tutunarak kalktı, odadan çıktı, üç beş dakika sonra elinde bakır sini, üstünde ekmek dilimleri, geri döndü; aynı yerde oturarak dikili dizleri üstünden ellerini uzattı, ekmek dilimlerini soba demirine dizdi.

Sobanın kızmış demirl üstünde tüten ekmek kokusu, evi sarmış sürekli sessizlik, Ayşe'nin sarı yüzü, iri gözlerini açıp ak ellerine bakışı, parmak uçlarıyla oynayışı, Seyd-Ali'nin canını sıkmaya başlamıştı anlaşılan. Sedirden kalktı, ellerini arkasına bağlayarak sessiz, dargın, hızla odadan çıktı.

Dışarda henüz ince bir kar vardı, ama soğuk azalacağa benziyordu. İlerde ahırın önünde eski kütükte kar erimiş, kütük kararmıştı. Sabahleyin sofa önünde yem yemiş tavukların izleri altında kara toprak görünüyordu. Gökyüzü bulanıyor, köyün üstünde tütün aranları gerisinde çamlıklardan rüzgârların gürültüsü işitiliyordu.

Seyd-Ali sofada durdu. Gökyüzüne, denize, tavuk izlerinde görünen toprağa uzun uzun baktı, tabakasını çıkardı, sigarasını sarmaya başladı. Özenerek sarıyor, sararken de bir toprağa, bir sigarasına bakıyordu. Toprağa bir şey söylemek, bir şey sormak istiyordu sanki. Bütün arzusunu kalbinden toprağa boşalttıktan sonra kırmızı yorgun gözlerini kapatarak, beyaz ağır başını bir yere dayayıp uzun uzun uyumak ister gibiydi.

Seyd-Ali doğruldu, sofadan indi, ahıra girdi, hayvanların etrafında bir hayli dolandı, ineğe bir kucak ot indirdi, atı fırçalamak istedi. Ama her tuttuğu, her gördüğü şeyin kalbinden uzakta ve soğuk olduğunu hissediyordu.

Ahırdan çıktı, bağırmak, belki de dövmek ihtiyacıyla sofada, avluda Sabri'yi aradı. Kapı yanında yatan küreği aldı, ama hayvanların altında gübre bulunmadığını görünce küreği gübrelliğe fırlatarak hızlı hızlı yürüdü, evine girdi.

Karısının hâlâ peksimet kurutmakta olduğunu görünce acısı birlaz daha arttı. Önce küreği kapı yanında ve pis bıraktığı için Sabri'ye çıkıştı, sonra karısına döndü, ama Ayşe'nin sarı yüzü gözlerine ilişince sustu, hafakan fırtınasını kendi içinde boğmak ister gibi yumruklarını sıkarak kenar odaya çekildi.

Ama odada çok kalmadı, döndü, bu sefer de Ayşe ile Esma sofaya çıktılar.

Seyd-Ali'nin yüzü taş gibi katıydı. Kaşları çatılı, bir Sabri'ye, bir karısına bakıyor, sedire, minderlere, duvarlara göz gezdiriyordu. Sonra gitti, sedirin ucuna oturdu, kendi kendine söylenir gibi homurdanmaya başladı:

— Peksimet, peksimet! Sanki bir daha, ömrümüzün sonuna kadar başka bir şey yemiyeceğiz!

Karısı onu işitmiyor, belki de işitmezden geliyordu:

— Karı milleti her şeye kanar. İki süngülü gördü mü cehennem, kapılarına dayandı sanır. Sen canın çıkana kadar söyle, onlar yine bildiklerini yaparlar. Her evde peksimet kurutuyorlar, yine sürüleceğiz diyorlar. Hepsi akıllı, hepsi de sanki Yalta'da doğup büyüdüler. Hepsi doktor oldu, filozof oldu, her şeyi bir ayak evvel bilirler. Sürüleceğiz diyorlar. Vallahi billâhi, ölüm daha iyi! Bizim Bekir bahtiyarmış doğrusu! Kuşkaya, Kuşkaya dedi de zavallı rahatını Kuşkaya'nın dibinde buldu. Bu topraktan sürüleceğime Hak Teâlâ bana da öyle bir ölüm verse bari!

Seyd-Ali sustu, epey uzun bir sessizlik oldu. Şimdi sıra onunmuş gibi karısı da kendi kendine mırıldanmağa başladı.

— Kadınız, ama biz de ölümden korkmayız! Ölürüz, ölür! Bizden önce ölenler olmadı mı? Oldu! Yurt için, toprak için kesilmedi mi onlar? Kesildiler! Haydi, diyelim, biz öldük, ya bu sabi sübyan? Onları ne yapalım?? Onları da öldürelim mi? Söylemesi kolay! Erkeğin işi söylemek, emir vermek. Ama kadın ne yapsın? Karşı çıksın da lâf mı söylesin? Söylesin de görsün gününü! Bir gürültü, bir patırtı koparır, kızarsa bir de dayak atar. Sonra ne yapar? Hiç! Kalpağının tozunu silker de çıkar gider...

Sabri, sessizce başlamış bu konuşmanın sonunu şimdiden sezmiş olmalı ki, kimseye hissettirmeden odadan sıvışmak istedi, ama annesi sesini yükseltti:

— Nereye? dedi.

Sabri, yüzünü ekşiterek başını eğdi:

— Hiç, avluya çıkıyorum.

— Çıkma avluya, giyin de Gurzuf'a git. Hem Memişin deresine yaklaşma, Tübya yoluyla git, anladın mı? Birinizi verdim, seni de veremem, ben sizi Memişin deresi için doğurmadım. Halanın evinde kal, iki üç gün sonra dönersin!

Sabri çıkar çıkmaz gözlerini kocasının yüzüne dikti, uzun uzun baktı, bir an sofa kapısını gözetliyerek:

— Sen de Enver'e gitsen! dedi. Sabaha yakın Ayşe'nin sancısı tutmuş, vakti geldi galiba!

Ayşe'nin durumu bile o sabah Seyd-Ali'nin yüzündeki kara bulutu dağıtmadı, içindeki katılığı yumuşatmadı. Evden Sabri ile birlikte çıktılar, caminin yanında ayrıldılar. Sabri, Gurzuf'a inmek için Tübya yoluna saptı, babası Enver'in evine doğru yürüdü.

Ve o dakikadan sonra Kızıltaş'ın hayatı tehlikeli bir safhaya girdi. Çoban Seyd-Ali'nin kalbi, bunu eski tecrübeli bir avcı gibi seziyordu. Yüzünün sertliği, gerginliği bundan ötürüydü anlaşılan.

Seyd-Ali karşı mahalle meydanını geçiyordu ki, arkalarını kooperatif duvarına dayamış üç beş delikanlının arasından Berber Hasan öne çıktı, elinde sigarası, Seyd-Ali'ye doğru ilerledi, uzaktan seslendi:

— Seyd-Ali Amca! Tatlı canına kurban olayım, hiçbirimizde ateş yok, o gümüş çakmağını ver bir, çakayım!

Ama ihtiyar durmadı, elini salladı:

— Bok yiyen kaşığını yanında taşır! dedi, Hasan'ın yanından geçtl gitti, arkasından gençler kahkahayı bastılar.

Berber Hasan, yüzü kıpkırmızı, gülümseyerek, ensesini kaşıdı, duvarın dibine çekildi, yavaşça söylendi:

— Gülmeyin be hınzırlar! Geri dönerse hepimize dayak atar, evinde zelzele oldu galiba!

Seyd-Ali, karşı mahalle evleri arasından çıktı. Gökyüzü bir tamam bulanmış, hava esmerleşmişti. Enver'in evine varmadan kar yağmaya başladı, ama toprağa düşmeden havada eriyordu.

Evlerin duvarları, yaz günleri çeşme başlarında çamaşır yıkayan kadınların etekleri gibi ıslaktılar; çıplak ağaçların dallarından sular damlıyordu.

Seyd-Ali, Enver'in kestirmesi gerisinde durunca içi, yüzü

yumuşamış gibi oldu; sabahtan beri sönük, kül rengi gözleri ansızın canlandı. Eve baktı, gözlerini evin önündeki toprakta gezdirdi.

Enver'in toprağı, kendi toprağına, öteki köylülerin topraklarına benzemiyordu, bir başkalık vardı. Gökte, yerde günlerdir bir dert, bir keder hüküm sürmesine rağmen Enver'in toprağı o kadar uyuz, öyle kederli, çıplak, o derece yoksul görünmüyordu. Toprağın tatlı, ılık ruhu, yavaş yavaş Seyd-Ali'nin gönlüne doldu, kalbini yumuşattı.

Enver avluda, ahırın önünde, eski ceketinin yenleri dirseklerine kadar sıvalı duruyor, aşağıda bostan kenarında taş duvara dikkatle bakıyor, bir şeyler düşünüyordu.

Seyd-Ali, gençliğini kıskanır gibi, Enver'e baktı uzun uzun. Enver'in düşüncelerine engel olmak istemiyor gibi, kestirme sırıklarını usulca kaldırıp indirirken: «Hey gidi gençlik! Kıymeti ihtiyarlıkta bilinir,» diye düşündü, sonra seslendi:

— Ne düşünüyorsun a yiğit? Duvarı kucaklayıp şoseye mi atacaksın? Sen bana..

Seyd-Ali sözünü bitirmeden, Enver birden ürkmüş gibi başını kaldırdı, önce balkona, sonra ihtiyarın yüzüne tuhaf tuhaf baktı, ellerini arkasına sakladı:

— Amca, ne var, hayrola?

— Hayırsız haber mi bekliyorsun?

— Yok, yok ama...

— Nedir didiklediğin? Ne yapıyorsun?

— Hiç!

— Elinde ne var?

— Ne olsun? Hiç!

— Göster!

Enver, ellerini arkasından aldı, Seyd-Ali'ye uzattı:

— Bizim atın ayaklarını, tırnaklarını yağlıyordum da... Kurumuş da... Ahırdan çıkmadı uzun zamandır.

İhtiyar, Enver'in kirli ellerine uzun uzun baktıktan sonra gözlerini Enver'in yüzüne kaldırdı:

— Buraya bak, yiğit! Ben ömrümde ne kadar at gördüm, bilir misin? Senin ömrün boyunca gördüğün at gübresinden çok, ben hem ata bindim, hem de at tırnağı yağladım. Doğruyu söylemezsen kafanı ezerim.

Uzun bir sessizlik oldu.

— Haydi, eve gir!

Seyd-Ali önde, Enver arkada, ağaç merdivenleri çıktılar. Uzun koridorun sonunda odanın kapısını Seyd-Ali, kendi açtı, içeri girdi.

Zemine, sedirde, ayaklarını altına toplamış, Enver'in beyaz gömleğini yamıyordu. Odanın ortasında kara battaniye, battaniyenin üstünde namluları, demir kısımları makina yağıyla yağlanmış, iki tüfekle bir tabanca vardı.

Seyd-Ali, kapının yanında durdu, silâhlara kısaca bir göz attı:

— At haa? dedi, gidip mindere oturdu.

Zemine ayakta, battaniyenin uçlarını kaldırıyor, silâhları örtüyor, ikide bir ihtiyar daha bir şey söyliyecek mi diye, ince elleri arasından ürkek gözlerle Seyd-Ali'nin heyecansız, sâkin yüzüne bakıyordu.

Enver, silâhları dışarı çıkardı, on on beş dakika sonra ellerini yıkamış, elbisesini değiştirmiş, geri döndü. Seyd-Ali silâhlardan bahseder, kızar, diye düşündü, ama ihtiyar sesini çıkarmadı.

Enver, sessizliğe son vermek ister gibi, Zemine'ye:

— Haydi, getir bir şeyler de yiyelim! dedi.

Zemine, ayağa kalkarken Seyd-Ali sedire iyice yerleşti, kalpağını çıkardı, yanına koydu:

— Bana bir kahve, Zemine! Ben başka şey istemem.

— Biraz fasulya çorbası, patlıcan turşusu!

— Bir kahve, dedim sana! Sütlü.

— Peki, babacığım!

Zemine dışarı çıkınca ihtiyarın kuru dudaklarında hafif,

acılı bir gülümseme uçtu. Seyd-Ali, gözlerini Enver'e kaldırdı, yavaşça:

— Dikkat et! Zamanlar tehlikeli! dedi. Sustu, bir süre sessizlikten sonra lâfı başka yola çevirdi:

— Bekir'in tarlasının eteklerinde epey boş yer var, zarar görmemiş. Ne düşünüyorsun?

— Ne bileyim?

— Önümüzdeki yazda da ekilmezse yazık olur. Toprak vahşileşiyor, taşını kayasını temizleyip kazsan olmaz mı?

— Esma yengem ne diyor?

— Ne diyecek? Ben Esma'yı bilirim, ayak basmaz bir daha o tarlaya. Ayşe de keza. Sen bana bırak! Bana kalırsa sen bu sene tarlayı ek. Senin yere yakın, bereketli tarla, şaka mı? Bekir sırtında gübre taşıyıp tarlayı beslerdi. Ben Esma ile anlaşırım, Rusya değil burası, köyde toprak kıt, yazık olur ekilmeden kalırsa!

— Kimin için? Esma yengem içinse ekerim. Tütününü toplar, kurutur, demetini yapar, satarım, bir kuruşunu istemem. Ama kolhoz içinse..

— Memişin deresinde asker varmış, öyle mi?

— Öyle! Gurzuf'ta da asker var diyorlar. Ama buralara niçin geldiklerini kimse bilmiyor. Köylerden yine at, araba alacaklar diyenler de var. Berber Hasan bir ayak evvel arabasının tekerleklerini çıkarıp dereye attı, iki atının tırnaklarının altına birer uzun mıh çakıp hayvanların ayaklarını yaraladı. İşlerine yararsa gelip alsınlar, diyor. Almazlarsa bahara kadar mıh yaraları iyileşir, diyor...

5

Öğleden sonra rüzgâr kesildi, hava soğumaya başladı. Yollardaki at araba izlerini, çamurları ince buz kristalleri kapladı. Deniz sakin. Ayıdağ, kışı dünyayı umursamaz gibi başını denizin sakin sularına eğmiş, tatlı tatlı uyuyordu.

Gurzuf ise şen değildi, sokakları boştu. Arasıra taş döşeli bir sokakta askerler geçiyor, demir nalçalı çizmelerinin sesleri ıssızlığı parçalıyordu. Sesler kesilince Gurzuf, düşünceli üzgün, kıyıların soğuk çakıllarını yıkayan hafif dalgaların sürekli çağıltısını dinliyordu.

İvan, hamur teknesi kadar küçük arabasında Gurzuf'a indi, arabasını çarşı meydanının kenarına çekti, karşıdaki Reyon komitesinin beyaz binasına doğru yürüdü.

Binanın önünde nöbetçi asker, ayakları dibindeki tenekede yanan ateşin kırmızı korlarında kirli ellerini ısıtıyordu. İvan, onun yanından geçti, asker ellerini ateşten çekmiyerek başını İvan'a çevirdi:

— Nereye?

İvan durmadı.

— Hey! Nereye?

— Vasil Dimitroviç içerde mi?

— Ne işin var?

— Sana mı söyliyeceğim?

— Dur bir dakka! Adın ne?

— İvan.

Nöbetçi, binaya girdi çıktı:

— Gir!

Geniş oda sigara dumanıyla doluydu. Ortada uzunlamasına bir masa, masanın bir ucunda koltukta Ermenistanlı doktor oturuyor, küçük çakısıyla tırnak uçlarını temizliyordu. Masanın çevresindeki iskemlelerde sekiz on sivil vardı; doktorun koltuğu yanında Vasil Dimitroviç ayakta duruyor, avucunda sıkı sıkı tuttuğu bir deste kâğıdın ucunu masaya vura vura konuşuyordu.

Duvar kenarındaki koltukta üniformalı biri oturuyordu. Bacaklarını önündeki bir iskemlenin arkasına uzatmış, başını duvara yaslamış, hem Vasil Dimitroviç'i dinliyor; hem de gülümseyerek çizmelerinin uçları üzerinden karşı duvardaki şöminenin ateşine tükürüyordu.

İvan odaya girdi, hiç kimsenin dikkatini çekmeden ünİformalının yanına gitti, başını duvara yasladı, o da ötekileri taklit ederek, suratını ötekilere benzeterek, ikide bir üniformalının tükrüğünün ateşe düşüp düşmediğine merakla bakarak Vasil Dlmitroviç'i dinlemeye koyuldu.

Vasil Dlmltrovlç, belki de İvan'ın gelmesi üzerine, sesini biraz daha yükselterek, devam etti:

— Arkadaşlar, yine de tekrar ediyorum. İnsaf, merhamet denen şey biz Bolşevikler için hem ayıp, hem de tehlikelidir; bunu unutmayınız! Tatarların çoğu bize karşıdır; bizim ideallerimiz onlara uzaktır. Rus köylüsüyle Kırım köylüsü arasında büyük fark var. Bu köylüler kendi bildikleri, istedikleri gibi bir hayat yaşadılar. Hanların, sultanların üstünkörü ve hafif hükümdarlıkları altında yaşadılar, kendilerini kontrol etmediler. Rusya köylülerine yapılan muamele bura köylülerine yapılmadı, bunlar «krepastnoy pravo» nedir bllmlyorlar, bizim ideallerimize yabancıdırlar, onları yalnız kuvvet ve zorla yetiştirebiliriz.

Milliyetçilik, onların kanlarına sinmiştir. Onlar hâlâ vaktiyle kahraman bir millet, yüksek büyük bir devlet olduklarını hatırlıyorlar. Rusya hudutları içinde yaşamalarına rağmen Kırım topraklarını kendi öz toprakları, Tatar toprakları sanıyorlar. Onların bu düşüncelerinin bizim için ne kadar tehlikeli olduğunu anlatmaya hacet yok! Türkçe konuşuyorlar, evet, Türkçe! Çocuklarının kafalarını, kalplerini Türkçe türkülerle, Türk edip ve kahramanlarının adlarıyla kirletiyorlar. Bu duruma yakın zamanda son verilmezse büyük bir tehlikeyle karşılaşacağız.

Bir şey daha: Bu milletin zenginiyle fakiri arasında büyük bir fark yok. Bunu da unutmayınız. Ben bir kere daha Reyon parti komitesi tarafından adamlar gönderirim. Toprak meselelerini, kolhozu onlara anlatsınlar. Anlarlarsa ne âlâ, anlamazlarsa daha iyil Rusya büyük, toprak sıkıntısı çekmiyoruz, ama buralar bize lâzım!

Hem eski Rusya'nın siyasetine, hem de bilhassa yeni, kızıl Rusya'nın siyasetine bu halk, burada bir engel olageldi. Bunu

unutmayınız; önce onlara bunu anlatınız! Lâmı cimi yok! Sonra birisinin ağzından bir itiraz yükseldi mi çekin duvarın dibine.

Bolşevizm, ihtilâlini bu metotla kazandı, yalnız ve yalnız bu metotla yaşayabilecek, dünyayı bu metotla kurtarabilecektir. Partimizin ve hükümetimizin temel taşı kuvvettir. Düşmanın kara kuvvetinden korkmayınız; düşmana karşı elinizdeki kuvveti kullanmaktan çekinmeyiniz!

Vasil Dimitroviç sustu. Masa etrafında oturanları birer birer süzdükten sonra bakışlarını İvan'ın yanındaki koltukta oturan adama çevirdi:

— Aleksey Petroviç! emrinde ne kadar asker var?

Üniformalı, başını meşin koltuğa yaslamış adam, karşısındaki şömineye tükürmekte devam ederek: «İki bölük!» dedi.

— Ben Yalta'ya telefon edeyim, her ihtimale karşı iki bölük daha göndersinler. Sen adamlarını biraz daha öne çek. Yalta'dan gelenler Memişin deresinde yerleşsinler; belki lâzım olur.

Üniformalı, tekrar, bu defa eskilerinden daha hızlı, şömineye tükürdü.

Vasil Dimitroviç, gözlerini İvan'a çevirdi:

— Hazır mı?

— Hazır! Getirdim.

— Ver!

İvan masaya yaklaştı, sarı saçlarını eliyle arkaya taradı, aynı elini meşin ceketinin koyun cebine soktu, kurşun kalemle yazılmış defter kâğıtlarını Vasil Dimitroviç'in önüne masaya attı.

— Kaç kişi?

— Şimdilik iki yüz.. Çoluk çocukları da sayılırsa aşağı yukarı yedi yüz!

— Hıı!

Reyon komiseri Vasil Dimitroviç, masadaki kâğıtları top-

ladı, yavaş yavaş iskemleye oturdu, kâğıtları çevirerek mırıltılı bir sesle alttan, üstten sekiz on isim okudu:

— Osman Leblebi.. Kurşun Veli.. Osman Parmaksız.. Çoban Seyd-Ali.. Esat Abla.. Ahmet Kırık.. Enver Battal...

Başını kımıldatmadan gözlerini İvan'ın yüzüne kaldırdı:

— Köyde bir de Molla varmış, onun ismini göremiyorum.

— Yazılı.. Biraz aşağılarda.

— İyi!.

Vasil Dimitroviç sustu, çevreleri kırmızı, derinlere sinmiş gözlerini yumdu. karar damgası vurur gibi yumruğunu masadaki kâğıtlara vurdu, birden ayağa kalktı:

— İyi! dedi. İvan! Sen Kızıltaş'a git! Doktor da seninle birlikte gitsin, bizi orada bekleyiniz! Sobayı yakın, ola ki gece geliriz! Doktor arkadaş! siz raporunuzu hazırlayınız, iki hafta sonra Merkez icra komitesine teslim etmeliyiz.

İvan hemen odadan çıktı. Ermenistanlı doktor çkmadan önce bir şey söylemek ister gibi Vasil Dimitroviç'e döndü, ama düşündüğünü bir anda söyliyemedi. Dudakları kurumuştu. Alnında, şapkasını düzelten ellerinde hafif bir titreme, esmer burnunda ölü yüzlerinde görülen bir sarılık vardı.

Doktor, koridora çıktı, fakat binayı bırakıp dışarıya çıkmaya mecali yok gibiydi. Geri döndü, arkada kapı eşiğinde Vasil Dimitroviç'i görünce ilerledi, ellerini uzatarak onun kollarından tuttu:

— Vasil Dimitroviç! Kızmayın! Şey.. pek sert davranırsak Türkler isyan çıkarmazlar mı? Haa? İsyan...

Vasil Dimitroviç'in kırmızı yüzü birden tehlikeli bir renk aldı. Vasil Dimitroviç, doktorun yakasından tuttu. adamı kendine doğru çekti, yavaş fakat enerjik bir sesle cevap verdi:

— Seni kızıl Bolşevik seni! Tehlike görünce sarardın ha? Koynundaki komünist kartının yüreğini yaktığı yüzünden okunuyor. Burgun gevşedi ha?

Doktoru sağa sola tartakladı:

— Ge-ber-tirim!

— Vasil Dimitrovlç!

— Seni gidi...

Vasil Dimitroviç, doktoru koridorun sonundaki kapıya doğru savurdu:

— Rusya'nın düşmanlarıyla dost geçinmek istiyorsun ha?

— Vasil Dimitroviç! Sız beni..

— İsyandan korkuyorsun ha? Öldürürüm, yerle bir ederim! Kurşundan kurtulan çocuklarını da Sibirya'ya, Tundura'ya sürerim. Varsın orda ayılara karşı isyan çıkarsınlar! Seni gibi Ermeni piçi seni! Dost geçinmek istiyorsun ha? Kerenski'nin sosyalizmi korkuyorsun! Defol!

— Vasil Dimitrovlç! Siz beni yanlış anla...

Fakat komiser, doktorun sözünü dinlemedi, adamı kapıya çarparak odaya girdi..

Yarım saat sonra arabada İvan, yanında Ermenistanlı doktor, Ceneviz kalesini geride bıraktılar, Soğuksu'yu geçtiler, soldaki toprak yola saparak Kızıltaş'a çıkmaya başladılar.

Hayli uzakta Tübya tepelerinin beyaz eteklerinde kara lekeler gibi hareketsiz duran kargalar, âni bir şey sezmişler gibi ürkerek kanat çırpıp havaya yükseldiler, gaklaşarak Soğuksu'nun kara çamları, uzun servileri arasına gizlendiler.

Yukarda Kızıltaş, renksiz sislere gömülmüştü. Roman Koş görünmüyordu. Gelinkaya, Topkaya dünyadan uzaklaşmışlar, meçhullere gitmişlerdi sanki. Gökyüzü ağır, alçak ve bulanıktı. Hava gittikçe kararıyor, yeryüzüne akşamdan önce sanki kara bir gece çöküyordu.

Doktor lâf etmek ihtiyacıyla İvan'a bir şeyler söyledi. İvan duymadı, duyduysa da cevap vermedi.

Tübya kırlarına yaklaşırlarken hava biraz daha kararmış. Atın dizginlerini sımsıkı kavramış İvan'ın soğuktan kızarmış ellerine birkaç parça kar düştü. Karlar, ılık paslı bir tenekede erir gibi eridiler.

İvan, kamçının sapıyla atı dürtükledi:

— Noo, tatarskaya kabıla! (1) Noo! Kar basacak galiba! dedi. Demesiyle karın başlaması bir oldu. İri iri, lâpa lâpa, beyaz hafif pamuk topakları halinde kar yağıyordu. Deniz gözden kayboldu, Tübya kırları gözden silindi. Göz gözü görmüyordu, çıt yoktu, yalnız kar, kar, kar!

Arasıra doktorun kısık öksürükleri, İvan'ın kamçı sapını hayvanın sırtına vuruşu duyuluyordu. Yolun solundaki taş duvar, Kızıltaş'a kadar uzandığından, sağ salim Kızıltaş'a varacaklarından emindi İvan.

Yarım saat sonra yokuş bitip de araba düzlükte durunca, İvan, Tübya'nın üstünde olduklarını, Kızıltaş'a bir saatlik yolları kaldığını anladı. At, dinlenmeye ihtiyacı varmış gibi kendiliğinden durmuştu. Birer sigara yaktılar, aynı sessizlik içinde ilerlediler. Kar lâpaları yavaş yavaş ufalıyor; seyrekleşiyordu.

Solda yer yer yüksek, alçak, yıkık duvarın gerisinde üzüm bağlarının beyaz kütükleri, sağdaki düzlükte ise birbirinden uzak çalılıklar görünüyordu. At nedense arasıra duruyor, fakat durur durmaz arkasına inen kamçıyla sinirli sinirli ileri atılıyor, bazan yavaşlıyor, başını sağa sola savuruyor, arabayı bir sağa bir sola çekiyor, huysuzlanıyordu.

İvan da gittikçe sinirleniyordu. Bir seferinde arabadan indi, hayvanın etrafını dolandı, dizginlerine hamutuna baktı, kayışları gözden geçirdi, arabada atta bir eksik, bir kusur göremeyince hayvanın böğrüne iki zorlu tekme indirdi, arabaya atlayıp sürdü.

At dört nala gidiyor, ama huysuzluğuna devam ediyordu. Doktor, İvan'a: «Vazgeç, vurma!» diyecekti ki, ansızın yakasında Vasil Dimitroviç'in elini hissetti, onun, «Gebertirim!» deyişini duydu, sustu.

Doktor, karşıda, atın durmadan sallanan başı üstünden doğru yol kenarında kımıldayan siyah bir şey görmeseydi, Kı-

(1) Tatar kısrağı.

zıltaş'a kadar sesini çıkarmıyacaktı. Yüz adım kadar ilerlediler. Şimdi seyrekleşen karlar arasında görülen karaltının bir insan olduğuna kanaat getirince İvan'ın yenini tuttu, çekti:

— İvan! Karşıdan biri geliyor. Bak, dikkat et!

At yavaşladı, İvan başını kaldırdı, atın kafası üstünden, arabaya doğru gelen adama baktı. Doktor, başladığı söze yavaşça devam etti:

— Yol dar, bırak adamı geçsin! Solda çukur var, devirme!

İvan sesini çıkarmadı, ama adam yaklaştıkça başını kaldırıp gelene bakıyordu. On beş yirmi adım kala atın dizginlerini çekti, at durdu. İvan birden ayağa kalktı. Sert, ciddî bir tavırla yolcuyu süzdü, gözleri parladı, dudaklarında belirsiz bir gülümseme:

— Oho, hoo! dedi.

— Ne var, İvan?

İvan cevap vermedi. Ayakta duruyor, hiç kımıldamadan sinsi sinsi gülümseyerek yolcuyu süzmesine devam ediyordu. Doktor, başını İvan'a çevirdi:

— Ne var?

— Tanırım ben onu. Hoho! Tanırım!

— İyi ya, sürl

— Süreceğim, hem nasıl süreceğim, göreceksin. Listede adı var. Hoho!

Sustu. Hâlâ ayakta, yolcunun arabaya yaklaşmasını bekledi. Sol elinde dizginler, sağ elinde kamçı, heykel gibi durdu, bekledi.

Yolcu, kısa ceketinin yakasını kaldırmış, kulaklarını kalpağının içine saklamış, boynunda beyaz bir atkı, elleri soğuktan korunmak için pantalon ceplerinde, biraz öne eğilmiş, yol kenarındaki taş duvar dibinden yürüyerek arabaya yaklaştı. Araba ile duvar arasından geçmek için yan dönmüş ilerlerken İvan, kamçısını kaldırdı, başının üstünde havada tutarak vahşi bir kahkaha savurdu:

— Dobrıy den galupçlk Dobrıy den.. Kak pajivayem a? Kak pajlvayem? (1)

Yolcu, araba ile duvar arasından çıkmadan bir an durdu, başını kaldırıp İvan'a baktı. İvan'ın elindeki kamçı vahşi bir ıslıkla havayı yırtarak yıldırım gibi yüzüne indi. Genç yolcu iki eliyle yüzünü örttü, arkasını duvara dayadı, hak ve adalet ister gibi yalvaran bir sesle:

— Niçin? Ne yaptım? dedi.

İvan, uzun bir kahkaha daha attı:

— Niçin mi? Hohol NIçInI

Sonra kamçısını arabaya bıraktı, uzun ceketinin eteğini kaldırarak belindeki kılıftan tabancasını çıkardı:

— Doktor arkadaş! Muhakeme olacak, arabadan atla! NIçin dedi, duydun ya!

İvan arabadan atladı, doktor da emekliyerek arabanın arkasına gitti, ordan aşağı indi.

İvan, bir baş işaretiyle, duvara sıkışıp kalmış yolcuyu arabanın gerisine çağırdı. Delikanlı gitti, İvan tabancasının namlusunu delikanlının alnına dayadı. Sahneyi seyreden doktor, sessiz ve heyecansızdı. Delikanlının alnındaki tabancaya irili ufaklı karlar düşüyor, derhal eriyorlardı.

İvan, yolcuya kısa kısa sorular soruyor, yolcu da kısa cevaplar verlyordu:

— Adın ne?

— Sabri.

— Babanın adı?

— Seyd-Ali.

— Soyadın?

— Çoban derler bize.

— Babanın ne kadar toprağı var?

Sabrl omuzlarını silkti:

---

(1) Günaydın cancağızım! Günaydın.. Ne var ne yok, ha? Ne var ne yok?

— Ben ne bileyim? Öteki köylülerde ne kadar varsa bizde de o kadar var.

— Sovyetleri sever misin?

— Sovyetler kim?

— Biz! Bolşevikler... Ruslar!

Sabri hemen cevap vermedi, İvan'ın soğuk, hissiz yüzüne uzun uzun baktı, gözlerini önüne indirdi, düşünceye daldı.

— Cevap ver!

Sabri, ayaklarının arasında kaybettiği bir şeyi arar gibi yere bakmaya devam ediyordu. Az sonra aradığını bulmuşçasına birden başını kaldırdı, parlayan gözlerini İvan'ın yüzüne dikti:

— Bırak beni! Neden yolumu kesiyorsun? Sen yoluna git, ben yoluma gideyim! Benim suçum yok. Geçen sene Memişin deresinde biraz çekişmiştik, bundan ne çıkar? Sen bana vurdun, ben de sana vurdum. Ben sana dargın değilim, benim vurduğum kadar sen de bana vurdun. Daha ne istiyor, ne diye bana sataşıyorsun?

Sabri, gözlerini doktora çevirdi. Doktor boğula boğula öksürdükten sonra cebinden mendilini çıkardı, kalın ensesindeki karları silerek:

— Bırak gitsin, İvan! dedi. Bırak gitsin işine! Görmüyor musun, çocuk daha! Adam gibi konuşmasını bile bilmiyor, cahil!

İvan, başını çevirmeden, gözleri Sabri'nin yüzünde, söylendi:

— Hoho! Bu çocuğun neler bildiğini sen bilmezsin, doktor arkadaş!

Sonra tabancasıyla Sabri'yi alnından itti:

— Cevap ver! dedi.

— Ne yaptım ki cevap vereyim? Nedir istediğin?

Aynı soğuk ve sürekli sessizlik. İvan'ın elindeki tabancanın namlusu, hâlâ Sabri'inn iki kaşı ortasında. Doktor üşüyor-

du herhalde; beyaz mendiliyle ensesini, morarmış yüzünü sl-liyor, hem de olduğu yerde hafifçe tepiniyordu.

İvan bağırdı:

— Söyllyecek misin? Yoksa...

Sabri'nin gözlerinde yavaş yavaş durgunluk ve ıstırap top-lanıyordu.

— Ne söyliyeyim? Ben komolizma momolizma nedlr, ne bileyim? Ben ayda yılda bir Yalta'ya giderim, birkaç kişl gör-mek için.

Saçlarının dibinden terler sızıyor, sesi boğazında kırılıyor, elleri şakakları titriyordu:

— Al o altıpatlarını kafamdan! Vallahi korkmam, kork-manı! Dişlerimle parçalarım seni gâvur iti! Bırak beni, beni tabancanla korkutamazsın. Öldürecek misin, ha? Öldür, öldürl Ben sana gösteririm Tatar nasıl ölürmüş! Çek kurşununu, vur bakayım! Vur, gör ki Tatar nasıl ölür! Az gördün, beni de gör, hain!

Sabri söylüyordu. Öleceğini hissediyordu; canı çıkıncaya kadar konuşmak, dünyaya, hayata içini döktükten sonra gözle-rini yummak istiyordu sanki.

İvan sallandı, elindeki tabanca titredi. Tabancanın titre-mesiyle doktor, korkunç, müthiş bir şey görmüş gibl ansızın haykırdı:

— İvan! Öldürecek misin? İvan!

— Pa-laju! Ta-tarskaya bıdla! (1)

Doktor, ensesini sildiğl mendili gözlerine götürdü, sol eliy-le rengi atmış yüzünü örttü, birden gerl dönüp koşmaya başla-dı. İvan kımıldamadan, gözlerini Sabri'nin yüzünden ayırmadan, doktora seslendi:

— Nereye? Dur! Nereye?

Doktor durdu. İki eli de kısa paltosunun altında, pantalo-

nunda, ayaklarını yavaş ve sinirli, sağa sola sallayarak, karlara batıp çıkarak, soldaki çalılara bakıyor, kekeliyordu:

— Uzağa değil, şuracığa! Sıkıştım, karnımda bir sancı var, bekle beni, sıkıştım.

Doktor, arabadan epeyce uzaklaşmıştı, yolun solundaki seyrek çalıların gerisine gitti, boyuna titreyen elleriyle kuşağını aradı. Bulamıyordu; ayakları altında yer sallanıyor gibiydi.

Kuşağını bulur gibi oldu, eğilirken seyrek dalları beyaz karlarla ağırlaşmış çalıların arasından, soğuk bir sessizlikle İvan'ın yüzüne bakan Sabri ilişti gözlerine, tekrar ürperdi, kuşağını çözdü, pantalonunu sıyırarak çömeldi.

İvan, Sabri'nin kafasına doğrulttuğu tabanca hâlâ elinde, Sabriden iki üç adım uzaklaşmış gibiydi. Elini salladı, taş duvarı işaret etti.

Sabri, arabanın arkasından ayrılarak duvarın yanına giderken doktoru yeni bir titreme aldı, elleri diz kapaklarında, boğuk bir sesle bağırdı:

— İvan! Vurma! Esir et, daha iyi!

Doktorun sorusuna bir cevap gibi, İvan'ın elindeki tabanca patladı. Bir daha patladı. Doktor çalıları kavradı, çekti. Dallardan dökülen kar tozları gerisinde İvan, Sabri, araba, doktorun gözlerinden silindi.

Kar tozu, ıslak bir paçavra gibi yapıştığı doktorun sararmış yüzünden, çıplak kırmızı ellerinden düşünce, doktor arabayı, İvan'ı ve duvar dibinde kıvrılmış yatan yığını gördü. Yavaş yavaş ayağa kalktı, pantalonunu çekti, soğuk butları kalın, ılık pantalonunda ısınırken kalbinde bir tatlılık, bir hoşnutluk duydu.

Kar yağıyordu. Doktor, bir an ölüp de dirilmiş gibi kalbi sevinçli, arabaya, İvan'a doğru yürüdü.

Sabri, duvar dibinde bir ayağını kısmış, dizi karnına dokunuyor, öbür ayağı uzanık, başı duvarın taşında duruyordu. Yalnız alnında sol kaşının üstünde kara, küçük bir düğme büyüklüğünde bir ben vardı; sakin yüzü morarmıştı biraz.

Doktor, İvan'a yaklaştı, bir an Sabri'nin cesedine baktı, yanına gitmedi, niçin gidecekti? İnsan değil bir ölü vardı orda.

Doktor, İvan'ın kolunu çekti:

— Haydi İvan, geç oldu! dedi.

İvan, sesini çıkarmadı. Az sonra elindeki tabancayı yavaş yavaş ağzına götürdü, namlunun içine üfledi, meşin ceketinin eteklerini kaldırdı, namluyu kuru pantalonuna sürttü, kılıfına koyarken Sabri'nin cesedine baktı:

— Tabancamı almak istedi, gördün ya! Hoho! Verdim ben sana tabanca, tatarskaya lapatka! dedi, gözlerini doktora çevirdi:

— Gördün, değil mi, gördün!

Doktor, yavaş, titrek bir sesle cevap verdi:

— Gördüm İvan!

Arabaya bindiler. At araba, yolun karlarını yararak Kızıltaş'a yaklaşıyordu.

Kar kesilmişti, karşı bayırlarda Kızıltaş evlerinin fırtıları tütüyordu. İvan arabada sessiz oturuyor, bacalardaki dumanlara bakıyor, bir şeyler düşünüyordu.

İvan'ın yanında doktor, hayli gerilerde kalmış, kar fırtınasından çıkmış Tübyan'nın beyaz kırlarına bakıyor, Moskova Tıp Fakültesinde geçirdiği günleri, sinir ve ruh derslerini, profesör ve hocalarını hatırlıyor, arada gülümsüyordu...

6

O akşam da her zamanki gibi sessizce gelmiş, Kızıltaş'ın evlerine, sofralarına, yollarına çökmüştü.

Çoban Seyd-Ali, Battal'ın Enver, odada sedirde oturmuş, akşama kadar toprak ve kolhoz meselelerini konuşmuşlar, Dermenköy'ün uğradığı felâketi anmışlardı. Akşama doğru

konuşacak şey kalmamış, ikisi de kendi âlemlerine dalmışlardı.

İhtiyar Seyd-Ali, ayaklarını uzatmış, başını arkasındaki yastığa dayamış, gözleri kapalı oturuyor, uyuyor mu uyanık mı belli olmuyordu.

Zemine, gün boyu Enver'in gömleklerini dikkatle ütülemiş, sedire yığmış, şimdi sedirin bir ucunda oturuyor, arasıra iri, güzel gözleriyle üvey babasının ak sakalına bakarak, arada gülümseyerek el değirmeninde kahve çekiyordu.

Enver, aşağıda, evin altında hayvanlara ot indiriyordu. Atın başı ucuna son kucak otu atarken kulağına bir kamyon gırıltısı ilişti, otu bırakıp ahırdan çıktı.

Aşağıda, mezarlığın ardında asker dolu bir kamyon görünmüştü. Kamyon, arka tekerleklerinden havaya karları savura savura Bekir'in bostanı yanından geçti, bir an yavaşladı, ama durmadı.

Enver, eski ceketinin yenlerine takılmış otları, dikenleri temizleyerek, kamyonun arkasından uzun uzun baktı, sonra eve girdi. Enver'in açtığı kapıdan odaya soğuk hava doldu. İhtiyar, kımıldamadan, gözleri yarı açık:

— Hâlâ yağıyor mu? dedi.

Enver, kapı yanında yere oturdu, çarıklarının tasmalarını çözerek derin nefes aldı:

— Yok! dedi. Kar yağmıyor.

Bir an sustu, gözleri bulandı, hâlâ burnundan soluyarak devam etti:

— Kar yağmıyor. Kar yerine keşke ateş yağsa da bu dünyayı yaksa, kurutsa!

İhtiyar, gözlerini açmadan sedirde doğruldu, esnedi, elini ensesine götürdü, kalpağını alnına iterek arkadan başını kaşıdı:

— Neyin var? Galiba kara kedi geçti yine senin önünden!

— Kedi değil, asker geçti!

Zemine, lâfa karıştı:

— Ne zaman asker görse keyfi kaçar, Baba!

Seyd-Ali, Enver'in korkusunu değil de başka bir şeyi öğrenmek ister gibi sordu:

— Korkar mısın?

Enver, gözlerini henüz çıkarmadığı çarıklarından ayırarak ihtiyarın yüzüne dikti:

— Hıı! dedi.

Bu «Hıı» Seyd-Ali'nln sorusuna cevaptı ama mânasını ne ihtiyar, nede Zemine anladı.

Pencere camlarında gölgeler birikirken, üçü, odanın ortasında alçak değirmi sofrada yemek yediler. Enver birkaç defa, gittikçe kararan camlara baktı. Söylemek istiyor, söyleyemiyormuş gibi kararsız, birkaç kere de karısının yüzüne baktı. Zemine sofrayı dışarı çıkarırken arkasından yürüdü:

— Zemine!

— Ne var?

— Sen Esma yengenin yanına git, orda belki lâzım olursun!

Zemine'nin gözleri sevinçle parladı. Kocası fikrini değiştirmesin diye hem sevinçli, hem de biraz ürkek, askıdan şalını aldı, hemen çıktı.

O gece ihtiyar Seyd-Ali ile Enver, aynı odada uyudular. Enver gece yarısı uyandı, dışarıyı kaplamış gecenin sessizliği canını sıkıyormuş gibi kalktı, sobanın kapağını açtı, sobanın altından iki yarma odun aldı; beyaz küllerle örtülü, henüz sönmemiş korların üstüne attı, sonra yine sessizce yatağına girdi.

Ancak yarım saat sonra tutuşan odunlar, odadaki karanlığı birdenbire canlar ardındaki gecenin kucağına fırlatarak alevlenip gürlediler. Soba kapağının kenarlarından çıkıp tavanlarda, duvarlarda titreşen sarımtırak ışıklara uzun uzun baktıktan sonra Enver, derin bir kuyuya dalar gibi, taş katısı bir uykuya daldı.

Gece karanlığı henüz camları terketmemişti ki, omzu üs-

tünde gömleğini çekiştiren Seyd-Ali'nin ağır eliyle gözlerini açtı:

— Ne var, amca?

Seyd-Ali, kendi sesine benzemiyen bir sesle, sadece:

— Kalk! dedi.

— Ne var?

— Dur! Dinle!

Sessizlik. Uzun, sürekli sessizlik. Bu sessizlikte Seyd-Ali'nin fısıltılı sesi:

— Dinle! Dinle! Üç kere duydum, üç!

Uzakta, bir ormanda kırılan kuru çıra sesleri gibi tüfek sesleri duyuldu. Enver yataktan fırladığı sırada Seyd-Ali, kapının yanında idi:

— Ben eve gidiyorum.

Enver kapıya doğru koştu:

— Benim Zemine'yi bırakmayın dışarı. Yanınızda kalsın, asker köyden çıkınca ben gelir, alırım.

Yalın ayak, don gömlekle, ihtiyarın peşinden koridora çıktı Enver:

— Bırakmayın! dedi tekrar.

— Merak etme! Bırakmam!

Enver durdu, etrafa kulak verdi. Ses seda işitmeyince yatağın ucuna oturdu, dikili dizlerini kucaklıyarak düşüncelere daldı.

Uzun zaman oturamadı; bir an geldi ki boğazını sarmış bir kurdun pençesinden kurtulmak ister gibi başını birden geri attı, yumruğunu dizine vurdu, ayağa fırladı. Kor gibi yanan gözleri odada bir şey arıyordu. Akşamüstü kapı yanında çıkardığı çarıkları, dolakları ilişti gözüne. Onları alıp sedire fırlattı, ellerini arkasına bağlayıp odada dolaştı, koridora çıktı. Bakır ibriği, leğeni aldı, odaya girip orta yere koydu.

Kalın kollarını, omuzlarını, kıllı göğsünü buz gibi soğuk suyla yıkadıktan sonra temiz çamaşırlarını giymeye başladı. Yüzü soğuk, benzi uçuktu. Sırtında yepyeni elbiseleri, beyaz

yün çorapları, henüz ikidir giydiği siyah, parlak, yeni potinleri ile bu sabah düğüne değil de beyaz ölüme teslim olmaya gidiyordu sanki.

Enver, balkonda durdu. Bütün gece uyumamış yıldızlar sönerken, gökyüzü korları sönmüş bir kül rengi bağlarken, hasta yorgun Kızıltaş'a baktı, taş katısı yumruklarını balkon kenarına vurdu:

— Vermem! dedi, sonra ağır ağır merdiveni inerek ahıra girdi.

Çoban Seyd-Ali sofa basamaklarını çıkıp evine henüz girmişti ki, ayakta duran kadınlara bakmaya vakit bulamadan, dışarda kestirme sırıklarının yere düştüklerini duydu, sesler işitti.

Kadınlar birbirlerine, sonra hep birden Seyd-Ali'ye baktılar. İhtiyar, sofaya döndü, peşinden Esma çıktı, annesinin ardından Ayşe, açık kalmış kapı eşiğinde durdu.

Kestirme sırıkları yanında bir kadın vardı. Başındaki siyah şalı çenesi altına sımsıkı düğümlemiş, sıkılı yumruklarıyla dudaklarını kapatmıştı, sofaya bakıyordu: Çiilngir'in karısıydı bu.

Çilingir'in karısı, yavaş, kısa adımlarla yürüdü, sofanın önünde, karların içinde duran Seyd-Ali'nln yanından sessiz, selâmsız geçti, sofa basamaklarını çıktı, Esma'nın önüne dizüstü düştü. Esma, ellerini kadının ellerine uzattı:

— Emineciğim! dedi. Hayrola? Emineciğim, ne oldu? Söyle!

Kadın cevap yerine başını sofa tahtalarına vura vura acılı bir sesle, bir ağıda başladı:

— Bi-zim-ki de giiiitttiii! Kim-leeere bıraktın sen biziii!

Kadınlar hep bir ağızdan ağlaşıyorlardı. Çilingir'in karısını kaldırıp içeri götürdüler' Seyd-Ali her şeyi anlamıştı, ama ne yapacağını, kime ne söyleyeceğini bilmiyordu.

Seyd-Ali tekrar eve girmek için döndü, sofa basamaklarına kadar yürüdü, fakat evden gelen boğuk sesler, feryatlar,

nefesini tutar gibi oldu. Derken kestirme sırıkları gerisinden birisi seslendi:

— Seyd-Ali Amca!

— Hasan, sen misin?

— Buraya gelin, Amca!

Seyd-Ali, serbest nefes alarak Berber Hasan'a doğru yürüdü, sırıkların yanında durdu. Berberin yüzünde her şeyi görmüş, sormaya hacet yokmuş gibi sesini çıkarmıyordu. Az sonra Berber Hasan'ın ölü yüzüne benzeyen yüzünden gözlerini ayırdı, karlı yol boyunca yan yana yürüdüler.

Berber Hasan derin derin içini çekti:

— Vurdular, öldü! dedi.

Bir süre sessiz yürüdüler, sonra Hasan yavaş yavaş anlattı:

— Askerler eve girmişler, karısını çocuğunu dışarı çıkarmışlar. Çilingir, bunun sürgünle ilgili olduğunu hemen anlamış, Selim'in kulağına, fırsat bulunca kaç! demiş, çocuk kaçmış. Şimdi babasının öldüğünü bilmiyor.

Karşı mahalle kenarındaki evlerden köpek sesleri işitiliyordu. Kara perdeler incelliyor, ötelerde deniz görülür gibi oluyordu.

Çilingir'in evine varmadan önlerine iki köpek çıktı. Köpekler durdular, birden geri dönüp havlayarak Çilingir'in evinden tarafa koşmaya başladılar. Evin duvarı yanında gölgeler belirdi; erkek fısıltıları, kadın iniltileri işitildi.

Kestirme sırıklarından epeyce uzakta, çayırın ortasında sekiz on kişi bir araya birikmişler, başları önlerinde, ayaklarının arasında bir şeye bakıyorlardı. Seyd-Ali ile Berber Hasan, insan salkımına yaklaştılar. İçlerinden biri ötekilere bir şeyler fısıldadı, yavaş yavaş geriledi.

Ortada karların üstünde kan lekeleri arasında Çilingir, sırtüstü yatıyordu. Son nefesine kadar yerde karlarla çekişmişe benziyordu: Çiğnenmiş, yoğrulmuş, kirliydi karlar.

Berber Hasan yere eğildi, peşi sıra üç kişi daha. Ve Çilin-

gır'ın ölüsünü patates çuvalı kaldırır gibi kaldırdılar, Berber Hasan'ın sırtına yerleştirdiler. Hasan önde, Seyd-Ali arkada, Çilingir'in havada sallanan cansız kollarına baka baka ilerlediler.

Ötekiler de onları takibediyor, fakat Seyd-Ali'nin evine yaklaştıkça birer ikişer ayrılıp geride kalanlar oluyordu.

Avluya omzundaki cesetle Berber Hasan'dan, ellerini göbeğine bağlamış, omuzları sarkmış Seyd-Ali'den başka giren olmadı.

Cesedi ılık odaya çıkardılar. Esma, odaya bu sabah bir ölü geleceğini önceden bilmiş gibi yatakları kaldırırken beyaz çarşafı odanın ortasında bırakmıştı. Çilingir'i çarşafa indirdiler. Önce başı yere değdi, uzun, taranmamış saçları sarktı, bu saçlar başla çarşaf arasında sıkışarak yüzünün derisini çekti, açık kalmış korkunç gözlerini biraz daha açtı, korkunçlaştırdı. Çilingir'in tıraşsız sakalı dimdikti.

Kadınlar ağlaşıyorlardı. Seyd-Ali'nin, Hasan'ın ayakları dibinde yatan Çilingir, tavana bakıyordu. Az sonra karısı emekliyerek ölünün baş ucuna geldi, ağlaya ağlaya açık kalmış gözlerinden öptü, tıraşsız yüzüne gözyaşlarını akıttı, önlüğünü çözdü, katlayarak başının altına koydu, koyunca Çilingir'in yüzü birden değişiverdi.

Çilingir artık tavana bakmıyordu, tıraşı da dimdik değildi; önüne bakıyor, gülümsüyordu âdeta:

"Sağolun sağolun! Yaşarken benimle çok çekiştiniz, ters haksız lâflar ettiniz, ama öldüm, kadrimi bildiniz. Sağ olun, var olun!"

Sesler, feryatlar arasında Ayşe, kimseye sezdirmeden kapı üstündeki askıdan şalını aldı, sofaya çıktı. Hasta değildi, yorgunluk hissetmiyordu, ama sakin bir yerde kendi kendisiyle kalmaya ihtiyacı vardı.

Şalını omuzlarına attı, gitti, tavuk kümesine bitişik ahıra girdi. Ahırın içi henüz karanlıktı, ardında kapıyı açık bıraktı,

Ağlamıyordu, gözyaşlarını tüketmişti artık. Gözleri, dudakları çoktan kurumuştu.

Ahırdaki karanlığa yavaş yavaş alıştı. Atı gördü. Sessiz, hareketsizdi at. Evde bir ölü bulunduğunu sezmişti galiba. Uzanmış, başını çevirmişti, baş ucundaki otlara bile bakmıyordu, dargın bir hali vardı.

Ayşe, ata yaklaştı. Tahtalara tutunarak, hayvanın yanındaki kuru otların üstüne oturdu, ayaklarını uzattı. Ata uzanıp başını okşamak istedi, ama ellerini kaldıramadı, ellerini yavaş yavaş karnına götürdü, gülümsedi dinledi.

Uzaktan, yerin altından gelir gibi hâlâ Emine'nin, annesinin, kaynatasının boğuk sesleri, iniltileri geliyordu. Seslere evin önünden başka sesler de karışıyordu galiba. Ama ne annesinin, nede başkalarının sesleri, yaşayan insanların seslerine benzemiyordu. Bu sesler, hayatın dışında kalmış kimselerin sesiydi; uzun yıllar birbirinden ayrı düşmüş, şimdi yine buluşmuş ölülerin sesiydi. Ayşe de ölülerin arasındaydı, ölülerdendi.

Ansızın titredi. Ayaklarını, ellerini önüne geçilemez bir titreme sarmıştı. Saçlarının arasından alnına terler sızıyor, yanakları alev alev yanıyordu. Ellerini ağzına götürdü: "Allahım! Ben de ölü müyüm?" diye bağırdı.

Hayatta olduğuna, yaşadığına emin olmak ister gibi ayağa kalkmaya açlıştı. İki eliyle karnını bastırdı, titreyen dudaklarını ısırdı:

— Yavrum! Ben ölü değilim! Ben ölü değilim! diyordu.

Ahırın kapısına kadar emekliyerek gitti, kapı kanadına tutunarak ayağa kalktı. İçi, dışı titriyordu. Nerde bulunduğunu, buraya niçin geldiğini, kimin getirdiğini bilmiyordu âdeta. Bütün gördükleri bir hiçti, babasının evinden ayrıldığı günden sonra yaşadığı hayat bir hiç! Kalbinde böyle bir hayat yoktu. Şimdiye kadar vardıysa bile, işte şimdi ansızın o hayat, Ayşe'yi terketmişti.

Ayşe'nin baba evine, baba toprağına ihtiyacı vardı. Hemen

şimdi bana toprağı üstünde durmaya, o toprağı tutmaya, elleri arasına almaya, öpmeye, öpe öpe gönlünü o toprağın sevgisiyle, baba evinin hoş kokusuyla doldurmaya ihtiyacı vardı. Bunu yapmazsa ölecekti, mutlaka ölecekti. Karnındaki yavrusu da hayat nedir bilmeyecek, bir kerecik olsun "Anne!" diyemiyecekti!

Gidiyordu Ayşe. Baba evine gidiyordu, sevince, saadete gidiyordu. Yine o eski sofanın tahtalarını tutmaya, İncir ağacının yeşil yaprakları arasından mavi denizin pırıltılı sularına bakmaya, denizin sularında elmaslar gibi parlayan güneşin ışıklarını görmeye gidiyordu.

Ağır gövdesini taşıyan ince ayaklarıyla derin karları yara yara, düşe kalka, yıkılarak, emekliyerek gidiyordu. Koşmak, baba evine çabuk varmak, varıp rahat etmek istiyordu. Biraz koşuyor, yine dizleri üstüne düşüyordu.

Karşı mahallenin meydanından geeçrken köyün köpekleri havlıyorlardı. Meydanda gözlerine kimse ilişmedi. Şoseye inen inişin başında durdu, daha fazla yürümeye takati kalmadığını hissetti, tekrar birdenbire titredi. Ellerini uzatarak duvarı aardı, buldu. Yere oturmaya cesaret edemiyordu.

Korkulu gözlerle aşağıda baba evini aradı, göremedi. Ama ev oradaydı, bunu biliyordu, emindi, yıllardır ev orda duruyordu. Dedesi o evde doğmuş, o evde yaşamıştı. Ev çökmemişti; yıllar geçmiş, ev dayanmış, çökmemişti; çünkü dedesinin elleriyle kurulmuştu. Sağlamdı, oradaydı. Ayşe de oraya, o eve gidecek, o evde yaşayacaktı. Değil İvan, bütün Rus ordusu üzerine saldırsa, binlerce el uzansa, çekse Ayşe'yi o evden, o topraktan koparamıyacaklardı.

Ellerini duvarın taşlarından çekti, yürümek istedi, yürüyemedi. Ayakları dizlerine kadar toprağa batmıştı sanki. İçinden bir dürtme, bir sancı geçti. Bir an sanki bin el karnına uzanmış, karnındaki kasları tutmuş, onu yere çekmişti. Kalbi çarpa çarpa: «Tuttu!» dedi.

Ayşe, olduğu yere dizüstü düştü, duvarın dibine yüzüko-

yun uzanmak ister gibi ellerini öne uzattı, uzun uzun kesik kesik nefes aldı, dilini ısırdı:

— Ahhh! Ahhh! Anneciğim! Ahhh!

O anda yol kenarındaki çalıların içinden birisi, yola atladı:

— Ayşe Abla! Sen ha? Ayşe Abla!

Çiilngir'in Selim'di. Koşarak geldi, Ayşe'nin yanında durdu, eğildi, ellerini, durmadan elleri dizleri üstünde kıvranan Ayşe'nin omuzlarına koydu:

— Ayşe Abla! Kalk!

— Git! Git! Ben... kendim... Sen git.. Ahhh!

Sesinl Selim'e duyurmamak için bileklerini, siyah şalının uçlarını ısırıyordu. Fakat dayanamadı:

— Selim! Ölüyorum! Gitme! Kurtar! Gitme! Götür beni evimize! Götür! Orda! Orda...

Selim şaşırmıştı. Ayşe ölüyorum dedikçe bütün vücudu titriyor, bel kemiğinden aşağı terlerin sızdığını hissediyordu. Sonra Ayşe'nin omuzlarını yakaladı; onu ayağa kaldrrken birden ağlamaya başladı.

— Ağlama kardeşim.. Ağlama.. Yavrum doğacak.. Korkma.. Utanma.. Beni evimize götürebilirsin.. Götür.. Götür.. Götüremezsen burada... Ahhh!

Sürünerek bayırın ucuna geldiler. İkisi de kan ter içlnde avluya girdikleri zaman tanyeri ağarıyordu. Deniz artık uyanmıştı uykusundan. Gökyüzü açık ve yüksekti, hava soğuk, Bekir'in evi dilsiz, sağır. Karanlık, ahırın soğuğundan, sessizliğinden ayrılmış tan kızartılarından kaçarak Ayıdağ'ın uçurumlarına gizleniyordu.

Selim, Ayşe'yi ahırın duvarı dibine götürdü. Ayşe Iniltili bir sesle uludu:

— Ahhh.. Sen dışarı çık kardeşim.. Bekle..

Selim, çıktı, kapıda bekledi. Saatler mi geçiyordu, saniyeler mi, bilmiyordu. Kulaklarına incecik bir ses, bebek sesine benzeyen bir ses geldi, sesin peşinden Ayşe, yavaşça: "Selim! Gel kardeşim!" dedi.

Selim gitti. Ayşe'nin gerili bacakları arasında kırmızı-mor renkte bir şeycik kıpırdıyor, vıyaklıyordu. Ayşe, sırtı ahırın duvarına dayalı, gözlerine düşmüş dağınık saçları arasından yanında ayakta duran Selim'e bakarak çok sakin bir sesle:

— Utanma! dedi. Utanma kardeşim. Suç bizde değil, zamanda! Eğil de göbeğini kes! Bağla, n'olur! Bir çare bul, elimi kaldıramıyorum.

Selim hemen diz çöktü, ceplerinde bir şey aradı; aradığının ceplerinde olmadığını farkedince başını Ayşe'nin bacakları arasına soktu, ağzıyla göbeği aradı, buldu, dişleri arasına alıp ısırdı, kopardı.

Ayşe: "Bağla, bağla!" dedi. "İnce bir şeyle bağla! Bak, başımın yanında tahta yarıkları arasında bizim atın kuyruk kılları var. Al, bağla!"

Selim uzandı. tahta yarıkları arasından at kıllarını çekip çıkardı, göbeği bağlarken Ayşe'ye fısıldadı:

— Ayşe Abla! Yol asker dolu, Memişin deresinde de dünyanın askeri var. Köy de öyle! Benim babamı da aldılar, annemi de..

— Biliyorum.. Korkma.. Yavrumu al, git! Kaç, Selim, kaç! Akmescit'e kaç! Yavrum sana emanet! Yalnız bir şey istiyorum senden: Adı Alim olsun! On beş on altı yaşını bulunca ona nasıl doğduğunu, nerde doğduğunu, kimin evlâdı olduğunu anlat! Remzi'nin ölümünü anlat, onun intikamını alsın! Alırsa iyi, almazsa lânet olsun! Haydi git! Paltona sar, ölmez, korkma, ölmez, biliyorum, eminim. Akmescit'te belki evlenirsin, karın ona bakar. Ben burada kalacağım. Alim'i başka işler için doğurdum. Haydi, eğlenme, sonra iş işten geçmiş olur!"

Selim, duvar diplerinde gizlenerek, bostanlarda koşarak kan ter içinde evlerine geldi. Babası, annesiyle birlikte çıkarlarken kaldırmayı unuttukları kestirme sırıklarının üstünden atlayıp ahıra girdi.

Ev boş ve sessizdi. Fakat ıumuru değildi Selim'in. Doğdu doğalı içinde gizli bir sevinç şimdi kalbinde uyanmış, genç

kalbini sarıtıştı. Eski bir hayatı kaybetmiş, yerine yenisini bulmuştu.

Alim'ciği duvar kenarına, samanların üzerine bıraktı, Aktaban'ı çözüp eğerledi. Sonra babasının eski kürkünü giydi, sarılı olduğu ceketinin içinde ağlayan Alim'i kucağına alıp ata bindi. Avludan çıkarken: "İki saat sonra yaylanın üstündeyim, akşam karanlığı basmadan Akmeşçit'e varırım!" diye düşündü. Yavaşça: "Ya sonra?" dedi, güldü: "Sonrası Allah kerim!"

Selim atını sürdü, aşağıda şose taraflarında köpekler hızlı hızlı havlıyorlardı. Arasıra kesik kesik tüfek sesleri, müthiş bağrışmalar işitiliyordu. Selim, atını kestirme sırıkları üstünden atlattı. Solda dün yağmış, geceleyn birinin ayaklarıyla çiğnenmiş, bulaşmış, kırmızılıklara karışmış karların üstüne gelince at şaha kalktı, deli deli kişnedi.

Selim, hayvanın böğürlerini tekmeliyerek sinirli, sabırsız: "Haydi Aktaban, vakit kalmadı, çık bu Kızıltaş'tan!" diye bağırdı. Hayvan, başını sallayarak, ard ayaklarıyla karları, çamurları havaya savurarak dört nal koşmaya başladı.

Yarım saat sonra Selim, Gelinkaya'nın üstünde duruyor, aşağıda kızıl güneşin ışınları altında sızlayan Kızıltaş'ın beyaz, parlak damlarına bakıyor, kucağındaki Alim'i sallayarak gülüyordu:

"Hay anasını.. Hayat bu.. Zavallı Bekir Amca, Macik'im doğuracak diye bekledi bekledi de bak şu işe, Macik'in ahırına kim girdi, gübrelerl üstüne kim doğurdu? Hay anasını.. Macik doğurmadı, öldü. Kendisi Kuşkaya'nın altında can verdi, bizimkileri sürdüler, ben kaçtım da nereye gittim dersln Alim'cik? Bekir'in ahırına gittim! Niçin gittim, Alim'cik? Maclk'e mi gittim, danasını görmeye mi gittim? Yoo! Seni bulmaya gittim. Oyyy, oy! Seni buldum Alim'im! Hay anasını! Hayat bu işte! Ama korkma! Ben seni adam edeceğim, okutacağım! Rusça öğren, fransızca öğren, almanca öğren! Yaz, çiz, oku! Şoseye asfalt döşeyen o Ruslar gibi.."

Selim, bir saat sonra yüksek dağların eteklerindeki çam

ormanlarına daldı. Güneşin ışığı kısıldı, Kızıltaş gözden kayboldu. At yavaş yavaş gidiyordu.

Selim, çocuğun yüzünü açtı, parmağını pembe nazlı yanacığına götürdü. Yüksek çamların üstünde rüzgâr uluyordu:

— Sakla başını Alim'cik, sakla! Üşütme sakın, hastalanma sakın!

Çocuğun başçağızını örttü, kendi başını kaldırdı, yüksek çamlara bakarak yavaş bir sesle: "Alim Aydamak" türküsünü söyledi:

Alim Alim demekten
Ben kesildim yemekten
Aman Alim of of
Yandım Alim of.

Alim gider pazara
Uğramasın nazara
Alim öldü diyenler
Kendi girsin mezara
Aman Alim of of
Yandım Alim of.

Güneş kıpkırmızı, Ayıdağ'ın üstünde. Eski mezarlıkla beraber Kızıltaş da nefesini tutmuş, kalbini sıkmış, bir şeyler dinliyor, bir şeyler bekliyor.

Mezarlığın gerisinden bir homurtu, derin bir gürültü işitiliyor. Kamyon sesleri gallba. Karşı mahalle evlerinde bir tereddüt var. Enver'in gözleri parlıyor, kulak kabartıyor, dinliyor.

Asker mi? Niçin geliyorlar? Kime geiiyorlar?

Enver'in yumrukları sıkılıyor: "Vermem!" diyor kalbi. "Vermem! Atamın toprağı! Babamın kuru, çatlak ellerlyle dikildi bu ev! Dedemin kanıyla, teriyle temizlendi taşı, toprağı, dikeni. Vermem! İnsan, İnsan olup da bu dünyada yaşadığı günden beri herkesten önce bizim ayaklarımız bastı bu toprağa, bizim

ellerimiz tuttu bu toprağı.. Bizim kanımız aktı bu toprağa. Vermem."

Tekrar gürültüler. Askerler. Şosede asker var, karşı mahalle yokuşunda asker, her yerde asker. Cehennemden gelmiş yeşil şeytanlar gibi. Sırtlarında yeşil ünlforma, ellerindeki silâhları şakırdata şakırdata evden eve koşuyorlar.

Yokuşun başında ak sakallı ihtiyarlar, binlerce yıldır yuvalarında yaşamış, şimdi ilk defa dünyaya çıkmış, acı kötü dünyayı görmüş, gümüş saçlı nineler. Duruyor, hayır, şoseye iniyorlar. Peşlerinde küçük küçük çocuklar. Ellerinde, kucaklarında, sırtlarında kendilerinden ağır bohçalar, bavullar, kuru peksimet dolu torbalar.

Karşı mahalle allak bullak. Tüfek takırtıları. Kaçışan, itişen halk. Yeşil ünlformalı, silâhlı kızıl şeytanlar cehennem kapılarını açıyorlar sanki. Cehennem kapılarında yavruların, annelerin boğuk feryatları.

Bekir'in avlusunda İvan'a benzer iki asker, Ayşe'nin iki kolundan tutmuşlar, onu şoseye doğru sürüklüyorlar. Esma, saçlarını yola yola Ayşe'ye doğru koşuyor, peşinde Zemine!

İhtiyar Seyd-Ali, ellerini başının üstünde sallayarak haykırıyor. Ne diyor? Dua edin! diye bağırıyor galiba. Dua!

Aşağıda şosenin kenarında askerler bayırı tırmanıyor, Enver'in evine doğru çıkıyorlar. Enver: "Vermem!" diyor. "Yeter! Yeter! Dua değil! Ne zamandan beri dua ettik. Daha ne vakte kadar?"

Enver koşuyor, ahırdaki silâhlarını duvarın dibine getiriyor, tekrar: "Vermem!" diye haykırıyor, yokuşu tırmanan askerlere bakarak dişlerini gıcırdatıyor, çeneleri sıkılıyor:

— Vermem!

Karşı mahallenin yokuşu insan dolu. Meşalell, kanlı kadınların elleri erkeklerin omuzlarında, kadınların eteklerinde küçük küçük yavrular, cehennemden çıkmış yeşil şeytanların arasında ilerliyor, cehennem kapılarına gidiyorlar.

Bir an sessizlik. Sonra birden kadınların çığlıkları işitili-

yor. Aşağıda, şosenin kenarında üç, dört yüzkadar köylü var. Seslerin, çığlıkların arasında bir erkek sesi:

— Enver! Seni almaya geliyorlar.. Enver! Kaç! Kaç!

Aşağıda topluluk birbirine karışıyor. Tekrar çığlıklar, küfürler feryatlar. Hepsinin üstünde aynı sağlam, taş gibi katı ses:

— Seni almaya geliyorlar, kaç!

Enver. duvarın gerisinde dizüstü duruyor. Elinde silâhı; başını yavaş yavaş duvarın taşları üstüne kaldırıyor, ağlıyor. Kırmızı yanaklarından aşağıya, sakalına gözyaşları sızıyor, bayırı tırmananlara bakıyor. Aynı ses:

— Kaç! diyor. Kaç! Seni almaya geliyorlar!

Enver yeni urbasının yeniyle yanaklarındaki yaşları siliyor, artık ağlamıyor; iri açık gözlerinde yılmaz bir azim var, gözlerinde intikam ateşi parlıyor:

— Kaçmam! diyor. Kaçmam! Yeter artık, yeter! Ne zamandır kaçtık, yurdu terkettik, siz de kaçmayınız, gidin, gidin! Kırım'ın sevgisini, Kırım için dökülen kanları, gözyaşları, Kırım'ın acısını beraberinize alın, kalplerinizde götürün! Türk dünyası geniştir, gidin! O güneşin doğduğu yerlerde kalplerinizi Türk kardeşlerinize açın, söyleyin onlara: Biz hayatta hiyanetlik nedir. küfür nedir bilmedik, deyin. Hak ve adalete inandık, deyin. Çalmadık, yakmadık, öldürmedik, düşmanlarımızın her zulmüne katlandık, deyin. Düşmanlarımızı da insan sandık, ama başımıza neler getirdiler, deyin. Ne felâketlere uğradık, deyin. Anlatın, anlamalı onlar, bizim âkıbetimize uğramak istemezlerse anlamalı onlar. Anlarlar. Ben kaçmıyacağım, gelsinler de alsınlar beni. Gelsinler de alsınlar, hainler!

Aşağıda topluluk susuyor. Havada soğuk, sürekli bir sessizlik var. Yerler, gökler, boşalmış evler, sessiz sokaklar, düşmanlar, soluklarını tutmuşlar, Enver'i dinliyorlar.

Güneş, Ayıdağ'ın üstünde, gittikçe ağarıyor, Kızıltaş'ı gör-

mek için göğe yükseliyor, senelerdir ısıttığı insanların kışın bu soğuk sabahında son defa, az da olsa, ısıtmaya çalışıyor.

Az sonra Enver de susuyor. Aşağıda Rus askerlerinin çirkin küfürleri duyuluyor. Küfürlerin üstünde Zemine'nin çığlığı:

— Enverim, göznurum! Ölme Enverim, ölme, sen benimsin!

Aşağıda ağlaşmalar, feryatlar, kısık vahşi naralar. Birden Rus tüfeklerinin atışa geçişi. Enver'in başı üstünde vızır vızır uçan kurşunlar. Zemine'nin sesi:

— Enverim, sen benimsin!

— Senin değil, bu toprağın..

— Enveeer!

— Bu toprağın.. Dedelerimin kemikleri üstüne benim de kanım aksın. Gidin! Bir gün gelecek, yavrularımız geri dönecekler. Şimdi ayaklarımın, dizlerimin olduğu yerde benim bu izlerim silinecek, gelincik çiçekleri açacak. Benim kanım, kemiklerim üstünde de gelincikler açacak. Gidin! Bilin ki yavrularınız bir gün geri dönecekler, gelinciklere bakıp bizi hatırlayacaklar. Bu toprağın, bu yurdun kıymetini bizden daha iyi bilecek, onu bizden daha çok sevecekler..

Enver sustu. Aşağıda, çalıların arasında yatan askerler, Enver'in sözlerini çirkin, pis küfürlerle karşıladıktan sonra ateş düellosu başladı. Arasıra tek tük askerler, çalılardan fırlayıp Enver'in bulunduğu duvara doğru koşuyorlardı. Enver hem onlara kurşun sıkıyor, hem de terli alnını koluyla silerek mırıldanıyordu:

— Bekir için.. Yavrum için.. Kuşkaya için.. Memişin deresi için.. Yurdum İçin!

Biraz sonra tüfeklerini boşaltmıştı. Tabancasını alarak ahıra atladı. Telâşlı telâşlı ayak değiştiren, başını sağa sola savuran atını çözdü. Hayvan, yayı çekilmiş ok gibi avluya fırladı, bostanın eteğindeki duvara doğru koşuyordu. ama orasının tehlikeli olduğunu sezdi herhalde ki, birden durdu, kişneyerek döndü, dört nala soldaki üzüm bağlarına daldı.

Atın arkasından eşek çıktı. Başını kaldırmadan koşarak ahırdan bir hayli uzaklaştı, soldaki üzüm bağının ortasında durdu. Enver'i bekliyormuş gibi kuyruğunu sallaya sallaya başını ahır kapısına doğru çevirdi.

İnek ve keçiler de aynı tarafa kaçıştılar. Az sonra ahırın kapısından beyaz dumanlar çıkıyor, balkonu, evin saçaklarını sarıyordu.

Enver eşikte göründüğü zaman yeşil üniformalı askerler, duvarın üstünde idiler. Önde İvan, arkasında askerler, silâhlarını Enver'e doğrultarak duvardan atladılar, Enver'e doğru yürüdüler.

Enver, iki eli arkasında İvan'a doğru ilerledi, bostanın ortasında durdu.

İvan bağırdı:

— Kaldır ellerini!

Enver cevap vermedi.

— Kaldır! Ateş edeceğiz!

Enver gülümsedi, yavaş bir sesle:

— Hayır, İvan! dedi. Hayır! Ben ahırdan ellerimi kaldırmak için çıkmadım, senin önünde diz çökmek için çıkmadım, ölmek için çıktım, toprağıma kapanmak için çıktım. Ben öleceğim, ama sen de öleceksin. Belki bugün değil, ama bir gün mutlaka öleceksin! Hem senin ölümün benimkine de benzemiyecek. Seninki bambaşka.. Sen..

Enver, sözünü bitirmeden İvan elini kaldırdı. Gerideki askerlerin tüfeklerinin patlamasıyla Enver'in evinin gürlemesi bir oldu. Şakırtıyla havaya uçuşan camlar, dumanlar, isler arasında göklere yükselen alevler, alevleri boğan başka gümbürtüler, Kızıltaş dağların sarstı, inletti...

Aşağıda şose kenarında Kızıltaş kadınları yavrularını bağırlarına basmışlar, diz çökmüş, dua ediyorlardı. Erkekler, Enver'in yıkılmış evinden göğe yükselen, yavaş yavaş incelip bir kefen gibi Kızıltaş evlerini saran dumanlara, öz haklarının, şe-

reflerinin kefenine bakar gibi bakıyorlardı. Sonra onlar da titreyen dudaklarıyla kadınların dualarına katıldılar.

Zemine, Enver'in soğumuş vücudu üstünde haykıra haykıra ağlıyor, çıplak elleriyle soğuk, donmuş toprağı kazmaya, kocasını gömmeye çalışıyordu. Esma, ellerini göğsünde sıkmış, göğe yükselen dumanlara bakıyor, dua ediyordu:

— Tanrım! Sen bize Enver gibi kocalar ver! Bu yurda, bu millete Enver gibi sağlam, kuvvetli, korkmaz, yılmaz çocuklar doğuralım, diye dua ediyordu.

SON BİRKAÇ SÖZ

Kış bitti, sokaklardan, tarlalardan, bağlardan, bahçelerden beyaz eteklerini çekerek köyden köye ayrıldı. Birkaç gün dağlarda, karanlık çam ormanlarında gizlendi; ihtiyar, yaralı, yorgun bir pehlivan gibi kayaların, uçurumların dibine uzandı, derelerde uludu, dağlara tırmandı, ama yeşilliklerle döşenmiş, güneş altında ışınlarında yıkanan yaylaya çıkamıyarak yerini yavaş yavaş bahara bıraktı.

Bahar o yıl sessizce gelmişti. Kırlar, tepeler, çayırlar yeşillere büründü; çiçekler açtı. Her bahar gibi bu baharda da güneyden kuzeye uçan turnalar, Kızıltaş üstünden geçerken köyün bağlarını, tütün tarlalarını, boş evlerini selâmladılar.

Güzeldi bahar, güzel! Yalnız evler, sofalar, ahırlar sessiz ve kederliydi. Daha geçen yaz insanların yürüdükleri yollarda boy atmış otlara bakıyor, kendilerini bırakıp gitmiş insanları bekliyorlard.

Yavaş yavaş insanlar geliyordu, ama başka insanlardı bunlar. Bu toprağın, bu evlerin insanları değildiler. Kıyafetleri, dilleri, yürüyüşleri başkaydı, ama gene de insandılar.

Artık kimse Ayıdağ'a Ayıdağ demiyor, Gelinkaya'nın adı anılmıyor, kayanın uçurumuna yapışmış Dermenköylü zavallı taş gelini kimse görmüyor, Topkaya'nın, Yamankaya'nın, Çatalkaya'nın isimlerini kimse bilmiyordu.

Roman Koş'un eteğinde çam ormanları, Dermenköy kırlarının eteklerinde bahçeler, Ceneviz kalesi, Soğuksu kıyıları, yer gök derin bir sessizlik içinde Kızıltaş mezarlığından gelen ağır boğuk balta seslerini dinliyorlardı. Yeni insanlardı bunlar; ama gene de insandılar!

İvan, Kızıltaş'taydı. Köy boşaldıktan sonra bir gün bile Kızıltaş'tan ayrılmamıştı. Nereye gidecekti, niçin gidecekti? Kızıltaş'a bahar gelmişti, baharla beraber insanlar gelmişti, İvan'a benzeyen kimseler gelmişti.

Ama İvan'ın kalbini hâlâ bir şey kemiriyordu. Keder mi? bilmiyordu. Sabahleyin güneş Ayıdağ'ın ardından yükselerek köyü hükmü altına alırken İvan, Bekir'in evinden çıkıyor, sessizce şoseye iniyor, eski mezarlığın kenarında oturuyor, seyrelmiş meşeler arasından Karadeniz'in beyaz ufuklarına bakıyordu.

Bir sabah güneş doğarken yine oraya gitmiş, yere oturmuştu. Yosun tutmuş, bir yana yatmış, başı sarıklı, çok eski bir mezar taşı önünde, dikili bacakları arasından taşlar alıp atıyor, arada tükürüyor, tükrüğünü sarıklı taşa raslatıp eğleniyordu.

Oyalanıp dururken gözlerine, Bekir'in evi yanında, şosede iki adam illşti. Başını onlardan yana çevirdi, yerden aldığı taşları mezara atmaya devam ederek onları seyretti.

İki adam, İvan'a yaklaşıyorlardı. İkisi de yalınayaktı. Birl gençti, öteki yaşlı. İkisi de sakallıydı, ayak tırnakları ezilmiş serçe başları gibiydi. Kollarında, enselerinde, yüzlerinde yüzyıllık kir, toz vardı sanki. Saçları karma karışıktı; saç uçları şakaklarında kirden, terden katılaşmış, top top olmuştu. Üstleri de çok kirliydi. Göründüğüne göre bütün malları mülkleri, ihtiyarın sırtında yağlı bir çuval, çuvalın içinde belkl birkaç lokma ekmek, gencin omuzunda bir değneğe asılı kapkara bir kazandı.

Çok yoksula benziyorlardı; sanki bu dünyadan değildiler, hayat onları kendinden koparıp bir yana atmıştı; onlar buna darılmamış, bundan şikâyet etmemişlerdi sanki.

İvan'a yaklaştılar, bir an durdular. Yaşlı adam başını kaşırken genç sümkürdü, çul ceketinin yeniyle burnunu, dudaklarını sildi, sonra elini arkasına götürdü, arkasını kaşıya kaşıya İvan'a biraz daha yaklaştı:

— Sen buralı mısın? dedi.

İvan, içinde gizlenip kalmış tuhaf bir şeyi dışarı vuran bir gülüşle gülümsedi:

— Buralı oldum.

Genç, başını köye doğru kaldırdı, bakışlarını Beklr'in evinden karşı mahalle damlarına götürdü:

— Bizim için bir yer bulunmaz mı buralarda? dedl.

İvan, bir an sesini çıkarmadı, sonra elindeki çakılı sarıklı mezar taşına fırlattı, ayağa kalkarak elini Enver'in yıkık evinden yana uzattı:

— Orda yıkık bir ev var. İsterseniz duvarlarını çıkın, damını örtün, içine girin, orda oturun!

Gençle Ihtiyar, uzun uzun eve baktılar, butlarını kaşıdılar, enselerini kaşıdılar, bakıştılar, sonra ikisi de İvan'ın yüzüne bakmadan, hiçbir şey demeden şose boyunca Yalta'ya doğru yürüdüler.

Hayli uzaklaşmışlardı. İvan hâlâ Içindeki sırrı aksettiren bir gülüşle gülümseyerek, adamların arkasından bağırdı:

— Ne oldu, Istemiyor musunuz?

Adamlar durdular, genci arkasına döndü:

— İlerde başka köy yok mu? dedi.

— Var!

Genç, hayli düşündü, sonra:

— Hoho! İstemiyoruz! dedi, yan yana Yalta'ya doğru yürümelerine devam ettiler...

. . . . . .

İşte romanın sonunu böyle bitirmek istemiştim, ama istediğim gibi bitiremedim. Bekir'in karısı Esma: "Tanrım! Sen bize Enver gibi imanlı kocalar ver de bu yurda, bu millete sağlam, kuvvetli yavrular doğuralım!" derken bütün annelerimizin duygusuna tercüman olmuştu; buna candan inanıyorum. Sonra romanın Istediğim gibl bitmesi için bir başka sebep daha vardı: Bekir!

İvan'ı ilk gördüğü zaman Bekir ondan kaçmamış, onu yanından, toprağından kovmamıştı: kim olursa, kılığı ne olursa olsun o da insandır, demişti. Bekir'in bu sözleri üstünde ben saatlerce durdum. düşündüm, birçok defalar kendi kendime: "Kimbilir, belki de Bekir haklı!" dedim. Evet, kimbilir, belki Bekir haklıdır...

Şimdi masamın üstünde bir dergi duruyor, rusça bir dergi. Vakit gece yarısı. Romanın son satırlarını yazdım bitirdim, Tanrıma şükürler ettim, ama bir türlü sevinemiyorum. Belki, yorgunum da onun için sevinemiyorum. Hem Bekir'in "Onlar da insan.." sözünü tekrarlıyor, hem de derginin sayfalarını çeviriyorum. Evet, onlar da insan!

Sayfaların birinde gözlerime bir resim ilişiyor, resme iyice bakıyorum: Kızıltaş! Kızıltaş'ın resmi bu!

Kızıltaş'ın resmini ben de tanımazsam kim tanıyacak? Ben orda doğdum, orda büyüdüm. Her taşı, her ağacı, her evi, her çeşmesi, her çukuru, her tepesi.. kalbimde, gözlerimin önünde!

Resmin altında bir de yazı var. Yazan: Pavlenko. Yazının başlığı: Rassvet. Evet Rassvet! Tanyerinin ağarmasına, yeni günün başlamasına Ruslar "rassvet" derler. Yazar, herhalde çok mesut; mesut olmasaydı yazısına "rassvet" diye başlamazdı. Ama neden memnun, mesut olmasın? O da insan değil mi?

Yazıyı okuyorum. Kalbimi, bütün benliğimi sızlatan, çok acı, çok içli şeyler yazıyor. Çenelerim sıkılıyor, gözlerim kararıyor; kendimi Battal'ın Enver gibi hissediyorum. Ama ağlamıyorum, haykırmıyorum, bağırmamak için ellerimi, dudaklarımı ısırmıyorum, yalnız dua ediyorum. O da, Pavlenko da insan değil mi? Yazsın, yazmaya hakkı var!

Gün başlarken mesut olmaya, Ayıdağ'ın ardından göğe yükselen sıcak güneşe bakıp sevinmeye, memnun olmaya onun

da hakkı var. O bu hakkı benden aldı, ama ne zararı var, o da insan değil mi? Ama ben de insanım, hepimiz insanız.

Bunun için de kederimi ve "rassvet"i yazan Pavlenko'nun gün başlarken, tanyeri ağarırken Kızıltaş'ta Ayıdağ'ın ardından göğe yükselen altın güneşin ılık ışınları altında duyduğu sevinci okuyucularımla, insanlarla ben de paylaşmak istiyorum. İşte Pavlenko'nun Moskova'da çıkan "Ogonök" dergisindeki (Kasım 1946, sayı 40) yazısı:

RASSVET

Harkif'tan ayrıldıktan sonra gün ışığını bir daha görmedik. Tren, güneye doğru ilerledikçe hava bozuyor, gözlerimize ilişen insanlar, ıslak ve neşesiz steplerin insanları hahollaşıyorlardı (1).

Kış arkada kalmıştı; kışın yerini nemli rüzgârlar, Çongar'da çöl boranları, Çatıdağ'da denizin rengini sarartan müthiş rüzgârlar almıştı. Deniz kıyısında, sessizlik içinde, tamamen insansız ve hayatsız, Aluşta şehri yayılıyordu.

İşte onlar Kırım'a, Kırım'ın deniz kıyısında kimsesiz, bomboş köyüne böyle fırtınalı, rüzgârlı bir gecede getirilmişlerdi; hayatlarına yeniden burada başlayacaklardı.

Rayon icra komitesinin vekili, biraz kamburca bir adam, başını bir çuvalla örtmüş, evden eve koşarak heyecanlı bir sesle bağırıyordu:

— İki odalı, mutfaklı, sofal ahırlı bir ev! Sizin kaç kişi, Stepenko?

Öte yanda kolhoz reisi sesleniyordu:

— Hey, Kostyük!

— Burdayım, Nikola Petroviç!

---

(1) Hahol: Rusların Ukraynalılara verdikleri bir isim.

— Bu ev senin olsun, sen bu evde otur. Gir, haydi!

Kostyük, bir elinde çerçeveli bir Stalin resmi, ötekl elinde cephedekl oğlunun fotoğrafı, taşlı yolda sürünerek avluya atıldı, eve girdi. Bir an Stalin'in resmine baktı: "Senin için yaşamak, senin için çalışmak bir saadettir!" dedi. Sonra peşi sıra eve giren kadınlara dönüp seslendi:

— Haydi, temlzliğe başlayın!

Fakat evin pencerelerinde camlar kırılmıştı, içerde rüzgârlar hora tepiyordu. Ocağı bile yakamıyorlar, kadınlar temlzliğe başlayamıyorlardı.

Biraz sonra kadınlar çocuklarıyla sofada durdular. Kostrük, sofada çuvalların üstüne yattı, uyumak istedi, ama bir türlü uyuyamıyordu. Ayağa kalktı, sofa basamaklarını indi, sokağa çıktı, karanlığa bakarak: "İşte Kırım!" diye düşündü. Toprağı iyice göremediğl için hükümetin kendilerini aldattığını sanıyordu.

Biraz sonra geri döndü, sırtını artık kendi evinin kalın duvarına dayadı, düşüncelere daldı: Kolhoz reisinin dediğine göre evin damı çinko kaplı imiş, duvarları mükemmelmiş, en ufak bir tamire lüzum görmeden insan bu evde kırk yıl yaşayabllirmiş...

Kostyük, karanlıkta evin damını, duvarlarını iyice göremediği için hem şüphe ediyor, hem de başka biri gelir de evi elinden alır diye korkuyordu. Sokaklar dardı, her sokağın kenarında evleri birbirinden ayıran taş duvarlar uzanıyordu.

Biraz sonra Kostyük, odunun nasıl taşınacağını düşünmeye başladı. Yokuşlu yollarda, tepelerde, bayırlarda domuzlarını nasıl otlatacaklarını bir türlü kestiremiyordu. Gidip karısına danışacaktı ama nedense gltmedi: "Şeytan karı! Kırım! Kırım! diye getirdi beni buralara.." diye mırıldandı. "Aldattlar bizi! Reis de kalktı bana: Elma, armut, güneş, istediğin kadar.. demiye. En iyi toprak burda! demiye. Eh, artk geri dönmek yok, madem ki geldik, kalacağız burda.. Gidip de ben yine Rusya'ya

dönmek Istiyorum demek olmaz. Ayıp, ayıp! Partiye, hükümete yüzüm tutmaz, böyle bir şey söylemeye..."

Kostyük, böyle düşünüyor, aldatıldığını sanıyordu. Orduda hizmet gören oğlu da, babasının Kırım'a göç ettiğini henüz bilmiyordu.

Gece yarısıydı. Köyde hâlâ koşuşmalar, sofalarda bağrışmalar, kapı gıcırtıları, kızların kadınların kahkahaları Işitiliyordu. Köy henüz bir köy değil de bir kamptı âdeta.

Kadınlar, çocuklar evdeydiler. Kostyük, durduğu yerde, evin duvarı dibinde bir taşa oturdu; sabahı beklemeye, toprağı, ne biçlm bir evde olduğunu sabahleyin görmeye karar verdi. Gözüne uyku gırmiyordu bir türlü. Nasıl girecekti? Kendini yabancı bir yerde hissediyordu. Sabahı, her şeyi mal sahibi sıfatıyla kendisine anlatacak sabahı beklemeye karar verdi.

Rüzgâr kesildi, yağmur başladı. Fakat yağmur uzun sürmedi, tez dindi. Yorgun, değirml bir ay çıktı, ama çok geçmeden ay da bulutların ardına gizlendi, işte o zaman tanyerl ağarmaya başladı.

Dağlar yavaş yavaş bulutlardan temizlendiler, gökten ayrılan uçsuz bucaksız denlz, Kostyük'ün gözleri önüne serildi.

Kostyük ayağa kalktı, etrafına göz gezdirdi. Her evin eşiğinde, her sofada, her avluda kendisiyle beraber uzak Rusya'dan gelmiş insanlar duruyor, sabahın gelişine, tanın atışına Kostyük gibi sessizce bakıyorlardı.

Karşıdaki sisli ufuklar tez allandılar; topraklar, tepeler, geniş sırtlarıyla göğe yükseldiler, sırtlarında güneşin Ilk ışınları parladı.

Bu sabah manzarasında dile gelmez bir güzellik vardı. Tabiat ve toprak kendisini insanlara gösteriyordu.

Kostyük, her şeyi gördü, her şeyi birdenbire anladı. Dağların eteklerinde çam ormanları, ormanlardan aşağıda üzüm bağları, tütün tarlaları, alçaklarda bayırlrın rasında yeşil bahçeler gizleniyordu. Daha aşağıda tekrar bağlar, bahçeler, bağlar bahçeler„

Burada hiçbir şey eksik değildi. Canın geniş, uçsuz bucaksız bir yer mi görmek istiyor, İşte karşıda denlz! Yemyeşil bir çöl gibi ta Türklüğe (1) uzanıyor. Dağ mı görmek istiyorsun, orman mı, bağ mı, bahçe mi.. Burada her şey var, hiçbir şey eksik değil, her şey! İnsan bir rüya görüyor sanki!

Kostyük, bu memleketi çocukluğundan berl bilirdl. Çok defalar annesinin söylediği türkülerde de Kırım'ı duymuştu, o türkülerde Kırım hakkında pek fena şeyler söylenlrdi. Sonra büyümüş, türküler de yavaş yavaş değişmiştl. Artık türkülerde Kırım'ın fenalığı değil bağları bahçeleri, iyi buğdayı, mahsulü söyleniyordu.

İşte şimdi o da deniz kıyısında duruyor, bu güzellikleri görüyordu. Biraz sonra denize bakarak öğlen yemeğini yiyecek, sonra uykuya yatacak, bu kıyıdan hiç ayrılmayacaktı. Fakat insan azdı henüz buralarda. Kostyük, etrafa göz gezdirerek: "Eh, insan buralarda ölmek istemez artık!" diye düşündü ve ömründe ilk defa rahat nefes aldı.

Şimdi Kostyük'ün beyni iylce çalışıyordu. Köyü yakından görmek için avludan sokağa çıktı, yokuş yolu tırmanmaya başladı. Epey uzaklaşınca durdu, dönüp kendi evine baktı, bir an tanıyamadı.

Ev pek büyük değildi, ama muntazam ve sağlamdı. Aynalı terası üzüm bağına bakıyordu; evin önünde de üstü yeşil asma yapraklarıyla örtülü bir çardak vardı, biraz daha aşağıda deniz! Deniz öyle yakın, öyle yakındı ki, bostana tükürsen tükrük denize düşecekti sanki.

Kostyük: "Biraz dar, ama iyi bir yer!" diye düşündü, yokuşu tırmanmaya devam etti. Az sonra karşıdan gelen reisin sesini duydu:

— Eee, ne haber, Kostyük? Ne düşünüyorsun? Hayat nasıl olacak burda, iyi ha?

---

(1) Ruscası: Turetçina!

Kostyük, reise yaklaştı, bir an cevap vermedi, sonra elini kaldırdı, aşağıdaki bağları, bahçeleri işaret ederek:

— Cennet! dedi.

— Ne sandındı? Söylemedim mi ben sana? Ama daha yapacak işler var.

— Yaparız! dedi Kostyük. Mademki Stalin bize bu vazifeyi verdi, yaparız!.

— Evvelâ değirmeni onarmak lâzım. Sonra da getirdiğimiz domuzlara bir yer bulmalı!

— Hoho! Buluruz! dedi Kostyük.

— Sonra da arı.. Hoho! Bak hele, hava ne kadar temiz, ne kadar tatlı!

— Ya balık? Deniz insana bakıyor da gel balıklarımı al, diye yalvarıyor sanki.

— Doğru! Balık da tutarız!

Biraz sonra köyün yeni sahipleri, Kostyük'ün etrafına birikmeye başladılar. Herkes Kostyük'ü dinliyordu, çünkü hepsinden tecrübeliydi Kostyük.. Kostyük, nereiere gitmemişti? Kafkasya'ya, Türkistan'a gitmişti; ama hiçbir yerden bu kadar hoşlanmamış, her gittiği yerden çabuk geri dönmüştü. Ama artık buradan geri döneceğe hiç de benzemiyordu.

Evlerden kadınlar çıkmaya başladılar. Kostyük, aşağıda avluda duran karısına bakarak heyecanla konuşuyordu:

— Buranın şarabı, dünyanın en iyi şarabıdır. Tütünü de öyle! Dağlarda kızılcık var, ceviz var, istediğin kadar.. Sonra şeftali denilen bir meyvadan pek iyi, pek sert rakı kaynatılır. Oooh, rakı! Burda biz artık ömrümüzün sonuna kadar mesut yaşayacağız!

... Sonra sustu, herkes Kostyük'e bakıyordu. Kostyük etrafına göz gezdirdi, sonra kalpağını eline alarak yavaşça dedi ki:

— Yeryüzünde bir cennet buldun da bize verdin Stalin yoldaş! Ömrün uzun olsun!

Güneş artık gökteydi ve etrafta, bu insanların gözleri önün-

de şimdiye kadar hiç görmedikleri sakin bir güzellik vardı."

. . . . . .

Pavlenko'nun yazısı böyle bitiyor. Yeni gün başlarken Ayı-dağ'ın ardından güneş göğe yükselirken Pavlenko yoldaş coşuyor, sevincini yazıyor. Niçin yazmasın, niçin sevinmesin? O da insan değil mi?

Evet, onlar da insandır! Pavlenko'lar, İvan'lar, Kostyük'ler, Vasil Dimitroviç'ler, Stepan'lar, belki bunu güülnç görecekler; ama nasıl görürlerse görsünler ben eserimi tekrar sakin bir dua ile bitirmek istiyorum. Romanımı kapatırken: "Tanrım!" diyorum. "Onlar da insan! Acı onlara! Kendileri gibi, başkalarının da insan olduklarına inandır onları!"

Ötekiler, o hayvan gibi sürülüp götürülenler... Onlar da insandı!

SON

Korkunç Yıllar, Yurdunu Kaybeden Adam, O Topraklar Bizimdi, Badem Dalına Asılı Bebekler, Üşüyen Sokak, Ölüm ve Korku Günleri gibi birbirinden güzel romanlariyle edebiyat çevremizde kendine hatırı sayılır bir yer ayırtan Cengiz Dağcı, bu geniş soluklu eseriyle romancılık gücünün yeni ve başarılı bir sınavını daha veriyor.

Bir köyün romanı bu. Ama bir Anadolu köyünün değil, Karadeniz'in karşı kıyılarındaki bir Kırım köyünün. Cengiz Dağcı, kendi çocukluğunun geçmiş olduğu yeri ve insanları şaşılacak bir canlılıkla karşımızda yaşatmasını bilmiştir. Bu kitapta kişilerin kendi dramları yanında Stalin devrinin ağır baskısı yüzünden günahsız insanların uğradıkları toplu dramı da sayfa sayfa öğrenirken tüylerinizin ürperdiğini duyacaksınız.

15.00T